77 B/G
I

DE INDISCHE GIDS

DE INDISCHE GIDS

STAATKUNDIG, ECONOMISCH
EN LETTERKUNDIG TIJDSCHRIFT
ONDER HOOFDREDACTIE VAN

GEORGE NYPELS

VIER EN VIJFTIGSTE JAARGANG

II

⟨Aflevering VII—XII⟩

KONINKLIJK INSTITUUT
voor
TAAL-LAND- & VOLKENKUNDE
van
NEDERLANDSCH-INDIË

N.V. Drukkerij en Uitgeverij
J. H. DE BUSSY
AMSTERDAM — A° 1932

Het Krawangsche oproer van Mei 1832

DOOR

C. LEKKERKERKER.

Op 8 Mei is het juist honderd jaar geleden, dat ter hoofdplaats Poerwakarta van het regentschap Krawang een kort en fel Chineezenoproer woedde; 12 Mei 1832 was de dag, dat de verdienstelijke natuuronderzoeker Heinrich Christian Macklot den dood vond onder de lanssteken der oproerige Chineezen.

Zoowel dit oproer als de aanwezigheid ter plaatse van den slechts 32-jarigen geleerde (Macklot was op 10 October 1799 te Frankfurt geboren) stonden in verband met de werkwijze op het landbouwétablissement te Tjilangkap bij Poerwakarta, het toenmalige Proefstation voor Europeesche cultures.

Het tegenwoordige regentschap Krawang en de Preanger Regentschappen waren in 1677 overgegaan van het Mataramsche rijk aan de Compagnie. Doch nu als vroeger beperkte de souvereiniteit over deze zeer schaars bewoonde gebieden zich tot het benoemen der Regenten en het opleggen aan deze van eenige jaarlijksche leveringen. Territoriale grenzen voor de ambtsgebieden en de ressorten der „opzieners" en „commandanten" waren slechts vaag bekend.

Na de liquidatie der O.I.-Compagnie in 1800 is er territoriaal met het gebied van Krawang even sterk gesold als dit in de laatste zes jaren met de Europeesche bestuursressorten van de drie Provinciën van het moderne Java is geschied. Genoeg zij het te weten, dat tijdens het Chineezenoproer van 1832 Krawang een residentsressort was, doch niet meer met de groote, half-Chineesche désa Krawang, doch met *Poerwakarta* als hoofdplaats. De G.G. Johannes van den Bosch (1830—'33) gaf bij Besluit van 20 Juli 1831 aan de nieuwe hoofdplaats den naam Poerwakarta. Tevoren heette de plaats *Sindangkasih*. Toen de désa

was uitverkoren bestuurszetel te worden verlangde de regent, naar Javaanschen trant, ook voor zijn kaboepatèn de zegeningen, verbonden aan een goed gekozen naam. Maar de naamkeuze was toch blijkbaar eene vergissing geweest; immers werd de nieuwe hoofdplaats tien maanden later grootendeels verwoest, ondanks de suggestie, dat de stichting de oorsprong (poerwa) zou zijn van welvaart (karta).

Het landbouwétablissement was in 1828 ingesteld door den Commissaris-generaal Burggraaf Du Bus de Gisignies te *Parakan Troes*, aan den rechteroever der Tjitaroem op 28 km. boven Krawang gelegen en ook langs een weg over land te bereiken. Voor dièn tijd was deze ligging zeer gunstig. Immers moest destijds bijna alle groot transport nog langs de rivier geschieden en de Tjitaroem, de grootste rivier van West-Java, had een druk scheepsverkeer tot Tjikao, waar de rivier van dien naam, waaraan Poerwakarta ligt, zich met de Tjitaroem vereenigt. Te Tjikao stonden de groote pakhuizen, waar de Preangerproducten, destijds hoofdzakelijk koffie, voor het transport werden opgeslagen.

Het bleek echter dat de gronden van Parakan Troes in den Westmoesson bloot stonden aan overstroomingen van de Tjitaroem. Daarom werd het établissement verlegd naar *Tjilangkap*, 18 km. hooger de rivier op, dicht bij Tjikao en op 10 km. ten N.W. van Poerwakarta. Een weg voerde van deze hoofdplaats naar het établissement.

Onder leiding van *Guillaume de Serière*, resident van Krawang (dus te Poerwakarta wonend) werden op Tjilangkap proeven genomen met vreemde tabak- en katoensoorten, de teelt van zijdewormen, de verbetering van de suiker- en de indigocultuur en de invoering der nopalplant, waarop de cochenille leeft, welk insect in enkele exemplaren met zeer veel moeite en gevaar op eenige planten levend van Cadix was overgebracht. Dit landbouwétablissement was, evenals dat van Soekaradja boven Banjoewangi, tevens eene gelegenheid om gestraften als dwangarbeiders aan het werk te zetten. Omdat zij evenwel niet alle voor dit werk deugden werden er op Tjilangkap ook goenizakken geweven en werd er eene leerlooierij opgericht. Twee Europeesche opzieners en een aantal Inlandsche politie-oppassers handhaafden onder dit volkje een strenge tucht.

Gedurende korten tijd waren er ook een aantal Boegineesche soldaten werkzaam gesteld, waarmee het Gouvernement in de maag zat. Deze waren aangenomen voor den Java-oorlog (1825—1830); hun engagement was nog niet afgeloopen en zij voelden er niet voor naar hun land terug te keeren zoolang hun contract

nog liep. Ook particuliere landbouwondernemers konden zoo lang deze militairen van het Gouvernement huren.

De meest gewenschte arbeiders waren zij echter niet. Aan geschikte dwangarbeiders was gebrek. Vrije arbeiders waren in dit schraal bevolkte land in het geheel niet te krijgen. Daarom besloot de nieuwe G.G. Joh. van den Bosch, die met alle geweld den landbouw wilde bevorderen, bij resolutie van 26 Juli 1931, dat ten behoeve van den landbouw en de fabrieken Chineesche werklieden uit China op Java mochten worden ingevoerd, mits deze met Chineesche vaartuigen werden aangebracht. Zoo kwamen er dan in December 1831 per schip Espérance, kapitein Worthington, 157 Chineezen te Batavia aan. Deze Chineezen hadden zich bij contract, gesloten met P. W. King, verbonden om twee jaar in den landbouw op Java dienst te doen. Dat King de menschen niet met een Chineesch vaartuig had overgebracht werd door de vingers gezien. In Augustus 1831 had de G.G. Van den Bosch een inspectietocht door Krawang gemaakt. Vol geestdrift voor De Serière's werk op Tjilangkap zond hij de aangekomen Chineezen daarheen. De Serière werd kort daarna bevorderd tot Resident; hij bleef daarbij echter ook leider van Tjilangkap en van de theeaanplant te Wanajasa, waarover straks nog een enkel woord. Andere zendingen Chineezen gingen eveneens naar Tjilangkap en zoo waren daar in 1832 al 360 Chineesche singkèh's werkzaam, naast 200 dwangarbeiders.

Deze Chineezen gingen plotseling op 8 Mei 1832 over tot muiterij. Zij verbrandden alle gebouwen, producten en gereedschappen van het établissement, trokken naar Poerwakarta, legden ook daar het residentiehuis en alle woningen der ambtenaren in de asch; zij bevrijdden alle gevangenen en dwongen deze zich bij hen aan te sluiten. De schade aan verbrande goederen van het Gouvernement werd op *f* 60.000 geschat (tabak, zijde, leder), maar wat erger was: ook aanzienlijke verzamelingen wetenschappelijk materiaal werden door de vlammen verteerd, van De Serière en van de leden der Natuurkundige Commissie Macklot en Boie.

Guillaume de Serière was een merkwaardig en veelzijdig man. Geboren als zoon van een Waalsch predikant te Naarden in 1788, werd hij ook Waalsch predikant en leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde te Zutfen, trok in 1821 als predikant naar Indië, doch kreeg daarnaast aanstellingen ten dienste van onderwijs, kunsten en wetenschappen, als historieschrijver en als redacteur van de Javasche Courant. In 1828 ging hij over in den bestuursdienst en werd belast met de bewerking eener statistiek van Java; verder werd hij secretaris eener Commissie tot herziening van

het stelsel der Landelijke inkomsten en directeur van het landbouwétablissement en proefstation te Tjilangkap. Zijn Indische loopbaan beëindigde hij als Gouverneur der Molukken in 1845; hij overleed te 's-Gravenhage in 1868.

Alle statistisch materiaal over Java en zijn overige documenten gingen bij deze brandstichtingen te loor.

De leden der Natuurkundige Commissie, met uitzondering van Diard, bevonden zich tijdens het oproer ook juist in Krawang, voor de tweede maal reeds, want in 1826 en '27 hadden zij daar ook verzameld en gestudeerd. Het hoofd der Commissie van 1832 was Macklot. In zijn huis te Poerwakarta bewaarde en verwerkte hij zijn materiaal, verzameld op de reis der Natuurkundige Commissie per Z.M.'s Triton naar Nieuw Guinee en Timor (1828—'29) en op de in 1830—'31 volbrachte tochten langs de N. en de Z. kust van Java.

Ook wetenschappelijke documenten van zijn vriend, ambt- en landgenoot *Dr. Hendrik Boie* (geb. 4 Mei 1794 te Meldorf in Ditmarsen, overleden 4 September 1827 te Buitenzorg), waren onder Macklot's berusting. Dit alles verbrandde mede. De aanval der Chineezen kwam zoo onverwacht en was zoo fel, dat niets kon worden gered.

Na hun verwoestingen te Poerwakarta trokken de Chineezen naar *Tandjoengpoera*, gelegen aan den Krawangschen oever van de Tjitaroem, ter plaatse waar de toen nog zeer gebrekkige weg (en nu ook de spoorweg) van Batavia over Krawang naar Poerwakarta de rivier kruist. Zij wachtten hier op de hulp en de aansluiting hunner landgenooten uit Batavia. Wat deze arme, onwetende Chineezen hebben vóórgehad met hun Chineesche manier van oproer plegen, is niet duidelijk gebleken, maar zij hadden er blijkbaar geen rekening mee gehouden, dat zij hier in een land van andere constructie dan China waren.

Zoodra het oproer te Batavia en Buitenzorg bekend was geworden zond de G.G. Van den Bosch eene expeditie uit onder den Majoor Michiels, bestaande uit 25 huzaren onder ritmeester Le Jolle te Buitenzorg, de Inlandsche troepen uit de Preanger Regentschappen onder den resident Holmberg de Beckfelt, 150 man Europeesche Infanterie uit Batavia en 300 man barisan (Inlandsche troepen), die in den Java-oorlog hadden gediend, onder Ali Basjah Prawiro di Redjo, w.o. 50 man cavalerie, eveneens uit Batavia.

In den avond van 12 Mei 1832 kwamen de expeditietroepen voor de Tjitaroem aan en legerden zich in en om den suikermolen *Gedonggedé* aan den Bataviaschen oever, tegenover het kamp der Chineezen. Deze hadden de ponten voor de overvaart wegge-

nomen. Door middel van een platboomd vaartuig kon echter het voetvolk onder begunstiging van de duisternis ongezien de rivier overtrekken, waarvoor het vaartuig twee uren ver de rivier moest worden opgetrokken. De assistent-resident *A. J. Bik*, die door zijn plaatselijke kennis de expeditie van veel dienst was, trachtte met de oproerige Chineezen te onderhandelen, doch werd door een hagelbui van geweervuur begroet. Het bleek, dat de Chineezen zich hadden verschanst in het huis van den heer Fraser en in het bezit waren van geweren en zelfs van enkele stukken geschut.

Toen elke onderhandeling onmogelijk bleek gelastte Michiels een stormaanval op het huis. De Chineezen werden onder de grootste verwarring naar buiten en grootendeels in de rivier gedreven; een honderdtal oproerlingen kwamen om en velen verdronken in de rivier. Men heeft later nog 70 lijken van Chineezen geteld, die bij den Hoek van Krawang de rivier afdreven. De ontsnapte Chineezen verborgen zich met hun aanvoerder in een huis op den pasar van Tandjoengpoera. Toen de hier verborgen Chineezen zagen dat verdere tegenstand hopeloos was stak de aanvoerder zelf het huis in brand. Niemand wilde zich overgeven zoodat allen in den rook en de vlammen omkwamen. Alle andere huizen op den pasar brandden eveneens af.

Toen het daglicht aanbrak bleek, dat 25 gouvernementsdienaren in het hevige gevecht waren omgekomen. Onder hen bevond zich Macklot, wiens lichaam door tallooze lanssteken was doorboord. De onstuimige moed, waarmee hij zich bij de expeditie had aangesloten, kostte hem het leven. Het aantal omgekomen Chineezen werd op 200 geschat. De Inlandsche gevangenen hadden haast alle weten te ontkomen. Het aantal ernstig gekwetste Gouvernementsdienaren bedroeg 6.

Bij dit drama van onkunde voegde zich een treurspel van angst, dat aan een 13-tal andere Chineezen het leven kostte.

Aan de andere zijde van Poerwakarta, 20 km. naar 't Z.O., op de helling van den Boerangrang, op 658 m. boven zee (Poerwakarta zelf ligt slechts 85 m. hoog) ligt de groote dèsa *Wanajasa*. Daar bevond zich als een filiaal van het établissement te Tjilangkap, eveneens onder leiding van De Serière staande, de proefaanplant van theeheesters, gekweekt uit de zaden, in 1826 en later door de zorgen van Von Siebold uit Japan aangebracht. Er stonden in 1831 te Wanajasa reeds meer dan 100.000 heesters; de fabriek voor de theebereiding werkte met 4 fornuizen. Naar China gezonden door den G.G. Van den Bosch voor verbetering en uitbreiding van de aanplant kwam de bekwame thee-expert *Jacobson* in begin 1832 terug met 300.000 levende Chineesche theezaden en 12 bekwame Chineesche theeplanters en -bereiders.

Deze Chineezen waren een heel ander slag menschen dan die van Tjilangkap; zij ontvingen als bekwame vaklieden loonen van *f* 30 tot *f* 50 per maand en de grondstoffen voor hunne voeding.

Op 7 Mei 1832 kwamen twee van deze Chineezen met een tolk naar Poerwakarta voor besprekingen met den resident De Serière. Den volgenden morgen brak het oproer hunner onbeschaafde landgenooten uit en beide werden daarbij gedood. De tolk wist tijdig te ontvluchten.

Een panische schrik had zich als gevolg van het optreden der Chineezen van Tjilangkap meester gemaakt van de Inlandsche bevolking. Op de wilde geruchten, die bliksemsnel tot de désa's doordrongen, vielen een aantal Inlanders de niets kwaads vermoedende overgebleven Chineesche theeplanters van Wanajasa aan en doodden ze alle tien, met nog een Chineeschen timmerman. Deze Chineezen konden zich nog niet verstaanbaar maken; zij misten ook de bescherming van den Europeeschen ambtenaar en het districtshoofd van Wanajasa, omdat deze naar de brandende hoofdplaats waren gesneld.

Na het dempen van den opstand gelastte de Regeering aan Mr. J. H. Tobias, lid van het Hooggerechtshof, een onderzoek ter zake in te stellen. Het rapport van Mr. Tobias d.d. 17 Juni 1832 is pas voor het eerst gepubliceerd in De Serière's „Mijne loopbaan in Indië", verschenen in 1849. Zoo ging het in die dagen. Men was niet bijzonder nieuwsgierig naar zulke dingen. Mr. Tobias constateerde, dat de misnoegdheid der Chineezen te Tjilangkap reeds bestond vóór hun aankomst aldaar, doordat zij door de gezagvoerders der schepen en andere personen in China waren aangenomen onder toezegging van een maandloon van 6 Spaansche matten met vrije voeding, terwijl zij op Java slechts *f* 4 kopergeld met vrije voeding ontvingen. Verder waren zij zeer ontevreden over de strenge tucht, die op het établissement heerschte en die toch noodzakelijk was, omdat die Chineezen tot de heffe des volks behoorden en niet aan eene geregelde levenswijze gewend waren. Mr. Tobias acht het niet onwaarschijnlijk, dat door sommige opzieners of mandoers met te groote gestrengheid of kwalijk overleg was gehandeld. Geheel kon de zaak niet tot klaarheid worden gebracht. Het meerendeel der Chineezen was gedood; van de overblijvende kon men niet weten of en in hoever zij tot den opstand aanleiding hadden gegeven of meegewerkt hadden. In ieder geval verdienden hunne verklaringen weinig vertrouwen. Mr. Tobias koesterde de overtuiging dat vele der deelnemers aan het oproer met het doel en de strekking

daarvan onbekend waren gebleven en onder dwang hadden meegedaan. De Serière zelf beklaagt in zijn bovengenoemd boek (blz. 23) deze ongelukkige zoogenaamde vrije arbeiders, „want zij zagen weldra, dat zij naar een bannelingenétablissement verzonden waren geworden, en moesten dus wel denken, dat zij als misdadigers beschouwd en behandeld zouden worden."

Mr. Tobias adviseerde den overgeblevenen algemeene vergiffenis te schenken. Dit advies werd gevolgd; slechts twee der in hechtenis genomen Chineezen kregen wat dwangarbeid af te werken in Benkoelen; alle andere werden op vrije voeten gesteld. Bij gedeelten en over den geheelen archipel verspreid werd hun werk gegeven in den landbouw.

Het établissement in Krawang is dezen slag niet te boven gekomen. De Serière trachtte het nog in het leven te houden als kweekschool voor landbouwkundige ambtenaren, doch er kwamen bijna geen leerlingen. Bij Besluit van 14 Maart 1835 werd het établissement ingetrokken en de 500 à 700 ha. grond daarbij voor 25 jaren verhuurd aan J. Bain, onder het genot van verleening van voorschotten aan dezen, welke voorschotten in suiker zouden worden terugbetaald. De Serière werd in dat jaar benoemd tot resident van Banjoemas.

Het Gouvernement hield den in de nieuwe suikeronderneming geënclaveerden nopaltuin nog aan, met eenig reserve-terrein voor eventueele uitbreiding. Ook te Soekaradja bij Banjoewangi werd de cochenilleluis op nopal-planten gekweekt. In 1865 is de Gouvernementscochenillecultuur voor goed ingetrokken.

De theecultuur te Wanajasa werd onder leiding van Jacobson voortgezet met Inlandsche werklieden, en dat ging goed, ondanks den geringen dunk dien Van den Bosch van de geschiktheid der bewoners van Java als planters had gekoesterd. Bij G.B. van 21 Juni 1849 werd bepaald, dat de theetuinen in de residentie Krawang zouden worden verlaten; twee jaar later werden de fabrieken en pakhuizen van Wanajasa publiek verkocht. En in 1866 hield de Gouvernements-theecultuur geheel op. Toen had deze cultuur echter al vasten voet gekregen op de particuliere landerijen.

De grootsch opgezette proefondernemingen voor den grooten landbouw van Du Bus en Van den Bosch hebben wèl een roemloos einde gehad!

De kosten der defensie van het Koninkrijk

DOOR

CH. KIÈS.

Gen. Maj. N.I.L. b.d.

De beschouwing onder bovengenoemden titel, voorkomende in de Juni-aflevering van *De(n) Indische(n) Gids* [1]), geeft mij aanleiding de aandacht te vestigen op het navolgende.

Volgens dat artikel moeten door de Nederlandsche Regeering ten behoeve van de z.g. Ontwapeningsconferentie van den Volkenbond, o.m. de navolgende bedragen zijn opgegeven als uitgaven voor de defensie van Ned.-Indië, blijkbaar gebaseerd op de ramings-cijfers van de Indische begrooting voor 1929:

a. voor het leger in Ned.-Indië rond 70 millioen;

b. voor de luchtmacht aldaar rond 9 millioen;

c. voor de Zeemacht z.g. militaire uitgaven, inbegrepen de marine-luchtmacht, rond 32 millioen;

alles ten laste van de Ned.-Indische schatkist.

Ik heb de cijfers afgerond, omdat de schrijver van het artikel zelve zeide, hier en daar schattingen te hebben moeten maken voor de splitsing van de door de Regeering voor het Rijk opgegeven totaal-bedragen, wijl nauwkeurige berekening niet was te doen. Ook moet ik er op wijzen, dat de afzonderlijke vermelding van 9 millioen voor de Indische militaire luchtmacht mij vreemd voorkomt, omdat de kosten voor dat leger-onderdeel steeds deel uitmaken van de begrooting voor Oorlog, dus voor het leger. Intusschen komen de hoofdcijfers van rond 70 millioen voor het leger en rond 32 millioen voor de zeemacht in Indië overeen met de ramingen voor de zuivere gewone uitgaven resp. in de IXe en

---

[1]) Zij is gebaseerd op een artikel in het tijdschrift *De Stuw*, d.d. 1 April j.l., orgaan van de Ned.-Indische Vereeniging van dien naam.

Xe afdeeling van de Indische begrooting voor 1929, zooals die indertijd aan den Volksraad ter eerste behandeling werd gegeven; en het is juist over die cijfers, dat ik gaarne iets in het midden wilde brengen. Zij lijken namelijk hoog, wanneer men alleen denkt aan z.g. defensie. Rekent men er de op die begrooting voor 1929 bovendien nog paraisseerende 32 millioen aan pensioenen voor de landmacht [1]) bij, dan wordt het totaal van rond 140 millioen min of meer schrikbarend.

In de z.g. financieele nota, behoorende tot de begrootingsstukken voor 1930, lezen we op blz. 33 onderaan, dat de toenmalige Regeering, in antwoord op een van de zijde van den Volksraad gestelde vraag, na een kleine becijfering zegt, dat de geraamde „weermacht-uitgaven" dus ruim 26.5% uitmaken van de geraamde „gewone landsmiddelen" voor dat jaar. Echter zal de *aandachtige* lezer, na omslaan van het betrekkelijke blad der nota, een aanteekening vinden, luidend:

„Bij de beoordeeling van dit percentage, dient in aanmerking „te worden genomen, dat ten aanzien van de Oorlogsbegrooting „nog geen splitsing heeft plaats gevonden tusschen defensie-uit„gaven, uitgaven in het belang van rust en orde en andere uit„gaven, waarvan verzorging aan het D. v. O. is opgedragen".

Het is voor de in deze zinsnede vervatte aangelegenheid, dat ik de aandacht moge vragen; want wie de hierboven vermelde cijfers, zooals opgegeven door de Regeering aan den Volkenbond als „defensie"-uitgaven en zooals in het zooeven vermelde begrootings-stuk genoemd als uitgaven voor de „weermacht", zonder meer aanneemt, krijgt een bepaaldelijk onjuisten indruk van de besteding der lands-middelen. Het is kortweg niet waar, dat de genoemde bedragen de kosten voor Ned.-Indië zijn „voor de defensie" of „voor de weermacht", waaronder toch normaal verstaan wordt: de voorbereiding van de verdediging van het eigen territoir tegen een eventueelen aanslag door een andere mogendheid. Immers, mocht ooit de illusie van een algemeene ontwapening worden bereikt, dan zou van de Ned.-Indische landmacht het overgrootste gedeelte (zie hieronder) en van de zeemacht zeker een klein gedeelte in stand moeten worden gehouden als politie-leger en -vloot, voor de handhaving van rust en orde tegen mogelijke aanslagen van binnen uit.

Ik bracht als lid van den Volksraad in Ned.-Indië deze kwestie eenige malen ter sprake in dat college, omdat van de hooge eindcijfers der begrootingen voor Oorlog en Marine bij herhaling ge-

---

[1]) De pensioenen voor de geheele Zeemacht staan op de begrooting van Nederland.

bruik, beter gezegd misbruik werd gemaakt, zoowel in als buiten den Volksraad, om het te doen voorkomen, dat er veel te veel werd besteed aan „de weermacht" of aan „de defensie", zonder dat men er bij zeide, dat de kosten voor het leger en de vloot, voor zoover noodig als politie-macht, onvermijdelijk bleven naast die voor de gewone politie (plus justitie en gevangenis-wezen), *de* organen voor de verzekering van den rustigen groei der maatschappelijke verhoudingen in een zoo uitgestrekt en heterogeen gebied als de Ned.-Indische archipel is. En daarom was ook de zoo straks genoemde becijfering door de Indische Regeering van 26.5% als uitgaven „voor de weermacht" min of meer misleidend, ondanks de hierboven vermelde daarbij behoorende aanteekening, die *niet* zeide, dat een globale berekening reeds had aangetoond, dat slechts ongeveer $^1/_5$ deel, zegge één vijfde der uitgaven voor het leger — dus voor 1929 één vijfde van de 70 millioen gulden — de kosten waren voor die deelen van de landmacht, welke uitsluitend bestemd waren voor de defensie.

Na mijn eerste pleidooi in 1922, gehouden voor de splitsing der uitgaven van de IXe en Xe begrootings-afdeelingen in z.g. militaire en niet-militaire, verscheen de marine-begrooting in 1924 — met dus de ramingen voor 1925 — met een duidelijke scheiding. De zuivere[1]) militaire uitgaven (vloot-uitbreiding inbegrepen) bedroegen ruim 20.5 millioen, de zuivere[1]) niet-militaire ruim 5 millioen. Voor de leger-begrooting scheen de volledige splitsing op papier moeilijker te zijn, ze had in 1929 nog niet plaats gehad, referte de bovenvermelde regeerings-mededeeling in de financieele nota van dat jaar; echter werd in 1924 in de Memorie van Antwoord op het afdeelings-verslag van den Volksraad over de begrooting van Oorlog voor 1925 meegedeeld, dat een globale berekening had doen uitkomen, dat van de totaal geraamde uitgaven ad rond 60 millioen, er 48 bestemd waren voor de organen, die het politie-leger uitmaakten; m.a.w. dus dat, indien eens algeheel afgezien werd van verdediging tegen een eventueelen aanslag van buiten af, er slechts 12 van de 60 millioen uitgaven van de *z.g.* Oorlogsbegrooting zouden kunnen worden geschrapt.

Met deze cijfers van 20.5 millioen als Indische kosten voor de Oorlogs-marine en 12 millioen voor het z.g. B.V. (buitenlandsche vijand)-leger, kwamen dus voor dat jaar 1925 de zuivere uitgaven voor „de defensie" wel in een geheel andere verhouding tot het totaal aan lands-middelen en in vergelijking met de uitgaven

---

[1]) Onder „zuiver" te verstaan, de totaal-uitgaven, verminderd met zekere daartegenover staande inkomsten.

voor de andere lands-diensten als onderwijs, irrigatie enz., dan tevoren *in schijn* het geval was geweest.

Ik vestigde er toen ook de aandacht op, dat de 48 millioen voor het politie-leger en de 5 millioen voor niet-militaire uitgaven voor de Marine, m.i. gegroepeerd moesten worden bij de uitgaven voor de gewone politie, de justitie en het gevangenis-wezen, waardoor het totaal der kosten van dit voor de handhaving van rust en orde noodzakelijke stel organen, kwam op rond 90 millioen gulden, een zeker niet hoog bedrag voor een gebied zoo uitgestrekt als geheel Europa en met een bevolking van ongeveer 50 millioen zielen [1]).

Ik laat nu gaarne de mogelijkheid open, dat nauwkeuriger berekening en/of veranderde inzichten bovenvermelde becijferingen eenigermate zullen wijzigen; veel zal dat echter niet kunnen zijn n.m.m. Maar ik geloof in elk geval te mogen zeggen, dat verreweg de grootste helft der Indische begrootingsafdeeling voor Oorlog en een klein deel van die voor de Oorlogsmarine *niet* in rekening gebracht mogen worden, wanneer het gaat om de vraag: hoeveel de Ned.-Indische schatkist jaarlijks uitgeeft ten behoeve van „de defensie" van het Aziatisch gedeelte van ons Koninkrijk. Evenzoo zal een evenredig deel der 32 millioen voor militaire pensioenen buiten die berekening komen te vallen. Waarmede dan tevens komt vast te staan, dat de in hoofde dezes genoemde opgave van de Nederlandsche Regeering aan den Volkenbond — indien zij zonder toelichtingen, als door mij bedoeld, werden verstrekt — ten eigen nadeele sterk overdreven is geweest.

Alvorens te eindigen, thans nog een en ander over de noodzakelijkheid van het in stand houden van een politie-leger en -vloot in Ned.-Indië.

Wie de geschiedenis van onze weermiddelen in Oost-Indië sedert de oprichting der V.O.C. in 1602 nagaat, zal ontdekken, dat zoowel de landmacht als de vloot in hoofdzaak steeds een politioneele taak hadden te verrichten, n.l. de bescherming der factorijen tegen diefstal of brandstichting. Het meerendeel der vestigingen was verkregen door minnelijke schikking met de inheemsche vorsten; het was een bepaalde opdracht van Heeren Zeventienen in de Nederlanden aan de bewindvoerders in Oost-Indië geweest, dat vestigingen der V.O.C. tot „geen vijandelijkheden met den landsheer" mochten leiden. Intusschen brachten de omstandigheden toch meermalen mee, dat de weermacht „imperialistisch" werk moest doen, dat was veroveringen maken en

[1]) In 1930 bleek door de Volkstelling, dat dit 60 millioen was.

contracten afdwingen, vooral bij de latere geleidelijke vestiging van het Nederlandsche gezag in den archipel. Afgezien van de betrekkelijk weinige schermutselingen met de Portugeezen en Engelschen in het begin der 17e eeuw, hadden daarentegen leger en vloot, eigenlijk alleen het eerste, slechts éénmaal te maken met een werkelijken B.V. (buitenlandschen vijand), n.l. in 1811, toen de Engelschen het intusschen onder Fransch bewind gekomen Java c.a. kwamen veroveren.

In de 19e eeuw had de weermacht van de toen positief Nederlandsch-Indische Regeering heel wat werk aan de verdere bevestiging van het Nederlandsche gezag, dat tenslotte pas over het geheele territoir van den archipel daadwerkelijk werd tijdens de regeerings-periode Van Heutsz (1905—1911). Men zou deze actie veroverings- dus imperialistisch werk kunnen noemen; zij beoogde echter zoowel het inheemsch als het Nederlandsch belang. Alleen immers daar, waar een krachtig rechtvaardig gezag heerscht, bestaat de mogelijkheid om aan de bevolking te brengen de zegeningen van de Westersche beschaving, in de eerste plaats rechts- en bezitszekerheid, de absoluut noodzakelijke grondslagen voor alle verdere ontwikkeling. De bedoelde actie legde dan ook de basis voor den uitgroei van onze koloniën en bezittingen in Azië tot dat schitterend stuk Nederlandsch cultuurwerk, het tegenwoordige Nederlandsch-Indië, dat zoo terecht de bewondering heeft van geheel de wereld, uitgesproken o.m. door zoovele vreemde bezoekers van beteekenis in de laatste jaren: de Gouverneur-Generaals van Fransch Indo-China Augoulvant en Pasquier, Gouverneur-Generaal Sir Clementi van de Straits Settlements, de Gouverneur-Generaals van de Philippijnen Wood en Davis, de Kroonprinselijke familie van België, Albert Thomas van het Bureau International du Travail van Genève en van zoovele mannen met wereldnaam op wetenschappelijk gebied; een Nederlandsch-Indië, dat thans ook geen kolonie of bezitting van Nederland meer is, maar sinds 1922 een staatsrechtelijk in de Grondwet gelijkwaardig met Nederland betiteld deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

Onze beschavings-arbeid daarginder heeft intusschen eenige malen, tot zelfs in den laatsten tijd, blootgestaan aan aanslagen door massa-verzet van binnen-uit; ik herinner aan de woelingen van 1923, 1926 en 1927 op Java, die van 1908 en 1927 op Sumatra's Westkust, die van 1916 in Djambi, om van enkele andere minder beteekenende niet te spreken. Deze acties hadden deels een ondergrond van communistischen aard: de hand van Moskou was meermalen te bewijzen. Deels waren zij het gevolg van opruiing op grond van vermeende, soms ook van niet ongegronde

grieven; andersdeels weer stonden ze op de basis van aangename beloften en voorspiegelingen, aan de lichtgeloovige eenvoudigen van geest gedaan, als te verkrijgen bij verandering van gezag. Tenslotte was soms al van invloed, het in groei zijnde z.g. Indonesisch-nationalistisch streven dat, hoe ongezond ook, wijl elke historische, cultureele of andere positieve grond daarvoor ontbreekt, toch aanhangers krijgt vooral onder de jongere intellectueelen, door den negatieven wensch van z.g. vrij te willen komen van Nederland.

Herhaling van eerstbeschreven mogelijkheden voor troebelen blijft bestaan; Moskou exploiteert elke denkbare kans om ontevredenheid te zaaien. Indien het Indonesisch nationalisme niet door een stevige regeer-hand wordt teruggebracht tot waar en gegrond nationalistisch streven van provincialen aard (Javaansch, Soendaneesch, Menangkabousch, Balisch e.d.), dan kan ook dat nog vele moeilijkheden veroorzaken. En daarom is het noodzakelijk, dat de Regeering blijft beschikken over een algemeene politioneele weermacht met een andere, sterkere constructie dan de plaatselijke gewone politie heeft, welke laatste noch in hare organisatie, noch in hare opleiding en geoefendheid, noch in hare bewapening geëigend is voor het breken van massa-verzet. Dat zulk een politioneele weermacht te land en te water, als geheel een aanzienlijke sterkte moet hebben voor een territoir, zoo uitgestrekt als de Nederlandsch-Indische archipel met zoo talrijke bevolking, ligt voor de hand. Infanterie en cavalerie met administratie en verpleging vormen er de hoofdzaak van; de luchtmacht is, voor mogelijkheid tot snel ingrijpen, van groot belang geworden.

Tenslotte wil ik er nog eens aan herinneren, dat na de troebelen van 1926 en '27 het Ned.-Indische leger versterkt werd met ± 4000 man aan Infanterie. De Regeering deed zulks niet, dan om wel zeer dringende redenen. Het behoeft dus zeker geen betoog, dat er voorshands niet aan gedacht kan worden, het N.-I.-leger als politioneel orgaan voor de handhaving van het Nederlandsche gezag tegen aanslagen van binnen uit, te verminderen.

Dat Nederlandsche gezag moet blijven, het was een zegen voor de ontwikkeling dier tropische landen naar het thans bereikte standpunt, dat echter zeer zeker nog geen eind-stadium is. Wel zal de Regeering er pecunia causae toe overgaan om een deel van de taak der gewone politie n.l. voor wat betreft het werk buiten de steden, op te dragen aan Infanterie, teneinde aldus te kunnen bezuinigen op de totaal-kosten der overheidsgezagsmachtsmiddelen.

Na het voorgaande zal het duidelijk zijn, dat als kosten der defensie van het Aziatisch deel van het Koninkrijk slechts mogen worden gerekend, die bedragen, welke besteed werden en worden voor den uitbouw van het politie-leger met artillerie c.a. tot een z.g. B.V.-leger, zoomede die, welke het gevolg zijn van den aanbouw en het stationeeren in Indië van de Oorlogs-marine. Die uitbouw en het gereedmaken van een oorlogs-vloot hadden plaats, omdat het natuurlijk buiten elke gedachte bleef, dat men een aanranding der Nederlandsche Souvereiniteit, hetzij door een rechtstreekschen aanslag, hetzij door een schending onzer neutraliteit in Azië, zonder meer zou dulden. Het Ned.-Indische leger is echter — het moge nog eens herhaald worden — door zijn historische wording en ook nog voor zijn tegenwoordige primaire taak, een politie-leger. De sterkte van zijn hoofdwapen, de Infanterie, is bepaald voor dat doel.

De Nederlandsche Regeering heeft dit blijkbaar over het hoofd gezien, toen zij o.m. de volle kosten van de N.I.-begrooting voor Oorlog opnam in de opgave aan den Volkenbond van de kosten der defensie van ons Koninkrijk.

NASCHRIFT.

Bovenstaande beschouwingen waren juist ter perse, toen de bladen een uitvoerig telegrafisch extract brachten van de rede, door den Gouverneur-Generaal Jhr. Mr. de Jonge uitgesproken voor de plechtige opening van den Volksraad op 15 Juni j.l. Die rede zou ten aanzien van het onderwerp „leger en politie" de navolgende tirades hebben ingehouden [1]).

Slechts de noodzaak om de uitgaven terug te dringen is de grondslag van de voorgenomen reorganisatie van het leger. De bestaande legerorganisatie is allerminst overdreven. De begrooting voor het leger is sinds 1930 teruggebracht van *f* 72.000.000 tot *f* 58.000.000. Bij de samenstelling van de begrooting voor het dienstjaar 1933 is gebleken, dat dit bedrag niet kan worden gehandhaafd. Bezuiniging gaf niet langer uitkomst, aangezien zij zou leiden tot ontwrichting van het harmonieuze geheel. Derhalve blijft slechts over: hervorming met het prijsgeven van de bestaande organisatie om voor een kleinere plaats te maken, welke, wanneer het opperbestuur met deze voorstellen instemt, zal worden opgebouwd op basis van kosten van totaal *f* 50.000.000.

Ernstige overweging van dit punt heeft natuurlijk ook de vraag: Politie- of defensieleger, weder in beschouwing doen nemen.

---

[1]) Overgenomen uit de *N. Rott. Ct.*; de spatieeringen zijn van de *N. Rott. Ct.*

De slotsom van deze overweging was, dat, afgescheiden van de defensiezaak van het leger, hoe beperkt ook opgevat, het legerbestuur ook voor handhaving van rust en orde aan een kleiner defensieleger de voorkeur boven een grooter politieleger geeft. Dat men overigens in de richting van het verrichten van politiewerk door het leger ter wille van de bezuiniging zoover mogelijk wil gaan, bewijst de instelling van de leger-politie-commissie.

Hiervan geeft m.i. de inhoud der 2e alinea aanleiding tot een tweetal opmerkingen.

Allereerst acht ik het ondenkbaar, dat men de vraag: Politie- of defensieleger dusdanig in overweging heeft genomen, dat er sprake zou kunnen zijn geweest van de omzetting van het tegenwoordige leger in een zuiver politie-leger. De defensie overlaten geheel aan de marine — denk aan den pas gevoteerden 3en kruiser, voor welks dadelijken aanbouw niet minder dan drie ministers met hun portefeuilles rammelden! — is immers onmogelijk; een marine zonder een goed verdedigde basis (met achterland) zou een dwaasheid zijn. Vloot, vlootbasis en verdediging der basis vormen een onscheidbare drieëenheid.

Ik moet dus aannemen, dat de wat verkorte telegrafische weergave der rede ons niet de werkelijk gebruikte bewoordingen heeft meegedeeld.

Positief vreemd doet echter aan de vermelding, dat: „het legerbestuur, ook voor handhaving van rust en orde de voorkeur gaf aan een kleiner defensie-leger boven een grooter politieleger." Indien toch de inhoud van deze tirade juist is overgekomen, zou ik willen vragen: Was het de meening van het legerbestuur, die in deze kwestie den doorslag gaf? Zoo ja, dan zou hier een ernstige fout zijn gemaakt, *want de keuze: defensie- of politie-leger is geen militaire zaak; zij is een kwestie van regeerings-beleid; beleid, zelfs niet van de Indische Regeering, maar van het Opperbestuur.*

British-North-Borneo-Company vijftig jaren

DOOR

GEORGE NYPELS.

Het eenige Indonesische gewest, waar na het bekende tractaat van 1824 politieke gezagsoefening van Engeland mogelijk bleef, was Noord-Borneo. In naam stond dit vanouds onder den sultan van Broenei, maar feitelijk was het voor een groot gedeelte in handen van zeeroovers.

In 1841 had de sultan te kampen met een opstand in Serawak. Om dien te bedwingen nam hij de hulp aan van den Engelschman James Brooke, een der avonturiers die in de Indische zeeën rondzwalkten. Zooals men weet had deze succes. Hij overwon Serawak en hield het in zijn bezit, werd later radja van dit gebied, waar zijn nakomelingen de regeerende vorsten zijn gebleven. De eerste Brooke heeft aan Engeland, daarna aan Nederland Serawak te koop aangeboden, maar ontving hierop een afwijzend antwoord (1859) [1]). Serawak werd een zelfstandig rijk. Engeland heeft in 1888 het protectoraat aanvaard. Amerika had voordien aandacht aan Noord-Borneo geschonken, het had een verdrag met den sultan van Broenei gesloten en er een consul (1864) geplaatst. Deze was opgetreden als voorzitter van een „Amerikaansche Handelmaatschappij voor Borneo", welke onderneming echter niet met succes werkte. Daarna vestigde de Oostenrijksch-Hongaarsche consul te Hongkong, baron Von Overbeck, de aandacht zijner regeering er op, dat de concessie, die de Amerikaansche maatschappij voor nagenoeg geheel Noord-Borneo had weten te verkrijgen, vermoedelijk wel zou kunnen worden over-

---

[1]) In mijn lezing in het *Indisch Genootschap*, d.d. 13 Maart 1906, over „de grenzen van Ned.-Indië", heb ik bijzonderheden vermeld over dit aanbod en de daaraan voorafgegane gebeurtenissen. (Verslag van het *I. G.* 1906, blz. 110). G. N.

genomen. De Oostenrijksch-Hongaarsche regeering zond een oorlogsschip ter verkenning daarheen; het uitgebrachte rapport was niet gunstig. Daarop besloot Von Overbeck de concessie zelf over te nemen in gemeenschap met een Engelschen koopman te Hongkong, Alfred Dent. Zij werden daarin door den sultan bevestigd, die een jaargeld van 7500 dollars zou ontvangen. De afstand betrof het geheele kustgebied van Kimanis tot Seboekoe op de O.-kust, het gezag van den sultan was daar geheel nominaal; alleen op deze wijze kon hij het doen rendeeren [1]).

Het eiland Laboean was in 1848 door Engeland, als een kroonkolonie, bezet; dit mag beschouwd worden als het punt van uitgang voor de vernieuwde aanraking met het gedeelte van Noord-Borneo benoorden Broenei. In 1872 vestigde de „Labuan trading company" zich te Sandakan, de goede haven op Borneo's Noordkust. In 1878 wist Dent, die nadat Von Overbeck zich had teruggetrokken, eenige houder was geworden van de voormelde vèrstrekkende concessie, deze in te brengen bij een syndicaat. De hoofdleiders waren Sir R. Alcock, admiraal Sir H. Keppel en R. B. Martin. In 1881 werd de „British North Borneo provisional association, limitted" in het leven geroepen, om de verkregen concessie over te nemen. 1 November 1881 werd, door koningin Victoria, koninklijk charter verleend voor een „British North Borneo Company". Hierop kwam in Mei 1882 definitief de maatschappij met dien naam tot stand. De company betaalde 300.000 P. St. aan de association, waarvan 90.000 P. St. in aandeelen.

Zoo is 50 jaren geleden de instelling geboren, die een staat deed ontstaan, over wiens eigenaardige positie in de gemeenschap der landen onder Britsche vlag ik aanstonds het een en ander zal mededeelen, en wiens lotgevallen ons bijzonder interesseeren als die van onzen buurman in Borneo.

De B.N.B.C. heeft haar gebied nog kunnen uitbreiden. De sultan van Broenei stond haar in Mei 1884 zijn rechten af op het gebied van de Poetatan-rivier, in November d.o.v. die op 't Padas-district, in Februari 1885 werd de Kawang-rivier, in April van dat jaar werden de Mantanani-eilanden bezit van de company.

In Maart 1898 is het gebied afgerond, door een regeling, waarbij de sultan de ten N. van de Padas-rivier gelegen districten op de B.N.B.C. liet overgaan.

---

[1]) Is het hier voorafgaande overgenomen (verkort) uit Prof. Colenbrander's „Koloniale geschiedenis" (I blz. 329, 330), voor het nu volgende is mede geput uit Sir A. Bertram's „The Colonial service", de „Encyclopaedia Britannica" en „Whitaker's almanack 1932".

Deze regeling is mede ten goede gekomen aan het verzekeren van de rust, zoo toch kwamen ook de streken, die, als niemandsland, een uitwijkplaats waren voor minder gunstiggezinde elementen onder toezicht. In de laatste jaren van de vorige eeuw heeft Mat Saleh, als leider van een inlandsche beweging, onrust gestookt. Nadat slappe maatregelen zonder uitwerking waren gebleven, moest krachtig tegen hem worden opgetreden. Na zijn dood, in Januari 1900, is de beweging verloopen, en er zijn geen politieke strubbelingen van beteekenis meer voorgekomen.

De staatkundige positie van B. N. B. wordt bepaald door het verleende charter en door de overeenkomst, waarbij in Mei 1888 het Britsche protectoraat is aanvaard. Dit laatste geschiedde te gelijk voor en door de drie N.-Borneo staten, de State of North Borneo, Broenei en Serawak. Deze landen hebben een souvereine regeering behouden, maar voor alle aanrakingen met het buitenland en voor afstand van grondgebied heeft de Britsche regeering zich alle rechten voorbehouden. De gouverneur van de Straits Settlements, te Singapore, is, volgens zijn uitgebreiden kwaliteiten-titel, ook „British agent for Borneo", maar zonder afzonderlijke, speciale opdracht heeft hij geen bemoeienis met die rijken.

„It is curious that the *independent* sovereignty of a company created by charter should be recognised and that the autority of the Crown within the State of North Borneo should be *exterriorial*", merkt Hall op, in „Foreign Jurisdiction of the British Crown" (blz. 207).

Inderdaad zijn er zeer eigenaardige verhoudingen geschapen. De compagnie is een maatschappij, maar die maatschappij heeft staatsgezag en staatsbevoegdheden. Dit alles herinnert aan de compagnieën van O. en W. in het verleden en aan de geoctrooyeerde compagnieën in Z.-Afrika, zij 't met eenig verschil. Maar terwijl deze alle, als ongewenscht en als in het tegenwoordige onbestaanbaar, zijn overgegaan aan en zijn opgegaan in de organisatie van den normalen staat, onder wiens vlag zij zich hadden gesteld, is de maatschappij-staat in N.B. zich in zijn *anomalous position* blijven handhaven.

De maatschappij moet, volgens het charter, een Britsche onderneming zijn met uitsluitend Britsche bestuurders. Zij wordt bestuurd door een Raad van directeuren, die zijn zetel in Londen heeft. Voorzitter van dien raad is thans majoor-generaal Sir Neill Malcolm, managing director is the Hon. Mountstuart Elphinstone. Door dezen raad wordt de gouverneur van den staat benoemd, wiens benoeming de goedkeuring behoeft van den

Secretary of State. Sedert 2 jaren bekleedt Z. Exc. A. F. Richards deze functie. In zijn titel is ook begrepen „commander in chief", maar de militaire macht bestaat slechts uit een politietroep van nog geen 700 man, onder Europeesche officieren.

Ook de overige Europeesche ambtenaren worden door dien raad van de maatschappij benoemd, zonder dat hierbij echter de goedkeuring van de Britsche regeering te pas komt.

Voor de wetgeving wordt de gouverneur ter zijde gestaan door een Legislative council, die 9 ambtelijke en 5 niet-officieele leden telt; de hoogste ambtenaren en enkele inlandsche hoofden behooren tot deze leden.

De wetten hebben de „Indian codes of criminal and civil procedure" tot grondslag; zij zijn door ordonnanties aangepast aan de plaatselijke toestanden.

De gouverneur is voorzitter van het Hooggerechtshof en van het Hof van appel. De residenten zijn rechters in straf- en civiele zaken, tevens magistraten. Er is een Imam's court voor Mohammedanen; er zijn inlandsche gerechten, waar de adatrechtspraak wordt toegepast.

De oppervlakte van Borneo wordt opgegeven als circa 732.000 tot 741.000 K.M.², die van de 3 Britsche protectoraten te zamen als 196.000 K.M.², waarvan ruim 80.500 K.M.² worden berekend voor B.N.B. Dit zou dan bijna 2½ maal de grootte van Nederland hebben.

Het land is zeer bergachtig. De hoogste top, de Kinibaloe, wordt op 4566 M. gesteld (de Mont-Blanc 4800 M.). In het binnenland zijn uitgestrekte gedeelten waar het boschgebied nog weinig of niet door Europeanen betreden is. Door de talrijke rivierdalen en van de kust uit wordt het binnenland geleidelijk verder verkend.

De bevolking wordt als ruim 270.000 zielen berekend. Naast de inboorlingen, meerendeels Mohamedanen, wonen vooral in het kustgebied een 40.000-tal Chineezen en een 600-tal Europeanen. Onder de bewoners is de benaming *Sabah* gebruikelijk geworden voor het compagnie's gebied.

Voor het bestuur is B.N.B. verdeeld in 4 residenties, elk onder een resident.

Hoofdstad is Sandakan aan de O.-kust. Op de W.-kust is, vooral door den rubber-uitvoer, Jesselton als haven spoedig opgekomen. Daar is ook een spoorweg aangelegd, die deze plaats verbindt met Beaufort en Melalap, en verder met Weston, bij de Baai van Broenei.

De energie, door achtereenvolgende bestuurders in Londen en in Sandakan ten beste gegeven, kon de onderneming niet tot bloei

brengen, totdat in 1905 de rubbercultuur werd ingevoerd. Deze leverde, ook daar, spoedig zoodanige resultaten op, dat men meende een tijdperk van grooten voorspoed ingetreden te zijn. Hetgeen wij zeiden over de opkomst van het gebied, waardoor een spoorweg is aangelegd, wees reeds daarop.

Maar ook daar heeft de algemeene wereldcrisis de verwachtingen verstoord.

Als voortbrengselen van het land worden voornamelijk vermeld: timmerhout, tabak en rubber. De uitvoercijfers gaan sterk achteruit. Zoo worden opgegeven:

	1929 $	1930 $
imports	9.752.973	7.215.000
exports:		
tabak in blad ...	818.640	612.643
rubber	5.123.253	3.255.127
hout	2.494.668	2.466.719

In 1931 is de achteruitgang niet minder geweest. De compagnie en de staat hebben zich door de ongunst der tijden niet laten weerhouden om aan de halve-eeuw herdenking aandacht te schenken, maar de lust tot jubelen is er toch zeer door beïnvloed geweest.

Heeft de geschiedenis van B.N.B. onze bijzondere belangstelling als die van onzen buurstaat in Borneo, in die geschiedenis vragen de punten van aanraking met ons, als buren, weer afzonderlijk opmerkzaamheid.

Nu heeft *De Indische Gids* 2 jaren geleden, in een artikel „De grenzen van ons koloniaal gebied", juist volle aandacht gevraagd voor hetgeen men zou kunnen noemen: de geschiedenis van de grensregeling tusschen Nederlandsch-Borneo en B.N.B. Het stuk was samengesteld door overste A. Tissot van Patot, uit nagelaten papieren van overste J. van Roon. Voor meer uitvoerige bijzonderheden naar die studie zelf verwijzende (D. I. G. 1930, II blz. 673), geven wij hier de hoofdmomenten nog eens, in 't kort weer [1]).

De vestiging van de B.N.B.C. riep in ons land de belangstelling voor dat gedeelte van den archipel weer op. In de Tweede en de Eerste Kamer werd over de rechten en over het gevoerde regeeringsbeleid gesproken, eenige pennen kwamen in beweging. Er kon echter geen ander resultaat worden bereikt, dan dat men, in

[1]) In het *Kol. Wkbl.* van 2 Juni is ook een dergelijk overzicht gegeven aan hetzelfde artikel ontleend.

het gebeurde berustend, tevens de waarschuwing deed hooren, nu voor spoedige vaststelling der grenzen te zorgen om te voorkomen dat men in onaangename verwikkelingen zou geraken met de buren, of dat zich een geval zou herhalen in den trant van dat hetwelk zich nu had afgespeeld. Deze aansporing bleek al dadelijk reden van bestaan te hebben. Liep de aan de heeren Dent en v. Overbeck verleende concessie zuidwaarts tot aan de Seboekoe-rivier, het door Nederland met den sultan van Boeloengan gesloten contract nam de Tawao-rivier als grens aan. Daar deze noordelijk loopt van de Seboekoe, was het land tusschen deze twee rivieren in de officieele stukken aan beide partijen toegewezen. In 1883 werd Moeara Tawao standplaats van een Nederlandschen controleur; de buurstaat protesteerde; maar de controleur bleef. Het geschil is eerst opgelost, door een compromis, bij gelegenheid van de 20 Juni 1891 te Londen gesloten overeenkomst, die beoogde een grensregeling te verkrijgen over de *geheele breedte van Borneo.*

De grenslijn was hierbij niet in bijzonderheden aangegeven, noch vastgelegd in het binnenland. Dit toch was meerendeels plaatselijk nog niet verkend. Tusschen het Nederlandsche en het Britsche gebied waren een aantal punten, aan de kust en in het binnenland (toppen, waterscheidingen) aangegeven en door rechte lijnen verbonden; deze bepalen zoo slechts benaderend de gedachte grens.

De juiste ligging der grenslijn moest later in onderling overleg worden vastgelegd, op tijdstippen die de Nederlandsche en de Britsche regeeringen hiervoor geschikt zullen oordeelen.

In 1901 werden ter O.-kust en op de kust van het daar liggende eiland Sibetik grenspalen geplaatst, waartoe een Nederlandsch en een Britsch opnemingsvaartuig hebben samengewerkt. De „Makassar" onder luit. t.z. 1e kl. Hoven en de „Waterwich" onder luit.-comm. Lyne. Hierbij bleef 't voorloopig.

Maar toen er meer beweging kwam, door onderzoekingen en verkenningen, en toen er, door sneltochten, belastingkwesties en handelingen van pioniers, grensgeschilpunten op te lossen kwamen, deed zich de behoefte gevoelen aan een nauwkeuriger bepaling van die grens in het binnenland. De Britsche regeering kwam met de onze overeen om hiervoor een commissie naar het terrein te zenden. Voor Indië werden benoemd de kapt. v.d. Gen. staf P. van Genderen Stort, de ing. v.d. triang. brig. J. H. G. Schepers en de luit. t.z. 2e kl. E. A. Vrede; voor B. N. B. de off. 1e kl. H. W. L. Bunbury en surveyor G. S. V. Kedell. Om een denkbeeld te geven van hetgeen met een dergelijke expeditie gemoeid gaat, melden wij alleen maar, dat zij in totaal bestond uit 245 man.

Den 8en Juni 1912 ontmoetten de leden der expeditie elkander. Den 12en werd de tocht ingezet naar de boven-Sembakoeng, een rivier die ten Z. van de Seboekoe uitmondt. Van daar werd, door de gebieden van de Seboekoe en van de Tawao, tot den 1en Februari 1913 in gemeenschappelijk overleg doorgewerkt. Den 17en d.a.v. werd het verslag te Tawao geteekend. De grens is tot het hoogste punt, Boekit Padas, nauwkeurig omschreven. In 1914 is ook de grens op het eiland Sibetik afgebakend.

Hiermede is dit werk voor de afscheiding tusschen ons gebied en dat der B. N. B. C. volbracht. Zoo ver zijn wij nog niet voor het overige Borneo, waar wij Broenei en Serawak tot buren hebben.

De heer Tissot van Patot moest zijn mededeelingen, over de bemoeienissen om deze leemte aan te vullen, dan ook nog besluiten met de aanbeveling om zoo spoedig mogelijk de geheele grens tusschen Boekit Padas en Tandjoeng Datoe (W.-grens van Serawak) af te bakenen.

* * *

Nog dient men voor eenige gedeelten van het Nederlandsch gebied in Oost-Azië indachtig te blijven, wat ik zeide in mijn lezing in het *Indisch Genootschap*, van 13 Maart 1906, al is sedert dien wel veel verbeterd.

„Nederland heeft door zijn achteloosheid reeds veel verloren. Dat het niet meer verloren heeft, is meer aan geluk dan aan wijsheid te danken. Behalve de opzettelijke en de gewilde naspeuringen, kan in de toekomst ook het toeval nog meewerken om onze onoplettendheid te verschalken; in een gebied van duizend eilanden, waartusschen de scheepvaart sterk toeneemt, is speling van het noodlot in tal van vormen te verwachten. Waar opzet of toeval ons ook in geding moge brengen, wij moeten steeds een bewijs gereed hebben van onze opperheerlijke rechten."

Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee.

Bij de samensmelting in 1927 van de onderscheiden reglementen op het rechtswezen in de gewesten buiten Java en Madoera heeft men gemakshalve die gouvernementsrechtspraak, welke geoefend wordt door de rijksraden te Ternate en te Manado, de groote madjelis te Gorontalo en de gerechten op Nieuw-Guinee, buiten het nieuwe rechtsreglement gelaten.

Onderstaande proeve tracht het rechtsreglement van 1927 inderdaad universeel te maken. Zij is het werk van de heeren L. W. J. Bouhuys, G. C. Bruin, J. D. N. de Fremery, J. W. Koelewijn, J. M. van Lijf, A. Miete, H. E. van Romondt, N. L. Smit, J. J. Spijker en J. F. Stutterheim, studeerenden te Leiden.

Ontwerp-ordonnantie tot wijziging van het Rechtsreglement Buitengewesten.

In Naam der Koningin!

De Gouverneur-Generaal enz.,

Dat Hij, de bepalingen betreffende de rijksraden te Ternate en te Manado, de groote madjelis [1]) te Gorontalo en de gerechten op Nieuw-Guinee willende inlasschen in het Rechtsreglement Buitengewesten;

Den Raad van Nederlandsch-Indië gehoord en in overeenstemming met den Volksraad;

Heeft goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

In te trekken de artikelen III en IV van de ordonnantie van 11 Mei 1927 (Staatsblad No. 227).

---

[1]) Eerst in 1889 schijnt de naam van deze rechtbank, die te voren rijksraad was, veranderd te zijn in dien van „groote madjelis".

Artikel 2.

Artikel 1 van de genoemde ordonnantie van 11 Mei 1927 (Staatsblad No. 227) wordt aangevuld met de volgende nummers:

18*a*. de ordonnantie van 31 Mei 1874 (Staatsblad No. 144), houdende vaststelling van het reglement betreffende de samenstelling en de rechtsmacht van den rijksraad te Ternate en de bij die rechtbank zoo in burgerlijke als in strafzaken te volgen wijze van rechtspleging;

18*b*. de ordonnantie van 6 Februari 1882 (Staatsblad No. 28), houdende bepalingen omtrent den rijksraad te Manado;

18*c*. de ordonnantie van 17 April 1889 (Staatsblad No. 95), houdende bepalingen omtrent de groote madjelis te Gorontalo;

18*d*. de artikelen 1 tot en met 8 van de ordonnantie van 10 Maart 1908 (Staatsblad No. 234), houdende voorloopige bepalingen tot regeling van het rechtswezen in Zuid-Nieuw-Guinee;
zooals ook deze ordonnanties sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

Artikel 3.

Het bij artikel 2 van de genoemde ordonnantie van 11 Mei 1927 (Staatsblad No. 227) vastgestelde reglement tot regeling van het rechtswezen in de gewesten buiten Java en Madoera ondergaat de volgende wijzigingen:

1°. Artikel 1 wordt gelezen:

De rechterlijke macht wordt in de gewesten buiten Java en Madoera, voor zoover de inheemsche bevolking niet in het genot van hare eigen rechtspleging is gelaten en overigens niets anders is bepaald, uitgeoefend door:
de districtsgerechten;
de districtsraden;
de magistraatsgerechten;
de inlandsche rechtbanken;
de landgerechten;
de negorijrechtbanken [1]);
de residentiegerechten;
de raden van justitie;
het hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië.

---

[1]) Ingevoegd wegens Staatsblad 1931 No. 412, (als rechtbanken voor alle landaarden), tegen schrapping van „de regentschapsgerechten" uit het artikel.

2°. *a.* Aan artikel 30 onder B letter *a* wordt toegevoegd:

doch voor zoover betreft de onderafdeelingen Zuid-Nieuw-Guinee en Boven-Digoel van de afdeeling Amboina van het gouvernement der Molukken:

over alle overtredingen, waarop geen zwaarder straf is gesteld dan geldboete van ten hoogste honderd gulden of hechtenis van ten hoogste drie maanden, met of zonder verbeurdverklaring;

b. In artikel 31, lid 2, wordt ingevoegd achter de woorden „gouvernement der Molukken", uitgezonderd de onderafdeelingen Zuid-Nieuw-Guinee en Boven-Digoel van de afdeeling Amboina.

3°. In plaats van het opschrift van titel VI wordt gelezen:

Titel VI.

Van de inlandsche rechtbanken.

Afdeeling I.

Van de landraden.

4°. Na artikel 48 wordt een nieuwe afdeeling ingelascht, luidende:

Afdeeling II.

Van de rijksraden en de groote madjelis.

Artikel 48*a*.

(1). Rijksraden zijn gevestigd te Ternate en te Manado.
(2). De groote madjelis is gevestigd te Gorontalo.

Artikel 48*b*.

Het rechtsgebied van deze rechtbanken wordt vastgesteld bij nadere ordonnantie.

Artikel 48*c*.

De Voorzitter is bevoegd, wanneer daarvoor gewichtige redenen bestaan, den rijksraad te Ternate te doen vergaderen op de hoofdplaats van het rijk Tidore of van het rijk Batjan en, wat de andere rechtbanken betreft, buiten de plaats waar zij gevestigd zijn.

Artikel 48d.

De rechtbanken houden zoo dikwijls zitting als de dienst der justitie zal vereischen.

Artikel 48*e* [1]).

(1) De rijksraad te Ternate bestaat uit:

den voorzitter van den landraad te Ternate als voorzitter, den djogoegoe, den Kadlé, den secretaris van het landschap, den imam van het landschap, waartoe de verweerder of de beklaagde behoort, en den griffier van den landraad als griffier.

(2) De rijksraad te Manado bestaat uit:

den radja en de rijksgrooten van het landschap, waartoe de beklaagde behoort, als leden, voorgezeten door den resident en bijgestaan door een daartoe door den resident aan te wijzen ambtenaar of beambte als griffier.

(3) De groote madjelis bestaat uit:

den voorzitter van den landraad te Gorontalo als voorzitter en de districtshoofden als leden, bijgestaan door een daartoe door den resident van Manado aan te wijzen ambtenaar als griffier.

(4) De functie van het openbaar ministerie wordt bij deze rechtbanken waargenomen door den inlandschen officier van justitie bij den landraad ter plaatse.

Artikel 48*f*.

(1) In geval van afwezigheid, belet of ontstentenis van den voorzitter, de leden of den ambtenaar van het openbaar ministerie worden zij vervangen door hen, die wettiglijk belast zijn met de tijdelijke waarneming van hun ambt.

(2) Wanneer de rijksraad van Manado buiten de hoofdplaats vergadert, kan de voorzitter de waarneming van zijn functies opdragen aan den ambtenaar, belast met het dagelijksch bestuur ter plaatse waar de rijksraad vergadert, en worden de functies van het openbaar ministerie vervuld door den ter plaatse bescheiden inlandschen officier van justitie bij den landraad, tot welks rechtsgebied de plaats, waar de rijksraad vergadert, behoort.

Artikel 48*g*.

(1) De rijksraad te Ternate neemt in eersten aanleg kennis:

1°. van alle burgerlijke rechtsvorderingen ingesteld door landsonderhoorigen tegen onderhoorigen van een der drie Sultans;

2°. van alle door onderhoorigen van de Sultans van Ternate, Tidore of Batjan begane overtredingen van door het Gouvernement vastgestelde pachtvoorwaarden;

---

[1]) Het zal noodig zijn te bepalen, in hoever artikel 7 R.O. (adviseur) voor deze rechtbanken geldt.

3°. van alle door onderhoorigen van de Sultans van Ternate, Tidore of Batjan begane overtredingen van het verbod tot in- en uitvoer van vuurwapenen, buskruit en ammunitie;

4°. van alle strafvorderingen ter zake van misdrijven en overtredingen door onderhoorigen van de Sultans van Ternate, Tidore of Batjan gepleegd met betrekking tot de telegraaflijnen en kabels, hetzij deze liggen binnen of buiten het landschap, waartoe die onderhoorigen behooren;

5°. van eenig misdrijf, gepleegd tegen een dienaar van het Gouvernement, uitgezonderd de misdrijven, omschreven in de artikelen 352 1°, 364, 373, 379, 384, 407 1° en 482 van het wetboek van strafrecht, alsmede het misdrijf van een eenvoudige beleediging;

6°. van misdrijven door onderhoorigen van de Sultans van Ternate, Tidore of Batjan gepleegd, waarop gevangenisstraf van ten hoogste negen jaren of een zwaardere straf is gesteld.

(2) Onderhoorigen van den sultan van een der drie genoemde landschappen, die te zamen met landsonderhoorigen, of met onderhoorigen van naburige landschappen, zich aan misdrijf of overtreding hebben schuldig gemaakt, staan terecht voor de rechtbanken, voor welke de landsonderhoorigen justitiabel zijn.

(3) Voor den rijksraad te Manado en voor de groote madjelis staan terecht personen, behoorende tot de eigenlijke bevolking van het betreffende rechtsgebied, beschuldigd van binnen dat rechtsgebied te hebben gepleegd eenig misdrijf waarop een gevangenisstraf van ten hoogste negen jaren of een zwaardere straf is gesteld.

Artikel 48*h*.

(1) Van de uitspraken van den rijskraad te Ternate wordt hooger beroep op den raad van justitie te Makassar toegelaten:

a. in burgerlijke zaken bij rechtsvorderingen boven vijfhonderd gulden;

b. in zaken van overtreding, als het maximum der gestelde boete meer dan vijfhonderd gulden bedraagt, of indien gelijktijdig een zwaardere straf of verbeurdverklaring van bijzondere voorwerpen op de overtreding is gesteld.

(2) De overige strafvonnissen, door een der drie genoemde rechtbanken gewezen, zijn, wanneer zij geen vrijspraak inhouden,

onderworpen aan de revisie van den raad van justitie te Makassar, tenzij bij den landraad te Gorontalo, wat betreft de groote madjelis, een rechtskundig ambtenaar als voorzitter is aangesteld.

5°. *a.* Aan artikel 70, lid 1, wordt toegevoegd een derde letter C, luidende:

C. in het gouvernement der Molukken, voor zoover betreft de onderafdeelingen Zuid-Nieuw-Guinee en Boven-Digoel van de afdeeling Amboina, mede tegen Inlanders of vreemde Oosterlingen, andere dan Chineezen, mits de gedaagde in de onderafdeeling woonachtig zij of aldaar verblijf houde.

b. Aan artikel 71 onder No. 1 letter *c* wordt toegevoegd:

evenwel voor zoover betreft de onderafdeelingen Zuid-Nieuw-Guinee en Boven-Digoel van de afdeeling Amboina, tenzij blijkt, dat de vordering, voor zooveel betreft de zaken vermeld onder B letter *b* 1°, twee gulden vijftig cent of minder bedraagt, mits de gedaagde binnen de onderafdeeling woonachtig zij of aldaar verblijf houde;

c. Aan artikel 71 onder No. 1 letter *d* wordt toegevoegd:

evenwel voor zoover betreft de onderafdeelingen Zuid-Nieuw-Guinee en Boven-Digoel van de afdeeling Amboina, tenzij blijkt, dat de vordering, ingesteld tegen Inlanders of vreemde Oosterlingen, andere dan Chineezen vijfhonderd gulden of minder bedraagt.[1])

6°. Na artikel 281 wordt ingelascht een titel IV*a*, luidende:

Titel IV*a*.

Van de rechtspleging in burgerlijke zaken, welke in eersten aanleg behooren tot de kennisneming van den rijksraad te Ternate.

Artikel 281*a*.

De rechtspleging in burgerlijke zaken voor den rijksraad te Ternate geschiedt op den voet der artikelen 12 tot 84*j* van de ordonnantie in Staatsblad 1874 No. 144, zooals deze artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

7°. Na artikel 314 wordt ingelascht een artikel 314*a*, luidende:

Artikel 314*a*.

Met opzicht tot het bewijs in burgerlijke zaken voor den rijksraad te Ternate blijven van kracht de artikelen 85 tot 117 van

---

[1]) Het zal noodig zijn te bepalen, in hoever artikel 7 R.O. (adviseur) voor deze residentiegerechten geldt, ingeval zij als landraad fungeeren.

de ordonnantie in Staatsblad 1874 No. 144, zooals deze artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

8°. Na artikel 320 wordt ingelascht een artikel 320*a*, luidende:

Artikel 320*a*.

Voor de residentiegerechten te Merauke en te Boven-Digoel blijven van kracht de artikelen 9 tot 21 der ordonnantie in Staatsblad 1908 No. 234, zooals die artikelen sedert zijn aangevuld en gewijzigd.

9°. Na artikel 632 wordt ingelascht een titel V*a*, luidende:

Titel V*a*.

Van de rechtspleging in zaken van misdrijf, welke in eersten aanleg behooren tot de kennisneming van de rijksraden te Ternate en te Manado en de groote madjelis te Gorontalo.

Artikel 632*a*.

(1) De rechtspleging in zaken van misdrijf voor den rijksraad te Ternate geschiedt op den voet der artikelen 118 tot 191 der ordonnantie in Staatsblad 1874 No. 144, zooals die artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

(2) De rechtspleging in zaken van misdrijf voor den rijksraad te Manado geschiedt op den voet der artikelen 9 tot 14 der ordonnantie in Staatsblad 1882 no. 28, zooals die artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

(3) De rechtspleging in zaken van misdrijf voor de groote madjelis te Gorontalo geschiedt op den voet der artikelen 547 tot 632.

10°. Na artikel 646 wordt ingelascht een titel VI*a*, luidende:

Titel VI*a*.

Van de rechtspleging in zaken van overtreding, welke in eersten aanleg behooren tot de kennisneming van den rijksraad te Ternate.

Artikel 646*a*.

De rechtspleging in zaken van overtreding voor den rijksraad te Ternate geschiedt op den voet der artikelen 192 tot 197*x* der ordonnantie in Staatsblad 1874 No. 144, zooals die artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

11°. Na artikel 658 wordt ingelascht een artikel 658*a*, luidende:

Artikel 658*a*.

Voor de residentiegerechten op Nieuw-Guinee blijven van kracht de artikelen 22 tot 36 der ordonnantie in Staatsblad 1908 No 234, zooals deze artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

12°. Na artikel 679 wordt ingelascht een artikel 679*a*, luidende:

Artikel 679*a*.

In afwijking van het hiervoren bepaalde blijven voor het bewijs in strafzaken voor den rijksraad te Ternate van kracht de artikelen 198 tot 215 der ordonnantie in Staatsblad 1874 No. 144, zooals die artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

13°. Na artikel 691 wordt ingelascht een artikel 691*a*, luidende:

Artikel 691*a*.

In afwijking van het hiervoren bepaalde blijven voor den rijksraad te Ternate van kracht de artikelen 216 tot 233 der ordonnantie in Staatsblad 1874 No. 144, zooals die artikelen sedert zijn gewijzigd en aangevuld.

14°. De aan Staatsblad 1927 No. 227 toegevoegde „Inhoud" ondergaat de veranderingen, door vorenstaande wijzigingen gevorderd.

Artikel IV.

Deze ordonnantie treedt in werking met ingang van.....[1]).

Werkzaamheid van Gedelegeerden.

In nevenstaande tabellen hebben eenige studeerenden te Leiden getracht, een overzicht te geven van de werkzaamheid van het college van gedelegeerden uit den Volksraad gedurende de zittingsperiode 1927—1931.

---

[1]) In de ordonnantie in Staatsblad 1927 No. 241 (Manado) moet het rechtsgebied enz. van den rijksraad te Manado en van de groote madjelis worden verwerkt. In de ordonnantie in Staatsblad 1927 No. 243 (Molukken) moet het rechtsgebied enz. van den rijksraad te Ternate en van de gerechten op Nieuw-Guinee worden verwerkt.

I. *Behandelde ordonnanties.*

Zittingsjaar	Aantal vergaderingen	Aantal ordonnanties Volksraad bijeen	Aantal ordonnanties Volksraad niet bijeen	Totaal aantal ordonnanties
		10 Aug. – 18 Oct.	22 Dec.–10 Mei, 16 Mei–13 Juli	
1927 – 1928	0	0	–	99
	33	–	99	
		7 Aug. – 11 Oct.,	17 – 26 Oct.	
1928 – 1929	9	71	–	144
	26	–	73	
		10 Sept. – 10 Jan.	17 Feb.–10 Mrt., 27 Mrt.–11 Juni	
			4 – 9 Juli	
1929 – 1930	11	50	–	143
	17	–	93	
		9 Oct. – 8 Jan.	12 – 26 Mrt., 4 – 10 Juni	
1930 – 1931	0	0	–	65
	23	–	65	
Totaal der 4 zittingsjaren .	119	121	330	451

II. *Voorbehoud van ordonnanties door den Volksraad.*

	Aangenomen zonder stemming	Aangenomen zonder hoofdel. stemming	Verworpen
1927/28.....	4	2	1
1928/29.....	5	0	0
1929/30.....	6	1	0
1930/31.....	11	0	0
Totaal...	26	3	1

III. *Behandelde verzoekschriften.*

	Volksraad bijeen [1])	Volksraad niet bijeen [1])	Totaal
1927/28.....	0	39	39
1928/29.....	0	99	99
1929/30.....	0	45	45
1930/31.....	0	81	81
Totaal...	0	264	264

[1]) Zie de discussie van 9 Augustus 1927 tusschen het lid Stokvis en den voorzitter.

De Volksraad zelf deed in deze vier zittingsjaren onderscheidenlijk 72, 62, 60 en 41 verzoekschriften af, te zamen 235.

Als voorbeeld van behandeling van deze verzoekschriften beurtelings door den Volksraad, als deze bijeen is, en door het college van gedelegeerden kan dienen een verzoekschrift van Bartelds: Volksraad 20 Juni 1927, college 28 Februari 1929, Volksraad 24 Januari en 29 Augustus 1930.

IV. *Opmerkingen.*

a. Bij 1927/31:
Uit de stukken blijkt niet, dat de gedelegeerden voorbereidend werk voor den Volksraad verrichtten.

b. Bij 1927/28:
Bij gedelegeerden komt op 6 October 1927 een ontwerp van Wet in, waarover evenwel alleen de Volksraad in pleno mag adviseeren.

c. Bij 1928/29:
In de vergadering van 26 October 1928 komt bij gedelegeerden een ontwerp van wet in: evenzoo in de vergadering van 10 Januari 1929, en in die van 30 Mei 1929. Zie onder *b.*

d. Bij 1929/30:
In de vergaderingen van 4 en 11 Juli 1930 komt een ontwerp van wet in. Zie onder *b.*
In de vergadering van 23 Januari 1930 komt een ontwerp van algemeenen maatregel van bestuur in; zie onder *b.*
In de vergadering van Augustus 1929 komt een ontwerp van regeeringsverordening in.

e. Bij 1930/31:
In de vergadering van 6 November 1930 wordt kennis gegeven van een verzoek tot voorbehoud.

f. Van een voorstel tot voorbehoud, uitgaande van gedelegeerden zelf, wordt geen voorbeeld aangetroffen.

Hoe Zeeland koloniseerde. Een imperium in imperio.

De verkoop van Suriname door Zeeland aan de Nieuwe West-Indische Compagnie en de Stichting der Vennootschap „De Geoctroyeerde Societeit van Suriname", 6 Juni 1682

DOOR

A. HALLEMA.

(Slot).

Nog eenige jaren zouden de onderhandelingen over de rechten op Suriname, zijn handel en kolonisatie, voortduren tusschen Zeeland en den Staten-Generaal en ook tusschen de Zeeuwsche en Hollandsche admiraliteiten. Den 18 Januari 1672 werden die onderhandelingen weer heropend met een voorstel van de Zeeuwsche Staten „om de Colonie Suriname *Generaal* te maken en open te zetten aan *alle* Inwooners van deeze Landen", echter onder voorwaarden, dat Zeeland schadeloos gesteld zou worden wegens de gemaakte kosten. Een nader voorstel tot samenwerking met de Admiraliteit van Amsterdam ter zake van gemeenschappelijk beheer der kolonie mislukte eveneens, vooral als gevolg van de kostenberekening wegens de verdediging van Suriname, waarvoor eenige honderden soldaten te voet zouden moeten worden uitgezonden. Dat zulks geen weelde was, bleek wel uit het voortdurend gevaar van leven en goed, waaraan de planters blootstonden, die door de Caraïbische Indianen bij herhaling werden bedreigd. Van tijd tot tijd vielen zij in de plantages, vernielden of verwoestten deze, sloegen de blanken dood, zoodat de kooplieden en verdere geïnteresseerden ten einde raad zich eindelijk bij request van 17 Mei 1679 tot de Staten-Generaal wendden, om hulp en bijstand van Hun Hoogmogenden te erlangen, nu bleek, dat Zeeland alleen daartoe niet bij machte was. Dit gewest bepaalde zich tot verdediging met de in de kolonie zelf aanwezige middelen, versterking der stad Paramaribo en van het Fort

Zelandia [1]), maar zending van de noodige hulptroepen en meer ammunitie dan beschikbaar was, bleken telkens weer dringend geboden.

De Staten van Holland deden nu middels hun Gedeputeerden ter vergadering van den Staten-Generaal op 12 October 1679 het voorstel, om driehonderd man ter bescherming van de kolonie Suriname daarheen te zenden en het college ter Admiraliteit van Amsterdam te gelasten deze militie derwaarts over te brengen op kosten der kolonisten of anderszins ten laste van den lande, welk voorstel door andere provinciën werd ondersteund. De noodzakelijkheid van daadwerkelijke en spoedige hulp bleek des te meer, toen den 28sten December d.v. bij het college der Hoogmogenden inkwamen en behandeld werden drie brieven van den Gouverneur Heinsius, onderscheidenlijk van 21 Aug., 18 Sept. en 16 Oct., waarin hij H.H. Mog. in kennis stelde van een plaats gehad hebbenden opstand, van den slechten toestand der kolonie als gevolg van onveiligheid en samenspanning van ongewenschte elementen, verzoekende verder dadelijke hulp, zonder welke het hem op den duur onmogelijk zou zijn de kolonie te behouden en de planters naar behooren te beschermen. De Prins van Oranje gaf zijn fiat aan het voorstel tot dadelijke hulpverleening en adviseerde verder over deze zaak met de Zeeuwsche Staten in overleg te treden. Er was een noodtoestand geschapen, waarvan de verbetering geen uitstel gedoogde en reeds

---

[1]) Nadat de voorstellen tot overdracht of samenwerking, hierboven gereleveerd, afgeslagen waren en Zeeland voorloopig de eenige bezitter van de volksplanting Suriname bleef, werd de hoofdplaats *Nieuw Middelburg* en ook wel *Surinaamburg* (door de kolonisten zelf) genoemd „Doch alzo de Indiaanen, natuurlyke Inwooners van dit Land, gemelde Plaats te vooren in hunne Taal *Parimorbo* of *Paramarbo* (beteekenende Plaats of Plek der Bloemen) genoemd hadden, en dezelve by aanhouden tot heden toe niet anders hebben kunnen of willen noemen; is by verloop van tyd gemelde Plaats den naam blyven behouden van *Paramaribo*, gelyk deeze Colonie ook den naam draagt van *Provincie van Suriname*, als een Wingewest op de Engelschen"; (Mr. J. J. Hartsinck, Beschryving van Guiana of de Wilde Kust in Zuid-America, 1770, blz. 605). Ook heeft men, wat de naamsafleiding van P. betreft, verband gezocht tusschen deze en den titel van Lord Willoughby als Earl of *Parham*, doch dit is even onredelijk als de vermeende afleiding van den riviernaam Para van Parham, gelijk Van Sypesteyn wilde doen gelooven. Beide, Paramaribo zoowel als Para, zijn van Indiaanschen oorsprong, misschien Caraïbisch en waar in het begin der 17de eeuw reeds het Indianendorp Paramarbo of Parmurbo lag, is nu Paramaribo, terwijl de beteekenis van beide onzeker is. Krijnssen's uitvinding Nieuw-Middelburg heeft zich evenmin als die van Heinsius (Surinaamsburgh) kunnen handhaven. Men vergelijke in dit geval de naamgeving van Coen in O.I. Heeren Bewindhebbers van Oost en West behielden zich het recht voor de namen der nieuwgestichte steden en koloniën vast te stellen.

waren in de kolonie stemmen opgegaan, om de hulp van den Britschen koning in te roepen, als uit het eigen moederland niet spoedig bijstand werd verleend, waarbij zekere Joodsche planter Fonseca als tusschenpersoon optrad, hetgeen door Gouverneur Heinsius niet voldoende was tegengegaan. De extra-ordinaris ambassadeur der Republiek aan het Engelsche Hof kreeg daarom in last elke poging in dien geest te verijdelen, als zijnde „buiten order van de Regeering (in Suriname) en buiten kennisse van hunne Hoog Mogenden geschied". Gouverneur Heinsius kreeg over zijn nalatigheid in dezen nog een extra reprimande, vervolgens den last om tegen den Jood Fonseca een vervolging in te stellen wegens landverraad en een verbod, om nog verder koperen pasmunt, gestempeld met een papegaaitje en geteekend met 1, 2 en 4, welke gangbaar waren tegen één, twee en vier duiten, in de kolonie in omloop te brengen, als zijnde hij niet bevoegd en gemachtigd om het muntrecht toe te passen.

Als gevolg van het besluit der Staten-Generaal tot redres der kolonie Suriname namen Provincie en Admiraliteit van Zeeland op zich de kosten te dekken van het transport van het 300 man sterke detachement derwaarts, welke na terugkeer bij resolutie van 24 September 1682 wederom in dienst van den lande gebracht werden. Nadat Gouverneur Heinsius in April 1680 te Paramaribo was overleden en eerst commandeur Everard van Hemert (tot September '80) en daarna Commandeur Laurens Verboom (tot 26 November '83) hem ad interim in het landvoogdelijk ambt waren opgevolgd, zochten de kolonisten verbetering van den inwendigen politieken toestand der volksplanting te verkrijgen door het ontwerp van een regeeringsreglement te concipiëeren, waarin de grondslagen der latere oligarchie werden neergelegd. De desbetreffende voorstellen zijn door Hartsinck meegedeeld, waarvan wij hier slechts overnemen, dat de voorloopige regeering zou bestaan uit twaalf personen [1]), die in zaken van politie, justitie en militie orders zouden geven en uitvoeren, de financiën regelen, met de voornaamste en verstandigste planters in overleg zouden treden, op welke wijze de belangen der kolonisten het best zouden kunnen gediend worden en wat verder „tot gemeene Beste van den Lande zal noodig geoordeeld

---

[1]) Wij noemen hier hun namen, omdat deze later in de geschiedenis van Suriname bij herhaling voorkomen als zijnde die van stamvaders der families, die in de kolonie een rol van beteekenis hebben gespeeld of nog spelen: Bernard Pleyster, Nicolaas B. Wilderlandt, Jan Ringsoever, Jacob Vlam, Jan van Ruyven, Cornelis Snelleman, Bastiaan Tyssen, Gerrit Wobma, Abraham Schoor, Izack van Muldert, Batten Perduyn, Willem de Bruyn. (Hartsinck, t.a.p. blz. 608).

werden". Zonder hun toestemming mochten geen kolonisten vertrekken, tenzij daarvoor speciaal consent kunnende toonen van de Staten van Zeeland, terwijl voor het zitting nemen in dit college van twaalf geen geldelijke vergoeding zou mogen worden uitgetrokken. Het voorstel, gedaan te „Surinaamburg" 6 Mei 1680, droeg duidelijk blijken van den invloed van het Joodsche element in de kolonie, als zijnde geteekend o.m. door Abraham Kerstens, Isack Meza, Samuel Nassy, Raphael..... De Heeren Raden van Politie en Justitie, voor de kolonie verkozen en aangesteld door den overleden Gouverneur Heinsius uit kracht zijner commissie van den Staten-Generaal en Staten van Zeeland, gingen inzooverre met dit voorstel accoord, dat zij uitbreiding van hun college tot 12 personen wel goedkeurden, doch overigens meer voor coöptatie in eigen kring voelden onder goedkeuring van voornoemde Staten.

En dezen, t.w. de Edelmogenden van Zeeland, voelden hoe langer zoo meer de kolonie als een blok aan het been van hun gewest, hadden daarom bereids den 14den November 1679 een nieuw advies van overdracht der volksplanting aan de geoctroyeerde (Nieuwe) West-Indische Compagnie doen kenbaar maken en waren van hun vroegere principes teruggekomen om nimmer Suriname in handen der W.-I. Compagnie te spelen! In dit ontwerp van overdracht[1]) treft ons vooral de inhoud van art. 1 en art. 5, aldus:

„Dat de Staaten van Zeeland de Colonie van Suriname, met haar Fortresse, Geschut en Ammunitie van Oorlog en wat des meer zy, met alle de verdere ap- en dependentien van dien niets uitgezonderd, zo als de gemelde Heeren Staaten dezelve thans bezitten, aan de Geoctroyeerde Compagnie zouden cedeeren en overgeeven, zullende aan haar Heeren Staaten betaald werden alle de kosten, die tot de tyd der overneeming zullen zyn gevallen.

„Dat dewyl het onmogelyk is, dat een Colonie met eenige hoope van Succes kan werden aangevaard en gemaakt, zo den aanneemer en de maaker zich niet en getroost van in den beginne groote en excessive kosten te suporteeren, alleen op verwachting van naar verloop van twintig, dertig en meer Jaaren de Vruchten te genieten van zijn uitgeschoten geld en arbeid, en dat een Colonie noodzaakelyk in zyn geboorte moet smooren, indien men de Colonie, in plaats van door hulpe en assistentie met exemptien en vryheden te ondersteunen en aan te moedigen in den beginne zwaarer belast als zy bekwaam en magtig zy te konnen

[1]) In zijn geheel te vinden bij Hartsinck, t.a.p. blz. 613 v.v.

draagen, waar door dan de alreeds aanwezende Coloniers ondergehouden, en alle andere afgeschrikt en gedetourneerd werden om tot voortzetting van de Colonie en op hoope van voordeel en welvaaren zich mede derwaards te begeeven, zo zoude de Compagnie in recompence en genoegsaame voldoeningen van de voorsz. Cessie en Transport de gezegde Colonie als vooren ten haaren kosten en lasten te onderhouden, aanneemen en beloven alle Lasten, waar mede de Commercie en Traffique op Suriname is bezwaard, ten eenemaale voor de tijd van zes achtereenvolgende Jaaren af te schaffen, met verdere speciaale verbintenisse, van, naar dat de voorsz. zes Jaaren zullen weezen geecouleerd, mede geen meerder Lasten ofte Impositien te mogen stellen en heffen, als de helft van 't geen waar mede de Ingezetenen van den Staat en allen anderen aldaar negotieerende, althans uit krachte van welgemelde haar Edele Mogende Resolutien bezwaard zijn, ten waare met liber en vrijwillig Consent van de Coloniers en de Opgezetenen gereleveerd, en verscheide Ingezetenen van deeze Landen mitsgaders Opgezetenen van de nabij gelegene Fransche, Engelsche en Spaansche Colonieen geanimeerd en aangemoedigd zullen werden van zich met menigte derwaards te transporteeren, welke vermeerdering van Opgezetenen en Coloniers ook het eenigste middel is, om de gemelde Colonie ten voordeele van den Staat te doen opneemen en wel te reusseeren".

De in dit artikel uitgestippelde gedragslijn eener nieuwe koloniale politiek noch de daarmee gepaard gaande kosten waren bijzonder aanlokkelijk voor een vennootschap, die zich in haar uitgaven ter dege moest bekrimpen en welker nieuwe loopbaan al spoedig evenmin voorspoedig bleek als die der eerste, zoodat tot 1702 gemiddeld nauwelijks 2½ % en de volgende dertig jaren nog slechts 2% dividend kon worden uitgekeerd. Doch de gunstige voorspiegeling der Zeeuwsche Staten, als zouden door toename van den export der inheemsche producten de voordeelen kunnen worden geschat op een som van minstens vijfhonderd duizend gulden of meer, „dewelke een Uitheemsch Prins, doch zo vertrouwd werd een geinterposeerd Persoon te zijn, daar voor zoude willen geeven, en dat er niets beter voor den Staat konde bedacht worden, dan dat er eenige Ingezetenen gevonden werden, *gelyk de Compagnie in deezen*, dewelke bereid zijn Colonien te etablisseeren en de voordeelen daarvan aan de Ingezetenen uit te deelen, en indien zulks aan Vreemden geschied, dat dan onze Ingezetenen daar van verstooken zouden zijn", dat alles deed de nieuwe West-Indische Compagnie eindelijk besluiten de kolonie Suriname van de provincie Zeeland over te nemen voor een som van *f* 260.000. Het daartoe aangegaan accoord werd op-

gemaakt in Den Haag en den 6en Juni 1682 door de contractanten geteekend, doch eerst bij nader accoord, mede in Den Haag geteekend op 6 Januari 1683, had de overdracht der kolonie plaats [1]). Ingevolge deze acte van overeenkomst werden toen vanwege de Zeeuwsche Staten ook aan de „Generaale Geoctroyeerde Westindische Maatschappy" overgedragen de in Suriname aanwezige ammunitie en verdere oorlogsbehoeften, vivres inbegrepen, alsmede de voor de vaart benoodigde schepen en andere vaartuigen.

Uit dit accoord stippen we nog het volgende aan. De heer Van Odyck trad hierbij als Eerste Edele en gevolmachtigde van de Staten van Zeeland op, die de kolonie Suriname met haar ap- en dependentiën overdroeg aan de gecommitteerde bewindhebbers van de Generale Geoctroyeerde West-Indische Compagnie, „als daar toe specialyk van de respective Kameren geauthoriseerd", bij welke overdracht ook waren inbegrepen de plantages, welke de Edelmogenden niet als particulier maar qua vertegenwoordigers der provincie in Suriname in eigendom hadden, helaas zonder verdere aanduiding. De betaling der koopsom moest binnen 2 maanden na de bekomen goedkeuring der transactie vanwege den Staten-Generaal geschieden, tegelijk met de noodige wijzigingen in het octrooi der Compagnie, die, voornemens zijnde, de regeering en het beheer der kolonie op een anderen voet in te richten, tevens alle geëmployeerden, door of namens de Zeeuwsche Staten aldaar aangesteld, ontsloeg met recht van keuze uit en benoeming van de ontslagenen tot in te stellen ambten. De Zeeuwen, die tot dusverre handel dreven op West-Indië in 't algemeen en op Suriname in 't bijzonder, zouden daarin noch in de vaart of als kolonisten eenigen hinder of belemmering ondervinding en nadrukkelijk werd vastgesteld, „dat de Ingezetenen, Kooplieden, Schippers, ofte Passagiers van Zeeland in geenerlei manieren hooger, zwaarder ofte meerder zouden werden belast, gelimiteerd ofte in haare vryheid bepaald, als ten aanzien van eenig Ingezeten van Holland, ofte van eenige andere Provincien zal vermogen te geschieden, maar dat alles op het fondament van het hier vooren gementioneerde Octroy aan de Ingezetenen van

---

[1]) In het Rijksarchiefdepôt van Zeeland te Middelburg, berust behalve het reeds hiervoor genoemde hs. met betrekking tot de geschiedenis van de verhouding tusschen Zeeland en Suriname volgens de vriendelijke mededeeling van den heer Rijksarchivaris aldaar het origineel der nadere acte van 6 Januari 1683, waarin die van 6 Juni 1682 volledig is geïnsereerd, maar *niet* het origineel dier laatste acte zelf. De eigenlijke transportacte, gedateerd op 20 Februari 1683, met aanhangend groot zegel van de Staten van Zeeland, berust in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage en is hierachter voor het eerst naar het origineel uitgegeven.

alle de Provincien zal weezen egaal, te weeten zo wel de lasten als de voorrechten zonder distinctie ende onder gelyke verbintenisse". De hoofdparticipanten der respectievelijke kamers van Zeeland, Amsterdam en Maze moesten het accoord goedkeuren, de koopsom, benoodigd voor de overdracht, mocht niet dienen om de bestaande en pas van haar schulden ontlaste Compagnie weder extra te bezwaren en het in dit verband door de Bewindhebbers te veranderen octrooi moest door den Staten-Generaal worden goedgekeurd. Alleen bij naleving dezer voorwaarden kon de transactie plaats vinden. Onder de ammunitie, vaartuigen enz., in dezen koop begrepen, kwamen voor: 50 metalen stukken geschut, zes steenstukken, 12000 pond buskruit, 200 pond lont, 2500 pond looden en 50000 pond ijzeren kogels, 250 houwers en porteëpen (draagwapens), 270 snaphanen en karabijnen, een partij bandeliers en patroontasschen en vijf schepen.

Het duurde echter tot einde des jaars 1682, voordat alle condities en artikelen in verband met de wijziging in het octrooi, het verleenen van subsidie, het vaststellen der instructies en tal van andere veranderingen waren besproken en afgehandeld, zoodat het nieuwe octrooi voor de Compagnie vanwege den Staten-Generaal eerst op 23 September 1682 werd verleend en dat toen tevens werd bepaald, dat de lasten en voordeelen van de voorzegde kolonie niet eerder voor rekening van de Compagnie zouden komen dan met ingang van 1 Januari 1683, waarna eindelijk de nadere overeenkomst te 's-Gravenhage kon worden geteekend op 6 Januari 1683. Als vertegenwoordiger der Zeeuwsche Staten deed dit Willem de Nassau, heer van Odyck [1]), namens de West-Indische Compagnie teekenden Johan van de Poele, Pere van Westsouburg, Izaäk Jan Nys, Pieter van Wickevoort, François de Vicq, Philippe d'Orville, Hugo (van) 's Gravesande, Hillebrand van der Sluis en G. Berge, waarna de overdracht in een officieele toespraak van den heer Van Odyck namens de Zeeuwsche Staten geschiedde. Van de bij deze plechtigheid in ontvangst genomen *f* 260.000 werd dadelijk *f* 10.000 afgezonderd ter betaling van de achterstallige gages en maandgelden in overeenstemming met de acte voornoemd, zoodat van nu af aan de kosten en lasten kwamen voor rekening der nieuwe bezitster.

Door het octrooi der Staten-Generaal, der W.-I. Compagnie der 23sten September 1682 verleend, werd o.m. vastgesteld, dat de kolonisten van Suriname tien jaar lang vrijdom van belasting

---

[1]) Door zijn neef, den lateren Stadhouder-Koning Willem III, aangewezen om voor hem op te treden als Eerste Edele in de Statenvergadering van Zeeland. Zie hierover Fruin, Verspreide Geschriften, dl. V, blz. 18.

zouden genieten, uitgezonderd het *lastgeld* der schepen, het *hoofdgeld* voor elken inwoner en het *waaggeld* der verhandelde goederen, welk privilege ook zou gelden voor hen, die voornemens waren zich in de kolonie te vestigen. Nieuwe belastingen mochten na verloop van dien tienjarigen termijn niet worden ingesteld en geheven dan met goedvinden van den Gouverneur en den Politieken Raad van Suriname, het laatste college samen te stellen uit de notabelste ingezetenen onder de kolonisten. Het lastgeld, dat de Compagnie zou mogen heffen op ieder last van een binnenkomend of uitgaand schip zou niet meer dan 3 gulden per vaartuig mogen bedragen. Voor de directe belasting stond ieder inwoner der kolonie, zoo blanke als kleurling, geboekt voor 50 pond suiker of de waarde van dien, dit ter betaling van het hoofdgeld, terwijl het waaggeld bedroeg 2½ % van de waarde van alle goederen, die vanuit de kolonie naar het moederland zouden worden verscheept, waartoe meerdere wagen opgericht en voor elk daarvan keurmeesters aangesteld zouden worden. De inning van nog uitstaande en door de Compagnie overgenomen schulden zou op soepele wijze door termijnbetaling moeten geschieden. Het zesde of „slaven"-artikel was wel een der voornaamste:

> „Dat dewyle de gemelte Colonie niet wel kan werden voort geset, dan door middel van swarte Slaven ofte Negros, ende dat niemandt buyten de voorsz. Compagnie in dese Landen bevoeght is eenige Slaven te halen van de Kuste van Africa, alwaer alleen ingehandelt werden, soo sal de voorsz. Compagnie geobligeert zijn aen de geseyde Colonie jaerlycx te leveren sodanigen aental Slaven, als aldaer sullen wesen gerequireert."

Over de juiste toepassing en uitvoering van dit artikel is naderhand veel te doen geweest. Ook de moeilijke kwestie der „peupleringe" dezer kolonie met blanken moest door de Compagnie mede opgelost worden door te bevorderen, „dat derwaerts uyt deze Landen soo veel Personen mogen werden getransporteert als de voorsz. Compagnie sal konnen en bequaem wesen uyt te wercken". Vandaar dat het passagegeld voor dezulken ook laag berekend moest worden en de reederijen, die schepen in de vaart hadden op de West, waren op vordering der Compagnie verplicht per schip 12 personen mee te nemen tegen *f* 30.— p.p. wegens transport- en kostgeld, te korten op het verschuldigde lastgeld, kinderen beneden de 12 jaar half geld. Andere verplichtingen, die op de W.-I. Compagnie rustten, inzake de bevordering van den handel, de verdediging der kolonie, de toepassing der

civiele en crimineele justitie, de handhaving van het burgerlijk bestuur en last not least de verzorging der religieuze en cultureele belangen der kolonisten door hun predikanten, juristen voor het rechtersambt en schoolmeesters voor het onderwijs toe te schikken, moeten we hier kortheidshalve voorbijgaan, doch alleen nog art. XXXII even laten volgen, wijl zijn inhoud het spoedigst en duidelijkst door de Compagnie is toegepast geworden, die, met al deze eischen, zich voor zulke hooge kosten zonder baten geplaatst ziende, reeds na eenige maanden in plaats van jaren „experientie" bang van de affaire werd, die ze was begonnen en haar graag weer overdroeg, althans geldschietende medevennooten in de door haar gevormde Suriname-maatschappij opnam:

> „Laetstelyck, dat indien by experientie van eenighe Jaren soude mogen werden ondervonden, dat de voorsz. Colonie te lastigh soude vallen voor de gheseyde West-Indische Compagnie, soodanigh dat de Bewinthebberen ende de Hooft-participanten souden mogen oordeelen, dat het verder aenhouden van de voornoemde Colonie voor de selve Compagnie soude wesen seer nadeeligh en ruineus, in sulcken gevalle het de gemelte Bewinthebberen sal wesen gepermitteert, van de voorsz. Colonie by abandonnement af-standt te mogen doen, met alsucken effect, dat den Staet omtrent de besorginghe van de voorsz. Colonie, als dan gehouden sal zyn ordes te stellen buyten de geseyde Compagnie."

Als thans nog steeds bleef ook toen Suriname bij voortduring het zorgenkindje, dat alleen onder de hoede der vennootschap „De Geoctroyeerde Societeit van Suriname" (1683—1795) en onder leiding van Gouverneurs als Van Aerssen van Sommelsdijk perioden heeft gekend, dat de kinderziekten geen of weinig vat op zijn teere gestel hadden.

NASCHRIFT.

Ondertusschen werd na de nasporingen ten Rijksarchieve van Zeeland te Middelburg, in Den Haag in het Algem. Rijksarchief (afd. Kol. Archief) nog de oorspronkelijke transportbrief gevonden, waarvan de inhoud tot dusverre niet werd afgedrukt [1]). De tekst dezer transportacte luidt aldus:

De Staten vanden Lande ende Graeffelijckheijt van Zeelant,

---

[1]) Zie hiervoor noot 1 op bladzijde 614.

doen te weten, aen allen dien het behoort, en specialijck de Regeringe, Militie, Planters en alle Inwoonderen vande Colonie van Suriname, en die deselve met haere Schepen en Coopmanschappen frequenteren, hoe dat die vande Generale Geoctroijeerde Westindische Compangie ons hebben aengesocht, om door eene onderhandelinge te mogen becomen den Eygendom en besit van de voornoemde Colonie met alle de gevolgen en aencleven van dien, soo als wij deselve Colonie inde maent van Meert des Jaers 1667 met de wapenen hebben gewonnen en tot noch toe beseten; Welcke onderhandelinge bij ons toegestaen sijnde, soo is eijndelingh tussen ons en de voorgemelte Compangie op den *6 Junij 1682* en *6 Januarij 1683* een finael accoordt getroffen, volgens de Conditien daerinne breeder vermelt, daer bij onder anderen oock gerefereert wort tot het Octroij en fondementele Conditien bij haer Hoog Mogenden op den 23 September 1682 ten beste en voordeele vande Ingesetenen verleent, waer naer de gemelte Generale Geoctroijeerde Westindische Compangie de voornoemde Colonie sal beleijden en dirigeren. En overmits noodigh is, dat in crachte van het voornoemde accort de voornoemde Colonie aen die vande gemelte Compangie werde getransporteert en overgegeven; Soo ist, dat wij bij desen verclaeren de Colonie van Suriname met alle de gevolgen en aencleven van dien, mitsgaders de fortressen en sterckten daerinne gelegen, met alle het Canon, amonitie van Oorlooge, alsmede de Vaertuijgen, die wij daer hebben gehadt en noch mochten hebben, in vrijen en onbelasten eijgendom te cederen, transporteren en over te geven, soo als wij bij dese onse opene brieven de voornoemde Colonie met alle de gevolgen en aencleven van dien, mits daer van gereserveert in vougen voorsseijt, vrij en onbelast cederen, transporteren en overgeven aende generale Westindische Compangie deser Landen, om bij deselve voortaen als vrij eijgen goet gepossideert en gebruijckt te worden, in conformite vande Conditien in het voornoemde accort vanden 6 Junij des voorleden en 6 Januarij deses loopenden jaers 1683 breeder geexpresseert en naevolgende de articulen vant Octroij bovenvermelt. Ordonneren en gelasten derhalven den Capiteijn-Commandeur Laurens Verboom, sijnde jegenwoordigh de eerste persoon vande Policie, Justitie en Militie in Suriname, gelijck wij oock gelasten en ordonneren alle de Raden van Policie en Justitie, die aldaer in onsen dienst en Eet sijn, en generalijck alle in en op gesetenen vande Colonie van Suriname, alsmede de Capiteijnen en vordere Officieren vande Militie, oock de gemeene Soldaten en Matroosen, niemant van allen uijtgesondert, dat sij de gemelte Generale Westindische Compangie deser Landen, als eijgenaers en possesseurs vande

voornoemde Colonie van Suriname, met alle de gevolgen en aencleven van dien sullen erkennen, respecteren, haere ordres en beveelen ontfangen en gehoorsamen, alles nochtans onder Souverainiteijt en oppergesagh, die de Hoog Mogende Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden daer over competeert. En sullen vervolgens den voornoemde Capiteijn-Commandeur Verboom en alle andere, daer eenigh gesagh hebbende, gehouden sijn de fortressen en sterckten en al wat wij inde voornoemde Colonie hebben gepossideert, des versocht sijnde, in te ruijmen aende gemachtigde vande gemelte Compangie, die daer toe sal gemunieert en voorsien comen met Commissie van haer Hoog Mogenden en van Sijn Hoocheijt, den Heere Prince van Orange, sonder van des te doen eenigssints te blijven in gebreecke.

Aldus gedaen int Hoff van Zeelant tot Middelburgh den 20 Februarij 1683 onder ons groot zegel, daeraen doen hangen en door onsen Secretaris (geteeckent).

Ter ordonnantie vande Hooghgemelte Heeren Staten.

(Handteekening onleesbaar).

Zuinigheid, die de wijsheid bedroog,

DOOR

G. B. J. VAN HEUVEN.

Na in een vorig opstel te hebben in 't licht gesteld, hoe J. P. Coen er bij de Bewindhebbers àlsmaar vergeefs op tamboereerde, dat hem 't voor 't *„planten van Colonie"* zoo onmisbare menschenmateriaal in ruime mate zou worden toegezonden, willen we ditmaal eens laten zien, hoe hij een niet minder hardnekkigen strijd te voeren had om geregeld de beschikking te krijgen over datgene, dat volgens een bekende zegswijze „de ziel van de negotie" is. Niet voor niemendal hadden de Hollanders van die dagen de reputatie, die niet onkarakteristiek tot uiting komt in 't bekend Engelsche rijmpje:

„The principal fault of the Dutch
Is giving too little and asking too much."

Onze voorouders waren nu eenmaal echte duitendieven, bij wie 't er in de eerste, tweede en derde plaats op aankwam, om zooveel mogelijk van 't veel gesmade, maar nog meer begéérde slijk der aarde naar zich toe te halen. En dat ondervonden niet alleen de vreemdelingen, doch ook de eigen landzaten zèlf moesten 't maar al te vaak tot hun schade gewaar worden. Ook de grondvesters van ons gezag in Indië, de pioniers van 't Compagnies-werk in de Oost, zijn er langen tijd herhaaldelijk de dupe van geweest, zeer ten nadeele van de Compagnie zelf. Wel wilden de *„erentfeste"* Heeren Bewindhebbers in patria een zoo groot mogelijk aantal rijke retourladingen uit de koloniën in ontvangst nemen; maar de mannen, die in de verre Indiën de kastanjes voor hen uit 't vuur haalden, daartoe met deugdelijke en krachtige middelen in staat te stellen, dat was blijkbaar te véél van hen gevergd. „Giving"..... o zoo'n klein beetje; maar „asking" .....dat was wat ànders!

Als we de brieven doorlezen, die de eerste stichters van 't

Nederlandsche gezag in Indië tot hun Heeren-Meesters richtten, dan valt 't ons oj, hoe voortdurend reeds Jan Pieterszoon Coen er de Bewindhebbers op moest wijzen, dat 't hem niet doenlijk was om ginds op Java en in de *„Moluccos"* een geregelden winstgevenden handel voor de jonge Maatschappij te vestigen en zich daarbij tevens ook nog haar niets ontziende mededingers van 't lijf te houden, zonder tot dat doel uit 't moederland den noodigen steun en onderstand te ontvangen: zonder geld voor den handel, zonder *„alderleij nootlijckheeden"* voor de vestiging, zonder soldaten en matrozen voor den oorlog, zonder emigranten voor de te stichten volkplantingen! Zeker, hij was ervan overtuigd, dat er heel, héél wat voordeelen te behalen waren: *„daer can in Indiën wat groots verright worden"*, zoo schreef hij reeds den 29-sten September 1618 aan boord van 't schip „Amsterdam", *„leggende omtrent Jacatra"*, — maar dan moesten de Heeren ook maar eens behoorlijk over de brug komen; vòòr wat, hòort wat: *„de somma van alle 't voorschreven is, dat U.E. alle jaeren herwaerts aen dienen te senden, sonder ophouden, menichte van volck, schepen, geldt en alderleij nootlijckheeden, waertegen dan jaerlicx rijcke retouren gesonden sullen worden, gelijck nu begost* (= begonnen) *is. UEd. gelieven te considereren, hoe (wij) hier sittende sijn met de vijantschap van alle de werelt op den hals; meer dan duijsent zijn UEds vijanden tegen één van d'onsen sterck; evenwel gebreeckt ons daeromme de couragie niet, maer de cleene consideratie die bij* (= door) *UEd. gebruict wort, beswaert ende verdriet ons aldermeest."*

Den 13-den Januari 1619, toen hij aan boord van de „Oude Zon" ter hoogte van Japara op weg was naar de Molukken, na Pieter van den Broek met de zijnen te hebben achtergelaten in 't belegerde fort Jacatra, bestookt door de Engelschen, Jacatranen en Bantammers, uitte hij in een nieuwe soerat aan de *„Edele Erentfeste Heeren Zeventienen"* op de hem eigen ongegeneerde manier den niet zeer vleienden wensch:

„d'Almogende come interim (ons) ellendigen te hulpe en vergeve UEd. haer groote onachtsaemheijt!" en een eindje verder:

„ick bidde alle trouhartige liefhebbers van de gemene Nederlandse welstant, aenmerckt hoe, victorieus wesende, (wij 't) door gebreck van cruijt verliezen mosten; siet doch eens, hoe d'armhertigheijt van degenen, die haer (= zich) *d'oncosten ontsien en d'equipagie op 't suijnichste soeken te doen, voor een stuijver dat sij winnen, de geheele staet van de Generale Comp. pericliteren en veel millioenen daerdoor verliesen!"*

Herhaaldelijk hadden de Bewindhebbers — ze hadden gemakkelijk praten op hun veiligen kantoorstoel! — er bij Coen op aan-

gedrongen, om op een geschikte, gunstig gelegen plaats een algemeen centrum voor den Compagnies-handel te vestigen, maar alweer; de lui daar moesten maar zien, hoe ze dat klaar speelden; de noodige middelen ertoe werden hun stelselmatig onthouden. Daarop doelde de *„nimmer dispereerende'* landvoogd, toen hij schreef:

„Men heeft ons ten alderhoochsten gerecommandeert, iewerts (= ergens) *een generale rendez-vous te begrijpen, sonder de behoirlijcke middelen daertoe nodich te beschicken; desniettegenstaende hebben wij tot* (= te) *Jacatra door Godes genade een fort gecregen; maer wat heeft het nu te bedieden? T'is te besorgen* (= vreezen), *dat alles door gebreck van goede secourssen weder verloren gaen sal, jae dat nog beclaechlijcker is, dat de plaetse door gebreck aen cruijt tot onzer wedercomste* (n.l. uit de Molukken, waar hij voldoende macht tot ontzet der vesting wou gaan verzamelen) *niet gehouden werden can. Heeft de Commandeur Spilbergen UEd. van onzentwegen niet aengedient, watter to een generael rendez-vous vereijscht wierd, ende hoe men de saecke behoorde te vervolgen? Maer te min, Godtbeterten, is daerop gevolcht. Men heeft het voor beuzelinge en onmogelijcke saecken gehouden en daerover te min secours naer Indiën gesonden..... Ons voorstel is geweest, dat jaerlijcx van Nederlandt, herwerts aen, grote menichte van volck gesonden most werden, insonderheijt menichte van soldaten en crijgsverstandigen, sonder menichte van schepen, een groote somme gelts en alle notelijckheden nae te laten..... Ick bekenne wel, dat het begin van den oorloch geen gelt in UEd. casse soude brengen* — (de Bewindhebbers wilden met alle geweld vrede met iedereen, terwijl Coen natuurlijk maar al te duidelijk ondervond, dat hij er zonder harden strijd niet zou kunnen komen!) — *en dat met cleine macht geen plaetse begrepen* (= veroverd) *werden can; maer sonder oorloch sult ghij nieuwers* (= nergens) *ter waerelt tot goeden vrede geraken. De nature leert, dat de oorloch vrede baert, en die niet en saeijt, sal oock niet maeijen. Siet eens wat nu door caricheijt, die het gebreck van cruijt veroorsaect heeft, verloren werd..... Ick sweer U bij den Alderhoochsten, dat de Generale Comp. geen vijanden heeft, die haer meer hinder en schade doen dat d'onwetendheijt en onbedachtheijt (hóud het mij ten beste), die onder UEd. regneert en de verstandigen overstempt."*

Onze Hoornsche ijzervreter, die allesbehalve op zijn mondje gevallen was, nam dus niet bepaald een blad voor den mond, als 't er op aankwam, zijn superieuren te vertellen, hoe hij over hen en over hun *„deplorabele caricheijt"* dacht; dat blijkt niet ondui-

delijk uit 't voorafgaand citaat, speciaal uit de laatste vier of vijf regels ervan. Geen wonder dan ook, dat een doortaster, een man van de daad als Coen er ten slotte den brui van gaf, toen hij in de gaten kreeg, dat men hem in 't Indische wespennest stilletjes aan zijn lot wou overlaten, en dat hij dus schreef:

„Soo UEd. niet van sinne sijn, jaerlijcx grote menichte van schepen, volck, gelt en alle notelijckheden te senden, bidde ick andermael mij metten eersten te doen verlossen en dit versoeck ten beste te nemen, want ick sonder grote middelen UEds. begeren niet voldoen can."

Toch bleef Coen trouw aan zijn hem geheel en al kenmerkende lijfspreuk: *„Ende dispereert niet!"* Want ondanks de weinige medewerking van de Heeren in Patria dacht hij aan geen versagen of opgeven, en na zijn terugkeer uit de Molukken wist hij met de geringe middelen, waarover hij te beschikken had, Van den Broek en de zijnen, die (meer geluk dan wijsheid!) nog altijd niet in de pan gehakt waren, te ontzetten, alle vijanden met succes van zich af te slaan en op de puinhoopen van Jacatra een vast middelpunt voor 's Compagnies handel en gezag te vestigen. Den 5-den Augustus 1619 kon hij dan ook met gerechtvaardigde voldoening aan de Bewindhebbers schrijven:

„In deze voegen hebben wij die van Bantam uijt Jacatra geslagen, voet en dominie in 't landt van Java becomen. Haer boosheijt is redelijck gestraft. T'is seecker, dat dese victorie en het vlugten van de hoochmoedige Engelsen door gantsch Indiën een grooten schrick maecken sal. D'eere en reputatie van de Nederlandtsche natie sal hierdoor seer vermeerderen. Nu sal elckeen soecken onse vrient te wesen. Het fondament van 't soo lange gewenste rendez-vous is nu geleijt. Een goet deel van 't vrugtbaerste lantschap en de visrijcxte zee van Indiën is nu Uwe!"

Maar alweer moest hij onmiddellijk hierop de gewone jeremiade laten volgen:

„Wel hebben wij door Godts genade de groote magt van drie magtige vijanden wederstaen, maer onse geheele vloote was eerst niet meer dan omtrent 4 à 500 *coppen en nu* 1220 *stercq, waermede alles verrigt is; maer verlaet u daerop in 't minst niet! Beschict jaerlicx een redelijcke somme gelts, veel schepen en menichte van volck, met alle nootlijckheden, 't en sal dan jaerlicx aen geen groote rijcke retouren gebreecken."*

Heeren Zeventienen hielden niet op, in hun missives tot 't stichten van een complete Hollandsche stad aan te sporen, doch met 't hoe en 't waarmee hielden ze zich blijkbaar liever niet bezig, zoodat Coen hun moest schrijven:

De middelen en gereetschappen, die tot bouwen vereijscht

worden, senden de Heeren oock niet; daer en is niet één bijle, schop noch spade te becomen; 't gene ter diffentie (= defensie) *in haeste opgeworpen is, hebben (wij) gedaen met eenige schoppen ende spaden, die hier een tijt langh in voorraet gelegen hadden en al geconsumeert sijn. De Heeren verbieden ons gene geding* (= geen zaken) *uijt Japan te ontbieden en senden sellfs niets; wat daermede voor hebben, geve (ick) andre te bedencken; seer vrientelijck versoeckende, dat het UEd. gelieve met den eersten herwaerts te senden groote menichte van goede bijlen en allerleij gereetschappen.*"

En op een andere plaats weer luidt zijn klacht:

„*Hierover hadden (wij) geresolveert op de westzijde van de riviere (daer de stadt Jacatra gelegen heeft), een nieuw fort te maecken, groot* 46 *viercante roeden, met een gracht rondomme; dan, dewijle geen volck noch gereetschappen daartoe hebben, vrese (ick) datter niet van vallen sal, en dat (wij) noch veel verlooren wercken, om ons te behelpen, sullen moeten maecken; ons en gebreeckt niet dan alle dinck; om de negotie waer te nemen en op den vijant te passen, hebben (wij) met alle man de handen vol.*"

Veel beterschap scheen er evenwel in de „*detestabele suijnicheijt*" van de „*Hoogmogende Heeren Meesters*" niet waarneembaar te zijn, ondanks Coens herhaalde jeremiades en dreigementen in zijn vaak allesbehalve eerbiedig gestelde brandbrieven. Althans, weer een jaar later, den 22-sten Januari 1620, schreef de landvoogd o.a.:

„*Om voorts effect te becomen, sullen vooreerst hieromtrent tegens d'Engelschen en anderen een goede vloot schepen moeten houden, ten lande tegens de Javanen een sterck garnisoen en voorts, om herwerts en derwerts te senden, menichte van cleene jachten. Wij bidden UE. hiertoe alsulcke middelen te furnieren, dat wij dit eenige jaren onderhouden mogen, soo sal Jacatra de treffelijckste plaetse van gants Indiën worden, en seer haest sal hier de stapel van de gantse Indisen handel sijn, want de plaetse daertoe seer wel gelegen en seer bequaem is..... Eenige treffelijcke, wel gemonteerde roijale oorlochschepen dienen in aller manieren met den eersten gesonden te werden, anders sullen (wij) wederomme seer verlegen raecken. Item grote menichte van volck om Jacatra te peupleren, aldaer garnisoen van* 500 à 1000 *coppen te mogen houden, en alle de forten en schepen van Indiën beter te versien, want alle uijttermate swack van volck sijn, gelijck de Heeren aen de overgesonden rollen connen sien... Ontsiet d'oncosten niet, sij sullen wel rijckelijck weder incomen. Geeft goede advijsen gelooff, hebt wat gedult, en vertrouwt d'Almogende Godt, soo sal u niemandt deeren.*"

Zeker, zeker, preek maar! — zoo redeneerden de dividendenjagers in patria. En ze bleven schreeuwen om meer en rijkere retourvrachten, om peper en kruidnagels, foelie en muskaatnoten.....

Als we dat alles in de oude Compagnies-correspondenties nog weer eens nalezen, dan kunnen we niet nalaten, met een gevoel van bewondering terug te denken aan de krachtmenschen, die ons gezag in de Oost grondvestten. Ongetwijfeld waren 't ruwe klanten, en stellig zouden we hun wegen vaak liefst niet tot de onze willen maken, maar in ieder geval waren 't dan toch mannen van stavast, uit één stuk, kerels die wisten wat ze wilden en ook déden wat ze wilden, ondanks 't eeuwige chicaneeren, pingelen en tawarren van de slechts op onmiddellijke winst bedachte sjacheraars, die in Holland de Compagniestouwtjes in handen hielden!

REVUE VAN ARTIKELEN, MEDEDEELINGEN EN DOCUMENTEN.

DE EUROPEESCHE WERKLOOZEN IN INDIË. EEN OPROEP OM STEUN.

Aan een oproep uit Ned.-Indië door *Aneta* verspreid, ontleenen wij het volgende:

Nederlandsch-Indië ontkwam evenmin als andere landen aan de ontwrichting tengevolge van de huidige economische inzinking. Naar mate herstel uitblijft, heeft de crisis ernstiger gevolgen. Geen bevolkingsgroep is er in Indië, die in deze tijden gespaard bleef. Elke groep behoeft echter haar eigen steunregelingen. Hier wordt uw aandacht gevraagd in het bijzonder voor de Europeanen, die door de tijdsomstandigheden in moeilijkheden zijn gekomen.

De praktijk heeft bewezen, dat het voor ontslagen Europeanen in dit land uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk is, buiten de grenzen van hun verlaten arbeidsterrein een bestaan te vinden, wegens hun speciale bekwaamheden en wegens voldoende aanbod van andere werkkrachten voor alle andere werkkringen. Zij vallen dus ten prooi aan het meest funeste gevolg dezer tijden, n.l. de werkloosheid.

In Ned.-Indië kende men tot voor korten tijd het verschijnsel der werkloosheid onder Europeanen niet, zoodat de samenleving ongewapend was tegen de gevolgen daarvan.

De situatie van den werkloozen Europeaan wordt in Ned.-Indië reeds in tegenstelling met die van zijn lotgenoot in Europa verscherpt door het spookbeeld van te geraken in een omgeving, die aan de Europeesche levenswijze geheel vreemd is en voor hem de ondergang beteekent. Vele werkloozen zijn gehuwd en het opgroeien der kinderen in een dergelijke omgeving staat vrijwel zeker gelijk met verwildering. De ijlings opgerichte steuncomité's hebben den werkloozen Europeanen hier, voor zoover hun trots hen niet weerhouden heeft zich aan te melden, in staat gesteld uitkeeringen te verkrijgen, waarmede zij in hun allernoodzakelijkste levensbehoeften kunnen voorzien, al moeten zij daardoor in of aan den rand van de kampong leven.

Herinnerd wordt aan den arbeid van de A. M. V. J. (Amsterdamsche Maatschappij voor Jonge Mannen) in Ned.-Indië, die de oprichting voorbereidt van twee tuindorpen voor Europeesche werkloozen te Bandoeng en Malang, waar het mogelijk zal zijn zeer goedkoop te leven, en waarin huizen worden ingericht van hoogst eenvoudig type. Het Gouvernement en de betrokken Gemeenteraden zijn bereid de uitvoering van de plannen te steunen, maar er is veel geld voor noodig. In dat opzicht heeft ook het moederland een onmiskenbare verplichting.

De verwachting is dan ook levendig, dat men in Nederland bereid zal worden gevonden zijn bijdrage te leveren tot verwezenlijking van bovengenoemde maatregelen, waardoor op bevredigende wijze zal kunnen worden voorzien in den nood van honderden landgenooten in Ned.-Indië.

Onder de vooraanstaande personen in Ned.-Indië (en hier te lande), die hun volle instemming met deze plannen betuigen, bevindt zich in de eerste plaats de Gouverneur-Generaal, Jhr. Mr. B. C. de Jonge. Deze schreef aan de A. M. V. J. van Ned.-Indië:

„Gaarne wil ik uw maatschappij mijn instemming betuigen met haar streven om aan de Europeesche werkloozen een omgeving te bezorgen, welke de onmisbare elementen bevat om hun geestelijk peil te handhaven en waar zij, eenvoudig levend, doch zonder vrees voor ondergang, ter plaatse kunnen wachten op den terugkeer van betere tijden.

Naast uw andere werk heeft de thans door u begonnen oprichting van eenvoudige tuindorpen voor Europeesche werkloozen mijn volle sympathie.

Van harte wensch ik u met uw verdere werk succes toe en hoop ik, dat velen, ook in Nederland, bereid zullen worden gevonden de daarvoor onmisbare geldelijke steun te verleenen."

Hieraan kan worden toegevoegd, dat de Koningin aan bovenstaanden oproep gehoor heeft gegeven, door voor dit werk *f* 5000 beschikbaar te stellen.

In verband met dezen oproep, die ook was overgenomen in *Het Vad.*, schreef dit blad nog 't hier volgende.

„Uit verschillende vragen, ons door lezers gesteld, blijkt ons, dat men dit sympathieke plan gaarne zou willen steunen, als men maar wist, welke organisatie zich achter de letters A.M.V.J. verbergt en welke waarborgen er bestaan voor den goeden opzet en de juiste uitvoering van het plan. We hebben ons dus tot Mr. H. Bruyn gewend, die de directie der Amsterdamsche Maatschappij voor Jongemannen voert en ziehier, wat hij ons mededeelt:

A(msterdamsche) M(aatschappij) V(oor) J(ongemannen),

giro 18318, Amsterdam, is een voldoende aanduiding voor den girodienst.

De waarborgen, dat de bij de A.M.V.J. gestorte gelden inderdaad zullen worden besteed overeenkomstig hun bestemming, kan men hierin vinden, dat het College van Commissarissen is samengesteld uit een aantal zeer bekende Amsterdammers, onder wie de burgemeester van Amsterdam.

Voorts worden de financiën van alle afdeelingen, zoowel de uitgaven als de ontvangsten, zoo in Nederland als in Ned.-Indië, regelmatig nagezien door het algemeen bekende accountantskantoor Frese en Hogeweg.

De giften voor het Indische werk zullen geregeld worden verantwoord in *De Stuwing*, het maandblad der A.M.V.J. voor Nederland en Ned.-Indië, waarvan wij op aanvrage bij de administratie De Stuwing, p/a A.M.V.J. Leidscheboschje, Amsterdam, aan belangstellenden gaarne een proefnummer zullen toezenden."

CRISIS-STEUNCOMITE VOOR NED.-INDIË.

In de overtuiging, dat een centrale organisatie in Nederland van practisch nut zou kunnen zijn in het belang van de talrijke door den crisisnood getroffen gezinnen onder de verschillende bevolkingsgroepen van Ned.-Indië, heeft zich onder leiding van den heer Ch. J. I. M. Welter, oud-Minister van Koloniën en oud-Vice-President van den Raad van Indië, te 's-Gravenhage een Crisis-Steuncomité voor Indië gevormd.

Het Comité stelt zich gaarne beschikbaar voor het in ontvangst nemen van gelden ter overmaking aan het Centraal Comité voor steun aan werkloozen te Batavia, opgericht in December 1930 onder voorzitterschap van het Lid van den Raad van Indië, den heer L. H. W. van Sandick.

Van de ontvangen geldelijke bijdragen zal in de dagbladen verantwoording worden afgelegd.

's-Gravenhage, 26 April 1932.

Het Crisis-Steuncomité voor Ned.-Indië bestaat uit de heeren: Ch. J. I. M. Welter, oud-Minister van Koloniën en oud-Vice-President van den Raad van N.-I., voorzitter; Mr. A. Neytzell de Wilde, oud-voorzitter van den Volksraad in N.-I., Hoofd van de 1ste afd. van het Departement van Koloniën, onder-voorzitter; R. Zuyderhoff, lid van de Algemeene Rekenkamer, Algemeen Voorzitter van de vereeniging „Oost en West", commissaris; F. H. Zeydel, oud-afdeelingshoofd bij de Koninklijke Paketvaart Mij., oud-lid van den Volksraad, onder-voorzitter van het Hoofdbestuur der

vereeniging „Indo-Europeesch Verbond", commissaris; J. M. van Valkenburg, oud-onderdirecteur van het Departement van Gouvernements-Bedrijven in N.-I., penningmeester; J. Th. Petrus Blumberger, oud-N.-I. Bestuursambtenaar, Hoofd van het kabinet van den Minister van Koloniën, secretaris.

Gironummer van het comité: 198000.

EEN BAZAAR VAN HET INDO-EUROPEESCH VERBOND.

Het ligt in het voornemen van het Indo-Europeesch Verbond, om gedurende de laatste week der maand Augustus een I.E.V.-bazaar in den Haag te houden.

De netto-opbrengst van dezen Bazaar, waarop artikelen van Indische (Inlandsche en ook Indo-Chineesche) volkskunst en huisvlijt tegen matige prijzen zullen worden verkrijgbaar gesteld, zal strekken ten bate van het Crisis Steuncomité voor Indië, van inrichtingen voor Armenzorg in Indië, zoomede voor maatschappelijke instellingen van het Indo-Europeesch Verbond.

Het hoofdbestuur heeft zich tot vele afdeelingen van het Verbond in den Indischen Archipel gewend, om medewerking tot het doen slagen van dezen bazaar.

Belangstelling, in welken vorm dan ook, zoowel in moreel als in materieel opzicht, zal zeer op prijs worden gesteld.

Men kan zich wenden tot den heer F. H. Zeydel, Beeklaan 444, den Haag.

TOLGRENZEN TUSSCHEN NEDERLAND EN INDIE ZIJN VOLGENS ARTIKEL 1 DER GRONDWET EEN ANACHRONISME.

Artikel 1 van onze Grondwet luidt sedert 1922: „Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied van Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao".

Er zijn geen koloniën meer — ook al gebruiken wij voor 't gemak dat woord nog. Er is één Rijk, waarvan het grondgebied in verschillende werelddeelen is gelegen. Maar in staatkundigen zin is er, wat hun positie in het Rijk betreft, geen principieel verschil tusschen Texel, Walcheren, Java, Sumatra, Curaçao en Aruba. Het zijn alle eilanden, die gelijkelijk deel uitmaken van het Rijk. Het zijn gebiedsdeelen.

Dit is de aanvang van een artikel van Prof. Dr. J. G. Sleeswijk, opgenomen in de *Java-Bode* van 10-, en in de *Deli Crt.* van 11 Mei, waaraan wij hier nog eenige gedeelten ontleenen.

Indien gij, lezer, nu eens van Den Helder naar Texel zoudt

oversteken, en er zou bij de landing een meneer op u toetreden met de vraag of gij ook iets te declareeren hebt — ge zoudt geneigd zijn, hem in overweging te geven, zijn roes uit te slapen. Stapt gij echter aan wal op een der bovengenoemde Nederlandsche eilanden, die wat verderaf zijn gelegen, dus in Oost- of West-Indië, dan is zulk een douane-optreden, ook tegenover u die als Nederlander rechtstreeks uit het moederland komt, een vanzelfsprekende zaak, trots alle plechtigheid waarmede de Grondwet al die verspreide gebieden tot een éénheid verklaart.

Het is duidelijk, dat hierin een tegenstelling, een inconsequentie is gelegen. Om den band tusschen moederland en koloniën nauwer toe te halen, heeft men er een staatsrechtelijke eenheid van gemaakt. Maar de logische gevolgtrekking hieruit, de economische eenheid, heeft men niet aangedurfd.

Ik weet zeer wel, dat dergelijke overwegingen bij velen ten onzent nog taboe zijn. Zelfs in de kringen van hen, waar men de idee der Rijkseenheid zoo krachtig en zoo consequent mogelijk wil bevorderen, blijft men nog op twee gedachten hinken. Men ijvert voor een Rijkseenheid..... met een slag om den arm.

Luisteren wij naar onze principieele vrijhandelaars, dan hooren wij: „Weg met de tolmuren; en zoolang er nog geen wereld-vrijhandel mogelijk is, laat ons dan ten minste economische complexen vormen van gebieden, tusschen welke geen douanegrenzen meer bestaan". En men denkt dan aan een tolunie met de Scandinavische Staten, ja zelfs met België al is Oslo een failure geweest. Maar wat ons het naaste ligt, zij 't ook niet geographisch doch staatsrechtelijk, het eigen koloniale grondgebied, dat moet economisch streng gescheiden blijven.

Er is thans één grondgebied van het Rijk, ook al is dat door de zee in deelen gescheiden. Oost- en West-Indië zijn dus t.o.v. het Rijk *binnen*land en géén *buiten*land. Opheffing der tolmuren tusschen de deelen van het Rijk in Europa en elders zou dus niets anders zijn dan de natuurlijke consequentie der nieuwe staatsrechtelijke figuur van art. 1 der Grondwet. Ja, men kan zelfs de stelling verdedigen, dat tolgrenzen tusschen Indië en Nederland thans een anachronisme zijn geworden. Het is dan ook onjuist om bij opheffing der douane-barrière tusschen Nederland en Indië van herstel der vroegere preferentieele rechten te spreken. Dan zou men met hetzelfde recht het vrije goederenvervoer tusschen Rotterdam en Walcheren b.v. als een preferentieel tarief kunnen aanduiden!

Telkens weer vernemen wij het argument, dat de andere belanghebbenden in Oost-Azië tegen een economische eenheid Nederland—Indië bezwaar zouden maken.

Maar wat doen deze zelf? Bestaan er soms geen voorkeurstarieven tusschen de deelen van het Engelsche Rijk, die staatsrechtelijk in veel losser onderling verband staan dan de gebiedsdeelen van ons Koninkrijk? En men lette maar eens op, wat er dezen zomer in Ottowa zal worden geregeld ten behoeve der economische instandhouding van het Empire. Maar wij moeten kalm blijven toezien, dat wij in de overzeesche deelen van ons Empire door anderen er uit worden geconcurreerd. Wat Amerika betreft: tusschen de Ver. Staten en hun kolonie de Philippijnen b.v. bestaat een volkomen tolvrijheid (bij uitsluiting van anderen natuurlijk). En hoe denkt men wel, dat de economische verhouding tusschen Japan en de nieuwe Mansjoerijsche Republiek zal zijn? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Een typisch vertegenwoordiger van het oude doctrinaire standpunt is ook Mr. D. J. Hulshoff Pol, gelijk blijkt uit zijn „Telegraaf"-artikel van 21 dezer. Hij citeert zelf de volgende cijfers:

Invoer uit Nederland en Indië (percentage van het totaal).

1913.....	33.2%
1920.....	23.6 „
1930.....	16.8 „

Daar staan tegenover:

Japan		Ver. Staten	
1913	1.6%	1913	2.1%
1930	12 „	1930	10.7 „

Zoo gaan wij er economisch snel en zeker uit. Over 'n poosje zullen wij er nog slechts mogen blijven ter verrichting van administratieve, militaire en politiediensten ten behoeve van den geregelden gang van zaken en van de veiligheid..... der anderen! Maar aan het stelsel mag niet getornd worden. Met een variatie op het „fiat justitia et pereat mundus", zouden onze „Prinzipienreiter" zeggen: het zelfstandig vrijhandelsstelsel onzer Overzeesche Gewesten moet in stand blijven, ook al zouden ze voor ons verloren gaan. — Maar de Rijkseenheid is daarbij ver te zoeken!

Wat er nu ook worde van onze koloniale economische politiek, t.o.v. Suriname behoeven wij er geen gras over te laten groeien. Het is een absurditeit, dat wij voor alles wat wij importeeren voor de instandhouding, de ontwikkeling, ja voor de redding van dat gebiedsdeel, hetwelk ons jaarlijks ongeveer 3 millioen kost, invoerrechten moeten betalen.

Omgekeerd diende Suriname voor zijn producten bij ons een vrije markt te hebben.

Hier dient de eerste stap op den weg naar de economische eenheid des Rijks — als consequentie van de staatsrechtelijke unificatie — te worden gezet. En of het nu met onze overgeleverde leerstellingen strookt of niet: er zullen wel meer stappen in dezelfde richting moeten volgen.

DOUANE-UNIE NEDERLAND-INDIË.

Dat men hierover ook een andere opvatting kan hebben dan Prof. Dr. Sleeswijk, blijkt uit het adres medio Juni door de K. v. K. e. F. te Amsterdam aan den Ministerraad gezonden, waarin o.m. het hier volgende voorkomt.

Bij de overweging van de gevolgen van haar crisis- of handelspolitieke maatregelen, dient de regeering ook met de Indische belangen ten volle rekening te houden. De Kamer kan zich niet aan den indruk onttrekken, dat deze belangen tot dusver bij de regeering niet de plaats innemen, waarop zij in verhouding tot hun beteekenis voor ons volksbestaan aanspraak maken. Zoo staat tegenover de zorg voor de landbouwbelangen, welke uit een Crisis-Zuivelwet spreekt, het ontbreken in de toelichting daarvan van elke aanwijzing, dat de regeering zich rekenschap heeft gegeven van de gevolgen, welke een verplichting tot het opnemen van boter in margarine zal hebben voor den afzet van voor de margarine-bereiding gebezigde Indische grondstoffen.

Ook de hier te lande getroffen en nog te treffen invoerbeperkende maatregelen kunnen gereedelijk aanleiding geven tot reacties in het buitenland, waarvan de Nederlandsch-Indische uitvoer den terugslag zal ondervinden. Maar terwijl in Nederland althans de mogelijkheid bestaat, dat bepaalde belangen door contingenteering worden gebaat — zij het ook dat steeds andere belangen worden benadeeld — kan Indië door de Nederlandsche contingenteeringsmaatregelen uitsluitend geschaad worden.

Ook bij de regeling der handelsbetrekkingen met het buitenland dient nimmer uit het oog te worden verloren, dat de economische belangen van Nederland zich niet bepalen tot het rijk in Europa en dat ook voor den Indischen uitvoer zoo gunstig mogelijke voorwaarden dienen te worden bedongen.

Niets mag voorts worden nagelaten, wat de handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Indië kan versterken en vergemakkelijken. In dit verband wijst de Kamer erop, dat tegenover de voortvarendheid, waarmede een wekelijksche luchtverbinding

is tot stand gekomen, in schrille tegenstelling staat het peil van het telegraaftarief, waarvan verlaging tot dusver op tegenstand van het Indische gouvernement is afgestuit. De Kamer acht dit een, door de gevolgen van de depreciatie van het pond versterkt, symptoom van gemis aan aanpassing aan zich wijzigende verhoudingen, dat in de huidige moeilijke omstandigheden in hooge mate valt te betreuren.

Een douane-unie tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië, dan wel preferentieele rechten voor den wederzijdschen invoer — geopperd als middelen, waarmede zoowel het Nederlandsche als het Nederlandsch-Indische belang zou kunnen worden gediend — zal voor den afzet van het surplus aan Nederlandsch-Indische producten geen uitkomst brengen. Nederlandsch-Indië is voor den afzet van zijn voortbrengselen te zeer aangewezen op de geheele wereld, dan dat een vergemakkelijking van den afzet in Nederland van eenige beteekenis kan zijn. Volgens een taxatie van het Centraal Kantoor voor de Statistiek beliep in 1929 het percentage dat Nederlandsch-Indië levert in den wereldexport van kina 94 pCt.; kapok 75 pCt.; peper 69 pCt.; rubber 30 pCt.; klapperproducten 30 pCt.; agave 22 pCt.; thee 17 pCt.; suiker 10 pCt.; koffie 6 pCt.; oliepalmproducten 5 pCt.

Maar een douane-unie of preferentieele rechten zouden, hoezeer voor den Indischen uitvoer van te verwaarloozen rechtstreeksch belang, daarentegen een vèrstrekkende handels-politieke beteekenis hebben. In handhaving van de politiek van gelijke economische voorwaarden in Nederlandsch-Indië voor Nederland en de andere mogendheden ligt naar de vaste overtuiging der Kamer te Amsterdam een der sterkste waarborgen voor het behoud van den bestaanden band tusschen beide gebieden. De vorming van een douane-unie of het instellen van preferentieele rechten zou onze positie als koloniale mogendheid verzwakken. Van door maatregelen als de onderhavige in het buitenland gewekte reacties zou Indië, zoowel economisch als politiek zoo kwetsbaar, het risico dragen, waarvan Nederland uiteraard den terugslag zou ondervinden.

Een vergelijking met het Britsche Rijk verliest uit het oog, dat deszelfs positie en door de staatkundige beteekenis van het Moederland, èn door de grootere onderlinge afzetmogelijkheden van de verschillende deelen van het rijk, principieel van die van het Koninkrijk der Nederlanden verschilt.

Krachtig zal de regeering op de bres moeten staan om te trachten de kunstmatige bemoeilijking door het buitenland van den afzet der Nederlandsch-Indische producten tegen te gaan.

Talrijk en veelsoortig zijn de wijzen, waarop deze afzet wordt getroffen. Naast rechtstreeks op belemmering van den invoer gerichte maatregelen zijn vele landen overgegaan tot regeling of beperking van de betalingen aan het buitenland, hetgeen in zijn uitwerking als regel evenzeer een invoerbelemmering beteekent.

De Kamer geeft daar verschillende voorbeelden van. Zij wijst op de door Japan ingestelde hooge rechten, welke steun aan de suikercultuur op Formosa beoogen; op de verhooging der invoerrechten in Britsch-Indië enz.

De Kamer gaat na hoe groot de uitvoer van de belangrijkste producten van Ned.-Indië naar Groot-Brittannië was.

Van de opgesomde producten vallen slechts enkele tot dusver onder de vrijstelling der Engelsche „Import Duties Act 1932", welke vrijstellingen overigens voor een deel zijn verkregen als gevolg van een tijdig protest van het belanghebbende buitenland. Gevreesd moet worden, dat voor tal van artikelen — gelijk b.v. reeds gebleken is voor palmolie, vezels, copra — het algemeene recht van 10 pCt. prohibitief zal werken, omdat de Indische producten moeten concureeren met gelijksoortige goederen, die uit de Britsche koloniën worden ingevoerd en die reeds thans, zij het voorloopig, niet aan bedoeld recht zijn onderworpen. Zou deze voorsprong op de a.s. Imperial Conference te Ottowa vasten vorm vinden, dan zou Nederlandsch-Indië blijvend in ongunstige positie zijn gebracht.

Het groote belang van de Engelsche markt voor de Nederlandsch-Indische thee springt ook duidelijk in het oog. Het thans ingestelde invoerrecht van 4 pence per pond, waarop thee uit de Britsche koloniën een preferentie geniet van 2 pence — welk voorbeeld wellicht door andere deelen van het Empire zal worden gevolgd, zooals door Ierland inmiddels is gedaan — doet vreezen, dat de Nederlandsch-Indische thee haar belangrijkste afzetgebied verloren zal hebben.

Met grooten aandrang wijst de K. v. K. e. F. te Amsterdam dan ook op de noodzakelijkheid om niets onbeproefd te laten, dat kan strekken tot afwending van de hierin voor de Indische belangen liggende bedreiging. Bij het Engelsche tarief is uitdrukkelijk de mogelijkheid open gelaten om tot bizondere regelingen, waardoor b.v. voor den invoer van Nederlandsch-Indische producten gunstiger voorwaarden zouden kunnen worden verkregen, te komen.

Maar ook wat de andere landen betreft, mag niets onbeproefd worden gelaten om te trachten den onbelemmerden afzet van de producten van Nederlandsch-Indië, dat zijnerzijds een open deur politiek huldigt, te verkrijgen, zonder welken de Indische wel-

vaart blijvend tot een belangrijk lager peil zal worden teruggebracht, met alle gevolgen daarvan ook voor de levensvoorwaarden van het moederland.

INDUSTRIE VAN N. I.

Drs. H. J. Broekveldt heeft over dit vraagstuk een uitvoerig stuk geschreven, dat opgenomen is in het *Alg. Ind. Dgbl.* van 20 tot 29 April. Sterk verkort geven wij het hier weer, vertrouwende de strekking zoo toch voldoende tot haar recht te laten komen.

De geschiedenis herhaalt zich. In tijden, waar Indië's peil van algemeene welvaart dalende was, werd het denkbeeld van industrialisatie reeds bij herhaling gepropageerd. Verscheen de zon echter weer aan den economischen horizont en verdreef ze de wolken eener economische depressie, dan verflauwde de belangstelling weer spoedig.

Een eenigszins uitvoerige behandeling van dit voor Indië zoo belangrijke vraagstuk ten overstaan van het groote publiek kan slechts daarin verdediging vinden, dat, zal de tijd gekomen zijn om op dit gebied beslissende stappen te doen, ieders bezielende steun noodig zal zijn.

Zien we dan terug, zoo komen we reeds in het begin van deze eeuw voorstanders tegen van den import van een fabrieksnijverheid in deze landen. Toen beangstigde n.l. velen het spook van een z.g. mindere welvaart op Java.

Was het aanvankelijk de idée van achteruitgang in het welvaartspeil, die als voornaamste factor in deze beweging valt aan te wijzen, langzamerhand werd deze overschaduwd door een andere, n.l. begon men den snellen bevolkingsgroei op Java als een dreigend gevaar voor de nabije toekomst te zien. Fabrieksnijverheid, zoo zei men, geeft de eenige mogelijkheid om hier t.z.t. een uitweg te kunnen bieden. Al het mogelijke diende dan ook te geschieden om die te bevorderen.

Ook de regeering beaamde dit. Zoo bleek minister Idenburg in navolging van zijn voorgangers een besliste voorstander. Toen deze bewindsman dan ook later als gouverneur-generaal in Indië kwam, volgde al spoedig de eerste stap om den nieuw te volgen weg te verkennen. In September 1915 had n.l. de instelling plaats van een commissie tot ontwikkeling van de fabrieksnijverheid in Nederlandsch-Indië, welke tot taak kreeg, de industrialisatie zooveel mogelijk te bevorderen.

Inmiddels hadden in Nederland de meeningen blijkbaar ook

vasteren vorm gekregen, want bij besluit van den minister van koloniën van 18 Mei 1914 werd de socialistische afgevaardigde der Eerste Kamer H. H. van Kol naar Japan gezonden om „een onderzoek in te stellen naar den staat van ontwikkeling van de nijverheid en naar hetgeen daar te lande was verricht om die nijverheid te bevorderen en tot ontwikkeling te brengen".

Hiermee was de tweede episode en de geschiedenis van dit belangrijke vraagstuk ingeleid. Met het noemen van deze enkele data wil echter niet gezegd zijn, dat daarmee de belangrijkste gebeurtenissen op dit gebied werden vermeld. Zoo hielden zich b.v. ook buiten het officieele politieke leven verschillende vooraanstaande Indië-kenners met dit vraagstuk bezig.

Richten we thans onze blikken eerst naar Nederland en zien we, hoe de toestanden daar in die jaren waren. Sinds het begin dezer eeuw vond een toenemende industrialisatie en economische opleving op ieder gebied plaats. Naast den steeds verbeterenden landbouw en de veeteelt ontstonden op vele plaatsen in den lande industrie-centra, die in korten tijd sterk gedijden. Vrijwel overal nam de volkswelvaart toe.

Intusschen brak in 1914 echter de groote wereldkrijg uit. Door den oorlogstoestand wijzigde zich begrijpelijk de belangstelling voor dergelijke vraagstukken als het onderhavige. Land en volk werden door andere zorgen in beslag genomen; industrialisatieplannen voor Indië kregen een speciale beteekenis.

Het eerste wat het groote publiek van de commissie voor de fabrieksnijverheid vernam, was een mededeeling in den vorm van een analyse van de douane-statistiek van N.-I., welke in 1917 verscheen. Zij, die verwacht hadden, in deze eerste publicatie een beginsel-verklaring te vinden, hadden reden, zich teleur gesteld te voelen. Met geen woord werd hierover gesproken. Ook de latere officieele mededeelingen der commissie zwijgen hierover.

Toch kunnen we langs anderen weg den gedachtengang, dien men voorstond, leeren kennen. Hiertoe stelt ons in staat een praeadvies van het lid Jhr. J. C. van Reigersberg Versluys, in 1917 voor de Vereeniging voor Studie van Kol.-Maatsch. Vraagstukken uitgebracht. In dit prae-advies behandelde genoemd lid het geheele industrialisatie-vraagstuk zooals hij dat zag en had hij bovendien later gelegenheid, in een mondelinge toelichting op verschillende punten zijn ideeën verder uit te werken en uiteen te zetten.

Het waren twee geheel tegenover elkaar staande gedachteninrichtingen, die de beide categorieën van onderzoekers voorstonden.

Van Kol's ideeën behelsden een forceerende industrialisatiepolitiek naar het voorbeeld van de industrieele revolutie, welke in Japan had plaats gevonden. Hij zag voor het gouvernement een zooveel mogelijk actieve taak weggelegd. De overheid moest waar het kon, zelf als ondernemer optreden.

De commissie voor de fabrieksnijverheid daarentegen hield zich aan de praemisse, dat de staat slechts een bevorderende taak had te aanvaarden, het eigenlijke proces overlatende aan het particuliere initiatief. Het land moest opsporingsdiensten verrichten, den weg banen en waar voldoende geëxploreerd zou zijn, zou het particuliere initiatief vanzelf naar voren treden om de kansen te benutten. De kosten van deze exploitatie werden voor ieder begin halsbrekend beschouwd, zoodat de particulier deze niet voor zijn rekening kon nemen.

Indië had een rustigen, geleidelijken overgang noodig; dit getuigde van inzicht, realiseerde de consequenties van de te volgen politiek

Toch moeten wij ons afvragen, of de commissie wel de juiste middelen voorstond bij haar streven om het gestelde doel, n.l. welvaartsvermeerdering voor de Javaansche bevolking, in essentiali te bereiken, al was dan haar tactiek juist. Daartoe zullen we nader moeten bezien, waarin zich haar streven demonstreerde.

Het practische werk van de commissie kwam nu daarop neer, dat men zich de taak stelde, zooveel mogelijk te bevorderen, dat Indië's latente rijkdommen zouden worden geëxploreerd. Men hield zich hierbij bovendien niet beperkt tot het territorium van Java. Door aldus te doen, borduurde men in feite voort op het stuk, waarop van het begin af onze welvaartspolitiek was ingesteld: utilisatie van monopolistische rijkdommen voor de wereldmarkt. Het kapitaal was daarbij het belangrijkste medium en de als gevolg van de exploitatie dezer rijkdommen ontstane arbeidsgelegenheid zou eveneens de indigene bevolking haar voordeelen opleveren.

De doelstelling: industrialisatie door en voor de Indische samenleving, werd hiermee niet nagestreefd.

Stond de fabrieksnijverheid-commissie slechts een speciaal industrialisatie-doel voor, toch brachten de door de oorlogsomstandigheden in Indië ontstane toestanden een afwijking van haar oorspronkelijke gedragslijn mede.

Door het afsnijden van de geregelde economische verbindingen met de industrie-landen, van waar men tot dusver zijn fabrikaten ontving, ontstond geleidelijk-aan een gedachtelijk instellen naar de mogelijkheid, de meest ontbeerde producten zelf te produceeren. Uiteraard beperkte men hierdoor zijn gezichtseinder

sterk. Onder die omstandigheden moest gedacht worden aan industrieën, die wel door extravagante omstandigheden een bestaan konden vinden, doch die het vrijwel zeker vooruitzicht hadden, dat, hield de isolatie, waarin men gebracht was, op, ze voorbestemd waren, noodlijdend te worden. Het psychisch effect, dat daarvan het gevolg zou zijn, n.l. het gevoel van onmacht in zijn streven, kon niet anders dan groot kwaad stichten. De mogelijkheid toch van het in normale omstandigheden ontstaan van een levensvatbare inheemsche fabrieksnijverheid, welke niet den steun heeft van een of ander monopolie, wordt, wil men ze uit eigen kracht laten opgroeien, door objectief gestelde voorwaarden bepaald. Zij moet als het ware organisch opgroeien uit de evolutie der geheele huishouding. Dit nu was een voorwaarde, waaraan door de stichting van een oorlogsindustrie niet zou kunnen worden voldaan.

Zoo is het dan ook gegaan. In den loop der eerstvolgende jaren ontstonden tal van industrieën, die echter één voor één na korter of langer bestaan mislukten. Men roepe in zijn herinnering terug het korte leven van een opgerichte lucifersfabriek, eenige textielfabrieken, een rubberfabriek, de oliefabrieken, een sterke uitbreiding van de metaalnijverheid, enz.

Het einde van de commissie was roemloos. Vrijwel geen blijvende resultaten werden bereikt. Wel dwingt de volharding, waarmee het laatste en zeer groote plan, n.l. het hoogovenplan voor Borneo, werd nagestreefd, groot respect af en lag het niet lukken van de oprichting eener maatschappij om deze plannen tot verwezenlijking te brengen buiten het vermogen der commissie, doch ook hier speelde naar het voorkomt overijling een voorname rol.

Jammer is het echter, dat de banden met de toekomst in 1926 radicaal werden verbroken; daardoor werd veel verloren, wat later dienstig had kunnen blijken. Onmogelijk is het echter niet, dit nog te herstellen en daarmee zou dan tevens een begin kunnen worden gemaakt met plannen om een derde industrialisatieperiode te kunnen inleiden, een periode, welke echter een geheel anderen opzet vraagt dan haar voorgangsters.

Wat vordert een industrialisatie, welke kans van slagen kan bieden?

Laten we, alvorens op deze vraag in te gaan, allereerst zien, wat het doel van dit streven moet zijn. Doel is: welvaartsvermeerdering voor de gemeenschap. Daardoor wordt dit streven slechts een onderdeel van een veel meer omvattende welvaartspolitiek. Een onderdeel, organisch verbonden met andere onder-

deelen, zijn bestaansmogelijkheid afhangende van het gelukken van die andere.

Het stichten van industrieën als afgeleide mogelijkheden van natuurlijke monopolies, zooals de commissie voor de fabrieksnijverheid voorstond, kan voor ons doel slechts een secundaire rol spelen. De mogelijkheden, die deze industrieën bieden, kunnen niet voldoende zijn om in een andere, een hooger economische fase te komen. Men zal hooger moeten grijpen. Industrialisatie dient hand in hand te gaan met de belangen van de samenleving, uitsluitend gericht te zijn op die belangen. En waar deze belangen zoo van overwegende beteekenis zijn, moet het geheele maatschappelijke leven daarop worden ingesteld. Moeten offers kunnen worden gevraagd en gebracht. Trouwens, van een eigen maatschappelijk leven van een land kan feitelijk geen sprake zijn, zoolang het economische zwaartepunt nog vrijwel geheel buiten zijn grenzen ligt. Door organischen opbouw uit eigen kracht, daarbij naar vermogen gesteund door anderen, het volste vertrouwen gevend en vragend kan een geheel worden verkregen, dat hecht en gaaf is.

Houden we ons echter eerst bezig met het organische welvaartsbegrip.

De snelle bevolkings-vermeerdering op Java moet, blijft men voor het overgroote deel op de bodemopbrengsten aangewezen, tot een verarming over de geheele lijn leiden.

De Inlandsche samenleving is voor het overgroote deel nog een gesloten huishouding, waar de menschen min of meer in stamverband leven. De uitstootende kracht werkt daarom hier in veel mindere mate. Maar als gevolg zal iedere verdere tewerkstelling van arbeidskrachten op de beschikbare gronden boven de optimale hoeveelheid tot verarming van het geheel leiden.

Het doel van een Indische welvaartspolitiek moet er dan ook allereerst op gericht zijn, de gevolgen van de wet van de afnemende bodemopbrengst te bestrijden. En voorts, wil men tot een hooger peil van algemeene welvaart komen, wijziging na te streven van de grondslagen, waarop de werking van genoemde wet berust. Mogelijk is het n.l., door toepassing van verbeteringen de grenzen, waarbij de wet in werking treedt, te verschuiven.

Het eerste deel der doelstelling is te bereiken door de toekomstige bevolkingsvermeerdering op te vangen en wel doordat men daarvoor een werkgelegenheid schept buiten den landbouw. Het nastreven van het tweede deel zal ten slotte ook leiden tot een vermindering van de bezetting van het land.

Met het zien van een toekomstige fabrieksnijverheid als schakel in dit geheel kunnen we dan ook spreken van een organisch

opbouwen. Een zoodanige opbouw heeft uit zijn aard een permanent karakter en leidt tot versteviging van het economische weerstandsvermogen van het land.

Even moeten we nog stilstaan bij dit krachtsverhoudingengeheel. Wij lieten voorkomen, alsof het enkel in het leven roepen van een fabrieksnijverheid reeds voldoende zou zijn om de verdere evolutie tot stand te brengen. Ware dit mogelijk, dan toch nog zou de snelheid van het proces te gering zijn en daardoor de kans op geringe resultaten groot maken. Alles zou hierbij neerkomen op de zuigende kracht, welke het industrialisatie-proces in het leven zou roepen. Deze kracht heeft echter kans, onvoldoende te blijken. De industrialisatie-geschiedenis van het Westen leert bovendien, dat juist het persproces van het platteland de groote stimulans vormde.

Dit persproces komt vanzelf tot stand indien de grensproductiviteit van den landbouw zou kunnen worden verhoogd. Deze is sterk te bevorderen, indien men, voorloopig zeer voorzichtig, tot agrarische hervorming zou kunnen besluiten. Echter het enkele bevorderen van rationeelere werkmethoden in den landbouw zou al een invloed ten goede kunnen hebben. Bovendien zou een agrarische hervorming, zonder meer opgelegd, kans maken voorloopig haar doel niet te bereiken. Daarom dient het eerste streven daarop te worden gericht, den landbouwer andere begrippen bij te brengen. Hij moet niet enkel in zijn grond zien de mogelijkheid van zijn maag en die der zijnen te vullen, hem moet worden bijgebracht het begrip: bestaansmogelijkheid buiten den grond, doch door den grond. Dit impliceert het aanleeren van rationeele werkmethoden, productie voor de markt, enz. Op dit gebied is het gouvernement gelukkig bereids werkzaam met zijn landbouw-voorlichters; doch afgevraagd dient te worden, of hier geen middelen worden toegepast, die te veel van buiten af worden opgelegd, voor den landbouwer voorloopig *weltfremd* blijven. In dit verband dient het dan ook te worden betreurd, dat de proposities op landbouwonderwijs-gebied, in 1916 door den heer Lovink voorgestaan, zoo weinig gereed oor gevonden hebben.

Onderwijs naar behoeften, geen onderwijs, dat voor velen onbereikbare behoeften met zich brengt, is van primair belang. Landbouw-onderwijs, geheel ingesteld op het practische leven, van uitsluitend demonstratieven aard, aangevuld met elementaire letterwijsheid, zal de opgroeiende landbouwersjeugd voor haar toekomstige taak geschikt moeten maken, zal het wapen moeten bieden om de feodale wereld te doen „sprengen". De geestes-

wereld van de desa zal dan vanzelf evolutioneeren. Ook de ouderen zijn misschien langs dezen weg nog te bereiken.

Vanzelf zal dan — de wet van de afnemende bodemopbrengst heeft dit als oorzakelijk gevolg — een deel van de beschikbare arbeidskracht worden afgestooten en zoodoende bevorderend werken voor den industrialisatiedrang.

In schrijvers slotbeschouwing komt tot behandeling de vraag, welke maatregelen, naar zijn meening, aan te bevelen zijn om het gestelde doel te kunnen bereiken.

Wij komen hierdoor op een bij uitstek politiek gebied, echter, de te nemen maatregelen worden afgedwongen door economische noodzakelijkheden, zoo schrijft hij.

Bezien we allereerst de kwestie in internationaal verband.

Gelijk we bereids in het kort aanstipten, werd onze Indische politiek vóór en in het begin van den oorlog geheel bepaald door de internationale politieke verhoudingen. Algemeene eisch was „een open deur" voor de verre markten. Imperialistisch streven had tot belangrijken ondergrond marktverruiming voor de eigen industrie, dit moest — dat was de praemisse — tot economische machtsuitbreiding leiden. En economische macht is de basis voor politieke macht.

Na den oorlog zijn echter de toestanden radicaal gewijzigd. Het absolute machtsoverwicht, waaraan alles ondergeschikt moest worden gemaakt, schijnt grootendeels verdwenen, de groote politieke machten zijn goeddeels gebroken en hebben moeite om orde in eigen huis te houden. Dit bracht met zich, dat politiek-economische maatregelen mogelijk werden, waarvan men een twintigtal jaren geleden niet had durven droomen. Britsch-Indië, China en andere geven op dit gebied voorbeelden te over.

Echter, onze nationale politiek wijzigde zich desondanks in die jaren al heel weinig.

Inmiddels kwam de krach, onder welks gevolgen thans onze heele huishouding gebukt gaat. Nu pas wordt het velen duidelijk, hoe wankelbaar de fundamenten van het Indische economische gebouw zijn en plotseling gaat men zich haasten om allerlei middelen voor structuur-wijziging aan te bevelen. Het zal echter na hetgeen in onze vorige beschouwingen gezegd werd duidelijk zijn, welke groote gevaren aan overhaasting verbonden zijn.

We meenen, met het vorenstaande een voldoende verklaring te hebben gegeven voor de tot heden aan den dag gelegde politieke passiviteit wat betreft het economische leven van Indië. Ook zagen we, dat de eigenlijke van buiten opgelegde grondoor-

zaak, welke stamde uit de internationaal-politieke verhoudingen, in veel mindere mate bepalend is geworden, dan deze vóór den oorlog was.

Dit geeft dan ook de mogelijkheid van een grootere bewegingsvrijheid t.a.v. een actieve welvaarts-politiek in grooten stijl.

Welke maatregelen zijn nu vereischt om in een agrarisch land, wat Indië is, kansen te bieden om tot een organischen opbouw te komen, waarin een fabrieksnijverheid een integreerend deel vormt?

Allereerst dient vastgesteld, dat deze maatregelen oorzakelijk worden bepaald door de voor dien opbouw gestelde vereischten. Wij zullen dan ook moeten zien, welke die vereischten zijn.

Het in het leven roepen van een industrie brengt tal van beginmoeilijkheden met zich, die gepaard gaan met hooge kosten, welke als een ernstige belemmering werken voor het te nemen initiatief. In Westersche landen, waar reeds een passende economische entourage is, is deze belemmering veelal niet zoodanig, dat daar niet zonder bizonderen steun overheen gekomen kan worden. Men heeft daar bovendien als sterk pousseerende kracht zijn relatieven kapitaalrijkdom.

In tropische landen daarentegen, waar het geheel van krachten nog vrijwel van den grond af moet worden opgebouwd en waar kapitaal-armoede als een beslist negatieve kracht werkt, valt er niet aan te denken om zonder bizonderen steun een begin te kunnen maken. Juist dat begin zal groote opofferingen vragen, welke, naar gelang de eerste stappen zullen zijn gedaan, steeds minder zullen worden. Dit dient men zich volkomen te realiseeren. Er zal een staatkunde van Kajaphas in praktijk moeten worden gebracht. Men zal niet moeten zien naar het goede of kwade van de daad, maar van hare gevolgen.

De gevraagde steun is tweeërlei. Dezen te bevorderen, ligt in het vermogen der overheid.

Wij zagen reeds, dat het economisch epicentrum van Indië feitelijk buiten zijn grenzen ligt; de voornaamste kracht komt nog steeds vanuit het moederland. Echter, naar gelang Indië's eigen krachten tot ontwikkeling zullen komen, zal het zwaartepunt meer en meer hierheen worden verplaatst, zal er een losknooping van belangen tusschen beide gebiedsdeelen komen, met als gevolg mogelijke vervreemding. Die is niet tegen te houden.

Het kan dan ook niet anders dan in het belang van de homogeniteit in het Rijk zijn, dat zooveel mogelijk worde bevorderd, dat de economische groei van Indië verbonden wordt aan de basis van het economische leven van het moederland. Hiertoe moet echter het streven voor een voornaam deel uit Nederland zelf

komen, kan het Nederlandsche bedrijfsleven hierin een groote rol spelen. Hoe, dat zullen we zoo dadelijk zien. Het komt er echter op neer, dat een nauwe samenwerking betracht wordt tusschen de economische werkzaamheid in beide gebiedsdeelen en wel door een zooveel mogelijk op elkaar ingestelde coördinatie van krachten, de oudere en ervarene steunende en adviseerende de jongere. De overheid stelle zich tot doel harer politiek, deze samenwerking in alles te bevorderen, want geen beter bindmiddel tusschen gebiedsdeelen is denkbaar dan een organisch geheel van krachten.

Deze ontwikkeling behoeft verderen steun.

Het inslaan van den weg naar industrialisatie — we betoogden het reeds — zal groote offers vergen. In de meeste gevallen zal het onmogelijk zijn, een tak van fabrieksnijverheid te stichten onder vigeur van vrije concurrentie met vreemde export-industrieën. De kosten, aan de oprichting verbonden, gaan boven de financieele draagkracht van den particulieren ondernemer. Het is echter alleszins verdedigbaar, deze kosten af te wentelen op de gemeenschap, waar het resultaat uiteindelijk zal zijn bevordering van de welvaart dier gemeenschap. Dit is dan ook de grond, waarop de consequentie van een beschermings-politiek valt te rechtvaardigen.

Hoe echter de belangen van de moederlandsche industrie, wier steun terzake onmisbaar is, met een beschermings-politiek voor Indië in overeenstemming te brengen? Dit lijkt op het eerste gezicht een grooter antagonisme dan het in werkelijkheid wel is. We zullen dat hieronder nader aantoonen.

Door de vlucht, welke de industrialisatie in en na den oorlog in de ons omringende landen heeft genomen, heeft de Westersche industrie een belangrijk deel van haar afzet op de Indische markt verloren. Wij zullen de oorzaken daarvan niet nagaan; het feit op zichzelf te constateeren, is voor ons voldoende.

Het gaat hier echter nog voornamelijk om producten van lagere technische orde. Een unaniem, doch logisch verschijnsel is het n.l. dat, waar een fabrieksnijverheid nog in haar kinderschoenen staat, men zich bepalen moet tot een technisch eenvoudig product. Al naar mate de ervaring, routine en organisatie beter wordt, kan de productie op een technisch hooger plan gebracht worden. Dit kost echter zeer veel tijd en moeite. Wij zien dan b.v. dat op de Indische markt voor textielproducten de Japansche concurrentie het eerst zich demonstreerde in de klasse der grove weefsels, waar de Twentsche industrie inmiddels vrijwel het onderspit heeft moeten delven. Toen kwam de klasse der ongebleekte

weefsels onder in de middelnummer range aan de beurt, terwijl die der eenvoudige bontgeweven, geverfde en gedrukte weefsels al spoedig volgde. Thans wordt het laatste gebied, dat der gebleekte weefsels, ernstig bedreigd.

De Twentsche industrie wordt dus op de Oostersche markten van onder af aan bestreden; ze wordt steeds meer gedrongen naar het domein van het gespecialiseerde, technisch hoogstaande product. Dit proces kan onder omstandigheden groote gevaren voor een betrokken industrie met zich brengen. Van eminent belang is het dan ook voor haar zelf, de snelheid van deze omvorming te kunnen regelen.

Bovendien doen zich nog andere bezwaren bij bedoelde productieverschuiving voor. Deze zijn v.n.l. van verkoop-technischen aard, daarin resulteerend, dat de verkoop steeds moeilijker wordt naar mate het aanbod minder volledig is.

De beschreven omstandigheden wijzen den weg naar een harmonisch samengaan van belangen van een moederlandsche en een te stichten Indische nijverheid. In analogie met het voorgaande zal voor deze laatste de taak zijn weggelegd zich in te stellen op de productie van het eenvoudigste fabrikaat, zoodoende voorloopig als het ware een verlengstuk vormende van de eerste. Hierdoor zal men dan de markt kunnen blijven beheerschen en zich vrijwaren van bijzondere risico's. Het ligt dan verder in de evolutie der dingen, hoe de grenzen in de toekomst verschoven zullen worden.

Hoe nu, zal men zich wellicht afvragen, kan het te verklaren zijn, dat de Nederlandsche industrie, haar belangen kennende, tot heden dezen weg nog niet is opgegaan? De verklaringsgrond hiervan ligt weer bij den kostenfactor. De geweldige uitgaven, verbonden aan het pionierswerk, waartegenover geen directe, doch slechts een matige toekomstige baat staat, vormen een onoverkomelijke hindernis. Noodzakelijk zal het dan ook zijn, dat hieraan van overheidswege wordt tegemoet gekomen. Het moet mogelijk gemaakt worden, dat een redelijke prijs voor het te vervaardigen product wordt verkregen, uit welken prijs de buitengewone oprichtingskosten zullen kunnen worden bestreden. Daartoe leent zich het best een bescherming tegen vreemde concurrentie door het heffen van voldoend hooge invoerrechten.

Het blijft echter een vraag, of van dezen enkelen maatregel reeds voldoende stimulans is te verwachten om tot een volledige samenwerking tusschen de moederlandsche en een Indische fabrieksnijverheid te komen. Zien we echter naar het logische contactpunt tusschen beiden. Dit wordt gevormd door het gebied

van de productie, waar de eerste buitenlandsche concurrentie op de Indische markt zich begint te doen gevoelen. Voor de moederlandsche industrie heeft het nu belang hier geholpen te worden totdat t.z.t. de Indische industrie tot voorziening van het bedreigde gebied in staat zal zijn. Voor deze hulp eigent zich een differentieel tarief. Dit legt op het buitenlandsche goed een hooger invoerrecht dan op het gelijke goed van Nederlandschen oorsprong, doch het maximum toe te kennen voordeel wordt er tevens door aan banden gelegd.

Voor alles is hierbij, naar duidelijk zal zijn, noodig dat men zich duidelijk voor oogen stelt, hoe de in de toekomst te bewandelen weg zal moeten loopen. Daarvoor kan uitgebreide studie van de materie en intensief overleg met belanghebbenden niet worden ontbeerd. De veel omvattende taak van een industrial research bureau voor Indië is hiermee tevens aangegeven.

Actieve handelspolitiek vraagt ten slotte de mogelijkheid om, waar noodig, spoedige en soepele voorzieningen te kunnen treffen. De geldende staatsrechtelijke verhoudingen laten dit echter niet in voldoende mate toe, waar de vaststelling van in Indië te heffen invoerrechten berust bij den wetgever in Nederland. Een regeling zal daarom noodig zijn, gelijk b.v. Britsch-Indië reeds kent en waarbij de handelspolitieke maatregelen in het land zelf kunnen worden vastgesteld, echter afgeleid van algemeen te stellen wettelijke normen.

Tot zoover de verkorte overneming van de beschouwingen van den heer Broekveldt. Wij geven ze zonder commentaar o.z. weer, maar teekenen toch aan, dat in de conclusies veel voorkomt dat wij niet als een aanmoediging beschouwen om in afzienbaren tijd een industrialisatie-politiek voor N.-I. te bevorderen.

NATIONALE UNIE.

De Nationale Unie geeft een weekblad uit. In No. 1 en 2, 14 en 21 Mei, wordt de koloniale noot meer dan eens aangeslagen. Er verschijnen zoo dikwijls nieuwe periodieken, die slechts een zeer kort bestaan hebben, dat men zich geneigd voelt eerst het doorloopen van een proeftijd af te wachten alvorens aandacht voor een nieuweling te vragen. Maar dit blad, met professor Dr. H. P. Blok als hoofdredacteur, en dat onderteekende artikelen zal brengen van de hoogleeraren Mr. J. E. Eigeman, Dr. C. Gerretson,

Mr. J. C. Kielstra, Dr. L. van Vuuren, mag men niet als een speculatief probeersel behandelen.

No. 1 geeft standpunt en program der N. U. aan en werkt die in nadere uiteenzetting uit.

Voordat het blad deze vermeldt zet het echter voorop:

De Unie staat op monarchaal standpunt; erkent de legitieme souvereiniteit van het Huis van Oranje; steunt het wettig gezag. Haar doel is, los van alle partij-politiek een nationaal en economisch herstel in Nederland te bevorderen.

Zoo wordt de gongslag gegeven, die tot nieuwsgierig, verlangend luisteren oproept.

Maar wat dan verkondigd wordt, om het standpunt der N. U. aan te geven, is te academisch, te geleerd om door den gewonen burger, die luisteren wil, begrepen te worden. Wat beteekent, dat de N. U. „aanvaardt den geestelijk-objectieven pariteitsstaat als het practisch kader, waarbinnen dit karakter zich onbelemmerd in alle richtingen kan ontwikkelen"? Of ook: „de N. U. streeft naar den organischen, corporatieven staat, waarbinnen het particulier initiatief alle vrijheid zal behouden om in gemeenschapszin te handelen"?

Als de N. U. het niet anders kan zeggen, zal haar standpunt voor den eenvoudigen vaderlander onbegrepen blijven. De samenvatting van het standpunt eener politieke unie moet, zouden wij zeggen, in bondig Hollandsch zóó worden aangegeven dat het gemakkelijk voortgezegd kan worden.

Bij de uitwerking van het unie-beginsel voor het „koloniaal" beleid is gelukkig wat eenvoudiger taal gekozen, al is zij toch nog te geleerd. De omschrijving luidt:

„Zijn van oordeel, dat de ontwikkeling, in den geest van de Grondwet, van de deelen des Rijks in Azië en Amerika, tot autonomie, krachtdadig behoort te worden bevorderd. Begeeren echter, dat bij die ontwikkeling de eigenaardigheid van de in die Rijksdeelen levende historische nationaliteiten en van de natuurlijke geographische kaders tot staatkundige gelding en uitdrukking worde gebracht. Achten het van het uiterste gewicht, opdat deze ontwikkeling niet leide, met verbreking van het Rijksverband, tot de vorming van vier zelfstandige staten, dat in gelijke mate gestreefd worde naar eene hechtere organisatie van het Rijk als zelfstandige rechtsfiguur, o.a. door betere bewerktuiging van het hoogste Rijksorgaan, *den Koning* voor de onpartijdige beslechting van geschillen tusschen de Rijksdeelen.

Wat de finantiën betreft wenschen zij, dat de inrichting van de staatshuishouding onafhankelijk worde gemaakt van de wisselvallige uitkomsten van de Westersche bedrijven, in dien zin, dat

in de vaste uitgaven voor administratieve en cultureele doeleinden ten behoeve van de inheemsche gemeenschap, door die gemeenschap moeten worden gedragen, en de inkomsten uit de Westersche van conjunctuur afhankelijke bedrijven, niet voor jaarlijks terugkeerende uitgaven worden besteed."

Aldus de N. U. Wij betwijfelen of het den lezer duidelijk is gemaakt, dat het hier omschrevene niet te verwezenlijken kan zijn zonder uitbanning van het bestaande parlementaire stelsel.

Wil de N. U. den nationalen geest bij ons volk verlevendigen, dan zal zij zich een betoogtrant en een woordenkeus moeten eigen maken, die niet gaan boven het bevattingsvermogen van den lezer, dien zij wenscht te bereiken. Ziet zij dit niet in, dan heeft zij kans te blijven: een staf zonder leger.

JAN FUSELIER. PSYCHOLOGISCHE SELECTIE-METHODE IN NIJMEGEN.

In het *Ind. Militair Tijdschrift*, April-nummer, schrijven de heeren A. de Groot, kapitein der infanterie, en Dr. H. van Linden, offic. van gezondheid een artikel over: „De dienstneming voor het Indische leger in Nederland", waarin zij uitweiden over de bij de Koloniale Reserve in Nijmegen toegepaste selectie-methode bij het in dienst nemen van gegadigden voor den Indischen militairen dienst.

De schrijvers geven een uitvoerig overzicht van de wijze waarop in Nijmegen getracht wordt de besten van degenen, die zich beschikbaar stellen, naar Indië te zenden en 't lijkt het I.M.T. niet van belang ontbloot hieraan in Indië bekendheid te geven.

Nadat het physiek van de adspiranten ter dege onderzocht is, wordt nagegaan of zij eventueel behooren tot een ongewenschte politieke richting, of zij van goed zedelijk gedrag zijn, hoe zij zich eventueel vroeger in het Nederlandsche leger gedroegen en tenslotte worden zij onderworpen aan een examentje om vast te stellen of zij voldoende ontwikkeling hebben opgedaan.

Men zou nu zeggen, dat bij gunstige bevindingen de gegadigden aangenomen kunnen worden. In verschillende richtingen is reeds een waarborg verkregen, dat de man aan de gestelde eischen voldoet — wat zou men nog meer verlangen? Hij is immers van binnen en van buiten redelijk in orde!

Doch nu komen de psychologen op de proppen en zij stellen een onderzoek in „ten einde een inzicht te krijgen in de geestesgesteldheid van den candidaat".

Dit is een ingewikkeld procédé, waarvoor op speciale kaarten 24 vragen ingevuld en beantwoord worden.

Hieronder volgt een deel van zoo'n kaart, met slechts vijf vragen. Wij verzoeken er speciale aandacht voor:

PSYCHIATRISCHE GEGEVENS.

(in te vullen door den Officier van Gezondheid, belast met het onderzoek).

Status psychicus, enz.:

Anamnese:

1. Herediteit:

Grootouders:	Moeders zijde	Grootmoeder 80 *j.l. Gezond. Flink.* Grootvader *Waarschijnlijk forsch iemand.*
	Vaders zijde	Grootmoeder Grootvader *onbekend.*
Ouders:	Moeder	*63 j. Maaglijderes. Dik en grof; bijzonder vroom.*
	Vader	*65 j. Sukkelend. Asthma. Schipper. Drinkt nooit. Zeer godsdienstig. Goed huwelijk. Beide ouders: Friezen.*
Ooms en tantes:		*Enkele ooms de wereld ingetrokken. Ver gebracht.*
Zusters en broers:		*Geen bijzonders.*

2. Geboorte: *Geen bijzonders.*

3. Eerste jeugd: *Toen zes maanden oud: zeer ziek geweest.*

4. Op school: *L. O. Kon zeer goed meekomen. Nooit blijven zitten. Lezen en zingen.*

5. Na school: *Schippersleerling. Was dit 5 jaar. Beviel niet erg. Tegenzin tegen het „water". Werkkring vuil en smerig! Toen naar Rotterdam als melkbezorger. Was min of meer zelfstandig. „De wet zat hem dwars!" Het was n.l. niet toegestaan om melk te bezorgen zonder winkel. Tegelijkertijd een „woordenwisseling" met een ambtenaar en met thuis. Toen („in een dag") op het idee gekomen: „Ik ga naar de K. R." Het bevalt wel.*

Temperament: *Secondair. Emotioneel. Niet-actief.*

Karakter: *Gecompliceerd, gesloten, moeilijk te doorgronden mensch. Als Fries en nog meer als „schizoid" een zoeker naar uitersten. In casu een „pedante vroomheid", waardoor geen contact met kameraden.*

Psychische toestand:

1. Bewustzijnsinhoud: Het aantal voorstellingen waarover hij beschikt komt *zeker* overeen met genoten opvoeding en milieu.

2. Gemoedsleven: *Gevoelsmensch, welke zijn diep innerlijk leven niet gemakkelijk toont. Het meisje, waarop hij alles heeft gezet, heeft de verloving afgemaakt. „Hij kan daar niet over spreken!"*

Intellect:

Volgens de schaal van Binet-Simon: 12 *jaar.*

Intellect: matig.

Typologisch: *Schizothym sentimenteel, met overgang tot meer gepassioneerd type. Iemand, die wanneer de activiteit wordt aangekweekt, zich gauw als leidend persoon zal opwerpen. Niet geschikt voor „mindere".*

Psychologische beoordeeling: *De prognose van dezen candidaat als „vijfjarige" lijkt mij zeer ongunstig.*

NIJMEGEN, den.....

De Officier van Gezondheid, belast met het psychologisch onderzoek:

(get.) Dr. H. v. Lienden.

BESLISSING van den Commandant der Koloniale Reserve:

Niet geschikt voor uitzending.

NIJMEGEN, den.....

De Commandant voornoemd:

(get.) X.....

Doch we zijn er nog lang niet!

De deskundigen knoopen aan hunne bevindingen de volgende „prognose" vast, die men werkelijk aandachtig lezen moet:

De herediteit is voorzoover ons bekend, niet bijzonder gunstig. De moeder is maaglijderes, wat al op een niet volwaardig zenuwstelsel wijst. Hetzelfde kan gezegd worden van den asthmatischen vader. Het milieu van waaruit hij stamt is zeer godsdienstig. Waarschijnlijk hebben we te doen met menschen, die de neiging vertoonen in uitersten te vervallen. Hij was op school, wat zijn vorderingen betreft, boven het gemiddelde. Voor het schippersvak toont hij een waar dégout; wat hij verdicht tot een algeheelen tegenzin in „het water". Ook hierin zien we ongemerkt doorschemeren een karaktertrek n.l. weer een zoeken naar uitersten. Niet alleen het schippersvak heeft het hem gedaan, maar „het water"! Dan probeert hij als melkbezorger zijn brood te verdienen; hij komt echter in botsing met een gemeenteverordening. Dat stuit hem tegen de borst. Hij voelt het als een onrechtvaardigheid. Niet dit eene feit, maar thans is het: „De wet zit mij dwars!" „De wet" komt hier in plaats van „het water". Door toevallige omstandigheden komt plotseling het idee bij hem op: „Ik ga naar de Koloniale Reserve!" „Dit besluit is niet het resultaat van overdenking, maar lijkt meer op het accepteeren van een „fait non-accompli". Op de manier van een angstig kind, dat zich bij het krijgertje spelen ineens maar laat tikken..... om van de spanning, door de achtervolging veroorzaakt, af te zijn.

De candidaat is voorts een gecompliceerde, gesloten, moeilijk te doorgronden eenzame, die waarschijnlijk fijner voelt dan andere jongens van zijn komaf, met als gevolg een verhoogd zelfgevoel, maar die daardoor ook door allerlei moeilijkheden, die het maatschappelijk leven nu eenmaal meebrengt, intenser ge-

troffen wordt. Hij kan daar niet tegen op en krijgt daardoor het idee „meer te zijn, maar minder te kunnen". Kameraadschappelijke omgang is niet mogelijk. Dit komt volgens hem „door het principe op het Geloof". Holle woorden, waarin een intra-psychische spanning (cq. overspanning) zich uit. Zijn vroomheid is niet warm, maar pedant. De verloving met zijn meisje raakt af. „Hij kan daarover niet spreken!": dit is door niemand te begrijpen. Ook hier weer die neiging zichzelf als een bijzonder wezen te beschouwen. Een leeg zoeken naar „iets hoogers".

We hebben hier kennelijk te doen met een schizothym, wat ook weer tot uiting komt in zijn leptosome bouw.

De klassecommandant noemt hem heftig en prikkelbaar in gesprek, wat op emotionaliteit wijst. Actief is hij zeker niet. Bij buien met plezier aan den arbeid. Dus geen doorzettend actief mensch, doch iemand die pas werkt als hij gedreven wordt door een emotie.

Zoo alles resumeerend vinden we dus een emotioneel, secondair functionneerend en niet-actief persoon, dus (volgens Heymans en Wiersma) een sentimenteel type, juist tegenover het sanguinische staande.

Sentimenteele schizothymen zijn juist die typen, die het in Indië niet goed kunnen bolwerken en het meest voor afkeuring in aanmerking komen.

Tot zoover de wijze van onderzoek van toekomstige Jannen en wij danken de schrijvers in het „I.M.T." voor hunne kostelijke uiteenzetting. Wij weten thans, hoe ver men gaat bij de zielekeuring en selectie, en eerlijk gezegd, we begrijpen niet hoe men vroeger eigenlijk Indische krijgsgeschiedenis heeft kunnen maken zonder al die proeven en zielepeilingen.

Met dit onderschrift gaf de *Java-Bode* van 16 April het stuk weer. Bij de lezing ervan zou de vraag: ernst of luim? zich misschien hebben opgedrongen als het blad niet vooraf had verzekerd, dat 't heusch om ernst ging.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

HET WADOEKSTELSEL EN ZIJN WAARDE VOOR DEN LANDBOUW.

Een goede ontwikkeling van den aanplant op Java eischt in den oostmoesson gewoonlijk meer water dan de regenval in die periode kan geven. Daarom vindt men de suikerrietvelden der Europeesche ondernemingen, die jaarlijks ongeveer 200.000 ha. bezetten, bijna uitsluitend op bevloeibare terreinen. Ofschoon in den regel in de eerste helft van den oostmoesson genoeg bevloeiingswater beschikbaar is om zoowel de suikerrietvelden als de aanplantingen der Inlandsche bevolking op den dag water te kunnen verschaffen, zal men in de maanden Augustus tot October, soms ook in November, in vele streken water te kort komen voor een voldoende bevloeiing gedurende de daguren. In zoo'n geval had men een regeling getroffen, waarbij men overdag aan de suikerrietgronden al het beschikbare water, of zooveel als zij noodig hadden, liet en aan de Inlandsche bouwvelden het overschot en al het water, dat gedurende den nacht toevloeide. Deze regeling was bekend als de „dag- en nachtregeling". Van meening, dat het verstrekken van nachtwater een groot bezwaar was voor een gunstige ontwikkeling der Inlandsche culturen heeft de Irrigatiedienst in Ned.-Indië sinds 1916 op initiatief van den toenmaligen hoofdingenieur *Cramer*, in verschillende bevloeiingsgebieden proeven genomen met het verzamelen van het water, dat gedurende den nacht toestroomde, in reservoirs of wadoeks. Deze wadoeks werden in den regel aangelegd aan het eind der secondaire kanaalvertakkingen, derhalve aan het begin der z.g. tertiaire vakken d.z. de sawahcomplexen, waar de waterverdeeling niet meer tot de bemoeienissen van den Irrigatiedienst behoort, doch overgelaten is aan de gebruikers van het water zelf. Volgens een inmiddels ingestelde commissie ter bestudeering van deze wijze van waterverstrekking waren de resultaten der proefwadoeks zoodanig, dat zij in 1919 adviseerde het wadoeksysteem uit te breiden, teneinde te komen op den duur tot afschaffing der „dag- en nachtregeling".

Ofschoon men had voorgesteld op ruime schaal wadoeks aan te leggen ten behoeve van totaal 700.000 ha. aan bouwvelden, waarvoor 11 tot 12 millioen gulden verdeeld over een tijdvak van

acht jaar, noodig zouden zijn, is sinds 1920 het aantal wadoeks met een geringe hoeveelheid uitgebreid. Reeds in 1923 had een enquête, door het dep. van B.O.W. gehouden, uitgewezen, dat in verschillende streken de wadoeks niet dat voordeel hadden opgeleverd, dat men zich daarmede had voorgesteld.

In 1926 vroeg *Ir. Cramer*, inmiddels lid der Tweede Kamer geworden, de Regeering naar de redenen van het niet uitbreiden der wadoeks. Tengevolge daarvan werd een commissie van onderzoek ingesteld, die in 1926 en 1927 op Java gegevens verzamelde om tot een juist oordeel omtrent de practische waarde der wadoeks te komen. Het resultaat van haar onderzoek gaf aan, dat tot dien 781 wadoeks waren aangelegd, die een oppervlakte van meer dan 100.000 ha. bedienden, hetgeen 1.670.000 gulden had gekost of dooreengenomen 15.50 gld. per ha. Slechts 91 dezer wadoeks waren bekleed met een „puddle" d.i. een mengsel van aarde en zand met toevoeging van 10% kalk of wel met een bekleeding van steen ter voorkoming van waterverlies. Tevens trok men de gevolgtrekking uit de verzamelde gegevens, dat de invloed op een gunstige ontwikkeling van den aanplant van z.g. tweede gewassen beduidend verschilde van de groote verwachtingen, die men dienaangaande had gekoesterd.

In het *Tijdschrift der Vereeniging van Landbouwconsulenten in Ned.-Indië, 7e jrg. no.* 10, *blz.* 767—842 geeft *J. Th. Metzelaar*, naar aanleiding van een voordracht van Prof. Ir. J. Haringhuizen [1]), onder bovenstaanden titel een overzicht van den huidigen stand van het wadoekvraagstuk. Reeds in 1918 had schr. gewaarschuwd tegen een blinde toepassing van het wadoekstelsel, daar het hem op grond van talrijke onderzoekingen was gebleken, dat het bezwaar van de zijde der Inlandsche bevolking tegen de „dag- en nachtregeling" niet zoo zeer steunde op de nachtelijke verstrekking van het water, dan wel op het feit, dat meermalen inhaerent aan de nachtelijke bevloeiing was een slechte verdeeling in het tertiaire vak en dat men daardoor te kort aan water kreeg. Schr. had toen een bevloeiingsregeling voorgesteld berustende op landbouwkundige eischen, in aanmerking nemende, dat de voornaamste Inlandsche aanplant in den oostmoesson bestaat uit maïs, grondnoten, sojaboonen e.d., die voor een goede ontwikkeling eens in de 3 of 5 weken slechts een bevloeiing noodig hebben en dat in den regel niet meer dan drie maal per groeiperiode. Evenwel met dien verstande, dat die bevloeiing den grond goed verzadigde met water, waarvoor in doorsnede genomen 700 M^3 per ha. voldoende is. Dit in aanmerking genomen

---

[1]) Zie „De Nachtwadoeks", *De Waterstaats-Ingenieur*, October 1931, jrg. 19, No. 10, blz. 335—358.

zou een regeling voldoen, waarbij op de gewone wijze des nachts water tot het tertiaire vak toegelaten werd, doch dat aldaar slechts één landbouwer tegelijk alle water ter beschikking kreeg, totdat zijn veld voldoende doorweekt was en eerst dan zijn buurman het ter beschikking kreeg. Dit zou tengevolge hebben, dat per nacht slechts enkele landbouwers op hun veld aanwezig behoefden te zijn en elk slechts één nacht per maand deze last te dragen had, waarbij de waterverstrekking meer zou voldoen aan de waterbehoefte der gewassen en het water meer economisch zou gebruikt worden, dan bij de nu gevolgde regeling het geval is.

De gegevens door de laatstgenoemde commissie verzameld gaven aan, dat in verschillende streken de aanleg van wadoeks geen vermeerdering van aanplant op Inlandsche velden in den oostmoesson had meegebracht. Van 17% der wadoekgebieden slechts werd uitbreiding en/of verbetering van tweede-gewassencultuur gerapporteerd, terwijl de gunstige invloed pas verkregen werd na aanstelling van extra-personeel voor toezicht op rechtmatige waterverdeeling. Omdat een onvoldoend aantal wadoeks bekleed was en bovendien niet overal de wadoeks door „bepuddeling" waterdicht te maken zijn, is het waterverlies over het geheel genomen belangrijk. Ook klaagde de bevolking over het bezwaar van tijdens de daguren alleen verstrekken van water, dat in verband staat met het feit, dat het ploegvee na elf uur niet meer gebruikt kan worden en dus vroeg in den morgen het te bewerken grondstuk reeds met water verzadigd dient te zijn.

Schr. concludeert aan het eind van zijn bespreking van het vraagstuk, dat de hooge kosten van het wadoekstelsel en het geringe nut ervan — omdat het bezwaar van de dag- en nachtregeling niet in de eerste plaats is de nachtelijke bevloeiing, maar wel de hoeveelheid bevloeiingswater en het gebrek aan een rechtmatige verdeeling — de verdere *doorvoering* van het *wadoekstelsel niet wenschelijk* maken, en dat daarentegen van de veel minder kostende *bekleeding der leidingen* tegen waterverliezen en van *aanstelling van personeel* voor de rechtmatige verdeeling in oost- en westmoesson *zeer veel meer voordeelen* [1]) te verwachten zijn.

A. J. K.

INTERNATIONALE TINSITUATIE.

Het jaarverslag over 1931 van de N.V. Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton bevat over de wereld-tinsituatie mededeelingen wier beteekenis in ruimeren kring belangstelling verdienen dan dien der direct geïnteresseerden.

[1]) Cursiveeringen uit genoemd artikel.

In het vorig jaarverslag werd de geschiedenis en de totstandkoming van het internationaal tinrestrictieplan uitvoerig uiteengezet. Thans is een beknopt overzicht gegeven van de werking van dat plan in 1931.

„De reguleering van de tinproductie volgens het door de Regeeringen van Malakka, Bolivia, Nederlandsch-Indië en Nigeria aanvaarde restrictieplan ving aan op 1 Maart 1931, terwijl de eerste vergadering van de controleerende Internationale Tin Commissie op 1 April d.a.v. te Londen gehouden werd. Genoemde Commissie heeft vervolgens maandelijks vergaderd — afwisselend in Londen, 's-Gravenhage en Parijs — om de cijfers van de wereldproductie met die van het wereldverbruik van tin geregeld te vergelijken en dienovereenkomstig hare conclusies en besluiten als aanbevelingen aan de betrokken Regeeringen voor te leggen.

Aldus adviseerde de Internationale Tin Commissie, op grond van de door de wereldcrisis veroorzaakte sterke daling van de tinconsumptie, tweemaal tot quotaverlaging n.l. in hare vergadering van 16 Mei 1931 met 20.000 ton per jaar, ingaande 1 Juni 1931 en op 24 November 1931 met 15.000 ton per jaar, ingaande 1 Januari 1932.

Beide adviezen werden door de vier betrokken Regeeringen opgevolgd, zoodat het verloop der maandquota als volgt is geweest:

Landen	1 Mrt.-Mei '31	Vanaf 1 Juni '31	Vanaf 1 Jan. '31
1. Malakka	4.494 ton	3.781 ton	3.246 ton
2. Bolivia	2.855 „	2.402 „	2.063 „
3. Ned.-Indië	2.493 „	2.097 „	1.801 „
4. Nigeria	666 „	561 „	482 „
	10.508 ton	8.841 ton	7.592 ton

Vanaf 1 September 1931 is de Regeering van Siam toegetreden met een verklaring, dat zij de productie, welke toen reeds een peil van ongeveer 13.000 ton per jaar bereikt had, zou beperken tot een vast quotum van 10.000 ton per jaar d.i. 833 ton per maand.

De gecontroleerde wereldproductie omvat dientengevolge vanaf 1 Januari 1932: 7.592 + 833 = 8.425 ton per maand of 101.100 ton per jaar, tegenover een totale wereldproductie van ongeveer 9100 ton in Januari 1932, overeenkomende met rond 109.000 ton per jaar, zoodat 93% van de tinproductie over de geheele wereld onder de contrôle van het internationale restrictieplan valt. Dit resultaat stemt tot voldoening, evenals het feit, dat de producenten der aan de tinrestrictie deelnemende landen zich aan hun quota voor export en productie gehouden hebben. Een tijdelijke uitzondering was Malakka, waar als gevolg van een vergissing bij de verdeeling van zijn quotum onder de producenten aan-

vankelijk een export surplus van 4777 ton op 31 Augustus 1931 te constateeren viel, welk surplus echter op het einde van het eerste restrictiejaar, n.l. ultimo Februari 1932, was teruggebracht tot 405 ton.

Het kalenderjaar 1931, waarvan 10 maanden n.l. Maart tot en met December tot het eerste restrictiejaar behoorden, leverde volgens de statistische gegevens der Internationale Tin Commissie een totale wereldproductie van 141.500 ton tegen 170.000 ton in 1930, dus een vermindering met bijna 17%. De wereldconsumptie verminderde van 162.500 ton in 1930 tot 136.000 ton in 1931 d.i. met ruim 16%. De zichtbare voorraden, ontleend aan de statistieken van de London Metal Exchange, vermeerderden van 42.498 ton ultimo 1930 tot 51.313 ultimo 1931, hetgeen met de toename van de z.g. „carry-over in de Straits" [1]) een vermeerdering met 12.708 ton gedurende 1931 oplevert.

Aangezien het geproduceerde tin als regel eerst verscheidene maanden later in de consumptie of in de zichtbare voorraden wordt opgenomen, komt het effect van de restrictie nog niet voldoende tot uitdrukking in de jaarcijfers van 1931. De Internationale Tin Commissie heeft geconstateerd, dat, dank zij de twee quotaverlagingen, ongeveer een evenwichtstoestand tusschen productie en consumptie bereikt is, welke eenigszins tot uitdrukking komt in een vrij groote stabiliteit van de zichtbare voorraden sedert Mei 1931 n.l. schommelende tusschen 50.000 en 52.000 ton, terwijl de carry-over in de Straits nog met eenige duizenden tons toenam.

De onzekere vooruitzichten van de consumptie en de wenschelijkheid om op de te hooge tinvoorraden in te loopen hebben de Internationale Tin Commissie inmiddels aanleiding gegeven om in hare vergadering te Parijs op 22 April 1932 met algemeene stemmen te besluiten alsnog een nieuwe quotaverlaging op een jaarbasis van 20.000 ton aan te bevelen met ingang van 1 Juni 1932.

Teneinde den druk van de groote voorraden op de tinmarkt te verminderen werd in Augustus 1931 een *Internationale Tin Pool* gevormd met instemming van de bij de internationale tinrestrictie betrokken Regeeringen. De vorming van de Pool werd vergemakkelijkt door een verklaring van bedoelde Regeeringen, dat zij onvoorwaardelijk zullen blijven deelnemen aan het tinrestrictieplan tot den datum, waarop de desbetreffende overeenkomst eindigt, d.i. op 28 Februari 1933 en dat zij, wanneer op dien datum de Internationale Tin Pool nog niet geliquideerd is,

---

[1]) Tin, opgeslagen in de Straits Settlements, waarvoor „warrants" afgegeven zijn, en dat voor verscheping beschikbaar is.

den duur van de restrictie-overeenkomst zullen verlengen tot totaal 3 jaren, gerekend vanaf 12 Augustus 1931, den datum van oprichting der Pool. Een Contrôle Commissie, waarin de deelnemers aan de Pool vertegenwoordigd zijn, vergadert maandelijks in samenwerking met de Internationale Tin Commissie, wier Voorzitter ex-officio als voorzitter der Contrôle Commissie van de Internationale Tin Pool optreedt.

De Bankatinwinning, de N.V. Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton en de N.V. Billiton Maatschappij nemen gezamenlijk als Nederlandsch Syndicaat deel aan de Pool. De Internationale Tin Pool omvat voorloopig 21.000 ton tin, dat slechts zal worden vrijgelaten op basis van een prijsschaal, welke door bovengenoemde Regeeringen is goedgekeurd. De eerste 5% van de „gepoolde" hoeveelheden zullen worden vrijgelaten, zoodra de gemiddelde prijs voor loco tin op de Londensche Metaalbeurs gedurende een volle kalendermaand £ 150 per ton overschreden zal hebben, welke prijslimiet na de waardevermindering van de Engelsche valuta tot £ 165 is verhoogd. Voor een verhooging van de vrijlating tot 10% van het „gepoolde" tin is eveneens de aanvankelijke geldende limiet verhoogd en wel tot £ 176.

Het feit, dat Engeland op 21 September 1931 den gouden standaard verliet, heeft den tinprijs op de „London Metal Exchange", welke als wereldmarktprijs geldt en in Engelsche ponden genoteerd wordt, zeer ongunstig beïnvloed, wat de goudwaarde betreft. Daardoor is het effect van restrictie en pool aanzienlijk verminderd, vooral voor die tinproduceerende landen, zooals Nederlandsch-Indië en Siam, die den gouden standaard behielden.

M.i.v. 1 Januari 1932 is een nieuwe samenwerking op tingebied tot stand gekomen tusschen de Regeeringen van Malakka, Bolivia, Ned.-Indië en Nigeria in den vorm van een Internationaal Fonds voor „Tin Research and Development", dat beheerd wordt door een „General Council of Control" onder Voorzitterschap van Sir John Campbell, Economisch en Financieel Adviseur van het „Colonial Office" en Voorzitter van de Internationale Tin Commissie.

De „General Council" vergaderde voor de eerste maal op 22 Januari 1932 te Londen en besloot twee afdeelingen n.l. een voor „wetenschappelijk onderzoek" en een voor „propaganda" in te stellen alsmede een „Internationaal Statistisch Bureau", gevestigd te 's-Gravenhage, het laatste in samenwerking met de N.V. Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton.

Het algemeen doel van deze nieuwe internationale instellingen is om de kennis van het tingebruik te vermeerderen en door

wetenschappelijke onderzoekingen, speciale studies en commercieele propaganda het tinverbruik zooveel mogelijk te bevorderen. Voor nikkel en aluminium heeft dergelijk pionierswerk gunstige resultaten opgeleverd, zoodat ook voor tin op succes gehoopt mag worden."

LOCALE TECHNIEK.

De Vereeniging voor *Locale belangen* te Semarang heeft tot de uitgave besloten van een driemaandelijksch blad, als technisch orgaan der vereeniging. Het Dagelijksch bestuur der vereeniging en de Redactie van het nieuwe periodiek bieden het eerste nummer met deze woorden aan.

„Herhaaldelijk is op de congressen van Locale Belangen gepleit voor grooter activiteit der vereeniging op technisch gebied, en voor een ontwikkeling van het orgaan in de eerste plaats in die richting. Het bestuur zelf erkende die behoefte en zocht reeds naar een vorm voor hare vervulling.

Thans is verschenen: *Locale Techniek.*

Is de verschijning praematuur? valt zij in een te ongunstige periode?" De redactie van No. 1/2, Januari-April beantwoordt aldus haar eigen vraag:

„Wij meenen van niet. En de hartelijke bijna unanieme tegemoetkoming, bij de oprichting en 't zoeken der medewerkers, sterkt ons in de gedachte, dat er aan een blad als dit wel waarlijk zóó'n behoefte is, dat uitstel wegens tijdsomstandigheden hier geen zin had.

Inderdaad: ieder die het zoo taai doorgezette en zoo duidelijk uit reëele eischen voorkomend technisch werken der locale ressorten van nabij en van verschillende plaatsen kent, beaamt die behoefte ten volle. Hij weet hoe algemeen het verlangen is naar meer kennis van elkaars prestaties, naar veelvuldiger bespreking der moeilijkheden, naar niet-belanghebbende deskundige voorlichting over nieuwe vondsten en resultaten, — hij weet hoe veel er tot stand gebracht werd dat volop publicatie verdient, hoe uitgebreid de materie is, die bespreking van noode heeft.

Ruim is dan ook het veld van bewerking, te ruim misschien zelfs voor den huidigen eersten opzet, — maar verder uitgroeien is gemakkelijk mogelijk.

Wel echter is dat veld afgebakend: beperking tot die onderwerpen, welke tot het werkterrein van Provincie, Stadsgemeente en Regentschap behooren, is reeds vanzelfsprekend; maar ook daarbinnen is het gebied van irrigatie, bruggenbouw en dergelijke reeds voldoende met publicatie-mogelijkheid verzorgd, terwijl alle bemoeienis met dat der wegen niet dan in samenwerking met

de N. I. Wegenvereeniging zal geschieden. Ook voor de hoogere theoretische behandeling van vraagstukken, die slechts een zeer kleine kring van lezers kan volgen, is er elders beter en meer plaats.

Wel echter zijn wij er ons bewust van dat het tijdschrift niet alleen voor den technicus van belang is, maar tevens voor den leek, die er als bestuurder, raadslid of belangstellende kennis van neemt, leesbaar en leerzaam moet zijn. Ook is niet vergeten, dat de zes en zeventig Regentschappen, hoe jong en hoe technisch-onontwikkeld zij thans ook nog meerendeels mogen zijn, op den duur in de ontwikkeling van Java een zoo groot aandeel zullen nemen, dat ook met hun behoeften en nooden bepaaldelijk gerekend moet worden. En dan denken wij ook wat te brengen over wat buiten Indië, speciaal in verwante of nabijgelegen landen gedaan wordt.

Zoo hopen wij ertoe te kunnen medewerken, aan de techniek, dat enorme menschelijk hulpmiddel — Westersch in huidigen vorm maar algemeen in wezen — de juiste plaats in de gecompliceerde Indische samenleving te bezorgen, haar aanpassing aan, haar zegenrijk inéénsgroeien met deze maatschappij te bevorderen."

Wat de lectuur zooal kan brengen, wordt misschien nog duidelijker aangegeven in dezen zin van een inleidend woord van Ir. J. E. A. von Wolzogen Kühr.

„Die onderwerpen zijn er in groote hoeveelheden. Wij behoeven er maar enkele te noemen, als waterleiding, rioleering, assaineering, stedebouw en stadsuitleg en de derivaten grondpolitiek, rooilijnpolitiek, verder het technisch transport vraagstuk, samen een gebied vormende voor den veelzijdigsten technicus. Dat een blad als „Locale Techniek", waarin al bovengenoemde onderwerpen beschouwing kunnen en zullen vinden zijn bestaansrecht reeds daaraan ontleent staat vast; ik ben er van overtuigd dat ook buiten de locale techniek groote belangstelling voor dit orgaan zal bestaan."

No. 1/2 is in 4° formaat een deel van 46 pagina's, de tekst is voor een gedeelte Maleisch, illustraties en teekeningen zijn evenals 't overige keurig uitgevoerd. Druk van Gebr. Kleijne & Co., Bandoeng. Volgende nummers zullen uit ± 16 pagina's (dubbel kolom) bestaan.

Adres redactie en administratie: Slachthuisweg 47, Bandoeng.

DE LUCHTPOST OP NED.-INDIË.

In de vergadering van de K. v. K. voor Rotterdam van 14 Juni heeft de voorzitter W. A. Engelbrecht eenige mededeelingen gedaan, onder welke ook deze:

Op 3 Mei 1932 heeft de Kamer tot den directeur-generaal der posterijen, telegrafie en telefonie een brief gericht met betrekking tot de luchtpostverbinding met Nederlandsch-Indië. Er hadden haar n.l. geruchten bereikt, als zou in verband met den zorgelijken toestand van 's lands financiën een tijdelijke beperking van dezen dienst in overweging worden genomen. De Kamer heeft in dien brief uiteengezet, dat de groote beteekenis van de verbinding juist is gelegen in haar wekelijksch karakter, op welken grond het alternatief voor de Kamer is een wekelijksche dienst of geen dienst. Zij gaf voorts te kennen, dat naar haar oordeel het tijdstip, om opheffing van deze luchtpostverbinding in overweging te nemen, nog in geen enkel opzicht was gekomen.

De directeur-generaal heeft daarop geantwoord, dat de meening der Kamer, volgens welke stopzetting of inkrimping van dezen luchtdienst zeer zou zijn te betreuren, door hem wordt gedeeld. Een dergelijke maatregel ligt voorshands niet in het voornemen, maar de directeur-generaal wijst erop, dat deze verbinding, die thans nog aanzienlijke financieele offers vraagt, op den duur alleen in stand zal kunnen worden gehouden met dien krachtigen steun van handel en industrie, waarop bij de instelling van den dienst, op grond van het algemeen belang, dat daarmede werd gediend, mocht worden gerekend. In verband daarmede heeft de directeur-generaal de aandacht erop gevestigd, dat hoewel de hoeveelheden post, welke per vliegtuig worden vervoerd, niet onbelangrijk zijn, uit de gegevens betreffende de landmail mag worden afgeleid, dat thans nog een groot aantal stukken, dat voor luchtvervoer in aanmerking zou kunnen worden gebracht, per boot wordt verzonden. Dit geldt niet alleen voor de zwaardere stukken, waarvoor bij de instelling van den wekelijkschen luchtdienst een sterk verlaagd tarief is ingevoerd (voor de zwaarste stukken is het extra-recht zelfs meer dan gehalveerd), doch ook voor de overige lichte correspondentie. De directeur-generaal heeft daarom met het oog op de groote belangstelling, welke de Kamer steeds voor den luchtdienst op Nederlandsch-Indië heeft getoond, een beroep gedaan op haar medewerking om te verkrijgen, dat door het publiek een zoo groot mogelijk gebruik van den luchtdienst Amsterdam—Bandoeng wordt gemaakt. Handel en industrie behooren ervan te zijn doordrongen, dat alleen dan de voortzetting van de nationale luchtverbinding in de toekomst verzekerd zal blijven.

Naar aanleiding van dezen brief heeft de Kamer een en ander kenbaar gemaakt aan haar bekende belanghebbenden bij den handel op Nederlandsch-Indië.

VARIA.

LEGER EN POLITIE.

Den 5den Mei j.l. werd met den trein uit Bandoeng een aantal marechaussées met hun gezin, naar Soekaboemi getransporteerd om aan de politieschool aldaar een elementaire opleiding in de politiewetenschappen te volgen. Het aantal bedroeg 15, meest marechaussées, nog niet ingedeeld in de verschillende over geheel N.-I. verspreide marechaussée-compagnieën.

Zooals men weet, aldus het *Bat. Nbl.*, ligt het in de bedoeling van de regeering om in de eerste plaats de marechaussée aan te wijzen voor volledige politiediensten, waarvoor, na een beslissing van de zoogenaamde leger-politie commissie, 't eerst in aanmerking komt het tweede marechaussée-bataljon, met twee compagnieën gelegerd te Soerabaja en met 1 compagnie te Bondowoso.

Het zenden van nog niet ingedeelde marechaussées naar Soekaboemi moet worden beschouwd als een teeken, dat een beslissing spoedig is te verwachten, waarna de hier genoemde drie compagnieën uit den Oosthoek eveneens ter opleiding in de verschillende politievakken naar Soekaboemi zullen worden opgezonden, geheel volledig in formatie, met den staf.

TEKORT AAN PREDIKANTEN.

In de jaarvergadering van den Indischen Predikantenbond werd aangedrongen op het maken van propaganda in Nederland voor het uitzenden van nieuwe predikanten, aangezien wegens emeritaat en afvloeiing het tekort aan predikanten in Ned.-Indië schrikbarend groot wordt.

Zoo is er dus toch nog een werkkring waarvoor meer vraag dan aanbod is.

JAVA EN DE SUIKERCULTUUR IN BRITSCH-INDIË.

Een Aneta-bericht uit Batavia seinde 7 Juni:

De vice-consul der Nederlanden te Calcutta herinnert er aan, in een door hem aan het Centraal Kantoor voor de Statistiek uitgebracht rapport, dat de invoerwaarde van Java-suiker in Britsch-Indië in 1931 slechts 37 pCt. bedroeg van die in 1929.

Deze consulaire ambtenaar wijst er op, dat de zeer hooge invoerrechten in Britsch-Indië een stimulans vormen voor de inheemsche industrie. Dit blijkt uit een bestelling van 19 nieuwe fabriksinstallaties, waardoor het aantal suikerfabrieken in Britsch-Indië is gestegen tot 49. De gemiddelde capaciteit van de bestaande fabrieken is slechts 600 à 650 ton riet. Op grond daarvan is de meening van den vice-consul, dat algeheele onafhankelijkheid van Britsch-Indië van de Java-suiker slechts in de verre toekomst mogelijk is.

ROCHE DE PARADIJSVOGELJAGER.

Pastoor Geurtjens, de getrouwe kronikeur van het Nieuw-Guineesche leven, schrijft uit Merauke aan het *Soer. Hbl.* over het vermoedelijk einde van Roche, den eenzamen paradijsvogeljager.

De heer Roche was Australiër, doch Ier van afkomst, met al de kenmerkende eigenschappen van zijn ras. In Australië had het geluk hem niet gediend en in den tijd, dat de paradijsvogel gouden eieren legde, was hij naar Zuid-Nieuw-Guinea gekomen, waar men toen het geld bij bosjes uit de boomen kon schieten. Ook Roche maakte schoone winsten, doch als man van doorzicht was hij er wel van overtuigd, dat dit gouden tijdperk niet zou blijven duren. Hij belegde daarom zijn winsten in een klapperonderneming. Te midden van zijn planting woonde hij aan de Merauke-rivier in een soort luchtkrabber; zijn paalwoning stond op ongeveer tien meter boven den beganen grond. Roche had goed gezien; de vogeljacht ging te niet. Op zijn onderneming bleek hij echter een minder goeden kijk gehad te hebben: de grond bleek voor die cultuur minder geschikt en toen daarenboven de malaise de noten nog waardeloos maakte, werd de planting, die hem voor de zorgen van den ouden dag had moeten behoeden, hem een strop om den hals.

Dat was voor den ouden man te veel. Hij begon zich vaak zoo eigenaardig te gedragen, dat men fluisterde, dat al die tegenslagen hem in 't hoofd speelden. Op zekeren dag zou hij met zijn motorboot nog eens naar Thursday varen. De ongeregelde vaarbeurten brachten hem af en toe nog wat geld in 't laadje. Toen hij toebereidselen voor de reis aan 't maken was, kwam daar een oppasser van Okaba voorbij, op weg huistoe. Te Domandnee komt Roche hem op het lijf vallen met de boodschap, dat hij mee naar Okaba wil. Enkele kilometers voorbij dit dorp valt de machtige Bian-rivier in zee en vooral voor een particulier is 't bijna onmogelijk om de Inlanders met geld en goede woorden

te bewegen hem even over te varen. Daarom wilde Roche van de gelegenheid profiteeren om met dezen „Bestuursman" over te steken. De oppasser beloofde, hem den volgenden morgen ervan te zullen verwittigen, wanneer hij zich naar de rivier begaf, al was hij vast besloten, hem stilletjes te ontloopen. De man zag er zóó verwilderd uit en hij had al zooveel van hem vernomen, dat hij er bang voor was en zich angstig afvroeg, wat hij daar in Okaba wilde gaan uitspoken.

Toen Roche den volgenden morgen het bedrog bemerkte, werd hij woest. Hij rende naar de rivier. Van den oppasser met zijn schuit was geen spoor te bekennen, doch enkele Inlanders waren juist overgekomen en zaten op den oever wat te knutselen, terwijl hun kano nog te water lag in de nabijheid. Roche kreeg de kano in 't oog, stiet haar met den voet van wal, sprong er in en probeerde haar met zijn handen te roeien. De lui toch hadden de pagaaien meegenomen, om ze volgens hun gewoonte in 't struikgewas te verstoppen. Er is echter geen sprake van zoo'n zware kano met de handen voort te bewegen of te sturen. De kano werd oogenblikkelijk door den zeer sterken inloopenden stroom gegrepen en de lui zagen Roche met hun kano stroomopwaarts verdwijnen.

Dat is het laatste wat men van den ongelukkige heeft gezien. Waarschijnlijk is hij met den stroom een eind ver meegenomen de rivier op. Bij keerend tij heeft men op deze rivier vaak een zeer sterke vloedgolf, die noodlottig is voor de kano's, die zich niet bijtijds weten te bergen, wanneer deze vloedgolf zich door een loeiend geraas van verre aankondigt. Misschien is Roche daarin omgekomen. Of wel is hij bij afloopend tij mee de zee in gesleurd en heeft hij daar in de zware branding den dood gevonden. Ondanks de nasporingen heeft men van den ongelukkige noch van de kano iets teruggezien.

MUZIEK BIJ DE ONTVANGST VAN EMIER FEISAL.

Dinsdagmiddag 17 Mei, heeft Emier Feisal, kroonprins van Arabië, zijn opwachting bij H. M. de Koningin gemaakt. 't Was het tweede bezoek en de vorige maal had Nederland zich onderscheiden door te zijner eere de vlag van zijn zoo juist verslagen vijand, Koning Hussein, te ontplooien. Begrijpelijkerwijs waren wij dus niet zonder belangstelling om te zien, hoe het ditmaal af zou loopen.

't Eerste wat bij het voorbijtrekken van den stoet opviel — maar dat is nu eenmaal een steriotiepe ergernis, die men hier te

lande, bij elke gelijksoortige plechtigheid, krijgt te onderdrukken — was het veld-tenue der eere-escorte. Tevergeefs vraagt men zich dan af, wat hiervan de bedoeling wezen mag; afficheeren van eigen burgerlijkheid, dan wel een onderbewuste Hollandsche behoefte om hoogen gasten te laten voelen, dat zij zich nu niet *al te veel* moeten verbeelden. Maar genoeg hiervan — de hofrijtuigen waren prachtig, de Emier zag er precies uit, zooals men zich een Emier voor zou willen stellen en bij 't paleis was de stemming er bepaald in. 't Klonk fleurig en ouwerwetsch, zelfs martiaal (speelde hier niet onze onovertroffen koninklijke militaire kapel?) zoo ge wilt, maar..... alles behalve Arabisch! Vaag vermoedend, dat hier *was los war*, gingen wij op kondschap uit. Hierbij is ons gebleken dat de keuze van bedoeld stukje inderdaad heel wat voeten in de aarde had gehad.

't Schandaaltje met de vlag van Koning Hussein was den betrokken autoriteiten bijgebleven, voor niets ter wereld wilde men dien Dinsdag den ouden flater herhalen door ditmaal b.v. den Wahabieten-vorst een marsch van zijn vijanden, de Cheriffijnen, in de ooren te doen klinken.

Maar, zoeken hoe men mocht, het Arabisch volkslied *bleef* onvindbaar. Goede raad werd duur; de knoop diende doorgehakt, 't moest dus een „greep" worden — men heeft toen besloten, ja, waarom eigenlijk ook niet?, le jeune Emir te ontvangen, op de strophen van „de Jonge Prins van Friesland".

Zooals ik u zeide, 't klonk fleurig en ouwerwetsch, zelfs martiaal zoo ge wilt, toch gelooven we, zou Emier Feisal het nóg meer op prijs hebben gesteld, zoo op het voorplein van het paleis de eerewacht der grenadiers, in veldgrauwe pracht, hem niet alleen roerloos *maar ook in diepe stilte had ontvangen.*

Dat ware pas een attentie geweest! De Wahabieten zijn namelijk de puriteinen van het Mohammedanisme. Voor hen is niet alleen rooken, en alcohol-gebruik uit den booze, maar mitsgaders iedere „muziek" schennende klank!

Gelukkig nu is „De Jonge Prins van Friesland" een oude wijs, die zich niet opdringt en de Emier een man van de wereld; maar dat den volgenden dag, bij het betreden van het terrein der Koloniale tentoonstelling, uit drie loud-speakers de gamelang ging dreunen en allerwege krotjong-muziek de lucht verscheurde, ziet, dat vreezen wij, zal hem toch „des Westen's zu viel" geweest zijn!

Aldus *Nat. Unie* van 21 Mei.

KOLONIALE LITERATUUR.

De verhouding tusschen het Nederlandsch en het Nederlandsch-Indisch privaatrecht, door J. H. Wagener.
Uitgave van Gebr. den Oudsten, Lekkerkerk, Rotterdam.

Dit proefschrift (199 blz.) tot verkrijging van den graad van doctor in de rechtsgeleerdheid te Leiden verdedigd op 2 Juni l.l. handelt voornl. over de conflicten (of tegenstrijdigheid) tusschen het Nederlandsch en het Indisch privaatrecht voorzoover het werd vastgesteld in het burgerlijk wetboek, het wetboek van koophandel en het reglement op de rechtsvordering. Wat betreft de botsingen tusschen het Indisch- niet Europeesch privaatrecht en het Nederlandsch privaatrecht alleen voorzoover zij zijn voorgekomen of — volgens den schrijver — kunnen voorkomen.

Deze uitgebreide staatsrechtelijke en juridische verhandeling, o.i. van veel studie getuigend, wordt uiteraard voor dit tijdschrift slechts bekeken van de practische zijde door daaruit te putten wat voor het maatschappelijk leven van eenig belang kan zijn.

In de eerste plaats de vraag van waar die tegenstrijdigheid?

De gemeenschappelijke wetgever die in de verschillende rijksdeelen (Nederland, Ned.-Indië, Suriname en Curaçao) verschillende wetgevingen heeft gemaakt, gaf echter de grenslijn zeer vaag aan, zoodat de rechter die een interregionaal conflict moet oplossen, zich eerst behoort af te vragen hoever de wetgever heeft bedoeld dat de eene en dat de andere wetgeving zich uitstrekt. Anderzijds vormen de onderscheiden wetgevingen één rechtsstelsel zijn min of meer door elkaar gevlochten. Behalve de algemeene regelingen als o.m. de grondwet geldend voor ieder rijksdeel zijn er ontworpen voor een speciaal deel doch ook in de andere rijksdeelen afgekondigd om ze een nuttiger effect te geven b.v. de Indische staatsinrichting, die zoowel den Nederlandschen als den Indischen rechter bindt.

Nederlandsch onderdaanschap. Allen die tot het Ned. staatsverband behooren zijn Nederlandsch onderdaan ook de inheemsche bevolking van Ned.-Indië, Suriname en Curaçao. Iemand

van buitenlandsche nationaliteit is Nederlandsch onderdaan, wanneer hij in Ned.-Indië geboren is uit aldaar gevestigde ouders en het is voor hem moeielijk zich van dat onderdaanschap te ontdoen. Een vrouw verliest het wanneer zij een niet-Nederlandsch onderdaan huwt.

Persoonlijk statuut. Zoolang iemands woonplaats in het voor hem buitengewone rijksdeel gevestigd blijft zal hij het persoonlijk statuut hebben van dat gewest. Een Nederlander die Nederl.-Indië metterwoon verlaat en verhuist naar Suriname zal vóórdat hij hier ingezetene is door de Nederlandsche wetten worden beheerscht. Evenzoo de Nederlander die na een loopbaan in Indië in het buitenland gaat wonen of daar blijft reizen.

Huwelijk, rechtspositie van de gehuwde vrouw, ouderlijke macht. Bij een huwelijkssluiting komen twee wetgevingen te pas, n.l. die, welke het persoonlijk statuut regelt en die van de plaats waar het huwelijk wordt voltrokken. In Nederland moet de vrouw 16 jaar zijn om te kunnen trouwen, in Indië 15 jaar. Het is mogelijk, dat in Nederland de huwelijkstoestemming noodig is van een Indischen Raad van Justitie of Weeskamer (als toeziende voogdes) en in Indië van een Nederlandsch Kantonrechter. In het internationaal privaatrecht beheerscht de wet van het persoonlijk statuut van den man het huwelijksgoederenrecht der echtgenooten.

De acte van huwelijksvoltrekking opgemaakt in een overzeesch gewest behoeft bij terugkeer in Nederland niet te worden overgeschreven in het register der nieuwe woonplaats, zooals wel het geval is bij een huwelijk gesloten in een vreemd land.

Een Nederlandsche vrouw in Nederland gehuwd met een Mohamedaanschen Inlander bleef achter toen haar man naar Indië terugging en dáár opnieuw huwde met een landgenoote, doch omdat zij door het huwelijk Inlandsche was geworden gold noch voor haar noch voor haar in Indië verblijvenden echtgenoot het Nederlandsch burgelijk wetboek meer, zoodat haar vordering tot echtscheiding wegens overspel moest worden afgewezen.

Een Europeesche of Inlandsche vrouw die in Nederland trouwt met een Mohamedaan verkeert in ongunstiger positie dan diezelfde vrouw als zij dat in Indië doet, want in het laatste geval kan zij desgewenscht zich beroepen op de voorwaardelijke verstooting bij het Mohamedaansch huwelijk door den man uitgesproken, en is dan vrij, terwijl zij in het eerste geval dit recht mist.

Een Inlander, Nederlandsch onderdaan, niet aan het Europeesch recht onderworpen noch Christen zijnde, kan volgens zijn

persoonlijk statuut met verschillende vrouwen rechtsgeldig gehuwd zijn en blijft dat wanneer hij met die vrouwen zich in Nederland komt vestigen al verkrijgt hij een Nederlandsch persoonlijk statuut.

Een Mohamedaansch Inlander die met 1 vrouw gehuwd uit Indië in Nederland komt doch zich hier niet vestigt behoudt zijn Indisch persoonlijk statuut, wordt geacht wettig gehuwd te zijn en mag hier niet nogmaals trouwen zonder dat het eerste huwelijk ontbonden is. Een Inlander in Nederland gevestigd kan zijn huwelijk niet door verstooting ontbinden.

Het Nederlandsch burgelijk wetboek noemt als reden voor echtscheiding de veroordeeling tot een vrijheidsstraf van 4 jaar of langer, terwijl het Indisch burgerlijk wetboek een gevangenisstraf van 5 jaar of zwaarder als eisch stelt.

Betreffende de ouderlijke macht wijkt het Indisch-Europeesch recht vrij belangrijk af van de Nederlandsche wet. In Indië ontbreken b.v. de gezinsvoogd en de kinderrechter. Dus een kind dat in Indië woont terwijl zijn domilicie bij zijn ouder in Nederland gelegen is kan niet onder toezicht gesteld worden. In het omgekeerde geval is het wel mogelijk. De Nederlandsche rechter kan wel ouders van een kind met Indisch persoonlijk statuut en de Indische rechter ouders van een kind met Nederlandsch persoonlijk statuut, van de ouderlijke macht ontheffen.

Het vaderschap en de afstamming der kinderen. De Indische wet de wettiging van natuurlijke wettiglijk erkende kinderen regelend kent één geval dat de Nederlandsche wet mist, n.l. dàt waarbij het kind is geboren uit een moeder die tot de Inlandsche of daarmede gelijkgestelde bevolking behoort en zij is overleden of indien er wettige bezwaren — ter beoordeeling van den Landvoogd — tegen het huwelijk der ouders bestaan.

Het natuurlijk kind volgt den persoonlijken staat van zijn erkennenden vader tenzij het meerderjarig is en al een andere woonplaats heeft. Is het kind minderjarig en de moeder een Chineesche waarop dus het burgerlijk wetboek toepasselijk is, dan kan zij het kind erkennen en voogdes worden, zoodat het kind hare woonplaats volgt. Bij de erkenning door den vader, Europeaan of Chinees, van een natuurlijk kind geboren uit een Inlandsche vrouw, worden hare burgerlijke betrekkingen tot het kind aan de natuurlijke afstamming ontleend, opgeheven. Het Indisch burgerlijk wetboek bedoelt hierdoor te voorkomen, dat, wanneer het Europeesche kind van de Inlandsche moeder zonder testament overlijdt, belangrijke Europeesche vermogens in Inlandsche handen zouden komen. Dit laatste gebeurt echter toch wanneer b.v. een Europeesche vader in Nederland zijn kind, dat

bij de moeder in Indië woont gaat erkennen, daardoor voogd wordt en de betrekkingen tusschen moeder en kind niet worden verbroken. Sterft dit kind n.l. zonder testament achter te laten, dan zal de moeder kunnen erven.

De Indische wet kent geen vaderschapsactie als de Nederlandsche doch voor een kind in Indië kan de vordering tot onderhoud worden ingesteld als het in Nederland is geboren of wanneer de moeder kort vóór de geboorte daarvan uit Nederland naar Indië is gereisd.

Voogdij, curateele. Hierbij is het Indisch burgerlijk wetboek bij uitzondering opzettelijk afwijkend gesteld van het Nederlandsche met het oog op het speciale, dikwijls tijdelijke karakter der Indisch-Europeesche maatschappij. Wanneer een meerderjarige met een Nederlandsch persoonlijk statuut in Nederland onder voogdij gesteld, met zijn voogd naar Indië verhuist en de laatste sterft of moet worden vervangen, dan voorziet de Indische wet niet daarin. In elke voogdij in Indië opgedragen is de weeskamer de toeziende voogdes. Wanneer de voogd al dan niet met zijn pupil in Nederlend gaat wonen dan wel in Indië sterft met benoeming in zijn testament van een voogd in Nederland wonend, dan kan de (Indische) weeskamer niet verder als toeziende voogdes blijven optreden doch zal de voogdij door de Nederlandsche wet worden beheerscht.

In Indië is het niet mogelijk iemand wegens zwakheid van vermogens of drankmisbruik onder curateele te brengen tenzij hij een Nederlandsch persoonlijk statuut heeft.

Handlichting. De meerderjarigverklaring geschiedt in Nederland door den Hoogen Raad, in Indië door den Gouverneur-Generaal.

Erfrecht. Na 1923 komt in Nederland aan den langstlevenden echtgenoot een kindsaandeel toe, in Indië is de oude regeling niet gewijzigd, zoodat dáár die echtgenoote eerst nà de bloedverwant in den 12en graad tot de erfenis wordt geroepen.

Wanneer de laatste woonplaats van den erflater in het buitenland is gelegen, zal de Nederlandsche wet toepasselijk zijn indien hij Nederlander is en de Indische wet indien hij Indisch-Nederlandsch onderdaan is.

Omdat de erfgenamen „ab intestato" in de Nederlandsche en de Indische wet verschillend zijn, kan de legitieme portie ook onderling afwijken.

Faillissement. Een faillietverklaring in Indië uitgesproken heeft dezelfde rechtskracht in Nederland als een hier uitgesproken vonnis en ook omgekeerd.

Rechtspraak. Vonnissen door den rechter in Nederland gewezen

kunnen ook in Indië worden ten uitvoer gelegd en omgekeerd, nietalleen wanneer dat met den sterken arm mogelijk is, maar ook wanneer rechterlijke tusschenkomst vereischt wordt.

Slotbeschouwing. Algemeene voorschriften van interregionaal recht bij conflicten tusschen de wetgevingen van de vier afzonderlijke gebieden van het Koninkrijk der Nederlanden ontbreken.

Het proefschrift gaat vergezeld van 7 stellingen waarvan dit tweetal eenige belangstelling verdient:

a. Hoewel art. 1 van de Grondwet zich niet meer tegen het coördinatiebeginsel verzet, zijn de overzeesche gewesten *in wezen* niet gecoördineerd aan het Rijk in Europa, zoolang er hetzij wat betreft de formatie hetzij wat betreft de werkwijze, geen onderscheid bestaat tusschen de Staten-Generaal als orgaan van het Koninkrijk der Nederlanden, de Staten-Generaal als orgaan der overzeesche gewesten en de Staten-Generaal als orgaan van het Rijk in Europa.

b. De goudclausule heeft in de praktijk weinig of geen waarde (dit slaat in hoofdzaak op buitenlandsche waardepapieren).

Ht.

Het heilig Edict van Keizer Kang Hi, door J. Moerman, J. B. Wolters, Groningen—den Haag—Batavia. Prijs *f* 2.40.

Dit werk, blijkbaar met vulgariseerende bedoeling geschreven, in het bijzonder ten behoeve van het Hollandsch-Chineesch onderwijs in Ned.-Indië, getuigt van belezenheid, liefde voor de behandelde stof en waardeering voor de Chineesche cultuur. De eerste 87 blz. leiden ons in de structuur der Chineesche maatschappij, het geestelijk leven, de opvoeding en het onderwijs. Tevens wordt de figuur van Kang Hi beschreven. De laatste 50 blz. behandelen het Edict, dat door den schrijver kort wordt weergegeven, naast een uitvoeriger commentaar.

De schrijver waarschuwt, dat, al staat het Edict op naam van Kang Hi, het niet zijn persoonlijk werk was en dat de naam „heilig" er aan is toegevoegd, omdat de Keizer onder wien het werd uitgevaardigd (in navolging van oudere edicten) zelf als „heilig" geldt.

Het edict bevat 16 voorschriften, elk van 7 woorden, zóó bondig in kanselarijstijl gehouden, dat 14 maanden na den dood van Kang Hi zijn opvolger een uitvoerige paraphrase liet opstellen door 100 geleerden der Han Lin Academie.

Uiteraard gaat het werk niet diep in op controversen. Toch is

het wel eenigszins te betreuren, dat de schrijver bij de bespreking, o.a. van den invloed der geschriften afkomstig van de Paters Jezuïten te Peking, die zulk een machtigen invloed hadden op Voltaire, Leibniz, Diderot, niet heeft aangeduid, hoe deze bron dooreen genomen te veel alles vermooide, in tegenstelling tot de zakelijk nuchtere der kooplieden-afgezanten der O.I. Compagnie. Deze tegenstelling komt o.a. scherp uit in het verslag van Van Braam Houckgeest, die uitdrukkelijk verklaart, hoe hij alles anders aantrof, dan uit de berichten der Jezuïten viel op te maken.

Ook heden ten dage bestaat er een kloof tusschen hen, die optimistisch-mystiek de Chineesche cultuur benaderen en den volkomen nuchtere zakelijke. Eén greep uit eigen ervaring moge dienen.

Na de revolutie van 1911, die zooveel van het oude afbrak, kon men van lang in China gevestigde Europeanen hooren, hoe jammer het was, dat de oude magistratuur was verdwenen, die dank zij de gezagsleer van Confucius zóó heerschte, dat een moordenaar zich willig liet grijpen door onbewapende gerechtsdienaars, enkel omdat de moordenaar begreep gezondigd te hebben.

In werkelijkheid bleef den moordenaar, bij dieper onderzoek der omstandigheden, niet anders over, omdat anders zijn vrouw en kinderen, zijn ouders, verdere familie of clan op de wreedste wijze gestraft werden. Dat is het verschil tusschen „Wahrheit und Dichtung", waarin, wellicht met het oog op het doel van het onderhavige werkje, de schrijver zich ietwat aan den mystisch-optimistischen kant heeft geschaard. Wat overigens aan waardeering voor het werk geen afbreuk hoeft te doen.

v. E.

Indische tentoonstelling. Leiddraad, door Jkvr. Dr. B. Elias. Uitg. van Waesberge, Hoogewerff en Richards, Rotterdam. Prijs *f* 0.20.

Meermalen is een kaart van onzen Indischen archipel, op een bepaalde schaal, gedrukt over een kaart van Europa heen, op gelijke schaal, om zoo een sprekenden indruk te geven van de uitgestrektheid van het N.I. gebied, en om gemakkelijk vergelijking mogelijk te maken tusschen de grootte van de Indische eilanden en Europeesche rijken. Het boekje van Dr. Elias heeft een dergelijke voorstelling tot omslag.

De uitgevers teekenen erbij aan, dat dergelijke vergelijkende kaarten vaak ten onrechte zijn samengesteld door van de gebrui-

kelijke atlaskaarten afbeeldingen te maken, maar daardoor werd dan geen rekening gehouden met de omstandigheid, dat een breedtegraad in Indië belangrijk meer kilometers omvat dan een breedtegraad in Europa. Voor de omslagkaart is nu de teekening genomen naar den aardbol, zoodat een juiste vergelijking is verkregen. Sumatra ziet men vèr west van Ierland uitsteken; de grenslijn in Nieuw-Guinea komt dan een heel eind oost van de Kaspische zee. De totale landoppervlakte van ons eilandengebied is zoowat gelijk te stellen aan die van half Europa. Die voorstelling is inderdaad zeer sprekend voor den bezoeker van de Indische tentoonstelling.

De inhoud van de brochure van 47 pagina's is, dunkt ons, ook goed gekozen. De leiddraad werd eigenlijk samengesteld voor onderwijzers en geleiders van schoolieren, ter voorbereiding van hun bezoek aan de tentoonstelling. Maar het boekje is ook voor anderen zeer geschikt. Het frischt het geheugen op voor hetgeen men in Indië zelf heeft gezien, het brengt anderzijds het besef bij dat men eigenlijk niet veel heeft gezien van datgeen wat inderdaad als zeer merkwaardig te beschouwen is, zoo bevat het zelfs voor den Indischman leerrijke gedeelten. Voor den bezoeker, die Indië niet kent, kan het een voorbereiding en een leiddraad zijn. Een paar plattegronden en eenige goede illustraties verhoogen de waarde van dit werk van de directrice van het Museum voor onderwijs en schoolbioscoop in den Haag, die bij het samenstellen ervan voorlichting en medewerking heeft gehad van den heer J. Lameyn, oud-directeur der Kweekschool te Bandoeng.

Sociologie coloniale par René Maunier, de l'Académie des sciences coloniales. Professeur à l'Université de Paris. Les éditions Domat — Montchrestien, Paris, Rue St. Jacques 160.

De knappe schrijver, tot wiens vroegere werken de in 1929 verschenen „Introduction à la Sociologie" behoort, heeft nu een *introduction à l'étude du contact des races* laten verschijnen, onder den titel „Sociologie coloniale". Hij gaat daarin de aanraking van de rassen na in haar gevolgen voor de samenleving. Hij bepaalt zich tot de sociologie, zijn speciaal vak van wetenschap. Hij geeft de inwerking en uitwerking weer van het contact der rassen op de verschijnselen van het maatschappelijk leven. Hij doet dit voor de aanvankelijke aanraking, voor de voortgezette bemoeiing, voor het blijvend samengaan; hij doet het voor de persoon, de groep, de bevolking; voor den korten,

tijdelijken omgang, de vermenging, de fusie; voor het opgedrongen, het gezochte, het gevloekte, het geprezen contact; hij stelt vast wat in het wereld-proces van alle tijden als verschijnsel van gelijkheid en overeenstemming mag worden aangenomen, maar ook wat zich, naar plaats en tijd, als verschil en tegenstelling heeft geteekend. Hij bespreekt den overgang van zeden, gebruiken, opvattingen, uitingen van den sterke op den zwakke, van den overwinnaar op den overwonnene, van boven naar beneden, maar ook omgekeerd van den mindere op den meerdere, van den kleine op den groote, van laag naar hoog. Overal wisselwerking; import, export, transport. Hier het mislukken van opzettelijk bedoelde, stelselmatig toegepaste overdracht; daar het doordringen van niet gezochte, niet begeerde, ja geweerde inzichten en gewoonten. Enz. enz.

Een onmetelijk gebied voor waarneming en bespiegeling. Maar de schrijver heeft het voor zijn uitweiding streng weten te beperken.

Het nu uitgegeven werk is oorspronkelijk opgezet als een cursus voor de studenten, die de colleges van den professor volgen. Men krijgt den indruk, dat de samensteller nauwgezet erop bedacht is geweest geen terrein te betreden, dat als gebied van een ander moet gelden. Volkenkunde, justitie, letterkunde, godgeleerdheid, techniek, handelsverkeer, politiek, taalkunde, geschiedenis met al deze vakken heeft de sociologie te maken, zij leeft er in, zij leeft er uit, maar zij is toch iets anders. Professor Maunier heeft al deze factoren tot hun recht laten komen, zonder zich te laten verlokken er uitvoerig over te schrijven. Heeft deze overweging hier inderdaad medegewerkt tot de begrenzing van het begrip sociologie, dan is zij proefondervindelijk verdienstelijk gebleken. Ook in de beperking is hij een meester. Hier en daar deelt de schr. mee zich ook door andere motieven te hebben laten leiden. Waar hij over *mélange racial* kort is, licht hij toe *pour lequel je n'ai point qualité de parler* (blz. 187). Waar hij een toch zoo belangrijk punt, als de door Europeanen en inboorlingen op elkander overgebrachte ziekten, terzijde laat, excuseert hij: *dont je n'ai pas voulu parler* (blz. 174).

De Schr. heeft een belangrijke studie verwerkt in een belangwekkend boek, dat niet alleen is te beschouwen als een cursus voor studenten van koloniale onderwijsinrichtingen, maar dat ook als lectuur is aan te bevelen voor hen, die zich reeds tot de ervarenen rekenen in de koloniale practijk.

Na dezen welgemeenden lof, veroorloven wij ons een paar der door ons gemaakte kantteekeningen te vermelden.

Heeft Schr. op blz. 36 opzettelijk nog den titel van the King

weergegeven, zooals deze nadat Ierland een dominion geworden is niet meer luidt?

Zou de levendigheid van den cursus er niet bij gewonnen hebben wanneer voor een jonge studie als folklore, voor nieuwe feiten als het Panamakanaal, voor moderne contactmiddelen als automobiel en cinema meer oplettendheid ware gevraagd, in verband met de wisselwerking der rassen?

Schr. heeft, bij het vele dat hij bestudeerd heeft, weinig aandacht gegeven aan het merkwaardige dat het Nederlandsche koloniale gebeuren in ruime mate biedt. Zijn werk althans legt geen getuigenis af van het kennen en erkennen van de beteekenis van het contact der Nederlanders met de volken over zee. Zeker, door een aanhaling hier en daar uit zijn boek en door verwijzing naar eenige Hollandsche schrijvers in zijn bibliographie zou de geleerde schr. dit verwijt kunnen wraken. Maar wie dan bij het lezen van den cursus telkens en telkens tot den uitroep moet komen (zooals voor ons het geval was): „wat zouden hier meer sprekende, meer pakkende, meer klemmende voorbeelden en bewijzen uit ons verleden en heden in Oost en West van pas zijn geweest, dan die welke door Schr. zijn medegedeeld!", die zal begrijpen welk gemis wij in deze betreuren. De Schr. moge in deze kritiek ook een blijk zien van de waarde die wij er aan hechten, dat hij Nederland en de Nederlandsche literatuur bij zijn colleges tot hun recht zal laten komen.

Het Indische beroepsleger en de bezuiniging

DOOR

K. F. E. GERTH VAN WIJK.
Oud-Commandant van het leger in N.I.

Door de indische Regeering werd bij besluit van 22 Januari 1932 een commissie ingesteld, aan welke tot taak werd gegeven, de mogelijkheden te onderzoeken om het indische beroepsleger productief te maken ten bate van de handhaving van orde, rust en veiligheid.

Inzonderlijk moest worden nagegaan:

a. hoe, door reorganisatie, samenwerking en versobering van de in elk der buitengewesten aanwezige machtsmiddelen, m.n. leger en politie, bezuiniging zou kunnen worden verkregen in de landsuitgaven;

b. de mogelijkheid om de op Java gelegerde infanterie, en wel, zonder andere mogelijkheden uit te sluiten, in het bijzonder de beide marechaussée-bataljons, een aandeel te doen nemen in den politioneelen arbeid, daarbij rekening houdende met de omstandigheid, dat het Java-leger, behalve de taak van handhaving van orde en rust, ook gedeeltelijk c.q. een defensie-taak zal moeten vervullen.

Uit deze, van Regeeringswege aldus [1]) vastgestelde omschrijving van de aan de commissie verstrekte opdracht, blijkt onmiskenbaar de wil van de Regeering, dat gebroken zal worden met de opvatting, volgens welke het indische beroepsleger geen rol zou hebben te vervullen ten bate van het *vreedzaam behoud* van normale toestanden, doch alléén en uitsluitend zou dienen voor *gewelddadig herstel* van orde, rust en veiligheid.

---

[1]) D.w.z. voor zoover niet letterlijk gevolgd, weergevende den wezenlijken inhoud.

Door de Regeering is thans redelijk inzicht gesteld tegenover vooroordeel eenerzijds en eng dogmatisch militairisme anderzijds. De Regeering heeft beter dan anderen begrepen, dat het indische beroepsleger, wat zijn bestaansreden betreft, niet is gelijk te stellen met de *huur*legers van weleer, die van krijgvoering en gewelddadig optreden hun beroep maakten en ook speciaal dáárvoor in dienst werden genomen.

Voor het welslagen van de Regeeringsplannen is echter dringend noodig, dat zij, die deze plannen tot uitvoering moeten brengen, zich weten los te maken van twee vooropstellingen, welke zich tot nog toe aan de verwezenlijking van denkbeelden, als thans door de Regeering gehuldigd, in den weg hebben gesteld; te weten: van den dooddoener, dat de militaire mentaliteit zich niet zou leenen voor politioneelen arbeid als door de gewone politie verricht; en van de misvatting, dat een volwaardige troep, die gedurende geruimen tijd de gewone vredesoefeningen heeft moeten missen, aan gevechtswaarde zou hebben ingeboet.

De militaire mentaliteit, die het militaire *wezen* kenmerkt, is het product van de militaire vorming.

De militaire vorming beoogt vóór alles in het individu aan te kweeken en te onderhouden: *zelf*bedwang, zelf*tucht*, als grondslag voor militaire bruikbaarheid, waaronder te verstaan bruikbaarheid onder omstandigheden, die de allerhoogste eischen stellen aan de moreele eigenschappen van het individu. Alle technische beroepsvaardigheid is van onwaarde voor het doel waartoe ze moet worden aangewend, wanneer de hierbedoelde moreele eigenschappen worden overheerscht door zucht tot lijfsbehoud.

In de militaire leerschool tot ontwikkeling van de moreele eigenschappen van den man, en waarvan de resultaten de werkelijke militaire waarde bepalen, zoowel van den eenling als van het geheel, speelt de militaire vredesoefening geen rol van beteekenis, wijl dit deel van de militaire opleiding uitsluitend, of nagenoeg uitsluitend, beoogt de ontwikkeling van de technische vaardigheid.

De op het moreel gerichte militaire vorming heeft plaats in en door de militaire *samenleving*, met hare specifieke eischen betreffende orde en regelmaat, haar voortdurend beroep op het saamhoorigheidsgevoel, hare bijzondere verhoudingen om de uitoefening van contrôle en het dragen van verantwoordelijkheid mogelijk te maken en te verzekeren, hare bijzondere tuchtmiddelen, waarvan de hanteering bij uitsluiting is voorbehouden aan

dezulken, van hoog tot laag, die *zelf zijn onderworpen aan de toe te passen tuchtwet,* in al hare consekwenties.

In en door die samenleving ontstaat een militaire *moraal,* welke haar hoogste uiting vindt in zelfopofferingsgezindheid. De krijgsgeschiedenis van het indische leger geeft hiervan de treffendste voorbeelden.

Bij militie-legers komt, als gevolg van het streven naar de grootst mogelijke beperking van den tijd, gedurende welken de dienstplichtige onder de wapens moet worden gehouden, de zedelijke vorming van den militair vanzelf in het gedrang, moetende men zich tevreden stellen met het bijbrengen van de allernoodigste technische vaardigheid. Een beroepsleger verkeert ten deze in de gunstigste omstandigheden, en het mag een ongerijmdheid heeten, de practische voordeelen daarvan meer dan noodig te onthouden aan de gemeenschap, door het voor te stellen — en zulks in strijd met langjarige ervaring overal ter wereld — alsof hetgeen de militaire vorming nastreeft het individu juist *on*geschikt zou maken voor politioneelen arbeid. Het algemeen belang verzet zich er tegen, dat ambtelijk vooroordeel zich stelt tegenover redelijke waardeering van wat waardeering ten volle verdient.

Het zijn vóór alles de moreele factoren — a.d.z. koelbloedigheid, vastberadenheid en zelfopofferingsgezindheid — die de *gevechts*waarde van een troep bepalen. Dit is zoo oude en zoo afgezaagde waarheid, dat men het gevoel krijgt zich te moeten verontschuldigen tegenover den lezer, wanneer men op die waarheid een beroep moet doen. Wij doen dat dan ook alleen ter ontzenuwing van de telkens herhaalde bewering, dat een naar redelijk begrip behoorlijk opgeleide troep door langdurig gemis aan vredesoefening in *gevechts*waarde achteruit zou gaan.

Maar, zal men allicht vragen, van waar zóó grove misvatting, welke met één enkel woord den staf breekt over de gevechtswaarde van militie-legers, voor welke de gelegenheid om aan vredesoefeningen deel te nemen immers uiterst gering is?

De kwestie is eenvoudig deze, dat dezulken, die aan de vredesoefening zoo overdreven waarde hechten, veel te hooge beteekenis toekennen aan datgene, dat zij zelf meenen aan den troep te moeten bijbrengen. Wat zijzelf te onderwijzen meenen te hebben bij vredesoefeningen achten zij van zóó groot gewicht, dat een *old-hand,* die niet alles precies zoo uitvoert zooals zij vinden dat behoort te geschieden, in hun oogen onvoldoende geoefend is.

Men moet de zaken goed begrijpen: wanneer aan een beroepsleger alle productieve arbeid opzettelijk wordt onthouden, blijft

er niets anders over dan den dag te vullen met improductieve militaire oefeningen. Men maakt aldus van den nood een deugd. Maar men aanvaardt — zij het noodgedwongen — daarmede tevens de bedenkelijke zijde ervan, n.l. dat de onafgebroken herhaling van steeds hetzelfde leidt tot sleur en tot verstarring van het natuurlijk intellect.

Zooals hierboven reeds werd opgemerkt, heeft de indische Regeering in haar besluit van 22 Januari j.l. zich scherp gesteld tegenover de drijverij, die zich verzet tegen het productief maken van het beroepsleger op politioneel gebied. Aan die houding wordt niets te kort gedaan door de van Regeeringswege aan den Volksraad gegeven toelichting op haar besluit, waarin werd vooropgesteld, dat onder normale omstandigheden in beginsel de politie het aangewezen gezagsorgaan is voor de handhaving van orde, rust en veiligheid, terwijl het leger daarbij slechts aanvullende taak kan hebben.

Deze zienswijze onderschrijven wij ten volle. Maar zoomin als deze Regeeringsverklaring inhoudt, dat de politie voor gezegde taak noodzakelijk moet worden georganiseerd en bewapend als ware zij een militair korps, zoomin sluit die verklaring de *militaire* politie buiten het algemeene begrip: „de politie"; terwijl de hierboven onder *a* gegeven omschrijving van de opdracht aan de hoogerbedoelde Regeerings-Commissie stilzwijgend, maar daarom niet minder beslist, erkent, dat voor het beroepsleger als zoodanig in de buitengewesten inderdaad een politioneele taak is weggelegd, zij het wellicht een van eenigszins anderen aard dan die, welke voor militaire politie op Java is gedacht.

Het „aanvullend" karakter van die taak hebben wij bij verschillende gelegenheden aangeduid door de omschrijving: *„politiek*-politioneel". Maar deze taak is dan ook bij uitstek die van het *beroeps*leger als zoodanig. Want de vervulling van die taak vormt de eenige en afdoende reden, waarom het indische leger fundamenteel uit vrijwilligers moet zijn samengesteld.

De buitengewone kostbaarheid van een dergelijke organisatie dwingt redelijkerwijze tot nuttig gebruik van deze in het algemeen belang, n.l. ten bate van orde, rust en veiligheid, óók onder normale omstandigheden.

Een uit dienst*plichtigen* — d.i. uit tot militairen dienst *gedwongenen* — samengesteld leger is, juist uit hoofde van die samenstelling, principieel *on*geschikt voor zoodanige tewerkstelling.

Het onderscheid in bruikbaarheid voor de handhaving van rust en orde tusschen een beroepsleger en een militie-leger wordt *in de militaire taal* tot uitdrukking gebracht door de benaming

politie-leger voor een beroepsleger. Deze benaming duidt aan, dat men te doen heeft met een militaire organisatie, welke vóór alles bedoelt te zijn instrument van het centraal gezag, ter bescherming van den Staat en de maatschappij tegen moedwil van de zijde der *eigen* onderdanen, tegen wie de Staat immers geen *oorlog* voert.

Overigens ligt het in den aard der dingen, dat een politie-leger óók zal worden benut voor keering van „vreemd geweld". Een politie-leger bezit als beroepsweermacht — vooropgesteld dat het niet moreel te gronde is gericht door voortdurende werkeloosheid — daartoe zelfs zeer bijzondere capaciteiten, welke een dienstplicht-leger eerst na langdurig verblijf onder de wapenen, d.w.z. in een langdurige militaire samenleving, kan verwerven.

De omstandigheid, dat ten behoeve van de *defensie* de organisatie van het politie-leger moet worden uitgebreid met bepaalde onderdeelen, brengt in het karakter van het beroepsleger als politie-leger geenerlei wijziging.

Indië heeft ter wille van de veiligheid naar binnen in ieder geval en vóór alles een politie-leger van noode.

Dit moet scherp op den voorgrond worden gesteld, want daarom en daarom alléén is ginds een beroepsleger onontbeerlijk.

De voorstelling van zaken, als zou het voor Indië gaan om de vraag: politie-leger òf defensie-leger is er heelemaal naast.

De kwestie is eenvoudig deze: zal het onontbeerlijke beroepsleger moeten zijn politie-leger *tevens* defensie-leger, of zal er mede kunnen worden volstaan, dat het *alléén* politie-leger is?

Zoo is en blijft het indische leger politie-leger, ook in het geval, dat het zich versterkt ziet door de gemobiliseerde dienstplichtigen.

Juist de restrictie, dat alleen ingezetenen van nederlandschen landaard voor weerplicht in aanmerking komen, stelt scherp in het licht, dat de invoering van dien plicht in eersten aanleg is bedoeld als maatregel ter versterking van het leger als instrument van politie. M.a.w. die maatregel zou niet kunnen worden gemist en dan ook onverminderd moeten blijven gehandhaafd, ook al zou worden afgezien van defensie.

Deze omstandigheid brengt vanzelf als logische consekwentie met zich mede, dat de dienstplichtigen in hoofdzaak zullen worden bestemd voor dat deel van de militaire weermacht, dat bij de handhaving van orde, rust en veiligheid de voornaamste rol heeft te vervullen, m.n. bij de infanterie.

Omtrent de bevinding van de hoogerbedoelde Regeeringscommissie, aangeduid als „Leger-Politie-Commissie", is ons nog

weinig of niets bekend. Ook de rede van den Gouverneur-Generaal, uitgesproken bij de kortelings plaats gehad hebbende opening van de nieuwe zitting van den Volksraad, schenkt ons dienaangaande maar weinig licht.

De uit een organisatorisch oogpunt belangwekkendste verklaring in de militaire paragraaf van 's Landvoogds redevoering is wel deze, dat

„de overweging van de vraag: politie- of defensie-leger tot de „slotsom heeft geleid, dat, afgescheiden van de defensie-taak van „het leger, hoe beperkt ook opgevat, het legerbestuur ook voor „handhaving van rust en orde aan een kleiner defensie-leger de „voorkeur geeft boven een grooter politie-leger".

Op de onjuistheid der tegenstelling: politie-leger *òf* defensie-leger hebben wij hierboven reeds gewezen. Overigens wordt de beteekenis van evenaangehaalde Regeeringsverklaring het best verduidelijkt door er naast te leggen de in 1922 door den Minister van Koloniën nopens deze aangelegenheid afgelegde verklaring, luidende:

„Een leger is noodig om den inwendigen toestand over de ge- „heele uitgestrektheid van den Archipel te beheerschen. Het „daartoe vereischte minimum zal, voor zoover de troepen op Java „zijn gelegerd, moeten zijn georganiseerd en uitgerust voor de „verdediging van de steunpunten voor de vloot en van den „Regeeringszetel".

De Minister stelde zich dus op het standpunt, dat Indië een politie- *tevens* defensie-leger behoeft. De *minimum* sterkte van zoodanig leger moest voldoen aan den eisch, dat daarmede de inwendige toestand over de geheele uitgestrektheid van den archipel moest kunnen worden „beheerscht".

Deze verklaring werd afgelegd in een tijd, dat scherpe bezuiniging in de landsuitgaven even dringend noodig was als thans: een omstandigheid, welke de beteekenis dier verklaring verhoogt.

Voor de beantwoording van de concrete vraag: hoe groot het „vereischte" minimum aan politie-leger zal moeten zijn; naar welken maatstaf dat minimum, dus in de eerste plaats de benoodigde hoeveelheid beroeps*infanterie*, zal moeten worden berekend, heeft men zich allereerst rekenschap te geven van wat valt te verstaan onder: „beheerschen" van den inwendigen toestand.

Gaan wij in onze gedachten een veertigtal jaren terug en verplaatsen wij ons aldus naar het tijdperk, waarin het nederlandsch gezag nog niet daadwerkelijk over de geheele uitgestrektheid van den indischen Archipel was gevestigd, dan zien wij het indische leger gewikkeld in den eindeloos schijnenden Atjeh-oorlog, die

tot zoodanige physieke uitputting van de weermacht leidde, dat van de geheele infanterie-troepenmacht op Java niet meer dan 3 veldbataljons — de zoogenaamde „marschbataljons" — beschikbaar waren voor onmiddellijke uitzending op expeditie.

Wij zien dan verder een aantal militaire posten in de buitengewesten, ter rechtstreeksche bescherming van onze voornaamste bestuursvestigingen aldaar. Van een „beheerschen van den inwendigen toestand" was als regel allerminst sprake. In dringende gevallen werden nederlandsch gezag en nederlandsche souvereiniteit "hoog" gehouden door „tuchtigings"-expedities, na afloop waarvan de troepen naar hunne vredesstandplaatsen terugkeerden.

In de periode van 1896—1910 veranderde dat alles ten eenenmale. In dat tijdvak werkte het indische beroepsleger, en dan inzonderheid de infanterie, zich in phenomenale ontplooiing zijner capaciteiten op tot een politie-leger in den besten zin van het woord. Het werd de grondlegger van geordende toestanden in de buitengewesten en vervolgens het conserveerend element bij uitnemendheid voor het behoud van orde, rust en veiligheid aldaar.

Zóó leert ons de geschiedenis.

Toen, nu een tiental jaren geleden, harde bezuinigingsnoodzaak de indische Regeering voor de vraag stelde, hoe het leger in den vervolge den inwendigen toestand zou moeten beheerschen en naar welken maatstaf het daartoe vereischte minimum zou moeten worden bepaald, heeft zij die vraag als volgt beantwoord (zie Handelingen van den Volksraad 1923, blz. 817 e.v.):

Het gaat daarbij uiteraard niet om de vraag met welke militaire macht kan worden volstaan zoolang rust en orde heerschen, doch wèl om de kwestie, hoe groot het *minimum* zal moeten zijn om in geval van onrust en wanorde mogelijk verzet onmiddellijk en afdoende te kunnen beteugelen; alsook wáár het onder die omstandigheden dadelijk noodige zich zal moeten bevinden om *tijdig* te kunnen ingrijpen in het onrustige gebied en *tegelijkertijd*, door machtsvertoon in de aangrenzende streken, uitbreiding van onrust en verzet te voorkomen.

De bepaling van het minimum behoort te geschieden naar zekere stellige grondslagen, welke uiteraard in hoofdzaak moeten worden ontleend aan de uitgebreide ervaring waarover het leger kan beschikken. De practijk van de laatste kwart eeuw, welke voor het indische leger een van de moeilijkste perioden van zijn geschiedenis is geweest, omdat het met een minimum van krachten in een reusachtig gebied nagenoeg overal tegelijk daadwerkelijk Overheidsgezag moest vestigen, heeft geleerd, wàt aan de kleinste tactische eenheid in het politieleger, n.l. aan de naar eisch geëncadreerde infanteriebrigade van 15 tot 20 geweren, op politiek-politioneel gebied kan worden toevertrouwd.

Langs dezen weg komt men voor elk bestuursressort tot een vaste basis

voor de bepaling van de behoefte aan politie-leger, n.l. door de verdeeling van dat ressort in patrouille-gebieden, elk voor één brigade; waarbij dan nog komen de eischen, die met het oog op de veiligheid van de bestuursvestigingen moeten worden gesteld.

Verder moet worden gezorgd voor een zekere reserve, welke voor onvoorziene gebeurtenissen bij de hand moet zijn en waarvan de sterkte afhankelijk is te stellen van den tijdsduur, waarbinnen versterking van elders kan worden verwacht.

Zoo komt men tot de vaststelling van de militaire bezetting van een gewest buiten Java, uitgedrukt in een zeker aantal brigades. Het is dan verder een technische kwestie, uit te maken hoe de legering van die onderdeelen zal moeten zijn — d.w.z. de aanwijzing van de *vaste* garnizoenen — alsook welke encadreering aan officierspersoneel noodig is om den goeden gang van zaken te waarborgen.

Naast de aldus voor de buitengewesten berekende troepenmacht is op Java een reserve noodig om:

a. de in eerstgenoemde gewesten aanwezige macht op valide sterkte te houden;

b. zoonoodig in verschillende richtingen tegelijk aanzienlijke versterking te zenden en niettemin

c. den politieken toestand op Java te blijven beheerschen.

Bovenaangehaalde uiteenzetting is klaar en duidelijk. Zij kan niet worden misverstaan, noch ten aanzien van de beteekenis van het leger als gezagsorgaan, noch met betrekking tot de ten opzichte van dat orgaan te volgen gedragslijn.

Die gedragslijn, welke zich in 1923 richtte naar de ervaringen van een nog jong verleden, is in het tijdvak 1926—1931 principieel verlaten geworden wegens voorkeur aan een burgerlijke gewapende macht boven de militaire.

Zal thans in deze richting verder worden gegaan wegens voorrang aan defensie-verzorging op Java boven beheersching van den inwendigen toestand in heel Indië?

Miskenning van aard en wezen van een modern beroepsleger en hardnekkig verzet tegen invoering van militaire politie hebben Indië groote schade berokkend. Aanmerkelijke uitzetting van het aantal landsdienaren is er krachtig door in de hand gewerkt. De richtige verzorging van de veiligheid der geordende samenleving in de buitengewesten tegenover moedwil van kwaadgezinde elementen, onder omstandigheden waarin aan de stevigheid van het gezag de hoogste eischen worden gesteld, n.l. in tijden van oorlog en oorlogsgevaar, is er danig door in het gedrang geraakt, en wel juist het meest op de voor het nederlandsch gezag gevoeligste plekken, zooals bijvoorbeeld ter Oostkust van Sumatra.

Mogen wij de dagblad-berichten gelooven, dan zal het onder dat gewest ressorteerende landschap Siak, waarheen reeds enkele

maanden geleden een afdeeling maréchaussée uit Atjeh op patrouille werd gezonden om de bevolking te verlossen van de terreur, uitgeoefend door een stelletje bandieten, thans een militaire bezetting krijgen van meer blijvenden aard.

Dit beteekent, dat de voor indische verhoudingen inderdaad zeer aanzienlijke gewapende (veld-)politiemacht van 1770 karabijnen — in sterkte overeenkomende met ruim *zeven*[1]) *divisies* Atjeh'sche maréchaussée, of bijna *drie bataljons* infanterie — niet in staat is gebleken den inwendigen toestand in dat gewest naar eisch te beheerschen.

Scherper veroordeeling van het bestaande systeem is nauwelijks denkbaar.

Wanneer men er eindelijk toe zou kunnen besluiten de veldpolitie aldaar te vervangen door militaire politie, dan zou men al spoedig tot de ervaring komen, dat niet alleen de algemeene veiligheid er ten zeerste bij had gewonnen, maar dat tevens zou kunnen worden volstaan met minder dan de helft aan militaire politie van wat thans aan veldpolitie voor het gewest is uitgetrokken.

Soortgelijke ervaring zou ook ter Westkust van Sumatra en elders worden opgedaan.

Miskenning van aard en wezen van een modern beroepsleger heeft, behalve het euvel waarop wij hierboven de aandacht vestigden, nog een ander ernstig feit op haar geweten. Zij kweekt n.l. een mentaliteit, welke meent in de kwalificatie „politie-leger" een kleineering, een geringschatting, een omlaaghalen te moeten zien van het „echt" militaire. Zij doodt het besef, dat nuttige, voldoening gevende arbeid voor het welzijn van Staat en maatschappij den beroeps-militair, van hoog tot laag, niet anders dan tot eer kan strekken; dat hij er slechts bij kan winnen als mensch, als landsdienaar, èn als soldaat.

Militaire politie en het ten bate van de gemeenschap nuttig werkzame politie-leger zijn in waarheid de incarnaties van het militaire wezen op z'n allerbest en aantrekkelijkst; de belichaming van militaire deugd, welke geen krijgvoering van noode heeft om het bestaansrecht van het militaire instituut te bewijzen, alleen maar erkenning van de onmisbaarheid van dat instituut als soliedste en doeltreffendste middel ter beveiliging van de geordende samenleving tegen alle streven om met geweld de bestaande orde te wijzigen.

Juli 1932.

---

[1]) Atjeh zelf telt er slechts *vijf*.

Ned.-Indische Arbeidsverhoudingen

DOOR

J. MOL.

Een eigen karakter.

Hoewel de arbeidsverhoudingen in verschillende streken in Nederland, in de andere landen van Europa en Amerika, wel meestal iets kenmerkends, iets eigens hebben, is het onderscheid in het algemeen toch betrekkelijk gering. Er is zeer veel wat overeenkomt, er is wisselwerking en er is een zekere eenheid, die het duidelijkst gedemonstreerd wordt door de internationale organisatie van den arbeid, door de internationale organisaties van werkgevers zoowel als van werknemers.

De arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië vertoonen een van deze westersch-normale-arbeidsverhoudingen belangrijk afwijkend beeld. Er is tusschen hier en ginds een zeer kenmerkend onderscheid, dat aan de arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië een geheel eigen, van die in het Westen verschillend, karakter geeft. Een dergelijk karakter vindt men dan ook alleen in de arbeidsverhoudingen bij enkele andere Oostersche- en primitieve-volkeren, in het algemeen daar, waar de westersche cultuur, de westersche techniek, de westersche bedrijfsvoering en arbeidsmethode met het Oosten, of met op lager cultuurpeil staande volken in contact komt.

Dit heeft velen er toe geleid (ook) van de arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië te spreken als van „koloniale arbeidsverhoudingen" — zooals nader zal blijken — n.o.m. ten onrechte, zulks in tegenstelling misschien met de arbeidsverhoudingen in Australië, Zuid-Afrika en sommige deelen van Amerika bijvoorbeeld.

Daar oefenen de beweegredenen en drijfveeren, die datgene wat men bedoelt met „koloniale verhoudingen" tengevolge hebben, ook hun invloed uit op de arbeidsverhoudingen. En het is niet moeilijk aan te toonen, dat de daar werkende, het leven op velerlei wijze beïnvloedende, krachten en verhoudingen overigens met die in Ned.-Indië wel op verschillende punten

overeenkomen, b.v. met betrekking tot verschil in ras, ontwikkelingspeil, staatkundige positie enz.

Maar die overeenstemming, die ook de arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië ten rechte tot „koloniale arbeidsverhoudingen" zou stempelen — een gevolg van de overheersching van de Oostersche volken door westersche, van politieke machtsinvloeden dus en van het westersche superioriteitsgevoel — bestaat niet.

Ook hierin vertoonen de arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië haar eigen karakter.

Het kenmerkende.

Het kenmerkende in de arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië is vooral de groote afstand tusschen de verschillende groepen van arbeiders.

Dit kenmerk is daar algemeen. Men treft het aan zoowel in het ambtelijke, als in het particuliere bedrijf. Men kan het constateeren in alle streken van den archipel, waar systematisch naar westersche arbeidsmethoden gewerkt wordt, en in alle bedrijven.

Het loonpeil is, ook in Indië, in de steden hooger dan buiten deze cultuurcentra, en vertoont ook voor de verschillende bedrijven eenige variatie. Daarbij is het soms zeer verschillend, voor de afzonderlijke, op grooter afstand van elkaar liggende deelen van den Oost-Indischen Archipel en bijvoorbeeld in verschillende Sumatraansche gewesten zeer beduidend hooger dan op Java. Meestal wordt dit verschil voor een groot deel geneutraliseerd door een overeenkomstig verschil in het prijsniveau der eerste levensbehoeften.

Maar overal treft ons de groote afstand tusschen de verschillende groepen van arbeiders, het groote verschil in waardeering van hun arbeid, in hun loon, in hun positie en in hun levenspeil.

Wij willen dit kenmerkende verschil met enkele globale cijfers voorstellen.

Zeer in het algemeen kunnen de verschillende trapsgewijze opklimmende groepen van arbeiders in ons huidige productiestelsel in zeven hoofdgroepen onderscheiden worden.

De eerste groep — van beneden af beginnende — is die der ongeschoolde arbeiders, grondwerkers, veldarbeiders, sjouwers, opperlui enz. — in Indië met den algemeenen, niets beleedigends in zich hebbenden, naam „koelies" aangeduid — loopjongens, kantooroppassers, hulpschrijvers etc.

De tweede is die der meer geschoolde arbeiders; de ambachtslieden of te wel „toekangs", schrijvers 2e kl. enz.

De derde wordt gevormd door de voorwerkers, mandoers, schrijvers 1e kl. enz.

De vierde is die der bazen of werkbazen, mantris, onderopzichters, hulpassistenten enz.

De vijfde is de groep der zgn. dagelijksch opzichters, uitvoerders, employé's en de middelbaar geschoolde executanten.

De zesde vormt dan de groep der bedrijfsleiders en hoofdtoezichthouders, der administrateurs, ingenieurs, hoofdagenten, chefs van dienst, e.m.d.

De zevende tenslotte, is de groep van directeuren, van de hoofdleiders der productie in ons maatschappelijk samenstel.

En nu het groote kenmerkende verschil waarop wij de aandacht wilden vestigen, de afstand tusschen deze onderscheidene groepen, zooals die in het verschil tusschen het gemiddelde loon- of salarispeil van elk dezer groepen aan ons bekend wordt.

Haalt dit verschil in Nederland b.v. ternauwernood de 30%, zoodat het onderscheid tusschen de verschillende groepen geleidelijk en slechts flauw verloopt, in Indië daarentegen gaat het met sprongen naar boven en wordt het gemiddelde loonpeil van bijna elke groep door dat van de volgende met de volle 125% overschreden.

Dit beteekent, dat men dicht bij het gemiddelde is, als men de inkomsten der verschillende groepen in Nederland in guldens per maand aangeeft met de getallen: 100, 130, 170, 220, 285, 375, 500, terwijl men daarvoor ten aanzien der maandelijksche inkomsten der verschillende groepen in Ned.-Indië noodig heeft de getallen: 15, 35, 80, 180, 400, 900, 2000.

Hierbij kan men dan opmerken, dat zeer veel arbeiders der eerste groepen in Nederland belangrijk minder verdienen dan hier werd aangegeven en velen der laatste groepen belangrijk meer. Maar van de loonen in Indië geldt het zelfde. Daar zijn koelieloonen van de helft van het genoemde bedrag lang geen zeldzaamheid en menig toekang komt niet ver boven de helft van het aangegeven gemiddelde uit. Daarentegen genieten velen dergenen, die tot de laatste groepen gerekend moeten worden, een bezoldiging tot meer dan het dubbele van wat zooeven werd genoemd.

De juiste proporties.

Ook zonder eenigen hang naar communisme kan erkend worden, dat in deze groote verschillen iets abnormaals gelegen is.

Het is niet normaal dat het verschil tusschen de arbeiders uit

de eene groep en die uit de andere groep in het zelfde land, zoo groot is. Het is niet normaal dat arbeiders in het eene land zooveel meer verdienen als die uit de overeenkomstige groep in het andere land, vooral, als arbeiders van andere groepen in het eerste land weer zooveel minder verdienen, dan die uit de overeenkomstige groep in het andere land. En het is ook niet normaal, dat de verschillen tusschen de onderscheidene groepen in het eene land zooveel grooter zijn, dan die in het andere.

Het abnormale hiervan dringt zich zelfs zoodanig aan ons op, dat er werkelijk eenige nuchterheid voor noodig is om ten deze tot een juist oordeel te komen. En het is geen wonder, dat vooral buitenstaanders, menschen die met deze verhoudingen en de toestanden in Indië niet van nabij bekend zijn, zich door hun eerste impuls, bij de kennisname van deze feiten, zoodanig laten beïnvloeden, dat zij tot het trekken van juiste conclusies niet meer in staat zijn.

Daarom is het dringend noodzakelijk de naar voren gebrachte verschillen tot hun werkelijke proporties terug te brengen. Want twee factoren zijn er, die de tegenstellingen belangrijk verzachten, en die ons straks tevens den weg zullen wijzen naar de verklaring van het verschijnsel. Wij bedoelen: de waarde van den arbeid der verschillende groepen hier en ginds, en de zeer uiteenloopende levensstandaard.

De waarde van den arbeid der verschillende groepen dient in aanmerking genomen te worden, omdat de arbeidsprestaties van de laagst bezoldigde arbeiders in Indië belangrijk ten achter blijven, bij die van de gelijksoortige arbeiders in Nederland, terwijl dit van de hooger bezoldigden allerminst gezegd mag worden.

Door de intellectueele — leiding gevende — werkers in de tropen wordt over het algemeen minstens zoo hard gewerkt als door de overeenkomstige werkers in Europa, en hun verantwoordelijkheid is minstens zoo groot; wat zij presteeren kan een vergelijking met wat in het oude land gepresteerd wordt over het algemeen glansrijk doorstaan.

Daarentegen wordt aan den goeden naam van koelies en toekangs niet tekort gedaan, als de gemiddelde kwantiteit van het werk dat zij verzetten, op niet veel meer dan de helft gesteld wordt van hetgeen de zelfde soort arbeiders in Europa in den zelfden tijd verrichten, terwijl dan nog geconstateerd moet worden, dat ook de kwaliteit van hun werk geringer is dan dat van laatstgenoemden.

Ongetwijfeld is het klimaat hierbij van invloed, dat een zekere loomheid tengevolge heeft en — in verband ook met de minder nijpende behoeften, die dit milde klimaat met zich brengt — het

leven dikwijls wel heel erg gemakkelijk doet opnemen. Aard en aanleg moeten hierbij echter beslist evengoed in aanmerking genomen worden. Het zou anders onverklaarbaar zijn, dat de Chineesche koelie en de Chineesche toekang, zoowel naar kwantiteit als naar kwaliteit, zooveel meer presteeren dan hun Inlandsche collega's, waardoor zij — wat redelijk en logisch is — ook zooveel beter betaald worden.

De oogenschijnlijk schrijnende verschillen tusschen de arbeidsloonen in Europa en in Ned.-Indië verliezen hierdoor dus reeds veel van hun scherpte. Nog meer doen zij dit, door de zooveel geringere behoeften, die de Inlandsche arbeiders in de tropen hebben, tengevolge van het klimaat en van de vruchtbaarheid van den bodem, voor wat de voornaamste voedingsmiddelen betreft.

Rijst, mais, sago enz. worden met betrekkelijk geringen arbeid, in enkele maanden nadat de bewerking van den grond aanving, in rijke mate geoogst. Klappers, pisangs en vele andere vruchten verkrijgt bijna ieder inheemsch arbeider doorloopend van zijn eigen erf. Een bamboe-woning wordt met behulp van buren en met geringe kosten in enkele weken tijds gebouwd. Zijn behoefte aan kleeding is gering. Voor verwarming heeft hij nooit iets uit te trekken, en het brandhout om zijn eten te koken weet zijn vrouw of kind gemakkelijk te verzamelen.

Men versta ons niet verkeerd. We beweren niet dat hij altijd voldoende krachtig gevoed wordt, dat zijn woning aan alle hygiënische eischen voldoet — in de steden ontbreekt daaraan, naar westerschen maatstaf, dikwijls zelfs zeer veel — maar aan de behoeften, die hij zelf voor zich stelt, naar het milieu waarin hij gewoon is te leven en — wat in dit geval van het meeste belang is — waarop hij zijn arbeid instelt, als hij zich geheel vrij in zijn eigen sociaal-economische sfeer bewegen kan, kan hij met zijn lage loon bijna evengoed voldoen, als de Europeesche arbeider in zijn milieu, aan de behoeften, die het leven hém doet stellen.

Met de middel- en hoogerbezoldigde groepen, meer bepaald met de intellectueele-Europeesche werkers in de tropen, is dit heel anders gesteld. Zij leven daar over het algemeen in ongunstiger, in elk geval in geheel andere, omstandigheden, waaronder aan de behoeften,waaraan zij gewoon waren, veel moeilijker en vooral op kostbaarder wijze voldaan wordt. Hun voeding, hun kleeding, hun woning en bediendenpersoneel in zonderheid, gaan niet alleen de eischen van de eerstgenoemde groepen verre te boven, maar eischen ook meer dan die der overeenkomstige groepen in Nederland, terwijl aan vele, vooral geestelijke-cultu-

reele-behoeften, niet of slechts met surrogaten, voldaan kan worden.

Bovendien maakt het, voor hen afmattende, klimaat het noodig, dat zij om een zeker aantal jaren een kostbare Europeesche vacantie nemen, terwijl zij er op moeten rekenen zooveel eerder versleten te zijn, en dus zooveel eerder hun pensioen verdiend, of een kapitaaltje weggelegd moeten hebben.

Een en ander is zelfs dermate het geval, dat de middel-bezoldigde Europeesche werknemer (en werkgever) in de tropen, alles in aanmerking genomen, beslist niet in gunstiger positie verkeert, dan de middel-bezoldigde collega in Europa, al is zijn maandelijksch inkomen „in geld" dan zooveel hooger.

Economisch verklaarbaar.

De beschouwing van deze factoren, die voor een juiste beoordeeling van het onderscheid tusschen de arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië en elders niet gemist kan worden, wijst er tevens op, dat we hierbij te maken hebben met een zuiver economisch verschijnsel.

Trouwens, eenig nadenken over het verschijnsel op zich zelf doet dit reeds vermoeden. Het treedt juist daar het sterkst aan het licht waar geproduceerd wordt voor de Europeesche markt, dus daar waar zich het economisch leven het meest aan het wereldverkeer aansluit, er in opgenomen wordt en daarvan een deel uitmaakt.

In het productieapparaat, waarin die bizondere arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië bestaan, werken dus dezelfde economische krachten als in andere landen, met dezelfde gevolgen en een gelijke wederkeerige beïnvloeding der arbeidsverhoudingen. En de machten, die abnormale verhoudingen in het economische en arbeidsleven in Ned.-Indië in het leven zouden moeten roepen, zouden dus in ieder geval groot genoeg moeten zijn om de evenwicht zoekende krachten in het westersche-economische-wereldleven te breken. Daarvan is geen spoor te bekennen.

Om de groote beteekenis van de bijzondere arbeidsverhoudingen in Ned.-Indië, vooral voor de productie en de arbeidsmarkt in de naaste toekomst, goed te verstaan, is het noodig, dat men zich hiervan rekenschap geve. Wij hebben hier te doen met een zuiver economisch verschijnsel en niet met abnormale machtsverhoudingen.

We achten dit van zooveel beteekenis, dat we hierop nog iets dieper willen ingaan, hetgeen, gezien de verschillende meeningen hieromtrent, zeker niet overbodig genoemd mag worden.

De arbeidsprestatie.

Reeds werd opgemerkt, dat de arbeidsprestatie van den „unskilled labourer" en den eenvoudigen ambachtsman, van den koelie en den toekang, zoowel in kwaliteit als in kwantiteit belangrijk ten achter blijft bij de arbeidsprestatie van den overeenkomstigen arbeider in Nederland b.v., en het is dus logisch en economisch volkomen verklaarbaar, dat ook het loon belangrijk verschilt.

Zoodra de Inlandsche arbeider meer en beter werk levert, wordt hij ook beter betaald. De practijk bewijst dit bij den Inlandschen arbeider, die met meer ambitie werkt dan gemiddeld het geval is, doch inzonderheid bij den zooveel ijveriger en pienterder Chineeschen arbeider.

In aangenomen werk of z.g.n. borrongan, weet de Inlandsche arbeider zijn loon dan ook belangrijk te vermeerderen, of den tijd waarin de taak volbracht wordt belangrijk te bekorten.

Voor vele werkzaamheden verschilt de eenheidsprijs in Ned.-Indië niet noemenswaard met die in Nederland en als het arbeidsvermogen van den Inlandschen werkman even groot was als dat van den Nederlandschen, zou, bij dezelfde eenheidsprijzen, welke thans betaald worden, het loon in vele gevallen ternauwernood verschillen.

Ook tusschen het arbeidsvermogen — dus afgedacht van de arbeidslust en de inspanning, die men zich getroosten wil — is evenwel een zeer reëel onderscheid.

Werkt de afmattende invloed van het tropisch klimaat in op het arbeidsvermogen van den Europeeschen arbeider, zoodat geregelde handenarbeid voor hem bezwaarlijk wordt, daar staat tegenover dat zoowel physiek als psychisch de Inlandsche arbeider niet met den Europeeschen op een lijn kan worden gesteld, waar beiden in staat zijn hun lichaamskracht en bekwaamheid ten beste te geven.

De verklaring hiervan worde aan deskundigen overgelaten, zij ligt geheel buiten ons bestek. Het feit zelf achten wij onloochenbaar. Men kan het constateeren waar men maar wil.

Dit is geen kwestie van opleiding en onderwijs alleen, dit zit in den aard van het volk. Het is vooral de mindere energie, het geringere verantwoordelijkheidsgevoel, het weinige overleg waarmede gewerkt wordt en het tekort aan initiatief, dat zich in den arbeid van koelies en toekangs openbaart. Onoordeelkundig, omslachtig en onpractisch is hun taak- en tijdverdeeling, evenals hun arbeidsmethode dikwijls. Constructies, waarvan de ondeugdelijkheid in de practijk aan den westerschen geest dagelijks

blijken zou en die door den eenvoudigsten dorpstimmerman onmiddellijk verbeterd zouden worden, blijven jaar in jaar uit toegepast, omdat men de fout daarin niet opmerkt, omdat men zich het gebrekkige daarin niet realiseert, of althans den drang niet in zich voelt om daarin verbetering te brengen en met de oude sleur te breken. Uitzonderingen hierop komen natuurlijk ook voor, zoowel aan de zijde der Europeesche als aan die der Inlandsche werklieden.

Meer toezicht vereischt.

Een en ander, gepaard met een voortdurend pogen om met alles wat gedaan wordt de hand te lichten en bij taakwerk en leveranties zoover mogelijk onder de maat te blijven, maakt een geregeld toezicht, zoowel op de kwantiteit als op de kwaliteit van het werk, des te noodzakelijker. In de westersche bedrijven in het bijzonder, is een doorloopende contrôle en geregelde leiding absoluut onmisbaar.

Dit is een van de voornaamste factoren bij de verklaring van het probleem waarmede wij ons bezig houden.

Aan het, met de leiding belaste en toezichthoudend, personeel, worden over het algemeen hoogere eischen gesteld in Indië, dan in Nederland. Niettegenstaande het klimaat, wordt door hen in Indië minstens zoo lang en zeker niet minder intensief gewerkt en met grooter verantwoordelijkheid dan in Europa normaal is.

Dit alleen reeds maakt een hooger bezoldiging volkomen logisch en rechtvaardig en economisch gemotiveerd. En de omstandigheden waaronder de arbeid verricht moet worden, het leven op grooten afstand dikwijls van de — zelf nog slechts in begin stadium van ontwikkeling verkeerende — cultuurcentra, en zooveel andere factoren, die het leven en werken in de tropen voor den Europeaan minder aangenaam maken, doen den eisch van hooger bezoldiging met te meer klem naar voren komen.

Dat de behoeften aan Indische producten deze hoogere bezoldiging der leidende en toezichthoudende arbeidskrachten in Indië toeliet, ondanks het feit, dat compensatie daarvan door de goedkoopere „unskilled labour" veelszins slechts schijn is, bewijst het feit, dat vooral in vele cultures behoorlijke winsten gemaakt werden.

Aan den anderen kant treedt, vooral den laatsten tijd weer, duidelijk aan den dag, dat die winsten gemiddeld niet zoo buitensporig zijn, als men wel eens wilde doen gelooven, en dat Ned.-Indië in dit opzicht zeker niet het land der onbegrensde mogelijkheden is.

En dat reeds meermalen een of andere cultuur ten onder ging, en een opbloei van de fabrieksnijverheid vrijwel onmogelijk bleek, tengevolge van de Europeesche of Amerikaansche en den laatsten tijd vooral Japansche concurrentie, is een bevestiging van het hier geleverde betoog.

De Ned.-Indische arbeidsmarkt.

Op een belangrijke factor dient nu nog nauwkeuriger gelet te worden; we bedoelen de arbeidsmarkt in Ned.-Indië. Want het is duidelijk, dat de vorengenoemde feiten op zich zelf, nog geen volledige verklaring der arbeidsverhoudingen, zooals die door ons worden bezien, geven kunnen.

De arbeidsprestatie van koelies en toekangs moge minder zijn dan van de arbeiders en vaklieden in het Westen, hun behoeften geringer, indien er een groot te kort aan arbeidskrachten zou bestaan, zou men wel gedwongen worden om hoogere loonen te betalen, of, indien de prijzen, die men voor de producten zou kunnen maken, zulks niet zouden toelaten, het bedrijf stop te zetten.

En aan den anderen kant, het leven en de arbeid voor den Europeeschen arbeider in de tropen, moge al hoogere eischen aan de bezoldiging stellen, men zou deze niet kunnen bedingen, indien er geen bijzondere behoefte was aan die zooveel duurdere arbeidskracht.

Het is echter inderdaad een feit, dat het aanbod op de arbeidsmarkt een volkomen weerspiegeling geeft van de belooning der onderscheidene groepen van arbeiders. En de verschillende machtsinvloeden, die de vrije werking der economische krachten plegen te verstoren, zijn in Ned.-Indië zelfs belangrijk geringer dan elders gewoonlijk het geval is.

Op Java is het aanbod van arbeidskrachten uit de laagstbezoldigde groepen dermate groot, dat niet alleen aan de behoefte op Java ruimschoots voldaan wordt, doch daaruit tevens het tekort op verschillende andere eilanden van den Indischen archipel aangevuld kan worden. En indien de Javaansche arbeider in het algemeen wat minder hokvast was, en hij het met zijn plicht om een aangegane verbintenis na te komen wat nauwer nam, zou poenale sanctie daarbij reeds lang overbodig geweest zijn.

Uit het feit, dat ook veel Chineesche koelies hun weg vinden naar verschillende deelen van den archipel, b.v. Sumatra, Billiton enz., zou men ten onrechte besluiten, dat Java niet meer kan leveren, want van dit eiland gaat ook een vrij groot aantal emigranten naar West-Indië, Fransch Cochin China, Caladonië enz.

De arbeidsloonen.

Dit ruime aanbod maakt het den ondernemers mogelijk, op het algemeen geldende loonpeil, in de behoefte aan dergelijke arbeidskrachten te voorzien. Dit wil evenwel niet zeggen, dat dit loonpeil door hen zelf bepaald werd, of dat zij dit willekeurig zouden kunnen drukken.

Niet, dat de arbeiders in hun vakvereenigingen de macht vormen, die elke poging daartoe zou beletten. Van dergelijke machtsinvloed op de arbeidsverhoudingen is hij deze categorieën van arbeiders geen sprake en zal waarschijnlijk ook in de naaste toekomst geen sprake zijn. Maar het zijn de zuiver economische krachten die zulks verhinderen, in vrije concurrentie.

Eerder merkten we reeds op, dat het loon staat op het peil dat de arbeiders voor zichzelf stellen; indien zij zich vrij in hun eigen sociaal-economische sfeer bewegen kunnen. Over het algemeen, voegen wij hier thans aan toe, is het eerder iets hooger dan lager, moet dit voor de Europeesche ondernemingen veelal iets hooger zijn, omdat de werknemer anders de voorkeur geeft aan den arbeid in den eigen landbouw, hetzij in dienst van anderen of voor eigen risico als zoogenaamd deelbouwer, waarbij hij van de opbrengst van het gewas een te voren bepaald deel ontvangt, meestal de helft of een derde. De kosten voor grondbewerking, planten, schoonhouden enz., voorzoover hiervoor betaalden arbeid noodig is, komen voor rekening van den deelbouwer. Het netto provenu is zijn loon, en het gemiddelde van dit loon is feitelijk het peil waarnaar de andere loonen zich regelen. Dit peil wordt dus in en door de inlandsche huishouding zelf bepaald. En de loonen in het westersche bedrijf kunnen daar niet beneden, omdat anders emplooi in de eigen huishouding gezocht en over het algemeen gevonden kan worden. En men behoeft er ook niet veel boven uit te gaan, omdat men op dit peil voldoende arbeidskrachten krijgen kan. Alleen in de drukste tijden van het jaar, op ondernemingen in ongezonde en minder dicht bevolkte streken, op plaatsen waar het leven duurder is, zooals in de steden, moet het loon noodzakelijk iets hooger zijn en de practijk ten deze is in Ned.-Indië niet anders dan overal elders.

Het hooger en middelbaar personeel.

Ook ten aanzien van het hooger- en middelbaar personeel is de arbeidsmarkt volkomen in evenwicht met de arbeidsvoorwaarden, zoodat ook deze laatsten zuiver economisch bepaald worden, vooral die der hooger bezoldigden.

Voor de hoogere functies is het aanbod in Indië absoluut on-

voldoende, zoodat men wel genoodzaakt is daarvoor een aantal personen uit Nederland of andere landen uit te zenden, wier gemiddelde bezoldiging de volle „tropenpremie" hooger moet zijn dan die in het moederland. De hoogere levensstandaard voor hen in de tropen, moet in het salaris volkomen compensatie vinden. Hun recht op Europeesch verlof en een vervroegd pensioen, of de mogelijkheid van zoodanige kapitaalvorming, dat men op voor de tropen normale, doch voor het Westen vrij jeugdigen leeftijd, van de rente kan gaan leven, moet hun verzekerd worden.

Anders zouden noch bij het Gouvernement, noch in het particulier bedrijf, de plaatsen in de hoogere rangen en de belangrijkste en de meest verantwoordelijke posten, met de geschikte personen bezet kunnen worden.

Van de midden groepen van arbeiders kan m.m. hetzelfde gezegd worden, evenwel met deze belangrijke restrictie, dat de arbeidsmarkt in Indië zelf voor het grootste deel in de behoefte aan de gewenschte krachten voorziet. Meermalen was het aanbod voor verschillende functies in de laatste jaren zelfs reeds grooter dan de vraag.

De Inheemsche maatschappij en de in Indië geboren en opgevoede Europeanen en Indo-Europeanen, leveren een groot aantal van deze arbeidskrachten, die ten volle aan de gestelde eischen voldoen. Daarbij komt dan nog het groot aantal der uitgezondene, die voor de middelbare functies volkomen geschikt zijn, doch die — om welke redenen dan ook — voor de hoogere rangen niet in aanmerking komen. En verder degenen die daarvoor wel in aanmerking komen, en het later ook wel zoover brengen, maar die eerst gedurende een aantal jaren in de middelbare rangen moeten dienen. Het vinden van een betrekking in de vierde en vijfde groep, hierboven genoemd, gaat dan ook lang niet altijd even gemakkelijk, al was er tot 1931 voor iemand die geschikt was, na korter of langer tijd altijd nog wel behoorlijk emplooi te vinden.

Door het een en het ander wordt de positie van de arbeiders uit deze groepen bepaald.

Hun positie gaat nog ver boven die der eerste twee genoemde groepen uit, maar blijft toch ook belangrijk bij die der twee laatste ten achter. Wel kunnen zij zich nog den Europeeschen levensstandaard eigen maken — en dit wordt over het algemeen ook min of meer door de inheemschen gedaan — maar dit gaat dan toch dikwijls met moeite, terwijl van kapitaalvorming meestal geen sprake is.

Ook een redelijk pensioen wordt veel later bereikt, voor de

uitheemschen veelal eerst op een leeftijd, waarop hun tropenarbeid van hen niet veel meer overliet. Het aantal gepensionneerden uit Indië, dat tusschen het vijftigste en zestigste jaar in Nederland of in Indië komt te overlijden, schijnt ons althans ontzettend hoog toe.

Bovendien is het gaan met Europeesch verlof onder deze groepen lang geen algemeene regel. Zelfs van de uitgezondenen, vooral in het particuliere bedrijf, blijven de meesten langer in Indië en gaan niet zoo dikwijls met verlof, als zij zich voornamen, toen zij besloten hun werkkring in Ned.-Indië te zoeken, en als hun door degenen die hen uitzonden, of daartoe animeerden, werd voorgespiegeld.

Dikwijls hebben zij, voor het zoover is, door verandering van betrekking — lang niet altijd vrijwillig! — hun recht op Europeesch verlof verloren. En indien hun recht niet verloren ging, zijn er dikwijls vele andere redenen, die hen hun verlof doen uitstellen — waarvan dan niet zelden afstel komt — meestal omdat hun financiën zoo'n, altijd zeer kostbaar, Europeesch verlof niet toelaten.

Van de groepen, die de overgang vormen tusschen de lager en middel bezoldigde, de derde en gedeeltelijk de vierde groep, geldt dit vrijwel in volstrekten zin. Deze groepen worden echter voor het overgroote deel gevormd door Inheemschen en reeds geheel verindischte Indo-Europeanen, die aan Europeesch verlof geen behoefte hebben, andere eischen aan het leven stellen en het in relatieven zin dan ook dikwijls beter hebben, dan vele arbeiders uit de vierde en vijfde groep.

De uitgezondenen en de in Ned.-Indië, in Europeesch milieu, geborenen, welke tot die groepen afdalen, zijn de in de maatschappij mislukten, die meer te beklagen zijn naarmate zij zich dat zelf meer bewust zijn, al wordt men dan ook hier om „eigen schuld het meest gemaand". Gelukkig is de kans om er zich weer bovenop te werken, bij ernstig willen, groot, tenminste voor de jongeren.

Geen koloniale verhoudingen.

Met het voorgaande meenen we het bijzonder karakteristieke in de Indische arbeidsverhoudingen voldoende duidelijk geteekend te hebben. Dat deze verhoudingen weinig of niets met „koloniale verhoudingen" te maken hebben, zal den meesten reeds duidelijk geworden zijn, maar om het groote belang van de zaak willen we daarop nog uitdrukkelijk wijzen.

Ware hier sprake van koloniale verhoudingen, van verhou-

dingen dus, die een gevolg zijn van de staatkundige positie van Ned.-Indië, van het feit dat Ned.-Indië overheerscht wordt door Nederland, gepaard met een, op rassen-superieuriteitswaan berustend, overheerschersgevoel — zij die bij voorkeur van koloniale verhoudingen spreken, willen er dit vooral bij hebben! — dan zou dit bij vervulling van vacatures telkens moeten blijken. Dan zou bij gelijke of zelfs bij mindere geschiktheid aan Nederlanders de voorkeur gegeven moeten worden; dan zou bij gelijke geschiktheid in gelijkwaardige betrekkingen, aan de Europeesche arbeidskrachten een hooger bezoldiging gegeven moeten worden dan aan de Inlandsche en dat is in Ned.-Indië nergens het geval. Een uitzondering hier en daar misschien, die als immer, den regel bevestigt.

Bij het Gouvernement bestaat een salarisregeling, die geldt voor alle ambtenaren zonder eenige uitzondering; bij de bepaling van het salaris aan de hand van deze regeling wordt naar nationaliteit niet gevraagd. Voor de aanstelling in de verschillende betrekkingen, wordt bijna uitsluitend gelet op diploma's. Inlanders, Chineezen, Indo-Europeanen, Nederlanders en meestal ook nog andere Europeanen, komen gelijkelijk in aanmerking, de laatsten naar veler meening soms wel eens met al te groote liberaliteit.

Alleen in het bestuurscorps heeft men een onderscheid tusschen Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren, maar dit valt uiteraard buiten het vraagstuk der arbeidsverhoudingen. En bij de politie en alle andere bestuursdiensten valt het onderscheid reeds weg.

De verschillende loonschalen A, B en C zijn uitsluitend gebaseerd op de boven geschetste economische factoren, op de behoefte aan arbeidskrachten en het aanbod op de arbeidsmarkt in Indië en Nederland, met de verschillende eischen die daarbij gesteld worden, eveneens weer zuiver sociaal-economisch bepaald.

Opmerkelijk is hierbij, dat de uitzonderingen, die op den algemeenen regel den laaasten tijd bij de locale ressorten te constateeren vielen, een bevoordeeling van de Inheemsche arbeiders gold — precies het tegenovergestelde dus van wat bedoeld wordt als men spreekt van koloniale verhoudingen op dit gebied. Van nabij zijn ons enkele frappante voorbeelden daarvan bekend, in een waarvan de Inlandsche raadsleden in het openbaar volmondig toegaven dat hun candidaat minder geschikt was — men vond de Europeesche candidaat die nummer een op de voordracht stond „te geschikt" — maar toch werd hij met groote meerderheid van stemmen, buiten de voordracht om, benoemd.

In het particuliere bedrijf is het niet anders gesteld. De factor

van het eigen belang is daarbij natuurlijk van grooten invloed en het is bekend, dat het nationaliteitsgevoel bij ons Nederlanders, in dergelijke gevallen allerminst overheerscht.

Wel zijn ook daar uitzonderingen aan te wijzen, waarin men bijvoorbeeld op hatelijke en van weinig fijngevoeligheid getuigende manier per advertentie een „volbloed employé" vraagt — alsof men met renpaarden of rashonden te doen heeft — maar dit zijn dan toch ook, vooral de laatste jaren, inderdaad hooge uitzonderingen.

Bovendien moet men hierbij ook bedenken, dat bij de keuze van personeel, vooral in de hoogere rangen, ook op allerlei andere factoren dan geschiktheid gelet wordt. Bij den een weegt dit en bij den ander weer dat. Gehuwd of ongehuwd zijn, afkomst, godsdienst, familie, vriendschap, het zijn alle factoren die dikwijls invloed en soms zelf grooten invloed uitoefenen. En als zoodanig kan ook ras en nationaliteit of zelfs geboorteplaats gelden. Maar dat zijn dan bijkomstigheden, die altijd en overal bestaan, doch met de arbeidsverhoudingen in het algemeen, niets te maken hebben.

Van een eigenlijke rassenkwestie, zooals in Australië, Zuid-Afrika en Amerika, is in de Ned.-Indische arbeidsverhoudingen niets te bekennen.

Trouwens concurrentie van eenige beteekenis tusschen de verschillende rassen en nationaliteiten bestaat op de arbeidsmarkt nog slechts voor de middelbare betrekkingen en dan hoofdzakelijk nog op den rand van de lagere, tusschen Indo-Europeanen, Chineezen en Inlanders. De laatsten zijn daarbij altijd in het voordeel, doordat zij zich het gemakkelijkst op een lageren levensstandaard inrichten kunnen.

En toch werd elke stem om bevoordeeling of kunstmatige bescherming, die tot nu toe uit de Indo-Europeesche groep een enkele maal opkwam, ook in het eigen „Indo Europeesch Verbond" onmiddellijk met een „non possumus" het zwijgen opgelegd.

Of de staatkundige positie van Ned.-Indië, dan heelemaal niets met de arbeidsverhoudingen te maken heeft?

Indirect wel; in zooverre, dat door die positie, het westersch Gouvernement met zijn veel actiever regeeringspolitiek, met zijn veel actiever economische politiek vooral, hier een werkingssfeer verkreeg en tegelijk aan het westersch bedrijf met zijn westersche energie, westersche techniek en arbeidsmethoden en groote kapitaalbehoefte, een grootere kans bood. En zooals we gezien hebben, ontstond juist daardoor de behoefte aan de arbeids-

krachten, die in de inheemsche maatschappij niet of niet voldoende aanwezig zijn.

Op zichzelf is dit natuurlijk van groote beteekenis, doch op de arbeidsverhoudingen als zoodanig, heeft het slechts een stimuleerenden invloed die niet het wezen van de zaak raakt.

Indien Ned.-Indië een autonomen staat was, waar dezelfde actieve politiek gevoerd werd, en aan het westersch bedrijf dezelfde kansen geboden werd, en eenzelfde plaats in het economisch wereldverkeer werd ingenomen, dan zouden ook de arbeidsverhoudingen precies dezelfde zijn.

Ontwikkelingstendenzen.

Het speculatieve bij de beschouwing van de meeste vraagstukken, die in Ned.-Indië de laatste jaren aan de orde gesteld worden, het zich al te zeer vermeien in een „naaste" of een „onafzienbare" toekomst, dikwijls op onreëele, idealistische, soms zelfs fantastische basis, maakt ons wel huiverig ook hier te gaan spreken van de verwachtingen omtrent dle ontwikkeling der arbeidsverhoudingen.

Toch, omdat we ons willen realiseeren wat ons het voorgaande te zeggen heeft voor de betrekking zoekenden van heden en morgen, moesten we wel trachten vooruit te zien. Maar we trachten dit te doen staande op den bodem der werkelijkheid van het heden, door een beschouwing van de bestaande tendenzen.

En dan kunnen we al dadelijk constateeren, dat een ontwikkelingstendenz van eenige beteekenis eigenlijk alleen geconstateerd kan worden in de middengroepen van werknemers, zoowel bij particulier als ambtenaar, waarbij dan de overgangen van deze groepen tot de lagere en de hoogere, ook de overgangen der ontwikkelingstendenzen te zien geven.

Bij de laagste groepen is van eenige ontwikkeling der verhoudingen nog niets te bespeuren, in de hoogste blijft zij nog uiterst gering. Reeds sinds vele jaren wordt een groot deel der plaatsen in de hoogere rangen bezet door in Indië geborenen, maar dan toch meestal uit Europeesche of Indo-Europeesche familie en na een opleiding in Europa.

De geleidelijke ontwikkeling hiervan is, zooals we opmerkten, nog uiterst gering, en de oprichting van enkele hooge scholen de laatste jaren, heeft hierin maar weinig verandering kunnen brengen, omdat de ouders zeer terecht inzien, dat ook het hoogeschool-onderwijs op zich zelf nog niet voldoende is, om de vereischte eigenschappen voor het „leiderschap" bij arbeid en industrie aan te kweeken en te ontwikkelen.

Bovendien blijft de behoefte aan nieuwen of vernieuwden toevoer van leidende krachten steeds bestaan en persoonlijk contact met het westersche bedrijfsleven geboden, terwijl de levensomstandigheden, ondanks radio en luchtvaart, vrijwel onveranderd gebleven zijn en voorloopig blijven zullen.

Het laat zich dan ook niet aanzien, dat de arbeidsvoorwaarden der hoogere groepen van arbeiders in het algemeen, vooralsnog eenige wijziging van beteekenis ondergaan zullen, behalve dan natuurlijk tengevolge van de huidige crises, die ook het levenspeil in Indië wel voor langeren tijd, op een lager niveau zullen houden.

Een wijziging van eenige beteekenis in de arbeidsvoorwaarden van de arbeiders der laagste groepen is al evenmin te verwachten. Zij zou gepaard moeten gaan met, of eigenlijk een gevolg moeten zijn van een verhoogde arbeidsprestatie, kwantitatief of kwalitatief of beide. Deze is voorloopig niet te verwachten. Het zich steeds uitbreidende lagereschool-onderwijs vormt een tendenz ten goede, maar — al spreekt men dan ook al van het „te intellectueele" karakter van dit onderwijs!? — men moet niet vergeten, dat de dessaschool nog slechts de allereerste beginselen van het onderwijs brengt, en deze nog lang niet algemeen is — en ook nog lang niet algemeen begeerd en bezocht wordt — terwijl uitbreiding om verschillende redenen niet dan zeer geleidelijk kan geschieden.

En ambachtschool-onderwijs wordt nog slechts zeer sporadisch gegeven en waar het gegeven wordt schiet het ten deele zijn doel voorbij, doordat degenen die het genoten, toch dadelijk een heel andere richting uitgaan — schrijvertje worden b.v. — of heeft het op de positie der gewone toekangs geen invloed, doordat in het land der blinden deze eenoogigen over het algemeen spoedig emplooi vinden in de hoogere groep van bazen en mandoers — wat intusschen op zich zelf het nut van zulk onderwijs onbetwistbaar vaststelt.

Ten aanzien der middengroep en de overgangen naar de lagere en hoogere groepen van arbeiders staat de zaak heel anders.

Hierbij viel reeds sinds jaren een geleidelijke opschuiving van het uitheemsch naar het inheemsch element te constateeren. Het corps opzichters bij de Staatsspoor b.v. bevat nog slechts enkele in Nederland geborenen en het aantal Inlanders is daar reeds grooter dan het aantal Indo-Europeanen. In de toekomst zal dit steeds meer het geval zijn, ook bij andere takken van dienst. De bevolking der technische scholen en der cultuurscholen toont dit nu reeds aan. Het aanbod van Inlandsche arbeidskrachten zal

hier steeds grooter worden, wat tengevolge moet hebben, dat het levenspeil van deze groepen steeds meer naar beneden gedrukt zal worden, naar het zuiver inheemsch niveau, met meer normale, meer met die in andere landen overeenkomende verhoudingen.

Vooral voor de Indo-Europeanen zal dit een harden strijd om het bestaan geven. En voor uitzending uit Nederland voor deze groepen, bestaat reeds nu — ook afgedacht van de huidige crisis-omstandigheden — geen reden meer.

Europeesch verlof voor deze groepen, vervroegd pensioen enz., zullen vanzelf en o.i. reeds vrij spoedig verdwijnen, om alleen voor het z.g.n. stafpersoneel te blijven. Niet onmogelijk is evenwel, dat een gewijzigde verlofsregeling — waarbij b.v. eenmaal een Eropeesch verlof toegestaan zou worden — nog langen tijd kan blijven bestaan, omdat het Gouvernement, als groot-werkgever, zulks gewenscht zou kunnen achten met het oog op de cultureele ontwikkeling en ter versterking van den band tusschen Moederland en Koloniën. Hier zou dan wel een gevolg van koloniale verhoudingen aanwezig zijn, doch weer een in voor betrokkenen gunstigen zin, juist andersom als met het spreken van „koloniale verhoudingen" gewoonlijk bedoeld wordt.

De toekomst houdt altijd veel in, dat voor ons verborgen is en eerst later openbaar zal worden. Thans is dit wel in buitengewone mate het geval. En zoo valt zelfs bij benadering niet te zeggen, welke beteekenis de Indische arbeidsmarkt nog voor de Nederlandsche jongelingschap zal hebben. Het staat er met de ontwikkeling van de Indische grootbedrijven allerdroevigst voor, en het geheele Indische leven ondervindt daarvan den terugslag. Hoe bespottelijk is, in het licht van den huidigen toestand, het spreken geweest over: de „drainage" van Indië door het „westersch grootkapitaal"! „Och", zoo moet nu de verzuchting geslaakt worden, „werd Indië maar weer *gedraineerd*, dan zou het niet zoo diep in het moeras verzinken"!

En in welk eigenaardig licht komt nu te staan: „de strijd om de Indische vennootschapsbelasting"! Wat zouden de Indische bedrijven, wat zou Indië zelf nu zijn, als er eens geen reserves gefokt waren? Wanneer die z.g.n. achtergehouden „winsten"! ook door de ondernemers eens als „zuivere winsten" beschouwd waren? Zou de toekomst voor de Indische schatkist niet veel minder zorgwekkend geweest zijn, indien in de goede jaren eens niet over belastinggelden ook van deze z.g.n. winsten beschikt ware en dus het budget iets minder was uitgezet? Dan zouden nu niet zulke rigoreuze maatregelen getroffen behoeven te worden, door de ondernemers waarschijnlijk niet en door het Gouverne-

ment zeer zeker niet. Dan was voor alle loontrekkenden de toekomst minder „zorgwekkend" geweest.

Maar hoe een en ander ook zij, dit staat wel vast, ook in de toekomst zullen de Indische arbeidsverhoudingen haar eigen karakter behouden en slechts langzamerhand en zeer geleidelijk zullen zij naar de Europeesche verhoudingen toegroeien.

En zij, wier toekomstidealen in Indië liggen, zullen o.i. goed doen door met het bovenstaande terdege rekening te houden.

Onderwijs in Nederlandsch-Indië [1])

DOOR

C. LEKKERKERKER.

Wat de Nederlanders in Indië brachten was *schoolonderwijs in den trant zooals dit in hun land en hun tijd gebruikelijk was.* Aan aansluiting bij wat aan beschavingsgoederen bij de inheemsche bevolking aanwezig was is niet gedacht.

De oude Hindoe-Javaansche beschaving was deels in vergetelheid geraakt, deels versteend en vervallen door de Islamiseering van Java. Het waren *Nederlandsche geleerden,* die het oude cultuurbezit der bewoners van Ned.-Indië hebben opgespoord, bewaard, beschreven en bestudeerd. De belangstelling der inheemschen zelve voor deze hervonden cultureele waarden is nog niet groot. In het middelbaar onderwijs is in 1925 een school opgenomen voor Oostersch-klassiek onderwijs (De afd. A [1] van de Algemeene Middelbare School te Soerakarta, zie tabel V).

Een moeilijk te schatten deel der Inlandsche bevolking beoefende in den vóór-schoolschen tijd het lezen en schrijven van de eigen taal in het eigen letterschrift, de litteratuur en andere kunsten en de wetenschappen, die direct met den godsdienst verband hielden. De uitvinding der boekdrukkunst had haar invloed niet doen gevoelen op de beschaving der inheemsche volken.

De invoering van den Islam deed allerwegen primitieve godsdienstscholen ontstaan, die wel elk Inlandsch kind de gelegenheid gaven tot het ontvangen van haar onderricht, doch zich niet hebben kunnen aanpassen aan de eischen van een economisch en sociaal nuttig onderwijs. Enkele schuchtere pogingen, in deze richting gewaagd, hadden geen succes.

---

[1]) Lezing gehouden te 's-Gravenhage den 24en Juni op het congres „Nederland overzee". De, als bijlagen, toegevoegde tabellen werden toen niet voorgelezen.

Bij de volken zonder oude, eigen beschaving waren meestal de Zending en de Missie de pioniers van het maatschappelijk onderwijs als onmisbaar onderdeel van hun cultureelen arbeid.

Reeds in het begin harer vestiging richtte de O.I.-Compagnie enkele scholen op van den aard als destijds in Nederland bestonden, doch alléén voor kinderen van Europeanen en van Inlandsche Christenen. Eerst in de 2e helft der 19de eeuw begint het Gouvernement zorg te dragen voor eenig onderwijs voor de *inheemsche* bevolking, dat boven de onmiddellijke opleidingseischen van het Inlandsche Gouvernementspersoneel uitging. In 1864 verrezen de eerste kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers. De Regeeringsreglementen van 1818, 1827 en 1830 bevatten al artikelen, die de zorg voor Inlandsche scholen en voor studie van Inlandsche talen aan de Regeering oplegden. Deze bleven echter een doode letter en in het Regeeringsreglement van 1836 kwamen soortgelijke bepalingen niet meer voor. Eerst het èchte Regeeringsreglement, dat van 1854, bevat een Achtste Hoofdstuk „Van het Onderwijs", een copie van het onderwijsartikel uit de toen nieuwe Grondwet: „Het Openbaar Onderwijs is een onderwerp van de aanhoudende zorg....." en wat daar verder volgt, thans het Tiende Hoofdstuk der Wet op de Staatsinrichting van Ned.-Indië van 1925.

Het is allereerst noodzakelijk dat ieder, die over het Inlandsch schoolonderwijs wil spreken of op dat onderwijs invloed kan uitoefenen, zich eene goed omlijnde voorstelling eigen make van het *nut* en het *doel* van dit op Westersche leest geschoeide schoolonderwijs voor elk volk van den Indischen archipel in 't bijzonder. Wie zich verliest in ideologieën, uitsluitend op Europeesche denkwijzen gebouwd, door de Europeesche beschavingsgeschiedenis geïnspireerd en op Europeesche economische en sociale toestanden gericht, komt evenzeer bedrogen uit als hij, die in de scholen eenvoudig economische instellingen ziet, bestemd om de bevolking aan een ruimer levensbestaan te helpen dan een vorige generatie genoot.

Het schoolwezen heeft nu eenmaal een economische, een sociale en een cultureele doelstelling. Deze drie hangen zóó nauw samen dat men er niet één van de drie aan kan onttrekken zonder het geheel te ontzielen. Elders [1]) trachtte ik deze doelstellingen voor de Inlandsche bevolking van Ned.-Indië aldus te omschrijven:

Cultureel: de lees- en schrijfkunst op zichzelf maakt den In-

---

[1]) *De Indische Gids*, October 1929, p. 1110 v.v.

lander niet beter of slechter. Zij geeft echter den slechten gelegenheid hun slechtheid over ruimer veld bot te vieren. Men denke maar aan de verbijsterende bot- en zotheden, die vele Inlandsche persorganen hun lezers voorzetten. Het wekelijksche Overzicht dier Pers, door het Kantoor voor de Volkslectuur uitgegeven, dat wonder van objectiviteit, zou de vraag kunnen doen rijzen of men toch maar niet beter zou doen den aanvoer van nieuwe lezers van zulk moois stop te zetten. Doch dit zou onmogelijk zijn. Zonder scholen komen er alevel wel lezers voor deze blaadjes. Anderzijds geeft de lees- en schrijfkunst ook weer aanleiding tot veredelend gedachtenverkeer in brieven, de lectuur van goede boeken en periodieken. De zedelijke invloed van de mogelijkheid te lezen strekt zich ook uit tot grooter kring. De familieleden van den lezer genieten er van mee en zullen voor het zooeven bedoelde krantenvulsel wel onverschillig blijven.

Voor een soort volksbedrog, dat door het woord en door geheimzinnigheden op de domme massa inwerkt, zal hij, die kan lezen en schrijven, meer immuun zijn dan de analphabeet.

Bij de bekende relletjes, waar fanatisme in een of andere richting meestal tot het verlies van menschenlevens leidt, zijn gewoonlijk volstrekt ongeschoolden dupes en slachtoffers.

In enkele gevallen gaat van den onderwijzer een goede opvoedende invloed uit op zijn leerlingen. Let men op den leeftijd, de mentaliteit, de lectuur, de bezigheden van een aantal onderwijzers, dan zal men van den opvoedenden invloed van die persoonlijkheden geen hoogen dunk koesteren, doch het feit alleen dat het schoolgaande kind gedurende eenige jaren heeft moeten wennen aan eenige tucht, aan vastheid van de uren van komen en gaan, oefent opvoedenden invloed uit. De inhoud der leesboeken houdt het schoolkind ook eenigen tijd in een sfeer van moraal.

De ontplooiing van den menschelijken geest, de cultureele vooruitgang gaat uit van de groote denk-concepties van enkelen, zooals de kerngedachten in wereldgodsdiensten, de evolutie-gedachte, de natuurwet der algemeene aantrekking, de bouw van het zonnestelsel, het wetenschappelijke denken. Deze cultuurelementen dringen *niet* door tot het domein der volksschool. Maar wèl heeft de cultuur een onderlaag noodig van volksontwikkeling zooals een kathedraal eene fundeering behoeft. De cultuur heeft een wèlbereiden bodem noodig, waarop zij kan groeien; een volksmassa, waaruit zij haar dragers recruteert en die zij van anti-cultureele tendenzen kan weerhouden. Plaatst men een cultuurdrager op een door wilden bevolkt eiland, dan zal al zijn ontwikkeling vruchteloos blijven en hij zal omkomen,

tenzij hij afdaalt tot het peil zijner omgeving. Doch in eene omgeving van menschen, in wie de mogelijkheid tot beschaving is gelegd, zal zijn hoogere beschaving bevruchtend kunnen werken.

Sociaal: de Inlandsche maatschappij verandert snel. Die verandering wordt door Europeeschen invloed teweeg gebracht; sterke toeneming der bevolking, de noodzakelijkheid deze bevolking voor epidemieën te behoeden, de opneming van deze bevolking in het wereldruilverkeer, de invoering van een rationeel bestuur, kortom de groei der inheemsche maatschappij tot ver buiten haar eigen grenzen legt den Europeeschen aanstichter van dien groei den zedelijken plicht op die bevolking ook de hulpmiddelen te verschaffen, waarvan de nieuwe maatschappij zich bedient. En tot dit sociale apparaat behoort voor het geheele volk de lees-, schrijf- en rekenkunst.

Economisch: ook hier doet het Europeesche bestuur zijn verstrekkenden invloed gelden. Een steeds groeiend aantal menschen moet levensonderhoud vinden, en, wat misschien nog sterker dringt, zij wenschen een ruimer, een weelderiger levensonderhoud. En voor alle maatregelen, die de Regeering neemt om hun dat onderhoud te vergemakkelijken, is al weer het volksonderwijs als regel de noodige basis. Wij denken aan het landbouwonderwijs, het ambachtsonderwijs, het briefverkeer voor den kleinhandel, het volkscredietwezen, de landbouwvoorlichting, de groeiende vruchten-, groenten-, bloementeelt e.d.g. In vele gevallen schijnt het verband tusschen volkswelvaart en volksonderwijs geheel te ontbreken, en wel daar, waar *persoonlijke eigenschappen* (handelsgeest, kunstvaardigheid, Ausdauer van den man of van diens vrouw) of *natuurlijke geografische omstandigheden* (ruimte van grond, bijzondere geschiktheid van den bodem voor een bepaalde cultuur, de aanwezigheid van bepaalde grondstoffen, het toeval van het wonen in een economisch oplevende streek) boven den invloed van het bezit der lees- en schrijfkunst uitgaan. In streken met weinig onderwijs heerscht soms de meeste rijkdom, b.v. in Palèmbang, West-Borneo, Celebes en Onderhoorigheden, waar de volksrubber en de copra zooveel gegoede Inlanders kweeken. Men ziet Chineezen, die geen a van een b kunnen onderscheiden, soms groote zaken doen, of Inlanders, die in hetzelfde geval verkeeren, zeer ruime inkomsten verwerven als slachter, groentenkweeker, auto-transportondernemer, en dat hoewel het gemis van de lees- en schrijfkunst belemmerend moet werken op hun zakendoen. Het is waar, dat deze menschen hun boekhouding in hun hoofd opbergen en een zeer speciaal soort van geheugen tot ontwikkeling brengen, zooals men dat bij

de enkele vijanden van pen en papier in onze maatschappij soms ook kan opmerken.

Dit alles neemt niet weg, dat een maatschappij niet enkel bestaat uit individuen, die de speciale eigenschappen bezitten voor het rijkworden noodzakelijk, noch dat niet geheel N.I. bestaat uit streken, die het rijkworden gemakkelijk maken.

Juist voor de groote meerderheid der individuen en speciaal in de streken met de minste hulpmiddelen voor hare relatieve bevolkingssterkte is het schoolonderwijs een der factoren, die volkswelvaart helpen bevorderen. Men overschatte dezen factor niet. Men negeere hem evenmin.

De Inlandsche bevolking heeft de door de Europeanen gestichte scholen aanvaard om de economische positie van haar kinderen te verhoogen, evenals de Europeanen voor hun kinderen dit doen. Zeer langzaam evenwel komt ook het begrip, dat de kinderen een lagere school moeten bezoeken, omdat het minderwaardig is analphabeet te zijn, in de zeden, zooals zulks in West-Europa reeds lang het geval is.

De wetgever houde in het oog, dat in elke maatschappij een *bepaald gedeelte der bevolking geschoold moet zijn.* Zoowel een teveel als een tekort aan geschoolden van de verschillende graden van onderwijs, of een wanverhouding tusschen de aantallen geschoolden van elken graad, kan een maatschappelijk bezwaar opleveren.

Onder bepaalde omstandigheden kan analphabetisme van een deel der bevolking een sociaal ziekteverschijnsel heeten. Het *einddoel* der Overheid zij dus de toestand, dat er geen analphabetisme in eenig deel van Ned.-Indië meer bestaat. Het *tijdstip,* waarop dit einddoel zij bereikt, wordt aangewezen door de economische en sociale ontwikkeling dier streek.

Vooral de Gouverneurs-Generaal Van Heutsz en Fock hebben in de richting van dit einddoel gewerkt door de instelling van het *volksonderwijs.* Hoe ver men in Ned.-Indië thans is met den opbouw van een onderwijswezen toonen de tabellen I—VII.

Becijferingen, uitgaande van de bekende en waardeerbare gegevens op dit punt, leiden tot de uitkomst, dat — *bij algemeenheid van het schoolonderwijs voor de Inlandsche jeugd in Ned.-Indië,* in minimum 8%, in maximum 10% van de inheemsche bevolking uit schoolkinderen zou moeten bestaan, dus 4 à 5% uit *schooljongens* en *-meisjes elk.*

De heer Schotman, sprekend over „Onderwijs en Decentrali-

satie" op het 22ste Decentralisatie-Congres[1]), neemt voor elk leerjaar dat een school telt, bij algemeenheid van schoolonderwijs, een schoolsterkte aan van 2½% der totale bevolking. Voor een school met zes leerjaren dus 15%, voor een met 7 leerjaren 17½% der bevolkingssterkte. Voor Europeesche leerlingen wordt dit percentage niet gehaald. Bij de Inlanders is het aantal jeugdige personen echter relatief sterker dan bij Europeanen. Bij het geweldige overwicht in getal der Volksscholen met 3 jaarklassen, tegenover de scholen der 2e klasse met 5 en de Hollandsch-Inlandsche scholen met 7 of 8 leerjaren, is het gemiddelde aantal jaarlichtingen van het Inlandsche lager schoolonderwijs niet hooger te stellen dan op 3,4. Dit zou dus een leerlingental geven van $3{,}4 \times 2{,}5\% = 8{,}5\%$ der bevolking. Dit getal moet eenerzijds kleiner zijn, omdat er altijd een aantal *te* kleine en *te* afgelegen désa's en buurtschapjes blijven, waar met den besten wil geen school te brengen is. Anderzijds zal het getal leerlingen nominaal grooter zijn omdat in vele streken de slechte gewoonte bestaat van het „op school blijven hangen", ingeschreven blijven als leerling en nu en dan ook komen opdagen, hoewel de hoogste klasse reeds lang met vrucht is doorloopen. Dit euvel doet zich o.a. al spoedig merken in een abnormaal hoog schoolverzuim. Waar dit verzuim op de behoorlijke scholen normaal op 4% te stellen is, vindt men cijfers van verzuim tot 27% toe[2]). Waar men b.v. voor de res. Manado tot een aantal school*jongens* alleen komt tot 8% van de bevolking, een cijfer dat zelfs de Europeesche school met 7 leerjaren nergens haalt, daar kan men er zeker van zijn, dat hier heel wat meer *ingeschrevenen* dan *trouwe bezoekers* van de school zijn.

Er zijn nog meer factoren, die op het reëele aantal schoolleerlingen invloed uitoefenen. Wij kunnen daarop hier niet nader ingaan. Wij mogen ons echter overtuigd houden, dat als alle jongens en alle meisjes schoolonderwijs genoten en er geen schijn-leerlingen waren, het aantal schoolkinderen zich tusschen 8 en 10% van de bevolking zou bewegen, dus: 4 à 5% voor de *jongens*, evenveel voor de *meisjes*.

In tabel I hebben wij nu voor alle gewesten van Ned.-Indië en voor enkele deelen daarvan deze percentages jongens en meisjes berekend uit het laatste Onderwijsverslag.

Verrassend zijn de uitkomsten.

---

[1]) Zie zijn Prae-advies in het Orgaan der Vereeniging voor Locale Belangen, Meded. No. 91.

[2]) Zie Publicatie van het Bureau van den Onderwijsraad, No. XII, Mededeeling VI, 1931, Bijl. 3.

Het *slechtst van geheel Ned.-Indië* is de toestand in de schaduw van den onderkoninklijken troon, in het regentschap *Buitenzorg*. In plaats van de berekende 5% jongens en 5% meisjes vinden wij resp. 1.40 en 0.26!

Dan volgen aan de debetzijde de *Westerafdeeling van Borneo* met 1.65 en 0.16; *Bali en Lombok* met 1.72 en 0.17; *Madoera* met 1.72 en 0.21 en..... de regentschappen *Batavia met Mr. Cornelis* met 1.90 en 0.41. *Soerakarta* met 2.62 en 0.43 volgt dan op Java, ondanks het feit, dat daar 13 Hollandsch-Inlandsche scholen (4 Openbare, 3 Neutrale, 3 Protestantsche, 2 Roomsch-Katholieke en 1 Moh.) der jeugd toelonken, welk getal voor Batavia 12 bedraagt, n.l. 5 Openbare, 3 Neutrale, 2 Protestantsche, 1 R.-Katholieke en 1 Moh. Geen wonder dat de menschen daar naar zoo'n gewoon volksschooltje niet omkijken!

Wat de *jongens* betreft valt de zaak nog al mee: op Java telt, ondanks den neerdrukkenden invloed van Batavia, Buitenzorg, Madoera en Soerakarta — voor hen gem. 4.35%. Er kunnen dus op Java niet veel jongens rondloopen — buiten genoemde haarden van onverschilligheid dan — zonder eenig schoolonderwijs.

Op de Buitengewesten is het cijfer gem. 4 voor de jongens. Bovenaan staan hier — wat men ook maar niet zóó verwachten zou — als residenties in hun geheel: *Manado* met 7.97, *Bangka* met 6.80, *Tapanoeli* met 6.52 en Benkoelen met 6.06.

Over de *oorzaken* der hier aangeduide verschillen kunnen wij niet uitweiden; die zijn van psychologischen, economischen en zelfs van politieken aard.

Maar nu die meisjes!

Wij zien aan haar het duidelijkst gedemonstreerd, waarom de Inlander ons onderwijs heeft aanvaard: om economische, niet om cultureele redenen. „Waarom moeten de meisjes nu school gaan? Die tròuwen immers later en hoeven dan den kost niet te verdienen of zich op eenigerlei wijze met het publieke leven in te laten!"

Het resultaat van dien gedachtengang is, dat voor geheel N.-Indië het aantal schoolgaande Inlandsche meisjes zelfs nù nog niet ten volle ¼ van dat der jongens bedraagt. Voor Java 0,94% i.p.v. de berekende 5% (t.o. de jongens 4.35%); voor de Buitengewesten is het iets beter 1.26% (t.o. de jongens 4%). Voor geheel N.I. 1.04% tegen 4.24%.

In de streken met veel Christenen is de verhouding het gunstigst. Bovenaan staat *Manado* met 5% meisjes tegen 8% jongens; daarna het *Gouvernement der Molukken* met 3.06 tegen 4.75. Onder de geheel Mohammedaansche streken spant de kroon

Sumatra's Westkust met 2.68 tegen 5.75. Doch in *Tapanoeli*, waar het Christen-element onder de leerlingen overweegt, is de verhouding als 1.90 tegen 6.52.

Zoo zitten wij dus in het hart van de kwestie: *onderwijs voor Inlandsche meisjes*. Het is duidelijk, dat het schoolonderwijs zijn cultureele beteekenis mist, als het niet leidt tot het betere *gezin*, waar de echtgenoote in ontwikkeling de gelijke is van haar man, de moeder de begrijpende opvoedster harer kinderen, de huisvrouw het voorbeeld van orde en overleg.

Men heeft gezegd: *Sticht afzonderlijke meisjesscholen*, dàn komen ze wel. De ouders willen niet, dat hun meisjes met jongens gelijk op school gaan.

Dit argument is niet waardeloos, maar voor zóó jonge kinderen, van zes tot tien jaar, is het toch wel zwak. De ontleding van den toestand in zeer uiteenloopende streken wijst niet op correlatie van een levend, stipt beoefend Mohammedanisme en den afkeer om jonge kinderen van beide seksen met elkaar te laten spelen en schoolgaan. Wel is er te dien opzichte verschil tusschen de gangbare opvattingen bij verschillende *volken* of *stammen* op te merken.

Maar dan nog: men zal moeten erkennen, dat eene traditie in deze, voorzoover het *schoolgaan* betreft, zich nog zal moeten vestigen. En gaat men nu afzonderlijke meisjesscholen oprichten, dan wordt de traditie juist gevoed, dat het niet behoorlijk is dat knaapjes en meisjes op dezelfde school gaan.

In principe is alzoo mijne opvatting: *aparte meisjesscholen zijn alléén noodig voor de grootere meisjes, omdat deze andere dingen moeten leeren dan jongens*, handwerken, koken, huishouding en zoo.

De paedagogische vraag der coëducatie blijft hier geheel buiten het geding; het gaat hier immers om kinderen van 6 tot 10 jaar. Het bestaan van gemengde scholen is de eenige weg om meisjes naar school te krijgen met eenig uitzicht op *algemeenheid* van meisjesonderwijs.

Meisjesscholen met *mannelijke* leerkrachten zijn uit den booze; daar zouden de ouders met recht bezwaar tegen voeden. En een *groot* getal meisjesscholen met *vrouwelijke* leerkrachten is onbestaanbaar. De inheemsche vrouwen huwen allen betrekkelijk jong. Zooals nu de inheemsche maatschappij is, gaan ontwikkelde Inlandsche meisjes „weg als koek". Hoe lang zou een opgeleid Inlandsch meisje gemiddeld in onderwijsdienst blijven? Zou zij gemiddeld zelfs zoo lang dienen als de duur harer opleiding bedraagt?

Maatschappelijk is deze omstandigheid geen verlies. Integendeel. Maar *een schoolsysteem, gebouwd op het bestaan van aparte meisjesscholen met alleen onderwijzeressen er in, is in N.-I. onbereikbaar.*

Er is nog iets: zet de weinige Inlandsche onderwijzeressen, die nog te houden zijn, in *gemengde* scholen. Geen beter middel om vooroordeelen tegen het bezoeken dezer scholen door kleine meisjes te bestrijden.

U ziet, ik vat deze zaak opportunistisch op. Tot een debat over *heel andere* dingen, als coëducatie b.v., geeft deze opvatting geen aanleiding.

De vreemdheid en onwennigheid der gedachte aan invoering van schoolonderwijs naar Westerschen trant voor die leuke bruine kinderen der tropische Oostersche natuur heeft ook menigeen doen droomen van en fantaseeren over een soort veroosterschte en rein-idyllische school. Een school zonder banken, boeken, zonder gebouw zelfs, met een idealen schoolmeester, die met zijn kinderen door de natuur (zooals zij die wenschten te zien) ronddoolt en hen al koutend en keuvelend opmerkzaam maakt op de wonderen der natuur.....

Dáár is men nu vrijwel overheen. De Inlander, die graag in een autobus rijdt, nog liever deze chauffeert, die dolgraag een tocht per vliegtuig maakt, accepteert óók wel de schoolgebouwen van B.O.W. volgens Normaalproject no. zooveel, met banken, borden enz. volgens voorschriften, met leermiddelen uit 's Lands Depôt van Leermiddelen, in een Europeesch brein bedacht.

Eveneens is men nu wel teruggekomen van den waan, dat het mogelijk en wenschelijk zou zijn vakonderwijs en ambachtsonderwijs te verweven met het elementaire algemeen-vormende onderwijs. Dit vakonderwijs dient te komen nà het andere; zonder dit kan het geen vruchten dragen, ook al niet omdat men het àl te jeugdige kind nog geen landbouw- en ambachts*werk* kan laten verrichten. Waar zou men ook de tienduizenden ideale onderwijzers vandaan halen die èn het gewone èn het vakonderwijs in onderling verband zouden kunnen geven?

Afgezien van deze onmogelijk te vervullen eischen is de ineenstrengeling van beide onderwijstakken ook *principieel* onjuist.

Immers, in het algemeene onderwijs vormen de economische, de sociale en de cultureele doelstellingen een onverbreekbaar geheel; het vakonderwijs is meer eenzijdig economisch georiënteerd. Beide kunnen organisch niet één geheel vormen.

Van het *lager onderwijs voor Europeanen* — „concordant" met

dat in Nederland — valt hier feitelijk niet meer te zeggen, dan dat er in totaal 292 Europeesche scholen met 7 leerjaren zijn, met 37.274 Europeesche leerlingen (Tabel II, III en IV).

Ned.-Indië is nu ook goed toegerust met *lagere en middelbare vakscholen*. Evenzoo met inrichtingen voor algemeen vormend *Middelbaar onderwijs*, waarmee wij hier bedoelen: dat wat nà de lagere school komt, dus voor leerlingen van in minimum 13-jarigen leeftijd. Het zal menigeen verrassen, dat N.I. nu onder al die scholen reeds 17 van zulke inrichtingen heeft, welke, gedeeltelijk met de zelfstandige Mulo-school als onderbouw, direct toegang geven tot het Hooger Onderwijs. Deze 17 Middelbare scholen tellen 3682 studeerenden en 336 docenten (tabel V en VI).

Het is bekend, dat men bij de oprichting van de meest populaire instellingen van algemeen-vormend onderwijs boven de lagere school de bovengenoemde onmisbare ineenstrengeling van economische, sociale en cultureele doelstellingen uit het oog heeft verloren. Vele *Muloscholen* zijn aldus ontstaan, die economisch niet te verantwoorden waren: 60 *scholen met* 622 *leerkrachten en* 10.760 *leerlingen*. De ongewenschte gevolgen daarvan hebben geleid tot de instelling der *Hollandsch-Inlandsche Onderwijs-Commissie*, die in een 12-tal publicaties vooral op dit over het hoofd zien van de *economische* zijde van het bestaan dezer talrijke scholen heeft gewezen. Het tekort aan *economisch* en ook aan *cultureel* „rendement" stelden deze publicaties in een helder licht.

Het *Hooger Onderwijs*, een werkelijk Hooger Onderwijs zooals men dit in Nederland opvat, deed in 1920 zijn intrede in Ned.-Indië door de offervaardigheid van de groote particuliere economische machten, die belangen in Indië hebben. De Technische Hoogeschool te Bandoeng, de Rechts- en de Medische Hoogescholen te Batavia telden ult. April 1930 resp. al 87, 148 en 119 studenten (Tabel VII).

Als een hoogst belangrijke cultureel instituut, in nauw verband met het onderwijs, dient te worden genoemd de machtige instelling van *Volkslectuur*, die den inheemsche zooal geen nieuwe *litteratuur*, dan toch goede *lectuur* biedt in millioenen exemplaren boeken en tijdschriftnummers in verschillende Inlandsche talen.

Tenslotte moge hier worden gewezen op een drietal wenschelijkheden, gewenschte richtlijnen voor het *lager onderwijs voor de inheemsche bevolking*, die ik zou willen noemen:

evenredigheid in de onderwijsbedeeling van overheidswege;

geheele *segregatie* van het onderwijs in het Nederlandsch van dat op de Europeesche scholen;

overdracht van de onderwijszorg voor Inlanders op de Provinciën, reeds bestaande op Java of nog te stichten op de Buitengewesten.

De noodzakelijkheid van meer *evenredigheid* in de onderwijsbedeeling van overheidswege spreekt voldoende uit onze Tabel I. Deze onevenredigheid, zal men zeggen, is vanzelve ontstaan door het verschil in volksontwikkeling in de verschillende deelen van Ned.-Indië en door den zegenrijken arbeid van Zending en Missie. Doch dit is slechts gedeeltelijk waar. De bevolking in het regentschap Buitenzorg, waar het aantal schoolgaande kinderen slechts 0,83% van de Inlandsche bevolking vertegenwoordigt, staat toch economisch, sociaal en cultureel niet achter bij die van Bangka, waar dit percentage 4,05 bedraagt, of bij die van Benkoelen, waar het 3,63 is.

En waar Zending en Missie het Inlandsche onderwijs geheel of gedeeltelijk verzorgen geschiede de subsidieering van dit onderwijs niet zuiver automatisch, want dit automatisme schept onbillijke verhoudingen. Of is het billijk, dat b.v. in de steden Soerakarta en Jogjakarta, met eene Inlandsche bevolking van tezamen 269.000 zielen, 30 Hollandsch-Inlandsche scholen bestaan en te Soerabaja, met evenveel Inlanders, slechts 5? Zoo zou men tientallen voorbeelden van stuitende ongelijkheid kunnen vinden. Waar de middelen van het Gouvernement altijd beperkt moeten blijven, waar, zooals gezegd is, eene gezonde verhouding tusschen de *economische behoefte* aan maatschappelijk onderwijs en het *cultureele streven naar ruime verschaffing van dit onderwijs* moet bestaan, bevoordeele de Overheid het eene kind niet boven het andere.

Deze onevenredigheid draagt nog een gevaar in haar schoot, dat in de toekomst tot een ramp kan uitgroeien: waar men de Inlandsche bevolking eene indigestie bezorgt door een teveel aan een onderwijs, dat slechts voor enkelen ook van maatschappelijk nut kan zijn, zal deze zich afwenden van het eenvoudige, gezonde voedsel, dat de voor haar economische behoeften en sociale standing geschikte volksschool biedt. Daarentegen komen door dit subsidieerings-automatisme, dit gemis aan soepelheid, de primitieve streken in het gedrang, waar Zending en Missie pionierswerk verrichten.

De verhouding der kosten van een overbodige Hollandsch-Inlandsche school tot die van zoo'n primitief schooltje onder eene nog geheel onontwikkkelde bevolking, is omgekeerd evenredig aan de cultureele beteekenis van de eene en de andere.

Met de *segregatie van het onderwijs in het Hollandsch voor*

Europeanen en Inlanders bedoel ik dat men afstand doe van den waan alsof een Europeesche en een Hollandsch-Inlandsche school *haast precies eender* kunnen en moeten zijn. Men vat deze twee soorten scholen, met de Hollandsch-Chineesche, samen onder den naam „Westersch onderwijs" en behandelt ze alsof ze alleen maar gradueel zoo wat verschilden. Alsof men Europeesche, Chineesche en Inlandsche kinderen na 7 of 8 schooljaren zoowat „evenver kan brengen met het Hollandsch". Neen, dàt kan men *niet*. Het verschil tusschen scholen voor Inlanders en voor Europeanen is niet gradueel, maar principieel. Men geeft den Inlander een antinationale school. Merkwaardig is in dit verband het streven van *Raden Soewardi Soerjaningrat*, of, zooals hij zich tegenwoordig noemt *Ki Adjar Dèwantara*, in verband met zijn daadzakelijken arbeid, tot het stichten van waarlijk nationale scholen. Of dit *Taman Siswâ-Instituut* een toekomst zal hebben als de idealistische leider ervan er niet meer zal zijn, zal moeten blijken.

In de Hollandsch-Inlandsche scholen wordt alle nadruk gelegd op, alle kracht uitgeput aan het leeren van het Hollandsch. De hoogste lof voor een leerling is, dat hij zóó goed Hollandsch spreekt „dat je niet merkt, dat hij een Inlander is". En dàt accepteeren Inlanders als een lof!

In Nederland kan men een zeer goed en zeer beschaafd Kamerlid zijn al blijft men door zijn spraak steeds verraden dat men te Amsterdam is geboren, een zeer begaafd hoogleeraar al hoort men dat professors wieg in Groningerland heeft gestaan. Maar een door het „Westersch onderwijs" geschoolde ideale Javaan kent zijn eigen taal zéér slecht, doch zijn Hollandsch zóó goed alsof hij geen Javaan meer is. In het stelsel der „Westersche school" vergeet men, dat zoo'n knaap op zijn 14de, 15de jaar toch nog niet *uit*gestudeerd is in 't Hollandsch, al is hij dan op school *af*gestudeerd — men vergeet ook dat er ook nog andere cultureele waarden zijn dan de Nederlandsche taal; dat het onderwijs niet éénzijdig taalonderwijs mag zijn; dat het doel moet zijn den abituriënt zoo ver te brengen, dat hij het Hollandsch van zijn boeken en zijn leeraar *begrijpt* en *verstaat*, al kan hij het niet onberispelijk spreken en schrijven; dat het Hollandsch juist het vak is, waarin de Inlander tot zijn dood toe studeeren kan. Zelfs is het niet noodig, dat alle oud-leerlingen van de Hollandsch-Inlandsche school het onderwijs op de H.B.S. met 5-jarigen cursus kunnen volgen. Voor hen is immers de Algemeene Middelbare School gedacht in onder- en bovenbouw. Het onderwerp is te veel omvattend om er hier meer van te zeggen. Maar: al dat leed van overigens uitmuntende Javaansche kinderen, die niet toevallig

een gevoeligen taalaanleg bezitten, maar in andere dingen weer heel wat vóórhebben op hun klasgenooten van de Europeesche school, moet uit zijn en de school voor den meer gegoeden Inlander mag niet langer anti-nationaal zijn.

Eindelijk: de decentralisatie van het Inlandsch onderwijs. Ontwikkelingspeil, economische toestand, talen der volkeren van N.I. loopen zóó ver uiteen, dat de noodzakelijkheid der toebedeeling van de onderwijszorg voor Inlanders aan de Provinciën voor zich zelf spreekt.

De tijd is nu rijp om deze zorg van het centrale, overbelaste Onderwijs-Departement af te wentelen.

De eenheid in leerprogramma's, exameneischen e.d.g. is *feitelijk* toch een fictie. De inspecteurs *moeten* wel met het locale peil der bevolking rekening houden. *Waarheid* in deze kan de belangen van het Inlandsche onderwijs zelve slechts ten goede komen.

Natuurlijk moet de Centrale Regeering enkele regels stellen en de koorden der beurs in handen houden. Maar overigens zij de provincie autonoom in het bepalen der ontwikkelingseischen, die zij wil stellen aan haar ambtenaren en beambten, in het bepalen van den omvang van het onderwijs, den aard der onderwijsgebouwen, de aanstelling der kweekelingen, hulponderwijzers, hoofdonderwijzers, de samenstelling van de leerplannen en alles wat bij de onderwijsregeling komt kijken.

In tijden van noodzakelijke versobering als deze voelt men dat nog sterker dan vroeger. Bij soepele, gewestelijke leiding kan men lichter inkrimpen, versoberen, kosten besparen zonder het bestaande af te breken. Bij eene starre, centrale leiding is het zoo dikwijls: alles of niets; een duur instituut behouden of opheffen zonder meer.

Er is bij de inrichting der eerste Provincie, West-Java, al sprake van onderwijs-overdracht geweest. Deze poging is helaas! afgestuit op een advies, dat van de zijde der Provincie zelve kwam, en waarin de Decentralisatiewet van 1905, die de *Stadsgemeenten* schiep, *tegenover* de decentralisatie der *Bestuursreorganisatie* van 1925 stond. Niet de *Provincie,* maar de *Stadsgemeenten* moesten het onderwijs in handen hebben. Door dit droevig antagonisme was het onderwerp voorloopig van de baan. Men dacht aan de Hollandsche gemeenten, die 100% van de Nederlandsche bevolking tellen, terwijl de 19 gemeenten op Java juist 5% der bevolking van Java tellen!

En hiermede, D. en H., hoop ik u binnen de grenzen van den toegemeten tijd, een denkbeeld te hebben gegeven, van wat de Nederlanders op onderwijsgebied in Indië hebben gebracht.

TABEL I.

Percentage van de Inlandsche bevolking, dat lager Onderwijs geniet op het einde van het schooljaar 1929—1930

Gewesten en enkele deelen daarvan	Jongens	Meisjes	Gewesten en enkele deelen daarvan	Jongens	Meisjes
West-Java	3.87	1.27	Sumatra's Westkust	5.75	2.68
Reg. *Batavia en Mr. Cornelis*	1.90	0.41	Tapanoeli	6.52	1.90
„ *Buitenzorg*	1.40	0.26	Atjeh en Ond.	4.04	1.03
„ *Krawang*	2.24	0.53	Riouw en Ond.	3.80	0.72
Midden-Java	5.59	1.09	Bangka en Ond.	6.80	1.30
Jogjakarta	4.01	0.74	Billiton	4.76	0.68
Soerakarta	2.62	0.43	Westerafd. v. Borneo	1.65	0.16
Oost-Java	4.11	0.69	Z. en O. afd. v. Borneo	3.06	0.37
Res. Madoera	1.72	0.21	Manado	7.97	4.99
Java en Madoera	4.35	0.94	Celebes en Ond.	2.33	0.33
Lampongsche Districten	4.26	1.38	Molukken en Ond.	4.75	3.06
Palembang	3.87	0.45	Timor en Ond.	4.21	1.44
Djambi	4.84	0.49	Bali en Lombok	1.72	0.17
Oostkust van Sumatra	3.66	0.69	**Buitengewesten**	4.00	1.26
Benkoelen	6.06	1.21	**Ned.-Indië**	4.24	1.04

Als grondslag van de bevolkingssterkte zijn, in deze tabellen, de uitkomsten genomen der volkstelling October 1930, voor zoover deze reeds gepubliceerd zijn.

TABEL II.

Aantal scholen voor Westersch-Lager Onderwijs *Leerjaar 1929/30.*

	Openbaar	Bijzonder			
		Neutraal	Protestant	R. Katholiek	Mohamm.
Europeesche	194	27	26	45	—
Hollandsch-Chineesche	61	4	27	10	—
Hollandsch-Inlandsche	237	35	43	23	7

TABEL III.

Aantal en sexe der leerlingen bij het Westersch Lager Onderwijs *Leerjaar 1929/30.*

Europeanen				Inlanders				Vreemde Oosterlingen			
openbare scholen		bijzondere scholen		openbare scholen		bijzondere scholen		openbare scholen		bijzondere scholen	
j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.
10.679	9.260	8.386	8.949	32.178	13.340	14.927	7.486	8.736	5.324	5.250	3.497
19.939		17.335		45.518		22.413		14.060		8.747	

TABEL IV.

Aantal en sexe der leerkrachten bij het Westersch Lager Onderwijs *Leerjaar 1929/30.*

SCHOOLTYPE		EUROPEANEN		VR. OOSTERLINGEN		INLANDERS		TOTAAL	
		m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.	m.	vr.
Europeesche lager	openbaar	412	550	—	—	—	—	412	550
	bijzonder	222	425	—	—	—	—	222	425
Hollandsch-Chineesche	openbaar	117	198	60	32	—	17	177	247
	bijzonder	109	122	12	12	—	1	121	135
Hollandsch-Inlandsche	openbaar	238	242	1	—	787	106	1.026	348
	bijzonder	141	170	—	1	269	115	410	286
Totaal		1.239	1.707	73	45	1.056	239	2.368	1.991
		2.946		118		1.295		4.359	

TABEL V.

Aantal Middelbare scholen en hun leerkrachten *Leerjaar 1929/30.*

	SCHOLEN			LEERKRACHTEN (m. + vr.)		
	Openbare	Bijzondere	Totaal	Openbare	Bijzondere	Totaal
I. Mulo-school	33	27	60	415	207	622
II. Alg. Midd. School bovenbouw	6	2	8	61	28	89
III. H.B.S. met 3-j. c.	1	6	7	19	95	114
IV. H.B.S. met 5-j. c.	6	1	7	176	22	198
V. Lycea	—	2	2	—	49	49
Totaal	46	38	84	671	401	1.072

TABEL VI.

Getal, nationaliteit en sexe der leerlingen van de Middelbare Scholen *Leerjaar 1929/30.*

	Europeanen		Vr. Oosterlingen		Inlanders		Totaal		Algemeen
	j.	m.	j.	m.	j.	m.	j.	m.	Totaal
I. Mulo-school (inclusief voorklassen)	1.671	1.642	951	361	5.027	1.144	7.613	3.147	10.760
II. Alg. Midd. School (bovenbouw)	154	18	175	15	545	36	874	69	943
III. H.B.S. met 3-j. c.	57	533	29	40	9	21	95	594	689
IV. H.B.S. met 5-j. c.	1.264	744	127	67	100	44	1.491	855	2.346
V. Lycea	252	131	6	2	—	2	258	135	393
Totaal	3.398	3.068	1.288	485	5.681	1.247	10.331	4.800	15.131
	6.466		1.773		6.928		15.131		

TABEL VII.

Hooger Onderwijs in Ned.-Indie, *ult. April 1930.*

Hoogeschool	Geopend			Aantal Studenten											
				Europeanen			Chineezen			Inlanders			Totaal		
				m.	vr.	tot.	m.	vr.	tot.	m.	vr.	tot.	m.	vr.	tot.
Technische	3/VII	1920	Bandoeng	49	—	49	7	—	7	31	—	31	87	—	87
Rechtskundige	28/X	1924	Batavia	32	5	37	20	4	24	87	—	87	139	9	148
Medische	16/VIII	1927	Batavia	27	3	30	28	1	29	60	—	60	115	4	119

De Medische Hoogeschool had in April 1930 slechts studeerenden van drie studiejaren, de vroegere School tot Opleiding van Indische Artsen (Stovia) bestaat nog daarnaast en sterft geleidelijk uit.

Naast de scholen, bedoeld in Tabel I—VII bestaat een groot aantal lagere en middelbare vakscholen in Ned.-Indie

Bibliothèque coloniale internationale. Institut colonial international. Bruxelles. Session à Paris 1931.

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

I. Annuaire de documentation coloniale comparée année 1930 (volume III).
II. Session à Paris 1931.
Rapports préliminaires. L'enseignement aux Indigènes [1]).

Van het jaarboek 1930 is het 2e deel besproken in de Maartaflevering van dit tijdschrift, nu volgt een zeer korte behandeling van het 3e deel, dat gegevens bevat over de verschillende onderwerpen van Staatszorg, gevolgd door den tekst van wetten en andere bepalingen, eerst die voor alle Britsche Kolonies en protectoraten gelden, daarna die, in het bizonder, voor de Britsche Kolonies, in Azië, Burma en Ceylon, in Afrika Bechuana, de Goudkust, Kenya, Nigeria, Noord-Rhodesia en Uganda mede in Afrika het Britsche mandaatland Tanganijika.

Uit de algemeene bepalingen blijkt de verscheidenheid van bestuursstelsels. Die regelen gelden voor Malta b.v. voorzoover betreft de imperiale zaken, de inwendige worden behartigd door het eigen verantwoordelijk gouvernement. Zij gelden ook voor 5 rubrieken van kolonies en protectoraten, welke alle bestuurd worden door ambtenaren onder toezicht van den Staatssecretaris voor de kolonies:

1°. Kolonies met een gekozen wetgevende vergadering en een gekozen wetgevenden raad n.l. de Bahama-archipel, Barbados en Bermuda.

2°. Kolonies met een deels gekozen wetgevenden raad zonder ambtelijke meerderheid n.l. Guyana, Ceylon en Cyprus.

3°. Kolonies of protectoraten met een deels gekozen wet-

---

[1]) I tekst 872 blz. en 3 inhoudsregisters 42 blz., II 790 blz. Beide gedrukt bij de Etablissements généraux d'imprimerie. Bruxelles 14 Rue d'or.
De prijs is achtereenvolgens 47 en 20 belga's.
Zie overigens *De Ind. Gids* afl. Maart 1932, blz. 222.

gevenden raad waarin een ambtelijke meerderheid, n.l. de Fidjieilanden, Grenada, de Goudkust, Jamaica, Kenija, de Leewardeilanden, Mauritius, Nigeria, Noord-Rhodesia, St. Lucia, St. Vincent, Sierra Leone, Straits-Settlements en Trinidad.

4°. Kolonies of protectoraten met een benoemden wetgevenden raad n.l. Honduras, de Falklandeilanden, Gambia, Hongkong, Nyasaland, de Seychellen, Uganda en Zanzibar. Overal behalve in Honduras bevat de raad een ambtelijke meerderheid.

5°. Kolonies of protectoraten zonder een wetgevenden raad n.l. Ashanti, de Solomonarchipel, Gibraltar, de Gilbert en Ellis-eilanden, het noordelijk deel van de Goudkust, St. Helena, Somali en Wheihaiwei.

Ten aanzien van alle bovengenoemde gebieden behalve de Bahama-archipel, Barbados, Bermuda, Honduras en de Leewardeilanden heeft ook de Kroon wetgevende bevoegdheid.

Voorts lijkt ons vermeldenswaard dat de ambtenaren wier pensioen hooger is dan 200 pond 's jaars, niet ontijdig ontslagen kunnen worden tenzij na verhoor door een commissie van onderzoek en met goedkeuring van den Staatssecretaris.

Uit een verbaal van de Colonial-office conferentie in Mei-Juni 1930 te Londen gehouden blijkt, dat de Radja van Serawak (Britsch-Borneo) de som van 100.000 pound aan het Britsch Gouvernement heeft aangeboden in dank voor de onderlinge vriendschappelijke verhouding.

Uit de afzonderlijke behandeling van de kolonies en protectoraten nemen wij slechts de volgende mededeelingen over:

Burma.

In een rede gehouden in Februari 1931 merkte de Gouverneur op, dat de gedurende zijne afwezigheid, tijdens het bestuur van den waarnemer, een Birmaansch hoofdambtenaar, uitgebroken onlusten te wijten waren aan het samenvallen van ongunstige economische toestanden met de niet gegronde ontevredenheid over den voortgang van het zelfbestuursstelsel. Van beide factoren is een handig gebruik gemaakt door de Bengaalsche revolutionnaire partij om in Burma aanhang te verkrijgen en onrust te verwekken o.m. door de beschuldiging, dat Britsche pelmolenaars te Rangoon de padiprijzen zouden hebben gedrukt. Naast de vermelding van de maatregelen genomen om de landbouwende bevolking in haar nood tegemoet te komen door b.v. de landrenteinning later te beginnen en het landrentebedrag te verminderen maakte de redenaar gewag van het aangenomen beginsel om Burma af te scheiden van Britsch-Indië, waartegen dit laatste land geen bezwaar had terwijl de Staatssecretaris gezegd had niet

te vreezen dat Burma daarmede iets zou verliezen, omdat het doel toch bleef de geleidelijke verkrijging van een verantwoordelijk bestuur in Burma als deel van het Britsche rijk.

Kenya.

Sedert bij het einde van den wereldoorlog aan Zijne Britsche Majesteit het beheer opgedragen werd van (het mandaatland) Tanganijika dat vooraf tot Duitsch-Afrika behoorde, is aan de orde geweest de beantwoording van de vraag of Kenya, Uganda en Tanganijika al dan niet te zamen beheerd zouden kunnen worden en of in dat geval het bestaande stelsel van bestuur in Kenya wijziging zou behoeven. Besloten werd ten slotte een Unie van de 3 gebieden te beoogen en het bestuur van Kenya ongewijzigd te laten. Tevens werd aanhangig gemaakt de wijze van verkiezing der leden van den wetgevenden raad in Kenya, waarin sedert den wereldkrijg ook de Britsch-Indiërs, Europeanen en Arabieren vertegenwoordigd zijn. De in 1923 getroffen regeling bepaalde dat de Europeanen en Indiërs ieder afzonderlijk hun eigen candidaten verkiezen, doch de laatsten wilden daarvan geen gebruik maken zoodat de Gouverneur de tot dusver gebruikelijke benoeming van Indiërs in den raad moest voortzetten. De Britsch-Indiërs (Hindoes) wenschen een gemeenschappelijke kieslijst, zoodat kiezers van beide naties gezamenlijk stemmen op candidaten van ieder ras. Een beslissing ter zake was nog niet genomen.

Hier bestaat een Aero-club met 300 leden (Britten) en 5 vliegtuigen, terwijl ook bepalingen zijn gemaakt voor de aanwending van electrische energie.

In verband met de wel eens door Nederlanders, die ons Indië goed kennen, in afkeurenden zin geuite meening dat vooral in de laatste jaren de ethische Regeeringspolitiek aldaar hoogtij viert teekenen wij hier aan dat ongeveer hetzelfde standpunt ook door het Britsche gezag wordt ingenomen tegenover de kolonies. Zoo b.v. treffen wij in het memorandum door den Staatssecretaris in 1930 bij het Parlement ingediend de volgende zinsneden aan:

De belangen der Afrikaansche inboorlingen moeten in de eerste plaats behartigd worden en waar deze in strijd zijn met die van immigranten, verdienen de eerste de voorkeur (blz. 305). Het Britsche gouvernement beschouwt zich als de verzorger van volken, die nog niet op zich zelve kunnen staan bij den krachtigen druk der moderne wereld (blz. 306). Het dringende vraagstuk is een voortgezette gelijkmatige ontwikkeling van het volk te verzekeren zoowel economisch als maatschappelijk en ook in breeden zin op politiek gebied, en zulks door versterking van de inheemsche maatschappelijke en politieke stellingen waar die

bestaan. De Afrikaansche inboorling worde aldus volgens zijn eigen methode geoefend in politiek bewustzijn en het verlangen om een toenemend aandeel te verkrijgen eerst in de behartiging van zijn stambelangen en ten slotte in het bestuur van het land waarin hij leeft (blz. 307/08).

Tanganijika.

De algemeene economische crisis heeft slechts geringen invloed uitgeoefend op den toestand der inheemsche gemeenschappen.

Als een belangrijk feit wordt medegedeeld dat de stamhoofden der bevolking de neiging toonen om hun gebieden tot groepen te vereenigen, waarvan gunstige gevolgen zijn gebleken. B.v. in een dier groepen heeft de raad der stamhoofden kunnen besteden 17.600 pound voor het beheer der stammen, 3000 pound voor den geneeskundigen dienst, 1000 pound voor het onderwijs, 1000 pound voor landbouw en veeteelt, 600 pound voor de wegen en 790 pound voor andere openbare diensten. In een ander deel van het land waar de stam geen eenheid uitmaakt, heeft men de dorpsgemeenschap met een gekozen hoofd als zoodanig aangenomen.

Het vliegwezen is zeer ontwikkeld, het land telt 21 vliegterreinen en in 1930 is een ordonnantie verschenen regelende de oprichting en de exploitatie van cinema's.

Van de overige kolonies of protectoraten valt niets belangwekkends te vermelden.

II. Inleidende rapporten over het onderwijs aan inboorlingen.

Zij gelden Belgisch Congo, de Fransche bezittingen in Azië en Afrika, de Italiaansche kolonies, Nederlandsch-Indië, de Portugeesche en de Britsche kolonies. Kortheidshalve kan hier alleen een overzicht langs hoofdlijnen volgen van wat vermeld is in het samenvattend rapport dat voorafgaat aan de rapporten over de afzonderlijke gebieden. De inleiding daarvan brengt in herinnering dat in 1918 een mededeeling aan het Institut colonial international te Parijs vergaderd omtrent het onderwijs van inheemschen gedaan door wijlen Mr. Abendanon, de aanleiding was om het vraagstuk in studie te nemen, terwijl reeds in de volgende zitting te den Haag in 1909 gehouden nog uitgebreider gegevens ter zake werden verschaft door genoemden Nederlander, in Indië vooral bekend door zijn loffelijk streven tot verhooging van het intellectueel peil van de bevolking.

Daarop vervolgt de algemeen-rapporteur aldus:

Thans is het vooral het Gouvernement dat overal in het onderwijs der inboorlingen voorziet. Uitzonderingen op dien regel

komen voor in Fransch Midden-Afrika, Indo-China, Ned.-Indië, Belgisch Congo, Italiaansch Oost-Afrika en de Engelsch-Afrikaansche kolonies waar dan particuliere lichamen inzonderheid missie en zending daaraan medewerken. Behalve in Ned.-Indië, Indo-China en Fransch Noord-Afrika is dat alles in hoofdzaak lager onderwijs. Alleen in Lybië en Cochin-China bestaat leerplicht. Hoewel overal er naar gestreefd wordt om op de volksscholen door inheemsch personeel onderwijs te doen geven, is dit alleen in Ned.Indië bereikt kunnen worden. Algemeene erkenning vindt het nut van het onderwijs in handenarbeid. Ofschoon pedagogen eenstemmig als voertaal bij het begin-onderwijs aan de landstaal de voorkeur geven is dit toch niet algemeen in praktijk gebracht omdat daartegen bezwaren bestaan. B.v. is het in politiek opzicht wenschelijk dat de inboorlingen de taal verstaan van de Europeesche kolonisators, bovendien verlangen vele inheemschen dat zelf, door eigenbelang daartoe gedreven en voorts bestaan er in ieder gebied tal van inheemsche talen, zoodat een keuze daaruit noodzakelijk is. Vandaar de onderling verschillende praktijk ten deze.

De inheemsche taal is voertaal in Belgisch Congo, Madagascar Indo-China en in Ned.-Indië voor de groote massa.

De Europeesche taal daarentegen is voertaal in Fransch Noord-West- en Midden-Afrika, bij het middelbaar onderwijs in Indo-China en Ned.-Indië. Het Chineesch is de verplichte taal in Anam en Tongking en Italiaansch naast Arabisch in de Italiaansche kolonies.

Ook wat het godsdienstig karakter van het onderwijs betreft is de toestand niet overal dezelfde. Neutraal is het gouvernements-onderwijs in de Fransche bezittingen (behalve Tunis en Marokko, waar ook de koran wordt behandeld) en Ned.-Indië. In Libye is het daarentegen Mohamedaansch. In Belgisch Congo, de Britsch-Afrikaansche kolonies en de Italiaansche Afrikaansche kolonies is het gouvernements-onderwijs uitzondering, dus het onderwijs daar in hoofdzaak christelijk.

De algemeen rapporteur merkt vervolgens op dat de waarde van de onderscheiden stelsels nog niet vastgesteld kan worden, eerst later zullen de resultaten onderling vergelijkbaar zijn maar hij vermeent toch te kunnen getuigen dat de historie het groote voordeel heeft aangetoond zoowel van de eenheid van godsdienst als die van de taal en dat het Christelijk geloof grootheid en kracht aan de Westersche beschaving heeft verleend, zich daarbij mede beroepend op het gewaardeerd oordeel van den oud-Minister van Koloniën in ons land, den heer Idenburg, geuit in een rede te Brussel uitgesproken in 1924.

Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

De Indische begrooting, de bestuurshervorming en de verhooging van de opcenten op de invoerrechten in de Eerste Kamer. — Debat over den derden kruiser in de Tweede Kamer.

De gedachtenwisseling over de Indische begrooting, die op 1 en 2 Juni in onzen Senaat heeft plaats gehad, kenmerkte zich uiteraard evenals het debat in de Tweede Kamer door het contrast tusschen zwaartillende bedachtzaamheid en luchthartig-onberedeneerd optimisme. De partijen waren hier nog ongelijker dan in de Kamer van honderd; de vrijzinnig-democraten bezitten in de Eerste Kamer niet een Indischen specialist gelijk Mr. Joekes, die te hooi en te gras de sociaal-democraten eenigen bijstand biedt, en van de socialisten zelf was de geestige, slagvaardige Mr. Mendels afwezig. Zijn partijgenooten Danz en Moltmaker echter zijn, ondanks een enkel reisje naar de Oost, bij deze materie geen portuur voor door-en-door-deskundige redenaars als den oud-Gouverneur-Generaal Mr. Fock. Trouwens, Prof. Dr. Savornin Lohman had ook heel wat meer werk van zijn rede gemaakt dan de socialistische sprekers, die het Minister De Graaff niet al te moeilijk gemaakt hebben.

Redenaars als de heeren Fock en De Savornin Lohman waren bedachtzaam en zwaartillend in den goeden zin van het woord; laatstgenoemde, die zelfs voor het woord „afbraak" niet terugdeinsde, was zelf tamelijk pessimistisch. Maar radeloos waren zij niet en beiden zagen met den minister geen reden voor eenige paniekstemming. „Vertrouwen in de toekomst!" is volgens Mr. Fock onontbeerlijk. Evenals voor den christelijk-historischen afgevaardigde school er voor hem bemoediging in het feit, dat thans een zuinig en vastberaden man als Jhr. De Jonge de leiding in Nederlandsch-Indië had.

Aan diens voorganger heeft Prof. De Savornin Lohman de critiek niet gespaard. Aan voorzichtigheid heeft het volgens hem in de laatste vijfjarige periode veelszins ontbroken. Zijn geestverwant Ter Haar denkt er niet anders over. „Het is eigenaardig", aldus deze laatste, „de heer Fock had een groot gat in de financiën te stoppen; hij is daarin met groote krachtsinspanning geslaagd, maar toen de zaak weer zoo was, dat men de boeken kon laten zien, dat de zaak weer in orde was, kwam er weer een nieuwe landvoogd, die er anders over dacht". Jhr. De Graeff had volgens hem meer continuïteit moeten betrachten en op reserves in stede van op duurzame verhooging van uitgaven bedacht moeten zijn. Zijn partijgenoot De Savornin Lohman constateerde, dat de loop der feiten den ex-president der Javasche Bank. Mr. Trip, wel in alle opzichten tegenover den vorigen landvoogd in het gelijk had gesteld. Ten onrechte was gespeculeerd op een blijvenden welvaartstoestand. Nog in zijn laatste jaarverslag had de heer Trip vastgesteld, dat in de periode van 1926 tot 1930 een stijging van de zuivere gewone uitgaven had plaats gegrepen van 438 millioen tot 524 millioen, terwijl daarentegen een daling van inkomsten viel te constateeren van 538 millioen tot 439 millioen. „De uitgaven liepen op, de inkomsten liepen naar beneden en tegen die politiek is jaar in jaar uit door de hoogste financieele autoriteit in Indië volmaakt zonder succes gewaarschuwd".

Uiteraard heeft Mr. Fock ditzelfde onderwerp met groote ingetogenheid behandeld. Dat echter zijn opvatting niet zoo heel veel verschilt van die der heeren De Savornin Lohman en Ter Haar moge blijken uit het volgende citaat uit de rede, welke de liberale senator op 1 Juni heeft gehouden.

> „De vorige regeering was gewaarschuwd, maar ze liet toch het aantal ambtenaren van 90.000 tot 111.000 oploopen, een vermeerdering dus in enkele jaren met bijna 25 pCt. De vorige regeering was gewaarschuwd, maar liet toch de uitgaven, die van 545 millioen tot 415 millioen waren teruggebracht, in enkele jaren weder tot boven de 500 millioen stijgen".

* * *

Natuurlijk waren er ook andere oorzaken, niemand ontkent dit. Geen landvoogd kan trouwens een wereldcrisis voorkomen; wel kan hij in gunstige tijden maatregelen treffen, waardoor als de nood op het hoogst is, althans de hardste slagen opgevangen kunnen worden. Al heeft althans tot het najaar van 1929 niemand kunnen voorzien, dat het zóó erg zou worden.

Bij genoemden stand van zaken was de allereerste zorg: schoon schip te maken. Een aangename taak is dat niet. Men kan overtuigd zijn, dat Jhr. De Jonge zijn gansche hart in zijn stem lei, toen hij bij de opening van den Volksraad de volgende treffende

woorden gesproken heeft: „Bedenkt, dat het vooral voor mij, van wiens paraaf de beslissingen in laatste instantie afhangen, zwaar is zooveel leed te moeten veroorzaken; werkeloosheid hier, een gebroken carrière daar, een ontwricht gezin elders, maar altijd leed en ellende".

Dat *is* tragisch, gelijk er tragiek schuilt in zoo menig ontslag, dat in Indië in de particuliere ondernemingen gegeven moest worden. Maar hoezeer het eisch van rechtvaardigheid en menschelijkheid moge zijn, de maatregelen zóó te kiezen, dat de onvermijdelijke slagen niet harder aankomen dan strikt noodig is, — men voorkomt geen calamiteiten door struisvogelpolitiek. Als struisvogelpolitiek nu beschouwden Mr. Fock, Prof. De Savornin Lohman en Minister De Graaff het redmiddel der sociaal-democraten, die eigenlijk alleen op de uitgaven voor defensie en politie willen bezuinigen, overigens eer op opdrijving dan op vermindering van uitgaven bedacht zijn, en het verlossende tooverwoord gesproken meenen te hebben bij het prevelen van de woorden „vlotte leeningspolitiek".

Mr. Fock heeft dergelijken aandrang in dit tijdsgewricht als „onverantwoordelijk" gebrandmerkt. „Men heeft" — aldus de oud-landvoogd — „vlot geleend; men heeft werken gemaakt, die in het geheel geen rente zouden dragen; men heeft gebouwen neergezet, zoo groot en luxueus, dat men er eigenlijk geen weg mee weet. Men heeft havens aangelegd met zoo vele bassins, dat zelfs in den druksten tijd daarvoor geen schepen genoeg zullen zijn. En men heeft bij dien bouw met het geld op de meest lichtvaardige wijze omgesprongen".

Met welk resultaat?

> „In 1914 — aldus Mr. Fock — bedroeg de gevestigde schuld van Indië 82 millioen en de vlottende schuld 89 millioen, te zamen dus ruim 170 millioen. Tien jaar later bedroeg die schuld ruim 1 milliard, n.l. 550 millioen gevestigde schuld en 589 millioen vlottende schuld, en aan het einde van dit jaar zullen wij staan voor een schuld van 1400 millioen. In 1914 betaalde men aan rente en aflossing *f* 9.375.000 en in het volgend jaar zullen wij aan rente en aflossing moeten besteden meer dan 100 millioen gulden. Het is toch wel duidelijk, dat bij een bedrag aan middelen van 325 millioen, dit een verhouding geeft, welke zeer bedenkelijk is. Het is dus in hooge mate gevaarlijk om op het oogenblik nog te spreken van een vlotte leeningspolitiek".

In zijn bestrijding van den heer Danz, die nog meer voor „sociale zaken" had willen leenen, heeft Prof. De Savornin Lohman soortgelijke geluiden laten hooren. „Die vlotte leeners" — aldus de Utrechtsche hoogleeraar — „speculeeren dan toch op vlotte geldgevers, en ik vermoed, dat de vlotheid van de geldgevers niet zal meevallen in de tegenwoordige omstandigheden,

want reeds thans is de toestand zoo, dat om een Indische leening geplaatst te krijgen, Nederland garant moet zijn".

Deze afgevaardigde constateerde, dat de schuldenlast van Ned.-Indië toch reeds, mede in verband met het te verwachten begrootingstekort, aan het einde van 1932 sinds 1 Januari 1932 met 289 millioen vermeerderd zal zijn en dat dit bedrag op 1 Januari 1935 — tijdstip, waarop men weer een sluitende begrooting hoopt te hebben — zeker wel van 1,4 tot 1,6 milliard zal zijn aangegroeid.

Was het niet kras, dat tegen het eind van 1932 een schuldvermeerdering van Ned.-Indië van 630 millioen in vier jaren tijds geraamd werd (waaronder 350 millioen vlottende schuld)?

* * *

Neen, met andere leeningen dan onvermijdelijk zijn komt men er thans minder dan ooit. Bezuinigen is de leuze, een pijnlijke, maar niet een hartelooze leuze.

Er is dan ook reeds in niet geringe mate bezuinigd; in de laatste maanden zijner landvoogdij heeft Jhr. De Graeff hiertoe noodgedrongen reeds den stoot gegeven. De memorie van antwoord aan de Eerste Kamer rept voor den gewonen dienst 1932 van een oorspronkelijke raming der uitgaven van 505 millioen tegenover een nieuwe raming van 458,6 millioen; van een oorspronkelijke raming der ontvangsten van 418 millioen tegenover een nieuwe raming van 334,3 millioen. In dit laatste bedrag, dat nochtans bijkans 80 millioen beneden de aanvankelijke schatting blijft, zijn reeds verschillende financieele maatregelen verwerkt (crisisheffing op het inkomen 13,5 millioen gulden, tabaksaccijns over een half jaar 6 millioen, dertig extra-opcenten invoerrechten gedurende zes maanden 7 millioen, benzine-accijns 2 millioen, verhooging accijns gedistilleerd 0,8 millioen: te zamen 29,3 millioen.

Het mes is er dus wel ingezet; de uitgaven zijn in sterke mate besnoeid, de inkomsten ook dit jaar weder door verschillende maatregelen verhoogd, al vermocht die verhooging niets tegen de catastrophale daling der middelen. Zelfs is er op nog radicalere wijze ingegrepen dan evengenoemde cijfers zouden doen vermoeden.

„Wat de bezuinigingen betreft", aldus Prof. De Savornin Lohman, blijkt, dat aanvankelijk geraamd is een bedrag van 505 millioen uitgaven, doch reeds daarin zit, wanneer men let op de mededeelingen daaromtrent in de Indische millioenennota, 38,5 millioen bezuiniging, n.l. 21 millioen van de salariskorting van 10 pCt. — behalve op de salarissen van minder dan *f* 50 in de maand; deze korting is pas later gekomen — en verder goeddeels bezuinigingen op de militaire uitgaven. Die 505 millioen zijn daarna teruggebracht tot 458,6 millioen. Daar is dus bijgekomen een bezuiniging van 46,4 millioen, n.l. 9 millioen personeelsbezuiniging en andere bezuinigingen. In totaal hebben

wij hier dus reeds een bezuiniging van 86 millioen, waaronder zeker 30 millioen bezuiniging op de personeelsuitgaven.

Ondanks die bezuiniging van 86 millioen, ondanks die opvoering van de inkomsten van 29,3 millioen, is toch het resultaat een tekort van 124,3 millioen, dit is ruim 27 pCt. van de raming van de uitgaven voor 1932, zooals deze hier nog wordt gegeven. En wellicht is dit alles nog te optimistisch".

Inderdaad zijn deze cijfers uitermate geschikt om zwartgalligheid aan te kweeken. Wij zeggen het den heer Lohman grif na: *„Het moet ons toch tot nadenken stemmen, wanneer wij staan voor een tekort van 27 pCt. van de begrooting, nadat reeds dergelijke enorm ingrijpende bezuinigingen zijn tot stand gebracht en bovendien de inkomsten zijn opgevoerd".*

Weliswaar is gerekend op een opbrengst der *middelen* van 400 millioen, als de allerergste malaise weder achter den rug is, maar zoover zijn wij nog niet. Bij het thans geschatte totaal van 335 millioen (bedrag, dat met Kunst en Vliegwerk misschien nog wel eenigermate verhoogd kan worden, maar evengoed ten deele op te gunstige ramingen kan berusten) blijft men zelfs nog 65 resp. 45 millioen beneden de 400 of 380 millioen, waartoe althans in 1933 de *uitgaven* voor den gewonen dienst schijnen te kunnen worden gereduceerd. In die 335 millioen zitten dan echter ook nog *tijdelijke* heffingen gelijk de opcenten op de invoerrechten, terwijl anderzijds een totaal der uitgaven van 380 of 400 millioen allicht overschreden zal worden zoodra men weder eenigermate kan adem halen. Met nieuwe tijdelijke maatregelen zal men het verschil tusschen 335 en 400 of 380 millioen misschien eerlang kunnen wegwerken, maar stellig — aldus Mr. Fock op 1 Juni — zullen wel een paar jaren moeten verloopen voordat men tot een sluitende begrooting zal kunnen komen. De ex-landvoogd sprak uit eigen ervaring: „Toen in 1921 de begrooting een tekort vertoonde van 200 millioen, heeft het ook eenige jaren geduurd vóórdat men tot een sluitende begrooting kon komen".

Minister De Graaff zelf heeft „de werkbasis bij het bezuinigingsproces" bestempeld als „een mijlpaal, waarop men bij den bezuinigingsarbeid aanstuurt van twee zijden: van de eene zijde, uitgaande van de cijfers der middelen, van den anderen kant, uitgaande van de cijfers der uitgaven". „Zoo werkt men van beide kanten uit naar elkaar toe, om zoo mogelijk te bereiken de werkbasis van 400 millioen gulden, als het bedrag, waarop middelen en uitgaven elkaar zouden ontmoeten". Die 400 millioen *(niet* 415 millioen, welk cijfer ook wel eens genoemd was, maar gelukkig weer in Indië was losgelaten), mocht dan een hypothetisch cijfer zijn, practische waarde had het stellen daarvan toch buiten kijf, al moest men de beteekenis ook weer niet overschatten. Het

is echter alleszins mogelijk, dat, indien de uitgaven in 1933 worden teruggebracht tot het „evenwichtspunt" van 400 millioen, het met de middelen nog geenszins zoover zal zijn gekomen.

> „Men zal" — aldus Minister De Graaff — dan een oogenblik bij den mijlpaal moeten stilstaan om de omstandigheden in oogenschouw te nemen. Komt men daarbij tot de conclusie, dat ook dan zich nog geen natuurlijke verbetering afteekent, en heeft de ervaring doen blijken, dat ook niet door verdere maatregelen eveneens voor de middelen het bedrag van 400 millioen is te bereiken, dan zal noodzakelijk de mijlpaal moeten worden verschoven naar 375 of naar 350 millioen, naar gelang de omstandigheden dit uitwijzen".

In 1934 of 1935 hoopt de minister een sluitende begrooting te bereiken, tenzij de verdere terugloop der ontvangsten een ernstig karakter mocht aannemen.

* * *

Niet slechts is het een onaangename taak, zóóveel te moeten bezuinigen en daarnaast de belastingschuldigen op alle mogelijke wijzen met nieuwe middelen te moeten bestoken — bovendien is er heel wat meeningsverschil mogelijk over de redelijkheid en wenschelijkheid van sommige bezuinigingen, mitsgaders over de manier, waarop het eindcijfer der ontvangsten moet worden verhoogd.

Wat de bezuinigingen betreft hangt, gelijk men weet, nog veel in de lucht. Op de traktementen is b.v. reeds veel bezuinigd, toch weet nog niemand, hoe te dezen aanzien de uiteindelijke beslissing zal zijn. Mr. Fock, erkennend, dat de reeds toegepaste vermindering van 10 pCt. helaas niet te vermijden was, heeft den minister bezworen, toch niet de grondslagen van het tegenwoordige salarisstelsel (knap werk van de commissie-Damme) te veranderen. „Als men", aldus de liberale afgevaardigde, „weet, welke moeilijkheden zich daarbij hebben voorgedaan, welke ingewikkelde quaesties daarbij moesten worden opgelost, dan gevoelt men, dat het niet verstandig zou zijn om nu weer van dat stelsel met zijn drie schalen, zijn drie groepen, af te wijken".

Men weet, dat er een rapport-Berendsen is en dat na de indiening daarvan een salaris-commissie is ingesteld, die niet aan de beginselen van het rapport gebonden is. Men neemt zelfs aan, dat de Indische regeering niet achter het rapport-Berendsen staat (zie b.v. de *N. Rott. Ct.* van Dinsdagavond 5 Juli). De salariscommissie, die naar „juiste" beginselen in de richting van een „lager" salarispeil moet werken maakt, blijkens een *Aneta*-bericht, thans haar herzieningsvoorstellen gereed voor behandeling in de Volksraadszitting van Januari 1933. Middelerwijl is het rapport van den heer Berendsen, gelijk wij op 2 Juni van Minister De Graaff vernamen, bij het Departement van Koloniën in studie. De

minister wilde intusschen wel verklaren, dat ook hij, evenals Mr. Fock, „vooralsnog de grondslagen der bestaande salarisregeling niet onjuist acht, al zal de uitwerking in vele opzichten wijziging behoeven".

* * *

Is er te veel bezuinigd op onderwijs, volksgezondheid, landbouw en veeteelt? Van sociaal-democratische zijde is het beweerd; Prof. De Savornin Lohman heeft hiertegenover zijn bewering gesteld, dat, percentsgewijze gerekend, volstrekt niet op buitensporige wijze is versoberd. Minister De Graaff heeft vrijwel hetzelfde betoogd en tegenover den heer Danz ontkend, dat er van een *algemeen* groeiend verlangen naar onderwijs gerept kan worden. Intusschen zal niemand redelijkerwijze kunnen betwisten, dat op dit gebied door den druk der tijden heel wat illusies verstoord zijn geworden, dat b.v. het door den heer Moltmaker ter sprake gebrachte M.U.L.O. wel zeer kras „gecontingenteerd" wordt. Wat toch op zekere hoogte te betreuren valt, zelfs al is men uitermate bevreesd voor de kunstmatige teelt van kwasi-intellectueelen, die gedesiquilibreerd al te spoedig ten prooi vallen aan revolutionaire belhamels.

Ook de Indianisatie (woord, dat Minister De Graaff terecht liever vervangen zou zien door „verinheemsching") doet hier haar invloed gelden. Curieus is, dat b.v. in „De Fakkel", het orgaan der onlangs opgerichte O.S.P., welker leden de Nederlandsche S.D.A.P. al te mak vinden, gesproken wordt over „de beruchte Indianisatie-politiek, meer berucht weliswaar bij de bevolking zelf" (8 Juli '32). Toch heeft indertijd de sociaal-democraat Kupers in de Tweede Kamer uitgeroepen, dat hij den tijd hoopte te beleven, waarop de laatste Nederlandsche ambtenaar Ned.-Indië zou verlaten. Tegelijk echter zijn onze socialisten voor die „verinheemsching" beducht, ten deele omdat zij als gevolg daarvan — o summum van inconsequentie! — met het Tweede Kamerlid K. ter Laan de verdwijning van de Nederlandsche onderwijzers vreezen, ten deele wijl zij als het ware oogmerk de verlaging van de Europeesche salarissen beschouwen. Zoo o.a. de heer Moltmaker, wiens gevolgtrekking volgens den minister eenzijdig was. „Verlaging der Europeesche salarissen", aldus deze bewindsman, „is volstrekt noodig ten gevolge van de financieele moeilijkheden. Afgescheiden daarvan is het streven naar verinheemsching op zich zelf een zeer natuurlijke richting, waartoe men alleen al moet komen omdat ons kleine land niet in staat is om op den duur op zoo ruime wijze als anders vereischt zou worden het noodige personeel van verschillende richting aan Indië te verschaffen".

De heer Moltmaker had trouwens nog een andere grief. „Als men het Indianiseeringsproces wil doorzetten, aldus de sociaal-democratische afgevaardigde, moet men ook de consequentie aanvaarden, dat de jongere Inlander daarvoor bekwaam moet worden gemaakt. Maar de maatregelen van het Gouvernement gaan juist in een tegenovergestelden koers!" Waarop de minister geantwoord heeft, dat de thans toegepaste selectie bij de toelating tot het M.U.L.O. in Indië de „hoogst onvruchtbare" toestrooming naar het M.U.L.O. en het middelbaar onderwijs van jonge lieden, die binnenkort weer zonder noemenswaardig resultaat verdwijnen, maar die middelerwijl de kosten aanzienlijk opdrijven, terecht voorkomt. Intusschen wilde de minister wel toegeven, dat uit die selectie thans voor velen teleurstelling moest voortvloeien.

* * *

Maar kon er niet meer op defensie bezuinigd zijn? Deze vraag, die weder van sociaal-democratische zijde gesteld was, is door Prof. De Savornin Lohman ten stelligste ontkend. In de afdeelingen was zeer critisch gesproken over het hooge bedrag van 127 millioen gulden der geraamde militaire uitgaven voor 1932; de afgevaardigden, die hierover hadden gelamenteerd, zouden echter stellig zelf de pensioenen niet willen prijsgeven en zonder de militaire pensioenen, kwam men niet tot 127 millioen, maar tot ruim 94 millioen.

> „En in die 94 millioen", ging de christelijk-historische afgevaardigde voort, „zit reeds een bezuiniging van 11 millioen, omdat in 1931 105 millioen voor de militaire uitgaven was uitgetrokken. D.w.z. bij den eersten aanval op de uitgaven heeft men speciaal behalve de personeelsuitgaven uitsluitend de defensie in het oog gevat en daarop bezuinigd 11 millioen, d.w.z. ruim 10 pCt.
>
> Daarbij heeft men het echter niet gelaten. Bij de volgende bezuiniging is er nog 11 millioen afgegaan, zoodat ten slotte de 105 millioen voor zuivere militaire uitgaven — en daarin zitten zelfs ook nog verschillende pensioenen — voor 1931 geraamd, tot 83 millioen voor 1932 zijn teruggebracht. In totaal is dus 20 pCt. op de militaire uitgaven bezuinigd, juist het dubbele percentage van hetgeen bezuinigd is op die departementen, waarop volgens de heeren niet bezuinigd mag worden, omdat defensie eerst in aanmerking moet komen".

Evenals de heer Kiès onlangs in dit maandblad gedaan heeft, heeft Prof. De Savornin Lohman voorts in het licht gesteld, dat de defensie in Indië niet slechts een zeer belangrijke taak heeft te vervullen op het stuk van verdediging en handhaving der neutraliteit, maar dat zij bovendien door de handhaving van orde en rust de welvaart der inheemsche bevolking verzekert.

* * *

Heeft óók die welvaart niet door de crisis geleden? De vraag kan bezwaarlijk ontkennend beantwoord worden; ook Minister

De Graaff heeft toegegeven, dat de koopkracht der Inlanders in het algemeen gering is, vergeleken met vroeger. Intusschen brengt het gansche leven daar gansch andere aanpassingsmogelijkheden mede en is het leven in de desa nog steeds ongelooflijk goedkoop. Minister De Graaff had er zelf indertijd ontbeten à raison van één duit, dus voor minder dan een cent. Gelukkig kon men voorts spreken van een welslagen van den Inlandschen landbouw; van misoogsten was tot dusverre geen sprake.

De belangen dier bevolking (mitsgaders die der Nederlandsche industrie) zijn nog eens uitdrukkelijk ter sprake gebracht bij de behandeling (op 2 Juni) van het voorstel tot verhooging van de tijdelijke opcenten in Ned.-Indië. Dit voorstel moge er zonder hoofdelijke stemming doorgegaan zijn; — namens hun fracties hebben de heeren De Zeeuw en Gelderman laten aanteekenen, dat zij geacht wenschen te worden, tegen te hebben gestemd, en hetzelfde deed Prof. Van Embden voor zich persoonlijk. De bedenkingen van eerstgenoemd tweetal nu golden mede den verzwaarden druk op de Inlandsche bevolking, die (al blijft de rijst vrij) na deze derde opcentenheffing in het algemeen een invoerrecht van 18 pCt. zal moeten betalen. Prof. Diepenhorst voerde hiertegen aan, dat dank zij de sterke prijsdaling het index-cijfer van 72 geïmporteerde artikelen, dat op 1 Maart 1931 nog op 122 stond, allengs tot ongeveer 100 is gedaald, en dat de prijs van de textielwaren van 1930 tot eind 1931 gedaald is met 65 pCt., die van de voedingsmiddelen met 70 pCt. Met den anti-revolutionairen afgevaardigde was Minister De Graaff van oordeel, dat het effect der verhooging van de opcenten tot 50 voor de bevolking uitermate gering zou zijn. De prijs van de gewone sarong zou daardoor b.v. met niet meer dan 2 à 3 cent stijgen.

Hiertegenover voerden de tegenstanders weer aan (de heer De Zeeuw onder beroep op den minister zelf), dat 2 cent voor den Inlander veel meer beteekent dan voor den Europeaan. Tegenover de opmerking, dat een groot deel der manufacturen buiten de verhooging der opc. viel, stelden de critici de verzuchting, dat dan toch niet minder dan 62 pCt. der ingevoerde manufacturen door het sterk verhoogde recht zou worden getroffen.

Bij dit wetsontwerp kwam opnieuw de kwestie ter sprake, die korten tijd eerder reeds bij de Indische begrooting gerezen was. Wij bedoelen de economische samenwerking van Nederland en Indië.

De eerste spreker over dit onderwerp, Mr. Fock, had op 1 Juni op den voorgrond gesteld, dat men hierbij aan *beide* partijen moest denken. Door de beschermende maatregelen, in Nederland genomen, werd het echter de Indische suiker onmogelijk gemaakt om hier ter markt te komen.

Nu moet men niet vergeten, aldus Mr. Fock, dat de Indische suiker niet alleen een belang is voor de ondernemers en de fabrikanten, maar ook van groot belang is voor de Inlandsche bevolking, want de suiker heeft de laatste jaren voor de Indische bevolking zeer groote bedragen aan loonen opgebracht, de Inlandsche bevolking ontvangt ook zeer groote bedragen aan huur van de gronden, die voor de suikerrietculturen worden gebruikt, ook belangrijke transportkosten werden voor de suiker besteed, en een groot deel daarvan kwam aan de bevolking toe. De cultures zijn dus van groote beteekenis voor de bevolking in Indië. Nu werd (in 1930) bij de behandeling van het initiatief-ontwerp-van den Heuvel gezegd, dat de Indische suiker, en in het algemeen de Nederlandsche overzeesche suiker, hier niet ter markt kwam. Ten aanzien van de Surinaamsche suiker was dat niet juist, maar ten aanzien van de Indische suiker was het in die dagen wel zoo. Maar de toestanden zijn intusschen veranderd. Door de beschermende maatregelen, die men in de verschillende landen neemt, kan de Indische suiker zoo goed als nergens meer worden ingevoerd en dus is het een groot belang voor de Indische suiker, dat zij hier ter markt kan komen. Maar men steunt door de beschermende maatregelen uit de Nederlandsche schatkist de Nederlandsche suiker, en maakt, dat dus door dien steun de Indische suiker hier niet kan concurreeren. Men gaat dus met Nederlandsch geld tegen het belang van de Indische suiker in. Men vergeet geheel, dat Indië en Nederland beide deelen zijn van het Koninkrijk der Nederlanden en dat de belangen van beide deelen behooren te worden behartigd"[1]).

Mr. Fock liet doorschemeren, dat door de redenaars over differentieele rechten, een tolunie tusschen Nederland en Indië, wijziging der economische verhouding enz. niet steeds op de Indische belangen gelet werd. Dat die economische verhouding, overeenkomstig het advies der commissie voor de herziening der handelsverdragen, bestudeerd zou worden, vond hij nuttig, „daargelaten hoe men over de quaestie van een tolunie en van differentieele rechten denkt". „Maar", ging de oud-landvoogd voort, „als men over die economische verhouding hoort spreken, hoort men alleen spreken over de belangen van de Nederlandsche fabrikanten en exporteurs, maar er is niemand, die zich de vraag stelt, of met dergelijke differentieele rechten of een dergelijke tolunie de belangen van Indië en van de bevolking daar zouden zijn gediend". De heer Fock drong er daarom bij den minister op aan, zorg te dragen, dat bij de bestudeering van het vraagstuk der economische samenwerking de zaak niet eenzijdig zou worden bezien.

De katholieke hoogleeraar Steger heeft dienzelfden dag, onder beroep op de Engelsche politiek en de conferentie van Ottawa,

[1]) Op 20 Juli, bij de behandeling van een aanvullingbegrooting met memoriepost voor crisis- en werkloosheidsuitgaven, heeft Mr. Fock opnieuw het suikervraagstuk besproken en gedwongen samenwerking der Indische industrieelen onder leiding der regeering bepleit.

een uitvoerige rede ter verdediging van de economische samenwerking gehouden, waarbij hij de vraag stelde of wij ons zoo de kaas van het brood mochten laten eten als bij de overstrooming van de Nederlandsch-Indische markt met Japansche producten sinds jaar en dag geschiedt.

> „Nu heeft men gezegd en geschreven", aldus dit Kamerlid, „alleen Nederland zou beter worden van maatregelen en differentieele rechten, tolunie of wat ook; over den vorm gaat het niet, alleen om de zaak. Ik ontken dat pertinent. Van economische samenwerking worden beide gebiedsdeelen altijd beter, alleen reeds, omdat de eene bezit, wat de ander mist, en omgekeerd; dit geldt voor grondstoffen, voor producten, voor goedkoope arbeidskrachten, voor kapitaal. Maar heel bijzonder is dit het geval in dezen tijd, nu het ook Nederland economisch slecht gaat, want zonder een Nederland met een krachtige positie op de kapitaalmarkt komt Indië economisch en politiek, beide, in het gedrang of er nooit uit".

Zelfs als het voordeel aan de eene zijde grooter was dan aan de andere, mocht dat volgens Prof. Steger geen belemmering vormen. En voor de meestbegunstigingsclausule behoefde men zich niet bevreesd te maken, zeker niet in dezen tijd van opbloeiende regionale verdragen.

Ditzelfde vraagstuk nu herleefde een dag later bij de discussie over de 50 opcenten op de invoerrechten. De liberale senator Gelderman gaf zijn geestverwant Mr. Fock grif toe, dat ook met het Indische belang rekening moest worden gehouden, maar zou toch blijkbaar (hetgeen niemand behoeft te verbazen) zeer gaarne de afzetmogelijkheden in Ned.-Indië bevorderd zien. Dienzelfden dag had de heer Gelderman van Minister De Graaff (Indische begrooting) kunnen vernemen, dat „de zaak op het oogenblik de ernstige aandacht van de betrokken autoriteiten in Indië heeft", en dat wel binnenkort hier te lande een commissie zou worden ingesteld, die het vraagstuk van alle zijden zou bezien en bestudeeren. Met het oog hierop nam de heer Gelderman voorshands een afwachtende houding aan.

Dit belette den welsprekenden en strijdlustigen anti-revolutionairen hoogleeraar Diepenhorst echter niet, den heer Gelderman te bestoken met een vroegere uitspraak, die weliswaar volgens genoemden professor niet in strijd behoeft te zijn met de jongste uitlatingen van den Twentschen industrieel, maar toch in elk geval meer houvast bood. Op 30 December 1931 namelijk had deze laatste verklaard, „dat men op den duur de mogelijkheid der voorkeurstarieven niet geheel zal kunnen negeeren". Dat kwam veel meer in de kraam van Prof. Diepenhorst te pas, die een warm voorstander is van een snelle en krachtige herziening van onze handelspolitiek, waardoor in ons verkeer met Indië

discriminatie mogelijk zal worden gemaakt. Ontsteltenis over het feit, dat, bij vergelijking van den invoer in Nederlandsch-Indië, wat betreft de jaren 1913 en 1930, Nederland het eenige land is, dat ten aanzien van het absolute cijfer van den invoer is achteruitgegaan, bepaalt bovenal de houding van Prof. Diepenhorst.

> „Werd", zoo zuchtte hij, „in 1913 in Indië ingevoerd voor een bedrag van 145 millioen; na 17 jaar, terwijl de invoer over geheel Indië vrijwel is verdubbeld", (de heer Diepenhorst sprak van de periode vóór de allerergste malaise!) „is dat bedrag van 145 millioen gedaald tot 140 millioen. In 1913 bedroeg het percentage, dat Nederland had in den totalen invoer in Indië, 33,2. In 1930 is dat cijfer gedaald tot 16,8".

Volgens Prof. Diepenhorst wraakt het natuurlijk rechtsgevoel het, dat de handelspolitieke verhouding tusschen Nederland en Indië, tusschen twee deelen van het Rijk der Nederlanden, dezelfde zou zijn als die tusschen Nederland en elk ander willekeurig rijk, b.v. tusschen Nederland en Rusland. En als de minister (in denzelfden gedachtengang als Mr. Fock) bij het debat over de Indische begrooting Prof. Steger heeft toegevoegd, „dat het hemd nader is dan de rok, m.a.w. dat men dan ook van de zijde van Indië zeker zal verwachten, dat tegenover een meegaandheid, van dien kant betoond, zekere meegaandheid van Nederlandsche zijde niet zal ontbreken", is dit voor den heer Diepenhorst gereede aanleiding om ditzelfde spreekwoord „in ander verband" ter versterking van zijn betoog over te nemen. Onder beroep op andere koloniale rijken verlangt Prof. Diepenhorst voor Nederland ten aanzien van Ned.-Indië preferentie, terwijl hij betoogt, dat Minister Van Bosse in 1872 de opendeurpolitiek op practische en niet op principieele gronden heeft aanvaard. Een zijner argumenten was b.v., dat (in dien tijd!) het arbeidsloon hier te lande lager was dan in Engeland. Het was toen trouwens — aldus Prof. Diepenhorst — de bloeiperiode van den vrijhandel; toen golden overwegingen van internationale courtoisie, die thans hare beteekenis vrijwel verloren hebben. Economisch mag volgens hem Indië ons niet ontglippen, aangezien het behoud van de staatkundige leiding ons in dat geval uitermate moeilijk zou vallen.

Men zou hiertegenover de vraag kunnen stellen of niet ook het tegendeel denkbaar is, of niet een al te monopolistische positie van Nederland in de Oost de jaloezie van andere mogendheden aanwakkeren en voorwendsels uitlokken zou. Hoe dit zij, het vraagstuk is uitermate belangrijk. Niet slechts omdat inderdaad de Twentsche textielindustrie er ellendig aan toe is en in die kringen de overtuiging heerscht, dat de Japansche concurrentie (waarvan in 1872 nog geen sprake was) niet zóóveel zou vermogen zonder effectieven regeeringssteun, die moordende con-

currentie mogelijk maakt, maar ook omdat de politieke partijen er steeds grooter belangstelling voor aan den dag leggen. De antirevolutionairen schijnen voorshands verdeeld (Colijn versus Diepenhorst). De katholieken daarentegen schijnen zonder uitzondering op preferentieele rechten aan te dringen. Zie in de Tweede Kamer Ir. Feber, die reeds gedreigd heeft met verwerping van wetsontwerpen, als Minister De Graaff niets wilde loslaten, en Mr. Kortenhorst; zie in de Eerste Kamer Prof. Steger en den heer Dobbelman. Laatstgenoemde heeft ook op 2 Juni het woord gevoerd en het betreurd, dat de minister blijkens zijn memorie van antwoord van meening is, „het vaststellen van zijn standpunt ten aanzien van preferentieele rechten en van een tolunie tusschen beide gebiedsdeelen te moeten opschorten".

In zijn slotwoord heeft de minister nogmaals van een commissie gerept, waarin ook de deskundigen op het gebied van den handel en import in Indië zouden worden opgenomen, en daaraan deze ontboezeming vastgeknoopt, die alles en ook niets kan beteekenen. „Ik hoop van harte, dat de vrucht van het overleg zal mogen zijn een wijziging, zoo noodig, in onze handelspolitiek, die tegemoet zal komen aan de bezwaren, welke hier en elders ter zake zijn vernomen en dat op die wijze een beter perspectief geopend zal worden, ook voor de Nederlandsche industrie en den Nederlandschen handel".

Die industrie en handel zijn het blijkens diverse adressen tot dusver onderling oneens. Ook bereikte ons reeds uit Indië het bericht, dat commissioraal overleg voorshands tot deze slotsom heeft geleid, dat contingenteering van den invoer in Ned.-Indië (met vroegere jaren als vergelijkingsjaar) allerminst aanbeveling verdient. Dit nu was de minimum-eisch der Twentsche textielindustrie.

Intusschen wordt ook reeds gesproken van vestiging van verschillende Nederlandsche fabrieken in Indië. Uit het avondblad van 2 Juli der *N. Rott. Crt.* kan den lezer blijken, dat de Japansche consul-generaal, de heer T. Miyake, (die weliswaar vermoedelijk geenszins onbevooroordeeld is) sceptisch staat tegenover de mogelijkheid van vestiging van een textielindustrie op Java zoowel voor de Nederlanders als voor de Japanners. Het klimaat zou er zich niet voor leenen, er zou niet voortdurend genoeg vochtigheid in de atmosfeer zijn. Laat mij nog aanstippen, dat hetzelfde blad (Vrijdagavond 15 Juli) in een hoofdartikel „Kapstok of springplank?" tegen elke bevoorrechting van Nederland waarschuwt en daarbij o.a. de volgende gronden aanvoert. 5e. „Maatregelen ten voordeele van den Nederlandschen export naar Indië benadeelen noodzakelijkerwijze andere naar Indië expor-

teerende landen, van welke Indië op zijn beurt voor den export van zijn producten afhankelijk is en die dus oeconomische wapenen bezitten om represailles te nemen. Dus behalve directe, mogelijk ook nog indirecte schade voor Indië, en voor Nederland in zooverre het bij Indië's export betrokken is". 7e. „Nederland is bij verschillenle landen, o.a. Japan, ten achter gebleven in een waakzame, intensieve en stelselmatige bestudeering van de Indische markt ter verkenning van afzetmogelijkheden en ter aanpassing aan gewijzigde volksbehoeften". Deze laatste klacht verneemt men ook in het *Alg. Handelsblad* van Dinsdagavond 12 Juli. De Indische correspondent van het Amsterdamsche blad klaagt daarin over „onvoldoende organisatie van relaties" en stelt de vraag: Is het niet mogelijk, dat de Nederlandsche industrie zich ook een „handelsvertegenwoordiger" in Indië aanschaft?

Bij dit alles vergete men echter niet, dat voor ons land met zijn zware sociale lasten, hooge loonen, korten arbeidsduur en bescherming van vrouwen en kinderen in de fabrieken de concurrentie tegen Japan, waar in menige industrie uitbuiting aan de orde van den dag schijnt, uitermate bezwaarlijk is. Wellicht zal ook in dit laatste land te dezen aanzien niet altijd alles bij het oude blijven.

Intusschen is stellig — het zij der *N. Rott. Crt.* grif toegegeven — „toenadering met natuurlijke middelen" verre te prefereeren boven „toenadering met onnatuurlijke middelen", die op „vervreemding" zou uitloopen. Moge langs den eersten weg meer te bereiken zijn dan onzen energieken, thans terecht pessimistischen, textielfabrikanten op deze wijze verwezenlijkbaar schijnt!

* * *

Over de bestuurshervorming in de buitenbezittingen kan ik na mijn uitvoerig resumé van het debat in de Tweede Kamer kort zijn. Het desbetreffend voorstel is door onzen senaat zonder hoofdelijke stemming aangenomen, al wenschte de heer Ter Haar als tegenstander beschouwd te worden. De „beginseluitspraak" scheen dezen afgevaardigde niet zoo onschuldig als aan den heer Fock. Met zijn geestverwant De Savornin Lohman was hij van oordeel, dat de aanneming van het wetsontwerp wel degelijk beteekenis had, al ware het slechts omdat men later, als de middelen weer rijkelijk vloeien, bezwaarlijk de uitvoeringsbesluiten zou kunnen afwijzen.

De heeren Janssen en Fock waren echter tevreden met de verzekering, dat wegens de hooge kosten, onmiddellijk verbonden aan de aanstelling van gouverneurs, staven, secretarissen en inspecties, aan de uitvoering niet gedacht kan worden zoolang de financieele en oeconomische toestand van Indië geen ander en

beter aspect zal vertoonen [1]). Volgens laatstgenoemde worden bovendien door dit wetsontwerp — een simpelen memoriepost zonder gegevens over de kosten der bestuurshervorming — de Staten-Generaal op geenerlei wijze gebonden.

Mr. Fock bleek evenals Prof. De Savornin Lohman goed te spreken over de concessie, welke in de Tweede Kamer aan Mr. Knottenbelt is gedaan, waardoor de ruggegraat van het gezag, het Europeesch binnenlandsch bestuur, ongerept wordt gehandhaafd. De ex-landvoogd heeft scherpe critiek geoefend op het (ook indertijd door mij vermelde) interview met het hoofd van het bureau voor bestuurshervorming, dat z.i. hierop neerkwam: „Wij trekken ons van hetgeen Minister en Kamers in Nederland zeggen weinig, of liever niets, aan". Ook de minister heeft bedoelde uitlating als „misplaatst" gewraakt en de landvoogd verzocht, den betrokken hoofdambtenaar (den heer Staargaard) dit onder het oog te brengen.

Voor de rest is o.a. nog gesproken over het Inlandsch ambtelijk bestuur, waarvan de heeren Janssen, Fock en De Savornin Lohman gelijkelijk afkeering zijn.

Minister De Graaff trachtte aannemelijk te maken, dat men zich niet blind moest staren op Sumatra's Westkust. Waar het adatbestuur competent was, zou hij zeker geen Inlandsch ambtelijk gezag opdringen, doch in sommige streken der buitengewesten zou men het vermoedelijk buiten dit laatste niet kunnen stellen. Mr. Fock vond dit bescheid „niet geheel duidelijk" en stelde zekerheidshalve vast, dat in elk geval de toezegging aan Mr. Knottenbelt behoorde nagekomen te worden.

* * *

Op 16 Juni heeft in de Tweede Kamer een vrij uitvoerig debat plaats gehad over den derden kruiser, dat op 17 Juni besloten is met de verwerping van een motie-Cramer tot opschorting van den bouw van dien kruiser. De motie is met 59 tegen 30 stemmen afgewezen en kreeg alleen de stemmen van de sociaal-democraten, de vrijzinnig-democraten, den communist Wijnkoop en den eenling Floris Vos. Ter kenschetsing van het standpunt der regeering laat ik hier een passus volgen uit de redevoering, welke Minister Deckers op 16 Juni gehouden heeft:

---

[1]) In het *Alg. Handelsblad* (av.b. van 22 Juli) bestempelt de hoefijzercorrespondent zekere passage in de financieele nota bij de Indische begrooting voor 1933, volgens welke het doorzetten van de bestuurshervorming in de buitengewesten als een *bezuiniging* moet worden beschouwd, als een „Indisch raadsel", in strijd met al wat tot dusver over deze zaak in het moederland is gezegd en geschreven.

„Ik heb hier voor mij de totaal-cijfers van den nieuwbouw in enkele van de laatste jaren voor Nederland, voor Indië en voor Nederland en Indië te zamen. Ik zie dan, dat in 1929 die cijfers aanwezen bijna *f* 19.500.000, n.l. *f* 19.474.000, in 1930 *f* 19.111.250, in 1931 *f* 18.424.000, in 1932 de helft van het laatste bedrag *f* 9.104.600.

Waar is meer bezuinigd dan op den nieuwbouw voor de Nederlandsche marine? In 1933 zal het getal nog lager zijn, omdat de Regeering wil, dat het nog lager zal worden, omdat de Regeering rekening houdt met de geldelijke moeilijkheden in Indië en Nederland.

Het voor 1933 uit te trekken bedrag voor het aanbouwen van den kruiser — men moet natuurlijk voorzichtig zijn met cijfers, de begrooting voor 1933 is nog niet klaar — zal zich bewegen, voor Indië zoowel als voor Nederland, om de *f* 1.100.000. Het zal mij verwonderen als het hooger wordt. Allen somberen voorspellingen van sommige geachte afgevaardigden, die heden hier aan het woord waren, ten spijt, wordt het bedrag dus niet hoog. Zeker, de geachte afgevaardigde de heer Albarda wees er op, Hr. Ms. Java en Hr. Ms. Sumatra hebben 20 millioen gekost en als gij op uw vlootplan raamt de kosten van uw reservekruiser op 12,5 millioen, zal het natuurlijk ook weer hooger worden, zoo sprak hij, maar dat is een kostelooze bewering. Het eerste is volkomen juist. Hr. Ms. Java en Hr. Ms. Sumatra hebben rond 20 millioen gekost, maar zijn gebouwd, dat weet de geachte afgevaardigde zelf, in een zeer duren tijd, toen de grondstoffen zeer hoog in prijs waren. Zij zijn bovendien gebouwd volgens het niet goedkoope systeem van de regie. Dit alleen geeft al voldoende duidelijk aan, dat die 20 millioen door bijzondere omstandigheden 20 millioen zijn geworden. Wanneer ik zeg, dat wij in totaal voor den derden kruiser zullen hebben te besteden, Nederland en Indië samen, een som van 11 millioen, dan is dat een zeer voorzichtige raming.

Er zal dus in 1933 rond 11 ton noodig zijn, zoowel voor Nederland als voor Indië, ten behoeve van den kruiser".

Andere plannen, o.a. ten aanzien van nieuwe Indische onderzeebooten, werden uitgesteld; het Europeesch personeel in Indië zal tijdelijk van 2447 tot 2000 man worden teruggevoerd (voor Indië een bezuiniging van rond ½ millioen). Wat te eer mogelijk is, nu in 1933 alleen aan den derden kruiser eenige voortgang zal worden gegeven.

„Al het andere", aldus Minister Deckers, „zal achterwege gelaten worden. Wil men nu ook nog aan de Regeering de gelden onthouden van den derden kruiser, dan is het zonder meer de stilstand en stilstand beteekent zeker op dit gebied achteruitgang. Het materiaal, dat in Indië dienst doet, gaat natuurlijk in waarde achteruit en lijdt onder de inwerking van allerlei elementen. Als wij niets doen, noch aan vernieuwing, noch aan den bouw van dezen reservekruiser, dan is dat — ik gebruik het woord niet gaarne — een groote stap op den weg naar de afbraak".

Men kan over de vraag verschillen, wat urgenter is: een derde kruiser of nieuwe duikbooten. Dat echter algeheele stilstand af-

braak beteekent, valt kwalijk te ontkennen. En dat er veel demagogie school in de bestrijding van den ten sterkste op marine bezuinigenden minister van defensie evenmin [1]).

* * *

Op 23 Juni is in de Tweede Kamer nog eenig debat gevoerd over de crisisheffing op het inkomen en de verhooging van den benzine-accijns (in het bijzonder over de crisisheffing). De crisisheffing, die wellicht 15 millioen zal opbrengen, wellicht ook minder na de in Indië aangebrachte verzachtingen, varieert van 2 pCt. van het deel van het inkomen, dat *f* 250 te boven gaat, tot 6 pCt. van het deel, dat *f* 24000 overtreft. Reeds in het voorloopig verslag der Tweede Kamer was de (niet meer verwezenlijkbare) wensch geuit om de progressie van de crisisheffing voor inkomens boven *f* 24000 door te trekken en het belastbaar minimum inkomen te verhoogen. De minister heeft hierop in een nota o.a. geantwoord, dat de cumulatie van inkomstenbelasting en crisisheffing voor de hoogere inkomens nog een behoorlijke progressie verzekert. Niettemin herleefden in de Tweede Kamer deze klachten. De heeren Wijnkoop, Cramer en Feber waren het erover eens, dat het bedrag, waarbij de progressie eindigde, te laag was gesteld. De minister dacht er trouwens eender over; bij verlenging van den duur of wijziging zou hij dit punt gaarne onder de aandacht van den gouverneur-generaal brengen.

De heer Feber zou echter in tegenstelling met het roode tweetal niet „de benedengrens" hooger dan *f* 250 per jaar willen stellen; dan immers zou „een zeer breede en talrijke marge van belastingplichtigen" van de werking der ordonnantie uitgesloten worden, wat in verband met 's Lands financieelen toestand helaas thans ontoelaatbaar was.

Het bekrachtigingsontwerp is er zonder hoofdelijke stemming doorgegaan; de communisten Wijnkoop en De Visser lieten alleen maar aanteekenen, dat zij als tegenstanders beschouwd wilden worden. De heer Cramer liet zelfs dit na. Wat heeft men trouwens aan zoo'n ijdel gebaar?

---

[1]) Op 20 Juli heeft ook in de Eerste Kamer een debat over den derden kruiser plaats gehad, waarbij Mr. Mendels en Prof. Van Embden in de oppositie waren, al heeft deze laatste terecht niet gestemd tegen de aanvullingsbegrootingen, waarin immers geen syllabe over dien kruiser voorkomt.

REVUE VAN ARTIKELEN, MEDEDEELINGEN EN DOCUMENTEN.

DE WAARHEID OVER „INDIANISATIE".

Het luid gerucht over de „Indianisatie" wil wat luwen, voor het oogenblik. Men kan het geval nu wat rustiger beschouwen. Met dezen aanhef zet *De Java-bode* (21 Mei) zich tot een bespiegeling, die in het hiervolgende, ietwat bekort, wordt weergegeven.

Zooals zoo menigmaal het geval is, kwam ook deze fraaie leuze oorspronkelijk *niet* van Inlandschen kant. Zij werd vrij van rechten ingevoerd door die welmeenende Nederlanders die, de hemel weet hoe het komt, altijd weer iets nieuws bedenken om Indië te „emancipeeren", „het tempo te versnellen" en „de staatkundige ontwikkeling zich snel te doen voltrekken".

Daar kwam deze „Indianisatie" vandaan: een theorie. Toen volgden vanzelve de diverse groepen van Inlandsche ontwikkelden, met name de politieke, en het werd: een leuze. Daarop kwam indertijd de Indische Regeering en het werd: een beginsel, en nu is er de bezuiniging en daarmede werd de Indianisatie: een methode. Dit laatste geschiedde ietwat onverhoeds. Tevoren toch waren er, tegenover degenen voor wie deze zonderlinge term een leuze of een beginsel was, altijd nog genoeg anderen voor wie zij een probleem aanduidde. Die erkenden, dat vanzelfsprekend de toenemende onderwijsgelegenheid allerlei nieuwe Inlandsche werkkrachten schiep en dat die even vanzelfsprekend in de maatschappij emplooi moesten vinden — maar die dit onderkenden als een weliswaar moeilijk maar zeker natuurlijk maatschappelijk verschijnsel, dat op geheel normale wijze moest en kon worden behandeld en beschouwd.

Maar toen, zonder veel preciseering, deze „Indianisatie" ineens in regeeringsverklaringen begon te verschijnen en toen zij, zooal niet als officieele doelstelling maar dan toch als formeele gedragslijn bij maatregelen van bezuiniging verscheen, toen werd de zaak anders. Toen viel zij, als het ware, uit de maatschappij, en stortte middenin de politiek. Toen ontstonden er, zeer begrijpelijk,

velerlei verwachtingen, maar mede ontstond misverstand en ongerustheid. Zoo werd de „Indianisatie" — zelfs van het wóórd komt men niet af — een politieke figuur. Zij was aanwezig op het I.E.V.-congres; zij diende tot onderwerp op de jaarvergadering der C.S.P., zij werd druk besproken en in sommige kringen als een positieve bedreiging gevoeld. Zoozeer, dat in het Vaderlandsche Club-orgaan thans de korte maar krachtige verklaring is verschenen: „wij zijn er tegen."

Dat is zeer categorisch en daarmede helpt men de zaak de wereld niet uit, maar duidelijk is het zeker. En daarom nuttig. Want men was met dit alles zoozeer in de verwarring geraakt, dat het hoog tijd werd zich daaruit te bevrijden.

Want wat is „Indianisatie"? Het is: de vervulling door Inlandsche werkkrachten van betrekkingen, welke tot dusver door Europeesche werden vervuld. Korter: de vervanging van Europeanen door Inlanders.

Daar komt het op neer. Wel komt men ijverig met de substitutie van „verindisching", en wil daarmede aangeven dat de scheidingslijn niet tusschen Europeesche en Inlandsche, maar tusschen „import" en „hiergeboren" krachten zou liggen, maar het tegendeel is juist. Het tegendeel is juist: de „Indianisatie" zooals die begrepen en bedoeld wordt zou niet de met een hatelijk woord als „importkrachten" aangeduiden het meest treffen, maar juist het ergst en het zwaarst..... de niet-Inlandsche hiergeborenen: de Indo-Europeanen, de Indische Nederlanders.

Wie dit niet gelooven wil, die moet maar trouw de verslagen der Inlandsche politieke vergaderingen lezen. Onze extremistische vrienden weten deze zaken zeer precies: de Indische Nederlander moet er uit, de Inlandsche werkkracht moet er in. Wanneer men iederen dag van „Indonesia" spreekt en iedere maand van „Ned.-Indië zijn tractement krijgt, gaat men deze zaken zeer nauwkeurig onderscheiden.

Zoodat men zich geen illusies make: dáár wordt onder „Indianisatie" volkomen zonder eenig voorbehoud verstaan hetgeen hierboven werd aangegeven; en alle welmeenende varianten over „verindisching" verwerpt men er nadrukkelijk. Deze varianten bestaan dan ook in werkelijkheid *niet:* waar het op neerkomt is, dat *juist* de niet-Inlandsche hiergeborenen *het eerst* door deze „Indianisatie" zouden worden getroffen.

En merkwaardig genoeg, is, als het puntje bij het paaltje komt, men er in zéér ver van de V.C. afgelegen kringen eveneens tegen.

„Indianisatie", goed!" zoo riep de heer De Dreu in de Meivergadering der I.S.D.P. uit, „maar dan beginnen met den president der K.P.M. en met den hoogste in den lande!" En ziet, in deze

argelooze spotternij ligt de kern van de geheele zaak. Want bij dien uitroep past dit antwoord: „goed — maar wijs ons dan de geschikte krachten daartoe aan!" Die zijn er niet. Zij zijn er niet, niet voor de functie van directeur der K.P.M., en niet voor de landvoogdij..... maar ook niet voor duizenden andere betrekkingen. Dit is geen miskenning — dit is waarheid. Dit is een waarheid welke niet kan grieven: want wij allen gelooven en hopen gaarne, dat het in de toekomst, wanneer meerdere generaties geschoold en onderwezen zijn, anders zal zijn.

Doch het criterium is hiermede gesteld: men kan niet tegen „Indianisatie" zijn, wanneer dat zou beteekenen voor alle in Indië opgeleide krachten, ongeacht hun landaard, het passende emploi voor een passende bezoldiging te zoeken. Maar men *moet* tegen Indianisatie zijn, wanneer die zou beteekenen: ten eerste het brengen van een rascriterium daar waar alleen geschiktheid mag beslissen; ten tweede het accentueeren van een onderscheid naar den landaard, en het opzettelijk verdringen van bepaalde groepen; ten derde: het voortijdig forceeren van een natuurlijk verschijnsel door miskenning van het criterium der geschiktheid. Eene algemeene verslechtering zou daarvan het gevolg zijn.

Zoo ziet men het, na de eerste onrust, naar het voorkomt thans wat algemeener in. Zoo ziet men het eveneens in gematigde Inlandsche kringen in, waar iedereen wel weet dat niemand den Inlander zijn plaats en zijn ontwikkeling misgunt.

Maar die ontwikkeling en de ontwikkeling van geheel Ned.-Indië, zouden ernstig worden verstoord wanneer men, zij het onder den dwang der bezuiniging, een „leuze" aanvaardde, welke met de Indische werkelijkheid in lijnrechten strijd is.

Die werkelijkheid leert, dat hier tot in verre toekomst een plaats en een arbeidsveld is voor wat men gelieft te noemen „importkrachten"; en dat hier de rechten van de hiergeboren Nederlanders even onaantastbaar zijn als die der Inlanders, en dat voor de ontwikkeling dezer laatsten méér gedaan wordt dan waar ter wereld ook.

Zoodat elke leuze, welke tot voortijdige en willekeurige verschuivingen en tot bevoorrechting der laatsten zoude leiden, in volle gewetensrust kan worden afgewezen.

HET BELGISCH KROONPRINSENPAAR BEOEFENDE HET NEDERLANDSCH OP ZIJN REIS IN N.I.

Aan de (Brusselsche) *Standaard* (8 Juni) werden uit Ned.-Indië nog enkele aardige mededeelingen gedaan omtrent de laatste dagen van het bezoek van prins Leopold en prinses Astrid

van België aan onzen archipel. Een tweede bezoek dat, zooals de lezer weet, nu alweer ten einde is.

De schrijver van het Belgische blad weidt in de eerste plaats uit over de belangstelling der koninklijke gasten voor land en volk van Insulinde. Maar niet alleen om een globaal reisprogram te schrijven, zette de correspondent zich achter de schrijfmachine. Er was nog een andere reden.

Het moet immers, schrijft hij, in Vlaamsche kringen van België groote voldoening wekken, dat deze troonopvolger in Nederlandsch-Indië zich slechts bediende van de Nederlandsche taal en dat hij die taal dusdanig volmaakt spreekt en meester is, dat men, uitgezonderd het lichte accent, dat het Nederlandsch in Limburgschen en Brabantschen mond zoo zangerig en melodieus maakt, met hem praten kan als met een landgenoot.

De eigenschap van de Nederlanders is bekend om gaarne vreemdelingen aan te spreken en te antwoorden in hun landstaal. Klaagt men in België niet algemeen over het feit, dat de Nederlanders, zoodra zij België binnenkomen, liever brokkelig en gebrekkig Fransch spreken dan in hun eigen taal de dingen te vragen, die zij weten willen? Zoo zijn er natuurlijk ook in Indië velen, die op een of andere wijze met den graaf de Réthy in aanraking kwamen en die moeite deden met hem in het Fransch te spreken. Alleraardigst was dan de tact, waarmede hij, zoodra de gelegenheid zich voordeed, overging in het Nederlandsch.

Maar het zal Vlaamsch-sprekend en voelend België nog meer goed doen te vernemen, dat ook gravin de Réthy in het Nederlandsch reeds zulke vorderingen heeft gemaakt, dat zij aan een in het Nederlandsch gevoerd gesprek kan deelnemen. De reis over Java is voor de gravin ontworpen door den heer P. J. van Baarda, directeur van het officieel toeristenbureau van Nederlandsch-Indië, een trouwe toeverlaat van graaf de Réthy op zijn reizen en die zich dan ook, op verzoek van den graaf, naar Soerabaja had begeven om de prinselijke toeristen behulpzaam te zijn.

Toen de graaf naar Borneo was, is de heer Van Baarda nog eenige dagen, vóór de reis der gravin westwaarts begon, te harer beschikking geweest, en hij vertelde mij, hoe ze hem verzocht Nederlandsch met haar te spreken, want zij wilde dat zoo gaarne vlot leeren spreken: het zou graaf de Réthy zoo'n genoegen doen. Zoo sprak zij steeds Nederlandsch met den heer Van Baarda en dit werkte dermate aanstekelijk, dat ook baron Capelle en burggravin de Lantsheere (het gevolg van het kroonprinselijk paar) mee gingen doen en, zij het gebroken, in het Nederlandsch aan de gesprekken deelnamen.

ADOPTIE IN N.I.

Het vorig jaar is in den Volksraad door ons V.R.-lid Mr. Blaauw de invoering van het instituut van adoptie in Ned.-Indië ter sprake gebracht (Zie *Onze Stem* van 14 Aug. 1931 blz. 975) en de Regeering heeft toen het I.E.V. in de gelegenheid gesteld om de wenschelijkheid van die invoering nader aan te toonen, naar aanleiding waarvan wij een beroep hebben gedaan op onze leden, om de wenschen, die zich bij hen voordoen, kenbaar te willen maken. Zoo deelt *Onze Stem* van 3 Juni mede, om dan aldus te vervolgen.

Van een onzer leden ontvingen wij de volgende inlichtingen:

In mijn jarenlange practijk, zoowel in Weeskamer- als in Voogdijraad-zaken, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat inderdaad de behoefte in Indië bestaat aan het instituut van adoptie. Meerdere malen heb ik personen gesproken, die hun uitdrukkelijken wensch hebben te kennen gegeven om een kind te adopteeren, maar wegens gemis aan een wettelijke regeling te dien aanzien verder in den toestand berusten.

Van recenten datum zijn de volgende gevallen in mijn practijk.

De heer K. met een behoorlijke positie alhier, heeft bij zijn wettige echtgenoote geen kind. Van een collega, wiens echtgenoote bij de bevalling is overleden, heeft hij het uit deze bevalling geboren kind in verzorging gekregen, terwijl K. daarna met de voogdij over het kind werd belast met de bedoeling het kind voorgoed bij zich te houden. Aangezien volgens de wet de vader van het kind zich ten allen tijde weer in de voogdij kan doen herstellen, zou K. hierdoor ten zeerste worden gedupeerd. Hij deelde mij dan ook mede, dat hij het kind het liefst zou willen adopteeren, onder bekendstelling tevens dat de vader tegen een eventueele adoptie geen bezwaar zal maken.

Het 2e geval betreft den heer S. alhier, gehuwd en kinderloos. S. heeft 3 minderjarige kinderen geboren uit een ongehuwde Chineesche vrouw aangenomen. Voor deze kinderen heeft hij gelijkstelling met Europeanen gevraagd en verkregen, terwijl hij tevens van de Regeering toestemming heeft bekomen om de kinderen zijn familienaam S. te doen dragen. Ook deze wenscht de kinderen onvoorwaardelijk te adopteeren.

Het 3e geval betreft mijzelf. Mijn huwelijk is kinderloos. Mijn ongehuwde broeder, destijds planter op Java, had bij zijn Inlandsche huishoudster een kind verwekt, dit kind op aanraden van mij en mijn vrouw erkend, waarna hij het kind voor goed afstond aan mij en mijn vrouw. Het kind is nu 9 jaar oud. Mijn echtgenoote en ik wenschen dit kind onvoorwaardelijk te adopteeren, hoe eer hoe liever.

Deze enkele gevallen kunnen met nog een massa andere gevallen worden vermeerderd, indien betrokkenen zich maar wenschen te uiten en het geval wenschen voor te brengen, maar de meesten zwijgen omdat zij „maloe" zijn het geval aan de groote klok te hangen.

Ik ben dan ook bepaald overtuigd, dat er inderdaad behoefte bestaat hier in Indië het instituut van adoptie in te voeren.

Wij zijn met den schrijver, aldus *Onze Stem*, dien wij zeer erkentelijkheid zijn voor diens inlichtingen, mede van meening, dat er meerdere voorbeelden te vermelden zijn, waaruit moge blijken, dat hier in Indië behoefte is aan een instituut van adoptie.

DE CONVENTIE MET BELGIË EN LUXEMBURG TOT DE AFBRAAK DER TARIEFMUREN; EN INDIË?

In *De Nederlandsche Werkgever* van 30 Juni wordt de kortgeleden te Ouchy geparafeerde conventie als een „tariefafbraakontwerp" bestempeld en toegejuicht als een „daad, waarnaar de wereld smacht". Gelijk men weet, strekt die conventie tot wederkeerige, geleidelijke verlaging der tarieven — welke verlaging niet zal overgaan op andere niet tot deze conventie toegetreden meest begunstigde staten — en tot het afzien van nieuwe beperking van in- en uitvoer behoudens in bepaalde bijzondere gevallen. Als strijdmiddel is de conventie geenszins bedoeld; derden hebben het in eigen hand, al of niet dezelfde „tariefafbraak" te bewerkstelligen.

„Het Comité d'Experts Economiques van den Volkenbond, dat onder leiding van den heer Trip stond, is reeds tot de conclusie gekomen, dat dergelijke verdragen onder zekere voorwaarden, waaraan de Hollandsch-Belgische conventie voldoet, geen inbreuk maken op de meestbegunstiging. Er is dus alle reden om aan te nemen, dat de verschillende staten zich hiermede accoord zullen verklaren.

Een andere vraag is inmiddels de volgende: Welken terugslag zullen de tariefreducties, die Nederland en België elkaar toestaan, op het verkeer met Indië hebben? Het zou inderdaad al te vreemd zijn, indien hier te lande Belgische goederen tegen lagere rechten zouden kunnen worden geïmporteerd dan goederen uit Indië. Aan den anderen kant hebben wij minstens een evengroot belang bij een tariefafbraak voor ons in Indië als voor ons in België.

Aan dit probleem is echter in de pers nog niet voldoende aandacht gewijd. Toch zal men de figuur van Indië in deze combinatie onder het oog hebben te zien en zich moeten afvragen, of, indien wij een onderlinge tariefafbraak met België beginnen, een zelfde beginsel niet zal moeten worden gevolgd ten opzichte van onze overzeesche gewesten".

Dit is inderdaad een andere figuur dan exclusieve preferentieele rechten, waartegen indertijd van verschillende zijden bezwaren zijn geopperd, merkt *De Vrijheid* van 5 Juli op.

ONZE WEST EN DE INDISCHE TENTOONSTELLING IN DEN HAAG.

Fred. Oudschans Dentz verwijt, in *Het Kol. Wkbl.* van 30 Juni, de organisatoren van de tentoonstelling in den Westbroekpolder te Scheveningen, veel te weinig aandacht gegeven te hebben en te vragen voor de West, in het bijzonder voor Suriname. Na een inleidend woord komt Schr. tot deze opmerkingen en mededeelingen.

„Was de opzet geweest, dat *alleen* Oost-Indië's schatten zouden worden tentoongesteld, men zou dit hebben betreurd, en als een gemis hebben aangerekend. Nu dit niet het geval is, kunnen wij een klaagtoon aanheffen, dat West-Indië zoo onbeteekenend op de tentoonstelling vertegenwoordigd is. Vijftien regels vertellen ons op blz. 63 van den catalogus, wat er van de West-Indische afdeeling te zien is. Met gespannen verwachting hebben wij deze bestudeerd. In de leiddraad, welke Jkvr. Dr. B. Elias, directrice van het Museum voor het Onderwijs, heeft samengesteld, wordt in 48 bladzijden van de West geen woord gerept.

Wij gaan stilzwijgend de fout in het diorama voorbij, waarin de plantage van de Nederlandsche Handel-Maatschappij „Mariënburg" op den verkeerden oever van de Commewyne is aangebracht (heeft men dat nog niet ontdekt?) en dat de bevolking op één plaats als 148.500, op een andere als 151.350 wordt vermeld en het aantal Europeanen tot het groote getal van 4000 is opgevoerd, ook, dat de statistieken der voortbrengselen op het diorama nog de cijfers van 1930 aanwijzen (hadden die niet bijgewerkt kunnen worden voor 1931?), van de huisvlijt van beide gebiedsdeelen hebben wij niets bespeurd. Geen huisvlijtartikelen van Curaçao en Saba, geen huisvlijtvoorwerpen van Suriname, geen snijwerk van Boschnegers, geen aardewerk en weefwerk van de oorspronkelijke bevolking, de Indianen, hebben ons oog getroffen.

Nu zou men mij kunnen tegenwerpen, dat de bezitters daarvan, waarvan er in 's-Gravenhage toch zeker een groot aantal woonachtig zijn, die niet hebben aangeboden, maar het zal hun als mij zijn vergaan, die gemeend hebben, dat een verzoek om inzending of een oproeping om deze te mogen ontvangen, welke achterwege bleef, de overtuiging had gegeven, dat die in voldoende mate aanwezig zouden zijn, om van beide gewesten een goed denkbeeld te geven, zooals dit op de I.T.A. te Arnhem is geschied. De eigenaars daarvan zijn in Den Haag toch niet ver te zoeken. De verzameling daarvan zou zeker wel een heele zaal hebben kunnen vullen en een keuze eruit zou zelfs daaruit hebben moeten plaats gehad.

Met voldoening bezag ik de fraaie vitrine van den heer C. L.

Tomson, de onvermoeide propagandist voor Surinaamsche citrusvruchten, op de galerij van het gebouw, waarin de commercieele inzendingen zijn ondergebracht, maar ik vrees, dat velen er rakelings zijn langs geloopen en de sierlijk gerangschikte verzameling niet hebben bezichtigd. In den catalogus is zij zelfs niet vermeld!

Uit het voorgaande zal het den lezer duidelijk zijn, dat ik dankbaar was, toen mij de vraag gedaan werd mede te helpen aan de tentoonstelling: *Boek en Krant*, welke 18 dezer geopend is, zoodat ik daar inderhaast een en ander kon bijeenbrengen, wat over Suriname en Curaçao geschreven is. Kan Suriname niet bogen op een zoo uitgebreide literatuur op het gebied van belletrie na 1900 als Ned.-Indië, ik heb daarom een en ander van land- en volkenkunde eraan toegevoegd. De firma Nyhoff was zoo welwillend voor de tentoonstelling een volledige verzameling van de West-Indische Gids, 12 jaargangen (13 deelen) af te staan, welke opeengestapeld, een eerbiedwaardige toren vormen. Van het Stammuseum van het Algemeen Nederlandsch Verbond, kreeg ik de krantenwanden in bruikleen, welke op verrassend duidelijke wijze de Nederlandsche Pers in de gebiedsdeelen in Oost- en West-Indië aantoonen.

Zoo zal de belangstellende bezoeker werken aantreffen van Helman (Lichtveld), meyrouw den Tex-Boissevain, Capelle, Van Blankensteyn, Wynaendts Francken, Van Kol, Staal, Menkman, Legène, Fr. Realino, Carel Brensa, Weiss, Ivans, Aspinall, Ahlbrinck, Leys, The South American Handbook, Chambers, enz. en de platenalbums van Suriname en Curaçao, tezamen een 28-tal werken. Op het gebied van de krant kon ik een viertal oude nummers afstaan, zooals de eerste krant, welke in Suriname is verschenen, de Weeklyksche Woensdaagsche Surinaamsche Courant van 10 Augustus 1774 (niet 1794, zooals de dagbladen hebben gemeld), de Surinaamsche Nieuwsvertelder van 1792, de Surinaamsche Courant van 1792 en de Gazette de Surinam van 23 April 1792. De vereeniging *Oost en West* zorgde voor een stel Surinaamsche en Curaçaosche kranten voor de leestafel.

Deze tentoonstelling *Boek en Krant* verheugt zich in een groote belangstelling en de West krijgt daarbij zijn rechtmatig deel".

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

ZENDING EN VOLKSLEVEN IN NEDERLANDSCH-INDIË.

door Dr. H. Th. Fischer. N.V. Uitgeversmaatschappij W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, prijs *f* 3.—, geb. *f* 3.75.

Dit werk (205 blz.), geschreven door een ethnoloog, na een studiereis door een deel van Ned.-Indië gemaakt te hebben, bevat — voorzoover ons bekend — het meest diepgaand, hoewel o.i. niet steeds juist oordeel over de zending, w.o. ook te verstaan de Roomsch-Katholieke missie, door een buitenstaander uitgesproken.

De vragen, die de schrijver getracht heeft te beantwoorden, zijn: In welk opzicht beïnvloedt de zending de inheemsche adat? In hoeverre houdt zij rekening met het eigen kultuurbezit en de eigen denkwijze der Indonesiërs? Welke vormen neemt het Christendom hier aan en volgens welke methoden bereikt de zending de beste resultaten, zonder het eigen karakter der bevolking verloren te doen gaan?

Bezocht werd Minahassa, Bolaäng-Mongondouw, Sangir Midden-Celebes, Rantepas, Timor, Flores, Ambon, Kei, de Bataklanden en Nias; dus in hoofdzaak Protestantsch gebied. Van de Java-zending is niet gerept, omdat het karakter daarvan geheel afwijkt van dat der andere zendingsgebieden.

Daar de zending een van de manieren is waarop het Westen met het Oosten in aanraking komt is ook hierbij sprake van een assimilatie- of een synthesepolitiek, en de eerste vindt onder de zendelingen de meeste aanhangers, wat de schrijver betreurt omdat hij de voorkeur geeft aan de laatste politiek, n.l. het bewaren van het waardevolle der inheemsche kultuurvormen in het Oosten voor ondergang in den storm uit het Westen komende. Instede van steeds Europeesch-christelijke gebruiken in de heidensche landen in te voeren waren z.v.m. de oude gebruiken over te nemen en mede te kerstenen.

De verhouding tusschen zending en regeering behandelend, wordt gewezen op de omstandigheid, dat het werk van bestuur

en dat der zending elkaar sterk beïnvloeden, zoodat een minder goede verstandhouding, die wel eens voorkomt, ongewenscht heeten moet en acht Dr. Fischer het mogelijk, daarin verbetering aan te brengen door z.v.m. den zendingsarbeid van uit een centraal punt te doen leiden, zoodat moeilijkheden niet opgelost behoeven te worden tusschen een bepaalden controleur of gezaghebber en een bepaalden zendeling, doch dadelijk in een meer zakelijke sfeer uitgemaakt worden door resident of assistent-resident en een hoogeren vertegenwoordiger der zending.

Ten aanzien van art. 177 der Indische staatsregeling wordt partij gekozen tegen de dubbele zending (Protestantsch en Roomsch Katholiek), zooals ook de meeste Protestantsche zendelingen en de bestuursambtenaren doen.

De resultaten der zending zijn uit drieërlei oogpunt te beschouwen, n.l. de cijfers der bekeeringen, de uiterlijke veranderingen op kultureel en economisch gebied en voorts de invloed op de geloofsbegrippen en het huiselijk leven der gekerstende Indonesiërs.

De heer Fischer hecht de meeste waarde aan het laatste criterium en meent dan dat over het algemeen het Christendom aan deze menschen een nieuwen grond voor hun bestaan heeft geschonken, hoewel hij toegeeft, dat het heidendom onder hen nog krachtig voortleeft, „maar waar ook nu nog in Nederland in de „strengst geloovige streken sporen van animistisch geloof zijn „terug te vinden en ontwikkelde Nederlanders allerlei magisch „bedoelde handelingen verrichten, behoeven magische afweer-„middelen tegen onweer, angst voor de zielen van afgestorvenen „enz. ons van de pas gekerstende heidensche volken zeker niet te „verwonderen".

Daar voorts een zendeling zijn taak slechts naar behooren kan vervullen wanneer hij het vertrouwen der bevolking bezit, wordt afgekeurd dat vooral de Protestantsche zendeling, die in den regel een grooter ressort heeft dan de Roomsch Katholieke, in de laatste jaren hoe langer hoe meer in beslag genomen wordt door zijn administratief werk, zoodat ten slotte de inheemsche onderwijzer en prediker het eigenlijke bekeeringswerk doen en de eigenlijke godsdienstige leiders zijn.

Hier meenen wij te mogen opmerken, dat zulks toch het na te streven einddoel moet zijn!

De voorbereiding der Protestantsche zendelingen en hulppredikers te Oegstgeest wordt behoorlijk geacht, evenzoo die der Jezuïeten, minder goed die der andere Roomsch-Katholieke zendelingen, welke te weinig taalonderricht ontvangen. Hetzelfde is het geval met de predikanten, uitgezonden door de Gereformeerde

kerken en door de Indische kerk, terwijl de voorbereiding bij de zending van het Leger der Heils als de minst waardevolle wordt beschouwd.

Hoewel vele bevoegde beoordeelaars, w.o. ook de Paus, meenen dat de eigen (inheemsche) geestelijke leiders een opvoeding behoeven, gelijkwaardig aan een Europeesche, acht de schrijver het verantwoord om aan volijverige inheemsche Christenen het recht tot sacramentsbediening te verleenen, ook zonder een bepaalde goeroe-kursus of uitgebreide priesteropleiding te hebben gevolgd.

Parallel met het streven naar een stand van Indonesische geestelijke leiders loopt dat naar de onafhankelijke gemeente, althans in de Protestantsche zendingsgebieden.

Er schijnt bij de Inlandsche Christenen geen sprake te wezen van de beweging „los van Nederland", daarentegen bij een klein deel hunner wel van een „los van de zending", vooral waar de zending of de Indische kerk niet tegemoet komt aan het verlangen naar autonomie. Zij willen zelf handelen, zelf de leiders hunner gemeente kiezen, zelf hunne gemeente besturen en hare belangen behartigen. Zij wijzen op de in Minahassa doorgevoerde bestuurlijke ontvoogding en wenschen hetzelfde op kerkelijk gebied. Aan dit verlangen is b.v. voldaan in de Molukken en de Bataklanden, waar reglementen daarvoor zijn ontworpen.

De overgang tot het Christendom van den heiden beteekent voor hem een bevrijding van een grooten last, n.l. het voortdurend besef door bepaalde handelingen de bovennatuurlijke krachten te beïnvloeden en aldus zijn eigen geluk of ongeluk te kunnen bewerken, verbonden met de vrees voor de booze bedoelingen van anderen, die eveneens indirect van dezelfde bovennatuurlijke krachten gebruik kunnen maken.

Wanneer men bedenkt, dat blijkens de folklore in tal van Europeesche landen ook de Christen aldaar niet vrij is van bijgeloof, kan het geen verbazing wekken dat de inheemsche Christenen op Flores, Sangir en Ambon, dezelfde neiging toonen, b.v. stukjes altaarkaarsen worden op zee bij stormweder aangestoken, palmtakken gewijd op Palmzondag worden verbrand en de asch over het beplante veld gestrooid, door den priester gezegende kaarsen worden op de graven geplaatst een dag vóór de beplanting der gronden. De animist is conservatief, doch wanneer het gezag of een gebeurtenis hem dwingt de adat te schenden, dan begrijpt hij dat een andere adat, n.l. die der Europeanen, daarvoor in de plaats moet komen en dit gaat des te gemakkelijker, wanneer de nieuwe christelijke gebruiken animistisch mogen worden opgevat.

Dan wordt uitvoerig de invloed der zending op uiterlijkheden

behandeld, als het aannemen der Europeesche kleeding, het veranderen der haartooi, de naamsverandering bij den doop en het ontstaan van een familienaam, het vrijer optreden tegenover Europeanen, de afkeer van koeliearbeid enz., terwijl het verwijt van toenemende onzedelijkheid onjuist wordt genoemd.

De invloed der zending op economisch en maatschappelijk terrein acht Dr. Fischer niet groot, gewoonlijk zijn de veranderingen aan bestuursmaatregelen toe te schrijven, doch — wat ons daarmede in strijd voorkomt — toch erkent hij dat de prediking van het Christendom soms een betreurenswaardige breuk in de maatschappelijke eenheid doet ontstaan, n.l. de afscheiding tusschen Christenen en niet-Christenen, en ook dat de prediking de maatschappelijke positie der vrouw en de daarmede samenhangende huwelijksadat beïnvloedt. De vraag, in hoever men rekening houden moet met de oude gebruiken omtrent het al of niet toelaatbare van een huwelijk, wordt door de zendelingen verschillend beantwoord en vermeent de schrijver, dat alleen zulke huwelijken den Christelijken zegen moeten verkrijgen, die naar de algemeene volksopvatting geoorloofd zijn. Een moeilijkheid hierbij vormt de polygamie, die in theorie uiteraard bij een Christen niet toegelaten kan worden. Dit is het standpunt van de Roomsch Katholieke geestelijkheid, terwijl de Protestanten geen bezwaar hebben den heiden tegelijk met zijne vrouwen te doopen. Van uit een ethnologisch standpunt bezien, stemt Dr. Fischer in met het gevoelen der laatsten en verwacht hij, dat langzamerhand bij een verbetering der huisvesting, n.l. vaste huizen met afzonderlijke kamers, en bij een toenemende beoefening van landbouw en veeteelt de polygamie zal afnemen. De echtscheiding niet toegelaten door de Roomsch Katholieke zending, wordt natuurlijk wel toegestaan door de Protestantsche zendelingen, zelfs in gevallen waar dat naar onze wet niet het geval zou wezen, b.v. wanneer een huwelijk kinderloos blijft.

Reeds lang is men bezig met het opstellen van een nieuwe huwelijksregeling voor Christen-inlanders, geldende zoowel voor Protestanten als voor Roomsch-Katholieken, wat ongetwijfeld zeer moeilijk is.

De noodige aandacht is besteed aan de viering der ingevoerde Christelijke feesten en daarbij ook wel critiek uitgeoefend op het gelijktijdig verbod hier en daar van inheemsche gebruiken, instede van deze voorloopig toe te laten, in afwachting van een Christelijke adat, die langzamerhand zelf uit de Christelijke gedachte kan voortkomen. De oude dans, zang, muziek en maaltijd bij feesten worden wel eens uitgesloten. Daarentegen komen zij

elders nog wel voor, b.v. bij het jaarlijksch zegenen der buffels te Bada in Midden-Celebes.

De kerstening van heidensche adat — door den schrijver voorgestaan — ontbreekt overigens niet geheel, b.v. het medegeven van den doopbrief in het graf, het branden van lampen op graven, het vieren van het oude doodenfeest op een der Paaschdagen enz. Verder de eedsaflegging met den bijbel boven het hoofd: „als ik lieg dan moge God mij door het doopwater op mijn hoofd straffen", daarbij zich bewust, dat het doopwater de magische kracht heeft die zich tegen den eedschender van zelf zal ontlasten. Of „wanneer ik de waarheid niet spreek, moge ik sterven", daarbij een kaars uitblazend.

Als taboe (heidensch verbod) teeken wordt een kruis gebruikt of het opschrift „Gebod van God, steel niet".

De heer Fischer keurt voorts af, dat de gewone Zondagsche godsdienstoefening overal een sterk Europeesch karakter toont, waarin gezaghebbende zendingsautoriteiten reeds getracht hebben verandering te brengen, alsmede dat de ontaarding der inheemsche kunst, n.l. hare moderne vervlakking en egalisatie, niet door de zending wordt tegengegaan. Het tegendeel ziet men zelfs, waar het volk een eigen mooie bouwstijl heeft, zooals op Nias, zijn de kerken niet anders dan krotten. Voorbeelden van het tegenovergestelde leveren daarentegen een kerk in Toradjastijl gebouwd, een Hollandsch-Inlandsche school op Bali in fraaie gecombineerde Westersch-Balisch stijl opgetrokken.

Ook spreekt hij een ongunstig oordeel uit over de waarde der zendingsscholen als opvoedingsinstituut en wenscht „dat het „volk ze kan beschouwen als een deel van zijn eigen gemeenschap. „Het moet waarlijk een volksschool zijn, dus geen vreemd element „dat slechts geduld wordt omdat hoogere machten, n.l. het „Nederlandsch bestuur het beschermt. Men moet nooit een school „opdringen en eenmaal gesticht, moet zij in principe door de be„volking zelve worden onderhouden. De schooltijden moeten zóó „geregeld zijn, dat de ouders hunne kinderen niet geheel bij het „werk op de ladang behoeven te missen. In plaats van zendings„scholen treft men overal slechts gouvernementsscholen aan „onder beheer van de zending".

O.i. is hier de criticus niet billijk en redelijk, wat hij wenscht is toekomstmuziek, intusschen kan de jeugd toch niet van onderwijs verstoken blijven. Hij verlangt het thans nog onbereikbare en keurt af dat instede daarvan naar het bereikbare wordt gestreefd.

Ten slotte de medische zending prijzend, wijst hij op de geringe belangstelling onder de jonge Nederlandsche medici voor

het zendingswerk, immers groote zendingsgebieden buiten Java roepen tevergeefs om geneesheeren en beveelt hij nog eens [1]) een taalkundige en ethnologische vooropleiding aan voor artsen die in Indië gaan arbeiden. Ht.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MIJ. EN HARE HANDELINGEN IN 1931.

Somber verslag. Bij het verschijnen, vijf maanden na den afsluittermijn, is er nog geen reden om een meer opgewekt geluid te laten hooren, Lausanne, Genève ten spijt, en met Ottawa in zicht.

Uit hetgeen de rapporten en overzichten vermelden doen wij enkele grepen in gedeelten, waar Oost en West speciaal aan de beurt zijn.

Zoo lezen wij:

De landen in het Oosten, waar onze Mij. vestigingen heeft, hebben zonder uitzondering in 1931 zwaar geleden. De economische toestand ging in al die gebiedsdeelen zienderoogen achteruit. Geen land bleef er voor gespaard en er was bijna geen bedrijf aan te wijzen, dat er niet door werd getroffen. Vermindering van welvaart en verarming in uitgebreide lagen van de bevolking, gepaard aan algeheel gemis aan vertrouwen in het toekomstige markt- en prijsverloop, deden allerwegen de vraag naar voortbrengselen van landbouw en industrie afnemen. De omzetten van den handel kwamen op een aanmerkelijk lager niveau, hetgeen mede ten nadeele strekte van alle bedrijven, die bij het goederenvervoer zijn betrokken.

N.-I. als exportland afhankelijk van de vraag naar zijn land- en mijnbouwproducten, ondervond de ongunst der tijden in hevige mate. Het vooruitzicht van de sluiting van een groot aantal cultuurondernemingen had een deprimeerenden invloed. De Staatsinkomsten krompen aanmerkelijk in.

Omtrent de naaste toekomst van Indië kan men zich evenmin aan voorspellingen wagen als ten aanzien van het verdere verloop van de crisis in Europa. Het is echter niet aan te nemen, dat een zoo belangrijk productiegebied als Indië, dat dermate rijk is aan natuurlijke hulpbronnen, blijvend zijn beteekenis voor de wereldmarkt zou moeten verliezen. Menige crisis heeft Indië medegemaakt en steeds heeft het zich uit een tijdelijke inzinking, hoe ernstig zich deze ook liet aanzien, weder weten te verheffen. Dikwijls heeft het zich zelfs verheugend snel kunnen herstellen. Het komt ons voor, dat zulks ook thans op den duur niet zal uitblijven, maar dat het herstel des te vroeger zal intreden, naarmate men zich eerder aan de nieuwe verhoudingen zal weten aan te passen. Voor vele zaken zal een nieuwe basis, een nieuwe waardeering moeten worden gevonden.

Onder „Nederlandsch-Indië", komt op financieel gebied het volgende voor:

De geldmarkt was gedurende het eerste semester van het verslagjaar ruim. In het tweede halfjaar, toen de cultuurondernemingen ten gevolge van de stagneerende verkoopen genoodzaakt waren in meerdere mate een beroep op

---

[1]) Zie *De Indische Gids*, December 1931, blz. 1057.

de banken te doen, namen de beschikbare middelen merkbaar af. In de rentetarieven van de circulatiebank kwam echter geen wijziging.

De officieele verkoopkoers voor telegrafische overmakingen van Batavia naar Amsterdam bedroeg tot 20 Juli 1931 100⅛, om kort daarna via 100¼ tot 100½ op te loopen als uitvloeisel van gering aanbod van exportpapier. Daarna trad een reactie in en de koers daalde via 100⅜ tot 100¼ op 14 September. Na het verlaten door Engeland van den gouden standaard verklaarde De Javasche Bank zich bereid t. t. Holland tot 100¾ af te geven, doch uitsluitend voor reëele handelsdoeleinden. Deze koers bleef verder in het verslagjaar ongewijzigd.

De noteering voor telegrafische transferten op Londen opende op 12.07½ om geleidelijk te stijgen tot 12.15 op 20 Maart. Daarna daalde de koers met eenige schommelingen tot 12.05 op 19 September. Op 21 September, toen bekend werd dat Engeland de goudbasis voor zijn betaalmiddel had prijsgegeven, liep de koers tot nominaal 10.50 terug om daarna fluctueerend, geleidelijk af te brokkelen tot 9.— op 30 November; het laagste punt werd bereikt op 8 December met 8.25. Het jaar sloot via 8.90 op 17 December met een noteering van 8.75.

De wisselkoers op Amerika bedroeg bij den aanvang des jaars 2.48¾, steeg tot 2.50 op 4 Maart en daalde met eenige fluctuaties tot 2.48½ op 10 September. Daarna monteerde de koers tot 2.52 op 5 October, doch liep wederom terug tot 2.48½ op 16 October. Hierop volgde een stijging tot 2.52½ op 17 December. De slotnoteering bedroeg 2.52.

De bankbiljetten-circulatie van De Javasche Bank, bij den aanvang des jaars 252 millioen gulden bedragende, liep na 10 Januari geleidelijk terug van 257 millioen tot 229 millioen gulden op 26 December, welk bedrag tevens het laagste van het jaar was. De verplichte metaaldekking bleef ongewijzigd vastgesteld op het in 1928 bepaalde dekkingspercentage van 40 % der direct opeischbare schulden en bedroeg steeds meer dan het vereischte minimum. Het bedrag der in omloop zijnde ongedekte muntbiljetten liep terug van 13 millioen gulden aan het begin tot 4 millioen gulden aan het einde des jaars. De voorraad zilveren munten gaf een vermeerdering te zien van 40 millioen gulden begin Januari tot 47 millioen gulden eind December.

Het Gouvernement stond gedurende het geheele verslagjaar debet bij De Javasche Bank. Blijkens de weekbalans der circulatiebank van 3 Januari wees de rekening een debetsaldo aan van *f* 1.7 millioen, hetwelk met eenige schommelingen opliep tot *f* 32 millioen op 16 Mei. Daarna viel een vrij geleidelijke vermindering te constateeren tot *f* 5.2 millioen op 26 December. De vlottende schuld van Nederlandsch-Indië, de muntbiljetten buiten beschouwing gelaten en ongeacht de saldi bij 's Landskassen en het debetsaldo bij De Javasche Bank, liep van rond *f* 87 millioen op tot circa *f* 179 millioen, hoewel door uitgifte van een 4½ % leening in Mei 1931 een bedrag van *f* 100 millioen was geconsolideerd.

De effectenhandel werd zwaar getroffen door de aanhoudende koersdalingen van vrijwel alle fondsen. De noteering van obligatiën Nederlandsch-Indië daalde tot een ongekend laag niveau. Tegen het einde des jaars konden de koersen zich echter eenigszins herstellen.

Het verslag zegt over „Suriname":

In de 49ste campagne, loopende van 1 September 1930 tot 18 September 1931, werden op onze suikerfabriek „Mariënburg" vermalen 169.635 ton riet, afkomstig van 2212 H.A. aanplant, uitkomende op een rietopbrengst van 77 ton per H.A. De suikerproductie bedroeg in totaal 14.647 ton. Van de geproduceerde suiker werd 13.025 ton naar Europa verscheept, terwijl het

restant plaatselijk werd verkocht. De rumproductie bedroeg 645.255 liters.

Gedurende het verslagjaar stond ons Agentschap in Suriname in relatie met 1 suikeronderneming en 2 koffie-plantages.

Zooals uit de winst- en verliesrekening blijkt, werd in 1931 een verlies geleden van *f* 411,155.87.

Voorts leest men over het Agentschap in Suriname:

Dit staat voor *f* 1,678.505.24 in de boeken. De activa bestaan in hoofdzaak uit de suikerfabriek Mariënburg, die te boek staat voor een bedrag ver beneden den kostprijs.

Ten slotte de winst- en verliesrekening van de vestigingen in het Oosten op ultimo December 1931:

Debet. Kantoor-onkosten *f* 3.500.396,10; cultuurondernemingen in N.I. *f* 4.270.119,67; afschrijving en reserveering op deelneming in ondernemingen en vorderingen op deze *f* 1.100.072,97; afschrijving en reserveering op andere cultuurbelangen *f* 1.639.284,64; afschrijving op vaste eigendommen *f* 405.104,26, totaal *f* 10.914.977,64.

Credit. Provisie-, interest- en wisselrekening na aftrek van afschrijving en reserve op dubieuze debiteuren en voor belasting *f* 4.948.931,14; nad. saldo *f* 5.966.046,50, totaal *f* 10.914.977,64.

BUREAU VOOR HANDELSINLICHTINGEN. VERSLAG OVER 1931.
(Oudebrugsteeg 16, Amsterdam, C.).

Het verslag over en voor deze vereeniging uitgebracht over het vorige boekjaar vraagt niet in 't een of ander opzicht bijzondere aandacht voor Indië, al worden Oost en West er wel in te pas gebracht. Over bedrijvigheid van de, aan de instelling verbonden, West-Indische Kamer verneemt men o.i. zelfs te weinig. Maar er wordt in de mededeelingen een toon aangeslagen, die verdient gehoord te worden overal waar onze zakenmenschen op den uitkijk staan naar nieuw afzetgebied, en dien wij daarom hier ook willen laten vernemen.

Na de algemeene opmerking:

„De bijzondere economische omstandigheden hebben ook ons land genoodzaakt tijdelijke maatregelen tot verhooging der invoerrechten en beperking van den invoer te nemen, waardoor wel ernstige inbreuk moest gemaakt worden op ons beproefd vrijhandelstelsel, dat steeds tot de welvaart van Nederland heeft bijgedragen. Dat deze algemeene malaisetoestand grooten invloed heeft gehad op de werkzaamheden van onze Vereeniging is begrijpelijk",

volgt hetgeen wij bedoelen.

„De bakens moesten worden verzet door des te actiever propaganda te maken voor de Nederlandsche fabrikaten in die landen, waar geen beperking van invoer bestond. Deze maatregelen hebben verrassende resultaten opgeleverd, zoodat wij velen aan ons hebben verplicht.

Ook handel en nijverheid hebben zich in vele gevallen aan de gewijzigde toestanden aangepast door omzetting van zaken of uitbreiding van een aantal artikelen. Wij konden daarbij in belangrijke mate onze medewerking verleenen".

Onder „buitenland" wordt melding gemaakt van de ondervonden teleurstellingen door de hooge tarieven in diverse landen, door de belemmering van het betalingsverkeer, door de contingenteeringen, maar de directie van het bureau heeft dan onmiddellijk maatregelen genomen om nieuwe markten te ontdekken door plaatselijk te onderzoeken, welke Nederlandsche artikelen met succes elders konden worden ingevoerd. Mededeelingen daaromtrent heeft het direct aan de leden der vereeniging doen toekomen, terwijl zij eenige malen in de groote dagbladen werden gepubliceerd.

Dat de instelling, door haar medewerking te verleenen aan een groot aantal instellingen over de geheele wereld, met succes heeft gewerkt in de richting van centralisatie van den inlichtingdienst voor handelsadressen, bewijzen de vele schriftelijke erkentelijkheidsbetuigingen, welke zij mocht ontvangen. Haar directeur, de heer W. R. Chambers, werd ter zake door de Fransche regeering beloond met de décoration d'officier de l'Instruction Publique.

Ten slotte halen wij hier nog de woorden aan, door den voorzitter van den Raad van bijstand, Jhr. G. C. Quarles van Ufford gesproken aan het einde der rede, waarmede hij den 20en Juni de jaarvergadering opende:

„Na deze uiteenzetting van den huidigen ontstellenden toestand, doet het weldadig aan, dat zich nochtans in ons land een Bureau voor Handelsinlichtingen zonder anderen dan moreelen Staatssteun met succes handhaaft en met kracht aan dezen storm het hoofd biedt.

Deze instelling dankt haar weerstandsvermogen aan hare groote geaccumuleerde reserves aan gegevens en adressen en aan de voortvarendheid, waarmee de directeur en het in aantal verminderde personeel dit materieel op het meest recente peil weet te houden, maar anderzijds ook aan het feit, dat juist in deze tijden van voortdurend wisselende omstandigheden, vooral de kleinhandel en industrie groote behoefte hebben aan nieuwe

relatie's en aan de jongste gegevens over veranderde afzetgebieden.

Dankbaar voor den steun en het vertrouwen, dat het Bureau van die zijde, doch ook van de Gemeente Amsterdam, de meeste Kamers van Koophandel en andere instellingen geniet, vindt het daarin een aansporing om den inlichtingsdienst met onverflauwden ijver en toewijding te blijven verzorgen."

DE REGEERING EN DE SUIKERINDUSTRIE.

Volgens een *Aneta*-bericht uit Batavia, dat den 22en Juli in de Nederlandsche bladen verscheen, heeft de Indische regeering in de Memorie van Antwoord op het Afdeelingsverslag van den Volksraad ten aanzien van de begrooting van Landbouw verklaard, dat zij met alle aandacht het verloop volgt van de situatie in de suikerindustrie. Indien de overtuiging is verkregen, dat de omstandigheden het treffen van maatregelen mogelijk en noodzakelijk maken, zal de Regeering niet nalaten daartoe over te gaan. Voorshands schijnt de tijd daarvoor nog niet rijp te zijn.

Ten aanzien van de Chadbourne-overeenkomst meent de Regeering, dat de Java Suikerindustrie de gelegenheid moet worden gelaten om de door haar aangegane verplichtingen en verbintenissen na te komen.

Gedwongen aanvulling van den suikerimport in Nederland uit Java en Suriname acht de Regeering in strijd met de moederlandsche handelspolitiek en de handelstractaten. Door de Suikerindustrie zelf is geen verzoek daartoe gedaan.

VARIA.

SLATIN PASJA.

Het *Alg. Hbl.* van 9 Juni weet het volgende te verhalen.

In een klein huis te Merano, versierd met Oostersche tapijten en wapenen, leeft baron Rudolf von Slatin, eens Slatin pasja, tot 1914 de eenige generaal-majoor à la suite (behalve eenige buitenlandsche prinsen) van het Engelsche leger. Slechts het feit dat uit het biografisch archief bleek dat Slatin dezer dagen 75 jaar geworden is, heeft de aandacht weer eens gevestigd op een van 's werelds roemrijkste avonturiers, die thans stil en vergeten in het Oostenrijksche — sinds den vrede Italiaansche — dorpje Meran in Zuid Tirol woont en nog slechts belangstelling heeft voor zijn postzegelverzameling.

Baron Rudolf von Slatin, de „blauwoogige Oostenrijksche aristocraat", trok op zijn 22ste jaar uit zucht naar avontuur de wijde wereld in, na tijdens den Bosnischen veldtocht tot luitenant van het Oostenrijksche Koninklijk en Keizerlijk leger bevorderd te zijn wegens zijn dapper gedrag.

Hij meldde zich aan bij Gordon, den opperbevelhebber van het Britsche leger in den Soedan, en hij onderscheidde zich bij de veldtochten tegen de opstandelingen zoodanig, dat Gordon hem tot gouverneur van de groote provincie Darfoer aanstelde. De legers van Slatin behaalden overwinning op overwinning, maar ten slotte viel hij in handen van den derwisj Mohamed Achmed, die de Soedaneezen den Mahdi noemden, den Messias van den Islam. Twaalf jaar zuchtte Slatin in de gevangenschap van de rebellen. Kartoem viel, na een langdurige belegering, Gordon werd vermoord en men twijfelde er niet aan of ook Slatin behoorde niet meer tot de levenden.

Begin 1895 wist Slatin echter te ontvluchten en kwam hij, na een langen lijdensweg door de barre woestijnen, in Caïro aan, waar de onderkoning van Egypte, de koningin van Engeland en de keizer van Oostenrijk hem overstroomden met eerbewijzen. Slatin sloot zich dadelijk weer aan bij Kitchener, die den Soedan voor Engeland heroverde, en in 1900 werd Sir Rudolf Slatin directeur-generaal van den Soedan. Het kolonisatiewerk van den

Soedan, dat een prachtig resultaat opleverde, was geheel aan Slatin pasja te danken.

Bij het uitbreken van den wereldoorlog wilde men Slatin Britsch onderdaan maken. Hij weigerde echter en vertrok naar Weenen, waar hem de zorg voor de krijgsgevangenen opgedragen werd. Hij ging met de Oostenrijksche delegatie mee naar Saint-Germain om te onderhandelen over de krijgsgevangenen-uitwisseling en trok zich na afloop der onderhandelingen dadelijk te Meran terug.

Daar leeft Slatin pasja, eens de groote Egyptische heerscher, van een Oostenrijksch pensioentje, als een oude, treurige, gebroken man. Met zijn verjaardag ontving hij gelukwenschen van Bondspresident Miklas en den burgemeester van Weenen, Seitz.

„Maar de menschen zijn mij al vergeten", zoo verklaarde hij, „zij zullen verbaasd zijn te hooren dat ik nog leef."

SPONTANE KOLONISATIE IN BOVEN-LANGKAT.

De *Deli-Crt.* schrijft over een spontane Europeesche kolonisatie in Halaban. Halaban ligt nog juist in Sumatra's Oostkust (in Boven-Langkat), niet ver van de grens van Atjeh. Het is een Atjeh-tram-halte, en verschillende kleine Inlandsche centra zijn ook op andere wijze als per tram van hier uit gemakkelijk te bereiken.

Bij deze plaats heeft zich een Europeesche kolonisatie gevormd. Het is alles heel stil gegaan. Boschwezen stelde grond beschikbaar; het bestuur, voornamelijk in den persoon van den controleur van Pangkalan Brandan, werkte mede en eenige administrateurs uit Tamiang vormden een soort commissie van Toezicht en..... hebben persoonlijk financieel de onderneming zooveel mogelijk gesteund.

Er zijn thans ongeveer zeven Europeanen aan het werk. Ieder krijgt een stuk grond van tien hectaren. Het liefst heeft men natuurlijk ex-planters, maar een eisch wordt terzake niet gesteld.

De kolonist zet een pondok in elkaar en de pioniers-arbeid kan beginnen. Met behulp van een paar Javaansche koelies — maar zelf dapper meewerkend — kan de kolonist zich betrekkelijk spoedig een, weliswaar niet weelderig, maar toch goed bestaan scheppen als kleinlandbouwer. Het eerste jaar wordt padi uitgezaaid; verder wordt wat aan kleinveeteelt gedaan; er worden wat sajoers voor de Inlandsche markt verbouwd, welke, doordat men gebruik kan maken van de Atjeh-tram, gemakkelijk in kleine

hoeveelheden kunnen worden geplaatst. Er is visch te over in deze streek... ...

Het is, zoo vertelde iemand die de kolonisatie eens is gaan opnemen, buitengewoon aardig om te zien, hoe zich hier al een klein wereldje gaat vormen. Alles gaat voorspoedig, er heerscht een voortreffelijke geest en er wordt hard gewerkt.

Natuurlijk worden er aan menschen die te Halaban van wal willen steken zekere eischen, ook financieele, gesteld, maar bepaald kapitaalkrachtig behoeft men stellig niet te zijn om hier te beginnen.

NEPOTISME BIJ DE REGENTSCHAPSRADEN.

De gouverneur van West-Java heeft de regentschapsraden in zijn gebied aangeschreven om geen benoeming, voor welke betrekking ook, aan te bevelen of te bekrachtigen, indien de belanghebbende eenige verwantschap heeft met den regent of met een lid van den raad.

Naar aanleiding van deze aanschrijving wijst een Javaansche medewerker van de *Indische Crt.* er op hoezeer de toestand bij vele regentschapsraden in West-Java lijdt door nepotisme. Het heeft dan ook menigeen verwonderd, dat ter zake niet eerder van hooger hand werd ingegrepen.

Men heeft immers kunnen waarnemen, dat personen, nauw met den regent verwant, vertrouwensposities bij den regentschapsraad bekleedden, waarin zij, vrij van de knellende banden van een scherpe contrôle, zoodanig beschermd worden, dat zij een reeks van jaren ongestoord en naar hartelust konden fraudeeren. Laat over het algemeen de contrôle van de zijde van den regent, die op het gebied van administratie geen groote deskundigheid pleegt aan den dag te leggen, veel te wenschen over, als het een vertrouwd en bevriend familielid betreft, blijft als regel elke ernstige contrôle achterwege.

De nadeelen van nepotisme zijn velerlei. Moet bij een vacature bij den raad een keuze worden gedaan uit de talrijke sollicitanten, dan is, wanneer zich onder hen een of meer familieleden van den regent bevinden, in den regel van een vrije en zuivere keuze geen sprake. Al dadelijk valt de keuze op het familielid, dat het meest in een gunstig blaadje (qua bloedverwant) bij den regent staat. Is hij eenmaal in het zadel, dan geniet hij verder de voordeelen, welke hem als familielid van den regent toevallen. Door het overig personeel wordt hij als zoodanig in den dienst min of meer ontzien, en in het particuliere leven kan hij zich dingen veroor-

loven, welke van een niet-familielid allicht niet zouden worden geduld.

Bij de tegenwoordige samenstelling der regentschapsraden, waarin het ambtelijk element domineert, valt het den regent niet moeilijk op de raadsleden, die in dienstbetrekking tot hem staan, pressie uit te oefenen, hetgeen voor den goeden gang van zaken vaak schadelijk blijkt.

Reeds vóór de instelling der regentschapsraden, werd zulk nepotisme gevreesd in de kringen van ontwikkelde inheemschen, daar zij de inheemsche maatschappij voor de van boven af opgedrongen nieuwigheden lang nog niet rijp achtten. Toen de regenten nog grooteren invloed konden uitoefenen op de benoemingen van de aan hen ondergeschikte prijaji's en ook van de patih's, kon men in menig regentschap in West-Java een familieregeering constateeren. Het gouvernement heeft daarin eerst te elfder ure ingegrepen.

Ook heden ten dage ziet men hier en daar, waar de regenten zoo goed als geheel naar eigen verkiezing kunnen overgaan tot aanstelling of aanbeveling van personen tot het bezetten van zekere ambten, b.v. bij de Inlandsche geestelijkheid, nog symptomen van deze zucht tot het vergeven van vette baantjes aan familieleden of leden van bevriende families. In een zeker regentschap in West-Java zijn de hoofdpengoeloe, de adjunct-hoofdpengoeloe en de naibkota broers van elkander. En wanneer tegen het euvel van nepotisme van de zijde van het Europeesch bestuur niet krachtig wordt gewaakt, dan ziet het er naar uit, dat het ook bij de regentschapsraden een onderonsje van familieleden wordt.

DE HONGAARSCHE GEVANGENEN IN SIBERIË.

In het Hongaarsche Lagerhuis heeft de afgevaardigde Béla Fábián er den minister van buitenlandsche zaken op gewezen, dat er nog steeds, 14 jaren na het sluiten van den vrede, duizenden Hongaarsche krijgsgevangenen in Siberië worden vastgehouden, zoo dat zich daar zelfs eene geheel nieuwe nationaliteit uit die krijgsgevangenen, hunne vrouwen en kinderen heeft gevormd.

KOLONIALE LITERATUUR.

Indische cultuurgeschiedenis I, De Hindu's, door Dr. W. F. Stutterheim. J. B. Wolters Uitgeversmaatschappij N.V. Groningen—den Haag—Batavia, Gang Scott 5, 1932. Prijs ing. *f* 1.75, geb. *f* 2.10.

De schrijver, leeraar aan de Algemeene middelbare school te Soerakarta (Java), heeft deze eerste handleiding voor het nieuwe vak „Indische cultuurgeschiedenis" geschreven te rade gaande met zijne ervaring bij het onderwijs gedurende 5 jaar aan genoemde instelling opgedaan.

In de Inleiding schrijft hij, dat aangeduid leervak alleen omvat de geschiedenis der beschavingsuitingen van het machtig cultuurcentrum aan de oevers der heilige rivier de Ganges in Noord-Indië, van waaruit zij verspreid zijn geworden over Zuid-Indië met Ceylon, Achter-Indië en Indonesië. In dit laatste gebied — waartoe wij ons hier beperken — zijn de elementen der Indische cultuur opgenomen en zelfstandig verder uitgewerkt, zoodat nieuwe cultures ontstonden die op haar beurt volken van lager beschavingspeil tot een hooger wisten op te heffen. Hoewel de cultuurgeschiedenis van Indië en Indonesië onderling verbonden zijn, toonen zij toch een verschillend karakter, sinds den tijd dat zij niet meer van uit dezelfde oude hoofdstad der Hindukeizers worden beheerscht, doch ieder voor zich een zelfstandig leven gingen leiden.

Hindu-handelaren uit Voor-Indië, zich vestigend in Indonesië en daar huwend met de landsdochteren, werden cultuurdragers in het algemeen, terwijl de overkomst van priesters en leden der andere hoogere kasten de geestelijke goederen ingang deed vinden.

Andere cultuurdragers waren de Buddhistische pelgrims, die naar Indië, het heilige land der Buddhisten, getrokken, na dáár gewoond en gewerkt te hebben, teruggekeerd de opgedane kunstvaardigheid in het maken van heiligen-beelden en snijwerk op het materiaal van hun eigen land hebben toegepast, ook de

in Indië aangetroffen gedichten en proza hebben vertaald of omgewerkt.

Na het jaar 1000 houdt de werkelijke invloed op, omdat het Hinduisme in Indonesië zich reeds gevestigd en gevormd had tot een zelfstandige cultuur met een eigen karakter. De Javaansche wajang b.v. vertelt wel van de goden der Hindu's, doch laat hen toch op Java zelf leven, de Javaansche taal bevat vele woorden uit het Sânskriet overgenomen, de Kratons der vorsten zijn schatkamers van herinneringen aan het Hinduistisch verleden en nog steeds wordt, niettegenstaande den overgang sedert tot den Mohamedaanschen godsdienst, de levenbeschouwing van vele Indonesiërs gevormd door begrippen aan het Hinduisme ontleend. Vooral het eiland Bali, dat niet van godsdienst is veranderd en waar de voortzetting kon plaats hebben van den ouden tijd, waarin voor het eerst het Hinduisme in den Archipel werd gebracht, vertoont in zijn godsdienst, letteren en kunst het typische samenstel van Hinduistisch en inheemsch, dat zoowel van de kracht der Indische cultuur als van de taaiheid der oude inheemsche voorstellingen getuigt. De Hindugrondbeginselen leeren kennen, dan hun samensmelten met het Indonesisch element en het daaruit gewordene is een eisch voor hen die iets van hun eigen volk willen verstaan.

Aldus Dr. Stutterheim, die dan verder op bevattelijke wijze de geschiedenis, de maatschappij, de godsdienst, de literatuur en de beeldende kunst behandelt (114 blz.), toegelicht door een 40-tal duidelijke afbeeldingen.

Het tweede en derde deel zullen bevatten het Hinduisme en den Islam in den Archipel. Ht.

Soeloeh Indonesia moeda, Mei en Juni 1932. Drukkerij Economy Bandoeng, Astana anjar no. 174. Minimumprijs *f* 1.50 per kwartaal, vanaf 1 Juli 1932, tevoren *f* 1.—.

Dit periodiek heetende „De fakkel voor jong-Indonesië", thans onder redactie van Ir. Soekarno, bijgestaan door meer dan een 25-tal inheemsche medewerkers, w.o. verscheidene met bekende namen, twee van Chineeschen landaard en drie buiten Ned.-Indië gevestigd (Caïro, Pennsylvania en Berlijn) is, blijkens de inleiding, op 1 Mei l.l., met deels Maleischen, anderdeels Hollandschen tekst, weder verschenen[1]), omdat de Indonesische vrijheidsbe-

[1]) Oorspronkelijk het gezamenlijk orgaan der studieclubs van Soerabaja en Bandoeng, doch tijdelijk gestaakt.

weging, evenals iedere andere, behoefte heeft aan den steun der theorie, want politiek is berekening. Het hoofdartikel in beide afleveringen is geschreven door Ir. Soekarno [1]) en getiteld „Swadeshi en Massa-actie in Indonesië", waarin betoogd wordt dat het Swadeshi van Mahatma Gandhi (n.l. zijn streven om de inheemsche industrie te bevorderen), hetwelk volgens dezen de Swaraj (zelfbestuur) kan in het leven roepen, zeker niet voor Indonesië deugt, omdat alleen door toedoen van de politieke massa-actie een vrij Indonesië kan worden verwacht.

Hij tracht dit aan te toonen door voorop te stellen, dat het overrijp kapitalisme in zijn eigen overvloed dreigt te stikken, zoodat het noodzakelijk is het voor het eigen land overtollige kapitaal te besteden aan de productie van grondstoffen in achterlijke landen, die dan naar het industrieland worden uitgevoerd, wat tot het modern kapitalisme leidt, daarbij aanhalend Brailsford, Troelstra, Dr. Bartstra, Otto Bauer, Kautsky, Rudolf Hilferding, Rosa Luxemburg en Dr. Anton Pannekoek, welke echter niet allen op hetzelfde standpunt staan.

Nu is het Engelsch modern imperialisme voor Britsch-Indië — volgens den schrijver, dien wij verder aan het woord laten — een handelsimperialisme, dat afzetgebieden zoekt, wat juist belemmerd wordt door Swadeshi, dat daarom dáár nuttig kan zijn. Het Nederlandsch modern imperialisme echter is in hoofdzaak monopolistisch; Indonesië dient tot terrein voor de productie van levensmiddelen en grondstoffen, tot afzetgebied van Nederlandsche producten en tot exploitatiegebied van buitenlandsch kapitaal wegens de opendeur-politiek. Dit imperialisme nu is niet te beletten door enkel bevordering der inheemsche industrie, doch moet door politieke massa-actie bestreden worden.

Dit is de kern van het uitgebreid betoog, dat o.i. wel wijst op de bekwaamheid en belezenheid van den redacteur, doch toch ruimte laat voor den twijfel of Ir. Soekarno aldus zijn kunde en geestdrift op de voor zijn volk meest nuttige wijze productief maakt?

Men kan het rationeel achten dat hij ijvert voor een zelfstandig Indonesië in het verschiet, daarbij de toekomstige verhouding tot Nederland voorloopig in het midden latend, dus wel instemmen met dit uiteindelijk doel [2]), doch niet met het aangewende middel, de politieke massa-actie [3]). En zulks omdat het eerst-

[1]) De gewezen voorzitter van de „Partai nasional Indonesia". Zie de Nationalistische beweging in Ned.-Indië", door J. Th. Petrus Blumberger, blz. 204/49.

[2]) Zie *De Indische Gids*, Januari 1929, blz. 148/52 en Februari 1929, blz. 348/56.

[3]) Zie idem October 1927, blz. 893.

noodige, om zijn volk de zelfstandigheid te doen bereiken, is de zelfwerkzaamheid op economisch gebied te prikkelen, aanvankelijk instede van die te bestrijden, juist door de gelegenheid van Europeesche zijde daartoe aangeboden te benutten en later door zelf die gelegenheid te scheppen. Trouwens de zelfwerkzaamheid van den inboorling op economisch terrein is reeds aangevangen, zooals kan blijken uit een Regeeringsmededeeling van Juni 1930 [1]). Politieke actie, laat staan politieke actie van de massa, die immers daarvan weinig begrijpt, kan thans niet dienen, misschien eerst veel later wanneer de bereikte economische zelfstandigheid terecht aanleiding zou kunnen geven om te verlangen naar de politieke zelfstandigheid.

Uit den verderen inhoud van de Mei-aflevering noteeren wij vervolgens een in het Nederlandsch geschreven bijdrage van een niet-genoemde. „Waar staat Indonesië", waarin o.i. niet onverdienstelijk is te kennen gegeven, dat de stand der Indonesische vrijheidsbeweging behalve door versterking van eigen innerlijke kracht bepaald wordt door internationaal politieke factoren, onder aanhaling o.m. van hetgeen de Landvoogd Mr. de Graeff bij de opening van den Volksraad in 1921 verklaarde „dat de „mate van zelfbestuur over deze gewesten voor een groot deel „mede afhankelijk is van de vraag in hoeverre aan internationalen „standaard kan worden voldaan".

Voorts „Iets over de taak der vrouwenbeweging", door Soewarni Pringgodigdo, een vrouwelijke auteur; „Faham (begrip) dan tjara bekerdja" (werkwijze) door Sanoesi Pané; „De economische beteekenis van Khaddar" (gebruik van het spinnewiel), door S. Ramanathan, een Britsch-Indiër. En in de Juni-aflevering „Nationaal reconstructie", door Dwipa; „Soal (vraagstuk) Coöperatie", door Abikoesno Tjokrosoejoso; „Nasionalisme di Indonesia", door A.; „Soesoenan social (sociaal stelsel) dalam Indonesia Merdeka" (vrij), door Sanoesi Pané; „De vakbeweging in Indonesië", door Perhimpoenan Indonesia (Indonesische vereeniging) en „Soeara dari negrie sinasib" (stemmen uit het buitenland), *a* India waktoe jangakan datang" (Britsch-Indië in de toekomst) door Mahatma Gandhi, *b* „Economische aspecten van het Mandjoerijsche vraagstuk", door Y. C. Hoe.

Zooals men ziet is voor een afwisselend karakter van belangwekkende onderwerpen voldoende zorg gedragen.

De bedoeling is niet den inhoud van alle volgende afleveringen op dezelfde wijze te bespreken, maar voor het weder verschenen tijdschrift hebben wij hier aandacht gevraagd. Ht.

[1]) Zie idem October 1930, blz. 865/72.

De invloed der huidige wereldstroomingen op de Java-Suikerindustrie. Door de Directie's der Ned.-Ind. Handelsbank N.V. en der Ned.-Ind. Landbouwmaatschappij N.V., opgedragen aan ZExc. den Minister van Koloniën en ZExc. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, Amsterdam 1932, (niet in den handel), 123 blz.

De moeilijkheden in de suikerindustrie op Java worden steeds grooter. Reeds gingen er stemmen op, om de geheele suikerindustrie te sluiten. Zelfs elke buitenstaander zal begrijpen, welk een ramp dit voor land en volk zou beteekenen. Het verdient dus alle lof, wanneer uit de kringen van belanghebbenden, wier eigenbelang met een dergelijke maatregel het meest geschaad zou zijn, stemmen opgaan en voorstellen komen om dit te voorkomen en de suikerindustrie voor land en volk te behouden.

Te meer klemt zulks, waar de samenstellers van dit vrij omvangrijke werkje zich daarbij geheel gesteld hebben op een objectief-wetenschappelijk standpunt en hun taak zeer ruim hebben opgevat. Zoo ruim zelfs, dat het meerendeel van dit boekje voor iedere willekeurige branche geschreven had kunnen zijn. In de beide eerste hoofdstukken, resp. getiteld: Algemeene beschouwingen over den wereldtoestand en De invloed van de wereldstroomingen op het productieproces in het algemeen, wordt de algemeene economische toestand op scherpe wijze geanalyseerd. Het ware te wenschen dat alle ondernemers in alle branches de bestaansmogelijkheden van hun bedrijf aan de hier bloot gelegde tendenzen toetsten.

Naar onze meening moet iedereen dit boekje lezen, ook diegenen die in het geheel niets met het artikel suiker te maken hebben. Te meer waar ook de andere vier hoofdstukken, die over suiker handelen, zoo algemeen gesteld zijn, dat iedere branche daarmee haar voordeel kan doen en tenslotte ook de in het laatste hoofdstuk neergelegde voorstellen voor verwezenlijking in iedere branche in aanmerking komen. De samenstellers kunnen ervan verzekerd zijn, dat de in hun voorstellen neergelegde organisatievorm, zoo hij niet voor de Java-suikerindustrie verwezenlijkt zou worden, zeker t.z.t. in een andere branche in binnen- of buitenland zal worden toegepast.

Wij willen op deze plaats niet ingaan op hetgeen over de suikerindustrie vermeld wordt. Alles is zoo belangwekkend en op zoovele punten wordt aangetoond, dat het economisch leven zich dit nog niet gerealiseerd heeft, dat het ondoenlijk is, daaruit een keuze te doen. Wel kan men zich, na de lezing van dit werkje voorstellen, dat zijn samenstellers geen vertrouwen meer hebben

in het beleid van diegenen, aan wien momenteel de leiding van de Java-suikerindustrie is toevertrouwd en die haar, zooals in dit werkje bedoeld is duidelijk te maken, in een geheel verkeerde richting willen sturen. Het standpunt van de samenstellers, dat zij zich uit de suikerindustrie zullen terugtrekken, wanneer de leiding in deze handen blijft, wordt aannemelijk gemaakt. Volgens die opvatting is het noodzakelijk, dat hier van overheidswege op de juiste wijze ingegrepen wordt en de overheid zich niet langer bepaalt tot het nemen van dwangmaatregelen, zooals dat bij de suikerordonnantie het geval geweest is.

De Java-suikerindustrie heeft het in den laatsten tijd niet aan wetenschappelijke voorlichting op breede basis ontbroken. Het is te hopen, dat de Nederlandsche en de Ned.-Indische Regeering zich deze voorlichting ten nutte zullen maken, zulks ter bescherming van de belangen van land en volk. Daartoe zal dit boekje, dat wij in veler handen wenschen, zeker veel kunnen bijdragen.

G.

Leerboek der wereld-geschiedenis, door Dr. J. C. de Haan. I tot ± 1600 v. Chr. P. Noordhoff, Groningen—Batavia. Prijs *f* 2.10, geb. *f* 2.60.

De Schr. dagteekent zijn „woord vooraf": Solo, 8 Febr. 1932, hij heeft zijn leerboek voornamelijk bestemd voor A. M. S., H. I. K. en H. C. K., middelbare scholen, waar de groote meerderheid der leerlingen wordt gevormd door Inlanders en Chineezen.

Dit boek wijkt, zegt hij, zeer sterk af van de traditioneele leerboeken der geschiedenis. „Ik meende met de sleur radicaal te moeten breken", zoo lezen wij.

't Doet ons leed den hier aangehaalden zin aangetroffen te hebben. Hij wekt de verwachting van iets heel bijzonders op en die verwachting wordt dan teleurgesteld. Die zin spreekt zoo over alle bestaande leerboeken op dit gebied een veroordeeling uit; hetgeen door het nieuwe in dit nieuwe boek niet wordt gerechtvaardigd.

Wat wij in Dr. de Haan's boek als iets eigens aantreffen is de keuze van de stof, waarbij hij rekening heeft gehouden met den landaard zijner leerlingen, en waarbij hij voorrang heeft gegeven aan onderwerpen van cultureelen, socialen en economischen aard. Voor en door dit laatste is hij geen baanbreker, het is veeleer de schrijftrant van onzen tijd voor leerboeken der geschiedenis.

Wat het eerste betreft: in menig hoofdstuk is een aanwijzing te vinden dat Schr. aan de geschiedenis der Oostersche volken

een ruime plaats heeft toegedacht, maar toch is het een teleurstelling dat in dit boek het aandeel, dat de volken van den Indischen archipel hebben gehad in de wereldgeschiedenis in de eeuwen vóór 1600, niet tot zijn recht komt. Door dit boek wordt de leerling niet op de hoogte gebracht van de aanrakingen van Indië en China met de eilandengroep, die later N.I. is geworden, aanrakingen, die als feiten der wereldgeschiedenis niet minder beteekenis hebben gehad, dan vele gebeurtenissen elders, die door Schr. trouw zijn naverteld. Evenals Nederland een afzonderlijk hoofdstuk heeft gekregen, had O.I. er een moeten krijgen.

Naast deze beschouwingen, uitgelokt door de wijze waarop Schr. zelf speciale aandacht voor de vermelde punten heeft opgeroepen, hebben wij slechts met lof over den inhoud te spreken. Het eerste hoofdstuk, de Praehistorie, zet al dadelijk in met een eenvoudige uiteenzetting in eenvoudigen stijl. Aan deze werkwijze blijft Schr. verder getrouw. Menige goed gekozen illustratie helpt bovendien om een anders niet gemakkelijk te verwerken beschrijving bevattelijk te maken.

De verdeeling van het geheel in korte eenheden (99) helpt zoowel bij het lezen, als bij het leeren, zij werkt mee tot rustig opnemen van de stof.

Het tweede deel is in ontwerp gereed, 't kan dus in afzienbaren tijd volgen.

De technische uitvoering is keurig.

Encyclopaedie van N.I. Hoofdredacteur Prof. D. G. Stibbe, redacteur in N.I. Dr. J. Stroomberg. Aanvullingen en wijzigingen. Afl. 31 (Juni). Mart. Nijhoff, 's-Gravenhage.

Nog steeds is J. Th. P. Blumberger aan het woord om de gegevens, die betrekking hebben op de Inlandsche beweging, te vermeerderen. Inl. vakbeweging, Inl. jeugdbeweging, Inl. vrouwenbeweging, nemen te zamen meer dan 13 blzn. in van deze aflevering. Zij bieden interessante lectuur.

Overigens een zeer afwisselende inhoud. Korte bijdragen over: monumentenordonnantie (h.o. vallen niet de natuurmonumenten); heveazaad-olie (plannen tot oprichting van fabrieken voor het winnen van deze olie in N.I. zijn ontworpen, doch tot uitvoering ervan is 't niet gekomen); nautisch instituut der Kon. Paket Mij. te Tandjoenpriok (het instrumentarium van het inst. behoeft in geen enkel opzicht onder te doen voor dat van Rotterdam of Amsterdam); commissie voor Inl. rechtspersonen (ingest.

Mei 1929); tooneel (in hoofdzaak een opsomming van tooneelproducten in het Nederlandsch met een Indisch onderwerp); Koninkl. ver. Java motorclub; asfalt; bauxiet; stikvallei; djarak; verblijf voor den oud-Ind. militair, plan van Boxel; N.I. onderwijs- en studiekas; dan een voortzetting van de korte beschrijving van verschillende kruidsoorten en planten. Levensberichten van David Birnie, den planter, pionier, van Samuel Kalff, den vruchtbaren schrijver, van Claas Spat, bekend beoefenaar van de Maleische taal, oud leeraar aan den hoofdcursus en aan de K. M. A., oud professor te Utrecht, die allen hun loopbaan als militair begonnen, de eerste te Willemsoord, de tweede te Kampen, Spat te Breda. Een meer uitvoerig stuk over Anthropologie van den Ind. archipel, dat de studies weergeeft sedert 1920 op dit gebied verschenen en door Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan geschreven is. Onder de titels: bevloeiingen, Brantas-delta-werken, Solo-vallei-werken, Sidoardjo- en Patja-werken, worden verouderende gegevens tot en met 1930 bijgewerkt. Kon nog niet vermeld worden in hoever de daarin uitgedrukte verwachtingen voor 1932 verwezenlijkt zijn?

De tweede echtgenoote van Gouverneur-Generaal Alting

DOOR

V. I. VAN DE WALL.

Zij was de dochter van een houtzager en een vrouw van slavenafkomst. Geboren in een zeer eenvoudige woning dicht bij het Ambachtskwartier te Batavia, stierf zij op de treden van den troon der Opper-landvoogden, nog voordat haar derde echtgenoot als laatste Gouverneur-Generaal der Compagnie dezen bestegen had.

Haar vader, Benjamin Grebel, was van Duitsche afkomst en geboortig uit Merseburg in Saksen. Als zijn ouders worden genoemd Christiaan Grebel en Maria Sanders. Hij komt in de naamboeken der Compagnie voor als „Meesterknecht der timmerlieden en houtzagers, bescheiden op 's Compagnies zaagmolen"; anderen noemen hem echter „baas der loodgieters".

De vrije vrouw Susanna van Makasser was haar moeder. In 1736 of 1737, de juiste datum is niet bekend, werd Susanna Maria te Batavia geboren, wier levensloop wij zullen trachten te schetsen.

Susanna van Makasser moet een flinke vrouw zijn geweest, want toen Benjamin Grebel in 1744 overleed, bleek uit zijn testament, dat 4 Juni van dat jaar verleden was voor notaris Van Dinter te Batavia[1]), zijn uitdrukkelijke wensch, dat Susanna Maria en zijn beide andere minderjarige kinderen zouden opgevoed worden ten huize van de moeder, waar zij ook voortaan zouden verblijven.

Het gebeurde immers meermalen, dat in een dergelijk geval de kinderen aan de zorgen der Inlandsche moeder werden onttrokken en toevertrouwd aan Europeesche verwanten of goede vrienden. Vader Grebel benoemde verder nog tot voogden een

---

[1]) Landsarchief Batavia.

zijner collega's, de Baas der timmerlieden en Vendrig van de Compagnie's Ambachtsgezellen Albertus van Landschot en den Burger-kleedermaker Monsieur Jean Hermens Einst. Zijn belangstelling strekte zich echter nog veel verder uit, want hij wees zelfs de slavinnen aan, die met de zorg der kleinen moesten worden belast. Er waren er twee, Laykoe en Diana van Boegis, hoogstwaarschijnlijk landgenooten van moeder Susanna. Een andere slavin, Regina van Bengalen en haar dochtertje Bitja van Batavia, kregen daarentegen de vrijheid. Aan zijn ouders, die toen nog in leven schenen te zijn, vermaakte hij de, voor die tijden bescheiden, som van achthonderd gulden, wel een bewijs, dat hij het niet breed had. Veel werk buiten dienst zal hij dus wel niet verricht hebben, want het was bekend genoeg, dat in het kwartier vreeselijk geknoeid werd en velen een aardigen duit aan bijverdiensten hadden door particulieren arbeid.

Alle goederen, het linnen en de meubelen, schonk hij aan zijn vrouw. In dit testament is slechts sprake van drie kinderen: onze Susanna Maria, die zeven jaren telde, twee broertjes Johan Christiaan, drie jaren oud, en Benjamin, van anderhalve maand, kort voor Vaders dood geboren.

De weduwe scheen evenwel weer in blijde verwachting te hebben verkeerd; in een testament van den bovengenoemden Johan Christiaan verleden in 1773 voor notaris P. J. Bert te Batavia [1]) is sprake van nog een meisje, Maria Elisabeth, dat dus na het overlijden van vader Benjamin zou zijn geboren.

Aan de Inlandsche vrouw, die haar moeder was, werd dus de opvoeding van Susanna Maria verder toevertrouwd. Het ligt voor de hand, dat deze hoogst gebrekkig was, want hoe flink en doortastend moeder Susanna ook geweest mocht zijn, de geschikte persoon voor de opvoeding van een jong meisje was zij toch zeker niet. Behept met al de gebreken van het heetbloedig ras der Makassaren, driftig en opvliegend, zal zij de rechte opvoedster niet geweest zijn, vooral niet in een eeuw, toen zelfs de Europeesche vrouw in Indië in dat opzicht schromelijk tekort schoot. Wat hare voogden betreft, hun zorgen zullen zich vrijwel bepaald hebben tot eenig toezicht op de materieele zijde van haar bestaan.

Toen haar vader, dien we ons voorstellen als een ruwe klant met het hart op de rechte plaats, nog leefde, was het Europeesch element tenminste nog in het kleine huisgezin vertegenwoordigd, en werd de Hollandsche taal, zij het dan ook niet erg gekuischt, en met een sterk Duitsch accent betoond, binnen de muren van de nederige woning dagelijks gehoord.

---

[1]) Landsarchief Batavia.

Weliswaar zagen de kinderen hem niet dikwijls. De werkuren van het Kwartier waren van zes tot elf uur 's morgens, daarna schafttijd, en dan weder van een tot zes des namiddags. Vroeg in den morgen, als de klok van het bolwerk Gelderland zes geslagen had, was Vader reeds op de been, en kwam vaak gedurende schafttijd niets eens weerom. Dan smulde hij in de Chineesche eethuisjes in de Nasikoeningstraat bezijden het Kwartier, waar de gezellen plachten te schaften, van vette bami en heete kiem'blo, een prettige afwisseling in het dagelijksch menu van moeder Susanna. Of wel, hij bezocht het eethuis van een ondernemenden collega, die tusschen de bedrijven door nog kans zag een dozijn hongerige magen van het noodige te voorzien, en at zich bij wijze van table d'hote voor een paar centen den buik rond.

Na zich den geheelen warmen dag in het zweet gewerkt te hebben, voelde hij bij het vallen van den avond geweldige behoefte aan een stevigen borrel en richtte zich daarom, voor of na het avondgebed in het Kwartier, waarbij al het manvolk aanwezig moest zijn, naar een van de vele kroegen in de Lepelstraat, dicht bij de Werf en het Vierkant, een fideele buurt, waar tal van lustige broeders zich gewoonlijk vermaakten, „een volk dat altoos feestdag houdt". Dan kwam hij vrij laat in den nacht eerst thuis, en legde zich na veel getwist en gekijf met zijn dierbare echtvriendin, ter bedde, door welk nachtelijk kabaal de kleine Susanna Maria en haar broertjes, die in een hoek van het slaapkamertje op een matje sliepen, schreiend wakker werden.

Als gehuwde mocht Vader buiten het Kwartier wonen, waarvan het Kwartierspoortje tusschen de bolwerken Vianen en Enkhuyzen, dat toegang buiten den stadswal verleende en waar de bouwmaterialen lagen, klokslag zes reeds gesloten werd. De tucht was er buitengewoon streng, er mocht niet gerookt, niet gedronken en niet gedobbeld worden, en vrouwen werden er gestrengelijk geweerd. Alles te zamen genomen, was het er een slavenbestaan, en het is best te begrijpen, dat vader Grebel het af en toe er eens flink van nam. Als Baas bezat hij een eigen winkel in het Kwartier, waar gelijkvloers de werkplaats was, en de bovenverdieping diende tot nachtverblijf der ongehuwde gezellen. Vooral moeder Susanna was bijzonder trotsch op deze eigen winkel van haar echtvriend.

In de oogenblikken, dat hij thuis was, speelde hij met de kleinen en liep met ontbloot bovenlijf van wege de hitte, zooals al zijne kameraden deden, het huisje uit en de straat op. Dan trok hij met zijn grove, vereelte knuisten de kleine Suzanna Maria met den schaterenden Johan Christiaan en het kraaiende Ben-

jaminnetje aan zijn ruige borst en stoeide met hen, dat het een aard had. Vaak eindigde het spel met een algemeene huilpartij. Driftig werd dan de klink gelicht, en verscheen in de bovendeur het booze gezicht van moeder Susanna, die in een grappig taaltje de kinderen tot stilte aanmaande, terwijl vader Grebel er flink van langs kreeg. Dat waren de herinneringen, die de kleine Susanna Maria aan haar vader had in de eerste jaren harer jeugd, en toen zij in lateren tijd tot macht en aanzien gekomen was, reed zij in haar karos met fraaie paarden bespannen niet zonder ontroering het Ambachtskwartier voorbij.

Na zijn dood kreeg in het kleine huishouden het inlandsche element de overhand. De krachtige persoonlijkheid, die met een rauwen Duitschen of Hollandschen vloek het vrouwvolk in hof en kombuis terug had gedrongen, was niet meer. Een mengelmoes van Boegineesch en Portugeesch-Maleisch werd nu de dagelijksche omgangstaal, en Hollandsch werd zelden meer gehoord. Den geheelen dag speelden de kleinen met de beide slavinnen, die hun niet veel fraais zullen hebben geleerd. Ruzietjes en kibbelpartijen, gepaard met gillen en schelden, buitensporigheden, welke vroeger door een vuistslag op de ruwe ijzerhouten tafel van den kort aangebonden vader Grebel oogenblikkelijk zouden zijn verstomd, speelden zich af tusschen de dienstbare slavinnen en een meesteres die weinig gezag meer had.

Aan dezen noodlottigen invloed, de dagelijksche omgeving, van alle Indische kinderen zoo zij niet door hun ouders naar Europa werden gezonden, werd zij voor enkele uren onttrokken, doordat zij naar school ging.

Maar op school was het ook al niet veel beter. Dat zij lezen en schrijven moet geleerd hebben, blijkt uit hare handteekening onder de testamenten, die zij met hare echtgenooten heeft opgemaakt[1]). Vader Grebel zal haar naar een der vele Compagnieschooltjes gezonden hebben, waaraan de goede stad Batavia destijds zoo rijk was. Deze geleken veel op armenscholen en het onderwijs was er kosteloos. Misschien wel naar een der inrichtingen op de Rhinocerosgracht of de Westzijde van de Spinhuisgracht, een echte schoolbuurt, waar behalve drie Compagniesscholen zich nog de Chineesche school van het Chineesche Hospitaal bevond.

In het benauwde, dompige schoolvertrek, dat slechts verlicht werd door eenige met rottan gevlochten ramen, leerde dan kleine Susanna Maria godsdienst, gehoorzaamheid, lezen, schrijven, rekenen, goede manieren en vooral niet te vergeten de Neder-

[1]) Landsarchief Batavia.

landsche taal. Daar zat het kleine meisje temidden van slavenjongens en slavenmeisjes, Mohammedaantjes, Chineesjes en Mardijkertjes. Zij leerde er vlijtig lezen uit het Nieuwe Testament, en de gedrukte fabelen van Aesopus, zij het dan ook een Portugeesche uitgave [1]) of wel uit het A.B.-boekje, rekenen uit de boekjes van Bartjens [2]) en zong er met een benepen stemmetje de psalmen Davids. Klassen-afscheiding bestond niet, plak en roede werden niet gespaard.

Elken dag trok kleine Susanna Maria daar heen, onder de hoede van Diana van Boegis, arm in arm met een vriendinnetje, een slavenkind van de buren, behalve op Zon- en Feestdagen en op 31 Mei, de herdenking van Jacatra's verovering, want dan was de school gesloten. Des Zondags ging zij met moeder Suzanna ter kerke, mogelijk wel naar de Portugeesche Buitenkerk, het bedehuis der eenvoudige lieden, aan den Jacatraschen weg. Dat ging met veel staatsie gepaard, want bij den kerkgang werd door vrouwen van alle standen veel werk van hare kleeding gemaakt. Moeder Susanna prijkte dan in feestgewaad, lange kabaai met onderkleed en welriekende kondé-krans [3]), terwijl Laykoe een kipersol [4]) boven haar achtbaar hoofd hield en Diana het kerkboek, de sirih-doos en het kwispeldoortje droeg. Kleine Susanna Maria, gekleed als een miniatuur-vrouwtje, ook met kabajaatje en onderkleedje, trippelde naast Moeder voort, den weg op naar de Portugeesche Buitenkerk, die heden ten dage nog bestaat. Voor het Godshuis gekomen was het zaak, zich middels dringen en duwen, schreeuwen en roepen een weg te banen naar den ingang, zoo groot was het gedrang en tumult er gewoonlijk. Zoo werd na veel moeite, bezweet en verhit door den strijd, het kerkportaal bereikt en zetten zich moeder Susanna en de kleine Susanna Maria neder op de banken van het gemeen om te luisteren naar Gods woord.....

Deze kerkgang was de eenige onderbreking in haar eentonig bestaan.

---

[1]) Vertaald door Joan Ferreira of Fereira d'Almado, een priester uit Goa, die tot den Hervormden godsdienst overging en predikant te Batavia werd (1656).

[2]) Willem Bartjens was een vermaard rekenmeester (1587 of 1593—1673). De titels van deze boekjes waren: „Cijferinghe, waer uyt men meest alle de grondt regulen van de Reeckenkonst leeren kan (1633) en Cijferinghe, handelende van verscheiden regulen der Reeckenkonst, aller kooplieden noodich te weten" (1637).

[3]) Haarsieraad, meestal van kostbare steenen in goud of zilver gevat, dat in een krans om de haarwrong der Compagniesdames werd geplaatst.

[4]) Zonnescherm.

Zoo verliep de vreugdelooze jeugd van Susanna Maria Grebel, de laaggeboren dochter van een loodgieter en van een vrouw van slavenafkomst.

Jaren verliepen.

Susanna Maria had den huwbaren leeftijd bereikt, en hare broeders waren evenals hun vader in Compagnies dienst getreden, alleen de kleine Maria Elisabeth kon de moederlijke zorgen nog niet ontberen. Ofschoon er van Susanna Maria, voor zoover wij weten, noch portretten noch persoonsbeschrijvingen bestaan, veronderstellen wij toch, dat zij niet leelijk zal geweest zijn.

Een vrouw, van zoo geringe afkomst, als Susanna Maria, zonder eenig fortuin, die in de toekomst drie schitterende huwelijken zou sluiten, en door het lot zoo hoog geplaatst zou worden in de Compagniesmaatschappij, moet bijzondere eigenschappen hebben gehad. Eigenschappen, die niet de vruchten waren van een zorgvuldige opvoeding, want wij weten dat deze schromelijk was verwaarloosd, maar die Moeder Natuur haar geschonken had. Susanna Maria heeft althans drie mannen, die in de geschiedenis des lands een zekere rol hebben gespeeld, weten te boeien en kan daarom zeker geen onbeduidende persoonlijkheid zijn geweest.

In haar eenvoudige wereld, waarin fortuin niet van overwegend belang was bij een huwelijksaanzoek, was de bekoring van haar jeugd reeds aanbeveling genoeg. Jonge meisjes van onbesproken levenswandel, van welken stand ook, waren zeldzaam, zoodat menigeen zich tevreden moest stellen met een levensgezellin, die tot de dochteren des lands behoorde.

Tot de nederigen in den lande behoorde ook Gerrit Hendrik Pruymers, die Baas der Timmerlieden in het Ambachtskwartier was, welk eerzaam ambt Susanna Maria's vader zaliger ook bekleed had. Hij was jaren geleden naar Indië gevaren voor de Kamer Amsterdam, en had een dochtertje, een natuurlijk kind, dat mogelijk de vrucht was van een liefdesbetrekking met een of ander hupsch slavinnetje, dat na de geboorte overleden was. Pruymers nu, trok de stoute schoenen aan, begaf zich naar het kleine huisje, waar moeder Susanna den scepter zwaaide, en vroeg de jonge dochter ten huwelijk. Moeder had er niets tegen in te brengen, vond het wel prettig, dat hij ook baas der Timmerlieden was als haar overleden man, maar minder aangenaam, dat hij een z.g. voorkind had, zooals het heette. Ook de voogden, de timmerman en de kleermaker, hadden geen bezwaren en vonden de kwestie van het voorkind, een geval dat dikwijls voorkwam, nu zoo heel erg niet. Van deze zijde was dus alles in orde, en spoedig had dan ook de bruiloft plaats.

Hun echt bleef kinderloos. Susanna Maria had dus tijd over om zich te wijden aan haar stiefdochtertje Anna Laurentia Pruymers, Het is opmerkelijk, dat na de verheffing van Petrus Albertus van der Parra in 1761 tot Gouverneur-Generaal, de carrière van Pruymers plotseling gemaakt was. Het kan zijn, dat hij gerekend mocht worden tot de vele gunstelingen van dezen bestuurder, ofschoon hij, zoover wij hebben kunnen nagaan, niet tot diens verwanten behoorde noch tot diens bekende vrienden. In 1762 werd hij Fabriek en Keurmeester van Kalk en Steen, dus hoofd van het Ambachtskwartier, waaraan voor moeder Susanna en hare kinderen zoovele dierbare herinneringen verbonden waren. Deze bevordering vervulde hen allen dan ook met vreugde en trots. Denk eens aan, welk een voorrecht een schoonzoon te bezitten, die hoofd van het Ambachtskwartier was, het zelfde Ambachtskwartier waar echtgenoot en vader lange jaren in het zweet zijns aanschijns had getobd en gezwoegd. Daarbij was het een zeer voordeelige betrekking, die hem een fraaie woning en eene nette zitplaats in de kerk bezorgde, waarop elke Compagniesdienaar bijzonder gesteld was.

Zoo had de Fabriek o.a. in 1750 een geriefelijke woning aan de Moorsche gracht, niet ver van het Vierkant, waarin later het Heerenlogement werd ondergebracht. Zooals bekend, was het „alverslindende" Ambachtskwartier een broeinest van oneerlijke praktijken, en kreeg de Fabriek in den volkmond den bijnaam van Favoriet. De regeering was zoo overtuigd van het nadeel dat het kwartier aan de Compagnie berokkende door particulieren arbeid, dat zij tal van jaren geleden in 1741, het had willen opheffen, maar er zouden zooveel belangen mede geschaad worden, dat zij er van afzag[1]).

Daarna wordt Pruymers „Capitein der Ambagtsgesellen", een eerebaantje, dat aan het nieuwe ambt verbonden was. In 1763 verwerft hij den rang van Opperkoopman, een rang, die voorafging aan het hooge ambt van Raad van Indië. Door deze benoeming kreeg Susanna Maria toegang tot de hooge kringen der Compagnies samenleving, al was hiermede in tegenstelling het huwelijk van haar stiefdochter Anna Laurentia Pruymers, met Christiaan Kraft, geboortig uit Wernigeroda en Meesterknecht der smidsgezellen, hetgeen nu niet bepaald een kwaliteit van groote distinctie was. Ook haar zusje Elisabeth, dat het jaar daarop met Caspar Andries Janke huwde, deed het niet beter. De bruidegom was van Zweedsche afkomst, geboren te Straalsund en was Baas der timmerlieden.

---

[1]) Bijzonderheden over het Ambachtskwartier bij De Haan, Oud Batavia.

Het is opmerkelijk, dat moeder Susanna en hare beide dochters het blijkbaar van het Ambachtskwartier moesten hebben, en dat vooral een Baas der Timmerlieden haar zeer sterk aantrok, want alle drie vrouwen, moeder zoowel als dochters, kozen zich zulk een Baas tot echtgenoot. Hare zonen schenen daarentegen niet zeer op het zoo geliefde ambt gesteld te zijn, en vonden schrijfveder en negotie-boeken nog wel zoo aangenaam als zaag en hamer.

Het zou echter Pruymers, die al aardig op weg was naar een zetel aan de Hooge Tafel niet beschoren zijn dien nog eenmaal te bezetten. Hij stierf op 12 Februari van het jaar 1769, nadat hij een vijftal jaren geleden samen met Maria Susanna voor notaris P. J. Bert zijn testament had opgemaakt[1]). Aan zijn vrouw en zijn dochter vermaakte hij ieder een som van „8000 Rds. van 48 zware stuivers" en twee slaven, en de slaven Fortuin van Boegis en Cananga van Batavia. Twee neven, een nicht en eenige vrienden werden eveneens bedacht, evenals de Gereformeerde armen van het stadje Lingen, dat mogelijk zijn geboorteplaats was. Dat moeder Susanna toen nog leefde, blijkt uit de beschikking dat als vrouw en dochter onverhoopt kwamen te overlijden „Juffrouw Susanna van Macasser, weduwe Grebel", universeel erfgenaam zou zijn.

Het is waarschijnlijk, dat de jonge weduwe na zijn dood de geriefelijke Fabriekswoning ontruimd zal hebben.

Susanna Maria had door den omgang met lieden van fortuin en positie, zoo langzamerhand de heerschende gebruiken van deze kleine deftigdoende wereld zich weten eigen te maken. Als weduwe van een Opperkoopman wist zij dus heel goed, wat zij doen of laten moest. Zoo zal zij ook hare moeder uitgenoodigd hebben bij haar te komen inwonen. Dat stond beter voor een jonge rijke weduwe, zooals zij na den dood van haren echtgenoot kon worden genoemd. Wat haar stiefdochter betreft, deze hertrouwde in 1771 met Lucas de Vries, Opperchirurgijn en in 1776 voor de derde maal met den Boekhouder Jan Diederik Schrijver, van Koepang.

Tijdens het leven van haren echtgenoot had zij meermalen in de voorname kringen, waarin zij tenslotte werd opgenomen, den Visitateur-Generaal, later Raad-Ordinair Huybert van Basel en diens vrouw Soetje Sara Cloot, ontmoet en vriendschap met hen gesloten. Dit echtpaar had acht kinderen gehad, waarvan er echter nu nog maar een drietal in leven waren. Na een echtverbintenis van negentien jaren, overleed mevrouw in het sterfjaar

[1]) Landsarchief Batavia.

van Susanna's echtgenoot en werd een dag vroeger dan dezen grafwaarts gedragen.

Huybert van Basel, de ongeveer 60-jarige weduwnaar, was een zoon van Willem van Basel, die in 1731 kapitein der Westzijdsche burgerij was en zijn dagen in patria eindigde als Burgemeester van Schiedam en diens eerste echtgenoote Anna Pellicaen, van Rotterdam. Hij was tezamen met zijn vader op het schip „De Spiering" voor de Kamer Amsterdam uitgekomen en werd hier geplaatst als Ordinair-klerk der Generale Secretarie.

Huybert van Basel had een eervollen loopbaan achter den rug. Zijn staat van dienst zag er als volgt uit[1]).

Onderkoopman en Eerste overdrager in het loge-comptoir, 1738; Koopman en Logie-boekhouder, 1741; Weesmeester in 1743; Vendrig der Stadspennisten, 1746; Visitateur-Generaal, 1747; Kapitein der Stadspennisten, 1748; Opperkoopman, tevens Visitateur-Generaal, 1748; Raad-extra-ordinair, 1752; Kolonel der Burgerij, 1752; President van Heemraden, 1760; President van Schepenen, 1762; Raad-Ordinair, 1763. Wegens zijn vergevorderden leeftijd had hij echter voor verscheidene posten moeten bedanken o.a. voor Commissaris van het Kleine Zegel en voor President van Schepen. De benoeming van Raad-Ordinair was zelfs geschied bij Patriasche Missive, een bewijs, dat hij veel steun bij de Zeventien had.

Het was deze man, vergrijsd in dienst der Compagnie, zonder levensgezellin, die, naar het schijnt, zich bijzonder aangetrokken gevoelde tot de jonge weduwe Pruymers, die in dezelfde maand van hetzelfde jaar, ook haar levensgezel verloren had.

De grijze weduwnaar en de jeugdige weduwe werden het bijzonder vlug met elkander eens. Reeds vier maanden na den dood van de wederzijdsche echtgenooten was er bruiloft en werd Susanna Maria de tweede mevrouw van Basel.

Toen zij meesteresse was geworden in den huize van Basel, trof zij er van de acht kinderen, van haar echtgenoot, slechts aan een dochter Philippina Maria Senn van Basel[2]), die toen dertien jaren oud was. Zijn oudste dochter Anna Jacoba, was na een driejarigen echt met den Onderkoopman en Secretaris van het

---

[1]) Wijnaendts van Resandt, Oude Indische families, Senn van Basel (Overdr. Ned. Leeuw, 1905).

[2]) De kinderen van Huybert van Basel namen allen den naam van Senn van Basel aan, naar de stamvader van het geslacht Heinrich Senn, die in 1606 te Basel woonde. Een tak van dit geslacht vestigde zich in Indië en behoort thans tot een van de oudste Indische families, is meer dan 200 jaren hier te lande woonachtig. (Zie voor verdere bijzonderheden Wynaendts van Resandt enz.).

College van Heemraden Gustaaf Willem van Hoorn [1]) op den jeugdigen leeftijd van achttien jaren overleden. Zijn beide zoons Willem Adriaan en Librecht Senn van Basel vertoefden in Nederland, waarheen zij voor hunne opvoeding gezonden waren. De overige kinderen waren allen vroeg gestorven. Ten tweede male nam dus Susanna Maria de taak van opvoedster op zich zonder zelf nog moeder te zijn geweest en verzorgde haar dertienjarige stiefdochter, die op dezen leeftijd reeds als volwassen beschouwd werd, met toewijding.

Haar tweede huwelijk zou niet lang duren. Van Basel was niet jong meer en zijn gezondheid niet al te best. In Maart 1770 maakte hij met Susanna Maria zijn derde testament. In dit land van ziekte en dood, veel minder zeker van zijn leven dan overal elders, was het een der eerste plichten van elken Compagniesdienaar als vader en echtgenoot, zijn gezin niet onverzorgd achter te laten, zoo hij plotseling mocht worden opgeroepen.

Veertien dagen daarna, stierf Huybert van Basel, ongeveer een jaar na zijn huwelijk met Susanna Maria. Blijkens zijn testament benoemde hij den regeerenden Gouverneur-Generaal P. A. van der Parra tot voogd van Philippina Maria, een bewijs dat deze tot zijn intieme vrienden behoorde. Tot voogd van zijn zoons in Nederland werden aangewezen zijn broeder Anthony Senn van Basel te Rotterdam, zijn zwager Pieter Cloot te 's-Gravenhage en Dionysius Pauw te Utrecht.

Hoewel Susanna Maria nu wederom weduwe was geworden, werd haar droefheid toch verzacht door de wetenschap, dat zij spoedig de zoo vurig begeerde moederweelde zou leeren kennen. Niet lang na het overlijden van haren tweeden echtgenoot, op 28 Mei, bracht zij een dochter ter wereld, Maria Wilhelmina, een van de weinigen Indische vrouwen die later door een tijdgenoot in een uitgegeven boekwerk bij name zou worden genoemd [2]).

Mevrouw de douairière van Basel [3]) bleef in de ruime en confortabele woning achter met haar stiefdochter en haar eigen klein dochtertje en voerden een grooten staat, in overeenstemming met hare positie als weduwe van een Raad-Ordinair van India. Het schitterende huwelijk, hoe kortstondig van duur ook, was voor haar verwanten niet onvoordeelig geweest. Broeders en zusters gingen, zij het ook in de verte, met haar geleidelijk mede omhoog

---

[1]) Hij was een zoon van Mr. Pieter van Hoorn, kiesheer van Middelburg en Jacoba Johanna van Campen. Twee jaren later hertrouwde hij met Johanna Geertruida Bogaard.

[2]) Q. M. R. Verhuell, Herinneringen van eene reis naar de Oost-Indien.

[3]) In den Compagniestijd werden aanzienlijke niet-adellijke weduwen ook „douairière genoemd.

op den maatschappelijken ladder en genoten van de relaties en de voordeelen, die de hooge waardigheid van hun zwager, ook al was hij overleden, met zich alzoo medebracht in een samenleving, waar ambtelijke afgoderij hoogtij vierde. Haar zwager Caspar Andries Janke, die in 1768 nog maar Baas-timmerman was, zou vijf jaren later reeds Fabriek, hoofd van het Ambachtskwartier, worden. Haar oudste broeder, Johan Christiaan, werd Scheepssoldijboekhouder, de jongste, Benjamin, Boekhouder, geen onvoordeelige betrekkingen voor de zoons en de schoonzoons van een loodgieter.

Haar stiefdochter Philippina Maria Theodora Senn van Basel huwde in 1771 met den Tweeden Secretaris van de Edele Hooge Indische Regeering Mr. Jacob Roeland Thomaszen, de zoon van Johannes Andreas Thomaszen en Victoria Rycke, van Colombo [1]). Een vergelijking tusschen de beide huwelijken van haar stiefdochters Anna Laurentia Pruymers en Philippina Maria Theodora Senn van Basel doet duidelijk aan het licht treden, hoe de positie van Susanna Maria in den loop der jaren aan invloed en hoogheid gewonnen had. De bruidegom van de eerste toch was een Meesterknecht der smidsgezellen geweest, die van de tweede een regeeringssecretaris, een notabele persoonlijkheid in de kringen van den hoogen Indischen ambtenaarsadel, waarin zij geleerd had dagelijks te verkeeren.

In 1773 stierf haar jongste broeder Benjamin en het jaar daar op liet zich haar stiefzoon Willem Adriaan Senn van Basel als student inschrijven aan de Hoogeschool te Harderwijk ter voltooiing zijner rechtsgeleerde studiën [2]).

Tot het jaar 1776 vinden wij weinig van haar vermeld, maar dan bevat het Gebodenboek van Batavia loopende over laatstgenoemd jaar de volgende aankondiging:

„15 Juni 1776. Den WelEdelGestrengen Heer Mr. Willem Arnold Alting, van Groningen, Raad-Ordinair van Nederlands-India, mitsgaders Ontvanger-Generaal, weduwnaar van vrouwe Hendrina Maria Knabe, met Vrouwe Susanna Maria Grebel, van Batavia, douairière van wijlen den WelEdelGestrengen Heer

---

[1]) Later in 1778 werd hij Gouverneur en Directeur van Ternate, waar hij in 1780 overleed.

[2]) Deze Mr. Willem Adriaan Senn van Basel werd later na een schitterende loopbaan Raad van Indië in 1811 en overleed als president van Schepenen te Batavia in 1817.

Van zijn elf kinderen, bij zijn drie echtgenooten Anna Maria Hooreman, Ida Adriana Helena Wiese en Theodora Jacoba van Riemsdijk, werd de oudste dochter genoemd naar Susanna Maria.

Huybert van Basel, in zijn WelEdelens leven Raad-Ordinair van Nederlands India en Colonel der Bataviasche Burgerye".

Op dat tijdstip was Alting 52 jaren oud en had twee jaren geleden zijn vrouw verloren, die hem tien kinderen geschonken had, waarvan er nog slechts vijf, alle dochters, in leven waren. Na een twintigjarigen echt was deze vrouw, Hendrina Maria Knabe, hem door den dood ontvallen. Zij was nog maar 13 jaren oud, toen zij hem in 1754 huwde als onechte dochter van een zekeren Gelinger Lodewijk Knabe, vendrig in dienst te Mr. Cornelis en was als kind aangenomen door den Stadsapotheker Hendrik Voogt en zijn echtgenoote Elisabeth Sibens, een echtpaar dat zelf geen kinderen had. Als Koopman en Geheimschrijver had hij haar gehuwd, vier jaren nadat hij als Onderkoopman met het schip Middelburg van de Kamer Zeeland naar Indië vertrokken was. Dat hij in dien rang uitkwam, wijst op machtige relaties in het vaderland.

Mr. Willem Arnold Alting, de derde echtgenoot van Susanna Maria Grebel, stamde af van een deftig Groningsch geslacht. Hij was een zoon van Mr. Christiaan Gerhard Alting, Auditeur militair der drie forten in Westerwolde en Commies van 's Lands Magazijnen in de Bourtange en Fockelina Blencke, en was in November 1724 te Groningen geboren. Zes jaren na zijn aankomst was hij reeds Tweede Secretaris der Hooge Regeering, het daaropvolgende jaar Eerste Secretaris en werd in 1762 door de Zeventien benoemd tot Raad extra-ordinair. In deze hooge kwaliteit viel het hem niet moeielijk zich met allerlei lucratieve postjes, zooals President van het College van Schepenen en Kolonel der Burgerij, belast te zien [1]). Hij wordt ons geschetst als „niet onbekwaam maar zwak, dus onmachtig, niet slecht maar niet bestand tegen eigen omgeving, eigen egoïsme en eigen gebreken". Later toen hij Gouverneur-Generaal geworden was, bood zijn bestuur een treurig tafereel aan van een familieregeering en hare verderfelijke gevolgen. Doorkneed in de kennis van alle verdachte praktijken der Compagnie, verkregen door een langdurig verblijf in Indië, aangegrepen door de zucht naar goud voor zich en de zijnen, en alzoo besmet met de kwalen, die de stervende Compagnie ten grave brachten, was deze man wel het allerminste geschikt, om het zinkende scheepje van Staat in Indië te redden.

Als mensch was hij, zooals reeds gezegd, nog zoo kwaad niet, al leende hij ook gaarne het oor aan inblazingen, zooals alle zwakkelingen dit gewoon zijn te doen. Een bepaald slechte inborst had hij niet, maar hij stichtte veel kwaad door zijn eigen zwakheid,

[1]) Van Rhede van der Kloot, De Gouverneurs-Generaal enz.

en zijn egoïsme was grenzenloos. Het kan niet ontkend worden, dat hij wel redde wat te redden viel, maar dan alleen ook maar ten bate van zich zelf en van zijne familie [1]).

Deze „considerabel uitgestrekte" familie met omgeving was er steeds op uit zich te verrijken, en al wat familielid of vriend van Alting was beleefde een gulden tijd. Zij waren steeds op jacht naar de best betaalde betrekkingen, waar het minste voor te doen viel, en slaagden er maar al te dikwijls in den zwakken Alting te bewegen hen daartoe te benoemen.

In dit huisgezin nu, waar dochters en schoonzoons elkander den loef trachtten af te steken in het dingen naar de gunst van vader en schoonvader Alting, deed Susanna Maria haar intrede. In den huize Alting vertoefden toen van de vijf dochters er nog drie in huis. Dat waren Hendrina Maria, Johanna Maria en Constantia Cornelia, die respectievelijk veertien, negen en zes jaren oud waren, waarvan de laatste een speelmakker werd van haar eigen dochtertje Wilhelmina Maria. De oudste dochter des huizes, Elisabeth Fockelina, was een jaar tevoren gehuwd met Mr. Joachim Wiggerts, uit Wageningen, lid in den Raad van Justitie en Water-fiscaal. De tweede dochter, Pieternella Gerhardina, was in den echt getreden met den Onderkoopman Samuel Abeleven. In het jaar, dat Susanna Maria Grebel mevrouw Alting werd, stierf de onfortuinlijke jongeman. De jonge weduwe treurde niet lang, want eenige maanden daarna hertrouwde zij met Joannes Siberg, Commandeur van Sumatra's Westkust. Drie zoontjes waren allen op jeugdigen leeftijd gestorven [2]).

Het wil ons voorkomen, dat Susanna Maria in dezen kring, van zelfzuchtige familieleden, niet zeer hartelijk ontvangen zal zijn, vooral de gehuwde dochters zullen de nieuwe mama geen vriendelijk welkom bereid hebben. Door het tweede huwelijk van hun vader toch was de kans op een mannelijk oir der familie niet uitgesloten. Zoo dit werkelijk het geval mocht zijn geweest, zal zij echter alle leden van den familiekring, die haar in den aanvang

---

[1]) De Commissaris-Generaal Mr. S. C. Nederburgh schreef in een brief aan de Gecommitteerde Bewindhebbers van 1 Juli 1795: „Het is niet tegen te spreken, dat sedert lange jaren de beste bedieningen aan de kinderen en verwandten van den Heere Alting zijn toebedeeld. Dat werk heeft de heer Alting geheel gedirigeerd, en zekerlijk daarin de Groningers niet vergeten." (De Jonge, opkomst enz. dl. XII).

[2]) Alting had gaarne een stamhouder willen hebben en had zelfs op aandringen van zijn eerste vrouw naar Holland geschreven en zijn jeugdige neef Nicolaus Engelhard, de zoon van zijn zuster Maria uitgenoodigd naar Indië te komen. Hun beider plan was dit kind dan te adopteeren. Het neefje was echter nog niet in Indië aangekomen. (De Haan, Priangan I, Personalia, Nicolaus Engelhard).

minder gunstig gezind waren, ontwapend hebben door de goedheid van haar karakter en den eenvoud van haar wezen. Het is waar, dat zij van lage afkomst was, niet veel geleerd had en, in het algemeen gesproken, niet uitblonk door geest of vernuft, dat alles mocht waar wezen, maar zij was een goede trouwe echtgenoote en moeder en een liefhebbende, zorgvolle stiefmoeder, voorwaar eigenschappen, die in de verwording der 18e eeuwsche Indische maatschappij niet genoeg kunnen worden gewaardeerd. Als zoodanig hebben Alting en zijn dochters haar leeren kennen en hoogachten en het duurde niet lang of de nieuwe Mevrouw Alting, die eenige druppels slavenbloed bracht in de deftige Groningsche familie, had zich in aller harten een warm plaatsje veroverd. En daar de verhouding van Alting tot zijn dochters zeer hartelijk was, heerschte er in het gezin des Directeurs-Generaal — hij werd een jaar na zijn tweede huwelijk tot deze hooge waardigheid benoemd — de beste harmonie. Ook was Alting voor haar dochtertje Maria Wilhelmina [1]) een goed vader, die de kleine op gelijken voet behandelde als zijn eigen kinderen, zoodat er niets ontbrak aan het huiselijk geluk van Susanna Maria.

Wie zou in de statige „Njonja Besar", de gemalin van den Directeur-Generaal, die tijdens den wankelenden gezondheidstoestand van den regeerenden Gouverneur-Generaal Reinier de Klerk tijdelijk met de waarneming van die hoogste waardigheid bekleed was, de voormalige loodgietersdochter hebben herkend? Een rijk gedoste dame, omringd met al de staatsie en de praal, aan haar rang verbonden, die door elkeen niet dan op de eerbiedigste wijze werd benaderd, was gegroeid uit het kleine armoedige meisje, dat lange jaren geleden elken dag naar de armenschool stapte aan de Rhinocerosgracht, waar zij met de kinderen van slaven, Chineezen en Inlanders haar arme kleine hersenen plaagde met de rekenkunst van Bartjens en met de psalmen Davids.....

Thans reed zij, als de prinses uit het sprookje, in een vergulde, rijk met snijwerk versierde karos met glazen portieren, bespannen met fraaie rossen, het uitsluitend voorrecht van de Heeren der Hooge Regeering, naar feesten en vermaken, waar hare tegenwoordigheid werd vereischt, aangezien Mevrouw de Klerk geboren Sophia Francina Westpalm in verband met de ziekte en de toenemende zwakte van haren echtgenoot een groot deel harer representatieve plichten op haar had overgedragen.

---

[1]) Zij huwde later met Nicolaus Engelhard. Zie haar levensbeschrijving in „Figuren en feiten uit den Compagniestijd" van schrijver dezes, ter perse. Haar portret bij De Haan, Oud Batavia, Platenatlas.

En als haar weg voerde langs het Ambachtskwartier, en zij hoorde dat bekende geluid, dat getimmer en gehamer en al het verder rumoer van de bedrijvige gezellen in smederij en smidse, dan werden de herinneringen haar wel eens te machtig. Als schimmen rezen voor haar geestesoog op de gestalten van haar vader en haar moeder [1]), haar broeders en haar eersten echtgenoot, zoomede de tafereeltjes uit haar kinderleven, terwijl de karos op den zanderigen weg voortschommelde en het geschreeuw der rijk gegalloneerde voorloopers en palfreniers haar tot de blijde werkelijkheid terugvoerde.....

Omringd door buitensporige weelde, die slechts fabelachtige fortuinen schenken kan, en wat van veel meer waarde is, ook door de liefde harer huisgenooten, behoorden deze jaren tot de gelukkigste haar levens, en toen zij op den vijfden Februari van het jaar 1779 kwam te overlijden, werd zij door allen, die haar in armoede en in rijkdom hadden gekend, zeer betreurd. Zij was een goede vrouw voor Alting geweest, en hij en de zijnen hadden haar oprecht beweend en vooral later toen hij Gouverneur-Generaal geworden was, voelde hij zeer sterk haar verlies.

Tot aan zijn dood, in 1800, bleef de plaats aan Altings zijde onvervuld en troonde geen meesteresse in de vorstelijke verblijven te Buitenzorg en te Kampong Melajoe, waar hij den laatsten adem uitblies.

Susanna Maria, die zijn droefheid niet meer heeft gedeeld en geen getuige meer heeft kunnen zijn van de schittering en de praal van een landvoogdelijke omgeving, bleef bij hem in liefderijk aandenken, omdat zij de herfst van zijn leven had vermooid en veraangenaamd door hare deugden, die elke vrouw tot sieraad zouden gestrekt hebben.

Batavia.

---

[1]) De sterfdag van Susanna van Makassar is niet bekend.

De Oostkust van Groenland.

Het Permanente Hof van Internationale Justitie te 's-Gravenhage heeft den 3den Augustus uitspraak gedaan, naar aanleiding van een op 8 Juli j.l. ingekomen verzoek van de Noorsche regeering, om conservatoire maatregelen aan te geven ter bescherming van Noorsche onderdanen tegen gevreesde tekortdoening van hun rechten in het kustgebied van Zuid-Oost-Groenland van Deensche zijde.

Door deze procedure heeft het Noorsch-Deensche Oost-Groenland-conflict, dat bij het Hof in behandeling is en blijft, vernieuwde, of wil men liever: vervroegde, actualiteit gekregen. Hierin vinden wij aanleiding het vraagstuk, zooals het zich heeft ontwikkeld, weer eens te overzien.

Nadat in *De Indische Gids*, blz. 884, II 1931, een uiteenzetting werd gegeven van het conflict over de rechten en aanspraken op het gebied ter Oostkust van Groenland, zooals dit door Noorwegen en Denemarken voor het Internationaal Gerechtshof te 's-Gravenhage gebracht is, zijn door alle betrokken partijen verdere stappen gedaan om de kwestie voor de juridische afdoening rijp te maken.

Juist in de laatste maanden is een bijzondere bedrijvigheid getoond, die niet in alle deelen bevorderlijk kan worden geacht aan het scheppen van een rustige atmosfeer voor die juridische beslechting.

De Groenlanders zelf blijven niet onverschillig afwachten. Wij laten hier den tekst volgen van een dépêche, den 19en Juni door de Deensche regeering te Kopenhagen ontvangen, verzonden door den landraad van Noord-Groenland. Men bedenke bij het lezen, dat Noord-Groenland niet als 't ware een is met Oost-Groenland, als kusten van een zelfde samenhoorigheid. Het eiland Groenland heeft een uitgestrektheid als die van half-Europa, zonder Rusland; in het binnenland tart het niemandsland, van ijs, sneeuw en rots, tot nu toe den ondernemingslust van de stoutsten; van de kusten zijn groote uitgestrektheden onbewoonbaar.

De bewoonde gedeelten vormen er onsamenhangende gemeenschappen, meest onder Deensche vlag. Het telegram (*N. R. Ct.* 25 Juni) luidt:

Wij ondergeteekenden, door het volk gekozen leden van den Noord-Groenlandschen landraad, wenschen in volledige overeenstemming met het gedeelte van het volk, dat wij vertegenwoordigen, uit te spreken:

Toen men in 1924 aan Noorsche en andere vangers toestond zich op de kust van Oost-Groenland te vestigen, met het doel, daar zee- en landpelsdieren te jagen, heeft dat onze grootste bezorgdheid gewekt. Men wilde toen onze stem niet hooren, en wij hoopten, dat de jaren, dat het tractaat tusschen Denemarken en Noorwegen van kracht was, voldoende zouden zijn om Europeesche vangers te overtuigen, dat er op deze kust geen wild genoeg is, om de uitgaven te dekken en een bescheiden winst te behalen, al waren hun methoden van jagen ook zoo meedoogenloos mogelijk. Ook ter Westkust is het ingrijpen van de Noren in de vangst, ofschoon die hier onwettig was, herhaaldelijk ondraaglijk geweest voor het beroep van de Groenlanders. Nu heeft Noorwegen een gedeelte van de Oostkust bezet als basis voor voortgezette vangst, en Noorwegen vraagt nu het Internationale gerechtshof goedkeuring van deze handeling. Wij spreken ons vertrouwen uit, dat het door den Volkenbond gestichte gerechtshof door zijn beslissing in de eerste plaats de levensbelangen van het Groenlandsche volk in het oog zal houden.

Het Groenlandsche volk is in meer dan duizend jaar met behulp van zijn eigenaardige, tegelijkertijd oorspronkelijke en hoogst gespecialiseerde wijze om in zijn levensonderhoud te voorzien, in staat geweest levensmogelijkheden te vinden op Groenlands arme en onvruchtbare kusten. De Groenlanders zijn door den Deenschen staat beschermd geweest, en zijn onder de leiding en met oeconomische offers van Denemarken vooruitgegaan op geestelijke, hygiënische en materieele gebieden, zoodat zij een levensvatbaar volk zijn met een grootere jaarlijksche bevolkingsaanwas dan vele Europeesche staten, ten spijt van het groote gevaar dat hun broodwinning meebrengt. Wij kunnen dit land niet verlaten en onze broodwinning op andere plaatsen zoeken; daarom moeten wij denken aan de reserves, die ons land heeft, en die van nut kunnen zijn voor de komende generatie. Noren zijn de leiders geweest in effectieve, maar ook in meedoogenloos verwoestende jacht op de traandieren van de koude zeeën: walvisschen en zeehonden. Zij hebben al lang het getal van zeehonden in den Noord Atlantischen Oceaan zoozeer doen afnemen, dat geen loonende vangst er meer mogelijk is. Nu jagen zij walvisschen

voor onze kusten. Tengevolge van die nietsontziende afslachting door de Noren van zeehonden, pasgeboren, jong en oud, hebben zij het getal van deze dieren zoo sterk verminderd, dat de Groenlanders niet meer hun behoefte aan voedsel en kleeren kunnen dekken. In groote gedeelten van Groenland is de vangst op zeehonden zoozeer verminderd, dat de inwoners daar tot nieuwe broodwinningen worden gedwongen, die door de natuur en het klimaat van ons land minder verzekerd zijn dan de vangst van zeehonden en die aan onze cultuur vreemd zijn. In Denemarken hebben verantwoordelijke mannen van de regeering gezegd dat de Rijksschatkist ervan afziet oeconomisch voordeel van Groenland te hebben en dit gezichtspunt is thans door de wet bekrachtigd. Daarom kan het niet verwonderen, dat het de onwankelbare wensch van het Groenlandsche volk is, dat zijn toekomstige ontwikkeling onder Deensche leiding zal zijn en verder dat aan Denemarken een ongeschonden souvereiniteit over geheel Groenland toegekend mag worden, opdat de Groenlanders zoodoende gespaard kunnen blijven voor ongecontroleerde inbreuken door andere naties in hun levensmogelijkheden.

W.g.: Gert Geisler, Isak Schmidt, F. Lynge, Carl Olsvig, Mathias Storch, Jens Rosing, Morten, P. Porsild, Tob. Kruse, Edv. Kruse, S. Moller, Hans Hansen, Johs. Pjettursson.

Tot zoover de uiting van Noord-Groenland. Ongeveer te gelijkertijd bevatten de bladen een bericht over een motie, aangenomen door den landraad van Zuid-Groenland, waarin deze onbeperkt vertrouwen uitspreekt in het Deensche opperbestuur en verklaart zich niet te kunnen voorstellen, dat Noorwegen, indien het ooit de heerschappij mocht krijgen over een deel van Groenland, een zoo heilzame politiek zou kunnen voeren als Denemarken.

Noorwegen heeft aan de reeds genomen maatregelen, om zijn aanspraken door daden te verstevigen, weer nieuwe toegevoegd. Maakten wij er, in onze vorige uiteenzetting, melding van hoe de regeering te Oslo, een jaar geleden, besloot om tot de officieele bezitneming over te gaan van het kustgebied, waarover het geschil met Kopenhagen nu loopt, thans hebben wij hier aan het bericht van 10 Juli toe te voegen, van de benoeming van een gouverneur van een andere, meer Zuidwaarts gelegen, uitgestrekte kuststrook.

Hiervoor is de keuze gevallen op den Noorschen rechtsgeleerde Mr. Helge Ingstad. Na in de rechten te zijn gepromoveerd aan de hoogeschool te Oslo, oefende hij eenige jaren de juridische practijk uit en ging daarna naar Canada. Daar woonde hij vele jaren

als trapper onder de Indianen. In 1931 keerde hij in Noorwegen terug en schreef hij een zeer onderhoudend boek over zijn avonturen (*N. Rott. Crt.* 11 Juli).

Als gouverneur van de Z.O.-kust van Groenland is hem geen groote staf van ambtenaren toegewezen. Hij zal er behalve bestuurder, ook hoofd van de politie, rechter en notaris zijn.

Het Noorsche telegraafagentschap meldde hierover, dat de Noorsche regeering 't gebied heeft bezet tusschen 63° 40′ en 60° 30′ N.B. Slaat men ons artikel in II 1931 op, dan vindt men (blz. 891) vermeld, dat de Noorsche regeering ten vorigen jare haar goedkeuring hechtte aan het inbezitnemen, door Halvard Devold, van het kustgebied van 71° 30′ tot 75° 40′ N.B., zoodat de nu bezette streek ongeveer acht graden verder zuidwaarts ligt. Deze strekt zich uit van Umivik in het N. tot de Lindenowfjord in het Z. Op enkele plaatsen reikt het landijs tot vlak aan de zee, maar over 't geheel genomen variëert de breedte van het niet door ijs bedekte land van 50 tot 100 kilometer. In de vorige eeuw woonden enkele eskimo's in dit uitgestrekte gebied, maar de laatste vijftig jaar is het feitelijk alleen geregeld door Noorsche visschers en pelsjagers bezocht. Sedert 1884 oefenen Noren langs de kust walvischvangst en jacht op zeehonden uit, terwijl de laatste jaren ook verscheidene Noorsche visschersvaartuigen er voor de kust gevischt hebben, voornamelijk op kabeljauw en heilbot, die er in groote hoeveelheden voorkomen. Sedert den vorigen zomer houden twee Noorsche expedities in dit gebied verblijf. De leden van de eene expeditie, welke onder leiding staat van Finn Devold, een broeder van Halvard Devold, die Erik de Roodes land in bezit nam, hebben er een stuk of vijf en twintig hutten gebouwd en een radiostation ingericht, dat geregeld weerberichten stuurt aan den Noorschen meteorologischen dienst. Enkele Noorsche geleerden hebben den vorigen zomer in het nu geöccupeerde gebied onderzoekingen verricht, o.a. professor Vogt uit Trondhjem.

Het Nederlandsche persbureau publiceerde eene, van Noorsche zijde afkomstige, officieele uiteenzetting, die aldus luidt:

„De bezetting is een maatregel van verweer, waartoe Noorwegen gedwongen is sinds Denemarken politiebevoegdheid heeft toegekend aan zijn expedities naar Oost-Groenland van dit jaar. Sinds 1814 heeft de Deensche staat het monopolie van den handel gehad in West-Groenland. Later heeft de Deensche overheid ook getracht dit land voor vreemdelingen te sluiten en aldus walvischvaarders en visschers, die op de vrije zee werken, te beletten Groenlandsche havens aan te doen om water in te nemen voor hun stoomketels, of voor het uitvoeren van reparaties. In 1931

gaf Denemarken te kennen dat heel Groenland, dus ook het onbewoonde niemandsland op de Oostkust, gesloten zou worden voor vreemdelingen.

Volgens mededeelingen in de Deensche bladen zullen er dezen zomer nieuwe Deensche expedities naar O.-Groenland worden gezonden, een onder leiding van Knud Rasmussen naar de kust tusschen Kaap Farewell en Angmagsalik, en een onder leiding van Ejnar Mikkelsen naar de kust tusschen Angmagsalik en Scoresby Sond. De aanvoerders van deze expedities zullen algemeene politiebevoegdheid krijgen, dat wil dus zeggen ook over Noorsche onderdanen in deze streken.

Met uitzondering van te Angmagsalik zijn de laatste tijden nergens eskimo's in O.-Groenland geweest. In 1925 en '27 bracht de Deensche regeering ongeveer honderd Groenlandsche eskimo's over naar Scoresby Sond, waartoe zij gemachtigd was door het O.-Groenland-verdrag met Noorwegen van 1924. (Zie *De Ind. Gids* II 1931, blz. 886).

Denemarken is nu voornemens eskimo's over te brengen naar Z.O.-Groenland, waar de Noren sinds 1870 de robbenvangst hebben uitgeoefend en waar de twee Noorsche expedities sinds verleden jaar eenige huizen hebben gebouwd, op pelsdieren hebben gejaagd en zalm hebben gevischt. Op deze wijze tracht Denemarken de souvereiniteit te verkrijgen over de rest van O.-Groenland zonder de uitspraak van het Haagsche hof af te wachten. Mocht het daarin slagen, dan zal het waarschijnlijk trachten ook O.-Groenland voor de Noren te sluiten, zoodra het Groenlandverdrag van 1924 zal zijn geëindigd, dat wil zeggen in 1944. De geforceerde overbrenging van eskimo's moet waarschijnlijk als voorwendsel dienen voor dezen stap, daar de Deensche regeering dan in staat is de Noren te beschuldigen „den kinderen des lands" hun bestaan te ontnemen. Tegen deze Deensche pogingen heeft Noorwegen slechts één doeltreffend middel van verdediging, n.l. de bezetting van dit niemandsland. Dit is de eenige manier waarop Noorwegen de belangen van zijn burgers kan beschermen. Het is natuurlijk niet de bedoeling van Noorwegen de gebieden te sluiten, waarover het thans de souvereiniteit opeischt. In Z.O.-Groenland bevinden zich goede havens, die als basis kunnen dienen voor de walvischvangst en de diepzeevisscherij. Met behulp van deze havens zullen walvischvaarders en visschers onafhankelijk worden, althans in zekere mate, van het Deensche afsluitingsstelsel in West-Groenland.

De Noorsche politiek in O.-Groenland zal zijn de handhaving van het algemeen erkende beginsel van vrije verbinding, terwijl Denemarken niet alleen de vroegere afsluiting van de kolonies

aan de Westkust handhaaft, maar ook schijnt te trachten in de toekomst alle andere volken uit te sluiten van den toegang tot O.-Groenland.

Noorwegen is natuurlijk bereid een geschil over deze nieuwe bezetting te doen beslechten door het Internationale Gerechtshof".

Over de nieuwe bezetting door Noorwegen heeft de Deensche premier, Stauning, de volgende verklaring afgelegd: Deze bezetting is niet alleen een vergrijp zooals de vorige, maar zij richt zich veel meer direct tegen districten van dit land, die zonder twijfel onder Deensche souvereiniteit staan en die een gebied vormen, dat een deel van het Deensche koloniale bezit in Groenland is. Stauning heeft aan den Noorschen gezant te Kopenhagen, Huitfeld, een nota overhandigd, waarin de door de Noorsche regeering op 13 Juli j.l. ter kennis gebrachte verklaring der bezetting van dit gebied aan de Z.O. kust van Groenland als een onrechtmatige schending en als een breuk van den bestaanden rechtstoestand wordt aangeduid en megedeeld wordt dat de Deensche regeering voornemens is bij het Internationale Gerechtshof te 's-Gravenhage een klacht in te dienen over den van Noorsche zijde gedanen stap en te verlangen dat deze als in strijd met het recht en ongeldig wordt verklaard.

De koning heeft zijn goedkeuring gehecht aan de verzending van deze klacht, die dadelijk bij het permanent internationaal gerechtshof is ingediend.

Zoowel in Denemarken als in Zweden is het communiqué van de Noorsche regeering betreffende de nieuwe occupatie niet vriendelijk ontvangen.

In Denemarken is men begrijpelijkerwijze zeer verontwaardigd over het optreden der Noorsche autoriteiten. *Politiken* schrijft o.a.: „Laten we het ronduit zeggen: We voelen meer schaamte dan verontwaardiging over de nieuwe Noorsche rechtskrenking. Voor de eerste kon men zich misschien verontschuldigen, door te zeggen, dat men overijld en in opgewonden stemming gehandeld had, voor de herhaling bestaat een dergelijke verontschuldiging niet. De Scandinavische landen zijn voorgegaan bij den arbeid om betere betrekkingen tusschen de staten en eerbied voor verdragen en overeenkomsten te scheppen. Maar de eerste maal dat men op de proef gesteld zal worden, houdt Noorwegen niet vol. Het denkt alleen aan zich-zelf."

De Deensche *Social-Demokraten* schrijft: „In Denemarken, en vermoedelijk overal buiten Noorwegen, zal deze mededeeling met groote verbazing ontvangen worden. Van Deensche zijde behoort

deze stap met een nieuw protest bij het Haagsche Hof beantwoord te worden. Wij hebben onze zaak aan het Hof voor Internationale Justitie toevertrouwd, en niemand mag op het vonnis van dit Hof vooruitloopen."

Dagens Nyheder noemt de nieuwe bezetting onbegrijpelijk en veel ernstiger en agressiever dan de eerste. „Het gaat hier om gebieden waarbij de oorspronkelijke Groenlandsche bevolking oude en rechtmatige belangen heeft. De occupatie betreft en is gericht tegen de ruggegraat van de Deensche kolonisatie-politiek op O.-Groenland, en het spreekt van zelf, dat die met een krachtig protest van de zijde der Deensche regeering beantwoord zal worden."

Het Zweedsche blad *Stockholms Tidningen—Stockholms Dagblad* is van meening, dat de door alle partijen nagestreefde eendracht in het Noorden een ernstigen knauw heeft gekregen door het besluit der Noorsche regeering. De Europeesche opinie zal de houding van Noorwegen in deze zaak moeilijk kunnen begrijpen.

Onder het opschrift: „Hittegolf over Oslo", zegt *Aftonbladet* (Stockholm) o.a.: „dat men in een vriendschappelijk gezind buurland misschien geneigd zou zijn het besluit van de Noorsche regeering te beschouwen als een gevolg van de hitte, maar dat men elders in Europa een andere meening zal hebben en dat men daar in de nieuwe occupatie naar alle waarschijnlijkheid een herhaalde krenking van de Deensche souvereiniteit en van het internationale recht zal zien." Het blad betreurt, dat men in Scandinavië niet in staat blijkt een voorbeeld van internationale samenwerking te geven.

De organen der Noorsche pers gaan, natuurlijk, niet fel tegen de regeering in.

Aftonposten schreef 11 Juli: „De omstandigheden zijn in 't kort deze: de Noren werken, om zoo te zeggen, persoonlijk in de onbewoonde streken van O.-Groenland en aan zijn kusten, terwijl de werkzaamheden van Denemarken hoofdzakelijk bestaan in het drijven van een handelsmonopolie met de vruchten van den arbeid van anderen in een zeer beperkt deel van West-Groenland. Dit is een belangrijk verschil, dat men wel in het oog dient te houden. Voor Denemarken kan O.-Groenland nimmer iets anders worden dan een kolonie, waar de inboorlingen als werkkrachten voor het Deensche monopolie gebruikt worden. Voor Noorwegen is O.-Groenland daarentegen een arbeidsveld voor de bevolking van ons eigen land, zoo goed als de Noorsche kust dat is."

Het kan zijn, dat deze uiteenzetting, op zich zelf, volle aandacht verdient. Zij zal dan ook wel aan het Haagsche hof ter overweging

zijn gegeven. Maar dit is toch iets anders dan de motiveering van de daad, die thans als een fait accompli in het geding is geworpen.

Geeft 't hier voorafgaande een denkbeeld van den vorm die het krakeel heeft aangenomen, voor den beoordeelaar die geen partij is, door belang of door bijzondere sympathie, ligt in het feit van het nieuw opgeworpen krakeel zelfs iets bedroevends.

In vele landen, waar de jury-rechtspraak bestaat, neemt de publieke opinie, of nemen partijen, of nemen geïnteresseerden vaak op zoodanige wijze aan een rechtsgeding deel, dat daaruit de bedoeling spreekt om, naast de zuivere rechtsvraag, andere factoren te doen inwerken. De stemming wordt vertroebeld, allerlei middelen worden bedacht en in toepassing gebracht om de gezworenen van het zuiver en onbevangen rechtsoordeel af te leiden.

In ons land, waar alleen de rechter over de schuldvraag te beslissen heeft, wordt het als een afkeurenswaardige daad beschouwd een poging te doen om andere motieven dan die van recht, van buitenaf, aan den rechter op te dringen. Hiermede in overeenstemming, wordt ook het bewerken van buitenaf van den rechter, wanneer deze uitspraak te doen heeft in een geschil tusschen partijen, niet als netjes beschouwd. Hebben partijen een zaak in handen van den rechter gegeven, dan zorgen zij dat alles wordt bijgebracht wat voor haar inzicht kan dienstig zijn, de pleitbezorgers zetten hun beste beentje voor. Maar, volgens de Nederlandsche zeden, is het eigenrechter-spelen, het zich eigenmachtig toeëigenen, het vooruitloopen op bezitrechten, dan in strijd met goede manieren.

De Nederlanders zouden zoo gaarne hebben gezien dat deze opvatting ook het kenmerk ware geworden van de sfeer, waarin het internationale gerechtshof in Den Haag zijn hooge roeping uitoefent. Helaas is reeds meer dan eens gebleken, dat men in het buitenland een andere opvatting heeft, althans in practijk brengt. En hetgeen nu door Noorwegen wordt gedaan inzake O.-Groenland geeft wel den indruk, dat de regeering te Oslo ook een dergelijke „andere" opvatting toegedaan is.

Het tijdens het geding opzettelijk scheppen van nieuwe toestanden en andere verhoudingen, dan die waarop het arbitrageverzoek is gedaan, lijkt moeilijk te rijmen men den wensch om een uitspraak te krijgen over de zaak zooals deze was, toen het verzoek om arbitrage werd ingediend. Wel ligt de nu bezette strook op een flinken afstand van die, waarover het aanvankelijke geding loopt, en zou Oslo dus kunnen zeggen, dat hetgeen nu geschied is, als nieuwe zaak beschouwd moet worden onafhankelijk

van de reeds hangende kwestie, maar uit de boven door ons weergegeven officieele toelichting blijkt toch, wat men overigens ook voelt, dat de bezetting van 1932 niet is los te maken van die van 1931. Er is voortgezette handeling, en voor de eene zoowel als voor de andere komt het in hoofdzaak neer op het al of niet erkennen van het bestaan van souvereiniteitsrechten van Denemarken op het kustgebied van Oost-Groenland.

Met dit al zijn wij echter nog niet gekomen tot de behandeling der spoed-zaak, waarover het Internationaal Hof den 3den Augustus een beslissing heeft uitgesproken, en die wij tot inleiding van dit artikel voorop zetten. De kwesties, welke opgesloten liggen in al het hier voorafgaande, zijn nog niet in staat van gewijsde. Volgens inlichtingen, die de pers wist te verstrekken, zou in 1932 nog een uitspraak verwacht kunnen worden. De zaak nu in kort geding behandeld en afgedaan, komt op het volgende neer.

De Noorsche regeering diende den 18den Juli bij het Internationaal Hof te 's-Gravenhage het verzoek in, om provisioneele maatregelen te nemen ter bescherming van Noorsche onderdanen tegen te vreezen maatregelen, die van Deensche zijde dreigden op het gedeelte der Z. O. kust van Groenland, dat door Noorwegen zoo pas bezet was.

Den 28en Juli is de behandeling door het Hof begonnen.

Noorwegen had, zooals de president van het Hof, de heer Adatsji bij de opening der zitting mededeelde, gevraagd om conservatoire maatregelen, die voor de Deensche regeering een onmiddellijk bevel zouden inhouden om zich op het aangegeven gebied van elken dwangmaatregel tegen Noorsche onderdanen te onthouden.

Aan dit verzoek was nog toegevoegd, dat de beslissing zou worden opgeschort voor het geval, dat de Deensche regeering mocht doen weten, dat zij niet tot dwangmiddelen zou laten overgaan. Haar was om een verklaring in dien geest verzocht.

Den 22en Juli had de regeering te Kopenhagen, bij nota, van bescheid gediend. Zij had in overweging gegeven het nu aanhangige verzoek van Oslo in zijn geheel af te wijzen, als ongegrond en doelloos.

President Adatsji zeide, dat de Deensche regeering echter voordien al, namelijk ook op den 18den Juli, een verzoek tot het Hof had gericht, met de strekking om van het Hof een verklaring te krijgen, volgens welke de bezetting van een gedeelte der Oostkust van Groenland en de in verband daarmede door Noorwegen

genomen maatregelen, onwettig en ongeldig zouden worden genoemd. In de nota van 22 Juli werd nog speciaal gewezen op de mogelijkheid van inbreuk door Noren op de Deensche wetgeving, die bescherming van de Eskimo's in het bedoelde gebied beoogt.

Voor deze zaak waren, volgens het reglement van het Hof, door beide partijen, elk, een rechter ad hoc aangewezen. Voor Denemarken de heer H. Zahle, gezant van dit land te Berlijn, voor Noorwegen de heer P. B. Vogt, gezant van dit rijk te Londen.

Voor de pleidooien waren door beide regeeringen staatslieden en geleerden van naam gekozen, om òf als agent en pleiter, òf als deskundig adviseur op te treden [1]).

Voor de Noorsche regeering kreeg het eerst het woord Mr. Per Rygh, advocaat bij het Hooggerechtshof te Oslo. Aan zijn uiteenzetting ontleenen wij hier eenige hoofdmotieven.

Hij zette voorop, dat toen het bewuste gebied door Noorwegen werd bezet verklaard, er zich alleen de leden bevonden van twee Noorsche expedities van visscherij. Andere bewoners, Denen, Groenlanders, Eskimo's of welke ook, waren er niet, en ook waren er geen inrichtingen, van welken aard ook, die aan Denen toebehoorden. De Noorsche regeering heeft van de bezetting aan alle betrokken regeeringen kennis gegeven, geen enkele regeering heeft tot dusver opmerkingen daarover gemaakt, behalve de Deensche, die geprotesteerd heeft in een nota van 14 Juli 1932. De Deensche regeering beschouwt deze bezetting als een schending van den bestaanden rechtstoestand.

Dit geschil zal te zijner tijd voor het Hof behandeld worden. Thans gaat het alleen om de gevraagde conservatoire maatregelen. Immers, weliswaar waren er bij de bezetting alleen Noren in dit gebied aanwezig, maar een groote Deensche expeditie, onder leiding van Knut Rasmussen, van ten minste 40 à 50 man, was op weg naar dit gebied, om het geheel te doorkruisen, er gedurende den zomer te verblijven en depôts in te richten, huizen te bouwen en er een kunstmatige Inlandsche bevolking te vestigen, die tot grondslag zou kunnen dienen voor een toekomstige Deensche exploitatie van dit gebied. Daarbij was Rasmussen door de Deensche regeering met politiegezag bekleed, hetgeen bij vroegere expeditie niet het geval was. Deze expeditie ging af op hetzelfde gebied, dat nu juist door Noorwegen was bezet. In de Deensche pers werd luide geëischt, dat deze expeditie de Noren van het bezette gebied zou verdrijven.

Harerzijds heeft de Noorsche regeering aan hare vertegenwoor-

---

[1]) In de *N. R. Crt.* van 29 Juli, Ocht.bl. B zijn alle namen van de officieele vertegenwoordigers vermeld.

digers in het bezette gebied opgedragen de meeste égards in acht te nemen jegens Deensche onderdanen, die daar landen.

Maar thans bestaat er ernstig gevaar voor botsingen, wanneer de Deensche expeditie, die ieder oogenblik kan aankomen, daar debarkeert. Denemarken immers heeft niet willen verklaren, dat het zijn toevlucht niet zal nemen tot geweld. Vandaar het verzoek van de Noorsche regeering aan het Hof maatregelen te gelasten ter bescherming van de belangen der Noorsche onderdanen.

Tenslotte zeide pl. gemachtigd te zijn om te verklaren, dat indien het Hof maatregelen van bescherming zou uitvaardigen, waarbij aan de Denen het plegen van geweld verboden werd, Noorwegen bereid is van zijn kant eveneens van alle geweld af te zien, zoodat de maatregelen op gelijke wijze voor beide partijen van toepassing zullen zijn gedurende het tegenwoordige stadium van de zaak.

De agent en raadsman der Deensche regeering, Mr. K. Steglich Petersen, zette daarna uiteen, dat volgens art. 41 van het statuut van het Hof, in verband met art. 33 van de Algemeene Akte van Genève, provisioneele maatregelen slechts dan kunnen worden genomen, indien rechten van partijen zijn verkort of geschonden dreigen te worden door daden, welke bedreven zijn of op het punt staan om bedreven te worden.

Hij vroeg: welke rechten van Noorwegen wil Denemarken schenden? Welke daden heeft Denemarken bedreven of is het voornemens te bedrijven om Noorsche rechten te schenden? Geene. Het verzoek van Noorwegen vindt dus geen grond in art. 41 van 's Hofs statuut. De bedoeling ervan is, volgens hem, alleen, het Hof ertoe te brengen een voorloopige beslissing te nemen, welke vooruitloopt op het geschil betreffende de hoofdzaak en welke dan door Noorwegen kan worden geïnterpreteerd als een beperking van de economische souvereiniteit van Denemarken. De Noorsche onderdanen kunnen geen recht doen gelden op vrijdom van het politietoezicht, door Denemarken ter voorkoming van onwettige handelingen in dit gebied uitgeoefend. De Noorsche rechten in dit gebied zijn omschreven in de Conventie van 9 Juli 1924 en bepalen zich tot de uitoefening der jacht en visscherij. De Deensche regeering wil geen enkelen maatregel nemen tot wijziging van den rechtstoestand van deze streken en heeft geen hinderpalen in den weg gelegd aan de uitoefening van de jacht en visscherij door de Noren; zij wil op geen enkele wijze op de beslissing van het Hof vooruitloopen. Er is dus geen enkele reden om provisioneele maatregelen te nemen. De uitlatingen in de pers, waarop Noorwegen zich beriep, zijn afkomstig van parti-

culiere personen, tot de oppositie behoorende; zij gaven in geen enkel opzicht het standpunt of de bedoeling der Deensche regeering weer. Dit standpunt kan alleen gekend worden uit haar eigen daden en verklaringen.

Er zijn geen motieven om aan te nemen, dat er in de komende maanden zich moeilijkheden in de streken zullen voordoen. De Noren en de Denen ontmoeten elkander slechts uiterst zelden in dit uitgestrekt gebied. Conflicten zijn als uitgesloten te beschouwen. Er zijn overigens wel degelijk inwoners in deze streek; de bevolking oefent er jacht en visscherij uit. Ook Frankrijk en Engeland hebben in 1925 van Denemarken het recht van jacht en visscherij in Groenland verkregen. De Deensche regeering kan de belangen der bevolking niet prijsgeven. Zij moet zich verzetten tegen elke poging om een beschikking van het Hof te verkrijgen, die kan worden uitgelegd als een beperking van haar souvereiniteit.

De agent voor Noorwegen, Mr. A. Sunde, oud-Minister van Justitie, voerde hierna nog aan, dat de eenige vraag waarom het gaat deze is: ziet de Deensche regeering hangende dit proces van het gebruiken van geweld af?, een vraag, waarop de Deensche regeering geen positief ontkennend antwoord heeft willen geven.

Mr. G. Rasmussen sprak daarna nog voor Denemarken. Deze meende, dat de Noorsche regeering, instede van zich te beroepen op allerlei artikelen in de Deensche pers, beter had gedaan de houding van de Deensche regeering in die gansche zaak na te gaan. Niets in haar handelingen rechtvaardigt het nemen van conservatoire maatregelen. In 1924 sloot de Deensche regeering een conventie met Noorwegen, welke de Noren volledige vrijheid verleende hun jacht- en visscherijbedrijven aan de Oostkust van Groenland uit te oefenen. 10 Juli 1931 vaardigde de Noorsche regeering het besluit uit van de bezetting van het centrale gedeelte van Oost-Groenland. In Juli 1932 had een nieuwe bezetting door Noorwegen plaats, ditmaal van Zuid-Oost-Groenland. Met een gevoel van diepe verwondering heeft de Deensche regeering daarvan kennis genomen en het Deensche volk deelde haar ontroering over deze daad van geweld, hangende een proces voor het hoogste gerechtshof ter wereld. Pl. was vast overtuigd, dat het Hof zou weigeren dezen weg in te slaan. Daardoor toch zou een aanmoediging gegeven worden aan regeeringen om over te gaan tot daden van geweld, die onvereenigbaar zijn met het wezen zelf van de internationale gerechtigheid. Zoolang de Noren

geen incidenten zullen verwekken, is er ook geen reden om aan te nemen dat er zich incidenten zullen voordoen. Denemarken kan geen afstand doen van zijn souvereiniteit over het gebied, welke het verantwoordelijk stelt voor de handhaving van de orde tegenover de inheemsche bevolking en de vreemdelingen.

Nadat deze pleidooien, alle op 28 Juli, waren beëindigd, verklaarde de voorzitter de behandeling der zaak besloten. De resolutie van het Hof werd door velen met spanning afgewacht. Niet alleen, ja zelfs misschien niet in hoofdzaak, om de beslissing over de gevraagde conservatoire voorziening zelf, maar tevens omdat men verwachtte in de beschikking hierover al een aanwijzing te kunnen vinden voor het standpunt, waarop het Hof zich stelt ten aanzien van het geheele Deensch-Noorsche conflict over souvereine rechten ter Oostkust van Groenland, al had de voorzitter van het Hof bij de opening dier zitting van 28 Juli *er ook met nadruk nog eens op gewezen, dat onderdeel en hoofdzaak goed onderscheiden en uit elkander gehouden behooren te worden.*

Laat ons al dadelijk verklaren, dat wie hierom verlangend naar de uitspraak had uitgezien niet bevredigd is geworden. Het Hof is er o.i. in geslaagd de vraag, waarvoor het zich geplaatst vond, zóó af te doen, dat men daardoor geen voorspelling kan maken over zijn waarschijnlijke houding bij de afdoening der hoofdzaak.

Bij zijn uitspraak van 3 Augustus heeft het Hof het verzoek van de Noorsche regeering afgewezen onder voorbehoud echter, dat het later kan overwegen of omstandigheden zich hebben voorgedaan, welke de aanwijzing van voorloopige maatregelen, volgens art. 41 van het statuut, noodig maken.

In de overwegingen, welke tot deze uitspraak hebben geleid, wordt gezegd, dat, krachtens art. 41 van het statuut, het Hof bevoegd is conservatoire maatregelen aan te geven, teneinde betreurenswaardige gebeurtenissen en incidenten te voorkomen. In de huidige zaak is er echter geen reden zulks te doen. Het Hof herinnert aan de verklaringen door de agenten, van beide partijen, gedaan en is van meening, dat deze verklaringen in onderling verband wijzen op een geestesgesteldheid in de verantwoordelijke kringen van beide landen en op bedoelingen, die zeer geruststellend genoemd kunnen worden. Aangezien deze verklaringen officieel voor het Hof zijn uitgesproken, kan en mag het niet veronderstellen, dat beide regeeringen handelingen zullen doen, welke niet in overeenstemming hiermee zijn. Onder deze omstandigheden vindt het Hof geen aanleiding op het verzoek van de Noorsche regeering in te gaan.

Vervolgens gaat het na of er reden is proprio motu zulke maat-

regelen aan te wijzen. Ook hier is het Hof van meening, dat de huidige omstandigheden zulks niet vereischen.

Tenslotte wijst het er op, dat beide partijen gebonden zijn door de Algemeene Acte van 1928, waarbij zij onderteekend hebben geen enkele handeling te verrichten, welke een geschil zou kunnen verergeren of uitbreiden. Deze onderteekening is geplaatst onder de garantie van de verplichte rechtspraak van het Hof.

Kan Denemarken met deze uitspraak tevreden zijn, indien het inderdaad overtuigd is dat de kans op een plaatselijk conflict in Z. O.-Groenland eigenlijk niet bestaat, Noorwegen is ook voldaan. In een gesprek toch, met een vertegenwoordiger van het Noorsche Telegrambureau, verklaarde de Noorsche Minister van Buitenlandsche Zaken, Braadland: „Wanneer wij de verklaringen der Deensche raadslieden tijdens de behandeling voor het Hof in aanmerking nemen, alsmede het voorbehoud door het Hof gemaakt, dan is er geen enkele reden, om eenige complicatie te vreezen. Wij hebben derhalve bereikt, wat wij noodig hadden".

De Psychologie van het Javaansche Schrift

DOOR

H. J. SLEGTENHORST.

De psychologie en karakterologie, de beide wetenschappen, die zich bezig houden met de studie van de menschelijke ziel in al haar uitingen, beperken zich tot nog toe vrijwel uitsluitend tot de bestudeering der menschheid in Centraal en Noordwest Europa en in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Het is waar, daarmee hebben zij haar handen ook meer dan vol, maar voor koloniale mogendheden is het zeker van zeer groot belang, dat de wetenschappelijke bestudeering op psychologischen grondslag van de menschenziel in de koloniale gebieden ook beoefend wordt.

Uit den aard der zaak zijn koloniale mogendheden steeds de overheerschers en de volkeren, die in koloniale gebieden wonen, zijn steeds de overheerschten. Zulke woorden, als overheerschers en overheerschten, hebben vooral tegenwoordig een onaangenamen klank, of liever, men is geneigd er iets onaangenaams in te vinden, doordat die woorden een bepaalde gevoelswaarde hebben gekregen. Zuiver zakelijk en objectief bekeken, behoeft in die woorden echter niets onaangenaams gevonden te worden. Overheerschers en overheerschten vinden we overal, in welke maatschappij dan ook. De machthebbers van den Sovjetstaat in Rusland zijn ook overheerschers, daar zij heerschen over de communistische en niet-communistische bevolking van Rusland. De bedrijfsleider van een fabriek, winkelmaatschappij, enz. heerscht over het personeel aan die zaak of dat bedrijf verbonden. Het bestuur van een vakvereeniging of politieke partij heerscht over de leden. Het bestuur bestaat uit overheerschers en de leden zijn de overheerschten, die zich, zooals de tegenwoordige tijd maar al te vaak te zien geeft, dikwijls aan een tyrannieken dwang

moeten onderwerpen van één of meer bestuurders en waarbij de tyrannie van een koloniale mogendheid meestal zachtzinnig is in vergelijking, al gebruikt de vakvereenigingsleiding dan in plaats van soldaten een leger van posters.

Wil de heerscher slagen in zijn overheersching, dan dient hij de ziel van de overheerschten te kennen. Begrijpt hij de psyche van de overheerschten verkeerd, dan wordt zijn heerschen een mislukking en komt er gewoonlijk aan zijn overheersching een einde. De groote leiders en heerschers kennen de psyche van de overheerschten bij intuïtie en daardoor behouden zij hun macht. We behoeven slechts te denken aan menschen als Napoleon, Mussolini, Troelstra, Kuyper, enz.

Wat voor het individu geldt, geldt mutatis mutandis ook voor den staat, die als heerscher optreedt in een koloniaal gebied. De personen, die in een kolonie optreden als vertegenwoordigers van den overheerschenden staat, behooren ook de psyche van de overheerschten te kennen, waartusschen zij dagelijks verkeeren. Met die personen worden niet alleen bedoeld de besturende ambtenaren, maar ieder, ook de particulier, die uit den heerschenden staat afkomstig is.

Met de bestudeering van de psyche der bewoners van Nederlandsch-Indië hebben zich tot nog toe bezig gehouden ethnografen, ethnologen, zendelingen, missionarissen, waarbij soms geleerden van naam waren. Toch zijn die menschen niet het meest geëigend voor een dergelijke studie, omdat zij geen psychologen zijn. Ethnografie, ethnologie en zendingswetenschap zijn nog geen wetenschappelijke psychologie of karakterologie. Voor de studie van de menschelijke ziel van de bewoners van Indië is ook de wetenschappelijke psycholoog en vooral de karakteroloog de meest aangewezen man.

Een van de hulpwetenschappen, waarvan de psychologie gebruik maakt, om de menschelijke psyche te leeren kennen is de wetenschappelijke graphologie. De waarde van de wetenschappelijke graphologie, die in verschillende landen buiten Nederland al reeds ten volle erkend wordt, begint ook in Nederland erkenning te krijgen, zooals reeds bij verschillende gelegenheden blijkt.

In hoofdzaak heeft de graphologie zich bezig gehouden met de studie van het schrift van het individu en nog te weinig aandacht besteed aan de schriftuiting der massa als een geheel.

Tot de schriftuitingen der massa als een geheel behooren de verschillende nationale schriftsoorten en de schriftsoorten van verschillende groepen van volken.

Als nationaal schrift is voor den leek het sprekendste voor-

beeld het Duitsche schrift. Degenen, die vaak het schrift van Engelschen onder oogen gehad hebben, zullen ook wel gemerkt hebben, dat dit schrift zich in het algemeen onderscheidt van het schrift van Nederlanders. De leek ziet natuurlijk niet wat de kenmerkende verschillen zijn, hij ziet alleen maar verschil, maar dit is dan ook volkomen juist, want uit graphologisch oogpunt kunnen wij van een nationaal Engelsch schrift spreken. Nog sterker komt dit uit bij het schrift der Amerikanen, maar ook in het Fransche, Italiaansche, Spaansche en Zweedsche schrift komen de nationale verschillen min of meer tot uiting tengevolge van het verschil in volksaard, dus ook het verschil in volkspsyche.

Nog sterker spreekt het verschil in verschillende soorten Oostersch schrift, zooals het Hebreeuwsche, het Arabische en het Javaansche schrift. Men begrijpt, dat het verschil in die verschillende schriftsoorten maar niet zoo willekeurig ontstaan is, doordat iemand op een goeden dag besloot eens geheel andere lettervormen te maken. Het is de psyche van het volk, dat op het schrift gewerkt heeft en nog steeds werkt in zijn bewuste en onbewuste uitingen. Het is een proces van eeuwen door talrijke geslachten geweest. Zoowel het Grieksche, als het Latijnsche, het Gothische en het Russische schrift zijn uit het Phoenicische schrift ontstaan. Wanneer men die verschillende schriftsoorten onderling en met het oorspronkelijke Phoenicische schrift vergelijkt, dan ziet men soms nog wel den oervorm erin, maar toch nog meer de verschillen, die het ondergaan heeft als uiting van een andersoortige volkspsyche.

Het Javaansche schrift is ontleend aan het Sanskritische schrift, wat gezien de Hindoe-overheersching, zeer begrijpelijk is. Bij de Javanen leeft dit nog steeds voort in de legende van Adji Çaka en zijn beide dienaren, waarin het ontstaan van het Javaansche alphabet verhaald wordt. Volgens historisch-schriftkundige onderzoekingen is de schriftvorm van het Sanskriet en verscheidene andere Oostersche schriftsoorten ontstaan uit het oud-Phoenicisch schrift via den Arameeschen vorm van het spijkerschrift.

Wanneer we den algemeenen schriftvorm van het Javaansch wetenschappelijk-graphologisch vergelijken met den algemeenen schriftvorm van de Europeesche schriftsoorten, vallen ons typische verschillen op.

1. Het Javaansche schrift vertoont veel voller lettervorm, heeft meer versieringen en bijvoegingen.

In de graphologie hebben de meeste schriftkenmerken een positieve en een negatieve waarde. De positieve waarde van het volle schrift geeft aan groote fantasie en voorstellingsvermogen,

de negatieve waarde van dit schriftkenmerk wijst op fantastischen geest, critiekloos denken en verwardheid. We kunnen dus hieruit de conclusie trekken, dat in gunstige gevallen de Javaan wat zijn fantasie en voorstellingsvermogen betreft hooger staat dan de Westerling, maar tevens dat hij in ongunstige gevallen, wat betreft fantasterijen, critiekloos denken en verwardheid van denkbeelden, lager staat dan de Westerling. De practijk van het leven bevestigt deze graphologische conclusie, want ieder, die in Indië geweest is, weet dat de gewone Javaan uit het mindere volk, zoowel in de steden als in de dessa, critiekloos de dwaaste dingen aanvaardt, veel erger dan de gewone man in Nederland of de eenvoudige Europeesche boer dit doet.

In gunstigen zin is ook de fantasie van den Javaan grooter dan die van den Westerling, die wel eens te veel naar den anderen kant overslaat en te nuchter en te critisch is.

De versieringen en bijvoegingen in het schrift wijzen positief op: gevoel voor vorm, zin voor het representatieve, waarde hechten aan het uiterlijke, pronkliefde, zin voor schikken en arrangeeren.

In het negatieve wijst dit schriftkenmerk op: wijdloopigheid, onzakelijkheid, overschatting van bijzaken, haarkloverij, ijdelheid, gewichtigdoenerij, grootspraak.

We vinden deze graphologische conclusies ook weer bevestigd in het Javaansche karakter. Bij gunstige ontwikkeling heeft de Javaan veel meer gevoel voor vorm, voor het representatieve, hecht hij meer waarde aan het uiterlijke dan de Europeaan. Een ieder, die in Indië geweest is, valt het op, als hij weer in het moederland terug is, hoe weinig zin de gemiddelde Nederlander heeft voor het representatieve, voor het uiterlijk en voor den vorm, zoodat deze maar al te licht vervalt in het banaal-eenvoudige.

Dat de Javaan veel wijdloopiger en onzakelijker is dan de gemiddelde Nederlander, zien we ook in de practijk bevestigd, evenals zijn overschatting van bijzaken en zijn neiging tot haarkloverijen, welke vooral bij disputen en discussies tot uiting komt.

Dit geldt eveneens in ongunstige gevallen van zijn ijdelheid, gewichtigdoenerij en grootspraak.

2. Het Javaansche schrift vertoont van nature een sterk uitgesproken arcadevorm, dien we bij de Westersch-Europeesche schriftsoorten missen.

Positief wijst de arcadevorm op: terughoudendheid, geslotenheid, gedistingeerdheid, voornaamheid, uitgezochte omgangsvormen. Negatief op: onoprechtheid, tekort aan waarheidsliefde, vormelijkheid.

De graphologische conclusies komen overeen met de ervaringen in het practische leven. De Javaan is gereserveerder en geslotener dan de Nederlander, maar ook gedistingeerder, voornamer in zijn optreden, met betere manieren. Het gemis aan manieren, zelfs bij ontwikkelde en gegoede Nederlanders is vaak opvallend, om nu maar niet te spreken van den Nederlander uit den arbeidersstand en den kleinen burgerstand, die lompheid en ongemanierdheid vaak nog als een deugd schijnt op te vatten. Aan den anderen kant staat echter ook in ongunstige gevallen, dat de onoprechtheid en het tekort aan waarheidsliefde bij den Javaan grooter is dan bij den Nederlander.

3. Het Javaansche schrift vertoont in zeer sterke mate den overgang van arcaden tot guirlanden met vermijding der hoekige vormen. Dit is, wat men in de graphologie noemt het draadvormige schrift. Over het algemeen heeft het draadvormige schrift geen gunstige beteekenis. Het wijst op aanpassingsvermogen, handigheid, diplomatie, ondoorgrondelijkheid, maar ook op: buitengewoon makkelijk te beïnvloeden, suggestibiliteit, zich anders voordoen dan men is, komediespelen, hysterie.

Ook hier bevestigen de practische levenservaringen de graphologische conclusies. De Javaan is b.v. in debat buitengewoon handig, in zijn optreden zeer diplomatiek, maar ook ondoorgrondelijk. Dat hij gemakkelijk te beïnvloeden en zeer suggestibel is, zien we herhaaldelijk aan den invloed, dien verschillende volksmenners, opruiers en demagogen op hem kunnen hebben. Zijn sterke neiging tot het hysterische valt vooral bij vrouwen en kinderen op. Zijn zich anders voordoen dan hij is, blijkt uit het feit, dat hij wrok en haat achter een vriendelijk en innemend voorkomen verbergen kan.

4. Bij het Javaansche schrift vinden we ook als karakteristiek kenmerk het in elkaar loopen van de ophalen en neerhalen. Dit wijst op: geslotenheid, zorgvuldig berekend optreden, veel waarde hechten aan den schijn en leugenachtigheid. Om niet in herhalingen te vervallen verwijzen wij naar de opmerkingen bij punt 2 en 3.

5. Het Javaansche schrift is onverbonden in tegenstelling met de groote verbondenheid van de Westersch-Europeesche schriftsoorten.

Graphologisch wijst het onverbonden schrift op: intuïtie, slagvaardigheid, opmerkingsgave, maar ook op gemis aan logisch denken, zoodat het denken meer met sprongen gebeurt, gemis aan abstractievermogen.

De Javaan laat zich in werkelijkheid meer door zijn intuïtie leiden dan door logische redeneering. Slagvaardig is hij zeer

zeker, zooals men in vergaderingen vaak merken kan. Zijn gemis aan abstractievermogen maakt, dat men hem het beste iets duidelijk maakt door concrete voorbeelden en gelijkenissen, waarvan de Javanen zich dan ook graag bedienen.

6. De schrifthalen van het Javaansche schrift zijn sterk naar links gericht. Dit wijst volgens de graphologie o.a. op: neiging tot bespiegeling, contemplatieven aanleg, egocentrischheid, kwalijknemendheid, zelfzucht, gemis aan medegevoel, wrok.

De practijk van het leven bevestigt ook deze graphologische conclusies.

7. In het Javaansche schrift vinden we veel meer onderlussen dan bovenlussen. De onderlussen zijn sterk overheerschend in tegenstelling met het Latijnsche schrift. Dit wijst o.a. op: practische en technische neigingen, nauwkeurigheid, opmerkingsgave, materialisme, weinig beweeglijken geest, gemis aan denkvlugheid.

Ook deze eigenschappen vinden we in het werkelijke leven bij den Javaan terug. De handvaardigheid van den Javaan is groot. We behoeven slechts te denken aan het batikken, het weven, het houtsnijwerk, waarbij ook overal zijn preciesheid tot uiting komt. Zijn weinig beweeglijke geest blijkt o.a. uit zijn dikwijls, als het ware gevangen zitten in een bepaalde gedachte, het moeilijk overschakelen van zijn geest op een ander onderwerp of op een anderen gedachtengang.

8. Het ligt in de natuur van het Javaansche schrift, dat het langzamer geschreven wordt dan het Latijnsche schrift. Veronderstel, dat iemand evenveel vaardigheid had in het schrijven van Javaansch schrift als in het schrijven van Latijnsch schrift, dan zou zijn schrijfvlugheid bij het Javaansche schrift minder groot zijn dan bij het Latijnsche schrift. De oorzaak daarvan ligt in het volgende: het Javaansche schrift is voller, heeft meer versieringen en bijvoegingen, waardoor het minder slank wordt, het heeft veel ingekorte eindhalen, is hoekig aan de basis, heeft arkadevorm en vertoont door zijn onverbondenheid vele onderbrekingen. Dit zijn alle kenmerken van langzaam schrift.

Langzaam schrift wijst o.a. op de volgende eigenschappen: rust, voorzichtigheid, concreet denken, passiviteit, gelatenheid, besluiteloosheid, zwakken wil, traagheid, indolentie, apathie, vreesachtigheid.

Over de neiging van den Javaan tot het concrete is reeds bij punt 5 gesproken, terwijl ook de andere eigenschappen, zooals passiviteit, besluiteloosheid, apathie, enz. bevestiging vinden in het werkelijke leven.

Hiermee zijn in het kort de voornaamste eigenschappen van het Javaansche schrift uit psychologisch oogpunt besproken. Het zou ons te ver voeren ook nog over de correlatie der verschillende schriftkenmerken te spreken. Gedeeltelijk hebben we die reeds stilzwijgend verwerkt in verschillende van onze conclusies. We zijn ook niet te veel in details getreden, omdat de meeste lezers geen graphologen zijn. Het was ons trouwens meer te doen om de practische psychologische uitkomsten, dan om het graphologische hoe en waarom.

Natuurlijk blijven ook in het schrift van verschillende Javanen de individueele verschillen bestaan, die de persoonlijke eigenschappen aangeven van elk individu uit karakterologisch oogpunt.

In het bovenstaande is zeer beknopt een middel gegeven om op wetenschappelijke wijze dieper in de psyche van den Javaan door te dringen, om daardoor den Javaan beter te leeren kennen en vooral beter te leeren begrijpen, een noodzakelijke eisch voor ieder, die met Inlanders en dan speciaal met Javanen te doen heeft.

Iets over oud-Semarang

DOOR

G. B. J. VAN HEUVEN.

Toen nog maar kort geleden 't plan, dat feitelijk al jaren lang in de pen geweest was, werkelijkheid werd en Semarang de eer te genieten kreeg om een gouverneur van Midden-Java te mogen huisvesten, was dat volstrekt niet geheel en al een nieuwigheid voor de stad. Wèl natuurlijk voor de tegenwoordige ingezetenen, die zich altijd hadden moeten (en trouwens ook heel goed hadden kùnnen) tevreden stellen met den schitterglans van een gouden residentspet. Voor Semarang zèlf echter was 't slechts „vieux jeu": immers, ook al in veel vroeger dagen heeft 't de nog vrij wat stèrker schittering mogen uitstralen, die onvermijdelijk met een gouverneurszetel gepaard gaat. Zoo schijnt 't nu eenmaal overal en met alles te moeten gaan: up and down! Klaarblijkelijk zit Semarang op 't oogenblik weer op 't hòògste punt van de wip!

De „erentfeste" Oost-Indische Compagnie, zaliger nagedachtenisse, verstond op uitmuntende wijze de kunst om eerst 't water troebel te maken en er dan met voordeelig resultaat in uit vischen te gaan. Ze wist eerst te maken, dat 't hommeles werd tusschen den machtigen Soesoehoenan en een eerzuchtig keizerlijk prins, die een goed oogje had op Mataram en er ten slotte in slaagde om, met allerlei achterbaksche hulp en steun van de leepe Compagnie, den Soenan een gedeelte van zijn rijk te ontfutselen. Toen nu eenmaal ook te Djokja een Sultan gevestigd was en deze zich daar een gebied gesticht had ten koste van den eertijds oppermachtigen keizer van Soera-Carta, was 't voor de Compagnie zaak om bij haar gescharrel om machtsuitbreiding die twee vorstelijkheden beurtelings, al naar 't pas gaf, tegen elkaar uit te spelen. Zoo wisten de Hollanders 't klaar te spelen, om langzamerhand alle landen langs Java's noordkust in handen te krijgen. En met 't aangroeien van haar macht langs 't strand der Javasche zee was de Compagnie er tevens op bedacht, ook haar vertegenwoordigers in die streken in aanzien te doen stijgen.

Op die wijze werd Semarang omstreeks 't midden van de 18-de eeuw (om nauwkeurig te zijn, in 1748) van een commandeursplaats tot een gouverneurszetel verheven, en daarmee tot hoofdplaats van een gebied, dat zich, afwisselend van breedte, langs 't noorderstrand uitstrekte van de Cheribonsche grens in 't Westen, heelemaal tot Java's zuidoostpunt toe. Dit gouvernement werd verdeeld in verscheiden residenties, met welk woord echter destijds nog niet 't zelfde bedoeld werd als wat wij er tegenwoordig onder verstaan. Die residenties waren, in 't oosten te beginnen: Oeloepampang, waar een onderkoopman gezag voerde; Soerabaja, waar een koopman lag *„met den tijtel van gezachhebber van den Oosthoek"*; Grissee, dat door een koopman werd bestuurd, evenals Rembang; verder Joana, dat 't met een onderkoopman moest stellen; Japara met een koopman; Semarang met den gouverneur; Pekalongan met een onderkoopman en Tegal met een koopman, terwijl er bovendien ook nog Soemenap op Madoera bij hoorde, dat de standplaats was van een onderkoopman. Al die landstreken, die samen als gouvernement een van de lucratiefste posten opleverden, die de Compagnie aan haar dienaren te vergeven had, had de Maatschappij allengs bij stukjes en beetjes van de elkaar opvolgende Javaansche vorsten weten los te krijgen, zij 't dan ook, dat ze er den Soenan *„een jaarlijkse erkentenis"* van 20.000 rijksdaalders voor uitbetaalde. Ook had de Solosche keizer er op de verschillende plaatsen nog zijn Inlandsche vertegenwoordigers of regenten. Alleen ter hoofdplaats Semarang zelf was een hòòger dignitaris gevestigd, een prins van den bloede of pangéran, die tevens 't hoofd was van den landraad, en die verblijf hield in een groote steenen dalem, in de nabijheid van de rivier en van de gouverneurswoning gelegen. De gouverneur hield er evenwel behalve zijn huis in de stad, welke toen nog bijna geheel en al beoosten de kali lag, ook nog een buitenverblijf op na, dat volgens een oud boek, waarmee we onlangs kennis maakten, gelegen was te *„Boeijang"*. Waarschijnlijk dat met dien laatsten naam 't tegenwoordige, maar destijds natuurlijk nog totaal onbebouwde Bodjong bedoeld zal zijn. Altijd nu als de gouverneur zich naar die pondok begaf, om wat frissche lucht te happen, moest ook de Inlandsche Pangéran méé naar *„Boeijang"*: men vertrouwde hem dus blijkbaar niet al te best alléén! Zijn macht was dan ook sinds de dagen van papa Valentijn een heeleboel besnoeid en verminderd! Toch werd hij natuurlijk door de Hollanders uiterlijk nog steeds met veel eer behandeld, van wege de politiek, die tot leus voerde: „Hou 'm in de gaten!"

De stadswoning van den gouverneur, zijn gewone verblijfplaats,

lag aan de over-, dus de westzijde van de rivier en was, volgens oud-Hollandsch gebruik, natuurlijk met een mooien naam *„verciert"*; ze heette „Vrijheid". De beide hoogwaardigheidsbekleeders van de plaats, zoowel de Javaansche als de Hollandsche, gaven van tijd tot tijd min of meer luisterrijke feesten, waar 't dikwijls zeer ongedwongen toeging. Valentijn geeft in zijn bekend standaardwerk over onze Oost, dat ondanks zijn taaiheid toch ontzaglijk veel interessant en wetenswaardig materiaal bevat, een niet onaardige beschrijving van een door hemzelf bijgewoond fuifje ten huize van den Semarangschen vertegenwoordiger van den Soesoehoenan, waarbij 't hoofdmoment van den avond gelegen was in de ontpopping van een bevallige, erg verliefd doende dansmeid tot een *„verkleed en vermomt mansperzoon"*, die zich met behulp van twee halve klapperdoppen een verleidelijken, welgevulden boezem had weten te verschaffen. En dominé had weliswaar niet alles precies even zedig en welvoegelijk kunnen vinden, maar enfin, hij kon de zon wel in 't water zien schijnen, en men proeft uit zijn heele beschrijving, dat Zijn Weleerwaarde zich toch uitmuntend geamuseerd had!

In 't zooeven reeds aangeduide, niet door een predikant, maar door een scheepsoverste geschreven boek, dat van 't laatst der 18-de eeuw dagteekent, vinden we eveneens melding gemaakt van een feestje, dat de schrijver in December 1774 bijgewoond had ten huize van den heer Robbert van der Burg, den gouverneur, die toentertijd te Semarang de Compagnie vertegenwoordigde. 't Was een verjaringspartijtje voor 't zoontje van den gastheer; ook de pangéran luisterde den avond met zijn tegenwoordigheid op, en behalve deze waren er nog tal van andere ingezetenen als gasten aanwezig, o.a. ook de dominé. Ook hier ging 't volstrekt niet stijf en plechtig toe, wat wel blijkt uit de omstandigheid, dat, zooals de schrijver zich uitdrukt, *„twee ouderlingen van de Gemeente van Semarang, naamelijk de Fiscaal en de Luijtenant van de Artillerij, bij geleegenheid van dit Feest tezaamen een Pluggedansjen dansten, bekend onder den naam van het Haagsche Officiertjen, om het Gezelschap wat te vermaaken."*

Dat ouderlingen zoo maar van louter, pret en vroolijkheid een kuitenflikker gingen slaan, zou in diezelfde dagen in 't lieve, steile vaderland (en zelfs nu!) ongetwijfeld als een groote, onvergefelijke goddeloosheid zijn uitgekreten. De schrijver acht 't dan ook niet overbodig, er deze opmerking aan toe te voegen: *„Ik teeken dit alleenlijk aan, om te doen zien, dat men in deeze Gewesten zoo naauwgezet niet is op het dansen der ouderlingen, schoon de Preedikant zich onder de aanschouwers bevond en het ten uitersten toejuichte, met bijvoeging, dat dit juist was volgens*

de spreuk van Salomon: dat er een tijd was om van vreugde op te springen enz. Welk een voorregt heeft het eene climaat boven het andere!"

Omtrent de stad zelf weet de schrijver, ofschoon hij er negen volle dagen aan wal vertoefd had, op zijn doorreis van Batavia naar Makasser en de Molukken, niet veel uitvoerigs te vertellen. Trouwens, datzelfde moet ook al getuigd worden van papa Valentijn, die anders voor een beetje langdradigheid niet bang was. De veronderstelling is dus niet al te gewaagd, dat er niet veel bijzonders van 't goede Semarang te vertellen wàs, en dat degenen, die op 't grootsteedsche Batavia verwend waren, er misschien nòg meer dan tegenwoordig den neus voor ophaalden, als voor een buurt, waar geen land meer àchter lag en waar 't altijd „de dood in den pot" was!

't Merkwaardigste, dat de auteur *„omstreeks Semarang"* gezien zegt te hebben, was de Chineesche klenteng, *„zijnde een redelijk groot gebouw met twee voorhoven, van binnen met reusachtige beelden van hunne Heijligen vercierd, die sterk verguld zijn en eene fraaije vertooning maken."* Verder zag hij er *„een fraai doch klein kerkjen, nabij dewelke eene graftombe staat, van den heer Tout le Monde, weleer hoofd-administrateur en secunde alhier."* 't Hier bedoelde kerkje is thans verdwenen; wellicht echter stond 't ongeveer op dezelfde plaats, waar tegenwoordig de Protestantsche kerk haar koepeldak verheft. Evenmin zijn nog aanwezig, althans niet meer in denzelfden staat, *„de pakhuizen en werkplaatsen, die alle onder één plat dak in eene rij staan, rustende, met eene overdekte galderij, op pijlaaren, ruim driehonderd voeten lang, en liggende aan de zuidwest zijde, digt bij de rivier."* De hier aangeduide plaats komt niet geheel overeen met die van de tegenwoordige algemeene pakhuizen, en ook in uiterlijk en bouworde beantwoorden deze volstrekt niet aan de zooeven gegeven beschrijving.

De *„onderscheijden Pennisten der Comptoiren"* hadden hun schrijfgestoelte staan in een gebouw, dat vroeger een gouverneurs- of commandeursverblijf was geweest en uitzicht had op de rivier. De militaire bezetting van de plaats bestond, *„compleet zijnde"*, omstreeks uit 150 man, plus nog een compagnie dragonders. Zeer waarschijnlijk zullen die manschappen wel gehuisvest zijn geweest in 't reeds door Valentijn beschreven fort, dat onmiddellijk aan den oostelijken oever der Semarangrivier gelegen was en dus niet 't zelfde geweest is als 't van later tijden dagteekenende, thans meer en meer in de modder van Pontjol verdwijnende fort „Prins van Oranje", achter 't S. C. S.-station. De bedoelde vesting was gebouwd in den vorm van een regel-

matigen vijfhoek, en de bastions op de vijf punten droegen de vaderlandsche namen van Zeeland, Amsterdam, Utrecht, Raamsdonk en Bunschoten, namen, die waarschijnlijk niet weinig verbaasd geweest zullen zijn „de se trouver ensemble" in dat verre oord! Oorspronkelijk stonden binnen de wallen van deze sterkte ook de woning van den gezaghebber en van de andere *„bedienden der E.E. Maatschappije"*, maar later ging dat niet meer en zochten de hoogere oomes een tampat buiten de vestingmuren. Was dit fort in Valentijns tijd nog hecht en sterk, onze scheepskapitein moest er reeds van getuigen: *„De vestingwerken van Semarang zijn in denzelfden staat, als alle, die ik van de Compagnie gezien heb, ten uitersten slecht; de muuren die het omringen of de zoogenoemde punten aan malkanderen hegten, zijn als die van Romulus in den eersten aanleg."* Erg best was er dus de hand niet aan gehouden! 't Ging ermee, als met de heele *„erentfeste"* Compagnie zelf: 't zaakje wankelde en waggelde al leelijk, en zoo heel lang zou 't niet meer duren, of de heele boel, Maatschappij zoowel als fort, stortte in elkaar en bezweek aan verval van krachten!

Wat de stad zelf betreft, hiervan troffen we onlangs een van 1787 dateerenden plattegrond aan, en 't is merkwaardig, hoe men zich met behulp daarvan zelfs in onze dagen nog heel goed in de oude kotta zou kunnen oriënteeren. Natuurlijk was er van al de later ontstane buurten als Bodjong, Pendrian, Randoesari, Tjandi, enz. nog geen sprake; ook geeft de kaart geenerlei aanwijzing omtrent de Chineesche wijken Pekodjan en wat zich daar omheen bevindt, noch omtrent de langgerekte Djomblang-kwartieren. 't Geheel bepaalt zich tot de eigenlijke vestingstad, die omsloten werd door muren en grachten, welke er tegenwoordig wel niet meer zijn, maar waarvan de vroegere plaats nog vrijwel nagegaan kan worden uit de nog altijd bestaande straatnamen Noorder-, Ooster-, Zuider- en Westerwalstraat. Daar toch bevonden zich destijds de stadswallen en die vormden vrijwel den buitenkant van de kotta. Wat tegenwoordig nog Societeitsbrug heet, — ten onrechte natuurlijk, sinds de soos naar haar huidige tampat op Bodjong is verplaatst! — werd in dien ouden tijd Gouvernementsbrug genoemd, omdat zich op 't terrein van 't tegenwoordige Factorij-kantoor verschillende gouvernementsbureaux verhieven, terwijl op den daartegenoverliggenden hoek van de *„Heere-straat"* een gebouw stond, waarin 't *„Secretarij-comptoir"* en 't *„Soldij-comptoir"* gevestigd waren. Ongeveer midden in de Heerenstraat stond naast de kerk een weeshuis en aan de overzij, op den hoek van de Kerkhofstraat, dus op de plaats, waar tegenwoordig 't taartjespaleis van de firma Hoog-

veld gevestigd is, bevond zich de Herberg. Evenals 't straks genoemde fort telden ook de vestigingwerken van de stad zelf vijf versterkte punten: in de buurt van west-Tawang de Zeepunt, aan de kali bij den Boom de Smidspunt, ter hoogte van 't oude postkantoor 't bolwerk De Liere; verder had men de punt Amsterdam zoowat op 't tegenwoordige rangeer-emplacement ten oosten van 't tramstation, en de punt De Hersteller op den hoek van de Roomsche-kerkstraat en Tawang. Behalve deze vijf groote bolwerken bevond zich ongeveer op 't terrein van de tegenwoordige Roomsche kerk nog de kleinere punt Ceylon, waarschijnlijk, omdat de meeste vijandelijkheden vanuit 't oosten verwacht werden. De drie groote poorten, waardoor men de stad kon binnenkomen, waren de Gouvernementspoort in 't westen bij de reeds vermelde Gouvernementsbrug, de Zuidpoort omstreeks op de plaats van den tram-overweg bij 't begin van Pekodjan, en de Oostpoort aan 't eind van de Heerenstraat op Karangbidara. Bovendien waren er aan den noordkant eenige kleinere z.g. *„sortie-poorten"*, die naar zee leidden. Van al deze verdedigingswerken is in onze dagen niets meer overgebleven dan hier en daar een spoor in enkele straatnamen.

De zooeven bedoelde oude stads-plattegrond vertelt ons verder nog, dat de Hogendorpstraat, die een kwarteeuw geleden Hogendorp*stroom*straat heette, in den ouden tijd dien *stroom* evenzeer negeerde als thans weer 't geval is. Terwijl ze in onze dagen vooral aan handel en journalistiek gewijd is, droeg ze destijds door de aanwezigheid van een groote dragonderkazerne een meer militair karakter; bij de Zuiderpoort staat op 't kaartje in diezelfde straat bovendien nog een *„geprojecteerde baraque voor 300 man"* aangeduid. Ze eindigde ook toen al in dezelfde „cul de sac", die, achter de Leeuwen-apotheek, bekend staat als Blinde Spekstraat; deze laatste naam staat evenwel op den plattegrond niet vermeld.

Noordelijk van de Heerenstraat en evenwijdig aan deze volgden de Hoofdwacht- en de Achterkerkstraat al ongeveer 't zelfde tracé als thans. De Hoofdwacht bevond zich aan den ingang van den naar haar genoemden verkeersweg, tegenover 't gebouw, dat, grenzende aan 't *„Gouvernement"*, 't *„hoofd-comptoir"* en 't *„negotie-comptoir"* huisvestte. In de onmiddellijke nabijheid daarvan stond, tegen den Westerwal aan, de Smidswinkel; vandaar zeker de naam *„Smitspunt"*, gegeven aan 't bolwerk daar vlak achter. In dienzelfden hoek, verborgen achter 't langgerekte gebouw, dat als wapenkamer en pakhuizen dienst deed, waren verder ook een *„Gevangenhuijs voor de gecondemneerde slaaven"* en een groot huis met woninggelegenheid voor tijdelijk ter plaatse vertoevende zeevarenden te vinden, evenals de meer lugubere

tampat, waar de beul zijn ambacht uitoefende. De noord-zuid loopende Oude-stadhuisstraat, nu doorgetrokken tot de Heerenstraat, eindigde destijds reeds bij de Hoofdwachtstraat; 't adjectief in haar naam had toen nog geen zin, aangezien 't *„Stads-Huijs"* er nog in wezen was, deel uitmakende van een groot gebouwen-complex, waaronder zich, wat meer oostwaarts, ook 't *„Oude-Manhuijs"* bevond. Dit zou echter weldra opgeslokt worden door de groeiende Marine-school, waaraan we eenigen tijd geleden in dit tijdschrift een uitvoerige studie wijdden en waaraan de herinnering nog slechts voortleeft in den naam van de Marinestraat, die de Achterkerkstraat met Tawang verbindt. In 't gedeelte van de oude stad, oostelijk van de naar twee verdienstelijke gouverneurs van Java's Noordoostkust genoemde Siberg- en v. d. Burgstraten, kruisten elkaar ook in dien ouden tijd al de vrij smalle Bloemstraat en Konijnenstraat; tot in onze dagen is dit een dichtbevolkte wijk gebleven, die van ouder tot ouder steeds bewoond is geweest door een aanzienlijk getal families van Semarangs kleinen burgerstand. 't Hospitaal bevond zich zuidelijk daarvan, op een uitgestrekt terrein aan de overzijde van de Heerenstraat, waar de zooeven genoemde gouverneur Siberg 't had laten bouwen en inrichten, hoogstens twee jaren tevoren, *„alles voor eijgene reekening, zonder dat de Compagnie iets in het minst daar aan behoevde te bekostigen."* Ons kaartje bekijkende, valt 't ons voorts op, dat 't op sommige plaatsen van de stad overdag aangenamer wandelen geweest moet zijn dan tegenwoordig: zoowel de Kerkhofstraat (thans Oude Kerkhofstraat geheeten), als de Heerenstraat waren n.l. over haar geheele lengte met een dubbele rij boomen beplant; voor rijtuigverkeer kan er dus bezwaarlijk veel ruimte overgeschoten zijn.

Waar ligt de waarheid?

DOOR

H. A. SURINK.

In de September- of Octobermaand van '24 maakten de heeren V. d. W. en D., beiden leeraren aan de Mulo-school te Tondano, in de Minahassa, een roeitochtje met de boot van den eerstaangeduide. In plaats van stroomop naar het Meer te roeien, zooals ze dat meestal deden, gingen ze dezen keer stroomaf; daar V. d. W. meende, dat een lange rotan, over de rivier gespannen, de plaats aangaf, tot waar de uitgeholde boomstam-prauwen der inlanders zonder gevaar konden varen. Of nu die rotan was weggenomen, of weggeslagen; dat is nimmer opgehelderd; maar in elk geval op dien bewusten middag was er geen aanwijzing aanwezig en de twee heeren raakten met hun boot, welke gelukkig van solied maaksel was, in de drift van de rivier. Vertrouwd met het water hadden ze beiden spoedig genoeg in de gaten, dat er gevaar dreigde, te meer, daar ze bemerkten, dat ze al een heel eind in Tonsea lama waren, waar de waterval eigenlijk is en niet bij Tondano, zooals het nog altijd heet.

Met vereende krachten konden ze de boot naar een der oevers sturen en, nadat een van hen er een nat pak aan gewaagd had, de pieremagoggel aan een touw stroomop trekken, een inspannend, vermoeiend werkje, dat ze spoedig aan een paar Minahasische jongelingen voor een goede belooning overdroegen. Kletsnat en bezweet, transpiratie en waterbad waren niet te onderscheiden, kwamen beide heeren behouden thuis en ook de boot werd zonder averij teruggebracht. Het was wonder-boven-wonder goed afgeloopen. Het avontuur werd eenige avonden het onderwerp van gesprek in den kleinen kring van Europeanen, waartoe ik destijds ook behoorde, in Tondano.

Hadden de roeiers de boot niet tijdig kunnen keeren, of een oever kunnen bereiken, dan waren ze reddeloos verloren geweest. De waterval toch stort zich door een enge bedding van eenige voeten breedte in drie verschillende boven elkander gelegen bekkens van trachietisch gesteente, welke bekkens in een vertikale richting zoo nabij elkaar gelegen zijn, dat de waterkolommen

op eenigen afstand gezien slechts een enkele val schijnen te zijn.

De beide bovenste kolommen water hebben slechts een hoogte van 4 à 5 M. en de beide bekkens zijn eng en hebben ook een diepte, welke met die van den val overeenkomt. De onderste val is meer dan 20 M. en het water stort zich in een diepe kom met nagenoeg vertikale wanden, die geheel met planten begroeid zijn. Wie daarin terecht komt, is stellig verloren.

De vraag deed zich dan nu ook in onzen kring voor, of in dien waterval weleens menschen verongelukt waren.

Ofschoon de waterval dikwijls het doel is van een wandeltochtje, is het bezoek toch niet zoo druk. Enkele Mulo-leerlingen, meestal geen Minahassers, gingen er 's Zondags wel eens heen. In de week zag men er bijna nooit iemand en dat doet mij vermoeden, dat de bewoners van die streek deze plaats als onheilaanbrengend-angker (Jav.) -beschouwen. Mijn Minahasische kennissen lieten zich daar nooit over uit. De waterval was de waterval, een ding, waarover ze zich niet druk maakten. Er was toen een bamboeladder langs den geheelen val, maar ze was niet zonder gevaar te gebruiken. De bodem bij den ondersten val lokte ook niet uit om er te rusten; want behalve de weelderige plantengroei, krioelde het er van ongedierte, zooals duizendpooten. Enkele palingvisschers hadden den moed om op bepaalde tijden in de kommen te visschen. De paling, welke we in Tondano aten, heette steeds afkomstig te zijn uit den waterval. Dat er menschen uit den omtrek daar een ongeluk zouden vinden, was vrijwel uitgesloten. Er waren dan ook geen gevallen bekend, dat iemand, hetzij bij ongeluk, hetzij bij opzet in den val verongelukt was. Maar ik herinnerde me een aanteekening uit de „Max Havelaar" waarin gesproken werd over een ambtenaar, die onder de oogen van den Gouverneur-Generaal daar een wanhoopsdaad bedreven had.

Uit een der particuliere boekerijen werd een exemplaar geleend en daarin vonden we — ik citeer nu uit de „Max Havelaar" enz. door Multatuli, uitgave van de Nederlandsche Bibliotheek onder leiding van L. Simons 9e druk, zonder jaartal — aanteekening 44. Deze luidt: Ergernis over tegenwerking. Bij den Gouverneur der Moluksche eilanden, een zeer verdienstelijk man, die in z'n pogingen tot herstel van het gefnuikt gezag werd belemmerd door de kommiezerij der Buitenzorgsche secretarie werkte deze ergenis noodlottig. Onder de oogen van den onbekwamen Van Twist, die natuurlijk geheel aan den leiband liep van de bureaukratie, maakte hij door 'n sprong in den waterval te Tondano (Minahassa van Menado) 'n eind aan zijn leven.

Deze noot slaat op het vertrek van Havelaar uit Amboina (blz. 106, dezelfde uitgave).

Als dat zoo was, dan moest die Gouverneur op Tondano begraven liggen. Er waren begraafplaatsen genoeg. Eigenaardig is het, dat de oude, echte heidensche Alfoerenbegraafplaatsen, er zijn er nog maar weinig, iets bijzonders hebben, terwijl die der Kristenbevolking het toppunt van verwaarloozing zijn. Zoo rustig en net als een Javaansche begraafplaats aandoet, met haar kambodjaboomen, zoo onaangenaam doet in de Minahasa een Kristenbegraafplaats aan zonder hoogopschietend geboomte, met de onverzorgde deksteenen. Terwijl in de heidensche wereld de doodencultus een zeer grooten rol speelde en stellig ontaarde in een bras- en slemppartij, is thans een begrafenis een nabootsing van een Europeesche. De Zending zal zich zeker verzet hebben tegen het feestvieren bij het ter aardebestellen; maar te bejammeren valt het ook dat de piëteit omtrent de graven daarmee is opgehouden. Een begraafplaats in de Minahasa steekt geweldig af bij de goede wegen en de nette voorzijde der daaraanliggende inlandsche woningen met haar aardige voortuintjes.

Nu was er maar een begraafplaats, waar ook Europeanen hun laatste rust konden genieten en wel de begraafplaats aan den weg naar het koffie-etablissement der Moluksche Handelmaatschappij, niet ver van de opslagplaats van petroleum. Daar zouden we dus moeten zoeken en waarlijk daar vonden we een meer dan manshooge, kubiekvormige zuil van gemetselde steenen, overwoekerd met allerlei slingerplanten, welke na verwijdering een marmeren plaat lieten zien. Wat er op te lezen stond, was niet zoo ineens te ontcijferen. De controleur — de heer Stein — stelde ook belang in dit grafschrift, want, toen we een paar dagen later er weer eens op uitgingen, vonden we het bord met potlood bekrast en was het grafschrift duidelijk leesbaar.

De aanteekening, welke ik toen maakte, is met zoovele verloren geraakt, alleen herinnerde ik me den naam Visser of Visscher.

Verleden jaar voor de Kerstdagen leende ik uit de bibliotheek van het Atheneum te Deventer: de Reis door de Minahasa en den Molukschen Archipel, gedaan in de maanden September en October 1855 in het gevolg van den Gouverneur-Generaal Mr. A. J. Duymaer van Twist, door P. Bleeker enz. (1856) en las daar in het eerste deel, blz. 86:

Den zelfden dag van onze komst te Tondano hadden wij den dood te betreuren van een lid van het reisgezelschap. De heer C. M. Visser, oud-gouverneur der Moluksche eilanden en als gouvernementssecretaris den opperlandvoogd vergezellende, door ons allen geacht als bemind, had zich in den namiddag begeven naar den waterval bij Tonsea lama, een paar palen (een paal =

1,5 K.M.) van de loge (woning van den Eur. Bestuursambtenaar) van Tondano verwijderd. Hij had zich daar gewaagd op een naast den waterval uitpuilend trachietblok en was vandaar nedergestort en spoorloos verdwenen.

Op blz. 87: De heer Visser had in den middelsten der drie vallen zijnen dood gevonden. Het trachietblok lag nog geen vijf schreden van de brug verwijderd. Die brug zal wel bestaan hebben uit een paar bamboes naast elkaar met een dunnere tot leuning. Ik kan me tenminste niet herinneren, dat over den val iets gelegd was, dat op een begaanbare brug geleek.

Wie van deze beide vermelders van dit droeve feit heeft het bij het ware? Of de eene of de andere heeft gelijk.

Douwes Dekker heeft nog steeds talrijke bewonderaars, welke hem door dik en dun verdedigen. Het gaat ook niet aan hem zoo maar te beschuldigen. Voor mij is hij een romanticus, die evenals een schilder, weergeeft zooals hij het ziet, voelt en denkt en die kleuren mengt, welke zijn stemming het zuiverste weergeven. Dat heeft Multatuli in zijn Max Havelaar gedaan, niet alleen in het verhaal, maar ook in de noten. Die aanteekening No. 44 schijnt meer fantazie dan werkelijkheid te zijn. We weten, dat G.G. van Twist nu eenmaal geen goed kon doen in Multatuli's oogen en een klein zwart toetsje erbij, doet het portret nog somberder schijnen.

De geleerde heer Bleeker zou, als gast van dienzelfden G.G., over het tragische ongeval minder woorden hebben gezegd. Hij draagt het werk dien G.G. op en het lijkt mij niet kiesch om iemand, al is hij slechts van terzijde schuldig aan zoo'n ongeluk, daaraan te herinneren.

Daarbij was de heer Visser oud-Gouverneur van de Moluksche eilanden en op dat tijdstip gouvernementssecretaris en stond dus in geheel andere dienstverhouding tot den G.G. Ja, nog erger, de gouvernementssecretaris behoorde thans — al was hij er honderden K.M. van verwijderd — tot de kommiezerij der Buitenzorgsche secretarie, welke den G.G. geheel aan den leiband had.

Ofschoon de controleur er terloops over sprak om nog eens in het archief na te gaan, of er ook iets naders was vastgelegd omtrent dit droeve voorval bleek het, dat er geen omstandige mededeelingen te vinden waren.

Van den Resident van Menado, den heer Van Aken, thans Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, wien ik bij dezen mijn dank betuig voor zijn bereidvaardigheid, ontving ik een afschrift van de akte van overlijden. Ook dit document, dat ik hierbij in zijn geheel afdruk, maakt de zaak niet duidelijker.

(Uitgegeven ten behoeve van 's Lands dienst).

Uittreksel uit het register tot inschrijving der acten van overlijden gehouden te Menado gedurende het jaar achttienhonderd vijf en vijftig.

Nummer twee en twintig.

Heden den acht en twintigsten September achttienhonderd vijf en vijftig heb ik, Christiaan Lodewijk von Valentini, gewoon ambtenaar van den burgerlijken stand te Menado, ontvangen een schriftelijke aangifte van overlijden aan deze acte gehecht luidende van woord tot woord als volgt:

Heden den vijf en twintigsten September des jaars achttienhonderd vijf en vijftig wordt door ons ondergeteekende Johan Christof Fehr oud zeven en twintig jaar van beroep Opziener der afdeeling Kema en Liekoepang (Menado) wonende te Kema en Outford Johan Pelenkahu oud dertig jaren van beroep Majoor van het district Toncea (Menado) wonende te Kema ter inschrijving in het register van den Burgerlijken Stand aangifte gedaan dat uit de waterval nabij Toncealama (Menado) op eenen afstand van meer dan tien palen van Menado op den een en twintigsten September des jaars achttienhonderd vijf en vijftig des voormiddags ten negen ure is opgevischt het lijk van Carel Marinus Visser geboren te onbekend oud onbekend van beroep oud-Gouverneur der Moluksche eilanden, waarnemend Gouvernements Sekretaris echtgenoot van onbekend, zoon van onbekend, wonende te onbekend.

(geteekend) J. C. Fehr, O. J. Pelenkahu.

En is na inschrijving van gemelde aangifte deze acte door mij onderteekend (was geteekend) C. L. von Valentini.

Voor eensluidend uittreksel uitgegeven op den zeventienden Februari negentienhonderd twee en dertig door mij Jansen Alexander Alanos Mamesah tweede buitengewoon ambtenaar van den burgerlijken stand te Menado, bij verhindering wegens andere bezigheden van den gewoon ambtenaar.

(Stempel van den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand).

(was geteekend) Mamesah.

Gezien voor legalisatie der handteekening van Jansen Alexander Alanos Mamesah tweede buitengewoon ambtenaar van den burgerlijken stand te Menado

De Resident van Menado
Bij afwezen
De gewestelijk Secretaris

(Stempel van den Resident van Menado) (was geteekend)
J. A. Oosterland.

Men ziet, dat dit bewijsstuk niet veel opheldering brengt.

Volgens den heer Bleeker is de heer Visser er alleen op uitgegaan, nadat men 's middags aan tafel nog over de meest verschillende dingen in opgeruimde stemming met hem — Visser — had gesproken (dl. 1, blz. 86). Zulk een stemming kan er toch niet aan een disch heerschen, als er ambtelijke, dikwijls verbonden met persoonlijke, onaangenaamheden gepasseerd zijn.

De ware toedracht zal wel niet meer geopenbaard kunnen worden.

De feiten zijn: het ongeluk heeft plaats gehad op den 19en September 1855, de G.G. Duymaer van Twist was met zijn echtgenoote en in gezelschap van eenige officieren en ambtenaren — de lijst van deze personen is in het werk van Bleeker te vinden — te Tondano; het stoffelijk overschot van den verongelukte is op den 22en September 1855 te Tondano ter aarde besteld, waar een verwaarloosde tombe zijn graf dekt.

Kan Multatuli nu het oor geleend hebben aan de Chineesche kerk?

Als oud-bestuursambtenaar in de Minahassa stond hij wellicht nog met iemand uit de Minahassa in briefwisseling. Feiten worden zoo spoedig vergroot, verdraaid en altijd speurt men naar motieven, tracht een oorzaak te vinden.

Trok Multatuli uit het niet aanwezig zijn van den G.G. bij de begrafenis — hetgeen hem zeker is meegedeeld — een verkeerde conclusie? Deze liet zich toch vertegenwoordigen door eenige heeren van het gezelschap, terwijl de G.G. zelf met zijn echtgenoote en de overigen de reeds van te voren aangegeven reis voortzetten.

De romanticus mag tot op zekere hoogte de feiten der werkelijkheid plaatsen en schetsen naar zijn eigen inzicht, als de schoonheid van zijn werk daardoor stijgt en de logica niet in de engte gedreven wordt; maar in deze aanteekening faalt Multatuli, wanneer hij als waarheidlievend man wil poseeren.

Misschien zijn er in particuliere brieven van hen, die in het gezelschap van den G.G. Duymaer van Twist den tocht door de Minahassa en de Moluksche eilanden meemaakten, of van tijdgenooten, welke in Nederlandsch-Indië vertoefden, nog wel eenige nadere aanduidingen te vinden, welke de vraag, die ik boven dit stukje plaatste, aanvullen en wellicht oplossen.

Van Heutsz-monumenten.

Denzelfden dag, waarop het Van Heutsz-monument te Batavia werd onthuld [1]), 23 Augustus j.l., publiceerde het Nederlandsche comité tot huldiging van de nagedachtenis van gouverneur-generaal J. B. van Heutsz de mededeeling, welke men hieronder weergegeven vindt. Even nadat men deze in de ochtendbladen in Nederland gelezen had, kon men — tusschen 11 en 12 uur v.m. — per radio de plechtigheid volgen, die te Batavia plaats vond. Hilversum en Huizen gaven de heruitzending van de redevoeringen gehouden door den gouverneur-generaal Jhr. Mr. B. C. de Jonge, den voorzitter van den Volksraad Dr. W. Meijer Ranneft, den legercommandant luitenant-generaal H. A. Cramer, den marine-commandant schout-bij-nacht J. F. Osten, het lid in den Raad van Indië L. H. W. van Sandick en den burgemeester van Batavia Mr. A. Meyroos.

Het Nederlandsch comité berichtte:

„De voorbereidende werkzaamheden voor de stichting van een monument voor den gouverneur-generaal J. B. van Heutsz zijn nu zoover gevorderd, dat de aanbesteding heeft plaats gehad en de uitvoering van het werk is aangevangen: Het monument zal verrijzen op het Olympiaplein te Amsterdam tegenover het Lyceum.

Voor het verkrijgen van een goed ontwerp werd een prijsvraag uitgeschreven waaraan vier architecten in samenwerking met vier beeldhouwers hebben deelgenomen. Het ontwerp van den architect Ir. G. Friehoff in samenwerking met den beeldhouwer F. J. van Hall werd door de jury aanbevolen.

De grondgedachte van het monument bevat een triomfale poort, bestaande uit twee pylonen door een stralenkrans gebonden, symboliseerend de twee-eenheid Nederland—Nederlandsch-Indië. Deze pylonen worden terzijde gesteund door een langen muur, welke door boogvormige openingen wordt doorbroken. Tusschen deze bogen worden reliefs aangebracht, voorstellende

[1]) Zie over dit monument *De Indische Gids* 1928, II, blz. 957.

de belangrijkste eilanden of eilandengroepen van den Indischen Archipel. De bekronende figuur welke tusschen de pylonen wordt opgesteld zal een symbolische voorstelling geven van de welvaart, welke is voortgekomen uit de eenheid en de rust, welke onder het bestuur van den gouverneur-generaal van Heutsz in Indië tot ontwikkeling konden komen.

Zoo steunen de verschillende bevolkingsgroepen, vastgelegd in de reliefs door een bogengroep aaneengebonden, samen de rijkseenheid, die als triomfale poort de symbolische figuur in het midden accentueert, terwijl van Heutsz, de grondlegger van deze eenheid, op het voetstuk zal worden afgebeeld, omringd door basreliefs, welke geschiedkundige feiten uit ons koloniale tijdperk zullen weergeven.

Het monument is gelegen op een terrein dat de belangrijkste zijde naar het Noorden keert. De ontwerpers hebben hiermede in het bijzonder rekening gehouden, door speciaal de silhouetbewerking in het oog te houden. Bovendien zal de vijver, welke voor het centrale deel van het monument wordt aangebracht, door lichtreflexen een belangrijk aandeel in de belichting van het monument nemen.

Het monument wordt hoofdzakelijk opgetrokken van bruinroode baksteen met toepassing van Musschelkalk voor het beeldhouwwerk en eenige banden van basaltlava.

Rondom den vijver, alsmede in de halfronde iets hooger gelegen, eindpunten van den grooten muur, zullen banken worden geplaatst. Het geheel zal door een passenden plantsoenaanleg worden verlevendigd.

Het comité rekent ongeveer op 7 maanden voor den bouw van het monument, terwijl met het beeldhouwwerk nog wel geruimen tijd gemoeid zal zijn."

REVUE VAN ARTIKELEN, MEDEDEELINGEN EN DOCUMENTEN.

FUSIE-PLANNEN.

De Stuw van 1 Juni geeft in *Indonesische Kroniek* van Indonesiër de volgende uiteenzetting van verschillende fusie-plannen.

Tot één van de belangrijkste onderwerpen, die op het gedurende de Pinksterdagen te Solo gehouden Congres van de vereeniging Boedi-Oetomo ter sprake zijn gekomen, behoort zeer zeker het rapport van de door die vereeniging ingestelde Fusie-Commissie. Deze Commissie, samengesteld uit de heeren Koesoemo Oetojo, Mr. Soepomo, Mr. Sastromoeljono, Mr. Hadi, Soekardjo en Abdoelrachman, is belast met het onderzoek naar de mogelijkheid tot het samensmelten van de bestaande nationalistische vereenigingen in één groote algemeene vereeniging.

De jeugdorganisaties hebben ten deze reeds het voorbeeld gegeven. De mogelijkheid tot samensmelting hebben zij gedemonstreerd door de oprichting op 1 Januari 1930 van de vereeniging *Indonesia-Moeda* in de plaats van de toen bestaande, alle min of meer provincialistisch georiënteerde jeugd-vereenigingen als Jong-Java, Jong-Batak, Jong-Celebes, Pemoeda Soematra etc.

De B.O.-Fusie-Commissie heeft als grondslagen voor de te creëeren eenheid aangewezen:

1. het *Indonesisch* nationalisme; 2. de *onafhankelijkheid* van Indonesië als doel-stelling; 3. de aanvaarding van het *samenwerkingsbeginsel*, derhalve het wèl zitting nemen in de vertegenwoordigende lichamen, behoudens de mogelijkheid tot incidenteele non-coöperation, indien de omstandigheden daartoe dwingen; 4. zoonoodig het prijsgeven van den naam „Boedi-Oetomo".

Met de Hoofdbesturen van de vereenigingen Sarekat-Soematra, Persatoean-Minahasa, Sarekat-Selebes en Kaoem Betawi heeft de Commissie bereids oriënteerende besprekingen gehouden, alwaar men t.a.v. bovenvermelde grondslagen tot overeenstemming is gekomen, terwijl alsnog als nadere richtlijnen zijn uitgestippeld:

a. dat de eenheidsvereeniging zich niet zal inlaten met de behartiging van de cultureele en godsdienstige belangen der leden, doch zich uitsluitend zal bewegen op politiek en economisch terrein,

b. dat de nieuwe vereeniging als lid zal toetreden van de P.P.P.K.I. en dat haar leden zich in de verschillende vertegenwoordigende lichamen zullen aansluiten bij de nationale fractie,

c. dat binnen 2 maanden de verschillende partijen ter zake reeds haar standpunt moeten hebben bepaald, waarop een uit vertegenwoordigers van die partijen samengestelde intercorporale commissie zal worden geconstitueerd ter voorbereiding van de definitieve samensmelting.

Indien deze door B.O. gekoesterde plannen verwezenlijkt zullen worden, dan zullen de z.g. coöperatieve partijen, zooals die thans naar eng provincialistische grondslagen zijn gevestigd, worden opgeheven en herbouwd tot één groote vereeniging met het Indonesisch nationalisme als grondslag, de onafhankelijkheid van Indonesië als doelstelling en de samenwerkingsidee als richtsnoer. De *rechtervleugel* van de nationalistische beweging zal dan hecht en sterk als één massaal blok zijn georganiseerd.

Dit zal zeker niet nalaten een stimuleerenden invloed uit te oefenen op de pogingen om ook den *linkervleugel* der beweging, die thans in Partai-Indonesia, Golongan-Merdeka en Pendidikan-Nasional-Indonesia is versplinterd, eveneens tot een vast geheel samen te klinken, aan welke pogingen thans onverdroten wordt gearbeid door Ir. Soekarno.

Aan dezen in alle kringen erkenden en populairen volksleider heeft de P.P.P.K.I. op haar laatste conferentie opgedragen het ontwerpen binnen 4 maanden van een zoodanige reorganisatie van de P.P.P.K.I., dat de bezwaren van de partijen van den linkervleugel tot aansluiting bij die federatie worden weggenomen.

Met het oog op deze opdracht tot reorganisatie is het, dat de Partai-Indonesia, op haar te Batavia gehouden Pinkster-Congres heeft besloten de behandeling van het voorstel tot aansluiting bij de P.P.P.K.I. aan te houden tot Ir. Soekarno met zijn opdracht gereed zal zijn gekomen.

Wij voor ons zien de toekomstige P.P.P.K.I. als een federatie van slechts 3 groote partijen, n.l.:

1. de door B. O. gedachte *gematigd* of *rechts* nationale partij met als richtsnoer het *samenwerkings*-beginsel,
2. de door oplossing van Partai-Indonesia, Golongan-Merdeka en Pendidikan-Nasional-Indonesia gevormde *extreme* of *links* nationale partij met als richtsnoer de *non-coöperation*-idee en
3. de P.S.I.I. als de *godsdienstig* georiënteerde nationale partij.

Of de P.B.I. als afzonderlijk bestaande partij deel zal uitmaken van de federatie, dan wel eveneens zich oplossen zal in één der 2 eerstgenoemde partijen, valt voorshands niet te zeggen vanwege haar tweeslachtig karakter ten opzichte van het non-coöperation-beginsel. De leidende figuren van de P.B.I. schijnen meer geneigdheid te toonen tot de gematigd dan tot de extrème nationale partij, mits aan de leden individueel de vrijheid wordt gelaten met betrekking tot het al dan niet zitting nemen in de vertegenwoordigende lichamen. Aan vervulling van die voorwaarde behoeft naar het ons voorkomt niet te worden getwijfeld, aangezien ook bij de thans bestaande coöperatieve partijen die vrijheid voor de individueele leden geëerbiedigd wordt.

INDO-EUR. KOLONISATIE.

Op het Congres van het I.E.V. hoorde men de verschillende voor- en tegenstanders van Steunverleening aan de Kolonisatie hun standpunt verdedigen, doch trof het mij ten zeerste, dat, behalve dan door den heer Wermuth, Soerabaja's I.E.V. Voorzitter, die de vraag stelde: „Moeten wij Nieuw-Guinea als ons toekomstig Vaderland beschouwen", geen der afgevaardigden blijkbaar het idee van Kolonisatie verder beschouwde, dan als hulp aan de minder bedeelden en door de malaise getroffen slachtoffers onder ons. En van dit standpunt zou ik juist de Kolonisatie niet willen beschouwen en den blik meer in de toekomst werpen, aldus W. S. in *Onze Stem* van 1 Juli j.l., die dan zijn inzicht als volgt uiteenzet:

Beschouwen wij Indo's en blijvers ons als een gedeelte van de Volkeren met Europeesche cultuur en speciaal bij ons naar Holland het Moederland gericht? Hierop zal ongetwijfeld het antwoord bevestigend luiden en toch beschouwen wij Indië als ons Vaderland. Dus om de zaak duidelijk te stellen willen wij onze Europeesche cultuur en tevens Indië als ons Vaderland behouden. Dit zijn, men zal het mij moeten toegeven, de tegenwoordige richting der Regeering in aanmerking genomen feitelijk tegenstrijdigheden. Ik spreek hier van tegenstrijdigheden, welke zeer zeker voor ons en onze jongere generatie nog niet zoo op den voorgrond zullen treden. De Hollandsche Regeering kan en wil hier nog niet gemist worden en onder hare vleugelen zal er voor een groot deel van ons, indien wij onze capaciteiten maar opvoeren, wel plaats zijn. Echter zullen na een zeker tijdsverloop (neem het een eeuw of meer) bovengenoemde tegenstrijdigheden zich met hun volle scherpte afteekenen voor ons nageslacht.

Zal het hun dan niet vergaan als de kinderen Israël's. Overal in kolonies levende doch geen Vaderland!

Op een behoud van Indië, als land met een Europeesche cultuur, voor Holland wijzen de Regeeringsdaden der afgeloopen halve eeuw zeker niet. Dan had ze reeds veel eerder met werkelijke Europeanen kolonisatie op groote schaal moeten beginnen. Dit zou dan zeer zeker ten koste der Inheemsche bevolking zijn geweest en dat wilde de Regeering blijkbaar niet. Vooropgezet zij, dat ze naar beste weten en kunnen de Inlandsche bevolking voor haar taak opleidt, doch zal dat niet ten koste van ons voortbestaan, als een blijvende bevolkingsgroep van Indië met Europeesche cultuur, gaan? Hierop zal het antwoord ongetwijfeld bevestigend moeten luiden.

Allerwege hoort men, de een noemt het spook, de andere spreekt van een uitvloeisel eener juiste evolutie, over Indianisatie spreken en al zal het voor ons hiermede momenteel nog zoo'n vaart niet loopen, zeer zeker zal ons nageslacht hier voor het harde feit geplaatst worden en dan zal het zijn absorbatie door de Inheemschen (hetgeen nog heelemaal geen achteruitgang, doch verlies van milieu en eigen cultuur beteekent) of als boven aangehaald een lot als Israël's volk, hetgeen door de eeuwen heen nu geen gelukkig is geweest. Een duidelijke aanwijzing hoe de Regeering zich tegen dien tijd onze plaats in de Indische samenleving voorstelt ontbreekt ons nog ten eene male. En in verband met boven aangehaalde punten zou ik nu ook het Kolonisatie-idee willen beschouwen. Alle lof, voor hetgeen op kolonisatiegebied gedaan is, voor de mannen, die hieraan hun beste krachten hebben gewijd, doch wie is er als kolonist weggegaan? Zeker het grootste gedeelte heeft voor dien reeds een andere betrekking bekleed en aangezien zooals onze Bondsvoorzitter in zijn rede ten Congresse zeer juist aanhaalde het leven van een kolonist veelal het tegengestelde van

„Hoe genoeglijk rolt het leven
Des gerusten Landmans heen"

is, zullen er bij betere tijden, laten wij het op zijn gunstigst een gedeelte der kolonisten noemen, wederom wegtrekken naar plaatsen, waar zij onder gunstiger omstandigheden kunnen werken. Wij Indo's en Blijvers met hun nageslacht zullen op deze wijze blijven, om het eens typisch uit te drukken, een zwevend volk. Een vaste voet in Indië of gedeelte hiervan zullen wij op deze wijze niet krijgen. Onder vaste voet dan te verstaan landbouw met zijne plattelandsche bevolking, hetgeen terecht de ruggegraat van elk volk genoemd wordt en het gemis hiervan moeten wij m.i. als het grootste gevaar voor ons voortbestaan beschouwen. En hoe nu dit gevaar op te vangen!

Tot spontane kolonisatie zal het zeker, zoolang er voor het grootste gedeelte van ons hier nog werkgelegenheid is, niet komen en bestaat de kans, dat mocht het werkelijk noodig worden ons de gelegenheid daartoe zal ontbreken.

Zou het dus niet zaak zijn dat met alle ons ten dienste staande middelen propaganda worde gemaakt onder de opkomende generatie; dus de jongeren voor den landbouw. Ik schrijf hier de jongeren, omdat men zeer zeker over jonge in dien arbeid getrainde krachten zal moeten beschikken om de grootst mogelijke kans van slagen te hebben. Zaak zal het zijn om met deze generatie te beginnen, omdat het zeker wel een paar generaties zal duren, voordat het land, waar zij zich vestigen, mogelijkheden voor intellectueelen zal opleveren. Ontegenzeggelijk zullen vele ouders dit voor hun kinderen als een stap terug beschouwen, doch zal het niet tot voortbestaan van ons nageslacht absoluut noodzakelijk zijn deze stap terug te doen.

Een tweede punt zal zijn het land, waar deze opkomende generatie, na bekomen scholing, zich zal moeten vestigen en richt zich dan niet onwillekeurig de blik naar Nieuw-Guinea, een land, waar zich haast nog geen inheemsche bevolking bevindt. Vele zullen mij tegenwerpen, dat er nog te weinig bekend is van dit land, maar is het dan geen zaak, om zoo spoedig mogelijk te weten te komen en reeds nu hangende dit onderzoek de Regeering te verzoeken dit land voor ons te reserveeren. Zou dit te veel gevraagd zijn van een der loyaalste zoo niet het loyaalste gedeelte van Indië's bevolking.

Reeds zijn er Vereenigingen op kolonisatiegebied in boven aangegeven richting werkzaam en hunne houding tegenover ons Hoofdbestuur zal elk oprecht I.E.V.-er afkeuren. Ik zou hun dan ook willen toeroepen, indien gij het werkelijk goed meent met onze zaak, herzie dan Uwe houding t.o.v. het Hoofdbestuur, in bekennen van ongelijk schuilt niets onmannelijks en werk eendrachtig voor het beoogde doel tot heil van ons allen.

Men vatte dit betoog niet op als een ontvluchten van de voor ons komende moeilijkheden. Verre van dit. Laten wij vechten voor onze plaats zoolang als wij het zullen kunnen volhouden, doch mochten wij moeten wijken, laat ons dan zorgen een veilige haven te bezitten.

Bij deze beschouwingen van W. S. teekende de redactie van *Onze Stem* aan, dat het Hoofdbestuur van het I.E.V. reeds eenigen tijd bezig is met propaganda onder de jongeren, daarvoor dient de Landbouwschool op de Giesting ook. Voorts bracht de redactie in herinnering, dat „Het Indisch Comité voor de wetenschappelijke bestudeering van N.I." een sub-comité heeft gevormd voor

het onderzoek van Nieuw-Guinea, welk sub-comité binnenkort voorstellen zal doen aan de regeering.

Den 8en Augustus gaf *Aneta* nader nieuws over het plaatselijk onderzoek, vanwege het Indisch Comité, naar de mogelijkheden op Noord Nieuw-Guinea voor bestaanskansen door de uitoefening van den landbouw. Voor dit onderzoek is een exploratie-exploitatie-groep werkzaam bestaande uit Ir. M. J. van den Brand, F. A. Wentholt, 2 mantris en 20 gestraften; er zullen vijf maanden mee gemoeid gaan; de groep handelt in overeenstemming met den gouverneur der Molukken.

JAPANNERS OP NIEUW-GUINEA.

Naar aanleiding van vragen in den Volksraad heeft de Regeering de volgende gegevens verstrekt over de aanwezigheid van Japanners in het uiterste Oosten van onze Oost:

„In de onderafdeeling Manokwari is slechts één Japansche planter gevestigd; voorts zijn er twee Japansche visschers, drie Japansche timmerlieden, twee Japansche handelaren, terwijl drie Japanners leiders zijn van handelslichamen. Door één van die lichamen werd onlangs van de liquideerende maatschappij Phoenix een negental damarconcessies overgenomen. Deze concessies omvatten elk een terrein van 3500 H.A.; zij zijn gelegen ten Zuiden van de Geelvinkbaai. In de nabijheid van Manokwari zijn slechts drie erfpachtsperceelen ter grootte van 347 H.A., 15 H.A. en 6½H.A. in Japansche handen."

Leest men voor „slechts" telkens „reeds", dan kunnen dezelfde gegevens een andere beteekenis krijgen.

BRITSCH-INDIË VRAAGT SUIKERFABRICATIE-CHEFS.

Wij lezen in het *Soer. Handelsblad*, dat naar aanleiding van een desbetreffende advertentie, welke fabricatie-chefs oproept voor Br.-Indië, enkele verzoeken om advies bij den Suikerbond zijn binnengekomen. De bond heeft o.m. gewezen op het tijdelijke dier betrekking, daar de advertentie slechts spreekt van één campagne.

Ter verduidelijking maken wij er echter opmerkzaam op, dat men in andere productielanden een geheel ander systeem volgt dan op Java, wat het aanstellen van dergelijk technisch personeel betreft. Dat de plaatsing in Br.-Indië voor slechts één campagne

geldt is daar regel. Wij ontmoetten diverse malen technisch suikerpersoneel, dat als „seizoen-geëmployeerden" van campagne naar campagne reisde. Zoo waren b.v. op Mauritius twee fabricatiechefs gearriveerd, welk juist uit Burma waren teruggekeerd en daar de campagne hadden geleid, om over enkele weken in dezelfde functie de campagne te leiden in een fabriek gelegen bij Port-Louis.

Het overgroote deel dezer technici maakt jaarlijks twee campagne's in verschillende gebieden mede. Wel deelde men ons mede, dat men in Br.-Indië, zoo men in een zekere streek ingeschoten is, steeds met minder Europeesch personeel tracht toe te komen, doch tevens wees men ons op de thans weder verhoogde vraag, daar er verschillende nieuwe „plants" te beproeven en in te werken waren voor het inheemsch personeel. Men ziet er gaarne, dat de goede, onderlegde en ervaren Europeesche vakman de spits afbijt, doch seizoen voor seizoen bespreekt men zijn diensten.

DE ZENDING OP SANGI EN TALAUD. 1857 — 13 JUNI — 1932.

De Zending op de Sangir- en Talauer-eilanden ten Noorden van Manado herdacht 13 Juni haar 75-jarig bestaan. Het *Ned. Zendingsblad* van Juli 1932 schrijft naar aanleiding hiervan 't een en ander, dat wij hier overnemen. Het Christendom heeft daar al veel vroeger zijn intree gedaan. Het kwam er reeds in de dagen van de O. I. Compagnie, maar meer nog dan andere is dit terrein geestelijk verwaarloosd, toen de Compagnie in verval raakte. Een eeuw lang is er niet naar omgekeken. In 1855 droeg het Ned. Zend. Gen. den zendeling Van de Capellen op er een onderzoek te gaan instellen. Het rapport, dat hij uitbracht, wees op een deplorabelen toestand.

De inheemsche Christenen waren er zonder leiding. Zij schaarden zich om de drie Maleische bijbels, die zij bewaard hadden en bleven trouw aan het Christendom. Daarnaast werden tal van heidensche praktijken in hun onwetendheid aangehouden. Van de Capellen drong erop aan, dat het Genootschap spoedig een paar zendelingen daarheen zou uitzenden. Het Genootschap was echter niet bij machte aan dit verzoek te voldoen.

Ds. O. G. Heldring, die destijds nog lid van het Hoofdbestuur was, kon daar geen vrede mee hebben. De nood dezer arme Christenen woog hem zwaar op het hart. Daarom zocht hij naar andere middelen om hierin te voorzien. Eerst wendde hij zich tot de Regeering, als erfgename van de O. I. Compagnie, om haar te herinneren aan haar verplichtingen jegens deze Christenge-

meenten, welke door de Compagnie in 't leven waren geroepen. Dat beroep was niet te vergeefs. De Minister van Koloniën, Pahud, stelde hem in staat vier zendelingen uit te zenden.

Zij kregen *f* 250.— voor uitrusting en een jaarlijksche toelage van *f* 500.— ieder met uitzicht op verhooging tot *f* 1000.—. Dit leidde er Heldring toe om aan Goszner te Berlijn vier zendelingwerklieden te vragen. Hij ging daarbij uit van de gedachte, dat veel geleerdheid niet noodg was voor den arbeid onder een primitieve bevolking en dat deze werklieden ginds door handenarbeid in hun behoefte zouden kunnen voorzien; welke handenarbeid dan tevens een prediking met de daad zou zijn. Deze gedachten waren geheel onjuist. Dit is door de ervaring gebleken.

De heele onderneming droeg naar de inzichten van onzen tijd een improvisatorisch karakter. De werklieden hebben het in menig opzicht hard te verantwoorden gehad bij gemis aan voldoenden steun uit Nederland. Toch hebben zij met energie het werk aangevat en voortgezet. Het waren C. Schröder, E. Steller, F. Kelling en A. Grohe, wier namen nog steeds met eerbied genoemd worden.

Toen de uitzending van deze vier naar Sangi was voorbereid, vroeg de Minister van Koloniën Mijer om nu ook 5 evangelisten „voor de Talautsche eilanden" beschikbaar te stellen van wie het grootste deel Nederlanders moesten zijn. Ds. Heldring bood toen aan A. C. van Essen, T. Gunther, W. Richter, Tauffmann en Fischer. De eerste drie waren afkomstig uit de gemeente van Ds. Witteveen in Ermelo, de beide anderen van Goszner uit Berlijn. De regeering kende hun vrije passage toe en dezelfde toelage als de zendelingen op Sangir genoten. Met deze 5 is het helaas niet zoo voorspoedig gegaan als met de 4 van Sangir.

De Sangir-zendelingen bleven ongeveer anderhalf jaar op Java, waar ze Maleisch leerden. Het bestuur der Prot. kerken gaf hun een „acte van gratificatie", welke hun het recht gaf als leiders en leeraars der Christengemeenten op te treden en de sacramenten te bedienen. Schröder en Steller werden bestemd voor Groot-Sangir, Grohe voor Siaoe en Kelling voor Tagoelandang. Grohe en Kelling staken het eerst van Manado naar hun eilanden over en wel op 13 Juni 1857. Schröder en Steller vertrokken op 15 Juni. De resident Jansen gaf hun Maleische bijbels en catechisatieboekjes mee en leidde hen zelf tot hun arbeid in. Overal werden de zendelingen met vreugde en eerbetoon ontvangen.

De zendelingen Kelling, Schröder en Steller werden later door hun zonen in den arbeid opgevolgd. In later tijd gingen de Zendings-corporaties in Nederland zich weer met dien arbeid bemoeien en vormden zij samen het „Sangi- en Talaud-Comité".

Dit comité werd in 1903 geheel zelfstandig; het kreeg toen de Koninklijke goedkeuring op zijn statuten en sloot een contract met de Regeering over de voorziening in de geestelijke behoeften der Inlandsche Christengemeenten.

De Regeering erkende daarin dat werk opnieuw als erfenis van de O. I. Compagnie; zij wilde echter niet dezen arbeid in de Indische kerk onderbrengen, maar vond dezen nieuwen vorm van subsidieering. Aan het Comité werd ongeveer ¾ toegestaan van het bedrag, dat een hulpprediker in dienst der Indische kerk aan het Gouvernement kostte. Het Comité mocht daarvan 9 dienaren des Woords en 1 taalgeleerde voor bijbelvertaling, schoolboekjes, enz. onderhouden.

Wat aan traktementen en aan het werk meer moet worden uitgegeven, moet het Comité van de Nederlandsche Christenheid vragen.

Het sloot zich aan bij de Samenwerkende Zendingscorporaties en betrekt zijn zendelingen van de Zendingsschool te Oegstgeest.

De eilanden zijn klein, maar dicht bevolkt.

De gemeenten tellen 110.000 leden.

Bijna in haar geheel is de bevolking tot 't Christendom overgegaan. Alleen op Groot-Sangir wonen nog enkele Mohammedanen.

INDO-EUROPEESCH VOLKSLIED.

De heer J. W. G. R. Helmrich heeft Tollens' Volkslied omgezet tot een Indo-Europeesch Volkslied. Hij verwacht, dat dit zoo populair zal worden, dat het kan worden: „Het I. E. V. van het I. E. V." Aan deze uiting van een bondslid is bijzonder relief gegeven door opname in *Onze Stem*, orgaan van het I.E.V., onder redactie van het Hoofdbestuur. En hierdoor komen wij er ook toe voor deze hymne aandacht te vragen.

Het wil ons voorkomen, dat de betiteling *volks*lied ten onrechte is overgenomen. Tollens dacht zich een lied voor een volk. De heer Helmrich heeft een lied willen geven voor een groep, voor een verbond. Waar hij laat zingen: „Als 't wakk're Volk van Insulind' zijn wij van Neerlandschbloed", denkt hij toch niet aan Javaan, Makassar, Atjeher, maar speciaal aan den Indo-Europeaan, „wien 't Neêrlandsch bloed der Vaad'ren door vloeit." Indien het verbond het lied in omgang mocht willen brengen, zal 't o.i. verstandig doen het „I. E. bondslied" te noemen.

Enkele regels bezorgen eenige moeilijkheid met de maat; er is een voet te veel, dunkt ons. Over het overige zullen de smaken verschillen. Zooals gezegd, brengt de opname in het officieele

weekblad er ons toe, het zanggedicht in zijn geheel weer te geven. Afgescheiden van de meerdere of mindere verdiensten der bewerking, spreekt uit het geheel een zóó goedgezinde, loyale geest, dat de poging om dien op de lippen te brengen van allen, die smeeken om „behoud voor 't lieve Vaderland voor 't Neerlandsch-Indisch bloed", niet onopgemerkt behoort te blijven.

Ziehier dan de woorden van 't lied, met de wenken voor den zang.

Vurig en met gevoel:

1 Wien 't Neêrlandsch bloed der Vaad'ren doorvloeit,
Wien 't hart klopt fier en vrij,
Wie voor zijn Indië in liefde ontgloeit,
Schare zich aan onze zij;
Hij blijv' met ons in hechten band,
Bewaak' vereend van zin
Ons eigen dierbaar Vaderland
En onze Koningin. (bis)

2 Als 't wakk're Volk van Insulind'
Zijn wij van Neêrlandsch bloed,
Dat Holland en Oostinje bindt'
Met een onverbreek'bren band van bloed.
Wij houden stand, met hart en hand,
Met vromen moed en vrij;
Dat Gij 't bloed niet looch'ne, Nederland!:
Behoedt ons voor tiranny. (bis)

Zacht en innig:

3 Bescherm, o God! bewaak den grond,
Waarop Uw kind'ren gaan,
De plek, waar onze wieg op stond,
Waar wellicht ons sterfuur eens zal slaan.
Wij smeeken van Uw Vaderhand,
Met diepgeroerd gemoed,
Behoud voor 't lieve Vaderland,
Voor 't Neêrlandsch-Indisch bloed. (bis)

Vurig:

4 Stijg' tot U, uit ons feestgedruisch,
Deez' blijde kinderzin:
Blijv' met ons oud Oranjehuis,
Insulind' en Holland één gezin.
Doe ons, Uw kinders jubelzang,
Dien blijden wensch gestand:
Bewaar ons 't Vorstlijk Stamhuis lang,
Met onverbreek'bren Band. (bis)

HET NEDERLANDSCH-BELGISCH-LUXEMBURGSCH HANDELSVERDRAG.

Den 4en Augustus gingen de departementen van Buitenlandsche Zaken te Brussel en te 's-Gravenhage over tot de publicatie van den tekst van het op 13 Juli te Genève gesloten verdrag tusschen België, Nederland en Luxemburg tot vermindering der handelsbelemmeringen. Wij nemen hier een beschouwing over uit *De Stuw* van 1 Juli, nadat wij in onze vorige aflevering (blz. 744) ook reeds iets ter zake hadden vermeld.

De kroniekschrijver in *De Stuw* zeide:

„Een onverdeeld heuglijk bericht in dezen tijd van economischen en politieken zelfmoord betreft het sluiten van een conventie tusschen Nederland, België en Luxemburg tot wederzijdsche beperking van de invoerbelemmeringen. Het is nog maar een klein — schoon ons dierbaar — hoekje van Europa, waar het gezond verstand de overhand begint te krijgen over vrees en schrik, maar het is een goed begin. Het bericht werd kort voorafgegaan door de evenzeer verblijdende mededeeling nopens hernieuwd overleg tusschen de Oslo-staten in Lausanne en vergezeld door een telegram over het persoonlijk optreden van Koning Albert van België in dezelfde richting. Nadere verklaringen duiden er op, dat men den afgesloten weg der meestbegunstiging wil verlaten en dien van wederzijdsche afspraken, met vrijheid voor ieder om zich daarbij aan te sluiten, gaat inslaan. Zoo is een groep van in hun belangen nauw verwante kleine staten te vormen, die weer als geheel met de grooten dezer aarde in onderhandeling zal kunnen treden, om ook bij hen de verlaging of slechting van tariefmuren en andere handelsbelemmeringen te bedingen tegenover soortgelijke concessies van eigen kant. Want hoewel wij, ondanks de goede pers, die deze plannen hebben, niet verwachten, dat de groote mogendheden zich nu maar integraal bij de overeenkomst zullen gaan aansluiten, wel achten wij thans de mogelijkheid tot wederzijdsch toegeven open.

Voor Indië is daarbij de allesbeheerschende vraag: hoe zal dit land met dat verbond verbonden worden? Zullen wij eerst een tolunie moeten ondergaan, opdat het koninkrijk als één kunstmatig economisch geheel van de overeenkomst deel zal gaan uitmaken? Of zal Indië op zichzelf tot de groep kunnen toetreden? Of zal het, op den voet als wij hierboven voor de groote mogendheden aangaven, tot een bijzondere overeenkomst met de groep als geheel moeten trachten te geraken? Vragen van groote en dringende beteekenis, waarbij zich dadelijk andere voegen. Wat is de beteekenis van ons, door 50 opcenten tot vrij groote hoogte opgedreven, doch slecht gedifferentieerd en nagenoeg niet protec-

tionistisch werkend tarief in dergelijke onderhandeling?..... Wij kunnen deze zaak moeilijk uitspinnen in een kroniek. Maar één punt staat voor ons vast: dat Nederland en Indië het meest gebaat zullen zijn met een ontwikkeling, waarbij Nederland zooveel mogelijk afziet van het streven naar allerlei speciale preferenties hier te lande en Indië als afzonderlijk internationaal-economisch geheel toelaat tot de deelneming aan het verdrag, waarmede het zoo gelukkig een periode van internationaal-economische regeneratie schijnt te hebben aangevangen."

Tot zoover de aanhaling.

Van den tekst van het verdrag geven wij een artikel weer, dat mogelijkheden opent, maar ook niet meer doet dan dit.

Artikel 10. Op het oogenblik van onderteekening van dit verdrag of van nederlegging der bekrachtigingsoorkonden kan ieder der Hooge Verdragsluitende Partijen verklaren, dat zij zich slechts voor haar gebieden in Europa bindt.

De Hooge Verdragsluitende Partij, die van deze bevoegdheid gebruik maakt, heeft het recht, later aan de Nederlandsche regeering te verklaren, dat zij het verdrag wenscht te zien uitgebreid tot haar overzeesche gebieden, koloniën of gebieden onder mandaat. Genoemde regeering zal deze verklaring onmiddellijk aan de andere Hooge Verdragsluitende Partijen overbrengen. Het verdrag zal in werking treden, voor zoover betreft de overzeesche gebieden, koloniën of gebieden onder mandaat, vijftien dagen na de overbrenging van bovenbedoelde verklaring door de Nederlandsche regeering.

De Hooge Verdragsluitende Partij, die deze verklaring heeft gedaan, heeft eveneens het recht later te verklaren, dat zij wenscht, dat het verdrag zal ophouden van toepassing te zijn op de betrokken gebieden. In dit geval zal de opzegging moeten worden gedaan zes maanden voor het verstrijken van den dan loopenden jaarlijkschen termijn.

OVERDRACHT DER VERKEERSPOLITIE.

Onder de bij de Regeering in onnderzoek zijnde bezuinigingsmaatregelen is in hare financieele nota ook genoemd de overdracht van de verkeerspolitie aan de groote stadsgemeenten.

Hier ter zijde latende dat deze bezuiniging financieel slechts een afwenteling van lasten op de gemeenten zou beteekenen, moet wel worden opgemerkt, dat de overdracht op zichzelf niet anders dan volmaakt logisch is. Het is in den tegenwoordigen toestand weinig minder dan onzinnig, dat de áánleg der verkeers-

wegen en knooppunten door de gemeenten geschiedt, en de politioneele regelingen door het B.B. gegeven worden, — dat dus die beide zoo innig samenhangende elementen van de verkeersordening: de outilleering van den weg en de aanwijzing hoe die outilleering gebruikt moet worden, in verschillende handen zijn! Moge die onzinnigheid thans veelal door samenwerking getemperd worden, zoo blijft die scheiding van volstrekt bijéén behoorende bevoegdheden toch onjuist, en zeker ook in algemeenen zin oneconomisch.

Dit klemt temeer, omdat de moderne, uit de ervaring voortvloeiende methoden van verkeersregeling, meer en meer op die technische outilleering, dus op den juisten áánleg van wegen en knooppunten en hunne voorziening met de goede teekens en seinen, den nadruk leggen; zoodat slechts de nauwst-mogelijke samenwerking van technische dienst en politie, onder één doelbewuste hoofdleiding, tot goed resultaat kan voeren.

Zoo oordeelt *Locale Techniek* in haar Juli-aflevering.

INDIË EN DE VEREENIGDE STATEN VAN EUROPA.

In *Europa!* maandblad en officieel orgaan van de „Vereeniging ter bevordering van de oprichting der Vereenigde Staten van Europa", komt in No. 2, van den eersten jaargang (Augustus 1932) een artikel voor van den heer Taco Mulder, dat het hier door ons overgenomen opschrift draagt.

Als men de inspanning indachtig is waarmede Engeland het losgeraken van de dominions tracht tegen te gaan en waarmede het de overige deelen van zijn wereldgebied vaster aan zich wil binden; als men waarneemt hoe Frankrijk de volken van zijn overzeesch gebied meer en meer tot de opvatting van samenhoorigheid in *la plus grande France* wenscht te brengen; hoe Mussolini den Afrikaanschen overwal tot een verlengstuk van het gebied in Europa hoopt te kunnen maken; hoe het Belgische vorstenhuis de aandacht van het volk sterker op Kongo wil richten; hoe Noorwegen en Denemarken het verbreken van de goede verstandhouding wagen aan een strijd om de souvereiniteit over de Oost-kust van Groenland; als men dit alles bedenkt, voelt men, bij het lezen van de uiteenzetting van den heer Mulder, dat door hem nog slechts elementair gestameld wordt datgeen waarvoor men later een betere formuleering hoopt te vinden. Maar dit is in overeenstemming met den elementairen opzet van het geheel der actie, die de vereeniging eenmaal tot een omvangrijke internationale beweging hoopt te zien uitgroeien.

Na nog even aangestipt te hebben, dat de vereeniging op 10 September 1932 een „congres" heeft georganiseerd te Groenendaal (Heemstede) en dat het secretariaat der vereeniging gevestigd is: Wilhelminastraat 9, Haarlem, laten wij het stuk uit *Europa!*, eenigszins verkort, volgen.

Als men spreekt over de Vereenigde Staten van Europa, dan wordt dikwijls de vraag gesteld: „En hoe zal het dan met onze Koloniën gaan? Zal Nederland zijn overzeesche bezittingen kunnen behouden?" Meer dan eens klonk mij die vraag zóó in de ooren, dat ik de meening van den vrager op de volgende wijze aanvulde: „Als U denkt, dat de Koloniën in het gedrang komen, zet de idee van de Vereenigde Staten van Europa dan maar van U af, want die gedachte moge nog zoo goed zijn voor den vrede en ze moge nog zoo gunstige voorwaarden leveren voor betere economische verhoudingen in het algemeen, als Nederland zijn, met zooveel moeite verworven, Koloniën niet kan behouden, dan kan ik niet voor de gedachte van de Vereenigde Staten voelen".

En inderdaad, hij, die onze verhoudingen tot Indië nog beschouwt in den zin als de ouden dat deden, die dus aan onze overzeesche bezittingen denkt alsof er werkelijk sprake zou mogen zijn van iets, dat op een bezit gelijkt, die staat nog heel ver van de idee van de Vereenigde Staten van Europa af en even ver van de vredesgedachte. De nieuwe opvattingen van sociale rechtvaardigheid zijn hem geheel vreemd. Hij is in zijn meeningen, in ongunstigen zin, historisch belast.

Het beeld van overzeesche *bezittingen* dateert uit den tijd, dat de ontdekker van een onbekend land daar met een theatraal gebaar de vlag plantte en dat land zoo maar in bezit nam. Dit theatrale gebaar was begrepen in het groote historische proces der verspreiding van het Indo-Germaansche ras over de wereld, dat lang niet in alle opzichten te verdedigen valt. De Schr. geeft dan een korte samenvatting van de kolonisatie-geschiedenis; wij volgen hem weer, waar hij aldus verder gaat:

In het algemeen zien wij tweeërlei optreden van de Europeanen in de nieuwe landen. Daar, waar het klimaat geschikt voor hen is, hebben zij zich voor goed gevestigd. De in-bezit-neming van het land, uitgaande van de kusten, leidde tot den ondergang van de oorspronkelijke bevolking.

In de tropische gewesten, die minder of niet geschikt zijn voor durende vestiging van Europeanen, hadden deze den arbeid der inboorlingen te zeer noodig, dan dat zij dezen konden verdringen. Om hun doel te bereiken, maakten zij de inlandsche regeeringen aan zich ondergeschikt en noodzaakten de bevolking bepaalden arbeid te verrichten. Hierbij bleef de Europeesche bevolking een

vlottende. De Europeaan, die naar de keerkringslanden gaat, heeft het plan naar het vaderland terug te keeren na zijn fortuin gemaakt te hebben, in den vorm van pensioen of van kapitaal of van beide.

Naast de twee hoofdrichtingen in het optreden van de Europeanen bij hun verdere verspreiding over de wereld vallen nog tweeërlei daarvan afwijkende verhoudingen op te merken. In de eerste plaats zij de aandacht gevestigd op de vermenging der rassen, die op belangrijke schaal in Centraal Amerika heeft plaats gevonden, en verder op het systeem van invoer van in hun vaderland opgelichte negers, die als slaven tegemoet moesten komen aan het gebrek aan inlandsche arbeidskrachten.

Van uit ons modern standpunt gezien, is het beeld van de verspreiding der Europeanen over de wereld niet fraai. Van de meest gruwelijke feiten staan we nog maar betrekkelijk korten tijd af. Een behoorlijke oplossing van vele groote vraagstukken is nog niet gegeven.

Een groot deel van de Koloniën, wier bevolking in hoofdzaak bestaat uit Europeanen of uit kruisingen tusschen Europeanen en Inboorlingen, heeft zich vrij gemaakt van het gezag van de regeering van het Moederland. Dit is dan het geval met de meeste Amerikaansche Staten. Een ander deel is nog met het Moederland verbonden gebleven. Engeland met zijn Dominions vormt in deze de meest belangrijke figuur. De band tusschen Engeland en zijn Dominions is echter zeer los geworden en berust meer op onbepaalde opvattingen van politieke en economische belangengemeenschap en traditie, dan op principieele organisatorische beginselen. Niettegenstaande thans nog telkens bizondere feitelijke verhoudingen uit de constructie voortvloeien, is het Instituut van Engeland en zijn Dominions reeds lang op weg om een historisch rudiment te worden, zooals het geval is met zooveel verouderde verhoudingen. Het wacht op een aanleiding om formeel een einde te nemen. Merkwaardig is, dat in de Dominions de idee van een regeering boven regeeringen krachtig post gevat heeft. Iedere locale groep heeft, evenals de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, zoo'n regeering na overleg in het leven geroepen.

In de keerkringen konden uit de verhoudingen moeilijk onafhankelijke Staten van Europeanen te voorschijn komen. De vlottende bevolking van Europeanen zou het niet kunnen bolwerken, terwijl deze bevolking bovendien veel te groote belangen met Europa gemeen heeft en Europa met de blanke bewoners der keerkringen, dan dat een samenvattende organisatie niet als een noodzakelijkheid erkend zou blijven. Toch is er ook een zeer krachtige tendenz ontstaan om de Europeesche regeering van de

z.g.n. bezittingen een zoo groot mogelijke vrijheid van beweging te geven en de regeeringen der inboorlingen onder deze een kans tot ontplooiing van haar eigen krachten te laten.

Overwegen wij nu het historisch gewordene. Het algemeen belang eischt, dat er geen bevoorrechting is van bewoners van een bepaald land, maar dat de handel zich in alle opzichten kan ontwikkelen.

Met betrekking tot de keerkringen houd ik het volgende standpunt voor het juiste. Het menschdom buiten de bewoners van de keerkringen heeft behoefte aan de exploitatie van de hulpbronnen in de warme gewesten. Zoolang en voor zoover gevreesd moet worden, dat de inlandsche regeeringen geen voldoende voorwaarden zullen scheppen voor een zoodanige exploitatie, dat de keerkringslanden hun volle beteekenis krijgen voor het internationaal economisch leven, kunnen de westersche volken zich geroepen achten deze voorwaarden te vervullen. Ze kunnen deze voorwaarden vervullen door bepaalde verhoudingen te handhaven en materieele belangen te dienen. Dit komt er op neer, dat een regeering wordt gevormd. Deze regeering zou niet voldoende kunnen opereeren, wanneer ze geen zeker gezag over de inlandsche regeeringen had. Hierbij rijzen dan drie belangrijke vragen, n.l. deze: Hoever kan de zelfstandigheid der locale inlandsche regeeringen gaan? In welke mate moet de zeggenschap in de centrale regeering worden gedeeld tusschen Europeanen en niet-Europeanen? In hoever moet de laatstgenoemde regeering inmenging in haar zaken door de regeering van het moederland dulden, tegenover den steun, dien ze van het moederland ontvangt?

Op de beantwoording van deze vragen kunnen wij hier niet ingaan. Maar wij kunnen wel zeggen, dat het in strijd met de beginselen eener goede samenleving is, wanneer keerkringslanden worden geregeerd en geëxploiteerd om in het bizonder het belang van een bepaald volk te dienen. Dan krijgen of behouden de verhoudingen in de keerkringslanden het karakter van overwelddiging uit sterk subjectieve drijfveeren en hierop is volstrekt geen recht te baseeren. Een volk, dat zijn bezittingen in de keerkringen exploiteert ten eigen bate, dus niet volgens zuivere internationale beginselen, kan er zich niet over beklagen, wanneer een sterker volk dat spelletje overneemt. Tegenover iedere klacht zou de vraag te stellen: En welk recht hadt gij?

Stelt men zich op het juiste standpunt, houdt men het dus voor juist, dat inmenging van Europa in de keerkringslanden slechts als een kwestie van internationaal belang mag worden beschouwd, dan kan er geen bezwaar tegen zijn, dat te zijner tijd de rechten

der regeeringen der afzonderlijke staten in Europa overgedragen worden aan de regeering der Vereenigde Staten van Europa. Het zal uit den aard der zaak meer op den weg van het hoogste gezag van Europa liggen, dan op dien van de regeeringen der afzonderlijke Staten, de belangen van het internationaal ruilverkeer in de tropen te behartigen.

En wat moet dan geschieden met al dat Nederlandsche Kapitaal, dat in Indië is gestoken en met al die Nederlandsche ambtenaren? waar blijft dan de kans op een goede carrière voor een deel der Nederlandsche jeugd? Laten wij ons over deze zaken niet al te ongerust maken. In N.-I. is thans veel meer vreemd kapitaal gestoken dan Nederlandsch. De handel op N.-I. is voor de Nederlanders toch niet te behouden, wanneer de Nederlandsche ondernemer het tegen den vreemdeling aflegt. Zijn de Vereenigde Staten van Europa in het leven geroepen, dan komt er voor het Nederlandsche kapitaal zooveel explooi, dat, mocht er iets uit Indië verdrongen worden, daarvoor elders plaatsing te over wordt gevonden.

Het spreekt vanzelf, dat de Nederlandsche ambtenaren bij overgang van Indië naar de Vereenigde Staten van Europa hun plaats niet zullen verliezen. 't Ligt ook voor de hand, dat de Vereenigde Staten van Europa gebruik zullen maken van de scholen hier te lande en dus van Nederlandsche leerlingen voor de bezetting van de posten in Indië.

En mocht er al aanleiding zijn een heftige concurrentie met buitenlanders te vreezen, men bedenke welk een goede kans de Nederlandsche jongelingschap en in 't algemeen de jongelingschap van West-Europa zou krijgen bij den opbouw van het Oosten van ons werelddeel, dat nog veel meer dan wij behoefte aan de centrale regeering van Europa heeft.

Wanneer Nederland niet kan bestaan bij een goede ordening van Europa en zonder dat Indië in het bizonder belang van Nederlanders wordt bestuurd en geëxploiteerd, dan heeft Nederland geen toekomst, dan is de basis van ons eigen volksbestaan rot. Dan staan wij achter bij tal van andere kleine volken en vormen met elkaar een groote groep stakkers.

't Is trouwens niet waar, dat onze welvaart afhankelijk is van het z.g. bezit van Indië. Onze welvaart is wel gedeeltelijk afhankelijk van een goede exploitatie van de keerkringslanden in het algemeen en deze is beter gewaarborgd bij de Vereenigde Staten van Europa dan daar zonder.

Men merke overigens op, dat Indië ons niet heeft kunnen behoeden voor de malaise, die in hoofdzaak op rekening moet worden gesteld van den warboel in Europa.

BUITENLAND.

DE ARGENTIJNSCHE STRAFKOLONIE.

De *Deli Ct.* van 8 Juli bevatte deze mededeelingen, uit Buenos Aires afkomstig.

Korten tijd geleden werden eenige honderden politieke gevangenen, die naar de Argentijnsche strafkolonie Ushuaia waren verbannen, in vrijheid gesteld, waardoor weer eens de aandacht op deze kolonie is gevestigd en een nieuwe agitatie voor afschaffing is begonnen.

De strafkolonie Ushuaia bevindt zich in Vuurland, het land van den eeuwigen wind. Aan de zeezijde verheffen zich vulkanische rotsen, die door de ijskoude golven glad gepolijst zijn en aan de landzijde wordt de kolonie afgesloten door een steilen bergwand, waarachter in een omtrek van 500 kilometer een verlaten steenwoestijn ligt, zoodat aan een vlucht niet te denken valt. De kolonie zelf bestaat uit eenige massieve steenen gebouwen, die door hun bruine kleur de troosteloosheid van het gebied nog vergrooten.

Moordenaars en andere ernstige misdadigers zijn hier opgesloten te zamen met politieke gevangenen. De gevangenen hebben wat groenten en bloemen geplant op een plekje, dat men met veel fantasie een tuin zou kunnen noemen. De bewakers houden zich bijna uitsluitend bezig met de nieuw-aangekomenen, daar slechts bij hen het gevaar voor vluchten bestaat. De oudere bewoners hebben al lang ingezien, dat van geen vlucht sprake kan zijn.

Het werk, dat de gevangenen moeten verrichten, is niet al te zwaar en de behandeling der gevangenen kan niet al te streng worden genoemd. Er heerscht een ijzeren discipline, die echter hoofdzakelijk uit verbodsbepalingen en niet uit bevelen bestaat. Het zijn niet de werkzaamheden en de uitvoering van de opgelegde straf, die van de gevangenen in eenige maanden levende lijken maken. De weinigen, die van Ushuaia zijn teruggekeerd, dragen op hun gezicht het brandmerk der slaven, zonder ooit als slaven te zijn behandeld.

Een politieke gevangene, die eenigen tijd in Ushuaia had doorgebracht, zeide: „De psychologen hebben nooit de beteekenis van

het lachen begrepen. Als een psycholoog naar Ushuaia zou gaan, dan zou hij spoedig begrijpen waarom dieren nooit lachen. Want het leven aan den rand van dien uitgedoofden vulkaan is zonder zin of beteekenis. Of de mensch stompt af, of hij wordt krankzinnig.

Onafgebroken fluit de wind tusschen de rotsen en ijzeren tralies der cellen. Het gehuil van den wind is het eerste, dat men bij het ontwaken hoort en waarmede de dag wordt besloten. Voortdurend vervolgt dit geluid de gevangenen, zoodat zij ten slotte zelf hun mond houden. Slechts de nieuwelingen spreken, hoewel niemand hun antwoord geeft. Na verloop van eenige weken zijn ook zij verstomd en kunnen niet begrijpen, dat zij vroeger hebben getracht een gesprek te voeren".

De gevangenen, die zich eenige jaren achtereen onberispelijk hebben gedragen, mogen hun cellen verlaten en een der kleine hutten bewonen, die voor dat doel zijn gebouwd. Hoewel dit ongetwijfeld een verlichting beteekent, komt die weldaad meestal te laat en het komt slechts zelden voor, dat de een of ander daardoor aan zijn melancholie wordt ontrukt.

Ondanks alle protesten zal de strafkolonie toch wel niet worden afgeschaft. Aangezien Argentinië de doodstraf niet kent, is het zenden naar die kolonie de meest afschrikwekkende straf der Argentijnsche Justitie en zij meent, dat zij van dit middel geen afstand kan doen.

HET PARK DER NEDERLANDSCHE JODEN IN PALESTINA.

Het dertigjarig bestaan van het Joodsch Nationaal Fonds heeft den Nederlandschen Joden aanleiding gegeven tot het bijeen brengen van een bedrag, waarvoor binnenkort in Palestina een Park van 1000 boomen zal aangelegd worden. Zoo lezen wij in de *N. R. Crt.* van 6 Augustus.

Dit zal geschieden in de nabijheid van de Joodsche kolonie Nahalal, één der bloeiendste, welke op grond van het Joodsch Nationaal Fonds met behulp van het Palestina-Opbouwfonds, het „Keren Hajesod", in den „Emek Jezreel" gesticht zijn. Nahalal dateert sinds 1921 en heeft zich gunstig ontwikkeld; terwijl nog voor een vijftien jaren de geheele Emek Jezreel geschuwd was wegens het dreigende malaria-gevaar, dat veroorzaakt werd door honderden moerassen, evenveel broedplaatsen der malariamuggen, rijen zich thans in den Emek Jezreel tientallen welvarende Joodsche kolonies, waarvan Nahalal, met zijn bevolking van meer dan 800 Joodsche kolonisten en een uitgestrektheid

van 20.000 dunam (1 dunam is 900 M².) wel één der mooiste is.

Het Joodsch Nationaal Fonds heeft ter bestrijding van de malaria alle moerassen drooggelegd en tienduizenden boomen laten planten, met het resultaat, dat malaria in de geheele Emek niet meer voorkomt.

Aan de meer dan 1¼ millioen boomen, welke door het J. N. F. sinds zijn oprichting in Palestina geplant zijn, op de ruim 300.000 dunam grond, welken het door giften van Joden over de geheele wereld als onvervreemdbaar Joodsch Volksbezit in Palestina wist te verwerven, zal zoo aanstonds het Park der Nederlandsche Joden toegevoegd worden, als een nieuw bewijs van de liefde, welke in breede Joodsche kringen ook hier te lande nog leeft voor den grond, waarmee het Joodsche volk door alle eeuwen van zijn historie verbonden blijft.

DE GROEPEN-VERTEGENWOORDIGING IN BRITSCH-INDIË.

De Engelsche regeering heeft een kunststuk volbracht. 't Staat nog zeer te bezien in hoever zij er genoegen van zal beleven. Zij heeft de regeling bekend gemaakt, bestemd als oplossing van de verhoudingen waarin de partijen en schakeeringen in Indië vertegenwoordiging zullen vinden in de toekomstige provinciale wetgevende raden. Zoo leidt *Het Kol. Wkbl.* van 25 Augustus de volgende uiteenzetting in.

De groei van Indië in de richting van grootere zelfstandigheid wordt, sedert de eerste Londensche rondetafel-conferentie, gedacht als de vorming van een federatie. Deze moet niet alleen de provincies van het tegenwoordige Britsch-Indië omvatten, maar ook de ongeveer 700 vorstenstaten, die naast, en bij, en om het rechtstreeksch bestuurd gebied verspreid liggen. Zijn er vele moeilijkheden op te lossen om tot een aannemelijke vertegenwoordiging van de volken en groepen in de federale wetgevende vergadering te komen, ook voor de provinciale parlementen bleek deze kwestie tot nu toe al onoplosbaar.

Waar men zeefde, of 't was op de eerste of op de tweede rondetafelconferentie, òf bij de besprekingen in Indië, het eindresultaat was altijd hetzelfde. Men verheugde er zich over vele groffe korrels met wat wrijven en afronden ziftklaar te zien worden, maar ten slotte bleeft altijd een laag over, die door geen zeef wilde, hoe men 't ook bedacht en beproefde. De dikste en hardste kluit vormde de tegenstelling tusschen hindoe en mohamedaan. De onverdraagzaamheid kwam, door de pogingen in het werk gesteld om toenadering te bewerken, juist feller dan ooit te voren

tot uiting en werd aanleiding tot moorddadige uitbarstingen. Daarnaast waren andere brokken, die wel wat minder in omvang en weerstand, toch evenmin weg te werken bleken. De swarajbeweging, die zich, met Gandhi als meest bekende leider, vijandig stelt tegenover het Britsche oppergezag. De sikh's, die noch met de hindoe's, noch met de mohamedanen vereenzelvigd willen worden. De opkomende bewegingen der vrouwen, der arbeiders, der paria's. De eischen der landeigenaars, der Europeanen, der Britsch-Indiërs, die vreezen in de verdrukking te komen.

De Engelsche regeering heeft, zoo in Europa als in Indië, meegeholpen om de leiders der betrokken groepen, door onderling overleg, tot het zelf vinden van een oplossing te brengen. Zij heeft haar bemiddeling aangeboden om een voorstel te ontwerpen. Maar de kluiten bleven op de bovenste zeef liggen. Na de tweede rondetafelconferentie zijn drie commissies uit Londen naar Indië gezonden, om de op die conferentie gevoerde besprekingen verder in practischen zin uit te werken. De rapporten van twee dezer commissies werden enkele maanden geleden reeds gepubliceerd. De conclusies van de derde, die onder lord Lothian over het vraagstuk van de vertegenwoordiging van de gemeenschappen te rapporteeren had, werden toen nog niet bekend gemaakt, hoewel ze reeds gereed waren. De vraag vooralsnog terzijde latende in hoever volken en groepen vertegenwoordiging zullen vinden in een eventueel tot stand te brengen groote Indische federatie, kan toch al werk worden gemaakt van de vertegenwoordiging der gemeenschappen in de provinciale wetgevende raden. Br.-Indië bestaat uit 9 groote en 6 kleine provincies. In het meerendeel wordt de regeeringsmacht, met den door de kroon benoemden gouverneur, uitgeoefend door een aantal provinciale ministers, welke de vertrouwensmannen moeten zijn van het gekozen, vertegenwoordigend lichaam, de Provinciale wetgevende raad. Om de toekomstige vertegenwoordiging in en samenstelling van dit lichaam gaat 't nu in de eerste plaats.

De regeering heeft ter kennis van allen gebracht dat zij zelf een poging zou doen om den knoop te ontwarren, indien dit niet door de direct belanghebbenden zelf werd gedaan. Zij is hiertoe nu overgegaan. In hoofdzaak zijn de conclusies van het Lothianrapport overgenomen. MacDonald heeft de Britsch-Indiërs verzocht bij de bestudeering van het plan te bedenken, dat zij zelf niet in staat zijn geweest een bevredigende regeling te treffen.

Daar in een combinatie niemand de volle maat van zijn wenschen krijgt, en doorgaans iedereen meent, dat te veel in het voordeel van de anderen gerekend is, voldoet het gebodene, bij het eerste vernemen, eigenlijk niemand, maar was dit ook te ver-

wachten. De regeering is blijkbaar vatbaar voor goede adviezen. Zal het haar gelukken de regeling, door storm en tegenwind, naar behouden haven te sturen? De strijd is niet beëindigd; integendeel, hij is weer in beweging gezet; maar het wordt nu de beslissende strijd om een bekend object. En als zoodanig weer een voorgevecht voor de vertegenwoordiging in de toekomstige federatie.

Wij laten hier de mededeeling volgen, zooals deze in de bladen werd opgenomen.

De Engelsche regeering heeft nu het voorloopige plan bekend gemaakt nopens de regeling van het Indische communale vraagstuk, d.w.z. de vertegenwoordiging van de Br.-Indische volksgemeenschappen in de provinciale wetgevende raden. Zij beperkt zich echter tot een minimum en geeft de hoop niet op, dat men in Br.-Indië alsnog een modus zal vinden, waarbij vrijheid bestaat om het voorstel der Engelsche regeering te wijzigen, mits alle partijen het daarover eens zijn. In de grondwet zal bepaald worden, dat de regeling na 10 jaar met goedkeuring van de betrokkenen kan gewijzigd worden.

De twee groote vraagstukken zijn: 1. de kwestie van gemeenschappelijke of afgescheiden verkiezing door de verschillende volksgroepen en 2. de communale verhouding in Punjab en Bengalen. Ten aanzien van het eerste onderwerp wordt besloten bij het tegenwoordige systeem van afgescheiden verkiezing te blijven. Daar het onmogelijk blijkt de beveiliging af te schaffen, die de minderheden nog steeds van vitaal belang achten, moeten er in iedere provincie „kiesdistricten" hoofdzakelijk voor hindoes en „afgescheiden kiesdistricten" voor mohammedanen, paria's, sikh's, Indische christenen, Engelsch-Indiërs en Europeanen zijn en verder „speciale kiesdistricten" voor vrouwen, industrieelen, landeigenaars, universiteiten en den arbeid.

Wat betreft de communale verhouding in Punjab en Bengalen, de mohammedanen hebben een meerderheid in de vertegenwoordiging van beide provincies geëischt op grond van hun bevolkingsoverwicht. In Punjab bedraagt hun percentage 56, in Bengalen 55. In de Punjab krijgen de mohammedanen nu 86 zetels van de 715, hetgeen niet de volstrekte meerderheid is; maar in de practijk zullen ze nog 3 zetels van landeigenaars krijgen en mogelijk nog een zetel van één der andere speciale groepen. De sikh's, die in de Punjab een machtige minderheid vormen, krijgen 32 zetels van hun eigen districten en waarschijnlijk ten minste 1 speciale zetel, waardoor hun percentage in de volksvertegenwoordiging 18,9 zou zijn, terwijl ze 13 pCt. van de bevolking uitmaken.

In Bengalen krijgen de mohammedanen 119 zetels met de

mogelijkheid van een klein aantal speciale zetels, op een totaal van 250. Zij zullen zoodoende in Bengalen niet de meerderheid hebben, maar er zijn in deze provincie 25 Europeesche zetels.

Wat de paria's betreft, hun leiders hebben bijzondere vertegenwoordiging geëischt als middel om hun positie te verbeteren.

De paria's zijn voornamelijk hindoes, hoewel niet van voorname kaste. Zij zullen daarom in de algemeene hindoe-kiesdistricten stemmen, maar bovendien gedurende 20 jaar in gebieden waar ze bijzonder talrijk zijn een aantal speciale zetels krijgen.

Er zijn voorzieningen getroffen voor 37 speciale zetels voor vrouwen. De Engelsche regeering ziet het belang in van de vertegenwoordiging van een aantal vrouwen in de wetgevende raden, maar dit kan niet geschieden, dan door het scheppen van een aantal speciale zetels. De vrouwen mogen ook niet in wanverhouding uit één bepaalde groep gekozen worden. Van de 37 vrouwelijke volksvertegenwoordigers zullen er 25 hindoes zijn, 1 sikh, 9 mohammedaanschen, 1 Indische christin en 1 Engelsch Indische.

Volgens de aanbevelingen van de commissie van lord Lothian zullen 38 speciale arbeiderszetels in de provinciale raden geschapen worden.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

HET RADIOVERKEER. DE NIROM.

Dat de gelegenheid, om van en naar Ned.-Indië telegrammen te verzenden per radio, steeds meer wordt benut, zoodat de radio als nationaal bedrijf steeds verder terrein wint op den kabel, stemt het *Soer Hbl.* (5 Juli) tot verheugenis. In 1926 had de kabel nog 77.3% van het totale telegrammenverkeer, in 1931 nog slechts 52.8%. Met landen als b.v. de Straits Settlements, Britsch-Indië en Australië, waarmede een zeer groot aantal telegrammen wordt gewisseld, kon tot dusverre nog geen radioverbinding worden geopend, ondanks den van Ned.-Indië uit geoefenden aandrang. De verhouding tusschen kabel en radio was voor Nederland in 1926 37.5 tot 62.5, in 1931 reeds 7.4 tot 92.6; voor Fransch Indo-China in 1931 20.6 tot 79.4, voor Siam 7.9 tot 92.1, voor Japan 35.5 tot 64.5. De toepassing van het systeem der geheime radiotelefonie in October 1931 had succes in het verkeer met Nederland; de duur der zakengesprekken is hierdoor belangrijk toegenomen. Alle verbindingen, ook met het buitenland, kwamen geregeld en vlot tot stand. Bekende buitenlandsche bezoekers werden soms in de gelegenheid gesteld te telefoneeren, o.a. de zangeres Maria Basca, die met Berlijn sprak.

De *Java-Bode* (8 Juli) ontving van den heer J. A. van Staveren enkele inlichtingen omtrent de moeilijkheden van de N.I.R.O.M. De in Europa gebruikelijke lange golf-omroep, die daar uitmuntende resultaten geeft, is in Indië wegens de luchtstoringen onbruikbaar gebleken, terwijl de korte golf-omroep het bezwaar medebracht van de fading, die bij de ontvangst niet voldoende kan worden uitgeschakeld. Ingevolge de concessie, waarover de Nirom onderhandelt, moet deze Omroep-Mij. binnen één jaar op Java en binnen drie jaar in geheel Indië goed hoorbaar zijn. Aan dezen eich kan met de tegenwoordige technische hulpmiddelen en zonder buiten verhouding staande financieele opofferingen niet tot tevredenheid worden voldaan. De eischen, welke aan een

ontvangst worden gesteld, zijn geweldig toegenomen. Wat de Phohi bracht was indertijd ook niet zoo uitmuntend; het overbrengen van muziek is veel moeilijker dan van het gesproken woord, en het uitseinen van muziek uit Holland naar Indië is ook lang niet altijd een succes geweest. Een algemeene omroep in Indië heeft ook het nadeel, dat de plaatselijke zendvereenigingen tegenwoordig uitstekend werken; de werkingssfeer van haar zenders is groot genoeg om in de stad, waar zij gevestigd zijn, een omroep zonder fading te verschaffen. Maar buiten de stad is geen genietbare omroep te verkrijgen. Deze goede omroep heeft het publiek in de steden kritisch gemaakt en de uitzending van de Nirom zou dus evengoed moeten zijn, wil het publiek niet klagen. Bankiers opperen, bij de bezwarende voorwaarden in dezen crisistijd, bedenkingen tegen een financiering van een Omroep-Mij., waarvan uiteraard slechts een langzame groei kan worden verwacht. De Nirom heeft in 1931 met een proefzender ter sterkte van 1 K.W. te Tandjong Priok gedurende een half jaar serieuze proeven genomen, doch de resultaten daarvan zijn niet gunstig geweest. Hoewel deze proeven veel studiemateriaal hebben opgeleverd, hebben zij aangetoond, dat een in ruime mate voldoen aan de zware concessie-voorwaarden niet eenvoudig zal zijn; deze meening wordt gedeeld door den Gouvernements Radio-dienst, die op dit gebied eveneens zijn sporen heeft verdiend. Binnenkort zullen te Tandjong Priok zenders worden opgericht van 80 M. om te zien of daarmede betere resultaten worden bereikt dan met de bestaande van 40 M. Is het resultaat niet bevredigend, dan zal de Nirom van de concessie af moeten zien, na *f* 200.000 in deze zaak te hebben gestoken. Neemt de Nirom de concessie niet aan, dan is het niet aan te nemen, dat een andere maatschappij haar zal ambieeren en komt de kans van het ontstaan van een radioruzie. In den Volksraad is nu een motie ingediend, waarin een termijn van drie maanden is gesteld voor het aanvaarden van de concessie en die termijn is te kort. Wordt hij op een jaar gesteld, dan kunnen opnieuw ernstige proeven worden gedaan. De tijden van thans en die van 1930, toen de Volksraad de concessie aannam, zijn zeer verschillend. Toen bestond er gegronde hoop, dat een aantal luisteraars in de cultures, voor wie zeker niet in de laatste plaats de omroep bedoeld was, een ontvanginrichting zou laten installeeren. Maar wie van het personeel in de cultures neemt tegenwoordig een radio? Het afzetgebied is enorm verkleind en het financieele perspectief wordt er niet beter door.

N.V. NED.-IND. SPOORWEG MIJ., GEVESTIGD TE 's-GRAVENHAGE.
VERSLAG OVER 1931.

Uit dit verslag, dat, met de bijlagen, een brochure van bijna 100 blz. vult, nemen wij de mededeelingen van algemeenen aard over, voor zoover deze wijzen op verschijnselen, die ook voor hen, die financieel niet bij de maatschappij geïnteresseerd zijn, van belang moeten worden geacht.

ONTVANGSTEN.

Lijn	1929	1930	1931	1931 tegenover 1930 minder
S/V	ƒ 11.793.266	ƒ 7.716.254	ƒ 6.531.843	ƒ 1.184.411
D/B	„ 502.198	„ 486.670	„ 410.742	„ 75.928
D/W	„ 1.486.573	„ 1.462.555	„ 1.188.818	„ 273.737
G/S	„ 7.023.269	„ 5.680.690	„ 4.401.518	„ 1.279.172
S/B	„ 496.678	„ 387.341	„ 367.991	„ 19.350
Sm/Gb	„ 459.250	„ 417.402	„ 345.702	„ 71.700
Totaal	ƒ 21.761.234	ƒ 16.150.912	ƒ 13.246.614	ƒ 2.904.298

UITGAVEN.

Lijn	1929	1930	1931	1931 tegenover 1930 minder
S/V	ƒ 5.478.883	ƒ 4.914.501	ƒ 4.400.206	ƒ 514.295
D/B	„ 409.663	„ 392.137	„ 369.207	„ 22.930
D/W	„ 1.347.570	„ 1.348.118	„ 1.251.797	„ 96.321
G/S	„ 3.672.168	„ 3.607.981	„ 3.090.041	„ 517.940
S/B	„ 532.605	„ 486.900	„ 463.453	„ 23.447
Sm/Gb	„ 363.970	„ 418.501	„ 333.249	„ 85.252
Totaal	ƒ 11.804.859	ƒ 11.168.138	ƒ 9.907.953	ƒ 1.260.185

S/V. Semarang—Vorstenlanden.
D/B. Djokja—Brossot.
D/W. Djokja—Willem I.
G/S. Goendhih—Soerabaja.
S/B. Solo—Bojolali.
Sm/Gb. Semarang—Gambringan.

Opbrengsten en uitgaven. De gezamenlijke opbrengst bleef ƒ 2.904.298 of 17,98 % ten achter bij die van het voorafgaande jaar.

De uitkomsten van het spoorwegbedrijf waren wederom teleurstellend, waartoe tweeërlei factoren het hunne bijdroegen.

In de eerste plaats was de economische depressie op Java, als gevolg van de wereldcrisis, daarvan oorzaak; de bodemvoortbrengselen, voor den uitvoer bestemd, werden moeilijk verkoopbaar; daardoor daalde de koopkracht van het land, zoodat de invoer zich beperkte. De goederenbeweging werd uitermate gedrukt en, tengevolge van geldschaarschte en kwijning van den handel, evenzeer het personenverkeer.

Daarnaast deed de concurrentie van het nog steeds onvoldoend geregelde motorverkeer zich gelden, dat weliswaar eveneens den druk der tijden onder-

vond, doch, zoo al niet in volstrekten zin, toch relatief eer toe- dan afnam. Het ontbreken van een behoorlijke wettelijke regeling van het vervoersvraagstuk in algemeenen zin doet zich voortdurend ernstiger gevoelen. Het wordt urgent, dat de Regeering haar afwachtende houding late varen en door een billijke verkeerswetgeving het motorverkeer in een juistere verhouding brenge tegenover het railverkeer.

De totale exploitatie-uitgaven waren *f* 1.260.185 minder dan het vorig jaar, d.i. 11.28 %.

In verband met den sterken terugloop der ontvangsten en de daardoor ontstane noodzaak om de uitgaven te beperken, werden verschillende bezuinigingsmaatregelen getroffen, waarvan de voornaamste hier vermelding vinden. De personeel-formaties werden sterk ingekrompen, in hoofdzaak mogelijk geworden door vermindering van werkzaamheden in verband met minder vervoer. De vermindering van het aantal ambtenaren en beambten op 1 Januari 1932, ten opzichte van dat op 1 Januari 1931, bedroeg 15 %, resp. 17 %. Hierbij komt nog een zeer sterke vermindering van het aantal losse werklieden voor buitengewone werken.

Hoewel buiten het verslagjaar vallende, moge hier worden vermeld, dat in 1932 aanmerkelijke bezuinigingen op de personeelsuitgaven zullen worden verkregen door reeds ingevoerde kortingen op salarissen, premies en gratificaties, door beperking van den duur van binnen- en buitenlandsche verloven en van het recht op het reizen in de eerste klasse der mailbooten.

De vermindering in vervoersopbrengst bedroeg voor:

Reizigers	*f*	432.893	of 15.88 %
Bagage	„	6.117	„ 11.50 %
Bestelgoed	„	84.916	„ 20.86 %
Postpakketten	„	9.634	„ 29.73 %
IJl- en Vrachtgoed	„	2.300.185	„ 18.79 %
Dienstgoed	„	49.866	„ 63.04 %
Buitengewone ontvangsten	„	20.687	„ 5.66 %

Reizigersvervoer. Steeds meer beperkte werkgelegenheid, gepaard aan verder dalende prijzen van nagenoeg alle voortbrengselen van den bodem, deden, in het bijzonder onder de inheemsche bevolking, toenemende geldschaarschte ontstaan, hetgeen het reizigersvervoer zeer sterk in ongunstigen zin beïnvloedde. Het gezamenlijk aantal reizigers beliep 9.891.331 of 1.676.253 minder dan in 1930, d.i. 14.5 %, waarvan 1.513.771 of 13.5% op rekening komt van de Inheemschen.

De daling van de opbrengst was, percentsgewijze, nog grooter, eenerzijds als gevolg van het minder reizen over groote afstanden in de hoogere klassen, anderzijds wegens de in de tweede helft van het verslagjaar genomen tariefsmaatregelen op de lijnen Djokja-Willem I en Solo-Bojolali/Batoeretno, waardoor de vervoersomvang in de 3e klasse Inheemschen op die lijnen wel toenam, doch niet in die mate, dat de opbrengst tegenover die van het vorige jaar zich gunstig verhield.

Behalve door autobussen, werd ook door particuliere en huurauto's vervoer van reizigers aan den spoorweg onttrokken.

Goederenvervoer. De daling van het vervoer heeft zich, zoowel in omvang als in opbrengst, verder voortgezet.

De verkoop van Javasuiker stagneerde in de 2e helft van het verslagjaar in ernstige mate, waardoor de over het tijdvak Januari t/m October behaalde voorsprong van het suikervervoer naar Semarang op het eind van het jaar in een achterstand kwam te verkeeren en het eindcijfer van dat vervoer een

mindering met 27.841 ton (8 %) aanwees. Aangezien van de totaal vervoerde hoeveelheid (318.130 ton) 137.645 ton behoorde tot den oogst 1931, waarvoor een lagere vrachtprijs gold dan voor suiker uit den voorafgaanden oogst, was de inkomstendaling voor dit vervoer nog aanzienlijker, n.l. 12 % of *f* 148.275. Het jaar eindigde met een op de fabrieken in de Vorstenlanden uit oogst 1931 opgeslagen suikerhoeveelheid van rond 380.000 ton, tegen 207.000 ton suiker uit oogst 1930 op 1 Januari 1931. De vraag naar melasse verminderde zeer aanzienlijk, evenals die naar suikerrietstekken van de hooger gelegen gronden; het vervoer van deze artikelen bedroeg slechts 31 %, onderscheidenlijk 43 % van dat in 1930. Het maalrietvervoer kon daarentegen op een vermeerdering van 10.600 ton of 6 % wijzen.

In de Rembangsche petroleum-industrie viel nog geen herleving te bespeuren; ook daar bleef zich de invloed van de wereldcrisis doen gelden. Het vervoer van residu en petroleum bleef in dalende lijn.

Verder geschiedde het benzinevervoer in Oostelijke richting vrijwel geheel door de pijpleiding Ngareng-Soerabaja; het vervoer per rail was van geen beteekenis meer en bedroeg nog slechts rond 1100 ton. De opbrengst van het totale vervoer van petroleum-producten en benoodigdheden voor de petroleum-industrie bleef ruim *f* 500.000 beneden die van het voorafgaande jaar.

De stilte in het bouwbedrijf hield aan; het vervoer van bouwmaterialen (hout uitgezonderd) verminderde met 27½ %, dat van gezaagd, bekapt en beslagen hout met 30 %. Het rondhoutvervoer steeg een weinig tengevolge van de bevoorrading der door het Djatibedrijf van den Dienst van het Boschwezen opgerichte houtverkoopplaatsen en van een aanvankelijk bevredigenden afzet van goedkoope sortimenten door dit Gouvernementsbedrijf.

Waarschijnlijk tengevolge van een te groote terughoudendheid in de vorige periode bij aankoop van benoodigdheden, betrok de suikerindustrie in 1931 meer kalksteen en meststoffen; ook inheemsche meststoffen werden meer vervoerd. Voor deze artikelen werd een vervoerstoename geboekt van 14 % onderscheidenlijk 42 %.

Het achterwege blijven van uitbreiding en vernieuwing, alsmede de beperking bij aankoop van andere benoodigdheden, ook bij de petroleum-ontginning, duurde voort, hetgeen weerspiegeling vond in vervoersdaling o.m. van machinerieën, blik, ijzer en ijzerwerk met ruim 38 %.

De opvoer van importgoederen, niet onmiddellijk verband houdende met suiker- en petroleum-industrie, vertoonde een terugloop van slechts 3½ %. Dit betrekkelijk gunstig resultaat is te danken, deels aan tariefsmaatregelen, deels aan onze afhaal- en besteldiensten.

De rubriek voedingsmiddelen en inlandsche producten vertoonde een vervoersachteruitgang van 23 %, in hoofdzaak veroorzaakt door aanwezigheid van voldoenden voorraad levensmiddelen in het binnenland, zoodat weinig transport plaats had van djagoeng, rijst en katjang; het vervoer van deze artikelen nam af met onderscheidenlijk 71 %, 44 % en 16 %. Het gaplekoverschot kon, zij het tegen lage prijzen, ten deele naar de havenplaatsen worden gebracht; dit vervoer nam toe met ruim 22½ %.

Aan wegenonderhoud werd door de verschillende publieke diensten minder gedaan dan tevoren, waardoor het steenenvervoer met 36.627 ton of 74 % daalde.

Het tabakvervoer bleef in omvang wederom nagenoeg ongewijzigd.

Afhaal- en besteldienst „Niab". De exploitatie der afhaal- en besteldiensten (AB diensten) per vrachtauto werd uitgebreid, zoodat op ultimo 1931 twaalf standplaatsen werden bediend. Met interlocale vrachtautodiensten werden bediend de trajecten: Semarang-Oengaran-Willem I (Ambarawa), 40 k.m.;

Magelang-Poerworedjo-Koetoardjo, 56 k.m. en, sedert Mei 1931, ook het traject Toentang-Salatiga, 11 k.m.

Het autopark voor beide diensten bestond op ultimo 1931 uit 26 vrachtauto's en 7 aanhangwagens met een gezamenlijke netto capaciteit van 72 ton.

Door de AB diensten werden in totaal 97.771 ton goederen afgehaald en besteld. De interlocale dienst Semarang-Oengaran-Willem I vervoerde 3.248 ton. Werd in de tweede helft van 1930 het stukgoederenvervoer tusschen Semarang en Willem I reeds geleidelijk op den spoorweg teruggebracht, in het verslag jaar vond vrijwel het geheele stukgoederenvervoer per spoorweg plaats. De omvang van het totale vervoer van Semarang naar Willem I nam echter in verband met de heerschende depressie met bijna 1.900 ton af. De omzet van den dienst Magelang-Poerworedjo-Koetoardjo beliep 1.577 ton, terwijl het vervoer van den dienst Toentang-Salatiga in de tweede helft van 1931 7.140 ton omvatte.

Vooruitzichten. De vooruitzichten voor het loopende jaar zijn niet rooskleurig; er zijn geen teekenen, die er op wijzen, dat aan de algemeene depressie spoedig een einde zal komen.

Onder deze omstandigheden valt het moeilijk voorspellingen van eenige waarde te doen, doch zeker zal met verder gaande daling der inkomsten rekening moeten worden gehouden.

* * *

Uit de inkomsten van de *Staats*spoor- en Tramwegen op Java in 1931 blijkt duidelijk, hoe daar dezelfde verschijnselen zich deden gelden als besproken in het verslag der N.I.S.M. Die inkomsten toch waren *f* 49.022.000 tegen *f* 59.914.000 in 1930.

In 1931 werden geen nieuwe lijnen voor het verkeer opengesteld. De totale lengte der spoor- en tramwegen, ultimo December 1931 in exploitatie, had, vergeleken bij 1930, geen verandering ondergaan. De lengte bedroeg:

Op Java: Staatsspoor 2936 K.M., particuliere lijnen 2537 K.M.

In de Buitengewesten: Staatsspoor 1334 K.M., particuliere lijnen 496 K.M.

HET EENIGE HARS- EN TERPENTIJNBEDRIJF IN INDIË.

In een reeks artikelen „Op reis door Atjeh", in de *Deli Ct.*, wordt (27 Mei) gesproken over de ondernemingen in 't Gajoland.

„Het Gajoland herbergt een onderneming, welke voor Indië eenig in haar soort is: het hars- en terpentijnbedrijf Baleq, een Gouvernementsbedrijf dat, vergissen wij ons niet, eind 1924 of begin 1925 in productie kwam. De onderneming beslaat 1800 H.A., een enorm dennenbosch met een 120.000 boomen, waaronder kanjers van meer dan een eeuw oud.

Het bedrijf, dat onder een Europeeschen administrateur staat als eenige Westersche kracht, heeft een maandelijksche productie van 60.000 K.G. ruw product. Het is verdeeld in drie afdeelingen, elk onder een hoofdmandoer, terwijl in totaal 216 koelies werk-

zaam zijn. Gesloten ossenkarren voeren het sap (balsem) der dennenboomen aan naar de fabriek, welke het verwerkt tot hars en terpentijn. Het tappen geschiedt door in de boomen een verticale snee te geven van twee centimeter diep: men tapt den boom op deze wijze tot boven manshoogte om daarna weer aan den voet van den stam een nieuwe snede te maken, net zoo lang totdat de geheele stam tot op de aangegeven hoogte nagenoeg van den bast is ontdaan.

Een flinke boom biedt voor een kwart eeuw tapvlak. De balsem wordt in de fabriek in een ketel, welke 6000 K.G. ruw product kan bevatten, voorverwarmd tot een temperatuur van 90° C. om zoo in vloeibaren toestand de verdere bewerkingen te ondergaan. Men verkrijgt uit het ruw product 20 pCt. terpentijn, 70 pCt. hars en 10 pCt. andere bijproducten en afval. De terpentijn, welke minder goed van geur is dan de Amerikaansche en de Fransche, doch beter van kwaliteit, wordt verzonden naar Amsterdam in benzineblikken, terwijl de hars naar Java gaat om verwerkt te worden bij de zeepfabricage. De verpakking geschiedt in kistjes, welke in de fabriek worden gemaakt en waarvan het hout machinaal wordt gezaagd.

Deze kistjes, welke 100 K.G. bevatten, komen nu op een kwartje het stuk, het maakloon bedroeg vroeger niet minder dan *f* 1.80!

De prijzen van terpentijn en hars zijn gevoelig gedaald. Eerstgenoemd product, dat vroeger *f* 0.50 per K.G. opbracht heeft thans een verkoopprijs van *f* 0.36, terwijl hars per kist van 100 K.G. nu *f* 11.— doet, tegen *f* 30.— vroeger. Overproductie is er overigens niet, de productie van Amerika en Frankrijk is niet toegenomen en men schrijft de prijsdaling dan ook uitsluitend toe aan oorzaken, welke in de algemeene wereldsituatie wortelen. Daarvan hebben ook deze producten zoodanig te lijden, dat men op Baleq geen winst meer maken kan. Men speelt er dit jaar waarschijnlijk quitte, wat overigens meer is dan menig ander bedrijf over 1932 zal kunnen zeggen.

Wie in het Takèngonsche komt verzuime niet den administrateur van Baleq even op te bellen om toestemming voor een bezoek. Deze, de heer De Waard, is steeds bereid bezoekers zijn interessant bedrijf te laten zien. Hij is op Baleq gasten gewend, ook de graaf De Rethy bracht er op zijn eerste reis door Indië een bezoek. Baleq is niet alleen interessant door het hars- en terpentijnbedrijf, doch de natuur maakt er een bezoek tot een genot. De gelegenheid om eens onder de dennen te wandelen is in Indië niet bijster groot. Op Baleq kan men er ten volle van genieten en de dennen zijn er fraaier, grooter en krachtiger dan wij in Europa gewend zijn."

SOLITAIRISME BIJ OLIFANTEN EN APEN.

In *De Tropische Natuur* heeft J. Olivier een interessant artikel geschreven over: sociale verhoudingen in de dierenwereld. In de Juni-aflevering vertelt hij over het verschijnsel van den solitair onder de olifanten en de apen. Hij bespreekt dit ook voor de herten en de wilde zwijnen, maar wij nemen hier nu alleen over wat over olifant en aap wordt gezegd.

Bij vele, misschien de meeste in horden of roedels levende dieren komt een verschijnsel voor, dat men het best kan aanduiden door het woord „solitairisme", hetwelk ondubbelzinnig aangeeft, wat bedoeld wordt. Het bestaat daarin, dat enkele individuen en wel altijd oude, meestal van het mannelijke geslacht — ofschoon het ook voorkomt, dat oude, gelte (onvruchtbaar geworden) wijfjes op die wijze leven — instede van volgens den regel zich bij een troep aan te sluiten, eenzaam door de wereld gaan. Aan dit feit knoopt men de voorstelling vast, dat dergelijke sologangers door de gemeenschap, waartoe zij behoord hebben, zijn uitgestooten, dan wel, eertijds daarover „geheerscht" hebbende als aanvoerder, die plaats hebben moeten inruimen voor een jongeren mededinger, toen zij, door hoogen leeftijd minder weerbaar geworden, in een tweekamp met den laatste het onderspit delfden. Deze solitairs — zoo is het volksgeloof verder, dat zelfs wordt aangehangen door menig jager van onverdachte deskundigheid — zijn alle bijzonder slecht geluimd en zeer agressief en vallen ook den mensch aan zonder de minste uittarting.

Wat valt er van dit alles te gelooven? De solitairs bestaan, dàt is geen fabel. Maar dat zij *altijd* onttroonde tyrannen zijn, is niet juist, ofschoon het natuurlijk wel *eens* het geval zal zijn. Van olifanten is het door geloofwaardige en voldoende critisch aangelegde personen geconstateerd — ten minste in Voor-Indië en Ceylon —, bij apen heeft schrijver dezes zelf ééns iets bijgewoond, wat heel sterk deed denken aan zoo'n homerischen strijd om de „vorstelijke waardigheid", die in dit geval neerkwam op het uitoefenen van „le droit seigneurial". De naaste aanleiding was n.l. het in verzet komen van een jaloersch, groot, sterk en zwaar gewapend mannetje tegen de vrijheden, die de oude patriarch zich jegens zijn wijfje veroorloofde. De wettige vorst kreeg een fameuze rammeling, reeds betrekkelijk spoedig nadat het duel was begonnen en ruimde hinkend het veld. Zijne voormalige onderdanen, die te voren stil en zwijgend hadden toegekeken — wat voor apen eene buitengewone prestatie is — lieten na afloop van den strijd deze passieve houding varen en hoonden door woord en gebaar den ouden tyran, wat hij gelaten onderging. Verder deed men hem echter niets, ook niet zijn overwinnaar,

van wien hij echter op een eerbiedigen afstand bleef. Hij scheen besloten zich te onderwerpen en bij zijn volk te blijven, blijkbaar in het idee, dat hij ook na zijn „aftreden" als monarch toch in elk geval onder hen nog een belangrijke politieke rol zou blijven spelen. Dat bleek eene misrekening te zijn, want toen hij kort daarop zich wilde tegoed doen aan een volkomen wettig verworven versnapering, werd deze hem insolent uit de vingers gegrist, niet door den nieuwen souverein, die op dat oogenblik heel wat anders te doen had, n.l. bezig was met juist datgene, wat hij zijn voorganger zoo kwalijk genomen had, maar door een nietigen kwajongen, die nog niet droog achter zijn ooren was en stellig niet tegen hem opgewassen. Dàt scheen hem toch wel wat al te kras en dus maakte hij aanstalten om den vlegel mores te leeren, maar deze zocht een toevlucht in de nabijheid van den nieuwen radja, die zich dadelijk met het geval bemoeide en zijn reeds eenmaal overwonnen tegenstander eene tweede afstraffing gaf. Toen trok de laatste zich een eind weegs uit den troep terug en een paar dagen daarna was hij geheel verdwenen. Verwisseling van individuen was bij deze waarneming uitgesloten; de weggejaagde tyran was n.l. wegens verschillende lichamelijke eigenaardigheden duidelijk kenbaar. Echter had het voorval plaats in een der bovenbedoelde apenkoloniën bij eene heilige bron, dus niet bij een in den strikten zin van het woord in het wild levenden troep.

Nu de quaestie van het offensieve karakter der sologangers. Voor de olifanten is sedert lang uitgemaakt, dat die kwaadaardigheid tot het rijk der fabelen behoort. Wel komt er onder die eenzamen nu en dan een *enkele* voor, die een schrik wordt voor de landstreek, waar hij zich ophoudt en in kwaadsappigen euvelmoed alles en ieder attakeert, dien hij op zijn weg ontmoet. Dat zijn de gevaarlijke „rogues", die vermoed worden te lijden aan wat bij menschen heet „querulanten waanzin". De niet-agressieve solitairs onder de slurfdragers zijn wel eenigszins berucht voor hun vernielzucht. Deze wordt echter verklaard door de omstandigheid, dat zij, door ervaring wijs geworden, onmiddellijk in de peiling hebben, wanneer er zonder veel gevaar een goeden slag te slaan is in de aanplantingen van den nijveren landman, terwijl de in horden levende jongeren eenerzijds schuwer van aard zijn (daaronder zijn ook wijfjes, die de zorg hebben over jongen) en anderzijds juist wegens hun gezamenlijk optreden minder in staat zijn *ongemerkt* de menschelijke nederzettingen te naderen.

VARIA.

JAVA-MAURITIUS-AFRIKA-LIJN.

In het verslag van de commissie voor den Nederlandsch-Zuid-Afrikaanschen handel wordt vastgesteld, dat de vooruitgang van de Java—Mauritius—Afrika—lijn blijft aanhouden. Het vervoer van het Oosten is de laatste maanden zoo toegenomen, dat het s.s. Houtman van Batavia vertrok met een volle lading, terwijl verwacht wordt, dat de schepen Houtman en Tasman in de naaste toekomst de lading in die richting Oost-West niet geheel meer zullen kunnen vervoeren. In het passagiersvervoer in deze richting, alhoewel nog onbevredigend, komt eenige verbetering.

In omgekeerde richting blijft het ladingvervoer naar het Oosten nog zeer onbevredigend. Verwacht wordt echter, dat dit zal verbeteren, wanneer de wereldtoestand in het algemeen er op vooruit gaat.

Het is gelukt een der groote fruitfirma's te interesseeren voor N.I. en het gevolg daarvan zal waarschijnlijk zijn het openen van een filiaal door deze firma te Batavia. Binnenkort zal met de fruitverschepingen een aanvang worden gemaakt.

Het aandoen van Mauritius op de thuisreis is gebleken een succes te zijn. Niet alleen, dat de lading van de Unie voor Mauritius grootendeels naar deze geregelde lijn is getrokken, doch het passagiersvervoer van de Unie naar Mauritius, d.w.z. het toeristenvervoer, neemt belangrijk toe, terwijl in het passagiersvervoer van Afrika naar het Oosten, alhoewel nog onbevredigend, ook verbetering komt.

Worden de inkomsten van de lijn nog gedrukt door lage vrachten als gevolg van felle concurrentie, de K.P.M. kan tevreden zijn over de bereikte resultaten, terwijl het voor N.I. van belang is, dat het ladingvervoer van dit land naar Afrika gestadig toeneemt. Zoo werd voor Java-koffie reeds een markt gevonden, hetgeen blijkt uit de toenemende verschepingen, terwijl ook de vraag naar Java-thee grooter wordt.

FRUIT IN ZEE GESTORT.

Onlangs wisten de bladen te vertellen, dat aan de Spaansch-Fransche grens ladingen fruit in zee worden gestort, daar dit uit Zuid-Spanje afkomstige fruit, volgens de nieuwe Fransche invoerbeperkingen niet meer winstgevend uitgevoerd kan worden. In de grensplaatsen was verkoop van de aangevoerde hoeveelheden niet mogelijk en zoo is men er toe gekomen 40 wagonladingen, die een waarde van ongeveer 130.000 francs (Fr.) vertegenwoordigden in zee te storten.

Zoo mist Frankrijk inkomende rechten. De Fransche verbruiker moet zijn fruit duurder betalen, ten bate van den Franschen fruithandelaar. Spanje kan Frankrijk echter niet veel verwijten, want het zoekt zelf bescherming achter hooge tariefmuren.

DE HANDEL VAN ENGELAND MET N.I.

De vermindering van den Engelschen handel met N.I. is zoo groot, dat die bijna catastrophaal kan worden genoemd, merkt de Engelsche Kamer van Koophandel voor N.I. te Londen in haar verslag over 1931.

In 1929 bedroeg het aandeel van Engeland in het totaal 11 pCt., doch dit is in 1931 gedaald tot 7.9 pCt. Ongetwijfeld heeft het prijsgeven van den gouden standaard door Engeland den uitvoer naar N.I. nog eenigszins bevorderd, echter is dit voordeel anderzijds grootendeels geneutraliseerd door de koersschommelingen, die de importeurs weerhouden van het plaatsen van orders.

De Kamer is van meening, dat Engelsche fabrikanten, handelaren en banken meer zouden kunnen pogen den toestand te verbeteren, die bijna hopeloos is. Geografisch en ook wat het vervoer betreft is de positie van Australië ten minste even gunstig als die van Japan, dat thans de grootste hoeveelheid goederen aan N.I. verkoopt. Zuid-Afrika is thans in een betere positie gekomen door de opening eener rechtstreeksche verbinding, de Java—Zuid-Afrika Lijn, die reeds gunstige resultaten oplevert.

DE NAAM ISTANBOEL WETTELIJK VOORGESCHREVEN.

De Turksche minister van Binnenlandsche Zaken heeft bij aanschrijving van 4 Juli den naam Istanboel voor Konstantinopel uitsluitend geoorloofd verklaard. Het gebruik van den naam Konstantinopel in Turkije zal strafbaar worden gesteld. Brieven, die het adres Konstantinopel dragen, zullen niet meer bezorgd worden.

KRENKING DOOR AANSPREKEN MET „KOWE".

In antwoord op de vraag van den heer Soangkoepen, betreffende het feit, dat de voorzitter van den landraad te Medan, bij de behandeling van een strafzaak tegen den heer Abdullah Loebis, directeur van de Sjarikat Tapanoeli te Medan, wien beleediging ten laste was gelegd, de terzake gehoorde personen voortdurend — ook nadat een der getuigen hiertegen bezwaar had gemaakt — heeft aangesproken met „kowé", een woord, waaraan in de Inheemsche samenleving een vernederend karakter wordt toegekend, heeft de regeering (zoo lezen wij in *De Locomotief* van 23 Juni) geantwoord:

Inderdaad heeft de tijdelijk buitengewoon voorzitter van den Landraad te Medan bij de behandeling van de strafzaak tegen den directeur van de Sjarikat Tapanoeli, Abdullah Loebis, den getuige Mangaradja Inoetan aangesproken met „kowé". De regeering neemt aan, dat genoemde rechterlijke ambtenaar zich niet bewust was van het karakter, dat steller der vraag aan het gebruik van dit woord toekent.

Op het ongewenschte van het gebruik van dit woord in het onderwerpelijk geval heeft het Hooggerechtshof hem thans gewezen.

Uiteraard is de regeering van oordeel, dat rechterlijke ambtenaren zich moeten onthouden van krenkende bejegening van getuigen en beklaagden van welken landaard ook, doch zij acht het niet noodig dat algemeene voorschriften worden gegeven ten aanzien van de wijze, waarop deze behooren te worden toegesproken, aangezien in dit opzicht rekening dient te worden gehouden met plaatselijk verschillende gebruiken. De regeering vertrouwt, dat de rechterlijke ambtenaren zich van deze gebruiken op de hoogte stellen.

MADOEREESCHE BLOEDWRAAK.

Kort geleden werd uit de gevangenis te Soerabaja, na zijn straftijd te hebben uitgezeten wegens het vermoorden van zijn vrouw, een Madoerees ontslagen. De man scheepte zich onmiddellijk in naar zijn geboorteland, en was zoo onverstandig, of moedig, al naar men het nemen wil, zich te vestigen in dezelfde streek, het district Sepoeloeh van het regentschap Bangkalan, waar hij vroeger heeft gewoond, meldt het *Soer. Hbld.* De gevolgen bleven niet uit.

De ontslagen moordenaar werd opgemerkt door een broer van zijn gewezen vrouw, en deze had alras een vriend gevonden, die

met hem van oordeel was, dat de moordenaar er aan moest. Aldus geschiedde: getweeën wachtten zij den niets vermoedenden landgenoot op, en slachtten hem af.

Deze moord had een nieuwe bloedige verwikkeling ten gevolge. Want toen den volgenden morgen de vader van den vermoorden moordenaar diens lijk vond, werd hij mata gelap. Een 8-tal vrienden had hij al heel gauw om zich heen verzameld, en met z'n negenen toog men, gewapend met arits en andere wapens, naar de woning van den eerdergenoemden zwager. Deze werd niet thuis aangetroffen, doch de bende was in zoo'n moordstemming, dat zij iemand moest hebben om dien af te slachten. Dit was de wel aanwezige jongere broer van den man, dien zij zochten. Deze jongere broer, hoewel niets met de gansche zaak uitstaande hebbend, werd letterlijk in stukken gehakt. Doch ook hiermede was de moordlust der bende nog niet bekoeld. Ook een paar koeien en geiten, toebehoorend aan den afwezige moesten het ontgelden. De beesten werden getjingtjangd.

Door het ingrijpen der veldpolitie werden verdere gewelddaden voorkomen, want reeds had de overige desabevolking zich in twee partijen verdeeld, en stond men op het punt, er een algemeene slachtpartij van te maken.

De twee Madoereezen, die den eersten moord hebben begaan, zijn nog voortvluchtig. De negen daders van den tweeden moord zijn echter gearresteerd.

VERBODEN LECTUUR IN DE KAZERNES.

De militaire autoriteiten in Indië hebben nagenoeg de geheele Inlandsche pers op de „zwarte lijst" geplaatst, d.w.z. verboden verklaard voor de militairen in de kazernes. Verboden zijn, zoo lezen wij:

Persatoean Indonesia, Simpaj, Sedio-Tomo, Aksi, Indonesia Moeda, Balai Pemoeda Bandoeng, Garoeda, Garoeda Smeroe, Garoeda Merapi, Sinar Djakarta, Indonesia Merdeka, Impressa, Soeloeh Indonesia Moeda, Keng Po, Sin Po, Warna Warta, Sinar Terang, Indonesia Raja, Soeara Merdeka, Daulat Ra'jat, Banteng Indonesia, Panggoegah Ra'jat, Banteng Ra'jat, Darmo Kondo, Haloean, Kaperloean Kita, Mustika, Pahlawan (dengan pemoeda Kita), Soeara Kita, Priangan Tengh, Soeara Oemoem, Soeara Oemoem Jav. Editie, Spatahoenan, Medan Ra'jat, Fikiran en Ir. Soekarno djeung pergeraken Ra'jat.

Zooals men ziet, zijn daaronder begrepen zoowel Inheemsche als Chineesch-Maleische bladen. Tot de bladen, die gelezen mogen

worden behooren de Bintang Timoer en Siang Po, beide te Batavia verschijnend.

De verboden bladen zijn nationalistische organen.

DE EERSTE WEST-IND. KLEURLING PRIESTER.

In de kerk aan de Broerstraat te Nijmegen (St. Dominicus-parochie) heeft Zondagochtend 31 Juli onder groote belangstelling een inboorling van West-Indië, pater B. Kranwinkel O.P., die dezer dagen te Utrecht door den aartsbisschop tot priester is gewijd, zijn eerste plechtige H. Mis opgedragen.

Deze 28-jarige zwarte kleurling is op Curaçao geboren. Hij kwam op 16-jarigen leeftijd hier te lande en volgde aanvankelijk het onderwijs op het St. Dominicus-college te Nijmegen, alwaar hij in een zijn studiekosten betalend gezin als pleegzoon werd opgenomen. Op 23-jarigen leeftijd trad hij in het noviciaat van de paters Dominicanen te Huissen.

Alvorens naar West-Indië te kunnen terugkeeren, alwaar hij de eerste kleurling zal zijn die priester is, moet hij nog twee jaar studeeren, omdat bij zijn orde voor de vervulling van het priesterschap een voorafgaande 14-jarige religieuse opleiding wordt gevorderd.

LEPRA.

Vier doktoren te Manilla hebben een griezelige proef op zichzelf genomen. Zij hebben zich laten inspuiten met het bloed van een lepraleider doch zijn niet ziek geworden. Zoo lezen wij. Zou 't waar zijn?

KOLONIALE LITERATUUR.

De dienstuitoefening van het boschwezen en de strijd om de domeinverklaring. (Prae-advies en debatten ter gelegenheid van de 21e Openbare Algemeene Vergadering van de Vereeniging van hoogere ambtenaren bij het Boschwezen in Ned.-Oost-Indië — „Vhabinoi" — op 9 en 10 April 1932 te Djokjakarta). Overgedrukt uit het Boschbouwkundig Tijdschrift „Tectona", deel XXV, Maart, Mei/Juni 1932, Buitenzorg.

In zijn „Reisindrukken" (*Tectona* 1931, blz. 688) noemt Prof. te Wechel de positie van het Boschwezen in de Buitengewesten van N.I. buitengewoon moeilijk en ietwat precair en wijst hij op den verkeerden toestand, dat de houtvesters voortdurend met bestuursambtenaren hebben te debatteeren over beginselen, welke door de Regeering behooren te worden vastgelegd. Geen wonder dan ook, dat de houtvesters in N.I. en hun vereeniging V.H.A.B. I.N.O.I. aandringen op een spoedige vaststelling van richtlijnen voor het boschbeheer in de Buitengewesten. Aan pogingen tot vaststelling van een boschreglement voor de Buitengewesten (voor Java en Madoera heeft men er reeds lang een) heeft het niet ontbroken, eenige jaren geleden scheen het zelfs of een ontwerp-reglement tot stand zou komen, doch de Regeering van N.I. bedacht zich op het laatst, daar gewacht moest worden op het rapport van de — bij G. Besl. van 16 Mei 1928 ingestelde — Agrarische Commissie. Inmiddels heeft genoemde commissie haar rapport ingediend [1]) en behalve haar uitspraken omtrent het z.g. domeinbeginsel en de beschikkingsrechten der inheemsche bevolking ook een „Schema van een algemeen boschreglement" gegeven. Dit was voor het bestuur van de V.H.A.B.I.N.O.I. aanleiding haar 21e congres te Djokjakarta te wijden aan een bespreking van de denkbeelden en de strijd over het domeinbeginsel en het agrarisch stelsel en de gevolgen daarvan voor de uitoefening van den dienst van het Boschwezen in N.I. Zij vond den heer J. W. Gonggrijp bereid een prae-advies over deze questie uit te brengen,

---

[1]) Advies van Agrarische Commissie, ingesteld bij het Gouvernements Besluit van 16 Mei 1928, No. 17, Weltevreden, 1930, in *D. I. G.* besproken door Dr. H. G. Heijting, jrg. 1931, blz. 239—246.

terwijl deze in de genoemde algemeene vergadering bovendien een toelichting gaf.

Prae-adviseur toont allereerst aan, dat hoe urgent ook, voorshands nog niet aan de totstandkoming van een boschreglement kan worden gedacht, indien het advies der Agrarische Commissie zou gevolgd worden, waarin o.a. voorgesteld wordt: eerst een wet tot wijziging van artikel 51 der Indische Staatsregeling met overgangsbepaling tot stand te brengen, daarna een nieuwe erfpachtsordonnantie voor de Buitengewesten en vervolgens een nieuw boschreglement. Verder toont hij aan, dat een veelkoppig wezen, samengesteld uit de bevolking, hoofden van Inlandsche rechtsgemeenschappen, plaatselijke Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren, zelfbesturen, hoofden van gewestelijk bestuur enz. wat over de bosschen der Buitengewesten heeft te zeggen en dat er veel kans is, dat het object, in casu het bosch, al onderzoekend, overleggend en adviseerend aan de handen van het boschwezen ontglippen zal, terwijl vooral voor de instandhouding en mogelijke verbetering van den hydrologischen toestand, een effectief boschbeheer zoo spoedig mogelijk ter hand genomen dient te worden en vasten, wettigen, basis dient te erlangen. De heer Gonggrijp acht het standpunt der Agrarische Commissie een stap terug, daar hij daarin ziet een beperking der bevoegdheid van het centrale gezag, dat geen andere bosschen in beheer zou behouden dan die op het z.g. „niemandsland" en de djatibosschen. Hij meent, dat het domeinbeginsel een „grondleggende rol" voor den dienst van het Boschwezen vervult en acht de Inlandsche rechtsgemeenschappen, waaraan de Agrarische Commissie aanzienlijke uitgestrektheden bosch wil toevertrouwen, zelfstandig in geen geval tot deugdelijk boschbeheer in staat en de voorstellen omtrent de procedure, waarbij de Regeering beheersbevoegdheden over bosschen in de Buitengewesten zou kunnen verwerven, kostbaar en ondeugdelijk. Met Prof. Nolst Trenité wenscht prae-adviseur „niet loslating, maar handhaving van het domeinbeginsel". Naar zijn meening kan de „domeinopvatting" voor een Staatsboschbeheer nooit beteekenisloos worden. Enkele debaters vielen in min of meer uitvoerig opgestelde betoogen den prae-adviseur bij, zoowel in aantoonen van de urgentie van een wettelijke basis voor boschbeheer als in pleiten voor behoud van het domeinbeginsel. Eén hunner, Ir. Zwart, laat het liever aan den tijd over of de domeinleer of het beschikkingsrecht het winnen zal, maar eischt spoedige beslissing ten behoeve van den dienst van het Boschwezen; òf een Regeeringsverklaring, dat zij haar standpunt van 1913 betreffende het domeinbeginsel handhaaft, òf een noodverordening, die als basis dienen kan.

De belangrijkste debater was Prof. Dr. J. H. A. Logemann, wiens bijdrage een belangrijk deel van het verslag inneemt. Bovendien heeft de redactie van *Tectona* zijn nabetrachting uit *De Stuw* (3e jrg. no. 9, blz. 102—105) overgenomen. Prof. Logemann klaagt, dat prae-adviseur evenals anderen de twee zeer uiteenloopende problemen, welke in de z.g. domeinleer liggen, dooreenmengt. De Agrarische Commissie heeft streng gescheiden behandeld: *a.* bestaat er een Indonesisch beschikkingsrecht, eischt de wet erkenning er van, is bestendiging er van nuttig of onvermijdelijk en *b.* voldoet de juridische constructie, dat het Land domeinrecht uitoefent of voldoet een publiekrechtelijke constructie beter. Loslating van het domeinbeginsel raakt z.i. het boschbeleid niet. Trouwens het feit van het bestaan van een beschikkingsrecht der bevolking is door niemand ontkend, het gaat er slechts om of men het mag negeeren. Prae-adviseur spreekt zich daarover nergens uit en laat aldus aan zijn vragen: wat hebben wij onder de oude leer en wat krijgen wij onder de nieuwe, het fundament ontbreken. Bejegening van het beschikkingsrecht in de kringen van houtvesters wordt behoudens enkele uitzonderingen beheerscht door den wensch naar vrije en volle zeggingsschap over het bosch. De groote en volstrekt algemeene grief tegen het werk der Agrarische Commissie was dan ook, dat men meende, dat deze met volle zeilen stevent in de richting van boschbeheer door Inlandsche rechtsgemeenschappen als regel en landsboschbeheer daarbij uitzondering wordende. Volgens Prof. L. verkeerde prae-adviseur in misverstand, waar hij beweerde, dat „door het Gouvernement afstand wordt gedaan van het in de oogen der bevolking meest begrijpelijke hoogheidsrecht op den grond" of „van het recht om over onbebouwde gronden te beschikken". Prof. L. is teleurgesteld, als hij in een prae-advies over de dienstuitoefening en den strijd om de domeinverklaring een gezette analyse van de praktijk van het boschwezen en een gezette toetsing van de commissievoorstellen daaraan mist, te meer daar „gezegd" wordt, dat de praktijk van het Boschwezen in N.I. niet te verzoenen is met bedoelde voorstellen.

Zeer merkwaardig is de opmerking in een brief van den opperhoutvester C. H. Japing, welke eveneens in de vergadering kwam, n.l. „wanneer het Boschwezen tijdig de bakens had verzet door minder strak vast te houden aan een letterlijke toepassing van de domeinverklaring en door niet zoo absoluut afwijzend te staan tegenover de inbeheergeving van minder belangrijke bosschen aan de Inlandsche rechtsgemeenschappen, zouden de boschambtenaren buiten bij hun werk minder wantrouwen en wrevel van bestuurs- en bevolkingszijde hebben ontmoet" en „door meer

samen te werken met het Bestuur in de richting, waarin zich de huidige bestuurspolitiek beweegt, wij verder zouden zijn geweest dan nu en zonder dat de toestand der bosschen er meer onder geleden had dan op het oogenblik het geval is".

De verdere re- en duplieken geven geen nieuw licht of andere gezichtspunten. Van meer belang is de resolutie, welke de vergadering bij acclamatie aannam. Zij geeft als oordeel van de V.H.A.B.I.N.O.I.:

1e. dat het van uiterste urgentie is de dienstuitoefening van het Boschwezen in de Buitengewesten een behoorlijke wettige basis te verschaffen;

2e. dat het schema voor een algemeen boschreglement der Agrarische Commissie in belangrijke hoofdpunten niet bruikbaar is, noch ter vervanging van de bestaande boschordonnantie voor Java en Madoera, noch als grondslag voor het boschbeheer in de Buitengewesten.

Opmerkelijk is het, dat de vergadering zich niet uitsprak over de erkenning der beschikkingsrechten noch over de onontbeerlijkheid der domeinverklaring voor een goed boschbeheer, te meer, daar men zich op dit congres nergens duidelijk uitsprak over de mogelijkheid om met in achtneming van niet te loochenen of te negeeren bevolkingsaanspraken behoorlijk toezicht en zoonoodig beheer door het Boschwezen volgens scherp afgebakende bevoegdheden uit te oefenen.

De prae-adviseur, Gonggrijp en Prof. Logemann droegen feitelijk alleen de debatten; eerstgenoemde als de woordvoerder voor de technici, wier dienst geworden was in een koloniaal bestuurd land en die uiteraard hun houtvestershart en geweten het duidelijkst lieten spreken, terwijl laatstgenoemde in de eerste plaats slechts oog heeft voor juridische zuivering in verband met een koloniale politiek op wetenschappelijke basis.

In het *Tijdschrift voor Economische Geographie* (15 Febr. 1931, 22, 2, blz. 57) is omtrent boschpolitiek o.m. te lezen „de overheid zal zich bij het bepalen van haar boschpolitiek nooit kunnen blijven bepalen tot hetgeen de boschbouwkunde voorschrijft, doch daarnaast de velerlei uiteenloopende belangen van landbouw, veeteelt, industrie, handel e.d. in het oog moeten houden, en niet minder de mogelijkheden, die in dit opzicht liggen op het terrein der volksontwikkeling". Aan V.H.A.B.I.N.O.I. de taak de N.I. regeering daarin met haar technisch advies te helpen. Nu deze vereeniging het schema der Agrarische Commissie zonder gedetailleerde uiteenzetting der technische bezwaren als onbruikbaar heeft verworpen, mogen wij van haar op een volgend congres voorstellen verwachten omtrent boschbeheer en beheerstoezicht,

die in haar oogen wel bruikbaar zijn. Het spreekt vanzelf, dat wij die niet eerder kunnen verwachten, dan wanneer officieel vaststaat, langs welken agrarischen koers het Boschwezen zeilen kan.

A. J. K.

Die Anophelen von Niederländisch-Ostindien, von Prof. Dr. N. H. Swellengrebel und Prof. Dr. Ernst Rodenwaldt, 3te Auflage von Prof. Dr. N. H. Swellengrebels „De Anophelinen van Nederlandsch-Oost-Indië". Herausgegeben mit Hilfe des Königlichen Kolonial-Instituts in Amsterdam, mit 44 Abbildungen und 24 Karten im Tekst und 24 Tafeln. Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1932.

De derde druk van het bekende werk van Prof. Swellengrebel over de Anophelinen is uitgedijd tot een boek van 242 blz. met daarachter 24 schitterend uitgevoerde entomologische platen. Teneinde het werk in ruimer kring toegankelijk te maken liet men dezen druk in het Duitsch verschijnen. De tijd is voorbij, dat men misprijzend sprak van „entomologische Spielereien" bij de malariabestrijding in Ned.-Indië, evenals de tijd, waarin men het genoeg vond, als de arts een culex van een anopheles kon onderscheiden. Men vindt het heden noodig, dat de arts bij den Dienst der Volksgezondheid met de onderscheiding der verschillende soorten en ondersoorten der anophelinen bekend is en met het meerder of minder belang voor de overbrenging van plasmodia door elk hunner. Want heden is het mogelijk de muggenverdelging volgens minder kostbare methoden en doeltreffender uit te voeren, doordat men weet, dat men hierbij slechts heeft te letten op bepaalde soorten met bepaalde broedplaatsen. Daarvoor is het noodig lokaal na te gaan, hoe de verschillende soorten zich gedragen t.o.v. de malaria-overbrenging en het veroorzaken van epidemieën. Een diepgaande studie van de anophelinenfauna is daarbij onontbeerlijk. Vooral in de tropenlanden is het onpraktisch, dat de arts afhankelijk zou zijn van entomologische specialisten voor de determinatie van het verzamelde materiaal, hij moet in staat zijn zelf te kunnen bepalen met welke anophelinen hij te maken heeft. In dezen druk van Prof. Swellengrebel's werk vindt hij zijn onontbeerlijke handboek voor dat werk. Het grootste deel (blz. 53—224) bestaat uit een nauwkeurige beschrijving der soorten en ondersoorten, zoowel morphologisch, biologisch, geographisch als pathogenisch. Op kaartjes wordt de verspreiding in N.I. daarbij aangegeven. Voorts vindt men naast enkele andere

korte hoofdstukken met wenken, opmerkingen en overzichten van blz. 24—34 dichotomische tabellen ter determineering van resp. wijfjes, mannetjes en larven der anophelesmuggen Dit deel wordt voorafgegaan door een doeltreffend geïllustreerd hoofdstuk over den bouw der anophelinen, waarvan de kennis onmisbaar is voor een juiste determinatie door middel der gegeven tabellen. Ook wordt een daarvoor nuttig overzicht van de systematiek der anophelinen vooraf gegeven. Tenslotte wordt de waarde van dit mooie boek nog verhoogd door een literatuuroverzicht en een nauwkeurig bewerkt uitgebreid register. A. J. K.

Fikiran rajat, Maleisch politiek weekblad, van 15 Juni en 1 Juli 1932. Drukkerij Economy, Bandoeng. Minimumprijs *f* 2.50 per kwartaal.

Dit weekblad heetende *Volksbewustzijn*, onder de redactie van Ir. Soekarno Mandi en Boerhanoeddin, wordt genoemd een zusterblad van de *Soeloeh Indonesia Moeda*, besproken in de vorige aflevering van dit tijdschrift (blz. 762/4), waarnaast het volgens de meening der redactie een duidelijk bestaansrecht heeft, omdat het laatste bestemd is voor de intellectueelen, terwijl andere volksbladen geen propaganda maken voor de eenheid van alle verstootenen (nooddruftigen), hen die arm, lijdend en hongerig zijn, zooals de *Fikiran rajat* poogt te doen.

De aard van het blad kan blijken uit de hoofden der bijdragen, achtereenvolgens luidend in vertaling:

In dat van 15 Juni l.l.: Malaise, nooddruft en de houding van het volk; Verschil tusschen sociaal-democratie en communisme; Uit de landen van strijd (China contra Japan); De taktiek van het Koloniaal imperialisme in Indonesië; Wanhoopstheorie; Politieke vragenbus; Kroniek van Indonesië; Uit den vreemde; Belangwekkende cijfers.

In dat van 1 Juli l.l.: De zon der verstootenen; Het karakter van het Koloniaal imperialisme in Indonesië; Grondslag en taktiek; Het verschil in grondslag tusschen sociaal-democratie en communisme; Kroniek van Indonesië; Uit den vreemde; Politieke vragenbus; Belangwekkende cijfers.

Evenals in de *Soeloeh Indonesia Moeda*, is ook hier de strijd aangegord tegen kapitalisme en imperialisme, schering en inslag.

Wat ons uit beide nummers het meeste opviel, is:

1e. de dogmatische uitlegging der beteekenis van het woord „proletariër", n.l. een ieder, arm of welgesteld, die in dienst van een ander werkt, dus loonarbeider is; t.w. een letterzetter, machi-

nist, zelfs een ingenieur, maar deze heet dan intellectueel proletariër. Daarentegen is de landbouwer, die zijn eigen grond beplant, geen proletariër, hoe behoeftig hij ook zij;

2e. de mededeeling van de redactie, dat, aangezien het begrip „proletariër" niet omvat allen, die verdrukt worden, zij een nieuwen term n.l. *marhaen* heeft bedacht, waartoe in politieken zin behooren allen, ongeacht de lage of hooge geboorte, die noodruftig, doch tevens nationalist zijn.

Hiermede hebben wij eenige aandacht gevraagd voor het bestaan van de *Fikiran rajat*, dat wij van voldoende belang daartoe achten. Ht.

Verzamelde geschriften van Dr. N. Adriani, met portret en 2 schetskaartjes. Uitg. de Erven F. Bohn, Haarlem. 3 deelen *f* 11, geb. *f* 12.50.

Voor het totstandkomen van dit werk, van 1260 blzn., hebben velen hun medewerking verleend. Het Nederlandsch Bijbelgenootschap nam het initiatief. Het Koninklijk Instituut voor de Taal-, land- en volkenkunde van N.O.I., de Koninklijke Vereeniging Het Koloniaal Instituut en een aantal belangstellende particulieren gaven krachtigen steun. Mevrouw N. Adriani-Gunning, die met haar man het lief en leed heeft gedeeld in de jaren dat de bijdragen zijn opgesteld, nam de verzorging van de uitgave op zich, geholpen door velen, van welke hier de heer R. J. Limburg genoemd zij. Mevrouw H. M. H. ter Linden-Ledeboer stelde het alphabetisch register samen. Mejuffrouw Annette E. Adriani voegde aan de verzameling toe een volledige lijst van Dr. Adriani's geschriften. Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje deed in „Een woord vooraf" de beteekenis van Adriani op velerlei gebied scherp uitkomen. Dr. H. van der Veen gaf, in een vijftal blzn., een kort levensbericht.

Het is niet doenlijk hier een overzicht te geven van den veel omvattenden, zeer afwisselenden inhoud van deze verzameling.

Dr. Adriani zette zijn loopbaan als wetenschappelijk schrijver in 1893 in met zijn Academisch proefschrift „Sangireesche spraakkunst". Toen hij in 1927 voor goed de oogen sloot, had hij een groot werk onder handen. Woordenboek en Spraakkunst van het volk, waaraan hij zijn bijzondere liefde geschonken had, de Toradja's. In de tusschenliggende jaren is een arbeid geleverd, zooals slechts weinigen gewrocht hebben. Groote, uitvoerige boeken van hoog-uitstekende wetenschappelijke beteekenis en kortere bijdragen, als tijdschriftartikelen, voordrachten, leeringen, levensberichten, boekbesprekingen. Van deze verspreide

stukken is nu een keur bijeen gebonden, dat is de nieuwe uitgave.

De vrouw, die zich met Adriani aan zijn verheven, mooi werk gewijd had, kon haar krachten nu ook nog ten beste geven om zijn werk verder ten volle tot zijn recht te doen komen. Zij heeft kunnen medewerken aan het voor de pers gereed maken van de door hem nagelaten groote werken, en zij heeft, zooals gezegd, de uitgave van den nu verschenen omvangrijken bundel ook verzorgd.

Niet alle verspreide geschriften zijn hierin opgenomen. Wie de volledige lijst, welke het derde deel besluit, vergelijkt met het nu gebodene, ziet dat er inderdaad een keuze gedaan is, en gedaan moest worden, omdat de omvang van het geheel te groot zou worden. Van enkele bijdragen is de tekst wat bekort, hier en daar is daarentegen op wat nieuws te wijzen.

Heeft het land en heeft het volk om het Posomeer de zeer bijzondere belangstelling van Adriani gehad, hierin ligt volstrekt niet opgesloten dat zijn aandacht tot dit gebied beperkt is gebleven. Wie zijn levensgeschiedenis kent, weet wel anders. En wie, zonder deze te kennen, een enkelen blik slaat in dezen bundel vindt dadelijk bewijzen van groote veelzijdigheid, op uitgebreid terrein, in velerlei richting, bij algemeene belangstelling. Hij wist veel, merkte scherp op, en bracht wat hij waargenomen en verwerkt had in onderlinge vergelijking. Hij liet zich opvoeden door wien hij opvoedde, hij zocht en vroeg altijd leering van wien hij leering bracht. De groote wijsheid, die hierin lag opgesloten, en die zoo tot practijk werd gemaakt, deed hij ten goede komen aan bestuurder, zendeling, bijbelvertolker, beoefenaar van taal-, land-, volkenkunde en geschiedenis. En hij heeft dit doorloopend met zoodanigen eenvoud en herhaaldelijk met zoodanigen humor gedaan, dat het lezen van zijn stukken, ook voor wie slechts tot verpoozing leest, een genoegen moet zijn.

Deze uitgave wil ook een daad zijn van vrome erkentelijkheid jegens den edelen man, den voorbeeldigen werker, den grooten geleerde. Dit is, in onze waardeering, zelfs haar grootste verdienste.

Bij een bespreking in *De Indische Gids* zij nog aangestipt, dat Adriani meermalen ons maandblad heeft uitverkoren om zijn pennevruchten te publiceeren. Wij zijn de samenstellers er dankbaar voor, dat zij deze sympathie voor ons tijdschrift ook tot uitdrukking hebben doen komen.

Generaal Snijders Ridder Militaire Willemsorde

DOOR

GEORGE NYPELS.

Generaal C. J. Snijders werd den 9en November 1918 gepensionneerd. Zijne Excellentie had den hoogsten rang bereikt, dien een officier in ons leger behalen kan, en die in gewone tijden onbereikbaar is. Als opperbevelhebber van de land- en zeemacht had de generaal een taak vervuld, die voordien in ons land nimmer aan een officier was opgedragen. Hem kwam de roem toe in overwegend groote mate eraan te hebben kunnen meewerken, dat Nederland buiten den grooten oorlog is gebleven.

Wanneer iemand op 66-jarigen leeftijd na een dergelijke prestatie zijn loopbaan besluit, meent menig goed vaderlander zijn waardeering niet beter te kunnen uiten, dan door hem een welverdiende rust toe te wenschen.

Het zou echter spoedig blijken, dat generaal Snijders het genieten van die rust volstrekt niet als een ideaal beschouwde. Hij heeft zich weer een nieuwe taak toegedacht en hij heeft bij het volbrengen ervan op zoodanige wijze blijk gegeven van onverflauwde wilskracht en van onverminderd organisatievermogen, dat hij ook hierdoor weer getoond heeft een man met buitengewone gaven en een leider met zeer bijzondere eigenschappen te zijn. En dit geldt ook heden onverzwakt. De natie heeft den 29en September, den dag waarop hij den leeftijd van 80 jaren bereikt heeft, gemaakt tot een grootsch huldebetoon, te Scheveningen, aan de groote figuur, die Snijders als opperbevelhebber van land- en zeemacht is geweest, en die hij als de bezieler van ons luchtvaartwezen thans nog is.

Het was mij bekend, dat militaire bladen voor een extra-Snijders-uitgave zouden zorgen en dat ook de organen, die reeds voor ons vliegwezen bestaan, aan de verdiensten van ZExc. een nummer zouden wijden. Hoewel een artikel, ter huldiging van

den oud-opperbevelhebber, in *De Indische Gids* zeker ook op zijn plaats zou zijn geweest, en hoewel waardeering van den organisator, die op hoogen leeftijd nog drie malen naar Indië reisde, en de daar bestaande bezwaren tegen een verbinding Ned.—Indië door de lucht wist op te heffen, nergens in hoogere mate kan bestaan dan bij de hoofdredactie van *De Indische Gids*, heb ik toch gemeend, bij deze gelegenheid, hier meer eigenaardig aandacht te moeten vragen voor een bijzondere episode uit des generaals loopbaan.

Hij heeft als jong luitenant der genie in Atjeh de Militaire Willemsorde verdiend. En 't is geenszins van algemeene bekendheid voor welke daden het ridderkruis hem werd toegekend. Ja, dit was zoo weinig bekend, dat 't mij niet gelukt is de gegevens in een boek of een reeds gepubliceerd artikel te vinden [1]).

Ik heb mij toen verstout mij tot het departement van Koloniën te richten, met de vraag of men de papieren van 58 jaren geleden wel uit het archief zou willen te voorschijn halen en mij zou willen veroorloven er afschrift van te nemen. Z.Ex. de minister van Koloniën, heeft de hiervoor noodige toestemming wel willen geven. De ambtenaren, die bemoeienis hadden met het tot zijn recht laten komen van mijn wensch, hebben een zoo groote welwillendheid betoond, dat ik er prijs op stel hiervoor hier uitdrukkelijk groote erkentelijkheid te mogen betuigen.

Ik heb gemeend den inhoud van die officieele stukken niet *zonder meer* te moeten weergeven, maar de omstandigheden, waaronder luitenant Snijders de daden verricht heeft, en de gebeurtenissen, waarvan zij een onderdeel gevormd hebben, tevens in herinnering te moeten brengen, om de beteekenis ervan nog beter te doen uitkomen.

De eerste expeditie tegen Atjeh was op een groote teleurstelling uitgeloopen. De ondervonden tegenstand had de verwachting verre overtroffen; de bevelhebber generaal-majoor J. H. R. Köhler was gesneuveld; de expeditionnaire troepen waren naar Java teruggekeerd (April 1873).

Besloten was een tweede expeditie uit te rusten. Bevelhebber werd de weder in actieven dienst herstelde gepensionneerde luitenant-generaal J. van Swieten. Den 9en December 1873 landde de macht van ruim 8000 man, ten westen van Koewala Loëe. Den 23en Januari 1874 drong men den kraton, den dalam van den vorst, binnen, die men verlaten vond, dank zij een reeks bloedige gevechten, waardoor de sterkte omtrokken was. Twee dagen later overleed de jonge sultan van Atjeh.

---

[1]) Wellicht bestaat dit, maar vinden kon ik 't niet.

Bij proclamatie van 31 Januari, werd door generaal van Swieten Groot-Atjeh tot gouvernementsgebied verklaard. De kraton kreeg den naam: Koeta Radja.

Algemeen was de verwachting, dat het pleit nu beslecht was. De ondervinding toch had elders in Indië geleerd, dat met de vermeestering van de hoofdsterkte de weerstand gebroken was. De bevelhebber bleef nog in Atjeh om de behaalde overwinning te bevestigen. 16 April keerde hij met de hoofdmacht naar Batavia terug. Kolonel J. L. J. H. Pel bleef als civiel en militair gezaghebber achter, met een macht van ruim 3000 man.

Zijn opdracht luidde, voort te gaan zooals na de vermeestering van den kraton was geschied, namelijk zooveel mogelijk door minnelijke schikking de hoofden en bevolking tot onderwerping te brengen.

Generaal van Swieten had hem aangeraden, alle krachten in te spannen tot het bevestigen der positie, om en in de nabijheid van Koeta Radja; de operatielijn, langs de Atjehrivier, door kleine patrouilles tegen kwaadwilligen te beveiligen; den vijand door geschutvuur het aanleggen van versterkingen in de nabijheid der stelling te verhinderen; op politiek terrein een afwachtende houding aan te nemen, en op militair terrein den vijand niet op te zoeken, maar zijn aanvallen af te wachten en een actieven weerstand te bieden [1]).

Al heel spoedig na het vertrek der expeditionnaire hoofdmacht zetten de Atjehers een aanvallende actie in tegen de door onze troepen bezette werken. Door de groote bedrijvigheid van den vijand was het volvoeren van de opdracht volstrekt geen rustig werk, het bleek noodzakelijk een ruimere strook te bezetten en te verzekeren. Er is van April tot November 1874 een bijna onafgebroken worsteling gevoerd, die meermalen het karakter van een belangrijk gevecht aannam, en die weer versterking van de krijgsmacht noodig maakte.

Nu moeten wij even terug grijpen. Toen besloten werd tot het uitzenden van de 2de expeditie, behoorde tot de maatregelen, genomen om het Indische leger tijdelijk te versterken, de bepaling, dat officieren van het leger in Nederland voor twee jaren konden worden gedetacheerd bij dat in Oost-Indië. Aan dezen oproep werd door velen gretig gehoor gegeven. Tot hen behoorde ook de 2de luitenant der genie Cornelis Jacobus Snijders, destijds 21 jaar oud. 11 Juli 1873 naar Indië vertrokken, werd hij in October 1874 ingedeeld bij de versterking, die in het tijdperk van Pel naar Atjeh gezonden werd. Nu komen wij op het feitenverhaal terug.

---

[1]) G. B. Hooyer. De Krijgsgeschiedenis van N.-I. dl. III, blz. 124.

Den 11en November was bij den civielen en militairen bevelhebber bericht ingekomen, dat de Atjehers het plan hadden opgevat bij Koeta Alam, ten oosten van Koeta Radja, een groote sterkte op te werpen. Kolonel Pel besloot hen vóór te zijn en zich daar te vestigen.

Den 13en rukte daartoe 's morgens vroeg een colonne uit, onder luitenant-kolonel M. C. E. Ruempol. Heel kort weergegeven, komt het bedrijf van dien dag hierop neer. De colonne rukte voorwaarts tot het punt op den rechteroever van de Atjehrivier, waar de chefs van de artillerie en de genie de plaats zouden bepalen voor den nieuw te bouwen post. Toen de colonne daar was aangekomen, hield een keten van kozakkenposten, op de vleugels, die aan de rivier leunden door een sectie infanterie versterkt en door artillerievuur gesteund, den vijand, die spoedig kwam opzetten en telkens trachtte door de keten heen te breken, in bedwang.

Nadat het vuur des vijands in den namiddag verminderde, de borstwering, dank zij buitengewone inspanning van de genie, voltooid was, en de compagnie was aangekomen, bestemd voor de bezetting der nieuwe sterkte, marcheerde de colonne naar Koeta Radja terug, 2 stukken geschut bleven in de benteng opgesteld. De colonne had 17 gewonden. Het is bij deze gelegenheid geweest, dat de 2de luitenant Snijders zich bijzonder onderscheidde.

Ik geef nu de uittreksels weer van de officieele stukken, waarvan mij inzage werd verleend.

Koninklijk besluit van 12 Nov. 1875, No. 18, tot belooning dergenen, die zich onderscheidden bij de krijgsverrigtingen tegen het rijk van Atjeh;

hebben goedgevonden en verstaan ter zake der bovenmelde krijgsverrigtingen, en wel bijzonder gedurende het tijdvak tusschen medio Augustus 1874 en ultimo Februari 1875;

te benoemen tot ridder 4e klasse der Militaire Willemsorde;

den van het leger hier te landen gedetacheerden 2en luitenant van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, C. J. Snijders, (sinds bevorderd tot 1en luitenant).

Voordracht.

Korps mineurs en sappeurs, Cornelis Jacobus Snijders, 2e luitenant, ged. v. h. Ned. leger, 13 November 1874.

Affaire: Verkenning van het zuidelijk gedeelte van Lemboeq en oprichting eener versterking bij Kotta-Alam.

Duidelijke omschrijving.

Onder het vuur des vijands het tot stand brengen der sterkte te Kotta-Alam (hoofdzakelijk met vrije koelies) te helpen op touw zetten en de daaraan verbonden werkzaamheden met beleid en kalmte te hebben geleid.

1 t/m 16 Januari 1875. Het daarstellen eener versterking te Messigit Longbatta.

Onder een onafgebroken werkzaam vuur des vijands, het toezicht te hebben gehad over het opzetten der borstwering en daarstelling der gebouwen, terwijl de werkkrachten bestonden uit weinige mineurs en 100 vrije koelies.

Met veel moed en beleid heeft hij dit werk volbracht, niettegenstaande drie zijner werkers sneuvelden en twaalf gewond werden.

Is dit een uittreksel van de stukken opgemaakt voor de voordracht, ik kreeg ook nog inzage van een passage in het algemeen verslag door den Civiel en militairen bevelhebber in Atjeh opgemaakt voor den Legercommandant. Daarin werden, uit den aard der zaak, alleen die feiten in bijzonderheden vermeld, aan welke meer dan gewone beteekenis werd gegeven.

Nadat daarin melding is gemaakt van het bepalen op 13 November 1874, door de chefs van de artillerie en de genie, van het tracé der op te werpen sterkte, gaat het verslag aldus door.

Terwijl het tracé nog niet in zijn geheel was uitgezet, kwamen reeds de vrije geniewerklieden aan, medebrengende de tot daarstelling eener borstwering benoodigde zandzakken, schoppen, patjols en verdere gereedschappen.

Zij waren onder de leiding van den 1e luitenant der Mineurs J. Bartelds ..... Zij werden alsnu voor den verderen bevestigingsarbeid gesteld, onder de orders van den 2en luitenant der Mineurs C. J. Snijders.....

Ten 10 ure werd de luitenant Bartelds door den E. a. genieofficier naar Koeta-Radja teruggezonden.....

De luitenant Snijders bleef van toen af alleen met het opzicht belast, en hoewel in den loop van den dag een vrije koelie werd doodgeschoten en een andere gewond, werd het werkvolk door hem steeds vlijtig aan het werk gehouden.

Ten einde de bezetting al dadelijk den eersten nacht, een voldoende dekking te bezorgen tegen vijandelijke aanvallen, werd voorloopig alleen een borstwering van aardzakken opgezet op de W.-, Z.- en O.-zijden van den Z.-rechthoek van het tracé. De N.-zijde van den rechthoek werd gesloten door een tot borstwerings hoogte opgestapelde boomstammenrij, die in ruime hoeveelheid plaatselijk aanwezig waren.

Het is onder deze omstandigheden, dat de 22-jarige luitenant Snijders het werk volbracht, omschreven in de zooeven weergegeven voordracht.

Met dit al zijn wij tot nu toe gebleven bij het eerste der in het K.B. vermelde feiten. Ook het tweede zullen wij in den kring der gebeurtenissen stellen, waarvan het een onderdeel heeft uitgemaakt. Wij zullen dit ook ditmaal slechts zeer in 't kort doen.

Met het oprichten van de sterkte bij Koeta Alam was kolonel Pel al wat verder gegaan dan paste in het plan van een krachtig defensief *zonder uitbreiding* van de om den kraton bezette positie. De bevelhebber was echter meer en meer tot de overtuiging gekomen, dat tegenover de Atjehers een andere wijze van handelen beslist noodig was. Hij bepleitte daarom bij het legerbestuur de noodzakelijkheid om tot uitbreiding van zijn stelling over te gaan en den vijand, door een krachtig offensief, tot op grooten afstand van onze hoofdstelling terug te drijven.

De legercommandant stemde in met deze zienswijze. Versterking der troepenmacht werd gezonden.

Heeft de op 31 December 1874 ingezette langdurige actie menigen lauwer aan ons leger bezorgd, de aanvang was niet gelukkig. Op dien dag toch tastten drie colonnes het kampoengcomplex Longbatta, Z.O. van Koeta Radja en Z. van Koeta Alam, aan. Wel werd deze kampoeng vermeesterd en bij de messigit een versterking opgeworpen en bezet, maar aan onze troepen werden zoo zware slagen toegebracht, dat het verkregene zeer duur betaald was. De volgende dagen werd Messigit Longbatta verder versterkt en met artillerie bewapend, onder voortdurende bedrijvigheid beiderzijds.

Om bij een dergelijke actie, waarbij honderden dagen achtereen aan den strijd deelnemen en waarbij menige kranige daad niet de verdiende belooning kan krijgen doordien te veel gebeurt, uit te munten, moet men wel iets zeer bijzonders doen. Dit nu is het geval geweest met den jongen luitenant Snijders, over wiens gedrag en houding met grooten lof melding werd gemaakt en die zich bij het tot stand brengen van de sterkte bij Messigit Longbatta zoo onderscheidde, dat hij behoorde tot degenen, die voor het ontvangen van den ridderslag, voor moed, beleid en trouw, in aanmerking werden gebracht.

Ik stip even aan, dat hij tegelijk met luitenant J. B. van Heutsz te Atjeh was, en dat, naar ik meen, beiden zich onderscheidden bij een affaire bij Lamara Olejlo.

Het ridderkruis werd luitenant Snijders, die in October 1875 in Nederland was terug gekeerd, den 19 Februari 1876 op een parade in de Maliebaan te Utrecht op de borst gespeld.

Rijst en Suiker in het „Koloniaal Probleem" van „Relatieve Onderwaarding"

DOOR

M. J. CORNELIUS.

(Oud-Resident).

Nu ook Insulinde in zoo sterke mate den weerslag ondervindt van de huidige wereldcrisis, wordt het zaak te onderzoeken in hoeverre het catastrophaal effect daarvan op deze kolonie aan interne, en in hoeverre aan externe oorzaken is te wijten.

Bij de beschouwing van deze crisis wordt door de groote economen vrijwel algemeen toegegeven, dat zij spot met alle tot dusver erkende wetten der „businesscycles" en wordt vooral groote waarde toegekend aan den monetairen invloed, dien de accumulatie van het goud in bepaalde landen heeft uitgeoefend, gevolgd door een onjuiste geachte hanteering van den tot dusver zoo voortreffelijk gebleken gouden standaard en het daarop gebaseerde crediet. Evenwel wordt toegegeven, dat ook de vergemakkelijking van het crediet vanwege het algemeen geschokte vertrouwen tot dusver nog niet het verwachte resultaat heeft gebracht.

Kortom, alles wijst erop, dat deze crisis geen gewone is, doch een sterke dislocatie aan het steunpunt van den economischen slinger van het kapitalistisch wereldbestel moet hebben plaats gehad, die het refunctionneeren van het ontstelde mechanisme belemmert. Waar het wereldraderwerk echter niet stilstaat, zou het m.i. wel zeer verwonderlijk zijn, wanneer de coördinaatassen niet reeds een geheel anderen stand zullen hebben ingenomen, voordat het den experts zal zijn gelukt den slinger weer een zeker regelmatig tiktak te doen hooren. Hoe langer de crisis duurt, hoe grooter de deconstellatie zal worden en hoe zekerder de kans, dat slechts een volkomen veranderde wereldverhouding het nieuwe evenwicht zal brengen. Laat ons hopen, dat het er dan eene zal zijn zonder al te groote slingerwijdten, die het mechanisme geheel kunnen ontwrichten.

In elk geval is de mogelijkheid groot, dat de verschillende onderdeelen van het wereldgeheel in diverse federaties vereenigd voor hunne economie meer op zichzelf zullen zijn aangewezen, dan tot dusver het geval was en de waarschijnlijkheid daarvan lijkt mij des te grooter naarmate m.i. duidelijker wordt, dat men met een psychologische wereldcrisis te maken heeft, die in Europa haar oorsprong vond en welke dit werelddeel in de eerste plaats en de overige wereld, als gevolg daarvan, ongeveer in dezelfde situatie brengt als in den tijd van het verval van Rome's Katholiek imperium. Een toenemende desaggregatie der Europeesche volkerengemeenschap, toenmaals samengebonden door het katholiek geloof, vergezeld van de opkomst van Oostersche grootmachten in Turkije en Rusland, die haar bedreigden, vindt haren tegenhanger in de tegenwoordige situatie. Ook thans de opkomst van formidabele wereldmachten, thans in Moscou en de Vereenigde Staten van Amerika en daartusschen de desaggregatie van het Britsch kapitalistisch wereldgewrocht, Londen's wereldeconomisch imperium.

Wie het woord wereldeconomie noemt, kan zich niet losmaken van Engeland en wie Engeland noemt, niet van zijn economische gedachte, die een wereldentiteit vormde, zooals Rome het deed in politieken zin in de Oudheid en in religieuzen zin in de Middeleeuwen. Maar grooter dan Rome was Londen, omdat het de politieke en de geestelijke gedachte in één tijdsgewricht vereenigde en in een eeuw tijds kans zag zijn gouden spinneweb over de gansche wereld te weven. Eigenlijk is het niet juist te spreken van een Britsch wereldimperium, aangezien feitelijk de kusten van Noordzee en Kanaal en dan voornamelijk Holland met het Amsterdamsche centrum in niet geringe mate aan dit Noordzeeimperium hebben bijgedragen, dat zich ten slotte ook uitbreidde over het daarnaast zelfstandig eerder ontstane en zich ontbindende Iberische imperium.

Het is via de Nederlanden geweest, dat de Italiaansche stedeneconomie in Engeland haar intrede deed, en als de Venetiaansche Shylock via Lissabon zich had geëvolueerd tot den Amsterdamschen Ricardo, was zijn overgang naar Londen als de symbolische bezegeling van de overdracht van Amsterdam's financieel wereldleiderschap aan Londen's city, ongeveer samenvallend met den overgang van nationale dynastie en koloniaal imperium naar het Britsche eilandenrijk in den nacht van Holland's ondergang. „Holland led the way" zegt A. Marshall in „Money, Credit and Commerce" en Ricardo zelf wijst in zijn: „The influence of a low price of corn on the profits of stock" ook op het voorbeeld van

Holland ter demonstratie van de voordeelen, die de vrije invoer van graan voor Engeland's industrieele ontwikkeling zou hebben, met welk betoog de uitkomst althans in overeenstemming was, al kan daaruit nog geen volstrekt bewijs worden geput of argument voor gelijke toepassing op alle voorkomende gevallen. Via Hume en Adam Smith werd de Engelsche philosophische gedachte met Ricardo gekoppeld aan Holland's commercieele techniek en de realisatie van deze Hollandsch-Engelsche economische gedachte is het Britsch kapitalistisch imperium. Ondanks alle met het barnen der tijden in de Ricardinische conceptie aangebrachte correcties, blijft deze Hollandsch-Engelsche economie wortelen in de natuurlijke psycho-physiologische situatie van dit onderdeel der aardoppervlakte en de daarmede samengeweven levensbelangen; de naam wereldeconomie verkreeg het echter met haar applicatie aan het Britsche wereldimperium. Een betere benaming ware echter Britsche imperiaaleconomie.

Het was deze Britsche imperiaaleconomie, die na de uitputting van het Europeesch continent door de Napoleontische oorlogen, zijn economische restauratie bewerkstelligde en beginsel werd voor de kolonisatietechniek van het kapitaal, hoofdzakelijk door Engeland toegepast over de geheele koloniale wereld in een gigantisch gewrocht met Londen's city en the Bank of England als kernpit. Alle overige landen waren feitelijk geruimen tijd slechts medespelers in het imperiaal orkest van den Britschen dirigent, dan wel min of meer lijdelijke toehoorders, zoo niet muziekinstrumenten à merci van een min of meer begaafden bespeler.

Langzamerhand voelden sommigen der executanten voldoende begaafdheid in zich om hun eigen soli te spelen en dan moet men in de eerste plaats het Duitsche rijk noemen. Begrijpelijkerwijs noemde het zijn compositie „nationaaleconomie", in tegenstelling met Engeland's met den naam wereldeconomie gedoopte imperiaalhuishouding. Tegenover de landen, die de wereldhandel beheerschten, bouwde Duitschland eerst zijn eigen industrie op en beschermde agrarisch en industrieel de producten van zijn land, totdat dit voldoende ontwikkeld was om den strijd op de wereldmarkten tegen den ouden werelddirigent aan te binden. Het moment brak spoedig aan, dat deze nationaaleconomie ook het imperiaaleconomie werd, al nam zij dien naam ook niet aan. Desondanks naderde met rassche schreden het tijdstip, dat de beide imperiaaleconomieën, respectievelijk genaamd wereld- en nationaaleconomie, met elkander in gewelddadige botsing zouden komen en de afgeloopen wereldoorlog is het beeld van deze botsing, waaruit de beide imperiaalkernen zoo gehavend zijn te

voorschijn gekomen, dat het door Londen saamgebonden wereldevenwicht er door verbroken schijnt. De Londensche kern mist ondanks alle pogingen tot herstel na de botsing de centrale kracht om alle onderdeelen samen te binden en nieuwe kernen in Washington en Moscou zijn bezig hunne economische imperiaalwebben ieder op eigen wijze langs autoarchischen weg voor de toekomst samen te weven. Zelfs Engeland's politieke koloniën hebben zich successievelijk losgemaakt en gaan in feite hun eigen weg. Japan luistert niet meer naar zijn leermeester en zelfs de meest nabijgelegen landen als Frankrijk, België, Holland en Zwitserland tapten de krachten af der beide voormalige imperiaalkernen.

Op het Britsch imperiaalaggregaat is 's werelds en vooral Europa's desaggregatieproces gevolgd, waarin de koloniën deelen. Hoever deze onttakeling zich zal uitstrekken en of het Genève dan wel Parijs zal lukken de aan Londen en Berlijn ontglippende teugels bijtijds vast te grijpen — het feit, dat van twee zijden ernaar gegrepen wordt, doet reeds voor mislukking vreezen — dan wel dat de ontbindende machten het zoover zullen brengen, dat een der formidabele vanuit het Oosten en Westen aanrukkende krachten er de wetten zullen hebben gesteld, ligt in den schoot der toekomst verborgen. Zooals de verhoudingen zich thans laten aanzien, heeft het er allen schijn van, dat de wereld een zelden tevoren gekende eeuw van algemeene desaggregatie tegemoet gaat, voordat een nieuwe evenwichtstoestand zal zijn geboren en dat een harmonische metamorphose haar niet zal zijn beschoren.

Nederland's lot is nauw met dat van Europa verbonden en dat zijn situatie gevaarlijk is, zal wel niemand ontkennen. Ook Insulinde deelt uiteraard in het gemeenschappelijk gevaar, doch zijn lot zal voornamelijk daarvan afhangen of het de huidige situatie weet aan te grijpen om zijn eigen zelfstandige economie te vinden, en als Nederland objectief genoeg zou kunnen denken om Insulinde daarbij te helpen, zal het misschien daar de voortzetting kunnen verkrijgen van zijn glorierijk volksverleden, zij het ook in gemetamorphoseerden vorm, wanneer het zelf wellicht reeds in een nieuw grooter economisch geheel zal zijn geabsorbeerd.

Of Nederland in dit opzicht objectief en onpartijdig genoeg zal kunnen denken zal afhangen,

ten 1e van het belang, dat Nederland heeft bij het behoud van een voor Nederland preferent afzetgebied voor zijn surplus aan energie in den vorm van kapitaal, werkkrachten en intellect en

ten 2e hiervan of het zich voldoende kan losmaken van de

doctrines, die geboren werden uit de psychophysiologische situatie van het originair gebied.

De economische verhouding tusschen twee territoiren is uiteraard gelijk aan die tusschen handeldrijvende partijen en waar de eigenschappen eener commercieële transactie iederen volwassene bekend zijn, is het beter hierover een mondig publiek geen ooievaarspraatjes op den mouw te spelden, die toch niet worden geloofd. Het is te ver gedreven, wanneer men als sommige klassieke wijsgeeren zegt, dat bij iedere commercieele transactie er altijd een de dupe moet zijn. Een Hollandsch spreekwoord zegt: „Twee Joden weten wat een bril kost", doch niemand zal toch willen ontkennen, dat een onwetende provinciaal nog wel door een slimme stedeling kan worden afgezet. De hieruit te trekken philosophie is deze, dat bij een handelstransactie tusschen twee niet equivalente partijen gewoonlijk de onwetende in het nadeel is tegenover den andere. Dit wil daarom nog niet zeggen, dat de eerste partij ook onvoldaan behoeft te zijn. — Wanneer een berg-Papoea zijn mooie paradijsvogel voor twee ordinaire zeeschelpen aan een vreemdeling afstaat, is hij mogelijkerwijs subjectief niet minder voldaan dan de vreemdeling, zelfs is het mogelijk, dat naar locale verhoudingen geen onderwaarding van den vogel heeft plaats gehad, aangezien de Papoea dezen wellicht reeds voor één zeeschelp aan een landgenoot zou hebben afgestaan, doch in verhouding tot de wereldmarktprijzen is de vogel objectief onderwaard. De onderwaarding is dus relatief en objectief en deze onderwaarding geeft den vreemden koopman het voordeel van een enorme winst en op den duur van een groote accumulatie van kapitaal, dat een overheerschende invloed over den kapitaalarme en dit behoevende zal verkrijgen en zijn economische zwakte relatief nog meer zal verzwakken. Een zoodanig verzwakkend relatief onderwaardend proces over eenige eeuwen voortgezet, kan niet nalaten zijn stempel te drukken op de geheele psychophysiologische gesteldheid van den zwakkere, zooals twee hondjes of katjes uit eenzelfde nest, waarvan de eene, van nature sterker toegerust, zich een steeds grooter aandeel van het moederlijk voedsel zal toeeigenen en steeds voorspoediger zal opgroeien, terwijl de ander meer en meer zal achterblijven, of van twee planten van ongelijken aanleg in elkanders nabijheid opgroeiende, waarvan de sterkere de levenssappen van den zwakkere opzuigt en zelf forsch en fier natuurlijk opgroeiend de ander tot een slecht uitgegroeid krom en scheef gewas terugdringt.

Deze toestand, oogenschijnlijk in het voordeel van den sterkere,

kan echter in een volkerengemeenschap zoover gaan, dat de uitgeputte of niet efficiënt opgegroeide, op den duur tot een last wordt van den sterkere en op zijn beurt de levenskrachten van den laatste ondermijnt. Spanje en zijn koloniën zijn hier het voorbeeld van, maar feitelijk is in meerdere of mindere mate zulks ook het geval ten opzichte van Britsch-Indië en China en heeft het er allen schijn van, dat ook Java langzamerhand in deze niet bepaald prettige verhouding tot het moederland zal komen. Door een kunstmatig sterk opgedreven proces zijn zelfs Duitschland en het Donaugebied van na den oorlog min of meer in dezen toestand geraakt. De repercussies der kapitalistische processen in verschillende territoiren beïnvloeden elkander weer en hebben elkanders situatie nog verergerd. Deze cumulatieve factoren veroorzaakten ten slotte de goudcontractie en hadden de monetaire ontwrichting ten gevolge. De reactie op dit alles was het financieel wantrouwen en het geheele wereldbestel is thans uit zijn voegen gerukt, waaronder sterkeren zoowel als zwakkeren in hevige mate lijden.

Is dus deze ontwrichting algemeen, zoo wil zulks niet zeggen, dat niet ieder land er het zijne toe heeft bijgedragen. Een werkelijke verbetering zal dan ook niet verkregen worden, tenzij men het kwaad, dat het huidige kapitalisme aankleeft, in zijn wortels aantast en hier de genezingen weet aan te brengen. Wil men voorkomen, dat binnenkort het kind met het waschwater zal worden weggeworpen, zooals Rusland in een periode van verdwazing bedreef, dan zal men de materieele prikkels moeten vinden om het kapitalistisch wereldorganisme van zijn psychische morbiditeit te bevrijden.

Bedoeling van dit opstel is aan te toonen, waar in een zeer belangrijk onderdeel der Nederlandsch-Insulindische economie het relatief onderwaardingsproces zijn oorsprong een ongezonden voortgang vindt en te trachten de middelen en correcties te vinden voor een misschien nog tijdig herstel van het sociaal equilibrium.

De waarde van de suikerindustrie voor Java's economisch bestel is, daar het hier een landbouwindustrie geldt, nauw samengeweven met de ontwikkeling der rechten op Java's bodem. Geleidelijkerwijs heeft zich in den loop der tijden uit het met verlof der goden en geesten uitgeoefend beschikkingsrecht der primitieve gemeenschap over de goddelijke aarde, die aan niemand toebehoorde, hetzelfde recht van den die gemeenschap vertegenwoordigenden patriarchalen chef of vorst, hetzij langs legalen weg, hetzij langs dien der usurpatie ontwikkeld. De in-

invoering van de Westersche m.i. minder reëele eigendomsconceptie van den bodem, heeft op analoge wijze nog bovendien het misverstand doen ontstaan van een eigendomsrecht uitgeoefend door den vorst en, krachtens het usurpatierecht van den kolonisator, in hoogste instantie ook door de koloniale regeering. Hieraan ontleende de grondverkoop, ook van reeds door Inlanders geoccupeerden grond, door het gouvernement zijn bestaansrecht, waarmede een eenigermate fictieve tegenstelling is geschapen, die uiteraard niet in het belang was der waardeontwikkeling van de Inlandsche bezitsrechten. De bescherming van den Inlander tegen vervreemding van zijn grondbezit, waarmede de nationalistisch- en communalistisch-conservatieve tendenzen nog werden versterkt en het ontstaan van een vrije grondenmarkt werd belemmerd, vergrootte den afstand kunstmatig nog meer.

Bij deze onderwaardingsfactoren van civielrechterlijken aard hebben zich nog de historische gevoegd, welke voortsproten uit het feudale beschikkingsrecht van den vorst over den bodem en zijn bewoners, zoowel als zijn product, op welke basis het cultuurstelsel werd opgebouwd, dat er eigenlijk een meer verzachte gemoderniseerde vorm van was. Ware dit cultuurstelsel niet misbruikt om zoo hoog mogelijke batige saldi aan het moederland af te werpen, dan zou langs dezen weg een evolutie verkregen kunnen zijn, waar de Sovjeteconomie naar had kunnen talen en veel kwaad, dat het individualistisch kapitalisme heeft aangericht, kunnen zijn voorkomen. Thans heeft echter dit individualistisch kapitalisme zich ontwikkeld op een reeds door feudale tyrannie en uitbuitend kultuurstelsel onderwaarden basis en vond het daardoor een vantevoren geprepareerde prooi voor het iederen sterke reeds van nature aanklevende exploitatieve element bij een met een zwakkere ontstaan zich verinnigend contact, alle het tegendeel pretendeerende sophismen ten spijt.

Voor hooge cultuurprocenten leverde de verambtelijkte Inlandsche aristocratie de gronden en arbeidskrachten uit de Inlandsche gemeenschappen tegen een geringe vergoeding aan het koloniaal gouvernement. Als later de gouvernementscontractant vervangen werd door den vrijen fabrikant, vond deze uiteraard in de reeds bestaande verhoudingen en begrippen het uitgangspunt van zijn exploitatiesysteem. De Europeesche bestuursambtenaar verleende als notaris hierbij de behulpzame hand. Goedkoope gronden en arbeidskrachten van een bevolking, die gewend was deze op bevel te leveren, waren uiteraard verzekerd door de medewerking der Inlandsche bestuursambtenaren en het voorschottensysteem. Dat er in de plaats der verdwenen cultuur-

procenten iets van de winst der fabrikanten ook voor de Inlandsche hoofden moest afvallen, laat zich voor een ieder begrijpen, die niet aan al te groote naïviteit lijdt. De financieele moeilijkheden van verschillende Oost-Javaansche ambtenaren nu de suiker noodlijdend is geworden, verdienen in dit licht zeker een objectieve beoordeeling.

Aldus ontwikkelden zich vraag en aanbod op de gronden-, zoowel als op de arbeidsmarkt niet op een vrije basis, doch op de basis der vroegere verhouding tusschen politieke overheerschers en overheerschten en is de prijsvorming bovendien beïnvloed geworden door de voorafgegane relatie tusschen debiteur en crediteur. Dat hiermede in den aanvang reeds de onderwaardingstendens der Inlandsche productiefactoren in verhouding tot de uitheemsche werd in werking gesteld, laat zich uiteraard begrijpen. De van overheidswege geproclameerde juridische gelijkheid tusschen de partijen kon moeilijk de innerlijke economische ongelijkheid wegnemen en werd daardoor tot de hypocritische camouflage van de werkelijkheid. Eerst in de naoorlogsjaren werd van overheidswege een poging gedaan om den economisch zwakkere een ruggesteun te geven tegen den economisch sterkere middels de instelling der vijfjaarlijks herzienbare minimum grondhuurprijzen. Waar deze echter gebaseerd zijn op de opbrengst van den grond bij beplanting met Inlandsch gewas, doch dit gewas zelve door allerlei economische en legislatieve factoren betrekkelijk aan onderwaarding lijdt, zoodat de inheemsche grondrente geen reëele waardevermeerdering kan ondergaan, heeft de instelling der minimumgrondhuurprijzen slechts tijdelijk kunstmatig effect gesorteerd en wanneer zij te hoog waren gesteld, tusschenhuur in de hand kunnen werken, welke de voordeelen van de hoogere huur aan tusschenpersonen doet ten deel vallen, vooral waar tegelijkertijd de vooruitbetalingen op de huurschat door den Europeeschen ondernemer werden tegengegaan of beperkt.

Blijkens het officieele rapport over den belastingdruk is de gemiddelde grondhuur met toepassing van indexprijzen slechts gestegen van *f* 43 in 1913 tot *f* 51 in 1924, waarna zij bovendien, door de algemeene daling der rijstprijzen, nominaal is verminderd tot *f* 67 in 1928 (volgens opgave statistisch bureau) of met toepassing van een prijzenindexcijfer van 150 tot *f* 44.50, zoodat dus in vergelijking met 1913 vrijwel geen stijging in gemiddelde grondhuur meer bestaat. Na de herzieningen in 1930 zal zij wellicht zelfs belangrijk beneden dit cijfer zijn gedaald in verband met de algemeene prijsval.

Volgens G. Gonggrijp in „Schets eener economische geschiedenis van Nederlandsch-Indië" was onder het cultuurstelsel de gemiddelde prijs voor afstand van grond *f* 42,48 per bouw en was de grond bovendien vrij van landrente (*f* 5—*f* 7 per bouw) en dat bij een veel grootere waarde naar alle waarschijnlijkheid van het geld. De suikerindustrie bracht onder het cultuurstelsel *f* 500 per bouw onder de bevolking (volgens denzelfden schrijver) of totaal *f* 30 millioen voor 60000 bouws. In 1903 bedroeg dit cijfer slechts *f* 307 per bouw of *f* 35 millioen voor 114500 bouws en in 1926 bij een prijzenindexverhouding tot 1913 van 160 slechts *f* 479,50 of met inachtneming van die verhouding *f* 300 per bouw; de uitgestrektheid suikerrietaanplant was vermeerderd tot ± 180000 bouws, zoodat in totaal met indexcijfers berekend *f* 54 millioen in dat jaar onder de territoriale bevolking door deze cultuur werd gebracht, doch waar ook deze bevolking in dien tusschentijd vermeerderde van 20 millioen in 1884 tot 36 à 38 millioen in 1926 kan ook van vermeerdering van omzet per hoofd niet eens sprake zijn, vooral waar de bevolkingsvermeerdering juist in de suikerresidenties het grootst was (Zie E. J. Burger. Landverhuizing bij de Inheemsche bevolking in Nederlandsch-Indië als koloniaal economisch verschijnsel).

Het is jammer, dat er geen betrouwbare statistieken bestaan der grondprijzen buiten de steden en groote bevolkingscentra. Er zou m.i. uit te concludeeren zijn, dat ondanks de beplantbaarheid met een zoo remuneratief product als het suikerriet, de waarde der sawahs in het algemeen niet meer is vooruitgegaan, behoudens andere toevallig daarop ingewerkt hebbende oorzaken, dan als gevolg der monetaire inflatie algemeen voor alle waarden heeft plaats gehad en waarschijnlijk zelfs geringer is dan die van vele sawahs, waar geen fabrieksrietcultuur op gedreven wordt. Ik ontmoette althans in mijn diensttijd nog nooit het geval, dat een sawah duurder werd door beplantbaarheid met fabrieksriet. Vergelijkt men deze waardeimmobiliteit met de waardestijging, die de Inlandsche grond ondergaat in streken, waar een waardevol Inlandsch gewas wordt geplant, zooals bijv. de tabaksgronden op het Diëngplateau, waar in 1906 reeds tot wel meer dan duizend gulden in verband met het waardevolle rendement voor een bouw droge grond werd betaald, die in andere geïsoleerde streken soms maar *f* 10 kost en neemt men in aanmerking, dat de suikeraandeelen van het zeker niet minder passieve geldkapitaal 20—50 % dividend uitkeerden en meest ver boven hun nominatieve waarde noteerden (H.V.A. noteerde zelfs tot boven 400), dan lijkt het mij toch wel duidelijk, dat er van relatieve onderwaarding van het

Inlandsch beschikkingsrecht op den grond (grondkapitaal) sprake is geweest gedurende al den tijd, dat het uitheemsche geldkapitaal uit den afstand van het beschikkingsrecht daarover ten zijnen gunste enorme voordeelen putte en naar het buitenland accumuleerde.

Dat deze rente weer voor een deel in Indië werd belegd, doet m.i. weinig ter zake aangezien een dergelijke kapitaalsformatie slechts Insulinde's renteafwerpende schuld aan het buitenland vergrootte en feitelijk gelijk te stellen valt aan een hypotheek met samengestelden interest, welke den debiteur meer en meer in de macht brengt van den crediteur, en zelfs in vele gevallen meer kapitaalschuld op een Indische onderneming doet drukken dan zij zelf waard is. Een blik op Insulinde's betalingsbalans (zie tabel) over de laatste vijf jaren is voldoende om aan te toonen, dat dit territoir in dat tijdsbestek meer aan buitenlandsch kapitaal investeerde, dus leende, dan het afbetaalde en dus steeds meer in de schuld kwam en verhypothekeerd raakte.

De voortdurende kapitaalsinvestatie had in normale tijden een prijsstijging der binnenlandsche producten in de hand moeten werken, dus corrigeerend moeten werken op de onderwaarding (zie Viner: „Canada's balance of international Indebtedness). De plotselinge monetaire inflatie gedurende en na den oorlog en de latere deflatie hebben echter het normale beeld vertroebeld, zoodat deze kapitaalsinvestatie hoogstwaarschijnlijk slechts gedurende een zekeren tijd de al te sterke daling van het binnenlandsch product hebben verhinderd.

Prijzen-indexcijfers volgens opgave van het Centraal Kantoor voor de Statistiek te Batavia.

	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921
72 invoerart.....	100	103	115	154	203	256	275	303	214
20 uitvoerart.....	100	95	95	107	110	107	177	214	130
20 inheemsche artikelen.....	100	106	127	133	147	173	204	250	240

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
72 invoerart.....	181	180	178	172	165	160	155	155	145
20 uitvoerart.....	129	150	155	146	137	130	125	123	81
20 inheemsche artikelen.....	205	194	182	169	169	166	160	162	152

		invoer	uitvoer	inheemsch
Voor October 1931 resp.:	groothandelsprijs....	107	61	95
	detailprijs	130		

Die inflatie kon de dalingen echter niet in die mate verhinderen voor de geëxporteerde waren. De eischen van het rentevragende buitenlandsche kapitaal maakten export op steeds grooter schaal noodzakelijk en de verminderde elasticiteit van de buitenlandsche vraag werkte aldus de prijsdaling in de hand. De tendens van het Europeesch-Amerikaansche kapitaal om de stijgende loonstandaard in het Westen te compenseeren met een daling in den voor grondstoffen te betalen prijs deed er het zijne toe bij.

Vergelijkt men de indexcijfers van de verschillende vooral voor de inheemsche bevolking belangrijke importwaren in een betrekkelijk normale periode van 1925—1929, dan vindt men volgens hetzelfde statistisch bureau vooral een sterke daling en geringere stijging bij de voedingsstoffen in verhouding tot textielgoederen en verschillende artikelen, wat met de goedkoope rijstimport in betrekking kan staan en zijn weerslag vindt in de prijsdaling der inheemsche landbouwproducten.

Indexcijfers. 1913 = 100	Voedingsstoffen.	Textielwaren.	Verschillend art.
Jaar			
1925	161	208	165
1926	157	185	169
1927	148	174	173
1928	149	172	162
1929	149	172	163

Een dislocatie van het koloniaal onderwaardingsprobleem was hier bovendien het gevolg van. Niet de inheemsche markt, doch het geëxporteerde product werd er in de eerste plaats door getroffen, terwijl het geïmporteerde uitheemsche product relatief duurder werd. Het reëel inkomen daalde derhalve voor den koloniale producent als geheel. De contractie van het goud in sommige landen verergerde den toestand nog meer en verbrak ten slotte het evenwicht, waarvan de terugslag ook de inheemsche koloniale markt moest treffen. De toch reeds geringe en deels door credietinflatie opgeblazen koopkracht slonk weg als sneeuw voor de zon en de terugslag hiervan wordt weer in de eerste plaats gevoeld door den Westerschen duurderen producent; een dislocatie van den import naar Oostersche goedkoopere producenten is hiervan het gevolg, zoodat de consequenties van het door het Westen ontketende proces weer op dit zelfde Westen terugvallen. Het gebrek aan een koopkrachtige, binnenlandsche markt voor den territorialen producent van exportproducten maakt hem ge-

heel van het buitenland afhankelijk, het gebrek aan territoriale producenten voor de behoeften van de binnenlandsche markt doet deze markt geheel door het buitenland beheerschen en wel door degenen, die haar geringe koopkracht met goedkoop product kunnen voldoen. Het valt m.i. in het oog, dat hier een gebrek kleeft aan de economische structuur en dat deze ten slotte juist dengene het meest benadeelt, die haar heeft veroorzaakt en tot dusver heeft geëxploiteerd, het Westersch kapitaal.

Om het koloniaal probleem van relatieve onderwaarding voor Java goed in te zien, is het vooral wenschelijk een der voornaamste elementen daarvan te onderkennen, n.l. het thans reeds vrij gecompliceerd geworden rijstvraagstuk. Hierbij dient men in aanmerking te nemen, dat meer dan 90% van Java's bevolking nog leeft van de agricultuur en dat het voornaamste Javaansche landbouwproduct de rijst is. Ook al moge dit product procentsgewijs verminderd zijn in verhouding tot het totaal der andere gewassen, die de bevolking in de laatste jaren meer en meer heeft leeren planten en zelfs niet meer de volstrekte meerderheid hebben, dan blijft de rijst niettemin het voornaamste product, omdat de niet daarmee beplante uitgestrektheid grond door verschillende gewassen wordt ingenomen, waarvan er geen een dezelfde uitgestrektheid beslaat als de rijst. Vele daarvan worden zelfs als tweede gewas na de rijst geplant, terwijl er weinig Javaansche landbouwers zullen zijn (de Madoereezen wellicht uitgezonderd), die niet in elk geval een deel van hun grond met rijst beplanten voor eigen gebruik.

In hoever de prijs van de rijst van belang is voor den Inlandschen verbouwer, is een gecompliceerd vraagstuk. Waar de Inlander in de eerste plaats rijst voor eigen gebruik verbouwt, zou de prijs van het product hem koud kunnen laten, wanneer de nood hem niet drong een deel van zijn product te verkoopen om zich het allernoodigste te verschaffen, welk deel des te grooter of kleiner is, alnaarmate de eigenaar zich meer of minder van tevoren aangegane verbintenissen heeft te kwijten. Hij heeft er dus belang bij, dat de rijstprijs in verhouding tot zijn andere aan te schaffen benoodigdheden in prijs vooruitgaat, aangezien hij dan slechts een kleiner gedeelte van zijn voorraad heeft van de hand te doen. Wanneer hij geldschulden heeft te voldoen, geldt uiteraard hetzelfde voor de rijstprijs. Heeft hij zijn schulden in rijst aangegaan, dan is voor hem niet zoozeer de prijs van het product als wel het prijsverschil onder seizoensinvloeden tusschen den tijd van leening en dien van terugbetaling van belang, aangezien zulks van invloed is op de hoeveelheid product, die hij moet terug-

Betalingsbalansen van Nederland-Indië in millioenen guldens (overgenomen uit rapport Wellenstein in publicatie No. 19 van de Vereeniging voor Studie van Kolon. Maatschappelijke Vraagstukken).

	1925	1926	1927	1928	1929	1930	Totaal 1925/1930
1. Gecorrigeerde uitvoerwaarde	1829	1617	1675	1608	1505	1245	4479
2. Dividenden, handelswinsten en directiekosten	322	389	356	334	286	216	1903
	1507	1228	1319	1274	1219	1029	7576
3. Invoerwaarde	869	938	945	1051	1179	936	5918
Totaal I	638	290	374	223	40	93	1658
4. Uitgaven van het Gouvernement in Nederland verminderd met de inkomsten aldaar	4	6	4	6	5	1	26
5. Interest, passagekosten, delegaties, pensioenen en levensverzekeringen	174	173	182	183	182	177	1071
6. Uitgaven van verlof- en Mekkagangers verminderd met touristeninkomsten	19	123	72	62	51	34	261
Totaal II	197	202	258	251	238	212	1358
I verminderd met II	441	88	116	— 28	— 198	— 119	300
7. Zichtbare kapitaalbelegging verminderd met schulddelging	6	— 33	— 41	16	— 29	107	26
8. Kapitaalbeleggingen uit teruggehouden winsten enz., toe- of afname van vlottende saldi en onopgehelderde verschillen	447	55	75	— 12	— 227	— 12	326 *)

*) (meer geïnvesteerd dan afbetaald)

betalen, dus op den rentevoet. Over het algemeen kan men dus zeggen, dat de rijstverbouwer en dit is ± 90% van de bevolking, voordeel heeft bij een goeden en gelijkmatigen rijstprijs in verhouding tot geïmporteerde waren, waarmede het rendement van den grond wordt verhoogd. Deze prijs zal meer aan den hoogen kant uitvallen, wanneer de vele lasten, die op den landbouwer drukken, den eigenaar niet nopen zich zoo spoedig mogelijk van zijn bezit te ontdoen tegen sterk door buitenlandsche concurrentie gedrukte prijzen.

Het overige gedeelte ziet uiteraard zijn voedingskosten bij een hoogen rijstprijs duurder worden, vooral waar ook de overige Inlandsche landbouwproducten, die niet van een wereldmarktprijs afhankelijk zijn, ermede in waarde zullen stijgen. Den arbeider, die in voedingsproducten betaald wordt, kan zulks onverschillig laten; wie echter in geld loon ontvangt, zal zijn reëel loon zien verminderen en derhalve gedwongen worden, of intensiever te arbeiden, of vermeerdering van loon te vragen; practisch zullen beide gevolgen van de duurdere levenskosten zich voordoen, zoodat de werkgever weliswaar hoogere loonen zal moeten uitkeeren, doch ook relatief beter en efficienter arbeid ervoor in de plaats zal krijgen, waardoor zijn bedrijf op een hooger peil komt en het algemeen bekende gevolg hiervan is, dat in landen met hoogen loonstandaard de arbeid veel meer efficient en het product superieur is in vergelijking met landen met lagen loonstandaard.

Uiteraard mag het hooge loon niet kunstmatig geforceerd zijn, aangezien het effect dan tegengesteld is, doch moet het uit natuurlijke omstandigheden en behoeften gegroeid zijn en hiervoor is de prijs der voornaamste levensbehoeften van groot belang. Ik acht daarom een goeden redelijken prijs voor het landbouwproduct in de eerste plaats noodzakelijk voor den inheemschen landbouwer (90% van de bevolking), de basis van ieder economisch systeem, in de tweede plaats ook voor de opvoeding van den arbeider en de verhooging van zijn productiviteit, en in de laatste instantie zelfs voor den ondernemer, vooral wanneer hij zijn opvoedingssysteem niet baseert op genadelooze inhoudingen op het te verdienen verhoogde loon, hetgeen slechts opstandigheid en fatalistische depressie kweekt, gepaard met noodeloos levensgevaar voor Europeesche geëmployeerden, doch vooral zijn aandacht vestigt op premies voor goed en vlug werk. Voor den daglooner vooral zijn deze van veel meer belang dan een waarschijnlijk toch niet goed te begrijpen winstdeeling, die alleen voor den meer gekwalificeerden arbeider beteekenis heeft.

De koopkracht van den landbouwer wordt verhoogd, hetgeen

weer ten goede komt aan de industrieën, die voor de inheemsche markt werken, zooals de zoo onnatuurlijk gedrukte batikindustrie en de import van buitenlandsche firma's voor de inheemsche consumptie kan zulks ten goede komen, de superieure importwaren zullen dan een betere kans krijgen en de handel zal zich meer kunnen verleggen naar landen met superieur, zij het ook duurder product, wanneer deze landen zoo wijs zijn om de import van specifiek koloniale waren en grondstoffen in hun gebied niet door hooge invoerrechten te belemmeren. De export naar deze landen zal dan eveneens kunnen stijgen en de exportgoederen zullen wellicht een hoogere waarde kunnen bedingen dan bij den handel met landen van lageren levensstandaard, die ook wederkeerig veel inferieur product invoeren; verder zullen ook deze exportindustrieën op een grooter afzetgebied in het binnenland kunnen rekenen, wat een steviger basis is dan het zoo weinig controleerbare buitenland.

Het geheele levensniveau zal ermede stijgen en een natuurlijke inflatie ondergaan, wanneer de circulatiebank zorgt voor een voldoende ruimte aan ruilmiddelen middels een lage discontorente. De staat zal nominaal en op den duur ook reëel weer meerdere inkomsten verkrijgen, aangezien de belastingen der numeriek sterk overwegende onderliggende maatschappelijke lagen dan een reëel accres zullen vertoonen, inplaats van het huidige beschamende beeld van reëele inzinking (vergelijk het rapport van den belastingdruk). Hij zal dan kunnen voldoen aan hoogere salariseischen, die met het hoogere niveau samengaan en niet langer een breede ambtenaarstand doen parasiteeren op de armoede van den landbouwer en zijn te laag gewaardeerd product.

Den landbouwer zullen tot noodzakelijke verbeteringen de middelen meer ten dienste staan door het grootere rendement van zijn grond en zijn op de hoogere waarde van zijn bezit gebaseerde grootere credietwaardigheid. Van staatswege zal hij met zachten dwang zonder dat het boven zijn krachten gaat tot die verbeteringen moeten worden genoopt ter voorkoming, dat anders wellicht de bodem meer in waarde stijgt dan zijn productie of wel de landbouwer verarmt vanwege een slechte verhouding in de consumptieve en productieve aanwending van zijn rendement. Men houde uiteraard in het oog, dat de betere prijs van het product moet strekken tot verhooging van de waarde van het rendement van het landbouwbedrijf, waarmede een gezondere basis zal worden gelegd voor den economischen opbouw van Insulinde.

De verlaging van den druk der grondlasten, in een ander artikel

te bespreken, zal er een middel voor moeten leveren, zonder dat de belastingopbrengst in zijn geheel er definitief door zal verminderen, integendeel! Overhaaste verkoop van product of verhuur van grond zal dan minder worden in de hand gewerkt en waardestijging zal erdoor worden bevorderd, die de belastingopbrengst weer begunstigen zal.

Om dit effect nog te verhoogen en eenige vergoeding te verkrijgen voor andere vermindering van lasten, lijkt mij echter nog een ander middel noodzakelijk, n.l. een einde te maken aan den vrijen import althans op Java van inferieure Achter-Indische rijst. Wanneer Ricardo in Engeland propaganda maakte voor den vrijen invoer van graan om aan de min of meer kunstmatig gekweekte agrarische kapitaalsaccumulatie van den conservatieven Engelschen landlord een einde te maken en de industrie een betere kans te geven, schreef hij in zijn „Influence of a low price of corn on the profits of stock": „It is only when a country is comparatively wealthy. *when all its fertile land is in a state of high cultivation*, and that it is obliged to have recourse to its inferior lands to obtain the food necessary for its population, or when it is originally without the advantages of a fertile soil, that it can become profitable to import corn".

Het is voor Java m.i. vnl. zaak om uit te maken of zijn gronden en zijn „fertile land" werkelijk reeds zoodanig benut zijn, dat kan gesproken worden van „a state of high cultivation" en dan moet m.i. het antwoord ontkennend luiden en het verwijt aan de Indische Regeering worden gemaakt, dat zij te vroeg is overgegaan tot *vrije* import van buitenlandsche rijst. Waar deze import reeds in de tachtiger jaren is begonnen, kan ik niet nagaan of zulks zuiver uit een soort economische nonchalance is geschied met de bedoeling in de directe behoeften der Inlandsche bevolking te voorzien, of dat hij een gevolg was van te groote exporten van superieure rijst, die in het buitenland betere prijzen kan bedingen, dan wel met de vooropgezette bedoeling plaats had om de suikerindustrie, vooral toentertijd het troetelkindje der regeering, eigenlijk gezegd kunstmatig te protegeeren door lage grondhuren en lage loonen. In het midden latende of derhalve verkapt protectionistische dan wel vrijhandelsmotieven hieraan ten grondslag lagen, kan slechts verklaard worden, dat het effect van deze vrije importen, terwijl steeds meer van de beste gronden voor de suikerindustrie in beslag werden genomen, niet anders dan deterioreerend voor de Inlandsche landbouw kan zijn. Vroeg de toenemende bevolking om steeds meer voedsel, de lage rijstprijs kon moeilijk stimuleerend zijn voor betere bewerkings- en bemestingsmethoden in den landbouw.

Terwijl Japan, waar de rijstgronden oorspronkelijk slechts gemiddeld vijftien picols per bouw opbrachten, zijn producties kon verdubbelen tot gemiddeld dertig picols, tengevolge van de toepassing van een doelmatig bemestingssysteem, bleef op Java het oorspronkelijk reeds veel hooger niveau gehandhaafd, zoo het niet verminderde door de cultivatie van steeds meer inferieure gronden (thans gemiddeld 22 picols). De onderzoekingen naar den belastingdruk hebben m.i. met indexcijfers geconstateerd, dat de zuivere landrenteopbrengst in elk geval niet vermeerderd is, ondanks de enorme uitbreiding van belastbaren grond in Oost- en West-Java, zoowel vanwege nieuwe ontginning als door terugkoop van particuliere landerijen.

Weliswaar zijn de Japanners een veel energieker volk dan de Javanen en is het bemestingssysteem met menschelijke faecaliën voor den Javaan wellicht niet op groote schaal uitvoerbaar, terwijl de veemest grootendeels door Europeesche ondernemingen wordt opgekocht. Doch de Japansche nationale regeering is er ook niet van teruggeschrokken om de rijstinvoer met ongeveer *f* 1.25 (1 yen) per 100 kin. (60 K.G.) te belasten, waarmede zij de onbillijkheid eenigszins wegnam, die gelegen is in het belasten van het inheemsche en het vrijlaten van het uitheemsche product. Hiermede verlichtte zij den bestaansstrijd voor den nationalen landbouwer en gaf zij zelfs den kolonialen landbouwer, die vrij in Japan importeert, een grootere kans in de concurrentie tegen den buitenlandschen uit Achter-Indië.

Hun, die meenen, dat de inheemsche consument dan toch deze belasting betaalt, moge tot informatie dienen, dat volgens het Japan Yearbook van 1931 de gemiddelde detailprijs van middelsoort rijst te Tokio in 1929 gelijk was aan 19,85 yen per H.L., d.i. ± *f* 24 per 84 K.G. of ± *f* 18 per picol, terwijl zij voor geheel Java *f* 17,10 voor 1e soort rijst bedroeg bij een padiboeloeprijs van *f* 4,90 per picol, dus inderdaad de rijst in Tokio iets duurder was dan de beste soort gemiddeld op heel Java kostte. Men zou echter een gemiddelde prijs voor geheel Japan moeten weten met onderscheiding van de verschillende rijstsoorten om een zuivere vergelijking te kunnen maken. Laten wij in elk geval aannemen, dat de rijst in Japan wat duurder moet betaald worden dan op Java — groot kan het verschil niet zijn. — De Japansche boer is daarmee echter een betere kapitaalsaccumulatiefactor geworden dan de half verproletariseerde Javaansche tani, die het grootste deel van de bedrijfswinst nog aan den tusschenhandel moet afstaan (vergelijk het prijsverschil tusschen padi boeloe en 1e soort rijst, terwijl 2 picol padi = ± 1 picol beras) en ter vermeerdering van

zijn inkomsten genoodzaakt is zelf tegen lage loonen op met vreemd kapitaal opgerichte ondernemingen te werken, welke naar het buitenland accumuleeren. Daarbij is hij zelf niet voldoende credietwaardig om de groote credieten mogelijk te maken voor de verbetering van zijn bedrijf.

En ondanks de belasting van geïmporteerde rijst kan de ontwikkelde Japansche industrie op de wereldmarkten tot in Europa concurreerend optreden, is het levensniveau er hooger en de binnenlandsche markt van veel grootere belangrijkheid!

Hier staat uiteraard tegenover, dat in sommige streken het grondbezit van den Inlander in waarde vooruit is gegaan door het kweeken van exportgewassen, zooals 50000 bouw thee in de Preanger, 40000 bouw riet in Midden-Java, de bevolkingstabak in Besoeki en de bevolkingsrubber vnl. in de buitengewesten. Het verdedigend motief voor de onderwaarding van het rijstproduct door vrije import van vreemde inferieure rijst wordt dan ook vrijwel gevonden in de noodzakelijkheid om het niet voldoende remuneratieve product te vervangen door voordeeliger exportproducten, die een relatief grootere bijdrage leveren aan het staatsbudget (suiker besloeg zelfs 25% van alle exportwaarde). Men voorzag echter niet, dat de markt in het buitenland voor het Indisch exportproduct bij uitnemendheid zich steeds meer zou beperken en men hoe langer hoe meer middels goedkoope door grootere quantiteit rendabel blijvende productie de buitenlandsche markten moest trachten te behouden of nieuwe te verkrijgen. Met de daling in waarde van het exportproduct wordt het betrekkelijk inferieure export-product van den inheemschen landbouwer steeds minder renumeratief, zoodat de waarde van zijn bezit dus ook in dit opzicht meer en meer daalt en op den duur naar commercieelen maatstaf berekend, al even weinig rendeerend wordt als zijn rijstsawahbezit. De accumulatie van het grondbezit in enkele handen, schijnbaar inheemsch, doch in feite door het credieten- en stroomannenstelsel, meer en meer geheel of gedeeltelijk in uitheemsche handen geconcentreerd, is hiervan het gevolg, zoodat ook hier de kapitaalsaccumulatie dan geleidelijk voert naar uitheemsche draineering.

Het bovenstaande is feitelijk niets nieuws. Het is het gewone groot-kapitalistische productie- en accumulatieproces, doch nog verergerd door de koloniale verhouding van een economisch zwak land en een in dat opzicht zooveel sterker moederland, dat het eerste zijn reëele krachtsaccumulaties onttrekt en hiervoor het camoufleerende en nog verder draineerende credietsurrogaat in de plaats verstrekt.

De individueele accumulatie van het grondbezit wordt verdedigd als het noodzakelijk afbraakproces van verouderd communalisme en z.g. gesloten huishouding analoog aan het in vroeger eeuwen in het Westen voltrokken proces. In feite verandert de structuur der Inlandsche maatschappij zoo goed als niet en houdt men zich krampachtig aan de oude structuur vast (vergelijk het rapport over den belastingdruk van Meyer Ranneft en Heunder) en de cijfers door Prof. van Gelderen van het statistisch bureau gepubliceerd, geven m.i. den toestand onzuiver weer, omdat zij inplaats van op de uitgestrektheid grond in diversen bezitsvorm, gebaseerd zijn op het sterk verminderd aantal desa's met communaal grondbezit tegenover de sterke stijging van desa's met den individueelen bezitsvorm. De eerste in het aangehaalde belastingrapport gevolgde methode lijkt mij daarom beter, omdat bij de methode van Gelderen de sterke toename van nieuwe desa's in de laatste decenniën in de meer individualistische gebieden van Oost- en West-Java als gevolg van emigratie en nationalisatie van particuliere landerijen wordt verwaarloosd evenals de relatief sterkere afname van het aantal desa's in het communalistische tevoren met zeer kleine desa's overdekte Midden-Java als gevolg van samenvoeging, welke hier in veel sterkere mate heeft plaats gehad dan in de andere gebieden.

Dat de structuur niet noemenswaard verandert, de overgang van periodieke in-constante verdeelingen van communalen grond wellicht uitgezonderd, waarover in een ander artikel wellicht meer, is m.i. zeer begrijpelijk, zooals de suikerenquête-commissie, terecht de woorden van Prof. Pierson aanhalend, eveneens releveert als waarschuwing tegen een zekere dogmatische Westersche verblindheid, zoowel in socialistische als in kapitalistische kringen aanwezig. Het individualisme laat zich niet kunstmatig aankweeken en stijgt niet door verarming, doch juist door vermeerdering van welvaart. De zwakkeren grijpen zich aan elkander vast, omdat zulks de grootste waarborg biedt voor een dragelijk bestaan; door vermeerdering van welvaart ontwikkelt zich echter vanzelf het zelfbewustzijn en raken de deelen van elkander los, die dan zelfstandig hun weg durven te zoeken.

Ook emigratie behoeft een zekere mate van welvaart, een kous. De statistieken in Scandinavië moeten uitgewezen hebben, dat de emigratie het grootst is in tijden van hoog-conjunctuur. Tenzij men de bevolkingen door completen hongersnood het land wenscht uit te drijven om zich op haar meer welvarende buurlieden te werpen, zullen slechts een zekere mate van bezit of mooie voorspiegelingen tot ondernemingslust en emigratie aan-

drijven, het dorpsverband losmaken en den lang niet ongerechtvaardigden angst verminderen van tot prooi te worden der economisch sterkeren. Hiervoor is uiteraard een bewustzijn van kracht noodig en niet van zwakte, tenzij deze tot wanhoop wordt gedreven.

Het individualisme heeft zich bovendien in het Westen overleefd en gaat aan eigen overdrijving te gronde. Reeds ontwikkelen zich de collectieve productiesystemen. Hun bestaansmogelijkheid is afhankelijk van de juiste correlatie tusschen individu en gemeenschap in overeenstemming met karakter en geaardheid, cultuur- en ontwikkelingspeil der betrokken bevolkingen. Niet de exploitatie van de gemeenschap door het individu, van het geheel door het sterkste deel, noch omgekeerd, doch de juiste correlatief werkende coördinatie, die elke evenwichtsverstoring automatisch door het compensatorisch opwekken van het tegenwicht, zoo spoedig mogelijk herstelt, kan slechts het beeld van een betere toekomst zijn, opgebouwd op de territoriale eigendommelijkheden.

Een derde motief voor de rijstonderwaarding is hare geringe voedingswaarde, waarom dit gewas beter door andere meer effectieve voedingsgewassen ware te vervangen. Waarom dan echter hiervoor de buitengewoon superieure Javarijst moet worden verdrongen door de berri-berriwekkende rijst van Achter-Indië, is blijkbaar nog niet als een inconsequentie gevoeld. Wanneer een ongewenscht voedingsmiddel moet worden doodgeconcurreerd of vervangen, dient er een beter voor in de plaats te worden gevonden. En aangezien dit betere wellicht duurder is, ware het m.i. veel logischer het inferieure zoodanig in prijs te doen stijgen, dat het de moeite loont met een superieur, maar betrekkelijk nog kostbaar product te concurreeren, zoodat de consument de witte rijst luxe begint te vinden en zich tot goedkoopere, maar niettemin beter voedende producten gaat wenden. De inflatieprijsstijging na den oorlog heeft dadelijk ondanks haar relatieve beteekenis aanleiding gegeven tot het planten van andere voedingsmiddelen, die uiteraard mede in prijs stegen, maar betrekkelijk meer in het bereik lagen van den consument en zelfs voor export in aanmerking kwamen. Deze wijziging heeft zelfs blijvende waarde gehad.

Bovendien is verhooging van het voedingsgehalte der rijst volstrekt niet uitgesloten. De suikerproducties per bouw zijn in een eeuw tijds van 5 picol suiker tot 165 gestegen, doch voor proefnemingen moet het gewas eerst meer rendabel worden en een groot-productie in het leven worden geroepen in collectieven geest. Ook hiervoor is een goede rijstprijs noodzakelijk. De supe-

rieure rijstsoorten vorderen bovendien een langere groeiperiode. Hunne productiekosten zijn dus hooger, doch zij kunnen ook een hoogeren prijs behalen. Uit de opgave van het Centraal Kantoor voor de Statistiek kan blijken, dat de eerste soort rijst als regel heel wat hooger geprijsd staat dan de 2e soort, die uiteraard zich veel sterker moet richten naar de haar meer nabijkomende buitenlandsche rijst. Men vergelijke slechts de plotselinge prijsdaling kort nadat in 1922 weer geregeld vrije rijstimport kon plaats hebben met de prijzen in 1920 en 1921. De eerste soort rijst blijft nog het langst haar prijs behouden. Dit is echter geen voordeel voor haar verbouwers omdat een nooddruftige bevolking uiteraard het eerst naar het goedkoopere product vraagt. De verbouwing van 1e soort rijst ondervindt dus dubbele concurrentie en moet er derhalve door achteruitgaan. Waar de bevolking in de meeste streken een vooroordeel heeft tegen de roode rijst, die zij meer armelui's kost acht of gevangenenvoedsel, wordt door de lage prijzen der 2e soort rijst ook het verbruik voor roode soort niet in de hand gewerkt. Waar nu het rendement van den landbouw nog bovendien nadeelig wordt getroffen door het feit, dat van alle andere verbruiksartikelen wel douanerechten worden geheven, naar rato van hun waarde, welke in de voorcrisisjaren en ook daarna nog relatief hooger was dan die der grondstoffen, loonde het nog minder de moeite deze superieure soorten te telen en aan de grondbewerking en bemesting het noodige ten koste te leggen, vooral waar de beste gronden in de suikerstreken liggen en de suikerwisselbouw een vroege beschikbaarstelling dezer gronden verlangt. De economische weerstand van den inheemschen rijstplanter tegen den groot-kapitalistischen suikerproducent wordt door de fiscale wetgeving dus nog meer verzwakt. Langere aanhouding van suikervelden voor tweeden en derden snit zou misschien in het belang van beide producenten kunnen zijn.

De wijze, waarop de suiker door de verschillende al of niet ongewilde legislatieve en fiscale invloeden in niet onbelangrijke mate wordt geprotegeerd (protectie geschiedt niet slechts door hooge douanerechten op een concurreerend product!), ten detrimente van de inheemsche rijstcultuur, heeft bovendien geleid tot relatief te hooge winsten, die opnieuw belegd en samengestelden intrest opleverende, weer hebben geleid tot overkapitalisatie en overproductie tegenover een relatieve onderconsumptie der inheemsche markt, en daarmede het evenwicht ook anderzijds verbroken, welk gevolg nog verergerd is door de repercussies van gelijksoortige nog sterkere processen elders op het wereldrond.

Alles duidt m.i. op de noodzakelijkheid eener revalorisatie van het bezit van den rijstproducent en inkrimping der voor de

STATISTIEK VAN RIJSTPRIJZEN EN INDEXCIJFERS

(volgens gegevens van het Centraal Kantoor voor de Statistiek te Batavia).

1913 = 100

Jaar	Invoerprijzen groothandel				Detailprijzen (gantang)						padi boeloe	padi tjéré
	Rangoonrijst 100 K.G.		Saigonrijst 100 K.G.		Rijst 1e soort Tjandjoer		2e soort Krawang		3e soort rood		Prijs p. picol	Prijs p. picol
	Prijs	Index	Prijs	Index	Prijs	Index	Prijs	Index	Prijs	Index		
1913	*f* 9.47	100	*f* 9.60	100	*f* 1.—	100	*f* 0.90	100	*f* 0.60	100		
1914	,, 9.19	97	,, 9.11	95	,, 1.10	110	,, 0.95	106	,, 0.60	100		
1915	,, 8.98	95	,, 9.23	96	,, 1.25	125	,, 1.05	117	,, 0.65	108		
1916	,, 10.15	107	,, 9.91	103	,, 1.20	120	,, 0.95	106	,, 0.60	100		
1917	,, 11.42	121	,, 11.24	117	,, 1.24	124	,, 0.95[5]	106	,, 0.69[5]	116		
1918	,, 15.35	162	,, 15.34	160	,, 1.56	156	,, 1.26	141	,, 0.97[5]	162		
1919	—	—	,, 36.31	378	,, 1.60	160	,, 1.34	149	,, 1.04	173		
1920	,, 28.73	303	,, 28.73	299	,, 1.94	195	,, 1.73	192	,, 1.51	252	*f* 7.32	*f* 6.53
1921	,, 17.40	184	,, 15.35	160	,, 2.11	211	,, 1.73	192	,, 1.51	252	,, 6.78	,, 5.81
1922	,, 13.17	139	,, 11.68	122	,, 1.96	196	,, 1.52	169	,, 1.11	185	,, 5.20	,, 4.28
1923	,, 12.86	136	,, 12.27	128	,, 1.60	161	,, 1.29	144	,, 0.88[5]	147	,, 4.72	,, 4.—
1924	,, 15.60	165	,, 14.53	151	,, 1.82	182	,, 1.37	153	,, 0.99[5]	166	,, 5.22	,, 4.49
1925	,, 14.91	157	,, 14.09	147	,, 1.57	157	,, 1.30	144	,, 1.04	174	,, 5.25	,, 4.61
1926	,, 15.82	167	,, 14.81	154	,, 1.68	168	,, 1.42	158	,, 1.21	202	,, 5.62	,, 4.91
1927	,, 14.13	149	,, 13.35	139	,, 1.76	176	,, 1.36	151	,, 1.03	172	,, 5.08	,, 4.38
1928	,, 14.05	148	,, 13.09	136	,, 1.74	175	,, 1.29	144	,, 0.93[5]	156	,, 4.79	,, 4.07
1929	,, 14.12	149	,, 13.70	143	,, 1.71	172	,, 1.21	135	,, 0.94	157	,, 4.90	,, 4.15
1930	,, 12.—	127	,, 11.98	125	,, 1.66	166	,, 1.23	137	,, 0.97[5]	163	,, 4.48	,, 3.79
Oct. 1931	,, 7.12	75	,, 7.04	73	,, 1.25	125	,, 0.80	89	,, 0.67[5]	113	,, 2.76	,, 2.22

Pasarprijzen per picol						Detailprijzen per picol (zie boven)	
Siam	Rangoon	Saigon	1e soort rijst	2e soort rijst	Jaar	2e soort rijst	1e soort rijst
			f 19.02	*f* 17.10	1920	*f* 17.30	*f* 19.40
			„ 16.83	„ 15.09	1921	„ 17.30	„ 21.10
			„ 12.67	„ 11.17	1922	„ 15.20	„ 19.60
			„ 11.32	„ 9.88	1923	„ 12.90	„ 16.10
			„ 12.48	„ 11.22	1924	„ 13.70	„ 18.20
			„ 12.11	„ 10.81	1925	„ 13.—	„ 15.70
			„ 12.65	„ 11.39	1926	„ 14.20	„ 16.80
			„ 11.46	„ 10.23	1927	„ 13.60	„ 17.60
			„ 11.36	„ 10.18	1928	„ 12.90	„ 17.90
			„ 11.99	„ 10.81	1929	„ 12.10	„ 17.10
f 10.19	*f* 9.27	*f* 8.84	„ 11.55	„ 10.15	1930	„ 12.30	„ 16.60
	„ 7.12	„ 7.04	„ 7.70	„ 6.49	Oct. 1931	„ 8.—	„ 12.50

wereldconsumptie te groot geworden suikerproductie. Behalve eenige andere in volgende artikelen te bespreken maatregelen, wordt aanbevolen een invoerrecht van voorloopig gemiddeld *f* 1.— tot *f* 1.50 de picol ongeacht de waarde der buitenlandsche, althans in de Javaansche havens, doch beter nog in alle Insulindische havens aangevoerde rijst. Voor ongepelde of halfgepelde (roode) rijst, die vanzelf reeds zwaarder is, kan het douanerecht gesteld worden op 6% van de waarde, omdat deze rijst nog hooge voedingswaarde heeft, meerdere vrachtkosten zal medebrengen en soms nadere bewerkingskosten behoeft. Het invoerrecht op gepolijste, van zilvervlies beroofde rijst kan m.i. gerust worden gesteld op 25 % van de waarde, aangezien deze rijst slechts voor luxedoeleinden van belang is. Uiteraard moet het experiment het juiste bedrag voor alle drie gevallen vaststellen. Wellicht zal men laag moeten beginnen en geleidelijk het invoerrecht moeten verhoogen alnaargelang van den invloed op de prijsstijging van het binnenlandsch product en het bedrag van het invoerrecht, dat door den buitenlandschen producent, den importeur of de scheepvaart wordt geabsorbeerd.

Bovendien zal het wenschelijk zijn de invoer slechts aan bepaalde maanden en bepaalde hoeveelheden te binden gebaseerd op den reeds binnengehaalden, inheemschen oogst en kan het contingent, ongeacht het land van herkomst, geleidelijk verminderd worden (misoogsten niet in rekening gebracht), om de inheemsche productie te stimuleeren. Begint men bijv. in December de import toe te staan, de maandelijksche hoeveelheden vrijlatende, dan moet het toegestane maximum bijv. in Juni bereikt zijn. Hierdoor zal de Javaansche boer zijn oogst duurder kunnen verkoopen en de parasitaire werking van den tusschenhandel worden gebreideld, terwijl een grooter prijsstabiliteit in verband met de seizoensinvloeden zal intreden, die den rentevoet voor den landbouwer zal doen dalen, en zijn bezit in waarde zal doen stijgen waardoor zijn credietwaardigheid en belastbaarheid zullen vermeerderen. De kapitaals-accumulatie tengevolge van suikerrietcultuur en die van andere remuneratieve exportgewassen zal dan voor een betrekkelijk grooter deel ten goede kunnen komen aan de inheemsche hooger gewaardeerde productiefactoren (grond en arbeid) in verhouding tot het meerendeels buitenlandsche geldkapitaal. Doch ook al ware zelfs dit kapitaal binnenlandsch, dan is een betere distributie der winsten gewenscht. Hiervoor behoeft men niet in de eerste plaats winstaandeelkassen, doch een betere fiscale techniek.

De inheemsche boer en werkman zullen economisch beter worden gestimuleerd en opgevoed en het buitenlandsche geld-

kapitaal zal van de min of meer parasitaire elementen, die het nog aankleven, worden genezen. Gewoonlijk wijst men op de betrekkelijk niet groot geachte slotwinsten der ondernemingen, die bovendien opnieuw productief worden gemaakt om het publiek het tegendeel van parasitisme te bewijzen, doch uiteraard zijn het in hoofdzaak de groote dividenden van het aan in het buitenland vertoevenden toebehoorende geldkapitaal in verhouding tot de winstdeelname (huren en loonen) der inheemsche productiefactoren, welke de ongelijke distributie van welvaart tusschen kolonie en moederland veroorzaken en die het begrip drainage motiveeren, zich vooral uitende in volumineuze laag gevaloriseerde exportexcedenten, welke het koloniaal weerstandsvermogen tenslotte uitputten moeten, wanneer niet tijdig zooals in de blanke Engelsche koloniën de tegenmachten worden gewekt.

De voor Java zoo gewenschte accumulatie van grondbezit zal worden bevorderd door de hoogere prijzen van het product, wat de differentieering der maatschappij vergroot (zie ook Darling „The Penjab peasant in Prosperity and Debt), doch behoeft zooals reeds gezegd, niet noodzakelijk in individueele landen te worden geleid, waarover in een later artikel wellicht meer. Bovendien zullen zij een grootere productie van superieure rijstsoorten op de meest daarvoor geëigende gronden het meest rendabel maken, vooral bij collectivistisch geleide groot-productie, die het aanbod van mooie rijst zullen verhoogen en de prijzen daarvan weer zullen doen dalen. Dit zal de nekslag geven aan de inferieure rijstsoorten, die dan niet meer rendabel zullen te maken zijn, vooral waar andere voedingsgewassen, minder duur dan de rijst in de eerste plaats de inferieure soorten zullen concurreeren en meer rendabel zullen kunnen worden gekweekt. De niet voor rijst geschikte gronden zullen dan automatisch een ander product prefereeren en de differentieering in de teelt van voedingsgewassen of de teelt van handelsgewassen zal worden in de hand gewerkt bijv. katoen, tabak, cassave of anderszins. Witte rijst zal meer geremplaceerd kunnen worden door roode, die meer waarde zal verkrijgen bij relatief minder productiekosten.

Een goed georganiseerde wisselbouw tusschen de verschillende producten ter voorkoming van overproductie zal door een goed gehanteerde waakzame fiscale politiek kunnen worden bevorderd en een eind maken aan het economisch anarchisme, dat men met laisser faire et laisser aller betitelt, doch in wezen een in het voordeel van den economisch sterkere gedirigeerde economie is, welke alleen met volle bewustheid van alle voor- en tegendeelen door een economisch en politiek grijpt volk voor zichzelf mag worden aangenomen. Bij oplegging door een be-

voogdend moederland ten opzichte van een onmondig millioenenvolk wordt de verantwoordelijkheid van het eerste wel zeer zwaar, wanneer het „long and painful process" der nagestreefde productenmutatie voor het laatste slechts een betrekkelijk succes en een schijnwelvaart oplevert, waarmede het experiment practisch tot een ten hunnen opzichte nuttelooze en noodelooze massa-vivisectie verwordt ten voordeele van een overheerschend buitenlandsch geldkapitaal.

Buitendien zal een licht invoerrecht op het geïmporteerde product, dat niet boven de gewone norm der invoerrechten op andere importwaren uitgaat, geen afbreuk aan het vrijhandelsprincipe doen. Het is zelfs mogelijk bij gelijktijdige vermindering der grondbelastingen, op deze wijze de belastingdruk gedeeltelijk te verleggen, hetzij op den uitheemschen groot-producent, hetzij op de scheepvaart of wel via den arbeiders-consument, op den kapitalistischen werkgever dan wel op alle drie partijen, welke in normale tijden zulks beter dragen kunnen dan de kleine tani. Thans betalen de Insulindische consument en zijn werkgever wellicht wel de exportrechten, die in Achter-Indië worden geheven en dus aan een vreemd land ten goede komen.

Het levensniveau wordt overigens niet uitsluitend door den rijstprijs bepaald, doch door den gemiddelden prijs van alle behoeften. Als de koelie derhalve zijn rijst duurder zou moeten betalen, kan zulks worden gecompenseerd bijv. met goedkoopere petroleum of lagere prijzen voor de meest eenvoudige kleeding, die de werkman behoeft. Ook hiervan is het voordeel, dat hoewel de kleine tani een hooger rendement zal kunnen krijgen van den grond, de lasten daarvan worden gedragen door de welvarende bevolkingslagen, wanneer men de zwaardere druk der invoerrechten verdeelt over de voor deze laatste bestemde artikelen van veel grooter verscheidenheid. Deze klassen kunnen verder de duurdere rijst compenseeren door geringer rijstverbruik en meer verbruik van het in prijs sterk dalende brood of andere ingevoerde meelspijzen van hoogere voedingswaarde dan wel het voorbeeld geven in gebruik van roode rijst en maïs.

Dit door mij aan bevoegder economen met groote Isulindische kennis in overweging gegeven economisch ontwikkelingsprocedé voorkomt ten slotte de proletarisatie van tientallen millioenen, welke daarmede thans aan destructieve leiding worden overgeleverd, terwijl het naar mijn amateursoordeel in geen enkel opzicht de vooruitgang van het land zal remmen of verstarren. Integendeel!

Genève, Juni 1932.

TANDJONG-OOST. 21 AUGUSTUS 1901.

Scheepens Kronouer Rost van Tonningen v. Kooten
Timmer Weyerman Schütt Dr. Büchler
Kol. Willems Gen. Riesz Gen. Beeger Tuckermann
Seypels Engelberts v. Dierman v. Hulstein Zoon Tuckermann

Tandjong–Oost

DOOR

GEORGE NYPELS.

Het is voor den recensent van een wetenschappelijk werk meestal een aangename gewaarwording, wanneer hij over een studie niet alleen gunstig kan getuigen, maar ook nog iets kan bijbrengen ter aanvulling van het door den schrijver bijeen gebrachte. Een dergelijk voorrecht is mij ten deel geworden, toen de heer V. I. van de Wall zijn jongste publicatie „Indische landhuizen en hun geschiedenis" ter bespreking aan *De Indische Gids* deed toekomen. De desbetreffende recensie vindt men in de rubriek „Koloniale literatuur" van deze aflevering. Maar aan hetgeen daar over het Huis Groeneveld of Tandjong-Oost wordt gezegd, heb ik iets toe te voegen, dat wel geen gebeurtenis van historische beteekenis betreft, maar dat toch ook weer niet van minder belang is dan andere gebeurlijkheden, welke in de geschiedenis der landhuizen vermelding hebben gevonden.

Nadat vaak en lang gesproken was over het houden van legermanoeuvres op eenigszins groote schaal, zoodat troepen uit meer dan een garnizoen daaraan zouden deelnemen en meerdere dagen te velde zouden blijven, waren de bevelen eindelijk uitgegeven voor de manoeuvres, die van 20 t/m 24 Augustus 1901 zouden worden gehouden in het terrein tusschen Tandjong-Oost en Tjibinong, nabij den grooten weg Batavia-Buitenzorg.

De troepen in garnizoen te Weltevreden, Meester-Cornelis en Buitenzorg zouden er aan deel nemen. Het geheel stond onder leiding van den Commandant der 1e Militaire Afdeeling te Batavia, kolonel H. G. Willems. Een partij had overste B. J. Brandenburg, de andere overste P. A. H. van der Haas tot commandant. Generaal-majoor C. H. F. Riesz, Chef van het wapen der infanterie, en generaal-majoor G. W. Beeger, Chef van den generalen staf, zouden de oefeningen bijwonen.

Al hebben deze manoeuvres als eerste in hun soort in Indië eenige beteekenis behouden en al zou over het verloop wel 't een en ander te vermelden zijn, dat op zich zelf interessant is, 't ligt niet in de bedoeling daarover hier uit te weiden, ik wil de dagen van Augustus 1901 alleen in herinnering brengen in verband met de nieuwe publicatie over het Huis Tandjong-Oost.

De familie Ament, eigenares van dit landgoed, was vermaard om haar gastvrijheid, die zelfs uitblonk boven de bekende Oost-Indische open-deur-gulheid.

Zoo hadden de heer en mevrouw Ament hun woning ook weer beschikbaar gesteld als verblijf voor vele officieren en als ruimte voor het houden der besprekingen der staven. Hier kwamen samen en genoten gastvrijheid de leider der manoeuvres, de beide inspecteerende generaals, hunne staven en eenige scheidrechters.

Het wil mij voorkomen, dat naast de photo's die de heer Van de Wall in zijn werk geeft van gezichten op Tandjong-Oost en op onderdeelen van het landhuis, die welke ik als plaat hierbij geef, ook wel een plaatsje mag krijgen.

Het meerendeel van de officieren, die in Tandjong-Oost gasten zijn geweest, zijn hier te zamen voor de achtergalerij van het hoofdgebouw. De photo werd genomen door den Bataviaschen photograaf Tan Tjie Lan.

Ik vermeld slechts de namen. De destijds door de heeren bekleede rangen worden door de uniformen en distinctieven voldoende duidelijk aangegeven.

Aan deze mededeeling voeg ik toe, dat ik een aanteekening vond, volgens welke een andere groep officieren in die dagen gastvrijheid genoot in het landhuis Tjisalak, van den heer Ir. Tan. Mocht de heer Van de Wall er toe komen, bij het verder uitwerken zijner geschiedkundige nasporingen, ook dit landhuis aan de beurt te stellen, dan vindt hij 't wellicht de moeite waard hierover iets te vertellen en ook daar zal wel een photo genomen zijn.

De organisatie van het Staatsbeheer in Nederlandsch-Indië

DOOR

CH. KIÈS.

Oud-Gedelegeerde van den Volksraad.

Blijkens een bericht in het *Bataviaasch Nieuwsblad* van 6 Augustus j.l., zou de Regeering van Ned.-Indië voornemens zijn over te gaan tot de instelling van „een Commissie voor het beoordeelen van de ambtelijke formaties bij verschillende departementen, diensten en bedrijven, met het doel zoowel om die formaties onderling te vergelijken als hun arbeid te toetsen aan den eisch van efficiency." Het blad voegde hieraan toe, dat deze Commissie practisch tot op zekere hoogte een hervatting zou beteekenen van het onderzoek der vroegere z.g. Organisatie-Commissie, echter op geheel andere basis en op kleinere schaal.

Hoewel in dit bericht nog slechts sprake is van een voornemen der Regeering, komt het gewenscht voor er eens de aandacht op te vestigen, dat we thans wederom dreigen te krijgen een arbeid van secondaire beteekenis, terwijl het toch zoo noodig is, ten behoeve van de efficiency van het staatsbeheer, dat allereerst de algemeene organisatie van dit beheer in zijn vollen omvang eens onder de loupe zal worden genomen. Het is immers zeker, dat de ambtelijke formaties slechts de consequenties zijn van de organisatie en van de gevolgde werkwijzen. En juist omdat eenerzijds aan de logica der organisatie, zooals ik hieronder zal aantoonen, zooveel ontbreekt en anderzijds de ambtelijke formaties onder den drang der bezuiniging in de laatste twee jaren reeds werden ingekrompen, lijkt het aangewezen, wil men inderdaad tot resultaten voor de schatkist komen, dat vóór alles de algemeene organisatie van het staatsbeheer in Ned.-Indië zal worden herzien.

Voor ik dit onderwerp zal bespreken, zou ik iets willen releveeren omtrent het ontstaan en het wan-succes van de hierboven genoemde Organisatie-Commissie van 1929.

Terwijl nog in Juli 1928 de Regeering, in antwoord op onzen aandrang in den Volksraad om door middel van een z.g. Hooge Bezuinigings-commissie de zoo onrustbarend uitgegroeide organisatie van het staatsbeheer eens te doen beoordeelen, zich afwijzend daartegenover had gesteld, omdat volgens Haar de bezuinigingsinspectie van de Generale Thesaurie voor dat werk reeds met succes in actie was, kwam drie maanden later diezelfde Regeering plotseling met een vrij belangrijken post op de suppletoire begrooting, ten behoeve van de uitzending uit Nederland van een oud-Directeur van Financiën als een soort Regeerings-commissaris „met den rang en de statie van een lid van den Raad van Ned.-Indië", voor „een onderzoek naar de personeels-formaties in 's lands dienst", later nader gepreciseerd als „een onderzoek naar de efficiency van de personeels-formaties en van de werkwijzen in 's lands dienst." Deed al dadelijk deze wijziging op zoo korten termijn in de Regeerings-houding vreemd aan, evenzeer trok de aandacht de stuntelige wijze, waarop de taak van den nieuwen hoogen ambtenaar werd beschreven; want het lag toch voor de hand, dat, om tot logische resultaten te komen, eerst een herziening van de werkwijzen moest plaats hebben, alvorens men tot den opbouw van logische personeels-formaties kon komen. Verder was de vraag gerechtvaardigd: hoe zal deze ééne man een dergelijke taak komen volvoeren? Als een soort bezuinigingsdictator? Neen, van hem werd slechts een rapport verwacht binnen den tijd van twee jaren.

Deze opvallende bijzonderheden van het Regeerings-voorstel versterkten het reeds op andere gronden gebaseerde vermoeden, dat de uitzending van bedoelden persoon in zulk een merkwaardig geteekende positie, inderdaad een andere bedoeling had dan een ernstig onderzoek naar de efficiency van het staatsbeheer in Ned.-Indië. Een en ander deed in den Volksraad een vrij heftig verzet tegen den begrootings-post ontstaan — ook al weer op vreemd aandoende wijze bestreden door den Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken — uiteindelijk culmineerend in een amendement, dat beoogde den post zoodanig te veranderen, dat wel een bedrag zou worden bestemd voor het doel: een onderzoek naar de efficiency van het staatsbeheer, doch met in de toelichting daarbij, dat de voor dien arbeid te benoemen Commissie — de Regeering had reeds toegegeven aan den wensch van den Volksraad om van den eenling een commissie te maken — zou komen te staan onder voorzitterschap van een lid van den Raad van

Ned.-Indië of een anderen reeds aanwezigen hoogen ambtenaar.

Dit amendement werd door een misverstand bij een drie-tal leden van den Volksraad, achteraf openlijk door een hunner betreurd, op het kantje af verworpen. De Regeering kreeg dus Haar zin; de kostbare uitzending van den oud-Directeur van Financiën „met den rang en de statie van een lid van den Raad van Ned.-Indië", had plaats. En wat was tenslotte het resultaat? Nadat gedurende ruim een jaar de arbeid van de Commissie tot doelwit had gediend voor den spot van heel het ambtenaren-dom, moest in Juli 1930 de Regeering in den Volksraad erkennen, „dat er wel nuttige wenken waren geleverd, maar niet dat resultaat was bereikt, dat gehoopt was."!

Begin 1931 werd de Organisatie-Commissie ontbonden, nadat in den Volksraad over hare wijze van arbeiden nog de noodige harde noten waren gekraakt. De voorzitter was intusschen effectief lid van den Raad van Ned.-Indië geworden in een vacature, die volgens de traditie toekwam aan een hoogen functionaris uit het korps B.B.-ambtenaren.

Voor het land was men toen weer even ver als vóór den aanvang van de beschreven comedie: Ned.-Indië bleef zitten met een constructie van zijn staatsbeheer, die onlogisch, un-efficient, oneconomisch was. Men zou een nieuwe poging tot ingrijpende verbetering hebben verwacht, toen de wereld-crisis ook de Indische schatkist stelde voor moeilijkheden, als nooit tevoren gekend. Maar neen, men ging ter bezuiniging alleen aan het inkrimpen van de personeels-formaties, incidenteel dan hier dan daar wat afplukkend. En blijkens het hierboven vermelde bericht zal ook nu slechts weer werk op kleine schaal kunnen worden verwacht. Zou men dan daarginder nooit kunnen komen tot arbeid in de groote lijn?

In het ondervolgende wil ik nu allereerst eens een en ander in herinnering brengen omtrent de gevolgen van de uitbreiding der overheids-bemoeienis in Ned.-Indië in deze eeuw, om daarna de aandacht te vragen voor wat ik zou willen noemen eenige losse denkbeelden voor een hervorming van de organisatie van het staatsbeheer.

De organisatie van wat officieel heet „het algemeen bestuur" in Ned.-Indië, onderging in de laatste vijfentwintig jaren een geweldigen uitgroei. Het na 1900 ingetreden z.g. ethisch koloniale Regeeringsbeleid, dat het vroegere „besturen en beheeren" verving door „besturen, beheeren en opvoeden", zoomede de ontwikkeling van handel, landbouw en scheepvaart, waarvoor in verschillende opzichten ook nieuwe overheids-zorgen noodig waren.

brachten mede een uitdijen der bemoeienis van die overheid op velerlei gebied in zoodanige mate, dat er een bijna niet meer te overziene, want incidenteel uitgebouwde constructie van het staatsbeheer ontstond; zóó onoverzichtelijk, dat men ongeveer 1920 te Buitenzorg bijv. op geen duizenden na kon schatten, hoeveel ambtenaren er in 's lands dienst waren en hoeveel het totaal aantal ambtenaren maandelijks aan inkomen genoot. Toen in genoemd hoog-conjunctuur-jaar de Gouverneur-Generaal Graaf van Limburg Stirum het royale gebaar maakte van aan alle ambtenaren — sedert zoo lang in slechte financieele condities levend — een maand traktement extra te doen uitbetalen, kon de toenmalige Directeur van Financiën op geen millioen na nauwkeurig opgeven, hoeveel dat aan de schatkist zou kosten! Eerst in 1928 of 1929 had het na 1925 ontstane Bezoldigingskantoor een statistiek omtrent de ambtenaren in verschillende klassen en hunne bezoldigingen gereed, die echter toen alweer achterhaald was door de snelle uitbreiding der korpsen overheids-personeel, welke uitbreiding gedurende het Gouv. Generaalschap van Jhr. Mr. de Graeff 25 % schijnt te hebben bedragen!

Dat een incidenteel uitgroeiende constructie van het algemeen bestuur weinig logisch en daardoor weinig efficient moet zijn en oneconomisch moet werken, ligt voor de hand. En het was dus een goede gedachte in Maart 1921 van den toen nieuw opgetreden Gouv.-Generaal Mr. D. Fock, om een commissie te benoemn, de z.g. „Bestuursverkavelings-Commissie", die een reorganisatie van het staatsbeheer in zijn vollen omvang zou hebben te bestudeeren. Die Commissie heeft in 1923 een lofwaardig rapport ingediend met twee voorstellen, de plannen A en B, waarvan het eerste van meer beperkten aard was ter uitvoering met de minste kosten. Beide plannen zijn echter papier gebleven, ondanks den herhaaldelijk in den Volksraad door mij namens mijn politieke fractie uitgeoefenden aandrang. Eerst heette het van Regeeringszijde tijdens den na 1921 ingetreden ongunstigen conjunctuur-toestand, dat er geen geld was voor dergelijke hervormingen; later, toen de financieele hemel weer was opgeklaard, dat die reorganisatie niet urgent was. In beide gevallen vergat men de oer-waarheid, dat toch steeds een goede organisatie reeds het halve werk beteekent en dus vanzelf een altijd gewenschte bezuiniging zal meebrengen, vooral op den duur. Had men bijv. destijds uitvoering gegeven aan het in de plannen der Verkavelings-Commissie vervatte voorstel tot instelling van een Departement van Verkeer, thans wederom in behandeling, er zou ons vermoedelijk heel wat bespaard zijn gebleven van wat in de jongste tien jaren veel te royaal is uitgegeven op verschillend gebied.

Ik heb in den Volksraad mijn strijd voor een betere organisatie van het staatsbeheer gevoerd van 1923—1930. Wel had ik eenig succes met partieele aangelegenheden, waarin onze fractie het initiatief nam of waar zij haar steun aan verleende, zooals de omvorming van den vroegeren Burg. Gen. Dienst in den Dienst voor de Volksgezondheid, de reorganisatie van de politie v.w.b. de overdracht van de taak der z.g. Gewapende Politie in de buitengewesten op de Infanterie van het leger en de instelling van de Generale Thesaurie als algemeen controleerend orgaan met een z.g. bezuinigings-inspectie. Wat ik echter niet mocht beleven in dien tijd, dat was, zooals reeds gezegd, de door mij beoogde reorganisatie van het geheel in de groote lijn. Ik was dan ook tot mijn leedwezen genoodzaakt, in een van mijn laatste redevoeringen te constateeren, dat de Nederlandsch-Indische Regeeringen van de voorbije tien jaren niet alleen geen organisatorische talenten hadden getoond, maar bepaaldelijk waren te kort geschoten in de herziening der organisatie van een beheer, dat reeds lang niet meer voldeed aan wat men zou kunnen noemen moderne eischen van efficiency. Tot zoover de geschiedenis.

Ik wil thans overgaan tot bespreking van eenige onderdeelen van dat staatsbeheer, waarvoor een onjuiste constructie in den loop der jaren ontstond en leidde tot soms wel zeer schadelijke gevolgen.

In het Departement van Gouvernements-Bedrijven zijn vereenigd een aantal bedrijven en diensten van heterogenen aard, waarmee door het Gouvernement uiteenloopende doeleinden worden nagestreefd. Zoo is het uiteraard nadrukkelijk het doel van gouvernements-mijnen (steenkolen, goud, zilver enz.) om winst, liefst zooveel mogelijk winst te maken. Met de Post-, Telegraaf- en Telefoondiensten zal ook gaarne eenige winst verkregen worden[1]); groote winsten zouden hier misplaatst zijn, want wijzen op te hooge tarieven.

De Staatsspoor- en tramwegen, in ons land hier in normale tijden een winst-bedrijf, hebben in Ned.-Indië deels een sociale taak te volvoeren door het openleggen van nieuwe streken voor landbouw, handel of industrie. Er is daar menige nieuwe lijn gebouwd, waarvan men zeker wist, dat zij gedurende de eerste vijf à tien jaren verlies zou opleveren. De winsten, gemaakt van goed rendeerende lijnen, vielen alzoo dikwijls geheel of gedeeltelijk weg tegen de verliezen op die z.g. pionier-lijnen. Aan den dienst als geheel kan dus bijv. slechts den eisch van self-

[1]) De Indische Regeering stelde bij zekere gelegenheid in den Volksraad slechts den eisch van self-supporting.

supporting worden gesteld, waaronder dan vanzelfsprekend begrepen betaling van rente en aflossing van het door het Gouvernement in den dienst gestoken kapitalen.

Ondanks nu deze zoo voor de hand liggende grondgedachten, kregen we in Indië in den Volksraad gedurende eenige jaren achter elkaar van Regeeringszijde de merkwaardige voorstelling van zaken, alsof het bij het Departement van G.B. te doen was om de resultaten van het Departement als geheel! De toenmalige Directeur leverde als Regeerings-gemachtigde elk jaar in den Volksraad een opsomming van de ramingen der door de bedrijven en diensten te maken winsten, *welke dan unverfroren bij elkaar werden opgeteld!* [1]). De uitkomst scheen soms lang niet ongunstig te worden, vooral dank zij het groote aandeel, dat de tin en het zout daarvoor leverden. En het was dan dat totaal, dat de Regeering een veel te optimistisch oordeel deed uitspreken over *de* Gouvernements-bedrijven en diensten, ondanks de ernstige bedenkingen, die uit den Volksraad werden gemaakt tegen zekere bedrijven en diensten afzonderlijk, waarbij soms wel zeer scherpe veroordeelingen werden uitgesproken over de bij de VIIIe begrootings-afdeeling geleverde z.g. bedrijfsrekeningen.

Wat waren nu overigens de gevolgen van de beschreven gedragslijn der Regeering? Dat Zij niet voldoende aandacht schonk aan de op logische basis te eischen resultaten van de bedrijven en diensten afzonderlijk, zoodat deze — ook al bij gebrek aan een veel te lang uitgebleven bedrijven-wet — zich niet instelden op het te bereiken doel. En dat ondanks uit den Volksraad herhaaldelijk van deskundige zijde gemaakte bezwaren, jarenlang bedrijven werden voortgezet (de beruchte goud- en zilvermijn Tambang Sawah en zekere kolenmijnen), die steeds maar met verlies werkten en die pas nu onder den drang der crisis-omstandigheden zijn gesloten.

Men heeft dus jarenlang wel zeer oneconomisch gehandeld met de gouvernementsbedrijven en diensten. Had men tijdig uitvoering gegeven aan het voorstel der hierboven reeds genoemde Verkavelings-Commissie van 1921 tot splitsing van het Departement van G. B. in een voor Verkeer en een voor Winstbedrijven, dan zou eenerzijds de combinatie van al wat het verkeerswezen betreft, hebben kunnen leiden tot logische samenwerking met de daarvan het gevolg zijnde efficiency, zouden anderzijds de winstbedrijven elk op een juist omschreven doel zijn ingesteld

---

[1]) Men kan de eerste dier opgaven vinden in de Handelingen van den Volksraad, 1e gewone zitting 1922, blz. 798.

geworden, met ook een samenwerking waar zulks mogelijk was, bijv. in de inspecties.

Moge dat er dan nu eindelijk eens van komen!

Een tweede Departement, welks constructie een bespreking (hier vanzelfsprekend slechts oppervlakkig) alleszins waard is, om te laten zien, hoe zij niet moet zijn, is dat van Binnenlandsch Bestuur.

Men zal uiteraard veronderstellen, dat onder den Directeur van dit Departement steeds alle bestuurs-aangelegenheden ressorteerden. Dat is echter niet zoo. Toen na 1900 door het gewijzigde Regeeringsbeleid en den snellen uitgroei der Ned.-Indische maatschappelijke verhoudingen, belangrijke veranderingen in de bestuurs-constructie noodig waren, werd de leiding en uitvoering daarvan niet opgedragen aan het Departement, maar stichtte men daarvoor afzonderlijke organen, los daarvan, met liefst dure hooge regeerings-commissarissen aan het hoofd. Zoo bijv. voor de z.g. bestuurs-decentralisatie, d.i. het in het leven roepen van plaatselijke en gewestelijke autonomie en later voor de z.g. bestuurs-hervorming d.i. het inrichten van provincies en gouvernementen.

Is het aanwijzen van een terzake bijzonder bekwaam man wel te aanvaarden voor het maken van het eerste ontwerp voor zulk een wijziging, de verdere doorvoering is toch zeker de zaak van den Directeur van het Departement. Het Departement bleef er echter naast en voelde zich daar ook wel wat verdrongen. Zoo ontstond er zelfs een voelbare tegenstelling tusschen gemeente- en provincie-wezen eenerzijds en het oude B.B. anderzijds. En toch zal uiteindelijk dit oude B.B. zelfs geheel moeten opgaan in dat provinciale bestuur! Wie daaromtrent meer wil weten, moge ik verwijzen naar het boek van Mr. J. Schrieke *De Indische Politiek*, blz. 84, e.v.

Concentratie van alle organen voor de bestuursvoering in het Departement lijkt mij dus om redenen van efficiency en ook alleen al om der wille van de logica een eerste eisch. Het Departement ware dan voortaan niet meer te betitelen als „van Binnenlandsch Bestuur" (was er ooit „buitenlandsch bestuur?"), maar van „Bestuurszaken".

Bij dit Departement waren m.i. verder onder te brengen de Kantoren voor Inlandsche, Chineesche en Japansche zaken. Over het eerste — thans ressorteerend onder Onderwijs, onder-afd. Kunsten en Wetenschappen!! — is reeds jarenlang veel te doen geweest, wijl het B.B. er een ongewenschten dwarskijker in zag. De Regeering wilde echter geen indeeling bij het Departement van B.B., wijl Zij, naar het heette, in dat Kantoor „een steeds mur-

melende bron van inlichtingen" meende te hebben, die als het ware een aanvulling van, misschien wel contrôle op die van bestuurszijde konden zijn. Hoewel voor dezen gedachtengang iets te zeggen is, lijkt het toch zuiverder de beide organen samen te brengen en aldus aan die controverse een einde te maken. Aan het Hoofd van het Kantoor moet m.i. echter wel een groote mate van vrijheid van bewegen worden geschonken; indien dan zijn rapporten in originali aan de Regeering worden gezonden, eventueel voorzien van commentaar door den Directeur van het Departement persoonlijk, zal die Regeering aldus toch kennis krijgen van de opbrengst van haar „murmelende bron", terwijl het Departement er mede zijn voordeel van heeft.

Van het Departement voor Bestuurszaken zal m.i. moeten worden afgenomen de Afdeeling „Politie", welke logisch thuis behoort bij het Dept. van Justitie in de drie-eenheid Justitie—Politie—Gevangeniswezen. Immers, was vroeger in de oude verhoudingen de politie inderdaad een machtsmiddel eigenlijk in de directe hand van den B.B.-ambtenaar, thans is zij, met aan het hoofd den Procureur-Generaal als z.g. „politioneel geweten", meer een Regeerings-orgaan geworden. Als zoodanig behoort zij, zooals ik reeds zeide thuis bij het Dept. van Justitie. Het zal dan voortaan ook niet meer de B.B.-mentaliteit zijn, die de organisatie en het gebruik van de politie beheerscht of beïnvloedt, maar het algemeen regeerings-beleid.

Tot zoover het Departement voor Bestuurszaken.

Een derde kwestie in de organisatie van het staatsbeheer, die onder de oogen ware te zien, is die van de instelling van een Departement van Landsverdediging inplaats van de nu bestaande Departementen van Oorlog en Marine. Ook hierover kan ik in het bestek van dit artikel slechts kort zijn, doch zou ik er allereerst eens op willen wijzen, hoe vreemd het wel is, dat er voor onze „Staats"-Marine in Nederland geen Departement voor het Koninkrijk meer bestaat, terwijl er in Ned.-Indië wel een Departement der Marine is en die Marine in allerlei aangelegenheden toch niet ressorteert onder den Gouverneur-Generaal, maar onder der Minister van Defensie voor Nederland. Prof. Eigeman heeft deze kwestie zijdelings behandeld in een kort-geleden verschenen brochure, door de reis van Minister Deckers naar Ned.-Indië staatsrechtelijk in beschouwing te nemen.

Tusschen twee haakjes: in een bespreking van die brochure, werd de veronderstelling geopperd, dat de reis van den Minister mogelijk verband had gehouden met het voornemen om de Koninklijke Nederlandsche Marine geheel te splitsen en dus een zelfstandige Indische Marine in het leven te roepen op gelijke

basis als waarop het Koninklijke Ned. Indische Leger staat. Als er iets is, waartegen ik zou willen waarschuwen in het belang van de hechtheid van het Koninkrijk, dan is het tegen het breken van deze Staats-Marine, die in feite een band van zeer groote effectieve en ideëele beteekenis is voor die hechtheid.

Het Departement der Marine in Ned.-Indië is thans onnatuurlijk groot, doordat de Afdeeling Scheepvaart er is ondergebracht. Deze staat er echter zeer zelfstandig in en heeft bijv. een eigen regeerings-gemachtigde in den Volksraad. Logischer-wijze zal die afdeeling t.g.t. moeten overgaan bij het a.s. nieuwe Departement van Verkeer. Hoe de samenvoeging van het Dep. v. Oorlog en het na de afscheiding van Scheepvaart zooveel kleinere Departement der Oorlogs-Marine tot een Departement voor Lands-verdediging kan plaats hebben, wil ik thans buiten bespreking laten. Voor de defensie zou die samenvoeging wellicht hetzelfde gunstige resultaat kunnen hebben, dat op militair-wetenschappelijk tererin is gevonden — naar mij uit goede bron werd verteld — op de Hoogere Krijgsschool in Den Haag, door de intensieve samenwerking van de leeraren der Leger- en Marine H. K. Sn. bij de behandeling der defensie-vraagstukken.

Het Departement van Onderwijs zal m.i. een beschouwing van anderen aard moeten ondergaan. De vraag is n.l. gerechtigd, of het mogelijk en wenschelijk is, de onderwijs-voorziening voor een zoo uitgestrekt en zoo heterogeen gebied als Nederlandsch-Indië, blijvend vol te houden van uit één centraal punt. Er zal uiteraard wel steeds een centrale *leiding* moeten bestaan om het karakter vooral van het z.g. Westersch onderwijs, uniform te doen zijn; maar naar ik meen zal de *voorziening* met scholen in de toekomst provincies- en gouvernements-gewijze [1]) moeten plaats hebben voor de bijzondere nationale behoeften van die min of meer autonome gebiedsdeelen naar hun eigen aard *en grootendeels op hun eigen kosten.* Thans is „Vadertje Regeering" degene, die maar voor alles moet zorgen; en daarbij worden door z.g. vertegenwoordigers in den Volksraad eischen gesteld, die meermalen buiten financieele mogelijkheden gaan [2]).

Wat ik hier aan reorganisatie van het onderwijs bepleit, is, zooals bekend, zeker niets nieuws; in ons eigen land is de voorziening met scholen zelfs nog meer gedecentraliseerd; zij geschiedt n.l. in hoofdzaak van gemeente-wege en in de laatste

---

[1]) Benevens in enkele groote centra door de zorg van de gemeentebesturen.

[2]) Referte de verwerping van de Onderwijs-begrooting door den Volksraad eind Augustus j.l.

jaren zelfs meer en meer op particulieren grondslag door vereenigingen al dan niet van kerkelijke origine.

Tenslotte nog een enkel woord over een der staatsrechtelijke instellingen van het Algemeen Bestuur in Ned.-Indië, den Raad van Ned.-Indië. Zou ook de constructie hiervan een herziening kunnen ondergaan, die tevens bezuiniging brengt? Volgens persberichten is een vermindering van het aantal leden van zeven op vijf in overweging geweest, doch moet dit voornemen afgestuit zijn bij den Minister v. Koloniën. Ik zou terzake het navolgende onder de aandacht willen brengen.

Het is toch wel zeker, dat na de instelling van den Volksraad de Raad van Ned.-Indië als mede-regeerend orgaan aan beteekenis heeft verloren. En waar nu tegelijkertijd de positie van de Directeuren der Departementen door de uitbreiding hunner bevoegdheden en door hun optreden als regeerings-gemachtigden in den Volksraad, zoomede door hunne vereeniging in den Raad van Departementshoofden in belangrijkheid toenam, werd van meerdere zijden reeds aangedrongen op een algeheel vervangen van den Raad v. Ned.-Indië door den Raad van Departementshoofden, Ik moge ook voor deze kwestie verwijzen naar het reeds genoemde boek „De Indische Politiek" van Mr. J. Schrieke, waarin beschreven wordt, hoe de Raad van N.-I. in den gang van zaken thans dikwijls een hinderlijke rem is te achten.

Toch zou ik persoonlijk geen voorstander zijn van het doen verdwijnen van den Raad van Ned.-Indië, omdat m.i. de Gouverneur-Generaal in zijn nog steeds autocratische positie behoefte heeft aan een hem zeer nabij staand hoog advies-college, dat dan echter ook het uitgesproken karakter van een „Privy-Council" moet hebben. In dezen vorm en voor dat doel zou vermoedelijk wél volstaan kunnen worden met een aantal van 5 leden, waarvan tenminste één en ten hoogste 2 van inheemschen oorsprong. Wanneer dan tegelijkertijd met deze wijziging ook de financieele positie der leden werd gelijk gesteld met die van de Departements-hoofden, een kwestie waarover in den Volksraad in 1930 een belangrijk debat werd gevoerd (helaas zonder succes) bij de behandeling van de zich daarvoor uitsprekende Motie-Kerkkamp, dan zou de reconstructie van den Raad van Ned.-Indië tevens een aanmerkelijke bezuiniging kunnen meebrengen.

In dit tweede gedeelte van mijn opstel gaf ik slechts, wat ik hierboven noemde, eenige losse denkbeelden voor de hervorming van het staatsbeheer in Ned.-Indië. Zij maken uiteraard geen aanspraak op de beteekenis van oplossingen voor het vraagstuk, zij bedoelden meer aan te toonen, op welke punten o.m. veranderin-

gen noodig of gewenscht zijn en in welken geest zulks zou kunnen plaats hebben.

Door mijn artikel als geheel hoop ik aangetoond te hebben, hoe noodig het is, juist onder de heerschende omstandigheden, om het reorganisatiewerk nu eens terdege aan te vatten. Begrijpt men de noodzaak daarvan niet in Ned.-Indië, dan zou terzake een „aanwijzing" kunnen plaats hebben, uitgaande van het Opperbestuur in Nederland.

Java-suiker... een actueel vraagstuk

DOOR

Dr. A. DE GRAAFF.

---

1. Het is nog kort geleden, dat er nauwelijks twijfel aan bestond of de suikerindustrie van Java was een der meest hechte steunpilaren van het economisch leven van Nederlandsch-Indië. Ook nu nog, nu de moeilijkheden een ongekenden omvang hebben gekregen en in een uitvoerige publicatie met zooveel nadruk is gewezen op de zeer zwakke plekken in de Java-suikerindustrie en de vele gevaren, die haar bedreigen, kunnen velen zich niet voorstellen, dat die steunpilaar, die men nog zoo onlangs van goud waande, slechts van blik blijkt te zijn en geen druk meer kan verdragen.

De suikerindustrie had de periode onmiddellijk na den wereldoorlog glansrijk doorstaan en mocht zich sindsdien in een groote ontwikkeling verheugen. Men waande zich immuun voor crises en de toestand van het oogenblik is dan ook voor velen een verrassing. Helaas heeft men moeten ervaren, dat er op aarde niets bestendigs is en dat ook in de suikerindustrie de magere jaren de vette zullen opvolgen.

In een kortelings verschenen boekje, getiteld: „De invloed der huidige wereldstroomingen op de Java-suikerindustrie"[1]) hebben de Directies der Nederlandsch Indische Handelsbank N.V. en Nederlandsch Indische Landbouwmaatschappij N.V. een beschrijving gegeven van de oorzaken, die naar haar meening hebben geleid tot de moeilijkheden, waarin de Java-suikerindustrie zich thans bevindt. Daarin wordt gewezen op de huidige wereldstroomingen, die geleid hebben tot een vrijwel algemeene ontwrichting van het economische leven. Voorts wordt aangetoond, dat de met de Chadbourne-overeenkomst ingeslagen weg geen uitkomst kan brengen en vindt men erin behandeld, welke gevolgen dit heeft gehad voor de Java-suikerindustrie.[2])

---

[1]) Amsterdam, 1932.

[2]) Men zie in het bijzonder Hoofdstuk IV: De bestaande organisaties der Java-suikerindustrie.

Zooals de titel reeds aangeeft en waarop ook in de rest van het werkje zeer de nadruk is gelegd [5]), zijn de moeilijkheden te wijten aan omstandigheden buiten de Java-suikerindustrie gelegen en is het absoluut onmogelijk maatregelen te nemen, die zouden kunnen voorkomen, dat de Java-suikerindustrie den invloed dier omstandigheden ondergaat.

Hoewel dit alles zeer juist is, doen zich, ondanks deze uitvoerige verhandeling, nog vele vragen voor. Een van de voornaamste daarvan is zeker, in hoeverre de huidige moeilijkheden mogelijk zijn geaccentueerd door de houding van Java zelf en in hoeverre het mogelijk is, dat de crisisgevolgen voor de Java-suikerindustrie hadden kunnen worden verzacht. In de bedoelde brochure heeft men zich er toe bepaald om hetgeen verkeerd geacht wordt te signaleeren, in de politiek, die door het Vispbestuur bij zijn verkoopen gevolgd is.

Maar afgezien van dit alles, moet het iedereen, die een kleine studie maakt van Indië als productieland van meerdere agrarische producten, opvallen, dat deze hoewel zij toch alle evenzeer door de veranderde wereldverhoudingen worden getroffen, zich daaronder zoo geheel verschillend gedragen. Hetgeen toch ongetwijfeld de vraag doet opkomen, waar de oorzaken hiervan wel zouden kunnen liggen.

Wanneer men de courantenberichten mag gelooven, die in den laatsten tijd bijna dagelijks over de Java-suikerindustrie worden gepubliceerd, dan zou de Nederlandsch Indische Regeering zich erover hebben uitgelaten, dat zij niet afwijzend staat tegenover een actief optreden harerzijds. Ongetwijfeld zal deze er zich toe bepalen zich slechts in te laten met de moeilijkheden van het oogenblik, zonder zich te veel met het verleden bezig te houden. Daabrij zal dan een keuze gedaan moeten worden, in welke richting men werkzaam zal willen zijn. Wij meenden, dat het in dit verband zijn nut kan hebben een en ander mede te deelen over enkele typische karaktertrekken van den groei en de organisatie van het Nederlandsch Indische bedrijfsleven en van het door producenten van landbouwproducten in Nederlandsch-Indië toegepaste systeem van distributie. Het spreekt vanzelf, dat daarbij de suiker op den voorgrond zal staan.

2. Toen onze voorouders in de dagen van de Oost-Indische Compagnie naar de Oost trokken met de bedoeling de daar groeiende producten te bemachtigen en hen door de Nederlandsche handel in West-Europa te doen verspreiden, betaalden zij,

---

[5]) Ten deze moge worden opgemerkt, dat de helft van het boekje uit algemeene beschouwingen bestaat.

hetgeen gekocht werd, steeds à contant. Maar langzaam aan, naarmate men in deze streken wat meer inburgerde, ging men verder. Toen de Oostersche artikelen een grootere bekendheid onder het West-Europeesche publiek hadden gekregen en men er dientengevolge meer belang bij kreeg de bedoelde producten niet slechts incidenteel, maar meer regelmatig en in grootere hoeveelheden aan te voeren, wilde men zich ten aanzien van de levering meer zekerheid verschaffen. Daardoor kwam men er toe pressie op de bevolking uit te gaan oefenen en daar, waar deze de kosten van den aanplant niet meer uit eigen zak kon betalen — dan wel om andere redenen tijdens den groeitijd van het product geld noodig had — ging men nog een stap verder en werd tot credietverleening over gegaan.

Dezen vorm van financiering van den agrarischen landbouw vindt men overal terug. Men vond hem in den Europeeschen graanbouw, in de Vereenigde Staten, in den wolhandel en men vindt hem nog in jonge en kapitaalarme landen als Argentinië, Chili en China. Dezen vorm vindt men overal daar, waar de handel een verzamelende taak heeft en zich ten doel stelt het product in de binnenlanden op te koopen en vanuit gecentraliseerde marktplaatsen over de rest van de wereld te vervoeren. De handel, die de schaarschte der producten kent, weet dat hij alles moet doen om te trachten het product zoo snel mogelijk meester te worden. Vandaar, dat hij den producent opzoekt en middels hem het productieproces beheerscht.

Onder deze verhoudingen was de financiering van zijn bedrijf voor den agrarischen producent eenvoudig. Hij benoodigt slechts de middelen om zijn bedrijfswerktuigen te koopen en in zijn levensonderhoud te voorzien. Ook wanneer hij zelfs deze niet heeft, kan hij zijn bedrijf voortzetten. In Argentinië bijv. stellen de opkoopers de landbouwwerktuigen ter beschikking en voorzien zij den landbouwer van de hoogst noodzakelijke levensbehoeften, wat zij aan het eind van den oogst met hem verrekenen. Beschikt de landbouwer zelf over voldoende kapitaal, zoodat hij niet aan de opkoopers gebonden is, dan verkoopt hij in ieder geval zijn product na den oogst direct en à contant. Van huis uit is de agrarische producent altijd credietnemer, nooit credietgever.

Het is vanzelfsprekend, dat ook later, toen de landbouwers door de groote maatschappijen werden vervangen en de grootlandbouw zijn intrede deed, deze lichamen bij hun financiering er mede rekening hielden, dat zij slechts de beschikking behoefden te hebben over kleine kapitalen, voldoende om te voorzien in de constant benoodigde en duurzame bedrijfsmiddelen.

Ook in de suikerindustrie op Java heeft zich deze geschiedenis op gelijke wijze afgespeeld. Aanvankelijk waren het de Europeesche handelskantoren — men bezie de afkomst van de tegenwoordige groote exporteurs — die, om aan het voor den handel benoodigde product te komen, vestigingen in het leven riepen in de kustplaatsen op Java, die als inkoopkantoren moesten fungeeren. Zij hadden slechts tot taak te zorgen, dat de Europeesche kantoren aan materiaal konden komen en daarvoor gaven zij gedurende den groeitijd aan de producenten crediet. Het zijn van ouds de handelaren en niet de producenten geweest, die over de groote kapitalen beschikken. Daarbij komt, dat de financieele cyclus medewerkt, dat de handel den producenten crediet kan geven. Immers de voorraden bij den handel komen vrij, dus zijn kapitaalbehoefte daalt, naarmate het groeiproces van den nieuwen oogst vordert en derhalve de kapitaalsbehoeften van de producenten stijgen.

Hoewel formeel en uiterlijk de verhoudingen wel gewijzigd zijn, is in hun wezen tot op heden geen verandering gekomen. Wel onderging de Java-suikerindustrie in de zeventiger jaren een verandering, toen aan de gedwongen cultures op Java geleidelijk een einde kwam en deze door vrije cultuur werd vervangen. Het Europeesche kapitaal begon zijn intrede te doen. De vestigingen op Java groeiden uit tot zelfstandige kantoren, wier financieele taak steeds minder werd, naarmate het voor de industrie benoodigde kapitaal steeds toenam. Onder den invloed van de technische vindingen, die hier in toepassing gebracht konden worden, omdat na de helft van de 19e eeuw ook vanuit Europa meer investeeringskapitaal naar Java vloeide, werd het in de industrie geïnvesteerde vaste kapitaal, dat niet in één jaar omloopt, steeds grooter. Dit kapitaal werd niet door den handel verstrekt, die in verband met zijn eigen karakter slechts in tijdelijke kapitaalbehoeften kon voorzien. Vandaar dan ook, dat ook de producenten kapitaalkrachtiger moesten worden. Maar steeds, en dat geldt tot op den huidigen dag, beperkt zich hun kapitaalkracht tot het in de vaste goederen geïnvesteerde bedrag. Voor de bereiding van den oogst gebruiken zij als van ouds het crediet, dat nu niet meer verstrekt wordt door de exporteerende handelaren, maar door de banken. Maar ook nu bleef — en daarvan getuigt het consignatiecontract — de credietgever de instantie, die den oogst voor den producent verkocht en met wie hij na afloop van den oogst afrekende. Voor den producent zelve is dus niets gewijzigd.

Ook de producenten bleven zich bewust, dat het voor hen niet noodig was over groote kapitalen te beschikken. Zij voelden zeer

goed, dat rijkdom den agrarischen producent niet past en moet leiden tot een inefficiënt gebruik van het kapitaal. Zeer duidelijk komt deze gedachte tot uiting in de dividend- en reserveeringspolitiek van de ouderwetsche zuivere cultuurmaatschappijen. Zij hebben bijna altijd de gewoonte gehad al hun winst, voorzoover die dan niet zooals hieronder betoogd, besteed kon worden, in dividend uit te keeren. Van daar, dat hier de zeer wisselende dividenden ontstonden, die het eene jaar zeer groot zijnde, soms het volgende jaar tot niets werden teruggebracht.

Evenzoo uit zich dit verschijnsel in hun reservevorming. Een deel der winsten werd aangewend voor de benoodigde verbeteringen in het bedrijf, maar wat daarna overbleef kwam voor uitkeering in aanmerking. Deze maatschappijen beschikten slechts over een kleine reserve, die moest dienen als waarborg tegen eventueele groote verliezen en die men, volkomen terecht, steeds buiten het bedrijf belegde. In dit verband is het zoo merkwaardig om te wijzen op de geheel andere kapitaalspolitiek van de latere maatschappijen, die geen zuivere cultuurondernemingen meer zijn. Omdat daar de gelegenheid bestond het kapitaal elders in het bedrijf aan te wenden, voerden zij een geheel andere financieele politiek, die echter voor de oude cultuurmaatschappijen totaal ongeschikt is, omdat daarmede het bedrijf een totaal ander karakter zou krijgen.

Eerst in de laatste jaren is in de credietverhoudingen een kleine verandering ingetreden. De groote winsten, die na den oorlog door de suikermaatschappijen gemaakt zijn, hebben hen in steeds mindere mate van crediet afhankelijk gemaakt en hen in staat gesteld een deel der oogstkosten met eigen middelen te financieren. Echter is dit laatste, zooals direct moet worden opgemerkt, onnatuurlijk en zal er bij minder overvloedige winsten of bij verliezen, zooals thans het geval is, direct een einde aan dit verschijnsel moeten komen.

3. Bezien wij thans de zaak van den anderen kant, n.l. van de zijde van de producenten. Immers zij zijn het, die op het oogenblik met groote voorraden opgescheept zitten. Daarom moeten wij nu den suikerproducent losmaken uit het groote geheel, waarin wij hem hierboven beschouwden en hem afzonderlijk bezien. De vraag, die dan opgelost moet worden is: Welke wijze van distributie moet de agrarische producent in het algemeen en eventueel de suikerproducent in het bijzonder kiezen om den afzet in overeenstemming te houden met de financieele structuur van het bedrijf?

Wij hebben reeds gezien, dat zoolang de handel nog de crediet-

gevende functie had en de producenten eigenlijk niets anders waren dan een werktuig in hun handen, de distributie van het product eenvoudig geen vraagstuk was, maar direct geschiedde nadat het geproduceerd was. De handel zorgde wel voor de verdeeling over de afzetgebieden en de afzettijden.

Ook later, toen de credietgevende functie in andere handen was overgegaan en de producenten, althans in sommige branches, een meer of minder groote mate van zelfstandigheid kregen, waardoor zij zelf over het tijdstip van hun afzet konden beslissen, kwam hierin geen verandering. De producenten bemerkten dadelijk, dat zij niet de middelen hadden om voorraden te houden en dat de geldschieters hen wel de credieten gaven om den oogst te bereiden, maar deze niet continueerden, als de producenten het doel hadden om de voorraden om eene of andere reden op te gaan slaan. Daarom bleef de producent de oude politiek trouw. Hij verkocht zoo snel mogelijk tegen den prijs, die op dat moment te maken was. Een cumulatie van voorraden was bij hem niet op haar plaats.

Men kan den afzet der producten in deze vergelijken met de loozing van het Rijnwater. Daarbij is Zwitserland de producent en Nederland is het distributieorgaan. Wat deden nu onze voorouders? Zij bouwden dijken, loozingen enz., kortom zij zorgden ervoor, dat het water zoo snel mogelijk den weg naar zee kon vinden. Men vroeg zich niet af, of misschien in den zomer niet een periode aan zou breken, dat er bijzonder weinig water was en het in dit verband aanbeveling zou verdienen een gedeelte van het water op te houden. Waaruit dus blijkt, dat Nederland begreep, dat men er voor te zorgen had, dat de loozing op zee verband hield met den aanvoer uit het stroomgebied.

Ook de agrarische producenten hebben dit begrepen. Zij zorgden er voor, dat de afvoer (d.i. de afzet) gelijken tred hield met den aanvoer (d.i. de productie). Aan dezen eisch is gedurende vele jaren in tal van branches voldaan.

Zoo zijn ontstaan de usances bij de koffie-[4]) de tabaks- en de theecultuur, vroeger ook bij tin, om regelmatig aan de markt te brengen al het in een vorige periode geoogste product. Daarvoor koos men den vorm van inschrijving of veiling.

Het principe, dat hieraan ten grondslag ligt, is dat het niet op den weg ligt van den producent om te speculeeren in het door hem voortgebrachte artikel, doch dit aan de markt te brengen direct na de productie en daarbij genoegen te nemen met den marktprijs. Deze laatste komt bij een inschrijvings- en veilings-

[4]) Men denke aan de Max Havelaar.

systeem tot uiting, doordat er inderdaad afdoeningen tot stand komen.

Weliswaar wordt er nu en dan een partij opgehouden, maar dat geeft toch geen aanleiding tot voorraadvorming. In de inschrijvings- en veilingsreglementen is immers o.m. bepaald, dat geen partij voor den tweeden keer ter veiling of inschrijving mag worden aangeboden. Dientengevolge zijn de producenten gedwongen er zorg voor te dragen, dat de opgehouden partij uit handen van den producent in andere handen is overgegaan voordat bij de nieuwe inschrijving resp. nieuwe veiling het producenten-aanbod weder ter markt komt.

Op deze wijze blijft de producent in voortdurend contact met de markt en kan hij voortdurend nagaan in hoeverre zijn product loonend afzet vindt en in hoeverre er aanleiding bestaat voor den producent om aan zijn bedrijf uitbreiding te geven of het bedrijf in te krimpen, rekening houdende met de marge, welke er voor hem bestaat tusschen netto-provenu en kostprijs.

De bovengenoemde verkoopsystemen zijn nauw verbonden — zooals algemeen bekend is — met den aard van het te verkoopen product. In het algemeen immers krijgt men daarbij te doen met partijen, die ieder zeer verschillende qualiteitseigenschappen hebben en die juist daarom gekocht worden. Om die qualiteit te kunnen beoordeelen en derhalve te kunnen uitmaken, welke beteekenis deze partijen voor den kooper hebben, is het noodig, dat deze eerst door de a.s. koopers gekeurd zijn en derhalve daartoe eerst geproduceerd zijn.

Die branches, waarvan de eigenschappen van de verschillende qualiteiten van het product een meer uniform karakter dragen, zoodat zij in standaardmonsters kunnen worden weergegeven, voelen geen behoefte aan de bovengenoemde afzetsystemen en het idee van stapelmarkten, dat hiermede verbonden is. De a.s. koopers behoeven de partijen niet te zien, maar zij koopen op condities en standaardmonsters.

In deze branches kan de distributie voor den agrarischen producent nog vlotter verloopen. Hier behoeft men niet meer te wachten totdat het product gefabriceerd is, maar men kan het reeds verkoopen lang voordat het geproduceerd is. Waardoor de producent dus in de gelegenheid wordt gesteld alle prijs- en afzetrisico's van tevoren uit te schakelen.

Suiker is een van de producten, die voor de laatstgenoemde verhandelingswijze in aanmerking komen. De Java-suikerindustrie heeft daarom weliswaar geen gebruik gemaakt van het inschrijvings- of veilingssysteem, doch niettemin traditioneel haar verkooppolitiek gevoerd volgens hetzelfde principe, dat aan

bovenstaande systemen ten grondslag ligt, n.l. geen voorraden bij den producent en heeft dit zelfs geaccentueerd door er zorg voor te dragen, dat men uitverkocht was voordat de leveringen van de suikerfabrieken aanvingen, m.a.w. men verkocht zijn oogst niet nadat deze was binnengehaald, maar terwijl hij nog te velde stond.

Het is niet voor niets, dat men aan voorverkoopen boven verkoop uit voorraad de voorkeur gaf. Niet alleen, dat daardoor de suikerindustrie op Java kon worden gedreven met een zeer beperkt bedrijfskapitaal, doch ook omdat men op de meest economische wijze rekening kon houden met de wenschen van koopers betreffende de afwerking van het product.

De suiker toch kan in vele assortimenten worden vervaardigd en binnen zekere grenzen kan men deze afwerking bewerkstelligen overeenkomstig den wensch van koopers, die daarbij over groote ervaring beschikken om te weten, in welke afwerking zij voor het artikel, dat na koop als het ware hun eigendom is, de gemakkelijkste plaatsing kunnen vinden. En ook hier geldt: „the consumer is king."

Zoo is dan ook traditioneel de Java-suikeroogst verkocht. De banken, aan wie door het consignatiecontract de verkoop van de door hun credietnemers geproduceerde suiker was opgedragen, zorgden er voor angstvallig aan deze stelregels vast te houden. Waar zij de gevaren van het voorraadhouden en het bevriezen van hun credieten maar al te goed kenden, zorgden zij er steeds voor den oogst zoo snel mogelijk te verkoopen en dachten zij er niet over hiermede te wachten totdat zij eventueel betere prijzen konden krijgen.

De fabrieken op Java hadden dan ook geen opslagplaatsen. Men zond het product, zoodra het de fabriek verliet, naar de kust, aan den handel overlatende hoe hij daarmede handelen zou en de afscheping van Java naar de consumptielanden over het geheele jaar zou verdeelen.

De niet bij het centrale verkooporgaan, de Visp, aangesloten suikerondernemers hebben dit systeem tot op den huidigen dag voortgezet en zij ondervinden dan ook van de tegenwoordige tijdsomstandigheden betrekkelijk weinig nadeel; voorzoover zij er niet langer in konden slagen behoorlijk voor te verkoopen, hebben verschillende hun bedrijf in afwachting van betere tijden stopgezet[5]), enkele nadat zij hadden ondervonden, dat verkoop uit voorraad voor den suikerproducent met te groote risico's ge-

[5]) Men raadplege de in verschillende tijdschriften gepubliceerde opgaven van werkende en sluitende ondernemingen.

paard ging en met te groote onkosten verbonden was. Juist onder de tegenwoordige omstandigheden kan men zich niet wagen aan experimenten met de distributie. Wil men deze doen, dan zal men daartoe moeten wachten, totdat het moment weer aangebroken is, dat de afzet als van ouds zeer vlot verloopt.

4. Het onder 2 en 3 behandelde geeft ons aanleiding nog bij een tweetal punten even stil te staan.

In 2 werd erop gewezen hoe aanvankelijk de handel de productie controleerde. Dit verschijnsel beperkt zich echter niet tot den handel in agrarische producten. Ook in de industrie heeft men dit stadium gekend. Wij behoeven slechts te wijzen op de in de geschiedenis zoo algemeen bekende figuur van de Verleger. Maar ook Rockefeller, om met een meer recent man te spreken, was van huis uit distribuant en geen producent.

Hoewel dit verschijnsel zich dus overal heeft voorgedaan blijft er een groot verschil bestaan, n.l. in de wijze, waarop het zich ontwikkeld heeft. Terwijl in de industrie de handelaar ten slotte zelf ook de productie ter hand nam, is hij in den landbouw steeds handelaar gebleven. Een duidelijker tegenstelling dan tusschen Rockefeller en de Java-suikerindustrie is ten deze niet mogelijk. Immers de suikerexporteurs op Java, die zich een eeuw geleden als zoodanig vestigden, zijn op den huidigen dag nog suikerexporteurs en hebben zich nog steeds niet met de productie ingelaten.

Hieruit blijkt dus, dat het klaarblijkelijk in de industrie aantrekkelijk is, dat meerdere functies (productie en distributie) in één hand vereenigd zijn, terwijl het agrarisch bedrijf i.c. de suikercultuur getoond heeft afkeerig te zijn van combinatie van meerdere functies in één hand.

Het valt niet aan te nemen, dat dit slechts een toevallig verschijnsel zou zijn. Integendeel, zoowel handel als producent zullen gegronde redenen gehad hebben om geen vereeniging van functies te bevorderen. Zoo zal den handel het agrarisch risico te groot geweest zijn, dat bij de industrie veel kleiner is. Daarbij kan ook de kapitaalskwestie een rol gespeeld hebben. Bij den industrieelen producent heeft men immers een regelmatigen aanen afvoer, waardoor de in voorraden belegde sommen relatief kleiner kunnen zijn dan in den landbouw, waar de aanvulling slechts eenmaal per jaar geschiedt.

Dat de producent niet bij machte was den handel tot zich te trekken is hiervoor reeds duidelijk gebleken aan de hand van de geringe kapitaalskracht van den landbouw en het ontbreken van voldoende regelmatig beschikbare kapitalen. Onder deze of

soortgelijke omstandigheden valt er dus niet aan te denken, dat handel en industrie in een functie zouden worden samengevoegd, dan wel een gedeelte van elkaars taak zouden overnemen. Dit zou eerst onder veranderde verhoudingen economisch gerechtvaardigd en blijvend mogelijk kunnen zijn.

Het tweede punt, waarbij wij hier nog even stil willen staan, is het distributieproces. In 3 is gewezen op het bij verschillende producten gebruikelijke veilingssysteem. Wij willen thans nog enkele producten behandelen, die dit vroeger ook gekend hebben en de redenen bespreken, waarom men het later heeft verlaten.

Het is wel aan bijna iedereen bekend, dat vroeger ook veilingen bestonden voor koffie en rubber, die het zij hierbij opgemerkt, steeds tot aller tevredenheid hebben gewerkt. Desondanks hebben de tijdsomstandigheden het systeem ten val gebracht en daarmede in de eerste plaats ook de stapelmarkten. Welke oorzaken hebben geleid tot afschaffing dezer veilingen? Een veiling brengt automatisch met zich mede, dat het bepaalde artikel behoefte heeft aan een stapelmarkt. De stapelmarkten hebben daar beteekenis, waar men slechts op bepaalde tijdstippen kan koopen. Vandaar dan ook, dat de veiling daar leefde. Tusschen de verschillende veilingen zorgde de handel voor een verdeeling van het product. Die handel weet, dat het product nergens anders te krijgen is en dat de tweede hand dus bij hen moet koopen. Voor den producent is de regelmatige aanbieding een waarborg, dat de handel zich gedwongen ziet op die tijdstippen te koopen.

Met de jaren breidde zich het aantal productiegebieden van vorenbedoelde artikelen steeds meer uit. Met het gevolg, dat het mogelijk werd om ook op tijdstippen gelegen tusschen twee veilingen in de eerste hand te koopen. Hierdoor werd het den afnemers van den eerstehandshandel mogelijk om in andere productiegebieden ten allen tijde direct bij de producenten te koopen en waren zij niet meer op de eerste hand aangewezen. Anderzijds geraakte daardoor de eerste hand in moeilijkheden. In de eerste plaats ontbrak nu de zekerheid, dat men het product af kon zetten. Bij het veilingssysteem had de handelaar een periode, waarin hem geen concurrentie van producentenzijde dreigde en in die periode kon hij verkoopen. Dit voordeel hield op te bestaan, zoodra van andere zijde doorloopend werd aangeboden. In de tweede plaats ontstaat er een groot risico bij den inkoop. Bij het veilingssysteem zorgden de producenten ervoor, zooals reeds hierboven is aangegeven, dat er zich bij hen geen voorraden ontwikkelden, die te eeniger tijd in concurrentie met aanbod van de zijde van den handel op onverwachte en onberekenbare tijdstippen en voor onbeperkte hoeveelheden kunnen

worden aangeboden aan den uiteindelijken consument of de cliëntele van de eerste hand. De producenten lieten er zich niet door verontrusten of wel eens vastgestelde data zouden blijken samen te vallen met voor verkoopers meer of minder ongunstige marktverhoudingen. Men was er zich van bewust, dat productiebelangen nog meer geschaad zouden worden, indien de bescherming van den regelmatigen toevoer aan den handel zou worden onttrokken. Deze voordeelen hielden nu op.

Bij koffie en rubber bleek het onder deze omstandigheden niet meer mogelijk het veilingssysteem ten volle in toepassing te brengen. Men heeft dan ook van het ter markt brengen op inschrijving of veiling moeten afzien, maar men heeft toch bij zijn verkoopssysteem den meest essentieelen grondslag behouden, n.l. het verkoopen aan den handel en het vasthouden aan een regelmatigen toevoer aan den handel door nimmer voorraadvorming bij producenten toe te laten en dus de oogsten, hetzij voor te verkoopen, hetzij als afkomend product onmiddellijk ter markt te brengen.

Wij vestigen op het bovenstaande de aandacht, omdat dit zich bij suiker zeer sprekend voordoet. Wanneer men het voorgaande in het oog houdt, dan valt het iedereen dadelijk op, dat een systeem van single seller, zooals de Visp toch practisch was, voor producenten slechts reden van bestaan kan hebben, wanneer het werkt op een manier, dat, behalve concurrentie van producenten onderling, ook uitgeschakeld wordt concurrentie van de producenten en de met de distributie belaste eerste handskoopers. Zulks kan slechts plaats vinden indien men er inderdaad zorg voor draagt, dat zich niet gelijktijdig een zelfde product op eenzelfden leveringstermijn in handen bevindt van producenten en de eerste hand, in dien zin wel te verstaan, dat men de eerste hand voldoenden tijd moet laten om op bepaalde levering verkocht product ook inderdaad zonder daarmede in concurrentie te treden, af te wikkelen.

Het is bekend, dat de z.g. Java-suikerexporteurs herhaaldelijk in gelijken zin hebben geadviseerd. Bij groote aankoopen, zooals die in de jaren na 1927 herhaaldelijk zijn voorgekomen, hebben zij dan ook meermalen als eisch gesteld, dat de Visp gedurende een zekere periode niet meer of niet meer tegen gelijken prijs zou verkoopen. Ook is het bekend, dat de Visp in die jaren met deze belangen inderdaad wel rekening hield [6]).

Deze kwestie is juist op het oogenblik van zeer groot belang, nu

---

[6]) Men zie: J. W. F. Rowe, Sugar (London & Cambridge Economic Service, Special Memorandum, No. 31), pag. 53.

de Java-suiker in het laatste jaar geen voorverkoop van beteekenis meer gehad heeft en met groote voorraden zit. In vroeger jaren verkocht de Visp slechts weinig kleine partijen. Deze werden bijna uitsluitend verkocht aan de speculanten, die reeds zeer vroeg kochten en daardoor als gangmakers fungeerden voor de groote exporteurs, die daardoor vreesden, dat suikers op bepaalden termijn uitverkocht zouden geraken en zij dus hun afnemers niet op dat tijdstip zouden kunnen bedienen. Daardoor werd de suiker in groote partijen vroeg verkocht. In verband daarmede dekten de kleinere effectieve handelaren later hun behoeften op de z.g. tweedehandsmarkt.

Zooals algemeen bekend is, heeft de tweedehandsmarkt in de laatste jaren practisch opgehouden te bestaan. Nu de Visp niet meer voorverkoopt en met groote voorraden zit, gaat zij n.l. ook verkoopen aan diegenen, die vroeger in de tweede hand kochten. Daarvan getuigen de vele kleine partijen die in het afgeloopen jaar verkocht zijn. Nochtans brengt deze politiek voor den handel velerlei moeilijkheden mee. De eerste en de tweede hand als zoodanig hebben opgehouden te bestaan. De tweede hand, die vroeger bij de eerste hand kocht, kan tegenwoordig evengoed bij de Visp terecht. Maar het spreekt vanzelf, dat daarmede tegelijkertijd de eerstehandsfunctie van de groote handelaren is opgeheven. Immers nu zijn klanten evengoed bij de Visp zelf terecht kunnen voor hetzelfde artikel op hetzelfde tijdstip is er hier geen economische functie meer te vervullen. Hierdoor wordt dan ook het uitblijven van groote verkoopen van de Visp verklaard. Zoolang de Visp ten allen tijde in kleine partijen blijft verkoopen, kan de vroegere eerste hand haar oude functie niet hervatten en moeten groote afdoeningen, zooals men die vroeger gekend heeft, uitblijven. De handel kan slechts koopen, indien hij de zekerheid heeft, dat gedurende de periode, die hij voor den verkoop benoodigt, hij niet in concurrentie behoeft te treden met de producenten zelve.

5. Tijdens de oorlogsjaren kwam voor de eerste keer het moment aan, dat de afzetpolitiek, die de Java-suikerproducenten tot op dat oogenblik altijd gevolgd hadden, geen voortgang kon vinden. Moeilijkheden, die een gevolg waren van den wereldoorlog, deden een groot gebrek aan scheepsruimte ontstaan, waardoor de afvoer stagneerde. De handel was daardoor niet in staat de komende producten zooals gebruikelijk af te nemen en voor het eerst stagneerde dientengevolge ook de verkoop bij de producenten. Al spoedig bemerkten deze, wat dit voor hen moest beteekenen. Er ontstonden groote moeilijkheden bij de regeling van

de financiering en den opslag der voorraden, welke weldra dergelijke afmetingen aannamen, dat het onmogelijk was om deze individueel te overwinnen. Daarom werd in 1917 de Java-suikervereeniging opgericht, welke in 1918 werd ontbonden om plaats te maken voor de Vereenigde Javasuiker Producenten (Visp). Wij meenen voor de oprichtingsgeschiedenis te mogen volstaan met te verwijzen naar de hierover bestaande literatuur.[7])

Wij willen er ons toe beperken enkele punten op de oprichting betrekking hebbende naar voren te brengen. Daarbij is wel in de eerste plaats van belang, welke beweegreden bij de oprichting van de Visp aanwezig waren. De Visp beoogde voorhands een einde te maken aan de scherpe onderlinge concurrentie, die als gevolg van den druk der financieele moeilijkheden was ontstaan. Zij werd dan ook opgericht uit zelfbehoud en droeg geen agressief maar een zuiver defensief karakter. Het was de bedoeling, dat de Visp zou bewerkstelligen, dat zoo spoedig mogelijk het oude verkoopssysteem hervat zou kunnen worden. Vandaar dan ook, dat zij in den aanvang slechts voor den duur van den oorlog werd opgericht. Maar ook toen zij daarna gecontinueerd werd, heeft nimmer bij haar de bedoeling voorgezeten hierin wijziging te brengen.

Men kan dit streven terugvinden in de statuten van de Visp. Het doel der Visp is blijkens haar statuten: „de behartiging van de belangen harer leden, voorzoover die betrokken zijn bij den verkoop van en den handel in op Java geproduceerde rietsuiker en bij de afwikkeling van daarop betrekking hebbende transacties". En een van de wegen, waarlangs men dit doel wenscht te bereiken is: „het bevorderen van een *geregelden* afzet van de door haar leden verkregen producten."

Kort na de oprichting van de Visp veranderden de verhoudingen en verdwenen de oorzaken welke tot de moeilijkheden geleid hadden. De Visp bleef bestaan, hoewel men eigenlijk geen behoefte had en ook nimmer gevoeld heeft aan een centrale verkooporganisatie. Zij vervolgde echter geheel de werkwijze, die de suikerproducenten voor den wereldoorlog gevolgd hebben, zoodat haar bestaan niet hinderde en er dus evenmin redenen waren om tot ontbinding over te gaan.

---

[7]) Men zie hiervoor: Tio Poo Tjiang, De suikerhandel van Java; E. G. J. Gimbrere, Eenige beschouwingen over de financiering van de suikerindustrie en den suikerhandel op Java; A. de Graaff, Het internationale suikervraagstuk en de Java-suikerindustrie; en de reeds eerder genoemde werken van Rowe en De invloed der huidige wereldstroomingen op de Java-suikerindustrie.

Rowe [8]) geeft een voor dit opstel alleszins voldoende beschrijving van de Visp-politiek. Daarbij moet men twee perioden onderscheiden, n.l. voor en na 1927. De beteekenis van deze scheiding zal nader duidelijk worden.

„In dealing with these crops from 1918—1926, ..." aldus dan Rowe, „the V.J.P. cannot be said to have pursued any definite policy; its aim has always been simply to sell all the sugar its members produce as quickly as possible and to the best advantage under the current conditions. It has never attempted to secure restriction of output by the mills, nor any measures of valorisation, or of price stabilisation, except over quite short periods....., but it cannot be said to have attempted any real control over the general price-level, at any rate until 1927."

Zeer duidelijk omschrijft hij dan de oorzaken van deze houding en behandelt hij de distributie-politiek van de Visp in deze periode. Wij lezen daaromtrent: „For such control must involve either a regulated output or the manipulation of stocks, and neither was attempted. As regards the latter, the Java mills have always tried to sell forward a substantial proportion of their output, and the V.J.P. continued this practice. Stock-holding has always been, and still is, regarded by the Java mills as no part of their proper functions as producers: stock-holding means risk-taking, and in their view this is a function of the merchants, the producer taking quite enough risks as an agriculturist. The mills had no adequate storage capacity, and neither the desire nor the financial means to hold back supplies, nor had the V.J.P. Hence the practice was to sell as much as possible well forward, and to sell the remainder of the crop at whatever price concessions were necessary to prevent any real accumulation of stocks. The V.J.P. naturally endeavoured to choose the right moment to sell within the general period set by these limitations, but it deemed it outside its functions to wait beyond a certain time for prices to improve."

Hieruit blijkt, dat de Visp in deze periode haar plaats op een uiterst scherpe wijze gevoeld heeft en haar taak op een daarbij passende uitnemende wijze heeft vervuld. Zij heeft zeer terecht begrepen, dat de Visp slechts is een soort samensmelting van de distributieorganen van de producenten en dat de Visp daarom in wezen is producent en zich als zoodanig heeft te gedragen. In deze jaren heeft men getoond een juisten kijk te bezitten op de verdeeling van de risicos en de taak en het wezen van de producenten en

---

[8]) Rowe, pag. 49/50.

den handel. Het onderstaande staatje is een stille waardeering voor de gevolgde politiek in die jaren[9]).

Oogst	Begindatum van den verkoop	% door voorverkoop door de Visp voor 1 Mei verkocht	% verkocht bij het einde van het oogstjaar
1919		70	100
1920	28 Juli 1919	80	100
1921	21 Juni 1920	40	100
1922	19 November... 1921	45	100
1923	9 Augustus ... 1922	90	100
1924	16 Maart 1923	75	100
1925	8 Februari ... 1924	80	100
1926	9 Maart 1925	82	100
1927	22 April..... 1926	90	99
1928	26 November... 1926	40	89
1929	19 October..... 1928	35	94
1930	10 September... 1929	5	50

Deze periode in de geschiedenis van de Java-suikerindustrie wordt dan ook door grooten voorspoed en algemeene tevredenheid gekenmerkt. Er waren geen financieele moeilijkheden en waar de marge tusschen kostprijs en opbrengst voldoende ruim was, waren de financieele resultaten zeer gunstig. Deze toestand bleef tot 1927, het jaar, dat zooals velen eerst later duidelijk is geworden, noodlottig is geweest voor de Java-suikerindustrie.

Het schijnt, dat de „dance of the millions", die Cuba noodlottig is geworden voor Java dezelfde gevolgen met zich gebracht heeft. In het jaar 1927 kwam er om toenmaals onbegrijpelijke redenen verandering in de distributiepolitiek van de Visp. Ondanks het feit, dat een zeer groote oogst verwacht werd, verkocht de Visp maanden lang niet en bleef zij een prijs vragen, waarop men niet tot afdoening kon komen, terwijl zij weigerde de prijzen te verlagen. De gevolgen bleven dan ook niet uit en den gang van zaken vindt men zeer uitvoerig bij Rowe beschreven[10]). Voor het eerst in de geschiedenis van de Visp was men reeds in Juni en Juli gedwongen de geproduceerde suiker op te gaan slaan en dat terwijl de opslagplaatsen zoowel in ruimte als outillage geheel onvoldoende waren en de middelen om de voorraden te financieren totaal ontoereikend. Van alle kanten werd er op aangedrongen, dat de verkoop hervat zou worden.

---

[9]) De Graaff, pag. 265.
[10]) Rowe, pag. 51.

De aanleiding van de houding van de Visp wordt gevonden in den loop van de gebeurtenissen op de tweedehands-markt. De oogst 1927 was bijna geheel voorverkocht geweest, zoodat men alleen nog op de tweedehands-markt terecht kon en de exporten hadden alle verwachtingen overtroffen, zoodat er veel vraag was naar direct beschikbare suiker. Dientengevolge steeg de prijs op de tweedehands-markt belangrijk boven den Visp-prijs voor den nieuwen oogst, hetgeen voor de Visp aanleiding was ook een hoogen prijs te vragen en dezen, in verwachting van grooter vraag, te handhaven ook toen de nieuwe oogst reeds afgekomen was. Dit was de eerste keer, dat de tweedehands-markt invloed kreeg, terwijl zij tevoren slechts de plaats van speculaties op de veranderingen van de Visp-noteeringen was geweest.

Hier ligt dan ook het keerpunt in de geschiedenis van de Visp. Voor de eerste maal heeft men de noteering laten beïnvloeden door de markt en heeft men den eisch losgelaten, dat de oogst verkocht moest zijn als hij gereed kwam. Vanaf dit moment is de distributie van de Javasuiker niet langer beheerscht door de oude beproefde regelen, die men *geen-voorraad*-politiek zou kunnen noemen, maar heeft een *prijs*-politiek haar intrede gedaan, waarbij het moment van den verkoop ter wille van den prijs op den achtergrond werd gedrongen. Ten slotte is men er zelfs toe gekomen het principe los te laten, dat men nimmer in eenig jaar minder mag verkoopen dan op grond van den aanplant als komenden oogst verwacht mag worden. Deze prijspolitiek heeft men ook in de latere jaren voortgezet, aanvankelijk, waarschijnlijk helaas, met eenig succes [11]), waardoor men op den ingeslagen weg is voortgegaan. Tot welke gevolgen deze politiek uiteindelijk geleid heeft is aan iedereen bekend.

De grondslag voor de huidige moeilijkheden, te weten de voorraadaanzwelling op Java, is gelegd in de jaren 1927/28 bij den verkoop van den oogst 1928. Men doet goed ten allen tijde te bedenken, dat dit in geen enkel verband staat met de eerst in 1929/30 aangevangen wereldcrisis [12]).

6. Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Dit oud-Hollandsche spreekwoord is in suikerkringen meermalen

---

[11]) Rowe (pag. 55) stelt hierbij de vraag, in hoeverre dit succes wel aan de Visp toegeschreven moet worden. Daaromtrent merkt hij op: „With no desire whatever to withhold praise where praise is due, it nevertheless seems hard to deny that the V.J.P.'s relative success in 1929 was less due to judgment than to sheer good luck."

[12]) Het bewijs hiervan vindt men in het feit, dat voor diverse andere producten de voorraden op Java niet gestegen zijn en de gevolgen van de crisis zich voor deze producenten hebben beperkt tot een scherpe prijsdaling.

toegepast. Ook wij willen ons van deze werkwijze bedienen om nog onze aandacht op Cuba's suikerpolitiek te vestigen.

Cuba is, zooals algemeen bekend is, vroeger dan Java in moeilijkheden gekomen. Reeds aan het eind van 1925 waren deze daar gerezen, welke wij hier echter, evenals de reeks van daarna genomen maatregelen, buiten beschouwing zullen laten. Van meer belang voor ons doel is, dat de Cubanen zeer jaloersch waren op Java, waar men zich in het bezit van een toenmaals tot aller tevredenheid werkend verkooporgaan kon verheugen. Dit is voor Cuba aanleiding geweest om achtereenvolgens diverse single sellers in het leven te roepen, waarvan men hoopte, dat zij dezelfde resultaten zouden bereiken als de Visp, wier organisatie men bij deze gelegenheden meer of minder sterk gecopieerd had. Het is daarom te meer merkwaardig, dat ondanks soortgelijke organisatie en ondanks het feit, dat verschillende dezer single sellers in wezen sterker stonden dan de Visp, zij toch alle mislukten. Ongetwijfeld verdient het aanbeveling te zien, waarom de resultaten van deze verkooporganen zoo geheel in strijd waren met die der Visp.

Het is niet onze bedoeling, hier in een uitvoerige beschrijving te treden van de verschillende organisaties, die men op Cuba gehad heeft. Maar de zoo uiteenloopende resultaten van Java's en Cuba's verkooporganisatie wijzen er op, dat er dus ook verschillen hebben bestaan. Daarop willen wij juist de aandacht vestigen, opdat fouten van anderen ons tot leering kunnen strekken.

Zooals reeds werd aangetoond, streefde de Visp er in die dagen naar haar product zoo snel mogelijk af te zetten. Dit nu was niet het doel, en in deze zijn zij alle gelijk, van de Cuba single sellers, die juist zijn opgericht om de prijzen te beïnvloeden en een uitgesproken prijspolitiek te voeren. Het is voor iedereen duidelijk, dat nooit iets anders het doel van deze organisaties kon zijn, omdat Cuba aan een organisatie als de Visp geen behoefte heeft. De Cubaansche producent kan immers zijn komenden oogst op ieder gewenscht moment verkoopen op de termijnmarkt in New-York. Immers de termijnmarkt van New-York behoeft voor den producent van Cuba geen dekkingsmarkt te zijn, want hij kan ten allen tijde werkelijk leveren. De Cuba-producenten staan tegenover de termijnmarkt heel anders dan de Java-producenten. Voor deze laatsten zijn dit slechts dekkingsmarkten en zij moeten straks zien hun product werkelijk te verkoopen in een geheel andere omgeving. Daarom maakt de Java-producent van de dekkingsmarkt geen of weinig gebruik en wanneer hij er toe over zou gaan, dit algemeen te doen, dan zou hij

hoogstens zijn prijsrisico eenigszins verminderen, maar den verkoop zou hij nog evenzeer als te voren tot stand moeten brengen, omdat er tegenwoordig geen enkele groote termijnmarkt is, waar men zonder moeite Java-suiker kan leveren. Voor den Cuba-producent staat een verkoop op de termijnmarkt gelijk met een effectieven verkoop. Immers verkoopt hij in dien tusschentijd niet effectief, dan kan hij de op de termijnmarkt afgesloten transactie door levering voldoen. Derhalve doet zich het probleem, dat Java kent en dat de Visp indertijd met groote voorverkoopen oploste, n.l. te zorgen dat men tijdig van het product afkwam, op Cuba in het geheel niet voor, want daar kan men er op ieder gewenscht moment af.

Hieruit ziet men, dat een single seller op Cuba een heel andere taak *moet* hebben als die op Java. Waaruit dus direct volgt, dat het succes van een dergelijk orgaan door geheel andere factoren bepaald wordt. Wij moeten dus nu zien, welke gevolgen het voeren van prijspolitiek op groote schaal, zooals dat door Cuba in de laatste jaren gedaan is, met zich mee brengt.

Het voeren van een prijspolitiek wilde voor Cuba zeggen, dat men de productie ging beperken, voorraden achterhouden en het prijsniveau omhoog drijven. Zoodra men daartoe overging, was de Cuba-producent niet meer vrij in zijn afleveringen en ging zich daar hetzelfde vraagstuk voordoen als op Java, n.l. wat moet er met de voorraden gebeuren en hoe moeten deze gefinancierd worden. Hierbij vormden zich in het algemeen twee partijen, n.l. de Amerikaansche en de Cubaansche producenten. Afgezien van een aantal gevallen, waarbij speciale bij dat geval betrokken belangen voor de belanghebbenden overwegend waren, zagen wij nu, dat de Cubanen in het algemeen tegen en de Amerikanen vóór het aanhouden van voorraden en het voeren van prijspolitiek waren, hetgeen zich o.m. zeer duidelijk heeft gemanifesteerd bij de besprekingen over de verlenging van de in de maand Juli van dit jaar ingestelde suikerpool. Dit laatste is ook zeer begrijpelijk. De Cubaansche producenten immers dragen een zuiver agrarisch karakter, zijn kapitaalarm en missen de middelen om opslag e.d. te financieren [13]). Daarentegen worden de Amerikaansche producenten met groote kapitalen gesteund door de Amerikaansche banken. Zij wilden om deze kapitalen rendabel te maken trachten het uiterste te halen wat er te halen is, ook al kwam men daarbij in strijd met de economische grondslagen van den producent. Door hun kapitaalrijkdom hebben zij echter andere belangen ge-

[13]) Omtrent het karakter van de producenten op Cuba vindt men inlichtingen in „De invloed der huidige wereldstroomingen op de Java-suikerindustrie", pag. 61.

kregen, die voor hen gaan overwegen, waardoor zij een andere politiek willen voeren, die zij ook aan anderen willen opdringen. Wij vestigen juist met het oog op de verhoudingen op Java nog in het bijzonder de aandacht op het feit, dat het de „rijke" producenten zijn, die een prijspolitiek willen voeren. De andere protesteerden steeds met kracht, zoodra het voeren van een prijspolitiek ging leiden tot het niet-verkoopen van de productie.

Mises [14]) en Conrad [15]) hebben zoo treffend uiteengezet, waarom het voeren van een prijspolitiek nimmer tot succes kan leiden. Zij beiden komen tot de conclusie, dat iedere poging om een prijs vast te stellen afwijkend van den natuurlijken prijs, waaronder te verstaan „der für den Verbraucher günstigste Preis" als „nutzlos und sinnwidrig" veroordeeld moet worden. En Conrad meent o.m. juist in de prijspolitiek een oorzaak te kunnen vinden van de huidige moeilijkheden [16]).

Inderdaad is het juist, zooals zij opmerken, dat de producent de vrije totstandkoming van den prijs niet mag verhinderen. Integendeel, het prijspeil, waarop verkoopers en koopers elkaar ontmoeten (afdoeningen), is de aanwijzing in hoeverre vraag en aanbod zich tegenover elkander verhouden, waarbij men wel in het oog heeft te houden, dat het aanbod niet alleen komt van de zijde van het centraal verkoopbureau in eigen land gevestigd, maar niet minder van alle mogelijke andere zijden over de geheele wereld verspreid. Juist de onmogelijkheid, waarin men verkeert om de grootte van het aanbod te kunnen overzien en vooral ook om maar eenigszins te kunnen nagaan tot welke prijzen het concurreerende aanbod bereid is zich van zijn voorraden of komende voorraden (nieuwen oogst) te ontdoen en in welke mate,

---

[14]) Die Ursachen der Wirtschaftkrise. Ein Vortrag, Tübingen 1931, en Kritik des Interventionismus. Untersuchungen zur Wirtschaftpolitik und Wirtschaftsideologie der Gegenwart, Jena 1929.

[15]) Der Interventionismus als Ursache der Wirtschafskrise. Eine Auseinandersetzung mit Ludwig Mises von Dr. Otto Conrad, Wien. (Jahrbücher für Nationaloekonomie und Statistik, 1932, 2es Heft).

[16]) Hij schrijft: „Die Wirtschaftskrise kennzeichnet sich durch das dauernde Auseinanderklaffen des Angebotes und der Nachfrage. Ein solches Auseinanderklaffen ist unmöglich, wenn die Preise und Löhne beweglich sind, d.h. wenn sie nicht gehindert sind, sich entsprechend der Marktlage zu heben und zu senken. Können die Preise (und Löhne) bei Ueberwiegen der Nachfrage steigen und bei Ueberwiegen des Angebotes sinken, dann müssen Angebot und Nachfrage immer wieder ins Gleichgewicht kommen. Werden hingegen die Preise zu niedrig gehalten, ..., dan bleibt das Angebot hinter der Nachfrage zurück und es entsteht Warenmangel; werden die Preise zu hoch gehalten, dann bleibt die Nachfrage hinter dem Angebot zurück und die Wirtschaft is ausserstande, die ihr zur Verfügung stehenden Produktivkräfte voll zu entfalten".

stempelt de prijsniveaux van afdoening van eigen product, i.c. suiker, tot de bakens in zee, welke men niet kan missen om veilig te kunnen varen. Zij geven aan, in hoeverre men gedwongen is, om zich zelf prijsopofferingen te getroosten om tijdig de veilige haven van geen onverkochten eigen voorraad binnen te komen.

De ontwikkeling van de verhoudingen op Cuba geven het beste bewijs wat het beteekent en wat het kost, wanneer men zonder die bakens wil varen. Daarom karakteriseert men het voeren van een prijspolitiek volkomen juist met de omschrijving: penny wise and pound foolish. En het is te hopen, dat Java in de verdere toekomst steeds zal willen bedenken, dat een „pound" meer is dan een „penny" en zal willen terugkeeren tot de werkwijze van voorheen.

Nieuwe scheepvaart-werelddienst.

Door de Silver-Java-Pacific-lijn is een nieuwe werelddienst in werking gesteld. Deze lijn is een gezamenlijke dienst van de Silver Line, de Stoomvaart Maatschappij „Nederland" en de Rotterdamsche Lloyd en heeft sinds einde 1930 reeds drie vrachtdiensten onderhouden tusschen de Pacifickust van Noord-Amerika en Britsch-Indië via de Philippijnen, Ned.-Indië en de Straits Settlements; dit zijn de z.g. A-, B- en C-diensten, welke ieder een verschillende route volgen.

De S. J. P. L. heeft nu onlangs besloten om haar B-dienst om te zetten in een z.g. „Round-the World-Service", waardoor de schepen in dezen dienst niet meer van de Pacific-kust via Singapore en Ned.-Indië naar Calcutta terugkeeren, doch door het Panamakanaal naar verschillende havens in de Golf van Mexico gaan, n.l. Sabine, Houston en New Orleans, om vandaar via Kaapstad, East London, Port Natal en Lourenço Marques naar Britsch-Indië te varen, waar achtereenvolgens Bombay, Madras en Calcutta aangeloopen worden.

De nieuwe B-dienst is een maandelijksche, evenals de A- en de C-dienst. Hij is sedert begin Juli van dit jaar in werking. De hiervoor bestemde schepen van de A-, B- en C-diensten hebben uitstekend accommodatie voor passagiers.

Wij laten hier een opgave in het Engelsch volgen, zooals die voorkomt op de afvaarttabel, voor de tweede helft 1932.

Monthly Joint Services of the

Silver Line Ltd., and the Pacific-Java-Bengal Line.

SERVICE A

North Pacific ports — San Francisco — Los Angeles — Philippine Islands — Dutch East Indies — Straits Settlements — Rangoon — Calcutta, and return, via Straits Settlements — Philippine Islands — Honolulu.

SERVICE B

San Francisco — Los Angeles — Gulf ports — South Africa — British India, and return, via Rangoon — Straits Settlements — Dutch East Indies — Philippine Islands.

SERVICE C

Portland — San Francisco — Los Angeles — Philippine Islands — Dutch East Indies — Straits Settlements — Rangoon — Calcutta, and return, via Rangoon — Straits Settlements — Dutch East Indies.

General Agents:
Kerr Steamship Company Inc., 32 Pearl Street, New York.

Managing Owners:
Stanley & John Thompson, Ltd., 80 Bishopsgate, London E.C. 2.

Managers:
Pacific-Java-Bengal Line, Het Scheepvaarthuis, Amsterdam.
New York representative: H. L. A. v. Kretschmar, 25 Broadway.

Owners:
N.V. Stoomvaart Maatschappij „Nederland", A'dam & N.V. Rotterdamsche Lloyd, R'dam.

Deze kloeke daad van de energieke directiën onzer scheepvaartmaatschappijen in den tijd van depressie, dien wij doormaken, brengt ons de woorden van Huygens' „Scheepspraat" in herinnering:

„Dutten? — sprak mooi Heintje, dutten? —
Stille, maats, een toontje min:
Dutten? — wacht, dat most ik schutten,
Bin ik angders, dan ik bin:
'k Heb te lang om Noord en Zuien,
Bij den Baas te roer êstaan; —
'k Heb te veul gesnor van buien
Over deze muts zien gaan".....

REVUE VAN ARTIKELEN, MEDEDEELINGEN EN DOCUMENTEN.

PA VAN DER STEUR; 1892 — 10 SEPTEMBER — 1932.

Zaterdag den 10en September is het 40 jaar geleden, dat de heer Joh. van der Steur, directeur van het bekende opvoedingsgesticht Oranje-Nassau te Magelang in Indië dit zijn inderdaad groot levenswerk begon. „Den 10en September 1932", aldus schrijft de heer Van der Steur, „zal het 40 jaar geleden zijn, dat ik onder blijken van groote belangstelling met de Conrad IJmuiden uitstevende, het ruime sop koos, en koers zette naar Indië. Traktement had ik toen niet, ik had de wijding tot mijn ambt en werk; het laatste afscheidswoord op vaderlandschen bodem sprak ik in de Schotsche Zendingskerk te Amsterdam. Ik meende mij van mijn roeping bewust te zijn — en God heeft mijn gaan en voortzetting rijk gezegend. Sedert ik begon met mijn werk, hebben wij opgenomen 3606 kinderen; afgeleverd hebben wij 2680; rest 926. Er is dus heel wat afgeleverd en ik mag zeggen met dank aan God: velen kwamen terecht. Dit gevoel, deze wetenschap, door vele feiten gestaafd, stemt prettig. Wat Oranje-Nassau is en was, moet gij mij niet vragen, doch den oud-pupillen, den oud-militairen bezoekers van ons tehuis, den gepensionneerden militairen, den velen officieren en ambtenaren, welke gedurende veertig jaren bij afwisseling zitting in ons bestuur hadden, die nu hoofdzakelijk in Nederland wonen. Den 10en September 1932 zal deze noodhaven 40 jaar bestaan. Voor die noodhaven vraag ik op 10 September een jubileumpenning. Het jaar 1932 kom ik wel door zonder gouvernementssubsidie, maar aan 1933 moet ik nu al denken en mag deze jubileum-gelegenheid niet ongebruikt laten voorbijgaan". (Voor Nederland is het adres: mejuffrouw M. D. van Hoogstraten, Parklaan 6, Van der Steurfonds te Zeist, giro nr. 166060).

Bij de zilveren bruiloft van Pa Van der Steur op 4 April 1932 ontving het gesticht aan feestgaven een bedrag van tezamen ruim *f* 25.000. De uitgaven zijn echter zeer vele. De jaarlijksche huishouding met de ruim 900 verpleegden kost per jaar ongeveer

f 140.500 (de gemiddelde jaarlijksche kosten per verpleegde zijn *f* 156.—). Een feestgave bij het tweede jubileum van dit jaar is dus geen overdaad. Het gesticht kan niet bestaan zonder de philantropie, die geeft en geven doet.

Zoo schrijven wij na, hetgeen *Het Vaderland* van 8 September vermeldde, en wij voegen er de aansporing bij: ook na 10 Sept. komen giften niet te laat!

DE GROOTSTE BOEKWINKEL VAN ZUID- EN OOST-AZIË.

Van 30 Juli tot 15 Augustus had Semarang zijn Pasar Malem. *De Locomotief* gaf voor die tentoonstelling een speciaal blad uit. Een van de meest belangwekkende onderdeelen van de groote (markt-)kermis vormde de onderwijs-expositie, deze kreeg in *De Loc.* natuurlijk ook een ruime plaats. Van het t.z. vermelde, nemen wij dit stukje over.

's Lands Depôt van Leermiddelen — de 2de afd. van de Onderwijs-expositie — de grootste boekwinkel van Zuid- en Oost-Azië — is belast met de ontvangst en de verzending van benoodigdheden voor alle scholen in Ned.-Indië, welke deze artikelen niet rechtstreeks van den particulieren boekhandel betrekken en tevens met de opbewaring en den verkoop van boekwerken, enz. van onderscheidene gouvernementsdiensten en van Inlandsche werkjes aan particulieren.

De tientallen scholen voor Mulo-, technische en ambachtsonderwijs, de honderden scholen voor Westersch lager onderwijs en de duizenden Inlandsche scholen eischen jaarlijks enorme hoeveelheden boekjes, leermiddelen en schoolbehoeften, welke, per boot of trein aangevoerd, al naar de bestemming worden opgeslagen in magazijnen te Tandjong-Priok, Batavia — Kota Inten, Batavia — Pintoe Besar of Weltevreden — Waterlooplein.

De aangebrachte hoeveelheden worden daar ontpakt, gekeurd en voor herverzending in gereedheid gebracht. Vrachtauto's of prauwen brengen de zendingen langszij van de vrachtschepen in de haven of naar de diverse spoorwegstations.

De centrale administratie en het magazijn voor den landsverkoop is gevestigd aan het Waterlooplein te Weltevreden. Van daaruit wordt gedirigeerd, worden de duizenden aanvragen en brieven behandeld en wordt elke kooper van een boekje bediend!

De omzet bedroeg in 1929 ruim *f* 1.500.000, waarvan bijna *f* 1.000.000 voor het Inlandsch onderwijs en ruim *f* 90.000 aan landverkoop.

Het Depôt heeft een vaste personeelsbezetting van ongeveer 10 man onder leiding en toezicht van 1 administrateur, 1 eersten commies en 4 commiezen.

De inzending geeft in een aantal foto's een beeld van dit „millioenen-bedrijf". Voorts is voor enkele schoolbehoeften een overzicht gegeven van het enorme aantal, dat in één jaar aan de scholen is verstrekt.

DE KOLONIALE AFDEELING DER UTRECHTSCHE JAARBEURS.

Elk jaar brengt de koloniale afdeeling een artikel meer in het bijzonder naar voren. Dit jaar is dit *hout*.

Het *Kol. Wkbl.* van 8 September geeft hierover en over het overige der afdeeling de volgende bijzonderheden.

Op deze Beurs wordt in de Koloniale Afdeeling, die als gewoonlijk op voortreffelijke wijze werd ingericht door de Afdeeling Handelsmuseum van de Kon. Vereeniging Koloniaal Instituut te Amsterdam, voornamelijk getoond wat de Nederlandsche Overzeesche Gewesten aan hout kunnen leveren.

Onder de tentoongestelde monsters en artikelen met die houtsoorten vervaardigd, springen vooral in het oog de doorsnede van een derde klasse coupé der Nederlandsche Spoorwegen, betimmerd met djati, een kano van djati, een schrijfbureau van lokus en bruinhart en een monumentale tafel van krappa.

Voor het eerst wordt vertoond een dakbedekking, gemaakt van ijzerhouten „sirappen" aangevoerd uit Borneo.

Een tweede nieuwigheid zijn de kopsch gezaagde djatiblokken, welke als vloerbedekking gebruikt worden. Dat is dus een nieuwe toepassing van djatihout, welke andermaal de groote nuttigheid en bruikbaarheid van die Ned.-Indische hardhout-soort naar voren brengt.

Van de West-Indische houtsoorten moeten genoemd worden: bruinhart, purperhart, manbarklak, lokus, Surinaamsch groenhart, krappa en bolletrie. Een West-Indisch kistenhout is het soemaroepa, waarvan verschillende toepassingen gedemonstreerd worden; in het bijzonder dient daarbij de inzending vaten en tonnen van de N.V. M. de Reuver's Hout Industrie en Handel Mij. vermeld te worden. Andere Surinaamsche houtsoorten, welke geëxposeerd zijn, zijn o.a. wane, kopie, mora. Aan een tweetal modelletjes van scheepssteigers wordt getoond, welke Surinaamsche houtsoorten wèl en welke niet bestand zijn tegen de inwerking van paalworm.

Hoe weinig geschikt zachte houtsoorten voor toepassing in de tropen zijn, kan men zien aan de aantasting van vlaggenstokken en palen, door houtbijen, termieten, enz.

Tenslotte bevat de houtinzending eenige stammen balsahout, het uitermate lichte hout, dat bijzondere warmte- en koude-isoleerende eigenschappen bezit.

Op het gebied van rubber vertoont de Rubber Cultuur Mij. Amsterdam een fraaie collectie monsters zoolcrêpe, vergezeld van zoolcrêpe, verpakt in een origineele „refakist". Daarnaast staat een nieuwigheid op het gebied van rubbertoepassing, die ingezonden werd door The Dunlop Rubber Co. Ltd., bestaande uit een stoelzitting voor automobielen, autobussen, vliegtuigen, clubfauteuils, e. d., welke gefabriceerd is volgens een speciaal gepatenteerde werkwijze. Lichtheid, groote duurzaamheid en reukloosheid zijn de voornaamste eigenschappen van dit nieuwe product der techniek.

Op het gebied van suiker worden een aantal statistische gegevens gedemonsteerd, betrekking hebbend op de ontwikkeling der suikerrietcultuur op Java en op de crisis, welke die industrie daar thans doormaakt. Voorts worden vergelijkende overzichten gegeven van suikerconsumptie in verschillende landen voor de jaren 1868—1922.

De N.V. Zwavelontginning Kawa-poetih heeft een fraaie monstercollectie van haar nieuwste producten ingezonden, waarvoor zij thans ook buiten Java propaganda maakt. De wijze, waarop die zwavel gewonnen wordt, n.l. uit vulkanische zwavelmodder, aanwezig in het kratermeer van de Kawa-poetih, in de Preanger, wordt gedemonstreerd met behulp van een schematisch diorama.

De Afdeeling Handelsmuseum laat ten slotte de maquette van den zeebodem van den Ned. Indischen Archipel zien, welke vervaardigd werd naar het oorspronkelijk stuk van de Afdeeling Hydrografie van het Dept. van Defensie te 's-Gravenhage. Exemplaren van die reproductie worden door de Afdeeling Handelsmuseum ten behoeve van het onderwijs afgestaan voor een bedrag van *f* 50.—, inclusief een doelmatige kist, doch exclusief vracht.

Als groote bijzonderheid is op de jaarbeurs nog te zien de circa 40 K.G. wegende goudvondst, welke onlangs te Suriname op de Placer de Jong-Zuid gewonnen werd. Dank zij de groote medewerking van de directie der Surinaamsche Bank in Amsterdam, was het mogelijk gedurende den jaarbeurstijd dezen goudschat in originali ten toon te stellen!

DE INDISCHE BEGROOTING VAN ONDERWIJS EN DE VOLKSRAAD.

„De verwerping van de Indische begrooting van Onderwijs door den Volksraad is een gebeurtenis van beteekenis. Niet om de directe practische gevolgen, die van deze daad zijn te verwachten. Zooals men weet, heeft de Indische Staatsregeling de mogelijkheid, dat een begrootingsafdeeling door den Volksraad zou worden verworpen, voorzien. Niet-aanneming van een begrootingsafdeeling heeft alléén ten gevolge, dat deze afdeeling door den Nederlandschen wetgever wordt vastgesteld. De beslissing wordt, nu Indische Regeering en Volksraad niet tot overeenstemming zijn gekomen, naar Nederland overgebracht.

Of de Volksraad met deze vaststelling van den Nederlandschen wetgever, wat den inhoud van de begrooting betreft, veel zal winnen, is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen. De kans dat dit het geval zal zijn, schijnt evenwel niet groot. De Staten-Generaal gaan er in het algemeen niet spoedig toe over, Indische begrootingsontwerpen te verwerpen. Bezuinigingen op een andere begrooting dan de Nederlandsche vinden er bovendien meestal meer instemming dan tegenkanting. Een ingrijpende wijziging van de begrooting zal dus naar alle waarschijnlijkheid door de verwerping in Indië niet worden verkregen. Dit wil evenwel niet zeggen, dat daarom deze verwerping van geringe beteekenis is en dat zij beter achterwege ware gebleven." Zoo begint een artikel in *Het Vaderland* van 9 September.

„Zonder beteekenis is de verwerping van een begrootingsafdeeling niet" vervolgt de Schr. „Zeker, de Volksraad zou daardoor het door de meerderheid gewenschte staatkundig beleid niet afdwingen. Wat is dan de beteekenis van de verwerping? Zij is deze, dat de Volksraad elke verantwoordelijkheid voor het beleid en de gevolgen daarvan afwijst. Deze afwijzing is van te grooter beteekenis, omdat het college, uiterst gematigd samengesteld, en met een uitgesproken „rechtsche" meerderheid, nog nimmer een begrootingsafdeeling heeft verworpen. Ook gedurende de eerste jaren van het bewind van Gouverneur-Generaal Fock, toen op de geheele begrooting sterk moest worden bezuinigd, is een dergelijke verwerping nimmer voorgekomen. De toenmalige Indische Regeering heeft ook in de moeilijke jaren ten slotte steeds een Volksraadsmeerderheid bereid gevonden, om met haar de verantwoordelijkheid voor haar bezuinigingspolitiek te dragen. Dat de Regeering hierin thans ten aanzien van het zoo gewichtige onderwijsdepartement niet is geslaagd, wijst behalve op een groote ontstemming over de wijze, waarop de bezuiniging wordt toegepast, op een ontbreken van het juiste contact tusschen onderwijsdepartement en Volksraad.

Het gebeurde is te ernstiger, omdat de regeering dit resultaat had kunnen zien aankomen."

De Schr. van het artikel geeft dan het verloop der voor-behandeling weer, ten bewijze, dat de verwerping kon worden verwacht. De verwerping is gekomen met 31 tegen 27 stemmen. Hij besluit dan als volgt:

„Deze verwerping van de begrooting van onderwijs is van verschillende zijden afgekeurd. Zij zou het prestige van den Volksraad hebben geschaad. Wij kunnen dit laatste niet inzien. De Volksraad heeft het volste recht, de verantwoordelijkheid voor het onderwijsbeleid door verwerping van de begrooting af te wijzen. Deze begrooting ging rechtstreeks tegen de wenschen van de meerderheid van den Volksraad in. Het college zou zijn gezag zeker niet hebben verhoogd, door haar niettemin te aanvaarden, enkel en alleen omdat de Regeering de instelling van een studiecommissie in uitzicht stelde.

Onredelijk is het standpunt van de Volksraadsmeerderheid ook geenszins. Zij vreest, dat de bezuiniging zal worden gebruikt om ongemerkt een verordening in te voeren, die zij niet in het belang van Indië acht. Zij wil niet, dat het bestaande onderwijsstelsel door ingrijpende bezuinigingsmaatregelen wordt afgebroken, zoolang niet vaststaat, welk plan daarvoor in de plaats zal treden. Dit laatste is volkomen begrijpelijk.

Aan de Staten-Generaal zal thans worden gevraagd, de Indische onderwijsbegrooting vast te stellen.

Moge de behandeling in Nederland er toe leiden, dat de voornaamste wensch van het Indische vertegenwoordigd lichaam: vervanging van incidenteele bezuinigingsmaatregelen door een weloverwogen hervormingsplan, dat beter aansluit bij de behoeften der Indische maatschappij en een meer bevredigenden uitgroei waarborgen kan, in de naaste toekomst worde vervuld.

Geschiedt dat, dan zal de verwerping van de begrootingsafdeeling in Indië niet vergeefs zijn geweest."

De stemmenverhouding bij de verwerping van deze begrootingsafdeeling, gaf een correspondent van de *N. R. Ct.* aanleiding te wijzen op het veelvuldig voorkomen van stemmingen, die op 't nippertje beslissen over het lot van een voorstel in den Volksraad. Wij lezen (12 September):

In verband met het verschijnsel der stemmingen op het randje af: 29—28, 30—28, over de onderwijsbegrooting 31—27, wordt er van verschillende zijden op gewezen, dat een volksvertegenwoordiging, samengesteld op een wijze, die ertoe leidt, dat vrij-

wel alle cardinale punten worden uitgevochten met een of twee stemmen meerderheid, een constructie-fout vertoont.

„Op deze wijze — aldus het *Bat. Nieuwsblad* — is op den duur geen regeeren mogelijk behalve met de zweep eener onvolmaakte conflictenregeling voortdurend bij de hand. Het toeval gaat een groote rol spelen in de beslissingen: de afwezigheid van een of ander lid stelt den uitslag vast.

Bij de eerste stemming over de couponbelasting (28—28), was een lid der rechterzijde op audiëntie bij den landvoogd. Dit kostte haar een herstemming, die leidde tot een votum voor het desbetreffend amendement-van Mook bij tweede stemming (29—28), welke stemming overigens slechts zoo kon afloopen, omdat een ander lid op het oogenblik zelf om een akelig triviale, doch dringende reden niet in de zaal aanwezig kon zijn."

Inderdaad is hier in de wijze van de verdeeling der zetels een constructie-fout aanwezig, die niet lang gehandhaafd kan blijven.

BEVORDERING OECONOMISCHE SAMENWERKING TUSSCHEN NEDERLAND EN NED.-INDIË.

De minister van Koloniën heeft goedgevonden, mede namens de minister van Oeconomische zaken en Arbeid en van Financiën:

1°. in te stellen een Commissie van Advies nopens bevordering der oeconomische samenwerking tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië;

2° te benoemen: *a.* tot lid en voorzitter van die commissie: den heer mr. dr. G. W. J. Bruins, oud-hoogleeraar aan de Nederlandsche Handelshoogeschool; *b.* tot lid en onder-voorzitter van die commissie: den heer W. P. Hillen, oud-lid van den Raad van Nederlandsch-Indië; *c.* tot lid en secretaris van die commissie: den heer mr. J. C. Ph. Loeff, oud-landsadvocaat te Soerabaja; *d.* tot leden van die commissie de heeren: Gottfried H. Crone, voorzitter van de kamer van koophandel en fabrieken van Amsterdam; ir. M. H. Damme, algemeen vice-voorzitter van de vereeniging van metaalindustrieelen; H. P. Gelderman C.Mzn., voorzitter van het verbond van Nederlandsche werkgevers; ir. A. Groothoff, mr. A. W. Hartman, onder-voorzitter van den bond van eigenaren van Nederlandsch-Indische suikerondernemingen; ir. J. A. Kalff, voorzitter van den ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië; Th. Ligthart, oud-directeur der Javasche Bank; A. J. Schabeek, oud-hoofdinspecteur der in- en uitvoerrechten en accijnzen in Nederlandsch-Indië; dr. ir. J. I. J. M. Schmutzer,

hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht; dr. Z. W. Sneller, hoogleeraar aan de Nederlandsche Handels-Hoogeschool te Rotterdam; mr. M. P. te Steenberghe, voorzitter der algemeene roomsch-katholieke werkgeversvereeniging;

3°. te bepalen, dat aan de beraadslagingen der commissie, met adviseerende stem, kan worden deelgenomen door de heeren: dr. H. W. Hirschfeld, directeur-generaal van handel en nijverheid; L. Meyers, administrateur, hoofd van de afdeeling invoerrechten en accijnzen van het departement van financiën en dr. L. J. van der Waals, administrateur, hoofd van de 4e afdeeling van het departement van koloniën.

De installatie der commissie door den Minister van Koloniën vond plaats op 15 September.

Aan het bericht der instelling van deze commissie, dat den 6en September bekend werd, verbond de *N. R. Ct.* van den volgenden dag eenige beschouwingen.

„De commissie, welke nog geen twee maanden geleden officieus werd aangekondigd als „een commissie ter bestudeering van het vraagstuk der oeconomische toenadering tusschen Nederland en de gebiedsdeelen van het rijk in andere werelddeelen", heeft de benaming gekregen van „een commissie van advies nopens bevordering der oeconomische samenwerking tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië".

Drieërlei wijziging dus in den opzet:

de studiecommissie wordt een adviescommissie;

toenadering verandert in samenwerking;

de West blijft buiten het geding.

De gewijzigde doelstelling, in den thans definitief vastgestelden naam der commissie uitgedrukt, laat zich gereedelijk verklaren uit de reactie, welke het aanvankelijke officieuse bericht van het regeeringsvoornemen niet alleen in Nederland, maar vooral ook in Indië teweeg heeft gebracht. In verband met woorden, door den minister van Koloniën in de Kamer gesproken, werd gevreesd, dat denkbeelden als tol-unie, preferentieele rechten, contingenteering van zekere invoerartikelen in Indië e.d. voor genoemden bewindsman een al te groote bekoring hadden verkregen en dat de instelling der commissie niet minder beteekenen zou dan het eerste gelui der doodsklok voor onze opendeur-politiek ten aanzien van ons overzeesche gebied. De stemmen, die daartegen opgingen, waren krachtig en overtuigend en de vraag of zij indruk hebben gemaakt, wordt naar wij meenen in den nieuwen naam der commissie bevestigend beantwoord. Al nemen wij niet voetstoots aan dat de minister tot geheel andere inzichten is gekomen, zoo blijkt toch, dunkt ons, wel dat hij, in

overeenstemming overigens het zijn ambtgenooten van Oeconomische zaken en Financiën, er prijs op stelt een terminologie te vermijden, die bij voorbaat aan ons voornemen om in Indië onze open-deur-politiek te handhaven kon doen twijfelen. „Toenadering" op oeconomisch gebied deed, gegeven de uitlatingen van den minister en gegeven ook de internationale praktijk, te zeer denken aan onderlinge bevoordeeling ten koste van anderen. „Samenwerking" mist dit exclusivistisch accent; zij kan zich naar alle zijden uitbreiden. In dit begrip ligt niets, dat in strijd is met ons beproefde internationale beleid zooals dit zich óók op oeconomisch gebied steeds bevestigd heeft.

De wijziging van studiecommissie in adviescommissie houdt hiermede zeker rechtstreeks verband. Voor een toenadering als waarvan aanvankelijk gesproken werd, ware een algeheele herziening van de wetgeving noodig, welke de oeconomische en financieele betrekkingen tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië beheerscht. Samenwerking kan stellig zonder principieele wetswijziging verkregen worden; de commissie wordt verwacht tot spoedig uitvoerbare praktische maatregelen dienaangaande te kunnen adviseeren.

Dat de commissie zich zal concentreeren op de betrekking Nederland-Indië en de beide gebieden in Amerika, Suriname en Curaçao, er buiten zal laten, beteekent een wijze beperking. Men heeft ten aanzien van de West met heel andere problemen te doen dan ten aanzien van de Oost. Indien het noodig zou blijken, kon voor onze oeconomische betrekkingen met Suriname en Curaçao een andere commissie benoemd worden. Die belangen zinken echter in het niet, vergeleken bij de groote belangen, welke ten opzichte van onze Oost op het spel staan.

Zoo verheugen wij ons dus over de veranderde betiteling der commissie, welke een veranderde doelstelling inbegrijpt.

Met de samenstelling kunnen wij nog niet geheel vrede hebben. Wij herinneren aan ons artikel „Kapstok of springplank?" in ons avondblad van 15 Juli j.l., waarin wij betoogd hebben, dat zulk een commissie uit vertegenwoordigers van de *beide* oeconomische complexen behoorde te bestaan. Zeker treft men verscheidene Indische namen van goeden klank in de commissie aan; maar wij missen bijv. naast den voorzitter der Amsterdamsche Kamer van Koophandel den vertegenwoordiger van de import-organisaties in Ned.-Indië; wij missen een figuur die zou kunnen optreden voor de jonge Indische industrie en wij missen ook een Indisch vertegenwoordiger, die de inheemsche oeconomische sfeer meer in het bijzonder vertegenwoordigt. Hier is aanvulling echter gemakkelijk mogelijk."

INDIË EN DE NEDERLANDSCHE CONSULATEN IN 'T OOSTEN.

De Locomotief herinnert aan de conclusies in het rapport-Schor, over de suikersituatie in Britsch-Indië, omtrent den Nederlandschen consulairen dienst, welke als volgt zijn samen te vatten: De consulaire vertegenwoordiging van Nederland in Britsch-Indië wist van de suikersituatie niets; zij wist nog minder van de groote belangen, welke daaraan voor geheel Ned.-Indië verbonden zijn; wanneer zij terzake behoorlijk georiënteerd was geweest zouden de sterk-verminderde afzet van Java-suiker in Britsch-Indië en de verhooging van invoerrechten daarop zooal niet voorkomen, dan toch veel minder drastisch zijn geweest.

„Wat thans over de consulaire vertegenwoordiging in Britsch-Indië gezegd is, datzelfde geldt — met eenige zéér loffelijke uitzonderingen in Indië's omgeving — van den Nederlandschen consulairen dienst in verschillende andere landen. Het zou een fout zijn; daarvan den betrokkenen persoonlijk een verwijt te maken: de fout ligt in de organisatie. Zij is, wat deze zaken betreft, sterk ten achter; en aangezien terzake iedere beslissing door het departement van Buitenlandsche Zaken in Den Haag genomen moet worden wreken die fouten zich het sterkst juist aan Indische belangen.

Zoo is de wensch, dat de Nederlandsche consulaten veel sterker op Ned.-Indië georiënteerd zouden worden, reeds talrijke malen uitgesproken. Waar te dien aanzien iets bereikt werd, betrof dat politieke en politioneele zaken; de inschakeling van Buitenzorg in de consulaire en diplomatieke informaties had ook allereerst daarop betrekking.

Economische, financieele, commercieele voorlichting liet, wat specifiek Ned.-Indische belangen betreft — alweder met diezelfde loffelijke uitzonderingen — steeds veel te wenschen over, ook in het Oosten. Het stellen van de verplichting, dat Nederland's consulaire ambtenaren Ned.-Indië zelf door studie en verblijf leeren kennen; het detacheeren van Europeesche en Inlandsche ambtenaren van Ned.-Indië op de consulaten — het bleven vrome wenschen. Praktische, bruikbare, actueele en deskundige voorlichting op oeconomisch gebied ten behoeve van Indië bleef gering.

De behoefte daaraan is thans grooter dan ooit. Het werd, toen in den Volksraad de wenschelijkheid van actiever en beweeglijker handelspolitiek ter sprake kwam, nog eens herhaald. Juist voor Indië, dat zich zoo zijne producten den toegang tot menig afzetgebied bemoeilijkt ziet, was eene verbeterde oriënteering in die landen, noodig tevens voor het noodzakelijk overleg, een der

voornaamste middelen om tot verbetering te komen. Men zou daarmede moeten beginnen."

In een artikel van *De Java-Bode* (12 Augustus), dat als hoofdstrekking heeft er op te wijzen hoe de handel in N.-I. zich meer en meer gaat instellen op den Pacific, wordt ook gesproken over het rapport van den heer Schor van de Koloniale Bank en over het aannemen door den Volksraad zonder hoofdelijke stemming van de motie-Roep, welke de wenschelijkheid uitspreekt van een eigen handelsvertegenwoordiging voor Indië in het buitenland. In dit artikel wordt o.m. gezegd:

„De heer Schor laakt in scherpe termen de vertegenwoordiging van den Nederlandschen consulairen dienst, verwijt genoemde vertegenwoordiging gebrek aan activiteit en zegt, dat zij zoo passief was, dat zij in het geheel niet op de hoogte was van wat op suikergebied voor Java aan de Britsch-Indische problemen vast zit. De mindere afzet van de V.I.S.P. in Britsch-Indië en de verhooging van de invoerrechten aldaar hadden met meerdere activiteit van de zijde van onze consulaire vertegenwoordiging zoo niet kunnen voorkomen, dan toch zeker veel minder drastisch voor Java kunnen worden.

Dit oordeel over een organisatie welke als een vertegenwoordiging van den handel geldt, is weinig bemoedigend te noemen en onderstreept wel zeer scherp de juistheid van de motie-Roep. Nu de handel zich in een andere richting blijkt te gaan oriënteeren, is doelmatige en snelle voorlichting een eerste vereischte. Hetgeen in Indië ten aanzien van Britsch-Indië aan het licht is gekomen, moet een schande worden genoemd, de onbekendheid in Nederland omtrent de nooden en behoeften van Indië is er een van niet minder grooten omvang. De Radiospreuk „Maak de wereld tot Uw buurman" moet ook gelden voor elke en zeker voor de officieele vertegenwoordiging, welke zich zoo ruim en snel mogelijk op de hoogte moet stellen omtrent al hetgeen in het land van vestiging van belang kan zijn voor het land van uitzending.

De klacht, dat de consulaire en handels-voorlichting van Nederland dringend verbetering behoeft is waarlijk niet nieuw, zij werd reeds tientallen jaren geleden geuit, doch thans is vernieuwing een eisch van zulk een eminent belang geworden, dat langer wachten gelijk staat met het zich zelf toebrengen van onmiddellijk nadeel. Van den handel toch hangt voor een zeer groot deel de toekomst en welvaart van Indië af."

„Het initiatief der Paketvaart om een geregelden dienst op Mauritius en Zuid-Afrika te openen, schijnt in alle opzichten een dier successen te worden, waardoor „onze ouwe, getrouwe K.P.M." (Z. Exc. G.-G. De Jonge bij de opening van het Sociaal Tehuis te Batavia), Ned.-Indië aan zich verplicht heeft." Zoo schrijft het *Bat. Nbl.* in zijn mail-nummer van 13 Augustus.

„Verschillende Indische producten, thee, koffie, rubber en andere, vinden reeds hun weg naar het land onzer stam-genooten en de beteekenis daarvan mag men, vooral in dezen tijd die dringende behoeften aan expansie van 't afzetgebied heeft geschapen, niet gering schatten. Goed beschouwd is het feitelijk merkwaardig, dat tusschen twee landen, zoo nauw aan elkaar verwant en voor de uitwisseling harer producten toch niet ongunstig gelegen ten opzichte van elkaar, niet reeds lang een druk handelsverkeer plaats heeft.

Men weet, dat in Z.-Afrika de ooftbouw met groote nijverheid beoefend wordt en dat de producten, daaruit voortgebracht, een zeer gunstige en vaste plaats op vele buitenlandsche markten innemen. De Kaapsche wijnen genieten een wereldreputatie en de Afrikaansche delicatessen niet minder. In dit simpele zinnetje is feitelijk de belangrijke plaats, die Z.-Afrika in het Indische handelsverkeer kan bekleeden, reeds geschetst.

Immers, Indië heeft groote behoefte aan geïmporteerde delicatessen: in 1930 werd voor een waarde van ruim 250 millioen aan eetwaren en genotmiddelen ingevoerd, waarvan uit Nederland slechts 10 %. Hoezeer dit cijfer thans ook verminderd zal zijn, voor de buitenlandsche exporteurs van delicatessen beteekent Indië nog altijd een zeer belangrijk afzetgebied.

Daar nu Z.-Afrika door den kleineren afstand een streepje voor heeft op vele andere landen (hoeveel delicatessen bijv. komen thans nog uit Amerika en Europa) en zijn producten zeker niet onder behoeven te doen voor hetgeen van elders wordt aangevoerd, is er geen enkele reden waarom onze Z.-Afrikaansche buren zich hier geen vaste plaats op de markt zouden kunnen veroveren. Een plaats, die niet alleen Z.-Afrika, maar ook Indië voordeel brengt, al ware het slechts omdat grootere concurrentie den consument altijd ten goede komt."

Dan leidt het *Bat. Nbl.* den heer. S. A. Schonegevel in bij zijn lezers. Deze, die directeur is van Gebr. Verster's Mij. te Kaapstad, was te Batavia met een tetoonstelling-collectie van Z. Afrikaansche export-artikelen.

Wij lezen verder:

„De directeur van Gebr. Verster's Mij. brengt een ruime collectie Kaapsche wijnen en koelkamerartikelen mede.

Roode wijn, witte wijn, vermouth naar Italiaansch en Fransch recept, cognac en ook alcoholvrij druivensap zijn in verschillende kwaliteiten op de expositie te vinden. Het ligt in de bedoeling, deze wijnen in vaten aan te voeren en hier te bottelen zoodra er voldoende afzet is. Daardoor zal de prijs zoo laag mogelijk gesteld kunnen worden.

Er worden 23 soorten appelen in Zuid-Afrika geteeld, waarvan er twee bizonder voor den export geschikt zijn.

Deze soorten worden dan ook reeds lang en met succes naar Europa uitgevoerd, waarbij men niet weinig te danken heeft aan het Z.-Afrikaansche gouvernement, dat den uitvoer onder strenge contrôle houdt. Niets wordt uitgevoerd, waaraan ook maar iets mankeert en deze conditie houdt den naam van het Z.-Afrikaansche fruit in den vreemde hoog, zoodat de export jaarlijks met 20 à 25 % toeneemt.

Verder worden veel sinaasappelen en citroenen uitgevoerd, alsmede blauwe en witte druiven.

De Kaap-kolonie verbouwt enkele voor export zeer geschikte druivensoorten. De schil is niet hard en juist dik genoeg om den smaak van het sap te doen behouden. Druiven met een te dunne, porieuze schil zijn niet voor export geschikt, zeide de heer Schonegevel, die verliezen spoedig hun smaak, doordat de schil die doorlaat.

De koelkamerruimte aan boord der K.P.M.-ers is „baaie goed", verzekerde de heer Schonegevel, en doet niet onder voor die op de Engelsche schepen, die het fruit naar Europa brengen.

Een zeer belangrijke plaats van de expositie wordt verder afgestaan aan de conserven. Men treft daar alle mogelijke, en ook voor ons nog onbekende, soorten jams aan, kreeft in blik, vischpastei en ook chutney, bereid naar het recept van een oude dame, dat aangekocht is door een fabriek, die een zeer groote vlucht genomen heeft. Verder zijn er uitmuntende soorten gedroogde vruchten, zooals abrikozen en rozijnen.

Ook ham en spek zijn als importartikel hier te lande niet te verwaarloozen.

Waarschijnlijk zal er ook wel iets te doen zijn in cigaretten.

De heer Schonegevel bleef enkele weken te Batavia en ging dan naar Soerabaia en Singapore.

BUITENLAND.

OOSTKUST VAN GROENLAND.

In verband met onze mededeelingen over het geding, betreffende de Oostkust van Groenland, in de vorige aflevering van *De Indische Gids* nemen wij nu ook onderstaand bericht van 21 Aug. over. Men kan daaruit zien, dat de kans op plaatselijke conflicten waarschijnlijk niet zoo gering is als de optimisten meenden te mogen aannemen.

In een dezer dagen te Kopenhagen ontvangen draadloos telegram werd mededeeling gedaan van een optreden van Noorsche pelsjagers op de Oostkust van Groenland, dat in Denemarken als een nieuw vergrijp van Noorsche zijde, door sommigen zelfs als „het begin van een oeconomischen oorlog", werd gekarakteriseerd. Nu de ingetreden winter aan het scheepsverkeer op de Oostkust een einde heeft gemaakt, kan men voorloopig weer meer gerust zijn.

Uit het telegram blijkt, dat het Noorsche vaartuig Isbjorn onlangs tusschen Bessel-fjord en Kuhn-eiland eenige pelsjagers aan land heeft gezet, die tusschen een reeks hutten van de Deensche jachtonderneming Nanook nieuwe jachthutten hebben gebouwd, en die dus blijkbaar van plan zijn om op het tot dusver door Denen bejaagde terrein jacht op pelsdieren te gaan maken. De opvarenden van de Isbjorn hebben voorts bij de Ardencaplefjord een radiostation opgericht ten behoeve van deze pelsjagers.

Al jaren lang wordt er tusschen de Nanook en de Noorsche pelsjagers een harde concurrentie gevoerd. Toen de Nanook op bepaalde gedeelten van de Oostkust van Groenland de jacht overnam van de vroegere Oost-Groenlandsche Jachtonderneming, bleken de Noren deze jachtterreinen in gebruik genomen te hebben, hetgeen voor de Denen aanleiding was een eind verder naar het Noorden te trekken, omdat zij er niets voor voelden met de Noren overhoop te liggen. Een der bestuurderen van de Nanook heeft thans aan de pers verklaard, dat de Deensche staat de onderneming zal moeten helpen, omdat zij anders in groote moeilijkheden zou komen. Men beschouwt de handelwijze van de

Noorsche pelsjagers als een inbreuk op het tractaat van 1924, waarin o.a. staat, dat de eigenaar van een jachtstation op Oost-Groenland voor den tijd van vijf jaren jachtrecht heeft op het omliggende terrein. Er staat echter niet in het tractaat, hoe ver het „omliggende terrein" zich uitstrekt.

Het is niet bekend, of en hoe de Deensche autoriteiten tegen de Noorsche pelsjagers zullen optreden. De voorzitter van de parlementaire Groenland-commissie, het lid van het Folketing Pürschel, heeft in een persgesprek er aan herinnerd, dat Lauge Koch, die thans in Oost-Groenland is, politiebevoegdheid heeft. Volgens de meening van Pürschel mag men aannemen, dat Koch van zijn bevoegdheid gebruik zal maken, wanneer de Noorsche pelsjagers de werkzaamheid der Denen inderdaad belemmeren.

Nader wordt gemeld, dat de Deensche premier, Stauning, dr. Lauge Koch telegrafisch opdracht heeft gegeven om een onderzoek in te stellen. Wanneer de regeering over eenige dagen een rapport van Lauge Koch ontvangt, zal zij onmiddellijk overwegen of en welke tegenmaatregelen genomen dienen te worden.

ENGELSCHE COMMISSIE VOOR WEST-INDIË.

De Engelsche commissie, welke op last van het ministerie voor de koloniën naar West-Indië zal gaan, om de mogelijkheden te onderzoeken van een nauwere vereeniging tusschen Trinidad en de Eilanden boven- en beneden den Wind, is als volgt samengesteld: Sir Charles Fergusson, Sir Charles Orr en Sir Sydney Armitagé Smith. Het vertrek der commissie is bepaald tegen half November. De commissie begeeft zich eerst naar de Eilanden onder den Wind, waar zij tot en met December blijft. Daarna brengt zij een bezoek aan de Eilanden boven den Wind, waarvoor de maand Janauari ter beschikking zal staan en tenslotte zal de commissie in Februari Trinidad bezoeken.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

BESCHERMING INDISCHEN HANDEL.

De Handelsvereeniging te Batavia, heeft een advies tot den Gouverneur-Generaal gericht, waarin zij meedeelt, dat zij heeft moeten ervaren dat de N.-I. handel bij de mededinging naar levering van goederen, benoodigd voor het Gouvernement, zelfstandige diensten en bedrijven inbegrepen, gedurende den laatsten tijd grootendeels wordt uitgesloten van een gebied, waarop deze handel in het verleden met succes op concurreerende wijze is werkzaam geweest en waarop hij ook thans nog op gelijke wijze werkzaam zou kunnen zijn, indien de gelegenheid daartoe gegeven werd.

Naar de indertijd gevolgde practijk bij aanschaffing van Gouvernementsgoederen op Nederlandschen eisch in den zin van art. 1 van het Centraal Aanschaffingsreglement (C.A.R.) werden slechts aangeschaft, zooal niet uitsluitend dan toch in hoofdzaak, constructiegoederen, d.z. goederen, waarvoor speciaal toezicht op de vervaardiging noodig is, alsmede bijzondere goederen, als hoedanig te beschouwen zijn groote speciale aanschaffingen, als locomotieven, wagons, spoorrails en dergelijke artikelen, waarin in N.-I. geen handel in den eigenlijken zin wordt gedreven, voorzoover thans deze constructie en bijzondere goederen hier te lande niet worden vervaardigd.

Deze aanschaffing op Nederlandschen eisch van niet hier te lande vervaardigde constructiegoederen is een uitvloeisel van het bepaalde bij art. 10 alinea 2 van het C.A.R., volgens welk voorschrift constructiegoederen uitsluitend rechtstreeks bij de fabrieken in het betrokken marktgebied mogen worden besteld, zoodat waar de Indische Centrale Aanschaffingsdienst (I.C.A.) in zijn marktgebied buiten N.-I. (Azië, Zuid-Afrika en Australië) over geen eigen organisatie beschikt door bemiddeling waarvan rechtstreeksche aankoop zou kunnen geschieden, aanschaffing door bemiddeling van den I.C.A. van dergelijke goederen niet mogelijk is.

Indertijd, toen alleen de Europeesche en Amerikaansche

industrie in staat was deze bijzondere goederen te leveren, had ten aanzien dezer goederen aanschaffing via den Nederlandschen aanschaffingsdienst inderdaad reden van bestaan.

Thans wordt evenwel het begrip „constructiegoed" onnoodig uitgebreid buiten de beteekenis, die zoowel in het C.A.R. als door den handel hieraan steeds is gehecht. Daaronder worden namelijk gerekend alle goederen, die na de bestelling nog vervaardigd moeten worden, ook al is hun constructie zóó eenvoudig, dat daarbij geenerlei speciaal toezicht noodzakelijk is en ook al dragen zij geheel het karakter van handelsgoederen, doordat zij niet voor enkele gebruikers, doch voor een groote klasse van afnemers en dus in serie worden vervaardigd.

Derhalve komen tengevolge van de thans gehuldigde opvatting voor aanschaffing op Indischen eisch via den Indischen handel slechts in aanmerking verbruiksartikelen, welke in den vorm en in de kwaliteit waarin zij worden gevraagd in den handel zijn, indien althans door dezen handel voldoende voorraden worden aangehouden. De praktijk leert zelfs, dat ook indien voldoende groote voorraden aanwezig zijn, partijen van beteekenis toch in Nederland worden aangeschaft.

Naar dezen eisch is de aard der goederen (constructiegoed, bijzonder goed of normaal handelsgoed d.i. seriegoed in den hierboven aangegeven zin) niet langer beslissend voor de vraag of aanschaffing hier te lande mogelijk is, doch deze: of op een gegeven moment in verband met de verlangde aanschaffing de aanwezige voorraden genoegzaam zijn om daaruit onmiddellijk aan een op een bepaald moment bestaande behoefte te voldoen. Aldus wordt de Indische handel verdrongen van een terrein, waarop hem bij art. 15 van het C.A.R. nog wel een recht van voorkeur is toegekend. Dit art. 15 bepaalt immers, dat „ter bevordering van handel en nijverheid in Indië zelve, de handel in N.-I. bij overigens gelijke of nagenoeg gelijke omstandigheden de voorkeur heeft boven den elders gevestigden handel." De nieuw toegepaste methode zal in de toekomst moeten leiden tot een aantasting van den importhandel in zijn meest vitale belangen.

Uitsluiting van levering aan den grootsten afnemer hier te lande, als hoedanig het Gouvernement is te beschouwen, moet op den duur er toe leiden, dat de importhandel zijn organisatie, voorraden, outillage en personeelsformatie belangrijk inkrimpt, hetwelk in een fatalen kringloop weer tot gevolg zal hebben, dat deze importhandel, die tot heden in staat was naast het Gouvernement bovendien nog het particuliere bedrijfsleven op korten termijn van het noodige te voorzien, zal worden gedeclasseerd

tot een niet over voldoende voorraden beschikkende, van elders gevestigde fabrikanten afhankelijke, schare verkoopagenten.

Uitgaande van de wel niet aanvechtbare stelling, dat een krachtig importbedrijf een economisch landsbelang is, zullen de desastreuse gevolgen van de thans gevolgde politiek ten aanzien van den Indischen importhandel in het bijzonder, het geheele bedrijfsleven hier te landen in het algemeen, apert zijn.

Indien uitschakeling van den Indischen handel een besparing van kosten voor het Gouvernement zou beteekenen, zou de nieuw gevolgde gedragslijn een eisch kunnen zijn, geboden door de omstandigheden van het oogenblik, maar zulks is evenwel geenszins het geval, want ook naar de vroeger gevolgde methode, had de Indische handel slechts de voorkeur ingeval concurreerende prijzen geboden konden worden; zoodat indien de handel hier te lande niet kon concurreeren met offertes aan den Nederlandschen aanschaffingsdienst gedaan, de aanschaffing buiten den Indischen handel om geschiedde. Thans, evenwel bij uitsluiting à priori van den hier gevestigden handel van levering van tal van goederen, welke niet als constructiegoed of bijzonder goed zijn te beschouwen, is voor prijsvergelijking tusschen offertes van den Indischen handel aan den I.C.A. gedaan met die door anderen aan den Nederlandschen aanschaffingsdienst, geen plaats meer, zoodat een der waarborgen, dat voldaan worde aan den eisch van art. 5 van het C.A.R., dat de grenslijnen tusschen de aanschaffing op Nederlandschen eisch en die op Indischen eisch zoodanig getrokken worden, dat zoo goed, goedkoop en vlot mogelijk worde ingekocht, vervallen is ten aanzien van die groote categorie van handelsgoederen, welke zijn geen constructie- of bijzonder goed.

Aanschaffing van al deze goederen op Nederlandschen eisch brengt ook in ander opzicht zeer belangrijke, voor het Gouvernement nadeelige, consequenties met zich. Bij aanschaffing op Nederlandschen eisch, door bemiddeling van den Nederlandschen aanschaffingsdienst te 's Gravenhage, is mededinging naar levering van Aziatisch fabrikaat practisch uitgesloten. Aziatische fabrikanten plegen in Nederland (of elders in Europa) niet vertegenwoordigd te zijn. Zij, te weten hun vertegenwoordigers, kunnen dus geen offertes aan den N. A. doen, met gevolg, dat voor levering de facto uitsluitend in aanmerking komen Nederlandsche en andere Europeesche, alsmede Amerikaansche firma's. De handel hier te lande is echter op ruime schaal vertegenwoordigd, naast de Nederlandsche en de andere Europeesche en Amerikaansche industrieën, ook de Aziatische en Australische. Uitsluiting van de mededinging van de productiegebieden, gelegen rond den Stillen en den Indischen Oceaan beteekent voor

leveringen hier te lande in tal van gevallen loslating van den eisch, dat zoo goed, goedkoop en vlot mogelijk ingekocht worde.

Voorts dient in het oog te worden gehouden, dat tal van artikelen, welke vroeger door bemiddeling van den Indischen handel werden aangeschaft en welke thans op Nederlandschen eisch door bemiddeling van den N. A. te 's-Gravenhage worden betrokken, niet in Nederland worden vervaardigd; zooals rails, waterleidingpijpen en toebehooren, masten voor telegraaf en telefoon, damwandmateriaal en dergelijke. Geen dezer artikelen wordt in Nederland vervaardigd, zoodat het rechtstreeks gevolg van deze methode is niet, dat de Nederlandsche industrie wordt beschermd, doch dat de buitenlandsche, meer in het bijzonder de Europeesche c.q. Amerikaansche industrie eventueel te zamen met den Nederlandschen handel wordt beschermd.

In al die gevallen, waarin niet rechtstreeks bij den buitenlandschen fabrikant wordt besteld (en deze zijn zeer talrijk) wordt het intermediair ingeroepen van de in Nederland gevestigde vertegenwoordigers dier fabrikanten en op deze wijze geniet derhalve de Nederlandsche handel de voorkeur boven den Indischen handel, wat in lijnrechten strijd is met art. 15 van het C.A.R.

De praemisse, dat de Indische handel bij zijn offertes niet zou kunnen concurreeren met de offertes rechtstreeks door den fabrikant aan den N. A. te doen, meent adressante te moeten bestrijden. Met tal van voorbeelden toont zij aan, dat de Indische prijzen niet hooger behoeven te zijn.

Ten overvloede wordt er nog op gewezen, dat bevordering van den Indischen handel beteekent bevordering van de Indische industrie, aangezien de industrialisatie van N.-I. tot heden in belangrijke mate geschied is rechtstreeks door of met medewerking van den Indischen importhandel. In dit verband kan gewezen worden o.m. op de Padangsche Cementfabriek der firma Gebrs. Veth, de constructiefabriek te Semarang van de Mij. Lindeteves-Stokvis, de Papierfabriek Padalarang, de Preanger Bontweverij en de Suikerwarenfabriek te Soerabaja van de Internationale Crediet & Handelsvereeniging „Rotterdam", de Romanietfabriek en de Veneer-kistenfabriek „Langkat" van de firma Geo Wehry, de weefindustrie te Padang van de Mij. Van Houten Steffan, en vele andere.

Vooral in tijden als deze, nu de handel toch al een zeer moeilijke periode te doorstaan heeft, moet een tegennatuurlijke uitschakeling van het intermediair van den Indischen handel bij aanschaffing van Gouvernementsgoederen in strijd met 't algemeen N.-I. belang worden geacht.

Ten slotte verzoekt adressante den G.-G. het volgende te gelasten:

a. dat de grenslijnen tusschen de aanschaffingswijzen vermeld onder *a* en *b* van artikel 1 van het Centraal Aanschaffingsreglement dusdanig worden getrokken, dat met inachtname van alle factoren, welke hierboven zijn aangegeven, aan den eisch, dat zoo goed, goedkoop en vlot mogelijk wordt ingekocht, worde voldaan;

b. dat artikel 10 van het C.A.R. overeenkomstig zijn duidelijke bewoordingen worde toegepast, te weten, dat uitsluitend rechtstreeks, dus met uitschakeling van den Indischen handel, bij de fabrieken worden besteld constructiegoederen, waarvoor speciaal toezicht op de vervaardiging noodig is;

c. dan in aansluiting op het vermelde sub *b*, artikel 15 van het C.A.R. aldus worde toegepast, dat de voorkeur voor den Indischen handel bij gelijke of nagenoeg gelijke omstandigheden zal gelden — en in verband daarmede prijsvergelijking tusschen aanschaffing door bemiddeling van den Nederlandschen aanschaffingsdienst met aanschaffing door bemiddeling van den Indischen Centralen Aanschaffingsdienst zal plaats vinden — ten aanzien van al die goederen welke niet zijn, goederen waarvan de vervaardiging speciaal toezicht vereischt, in den zin van art. 5 van het C.A.R.

MIDDEN-JAVATIJD VERDWIJNT.

In aansluiting op de reeds gepubliceerde mededeelingen aangaande de nieuwe tijdsindeeling per 1 November a.s. van de diverse gebiedsdeelen in den Nederlandsch-Indischen Archipel, zij er hier nog even op gewezen, dat er van dien datum af geen Middelbare Javatijd meer bestaat, doch een Javatijd. Deze tijd is gebaseerd op een Oosterlengte van 112°.30, ten opzichte van den meridiaan van Greenwich, terwijl de middelbare Javatijd werd gerekend volgens den meridiaan van 110° O.L. Op 1 Nov. zal de klok voor dat gebied, waarvoor de Javatijd is vastgesteld, dus 10 minuten vooruit worden gezet.

Ten aanzien van de radiotijdseinen van Malabar zij hier nog vermeld, dat deze op denzelfden tijd zullen worden uitgeseind als tevoren, omdat Malabar-Radio Greenwich-tijd geeft. De tijdseinen, welke door het Meteorologisch Observatorium te Batavia werden uitgezonden ten behoeve van de Diensten der Posterijen, Telegrafie, Telefonie en Staats-Spoorwegen, zullen echter per 1 November wèl 10 minuten vroeger worden gegeven!

KOLONIALE LITERATUUR.

An Atlas of Progress in Nawanagar State, accomplished since the accession in march 1907 of Lieutenant-Colonel His Highness shri Sir Ranjitsinhji Vibhaji Maharaja Jam Saheb of Nawanagar. G. C. S. I., G. B. E., by John de la Valette. Published for his Highness's Government by Messrs. East & West L. F. D. 3 Victoria street, London S.W. Publ. price 10 S/6.

Na 't lezen van dezen titel vraagt men zich licht af: Nawanagar State! waar is dat ergens? Sir Ranjitsinhji enz. enz.? Zeker engelsch Indië! maar was dat niet die indische prins, bekend cricketer uit den verleden tijd, toen de nu reeds oud-legercommandant Lalau zoo stijlvol den bal sloeg? En werkelijk wij vinden in het begin van den tekst het portret van den prins als cricketer.

Slaat men den atlas van Schuiling (Beekman & Schuiling) of die van P. R. Bos op, dan wordt men niets wijzer. Ook de inlichting, dat Nawanagar in grootte de voornaamste plaats onder de staten van het schiereiland Kathiawar inneemt, brengt ons niet verder; gelegen aan de golf van Cutch; nu zijn wij er. Maar èn Bos èn Schuiling noemen dat schiereiland Goedsjarat en niet Kathiawar. Inderdaad onjuist, maar verklaarbaar.

Andree's handatlas, de bekende groot duitsche, noemt het schiereiland wel degelijk Kathiawar, zelfs vinden wij den naam Nawanagar, maar als plaatsnaam voor de stad Jamnagar de hoofdplaats van Nawanagar State, dus toch nog een fout. Trouwens Schuiling stuurt het in die richting ook al een aardig eind door die plaats Nawan te noemen, met „agar" er achter was het dan toch een naam die daar wel thuis hoorde.

In 1929 is verschenen een aflevering van den „Geschiedkundige Atlas van Nederland", waarin o.a. behandeld wordt: „De Compagnie buiten den Archipel in 1650." [1]). Op de daarbij be-

---

[1]) Zie *De Indische Gids* 1929, I, blz. 411.

hoorende kaart, door Dr. A. A. Beekman uit gegevens van dien tijd samengesteld, vinden wij het schiereiland genoemd „Guzzeratte", terwijl de schrijver van den tekst Dr. F. W. Stapel, op blz. 41 zegt: „Suratte vormde, met Cambaya, de voornaamste havens van het oude handelsrijk Guzeratte of Goedjarat, welk rijk door Akbar de Groote bij het gebied der Groot-mongols was gevoegd. De hoofdstad van Goedjarat was Ahmadabad." En hierin zit ook de verklaring. In het schiereiland is de naam van het land (staatkundig), dat zich trouwens oostelijk verder uitstrekte, gezet in plaats van den aardrijkskundigen naam, toen stellig onbekend. De Compagnie streefde zoo geen wetenschappelijke doeleinden na.

In den grooten atlas van Nic. Visscher, van omstreeks het einde der 17e eeuw, gedrukt te Amsterdam, vinden wij het schiereiland „Gusuratte" genoemd en zoo bleef het bij Bos en Schuiling tot op heden „Goedsjarat". Andree, die wel andere bronnen heeft gehad, noemde het juist: „Kathiawar"; eigenaardig is weer, dat bij Andree de naam Goedsjarat, Gujrat (zooals de la Valette hem schrijft volgens indische schrijfwijze, maar waarschijnlijk met ongeveer gelijke uitspraak) geheel verdwijnt, terwijl deze naam toch nog gebezigd wordt om de landstreek aan te duiden van het vaste land ten oosten van Kathiawar gelegen en omvattende de rijkjes, waarin het oude rijk Goedsjarat uit één viel. Reeds onder Akbar's opvolger Dsjahangir nog in het begin der 17e eeuw zette dit verloop in. In Dr. Stapels tekst lezen wij: „Intusschen bleef de positie van de Compagnie hier langen tijd moeilijk door de tegenwerking der Engelschen en de kwellingen en afpersingen der Inlanlsche gouverneurs, *die een groote mate van zelfstandigheid genoten.*"

Zoo zal Nawanagar, dat, volgens den schrijver van opgemeld werk, in 1535 is gesticht, te dien tijde, als zijnde arm en onbelangrijk, wel een groote „zelfstandigheid" hebben genoten en is men al heel gauw vergeten, dat er van iets anders dan een zelfstandigen staat sprake was geweest.

Inderdaad, wanneer men de kaarten goed bestudeert en den aangenaam geschreven nooit langdradigen tekst er bij neemt, krijgt men sterk den indruk van een arm land. Een land aan de grens van het moesongebied gelegen, waardoor het sommige jaren geen of haast geen regen krijgt, en een bevolking, die dan hongerjaren doormaakt, met pest en influenza epidemieën; een bijna boomloos land, op kaart 7 is aangegeven waar een *accasia* boom staat of zich een boschje bevindt; een land met zoo goed als geen industrie; voor zoo'n land mag het een zegen heeten, wanneer het een vorst heeft (een despoot), die in vijf en twintig

jaar zijn land en volk zóó weet op te heffen en tot een welvarend land en volk maakt.

Een despoot, want hij is de bezitter van alles, met de macht over alles en allen. Het is interessant te lezen, hoe hij door aanleg van waterreservoirs en putten den landbouw mogelijk maakt en uitbreidt, hoe hij den landbouwer bindt aan zijn grond en zijn belangstelling voor goede bebouwing opwekt. Vroeger moest de bebouwer van de opbrengst in nature een deel aan den heer afleveren, wat aanleiding gaf tot geknoei en den arbeidslust niet stimuleerde. Nu betalen de landbouwers een draaglijke pacht, uit de opbrengst over 10 jaren kort na Jam Saheb's troonbestijging afgeleid. Zij zijn pachter, soms zelfs erfpachter, indien zij zulks verdienen.

Hij maakt regeling tot reserve voor regenarme-, dus hongerjaren; hij zorgt voor wegenaanleg en een gezondheidsdienst, zoodat de sterfte nu al beneden de 15 per duizend is. Hij laat een zeehaven maken voor schepen tot 12000 ton, een spoorwegverbinding met het achterland, waardoor de suikerinvoer, hoofdzakelijk van Java, niet meer over Bombay en Karachi, maar grootendeels over die haven „Bedé" gaat; enz. enz.

Na de mislukking met Walden, heeft Frederik van Eeden eens geschreven, dat de eenige juiste regeeringsvorm, die was, van een verlicht despoot. Welnu hier vindt men een schitterend voorbeeld hiervan.

Het is een zeer lezenswaardig en interessant werk, al beslaat *de tekst* slechts 30 bldzn.

Een en twintig „Charts" bevat de atlas. Zij zijn alle in felle, vlakke kleuren. Geel, blauw, rood, groen. Eén tabelarisch en zeven statistische overzichten zwart op geel met rooden ondergrond en groenen rand. Drie cirkelvormige opgaven, import, export en den oogst betreffende.

Een zevental geeft te zien, blinde kaarten van het land in geel, buitenland rood, water blauw. Behalve dat die kinderprenten- en kleurboekkleurigheid wat onwetenschappelijk aandoet, al kan ze wellicht als modern aanvaard worden, is het m.i. te betreuren, dat de samensteller, als ondergrond niet een, zij het éénvoudige, topographische kaart van het land heeft genomen. Zoo'n geel vlak met lijnen of vlekjes driehoekig of rond, of vierkantjes rood of blauw, waarbij men er niet aan gedacht heeft, dat blauw op geel groen werd, geeft geen overzicht, 't geeft geen verband met bodem, bodemgesteldheid, hoogte (door den loop van rivieren b.v. aan te geven), enz. Neen, die kaarten geven geen houvast, inzicht en overzicht, men moet nu heen en weer blâren en zoeken

en vergelijken, terwijl men op een geschikten topographischen ondergrond het hoe en waarom had kunnen lezen.

Het werk is keurig uitgegeven in groot octavo, de tekst op mooi glad papier met duidelijke letter feilloos gezet, terwijl twee en dertig goede reproducties van photo's, goed over den tekst verdeeld, hem „verluchten".

E. J. B.

Behandeling van Inlanders. Wenken en Raadgevingen ten dienste van Europeesch toezichthoudend personeel op cultuurondernemingen en andere groot-bedrijven.

Wenken en Raadgevingen ten dienste van Europeesch Scheepspersoneel. Twee boekjes, door W. Rijkee Mz., oud-hoofdonderwijzer in Ned.-Indië [1]).

Beide werkjes met een gelijke strekking hebben een ongeveer gelijkluidende inleiding. Zooals in Nederland de havenbevolking in karakteruiting aanmerkelijk verschilt met die van het achterland, welk groot verschil is er b.v. niet in „dienst" bij een compagnie Rotterdammers en een compagnie Drentenaren! zoo kan er bij „inlanders" ook onderling een groot verschil zijn. Op de cultuurondernemingen en in andere groot-bedrijven vindt men vaak enkele verschillende rassen vertegenwoordigd, die dan meestal gescheiden het naar hun aard meest geschikte werk verrichten. En nu is het verheugend om te zien hoe de schrijver met groote kennis van zaken daarmede rekening heeft gehouden.

Leest men de boekjes goed, ze zijn slechts 18 en 20 bldzn. groot, dan merkt men, dat in het kort bestek vrijwel alles terzake is aangeroerd. Als de schrijver den wenk geeft, er naar te streven het vertrouwen te winnen, op te treden met kalmte en gemoedelijkheid, dan leze men daaruit *niet* een aanbeveling van vertrouwelijkheid, slapheid en goedigheid. De samensteller, die een goed paedagoog blijkt te zijn, waarschuwt daartegen juist nadrukkelijk en bij herhaling.

Wellicht had hij wat sterker nadruk kunnen leggen op de funeste gevolgen van het zgn. „*zuigen*", dat nog al eens voorkomt, maar al gebruikt hij dit woord niet, herhaaldelijk waarschuwt hij toch om na afdoening van een „perkara" geen rancune te toonen.

De Schr. toont èn den Inlander èn den Europeaan, waarvoor het boekje geschreven is, in hun samenwerking wel goed te

---

[1]) Thomsonlaan 25, Den Haag.

kennen en men mag gerust bewondering uitspreken voor de wijze waarop hij, in zoo'n kleinen omvang, op duidelijke wijze en zoo prettig leesbaar, alles te berde brengt.

In 1929 verscheen van denzelfden Schr. een boekje „De Nederlander onder de Inlanders in N.-I." [1]). Ook voor de Indische cadetten en voor de adelborsten lijkt ons uit de werkjes leering te trekken. De „trapsgewijze ondergeschiktheid" maakt den omgang van den officier met den inlander wel veel gemakkelijker, zoo zelfs, dat van omgang veelal haast geen sprake meer is, maar de belangstelling bestaat toch en wil tot uiting komen, hiervoor bieden de werkjes van den heer Rijkee een leiddraad.

Alleen nog dit; op bldz. 14 en 15 van het tweede boekje geeft Schr. eenige maleische voorbeelden, zou het niet gemakkelijker zijn voor den „nieuweling" (orang baroe) als de hollandsche woorden daaronder stonden, voor hen die met het maleisch nog op wat gespannen voet staan? 't Leert dan zooveel makkelijker.

E. J. B.

Indische landhuizen en hun geschiedenis, door V. I. van de Wall, ambtenaar bij den Oudheidkundigen dienst in N.-I. Uitgegeven door het Kon. Bataviaasch gen. v. kunsten en wetenschappen, bij G. Kolff & Co., Batavia.

Het titelblad vermeldt nog: Eerste deel. Met 71 afbeeldingen en 6 kaarten buiten-, benevens 4 afbeeldingen in den tekst. Uit „een woord vooraf" verneemt men, dat behalve het vermelde genootschap en de uitgeversfirma, aan de totstandkoming hebben medegewerkt het Algemeen Nederlandsch Verbond, de Commissie v. h. onderzoek en h. onderhoud der oude landhuizen in en om Batavia van dit verbond, de N. I. Architectenkring, terwijl de N. V. Electr. drukkerij v. h. Albrecht & Co. te Batavia aan den druk en de cliché's bijzondere zorg heeft gewijd. De Schr. getuigt bovendien met groote erkentelijkheid van de welwillendheid betoond door de eigenaars en bewoners der beschreven landhuizen, alsmede van de hulp hem verleend door den heer E. C. C. Ament, landheer van Tandjong-Oost en Tjiboeboer en door Prof. Dr. E. C. Godée Molsbergen, landsarchivaris.

Als de muren konden spreken!

De heer Van de Wall wil de muren laten spreken van oude Indische landhuizen uit de dagen der O. I. C. of lateren tijd. Hij heeft aan hetgeen ervan is overgebleven gevraagd wat het nog

---

[1]) Zie hierover *De Indische Gids*, 1929, II, blz. 1274.

te vertellen heeft. Hij heeft de familiepapieren en de archiefstukken nageplozen, heeft nagegaan wat er over te vinden is in reeds verschenen werken en publicaties, heeft gevraagd en geïnformeerd waar een kansje was om nog wat meer te weten te komen. Hij heeft dit niet alleen gedaan voor hetgeen van de bouwmonumenten over is, en voor hetgeen van meubileering, inwendige versiering, schilderijen, nog aanwezig of na te speuren bleek, maar hij wil ook de personen laten leven, die in de geschiedenis der landhuizen een rol hebben gespeeld. De eerste lastgevers, de bouwmeesters, de opvolgende eigenaars en bewoners. Nagegaan wordt welke veranderingen de bezittingen in den loop der tijden hebben ondergaan, en door wie deze zijn uitgevoerd. Van iedereen, die in een dezer landhuizen eigenaar of kind des huizes is geweest, is de doopceel gelicht en zijn de gegevens van den burgerlijken stand opgeslagen. Heeft iemand momenten doorleefd, die, als markante punten in de geschiedenis van het gewone dagelijksche verloop afwijken, dan zijn deze wat uitvoeriger in herinnering gebracht. Evenzoo: hoog bezoek of verblijf van bekende persoonlijkheden.

Op deze wijze zijn achtereenvolgens aan de beurt gesteld:

Het huis Goenoeng Sarie, gebouwd door F. J. Coyett in 1736, thans de Chineesche tempel Klenteng Sentiong, met tal van afbeeldingen, 2 platte gronden, het wapen van Coyett en een portret van den Gouverneur-Generaal ad int. J. Thedens.

Het huis Groeneveld of Tandjong-Oost, het oude, fraaie landhuis aan den Buitenzorgschen weg, gebouwd door P. van den Velde, tusschen 1756 en 1759, bij velen bekend door de gastvrijheid ondervonden van de latere eigenaars, de leden der familie Ament [1]). Ook hier vele afbeeldingen en platte gronden, Portretten van Van Riemsdijk's en Ament's, onder welke een van den Gouverneur-Generaal J. van Riemsdijk. Een stamboom van het landhuis, die de verwantschap van deze families aangeeft, tot het thans levend geslacht Ament bijgehouden.

Het huis Reinier de Klerk, aan den drukken Molenvliet, temidden van Chineesche woningen. Het is omtrent 1760 gebouwd door den Gouverneur-Generaal de Klerk, toen hij nog Raad-extraordinair was. Sedert 1925 is het betrokken door het Landsarchief. Behalve het wapen De Klerk ook weer vele afbeeldingen, platte gronden. Portretten van J. Siberg en L. Miero, latere eigenaars, en een stamboom van het landhuis.

Het huis Tjitrap. Komt men van Batavia den Buitenzorgschen

---

[1]) Men zie ook in deze aflevering het stukje: „Tandjong-Oost", met illustratie.

weg af en slaat men bij Tjibinong den linkerzijweg in, dan wordt spoedig Tjitrap bereikt. De eerste landheer van Tjitrap was Raden Sakee (midden 18de eeuw). De tegenwoordige eigenaresse is Mevrouw H. L. Velberg—Verstege. In het verhaal over dit landhuis neemt de tijd van majoor Jantje een ruime plaats in, ook zijn wapen versiert den tekst. Weer vele fraaie afbeeldingen, een platte grond, en een stamboom van het landhuis, waarin het verband der namen Michiels, Menu, Verstege overzichtelijk is weergegeven. Portretten van den Commissaris-generaal L. P. J. burggraaf du Bus de Gisignies en van P. H. Menu (dit laatste van Raden Saleh).

Het geheel een werk dat den samensteller en de uitvoerende firma eer aandoet, en dat, door de aankondiging Eerste deel, nog veel doet verwachten. Wie het vele mooie en belangwekkende ziet dat hier over de landhuizen bijeen is gebracht, komt tot het besef hoe noodig 't is tijdig in plaat en beschrijving vast te leggen wat door den tand des tijds en de veranderzucht van den mensch niet gespaard zal blijven.

's Menschen religie; inleiding tot de vergelijkende volkenkunde, door J. H. F. Kohlbrugge. J. B. Wolters' Uitg. Mij. Groningen, Den Haag, Batavia *f* 4,90.

Het boek van Dr. Kohlbrugge heeft zijn tijdstip van verschijnen niet gekozen in verband met het begin-September in den Haag gehouden Internationaal wijsgeerig congres, dat een indrukwekkende Spinoza-herdenking geworden is. In de literatuuropgave vermeldt Schr. Spinoza's werken zelfs niet. Toch is het een opmerkenswaardig samenvallen, dat congres, waar wijsgeeren uit vele landen zijn bijeen gekomen om over philosophie en religie van gedachten te wisselen, en dat verschijnen van een nieuw boek, van een wijsgeerig aangelegd leeraar in de volkenkunde over vergelijkende religie-kunde. Het congres was historisch, philosophisch, theologisch. Het boek neemt waar en geeft weer in welke vormen de mensch er toe gekomen is religie practisch in toepassing te brengen. Op het congres hooge geleerdheid over godsdienst. In het boek eenvoudige uiteenzetting van overeenkomst en tegenstelling in de uiting van godendiensten en godsdiensten. Groot verschil dus tusschen congres en boek, toch noemen wij ze hier te zamen, omdat ze beide leiden tot een gedachtengang van groote overeenstemming bij en in de groote

---

[1]) Blzn. 70 en 125. Het boek telt 190 blzn.

verscheidenheid van leer en practijk. Naar onze meening zou Kohlbrugge's boek gegevens kunnen leveren bij Spinoza's leering van de algemeene religie.

Uit Schr. boek spreekt o.i. zelfs meer eenheid in religie, dan hij zelf er uit wil doen lezen. Er is tusschen de vormen meer gradueel en zakelijk verschil, dan er afwijking is in geestelijk uitgangspunt. Van het meest primitieve geloof in natuurkrachten, tot de magie, tot de godenvereering, tot de Godsvereering, loopt door het geheel eenzelfde behoefte van den mensch om hulp te zoeken voor datgeen wat hij met eigen krachten en middelen niet kan bereiken.

Schr [1]) zegt: „Met het vereeren begint de godsdienst en eindigt de magie"..... „Uit gevoel (eerbied, vereering enz.) ontstaat het religieuze gevoel." Maar hij geeft zelf toe, dat magie en religie zoo dooreen loopen, dat zij met, en bij, en door elkaar blijven bestaan. Na „'s Menschen religie" gelezen te hebben, zou men tot de opvatting willen komen, dat er meer aanleiding bestaat om de begrenzing van het begrip religie niet te zoeken bij een tegenstelling met magie, dan wèl bij een tegenstelling met „de wetenschap" (deze opgevat als resultaat van vrij onderzoek; ook magie en religie zelf hebben haar wetenschap).

Donder. Bewuste krachtuiting. Godstoorn. Electrische ontlading.

Vrijdag ongeluksdag. Christus kruisiging. Geheime kracht. Eenvoudig rekensommetje van $^1/_7$.

Genezing door geest, door Gods goedheid, door medische kennis.

Verongelukt door het verwaarloozen van voorteekens, door de beschikking der Voorzienigheid, door het los-raken van een schroef.

Regen opwekken. Besprenkelen van den aanplant als toovermiddel. Overgieten van heiligenbeelden of zegenen van de akkers. Veraart. Meteorologisch instituut.

De geit, die een jongetje zou worden. Heidendom, christendom; bijgeloof, geloof; magie, religie. De geit, die geen jongetje werd. Wetenschap.

Enz. enz.

Chemie, bacterieën, suggestie, prae-historie, astronomie, natuurkunde, nogmaals enz. enz. verplichten magie en religie telkens op nieuw haar grenzen te bepalen.

Schr. wijst de tegenstelling van magie en religie (meer in 't bijzonder nog voor het christendom) eenerzijds en wetenschap anderzijds niet af, maar hij werkt ze minder instructief uit dan die tusschen magie en religie onderling. Toch besluit hij zijn boek met een bepaling van de plaats, die aan alle factoren in de com-

binatie toekomt. Hij zegt: „Het volgen van de leer van Christus naar den geest is zuiver individueele zaak, daarom overwint de godsdienst nooit de magie bij een geheel volk, maar slechts in het afzonderlijke, heteronome gemoed. Ook de wetenschap bestrijdt de magie en het animisme, maar slechts op een beperkt terrein, want er is nog zoo veel, dat weliswaar niet buiten haar terrein valt, maar toch weinig geschikt is voor haar methode, zooals het geheele gebied van de psyche. Daarom kan alle geloof en bijgeloof naast de wetenschap blijven bestaan."

Ook deze conclusie had een plaats kunnen vinden op het Internationaal wijsgeerig congres.

Ten slotte teekenen wij aan, dat „'s Menschen religie" de eerste stap wil zijn om te komen tot samenvattende monographieën, ten dienste van het onderwijs in de volkenkunde. Het werd in 1930 voorafgegaan door „Systematisch en beschrijvend leerboek der volkenkunde", besproken in *De Indische Gids*, 1931, I, blz. 190. Een veel belovende onderneming.

VERBETERING.

Op blz. 766 van de Augustus-aflevering verandere men in het opschrift: Leerboek der wereld-geschiedenis, door Dr. J. C. de Haan. I tot ± 1600 v. Chr.

v. Chr. in *n. Chr.*

Een andere fiscale oriëntatie gewenscht voor Insulinde's economische en financieele zelfstandigheid

DOOR

M. J. CORNELIUS.

(Oud-resident).

Aangezien de huidige wereldcrisis haar scherpte in hoofdzaak dankt aan monetaire oorzaken als gevolg van de eenzijdige contractie van het goud in sommige goudvergarende landen, zal haar genezing voornamelijk daarvan afhangen of men de middelen zal weten te vinden de evenredige distributie van het goud te bewerkstelligen over de verschillende landen, die aan den gouden standaard geketend zijn, dan wel compensatorische financieele procédés weet te ontwikkelen, die den gouden standaard zijn rigiditeit ontnemen en het prijsniveau weer weten te doen stijgen, onafhankelijk van den goudvoorraad, die als basis van het ruilmiddel dient, derhalve de relatieve onderwaarding der goederen tegenover het ruilmiddel afdoende zal weten te verhelpen. Het bruuske verlaten van den gouden standaard door een groot aantal landen met conserveering van den aanwezigen goudvoorraad lijkt mij niet de aangewezen weg, omdat zulks de circulatie van het goud nog meer belemmert en de goudbehoevende landen, die den gouden standaard om velerlei redenen niet kunnen verlaten, er hun quantum ruilmiddel niet door zien vermeerderen, zoodat hun koopkracht er niet door wordt verhoogd, evenmin als die der landen met papieren standaard tegenover de buitenlandsche goederen als gevolg van hunne onvoordeelige wisselkoersen.

Daar een van zijn exporten bijna geheel afhankelijke kolonie in hooge mate den invloed van algemeen gedaalde koopkracht en prijsniveau moet ondervinden, zal de financieele politiek van de centrale Insulindische circulatiebank, die uiteraard moeilijk de

geheele wereldconstellatie kan beheerschen er voornamelijk op gericht moeten zijn aan het herstel van het wereldevenwicht mede te werken door de binnenlandsche koopkracht te verhoogen middels vermeerdering van het quantum circulatiemiddel zonder kunstmatige inflatie te wekken.

Een groot land als Insulinde met thans reeds ruim 60 millioen inwoners kan binnen vijftig jaren tijds op gelijke wijze in bevolking toenemend bijna 200 millioen zielen tellen, welke bij grootere koopkracht met de aanwezige natuurlijke rijke hulpbronnen van het territoir een zeer groote onafhankelijkheid tegenover het buitenland zou kunnen bereiken, wanneer de bankpolitiek in intelligente handen is en gericht wordt op financieele en monetaire zelfstandigmaking van het territoir en geleidelijke verbreking van alle subordineerende banden op dit gebied, welke niet het natuurlijk gevolg zijn van de natuurlijke ondergeschiktheid aan het universeel wereldbelang of een internationaal wereldcentrum.

De wijze, waarop zulks geleidelijk geschieden moet, moge ook al meer op den weg liggen van bankexperts, het komt mij niettemin voor, dat de Insulindische gemeenschap het volste recht heeft op de voor het welzijn van het territoir zoo buitengewoon belangrijke politiek der centrale bankinstelling de nauwlettendste contrôle uit te oefenen en middels het gouvernement in overeenstemming met den Volksraad het recht moet hebben, zoo noodzakelijk invloed uit te oefenen op den voet der discontorente en misschien ook der prolongatierente teneinde aldus reguleerend op het in omloop zijnd quantum circulatiemiddel te kunnen inwerken en de knellende gouden ketens de noodige souplesse te verleenen in het belang van consumptie en productie. Het bruuske loslaten van den gouden standaard, lijkt mij daarvoor slechts een uiterste redmiddel, waartoe het oogenblik in verband met de vooral in Nederland voorhanden hoeveelheid goud nog lang niet gekomen is. Het kan bovendien het averechtsche gevolg hebben, dat vooral de buitenlandsche ondernemer en het buitenlandsche kapitaal er het voordeel uit zullen trekken, wanneer niet tegelijkertijd de territoriale productiefactoren op andere wijze een hoogere waardeering verkrijgen. Zoo Insulinde aan het gele dekkingsmiddel tekort mocht komen, om voor het voor de productie benoodigd quantum circulatiemiddel te kunnen zorg dragen, ligt het voor de hand, dat Nederland zijn surplus aan goud daarheen helpt afvloeien door een surplus van koloniale importen te bewerkstelligen, middels lage vrachten en invoerrechten. De aldus door Insulinde te kweeken reserve, hetzij in goud, hetzij in de zeer waardevolle Nederlandsche biljetten zou dan kunnen

dienen om de betalingen aan andere landen te dekken en zal ook de circulatie naar de goudbehoevende landen (Duitschland) kunnen bevorderen in het belang van het wereldevenwicht.

Beter ware het m.i. de vermeerdering van het circulatiemiddel te bevorderen met gelijktijdige verhindering van zijn depreciatie tegenover andere landen door de reserve van andere dekkingsmiddelen te verhoogen middels voordeelige aankoop, liefst in het binnenland van 1. aandeelen in solide ondernemingen, liefst binnenlandsche, — (zooals indertijd de Duitsche rentenmark, hoewel te eenzijdig daarop gevaloriseerd werd) — welke aandeelen daardoor in waarde zullen stijgen en weer territoriaal bezit worden of blijven; 2. in goud inwisselbare deviezen als Fransche en Zwitsersche francs of Amerikaansche dollars (?); 3. zilver met het oog op de invoering van den zilveren standaard in Oost-Azië; mischien ook paarlen, diamanten en platina(?) In elk geval dient men m.i. de te groote afhankelijkheid van het goud en daarmede van de goudbezittende landen te compenseeren door andere waardevolle en op het juiste moment voordeelig in goud realiseerbare dekkingsmiddelen, die verhooging of handhaving der circulatie in dezelfde verhouding als het goud mogelijk maken en daarmede het prijzenequilibrium zullen helpen herstellen, de te hooge waarde van het circulatiemiddel normaliseerende. Wanneer zulks mocht gelukken, zullen vanzelf de inkomsten van het gouvernement naar verhouding stijgen, als ook alle kapitalistische waarden, zoodat men niet noodig heeft middels aanhaling van de belastingschroef en drastische bezuinigingen het budget in evenwicht te brengen. Voor de vermindering der budgetaire lasten, die in hun repercussies op het sociale leven de actueele scherpe deflatie nog helpen verhoogen, zou het wenschelijker zijn de jaarlijksche aflossingen der publieke schuld tijdelijk door het moederland te doen overnemen en een afschaffing te bewerkstelligen der koloniale bijdrage in de moederlandsche vloot, waarmede het koloniaal budget ongeveer met hetzelfde bedrag(*f* 100 millioen) zou kunnen worden ontlast, dat het thans te kort komt.

Nederland heeft volgens berekening van Prof. Gonggrijp van 1831—1866 *f* 672 millioen en na aftrek van alle compagnieschulden en verstrekte voorschotten volgens Pierson *f* 293 millioen uit Insulinde overgemaakt gekregen, verder van 1866—1871 volgens berekening van Van Deventer nog eens zuiver 150 millioen voor eigen behoeften. Men heeft indertijd, meen ik, toen de eereschuld ter sprake kwam, verklaard genegen te zijn in tijd van nood Insulinde bij te springen. Er bestaat twijfel of zulks tot dusver wel reeds is geschied. In elk geval is er nog een aardig saldo van

het bedrag, waarmede indertijd Insulinde Nederland heeft bijgesprongen. Voegt men hier nog bij, dat volgens De Cock Büning Nederland jaarlijks een koloniaal inkomen van *f* 250 millioen uit Insulinde heeft genoten, wat de Nederlandsche fiscus een aardig belastingbeschot opleverde, dan lijkt het mij niet overdadig, indien Nederland thans Insulinde grootmoedig à fonds perdu bijsprong en daarmede het economische leven aldaar een flinke stimulans verschafte, welke niet zal nalaten haar weerspiegeling te vertoonen in het koloniaal inkomen van het moederland, dat er zoo sterk mee is samengeweven en het moederlandsche budget weer zoodanig zal beïnvloeden, dat het de tijdelijke kostenverhooging (bovendien door moederlandsche leeningen op lage rente te dekken) nauwelijks zal voelen.

Insulinde heeft voor eigen behoefte niet meer noodig dan een politieleger en vloot. Defensieleger en vloot zijn objectief gesproken immers slechts een behoefte voor het Nederlandsch imperium; zoolang Insulinde nog het voorrecht moet missen economisch en politiek zelfstandig te zijn, kan het immers even goed Duitsch, Amerikaansch of Japansch zijn. Geen enkele andere koloniale mogendheid wentelt vlootuitgaven op haar koloniën af en zelfs de legeruitgaven worden nog in vele gevallen geheel of gedeeltelijk door de resp. moederlanden gedragen. Het komt mij voor, dat Insulinde een uitzondering maakt, die Nederland's koloniaal prestige meer kwaad dan goed doet.

In de schuldenkwestie is de verhouding van Nederland tot Insulinde wel eenigszins te vergelijken met die van de vroegere gealliëerden tot Duitschland of van de Vereenigde Staten tot Europa, al mogen de proporties geringer en de aanleiding anders geweest zijn. Engeland verkeert in dezelfde omstandigheden tot Ierland, Australië en Argentinië. De verhoogde waarde van het geld doet de schulden, welke bovendien werden aangegaan of opgelegd in een tijd toen het betalingsmiddel de helft of ⅔ van de tegenwoordige waarde had, buitengewoon zwaar drukken. Allerwegen wordt den schuldenaars door de schuldeischers lichtzinnigheid en verkwisting verweten, zonder in aanmerking te nemen, dat het gemak van uitgaven doen, voortsproot uit de toenmalige ruimte aan betalingsmiddelen en het gemak waarmede het crediet werd verschaft, waarvan men meende een goed gebruik te moeten maken voor openbare doeleinden, terwijl de geldschietende landen er ruimschoots van hebben geprofiteerd. Meer en meer zien de schuldeischende landen dan ook de noodzakelijkheid in van overname of kwijtschelding der lasten van den schuldenaar in het belang van het economische leven. Zou het ook voor Nederland geen overweging verdienen door breed

gebaar de koloniën in eigen belang hierin te hulp te komen. Hitler, De Valera en Gandhi in recente tijden en de Amerikaansche Washington zijn zoovele waarschuwingen voor gelijke gevolgen van een te lang geconserveerd kortzichtig eigenbelang!

Om de monetaire inflatie op natuurlijke wijze te bevorderen en de financieele zelfstandigheid van Insulinde mettertijd te bewerkstelligen, zal echter bovendien een gewijzigde fiscale politiek noodzakelijk zijn, die met het Insulindische territoir als zelfstandige basis alle onderwaardingsfactoren van territoriale waarden tracht te ondervangen en daarmede de kapitaalsaccumulatie in het territoir bevordert. Met het oog daarop, zullen hieronder de fiscale elementen voor de relatieve onderwaarding der inheemsche productiefactoren van Insulinde worden besproken. Zij berusten m.i. vooral op de cardinale fout, dat de economische ontwikkeling van het land nog steeds te veel ondergeschikt wordt gemaakt aan budgetaire overwegingen inplaats van omgekeerd. Dit element van Insulinde's huishouding lijkt mij nog een overblijfsel uit een primitief koloniaal stadium, dat als bij alle primitieve administraties de nering naar de tering tracht te zetten, maar gewoonlijk bedrogen uitkomt, waarbij men bovendien in een kolonie nog royaal aan vreemden moet afstaan, wat men beter zelf zou kunnen gebruiken. Wil men Insulinde financieel saneeren, dan moeten de fiscale overwegingen in de eerste plaats ondergeschikt worden gemaakt aan de economische ontwikkeling en vooral niet remmend op deze inwerken. Handel en crediet zullen zich dan beter in het binnenland kunnen ontwikkelen en de omloop van het circulatiemiddel versnellen, wat weer van belang is voor de hoeveelheid benoodigde dekkingsmiddelen.

Beschouwen wij hiervoor eerst de lasten, die op den grond drukken, welke nog minder ontwikkeld dan de inkomstenbelastingen, m.i. sterk bijdragen tot de onderwaarding van het inheemsch grondbezit althans op Java en daardoor de inheemsche kapitaalsaccumulatie en ontwikkeling der koopkracht en credietwaardigheid remmen.

Plaatst men de verschillende lasten, die op de verschillende categorieën van grondbezitters rusten naast elkander, dan verkrijgt men:

Inlandsche grondbezitter.

Op *Java* 8—20 % van het brutoproduct van sawahs — 10 picol padi p.b. met een minimum van 2 pic. padi per baoe en *f* 0,25 tot *f* 20 per baoe voor droge gronden en vischvijvers, verder in de steden 3 à 7½ % der huurwaarde als verponding, bovendien nog desalasten in diensten, producten of geld;

in de *buitengewesten* minder grondlasten, doch meer hoofdgeld, inkomstenbelasting en uitvoerrechten.

Westersche grondbezitter.

Verponding ¾ % verkoopwaarde of 7½ % jaarlijksche huurwaarde voor bebouwde en 5 % netto opbrengst voor beplante perceelen, verder *f* 0,25—*f* 10 canon per baoe. Bovendien inkomstenbelasting.

Mijnconcessionaris.

f 0,25 per H.A. vastrecht en 3 à 4 % bruto opbrengst als accijns of 10—20 % netto opbrengst; bij gemengde bedrijven ontvangt de staat voor inbreng van bodem en producten nog 20—40 % van de totale winst, extra tegen verval van het vast recht. Bovendien inkomstenbelasting.

Reeds op het eerste gezicht merkt men, dat er weinig vast systeem zit in de heffing van rechten op den bodem en zijn product als gevolg van incidenteele legislatie, locale verschillen en bevolkingsopvattingen. Een analyse zou hier te ver voeren, doch wij kunnen volstaan met de conclusie der commissie voor het onderzoek naar den belastingdruk, die de op de bevolking rustende lasten op den grond op Java zwaar, zoo al niet onoverkomelijk acht. Neemt men echter in aanmerking, dat naast deze reeds zware gouvernementslasten nog de desalasten komen en dat inkomstenbelasting alleen niet betaald wordt voor rechtstreeks uit den bodem verkregen inkomens, dan is ook wel te begrijpen, dat in vele streken door de bevolking voor het voldoen van haar belastingen geleend moet worden bij Chineesche of Inlandsche productenopkoopers en Europeesche ondernemingen, terwijl zich niet laat vaststellen, welk deel der leeningen bij volks- of desabanken in feite tot kwijting van belastingen heeft gediend. — Ook al kan door de uiteenloopende systemen niet verklaard worden, of het totaal der belastingen voor den Inlander een zwaarder percentage bedraagt dan voor den uitheemschen producent, zoo kan m.i. wel met stelligheid worden beweerd, dat de zware belastingdruk op den Inlandschen grond althans op Java tot haar relatieve onderwaarding in het economische verkeer moet medewerken, vooral waar voor den afstand van haar grondbeschikkingsrechten aan een Westerschen occupant der Inlandsche gemeenschap geen retributie wordt te goed gedaan, zoodat de kosten dezer gemeenschap met de bestaande belastingmethoden der bevolking in zooveel hoogere mate op den overblijvenden grond drukken, als dat er grondbezit aan haar door vreemdelingen is onttrokken. Weliswaar kunnen deze ont-

trekkingen haar meer vertier en arbeidsgelegenheid geven, doch zij brengen ook meer lasten mee door allerlei openbare diensten (politie, wegenonderhoud enz.) Verder ontstond practisch een extra-belasting op het Inlandsche grondbezit als gevolg van den dubbelen verkoop van denzelfden door inheemschen geoccupeerden grond door occupant en staat, die feitelijk zijn beschikkingsrecht reeds had afgestaan en door deze regeling de natuurlijke Inlandsche verkoopprijs uiteraard een compensatorische vermindering moest doen ondergaan.

Ter restauratie eener goede verhouding in grondlasten voor de verschillende bevolkingsgroepen en opbrengsten aan den territorialen staat en ondergeschikte gemeenschappen met eigen huishouding wordt het volgende beginsel in overweging gegeven, dat voor alle bevolkingsgroepen uniform geldt.

De bodem en de producten, zoowel als productieve eigenschappen, die hij bergt, behooren evenals de lucht en het water aan de betrokken territoriale gemeenschap en het beschikkingsrecht daarover komt in eerste instantie toe aan de Inlandsche gemeenschappen, die dit recht historisch hebben uitgeoefend, in tweede instantie aan de zich zelf besturende vorstendommen en landschappen en in allerhoogste instantie aan de koloniale regeering. Waar uiteraard bij strijd van belangen steeds het algemeen belang van het grootste geheel den doorslag moet geven, zal ten slotte elk beschikkingsrecht der kleinere gemeenschappen slechts in overeenstemming met den wil der territoriale vertegenwoordiging mogen worden uitgeoefend en deze zich het beschikkingsrecht zelf mogen voorbehouden tegen behoorlijke schadeloosstelling der kleinere gemeenschappen en met inachtneming van contractueel door zelfbesturen voorbehouden rechten.

Voor het verkrijgen van elk beschikkingsrecht op den bodem, wordt een jaarlijksche retributie ad ½ à ¾ % betaald van de waarde van den blooten, onbewerkten en onbebouwden grond en de capaciteiten, die hij bergt (eenvoudige bebouwingen en beplantingen vallen daaronder) aan de Inlandsche gemeenschap, die daarover in eerste instantie het beschikkingsrecht uitoefent. Door vijfjaarlijksche herzieningen (indien noodzakelijk ook tusschentijdsche correcties) van dit vast recht, dat geen rekening houdt met effectieve exploitatie, bestaat gelegenheid met waardevermeerderingen en verminderingen rekening te houden. Voor op den grond vóór de exploitatie voorkomend waardevol gewas wordt een schadevergoeding betaald aan den rechthebbende. Ook de grootere gemeenschap, dus de staat, die beschikkingsrechten op den bodem winstgevend exploiteert, betaalt dezelfde retributies aan de gemeenschap, die deze rechten

oorspronkelijk bezat. Zulks zal dus moeten geschieden voor den grond van djati- en andere bosschen of ondernemingen, die aan de Inlandsche gemeenschappen werden onttrokken, tenzij zulks slechts geschiedde voor hydrologische of andere zuiver conservatieve oorzaken, of wel de gronden door deze gemeenschappen in een staatsonderneming met recht op winstdeeling worden ingebracht. Tevoren bestaande inkomsten vereischen echter redelijke schadevergoeding.

Canon voor ondernemingen en vast recht voor mijnconcessies worden hiermede in overeenstemming gebracht en vervallen eveneens aan de Inlandsche gemeenschappen. Van de huidige landrente wordt deze vergoeding voor den afstand van het grondbeschikkingsrecht uitgesplitst of het hoofdgeld wordt, waar dit nog bestaat, daarmede in overeenstemming gebracht. Onderwaarding van den bodem tegenover het buitenlandsch kapitaal zal dan niet meer mogelijk zijn. In de Engelsche koloniën geven de geheven rechten voor concessie m.i. ook een hoogere bodemvalorisatie aan.

Van de producten van den bodem kan een accijns geheven worden van 5 % der netto opbrengst als bij de verponding, echter met een progressie tot een maximum van 10 % in verband met verschil in transportfaciliteiten, nabijheid van markten, conjunctuurinvloeden, goede of slechte oogsten enz., welke een relatief hooger of lager rendement veroorzaken. Voor de sawahs kan de aftrek van 10 picol padi per bouw als uniforme maat voor de productiekosten worden beschouwd en daaronder vallende producties worden vrijgesteld van accijns. De percentages kunnen jaarlijks worden vastgesteld voor de werkelijk beplante uitgestrektheden met inachtneming der gemiddelde marktprijzen, waarmee het bezwaar wordt opgeheven, dat de belasting voor tijden van hoog-conjunctuur in die van laag-conjunctuur moeten worden betaald en omgekeerd, wat vele inkomsten voor den staat doet verloren gaan. Bij inbreng van inheemsch grondkapitaal in ondernemingen van groot-productie, wordt bovendien de accijns zoowel als de grondretributie door de onderneming gedragen en zal zij meer in overeenstemming zijn met het remuneratiever product.

Van de producten van den onderbodem, die voor altijd bij exploitatie den bodem verlaten en dus dezen verarmen, dient een hooger percentage aan accijns te worden geheven. Wanneer men onze belastingen vergelijkt met die, welke Roemenië van zijn zich nationaliseerende petroleumindustrie durft te vorderen, dan kan ook hiervoor m.i. niet worden ontkend, dat de Roemeensche gemeenschap haar bezit en beschikkingsrecht beter tegenover het

geldkapitaal heeft weten te valoriseeren en niettemin zonder de productie in ongunstigen zin te beïnvloeden, die in de laatste jaren de Insulindische weer heeft overvleugeld. Doch ook wanneer men de verschillende Insulindische wijzen van belastingheffing met elkander vergelijkt, dan ligt in de nieuwe methoden reeds de erkenning opgesloten, dat de oudere geen voldoende valorisatie der afgestane waarden verschafte. De rijkste oliemijnen werden echter reeds tevoren onder de oudere voorwaarden (4 % bruto opbrengst) voor 75 jaren afgestaan. Prof. van Gelderen becijfert dat jaarlijks 7 aandeelen van de opbrengst der Insulindische petroleumindustrie naar het buitenland gaan tegen één aandeel, dat het land ten goede komt. Wanneer er geen relatieve onderwaarding plaats heeft, zou het totaal in deze industrie ingebracht buitenlandsch kapitaal en de in het buitenland vertoevende arbeids- en ondernemingskracht ook zeven maal meer waarde moeten hebben, dan het territoriale bodem- en onderbodemkapitaal vermeerderd met de in het territoir vertoevende arbeids- en ondernemingskracht. Wellicht, dat het voor economen, die over de noodige gegevens beschikken, interessant zou kunnen zijn, een berekening te maken in vergelijking met de situatie in andere politiek vrije en onvrije landen.

Voor een billijke retributie der exploitatiewinsten en een soepeler aanpassing hiervan aan de voortdurend zich wijzigende omstandigheden, dient de accijns voor mijnconcessies m.i. 10—20 à 30 % van de netto opbrengt te bedragen of een daarmede correspondeerende progressieve accijns op de bruto opbrengst (bijv. 4—12 %), bij de vaststelling van welk percentage niet zoozeer met de meerdere of mindere opbrengst, als wel met alle factoren, die deze opbrengst potentieel vergrooten en haar reëel rendement verhoogen, wordt rekening gehouden. Uiteraard zal hiervoor de medewerking der mijnconcessionarissen en wellicht van het Engelsche parlement vereischt zijn. Het gouvernement zou zich hiertegenover kunnen verbinden geen uitvoerrechten te zullen heffen, tenzij bij dumping of andere methoden van belasting van den territorialen consument ten voordeele van imperialistische ondernemingstechniek, geen andere bestrijdingswijze open staat. Een progressieve belasting op de bruto opbrengst naar gelang van de rendementscapaciteit moet m.i. opvoedend en stimuleerender op de productie werken dan een progressie naar gelang van het rendement zelf en is moeilijker te ontduiken dan een belasting op de netto opbrengst. Mogelijkheid tot verhaal op den consument hangt hoofdzakelijk af van de elasticiteit der vraag in verhouding tot het aanbod en kan bovendien nog wel door andere belastingen worden gecorrigeerd. Monopolistische

prijsopdrijving moet door gouvernementeel ingrijpen worden verhinderd, waartoe bij de wet bevoegdheid moet worden verleend aan het gouvernement in overeenstemming met den Volksraad.

Onder het bodemrendement vallen ook de opbrengsten van vischvijvers, gronden met remuneratieve exportgewassen beplant en de huur van gebouwen en opstallen, welke dus alle aan dezelfde accijns onderhevig zijn. De procentages worden vastgesteld aan de hand van bestaande of nog te vervolledigen monografieën en statistieke gegevens. Het gedeelte van de opbrengst, dat als dekking der kosten moet worden beschouwd (kapitaalsuitgaven uitgezonderd, waarvoor de eerste jaren vrijstelling kan worden verleend) dient uiteraard eenigszins uniform als bij den Inlandschen rijstbouw te worden vastgesteld bijv: 2 maanden huur van huizen, terwijl opstallen met *f* 5—*f* 10 's maands huurwaarde naar gelang van de plaats geheel buiten rekening kunnen worden gelaten en evenals de normale beplanting van woonerven onder de grondwaarde kunnen worden begrepen. De vrijstellingen van personeele belasting voor bewoning van eigen bezit kunnen dan hooger worden gesteld bijv.: het dubbele van huurhuizen en zich ook tot de inkomstenbelasting uitstrekken, aangezien zoowel de waarde dezer woningen als het afgeworpen rendement reeds door grondbelasting en accijns ten laste van den bewoner worden getroffen. De grondbelasting of vergoeding voor het beschikkingsrecht strekt zich evenwel ook uit tot onbeplante sawahs en onbebouwde terreinen, die ook aan de gemeenschap kunnen worden teruggegeven. Hiermede zal een grootere stimulans worden verkregen voor de volledige benutting van alle terreinen, die dan tevens in handen komen van de daartoe meest capable ingezetenen, terwijl er een moreele stimulans ontstaat voor de minderbezittenden om de waarde van hun bezit op gelijken voet te brengen met dat der meerbezittenden, zoodat een dergelijk systeem grootere opvoedende waarde oplevert voor de samenleving. Vooral in de desamaatschappij ziet men zich liefst niet tot de proletariers gerekend!

De derde belasting, die geheven wordt van de opbrengst van den bodem, is die op het daaruit verkregen inkomen. Is voor de kleine bezitters de retributie voor het grondbeschikkingsrecht naar zijn waarde, die eenigszins overeenkomt met een gering percentage van zijn huurwaarde of „rent" een ruimschoots afdoende last op het grondbezit te leggen en een meer evenredige remplaceering van het al te uniforme vroegere hoofdgeld, voor de grootere bezitters komt daarboven nog de accijns of belasting op de productiecapaciteit van het bezit, wat gelijk staat met een belasting op het kapitaalsinkomen of interest, terwijl boven een

zekere persoonlijke limiet voor alle sociale groepen gelijkelijk ook de bodeminkomsten met behoud van den accijns onder de inkomstenbelasting dienen te vallen, welke overigens van elk arbeidsinkomen boven een zeker minimum wordt geheven. Ik zou deze limiet willen stellen op een zuiver *totaal* inkomen overeenkomende met een bedrag, waarvan de belasting naar den maatstaf der inkomstenbelasting meer bedraagt dan de helft van het over het inbegrepen grondinkomen aan accijns te betalen bedrag, welke helft dan op een der beide belastingen in mindering behoort te komen. Aldus blijft dus de helft der grondproductiebelasting als een extra belasting op het met den grond in betrekking staand vermogens- of kapitaalsinkomen drukken, terwijl de andere helft de progressie ondergaat van de op het persoonlijk arbeidsinkomen drukkende inkomstenbelasting. De andere elementen van arbeidsinkomen worden dan hiermede samengevoegd, welke anders afzonderlijk in de inkomstenbelasting worden aangeslagen of vrijgesteld. Verder blijft de belasting op de naamlooze vennootschappen m.m. bestaan.

Billijkheidshalve zal echter geen verschil mogen worden gemaakt tusschen het grondvermogen en alle andere soorten van vermogen en het daaruit verkregen kapitaalsinkomen (interest) *welke buiten de grond- en grondproductiebelastingen vallen.* Om het kapitaals-accumulatievermogen niet al te veel te belemmeren, ware deze vermogensbelasting eveneens niet hooger te stellen dan ½ à ¾ % 's jaars voor alle productief te maken vermogen, zooals geld, effecten, gebouwen, vee, aanplantingen voorzoover nog niet door de grondbelasting getroffen. Op dezelfde wijze dienen alle vormen van interest, behalve de woninghuur en het bodemproduct te worden getroffen door een extra-belasting van 5—10 %. De bedoeling is derhalve het passieve geldkapitaal, dat niet door actieven handel of industrie zich vermeerdert, doch door passieve belegging, in zijn zuivere rente of interest even als den grond dubbel te belasten. Deze belasting dient dan weer gelijkerwijs te worden gereduceerd tot de helft, wanneer de andere helft onder de inkomstenbelasting valt. De progressie wordt gericht naar het renteprocentage bijv.: 5 (2½) % voor kapitaalrente, die tot en met 6 % rente 's jaars bedraagt, 6 (3 %) voor tot en met 12 %, 7 (3½) voor tot en met 20 %, 8 (4) voor tot en met 30 %, 9 (4½) voor tot en met 40 % en 10 (5) voor tot en met 50 %. Alle daarboven uitkomende rente vervalt in zijn geheel aan den staat in welken rechtstreekschen of indirecten vorm zij ook wordt verkregen, waarmede aan alle woekerpractijken den kop wordt ingedrukt, vooral als alle daarop gebaseerde overeenkomsten bovendien van rechtswege nietig worden verklaard.

De bedoeling van de voorgestelde regeling is het verkrijgen van een voor het binnenland voor alle bevolkingsgroepen gelijkmatig drukkende belasting van alle vormen van vermogen en kapitaalsinkomsten, zoodat een gelijke waardeering van bezit ontstaat. De kapitaalsaccumulatie der kleine bezitters wordt er niet door belemmerd, terwijl de grootere differentiatie opvoedend zal werken. Zoodra de accumulatiemogelijkheden grooter worden, ondergaan de kapitaalsinkomsten een progressieve belasting, die het bestaande kapitaal gelegenheid laten minstens aan te vullen, wat het aan den fiscus moet afstaan. De kleine Westersche ondernemers en bezitters zullen er eveneens voordeeliger aan toe zijn, terwijl de Inlandsche gemeenschappen hunne natuurlijke grondinkomsten verkrijgen voor hun politieken en administratieven opbouw, de desalasten kunnen worden verlicht en de kleine inheemsche bezitter een grooter deel van het rendement zijner bezittingen voor zich zal kunnen behouden. Dat de Inlander door zijn mindere behoeften meer aan den fiscus zou kunnen afstaan dan de Westerling, is maar ten deele juist. Zijn geringe behoeften zijn het gevolg van zijn geringe welvaart. Zoodra deze welvaart stijgt, zal ook zijn levensniveau stijgen en dat van den Westerling meer nabij komen, ook al zullen zijn behoeften niet dezelfde zijn. Ook voor er één Europeaan op Java voet aan wal had gezet, kende de welvarende Javaan reeds zijn eigen schoeisel, zijn sierlijke kleeding, zijn kwistig met houtsnijwerk versierde huizen, meubelstukken en fraaie muziekinstrumenten, welke men in latere tijden voor spotprijzen de desa's kon zien uitdragen. Zoodra Kromo tot Mas Chauffeur is opgeklommen, schaft hij zich lakschoenen en zijden sokken aan. Wil men dus den Inlander het levensniveau van den Westerling doen naderen, dan bevordere men slechts zijn inkomstensurplus. De laatste zal dan ook niet meer zoowel in landbouw als andere bedrijven de scherpe concurrentie van dit lage levensniveau behoeven te ondervinden en zich gemakkelijker als kleine kolonist kunnen handhaven en een winstgevend bestaan verschaffen. Hoogstens zou men het belastbaar minimum van het arbeidsinkomen voor de inkomstenbelasting voor den Westerling wat hooger kunnen stellen, doch in de hoogere categorieën moet de belasting weer gelijk zijn.

Moet derhalve de binnenlandsche kapitaalsaccumulatie worden bevorderd, die naar het buitenland zal zooveel het landsbelang en de credietbehoefte het toelaten, zooveel mogelijk moeten worden tegengegaan. De bepalingen van het successierecht zouden daarvoor kunnen worden toepasselijk verklaard op het in Insulinde vergaard vermogen van personen, die Insulinde verlaten. De belasting kan bij eventueele terugkomst worden gerestitueerd. Dit

recht zelve mag echter met behoud van alle vrijstellingen, behalve sub 7e van het betrokken artikel worden verlaagd tot 1 % en 3 % resp.: voor bloedverwanten tot en met den 2en graad incl. echtgenooten en voor andere erfgenamen van erfenissen beneden *f* 10.000, doch verhoogd tot resp. 5 en 15 % voor nalatenschappen t/m. *f* 100.000 en tot resp. 10 en 30 % voor nog groote nalatenschappen. Behoudens de gewone regeling bij versterf wordt bij overgang naar buiten Insulinde de hoogste aanslag, bij vertrek van den eigenaar de laagste gevorderd. Zooals de regeling thans is, krijgt Insulinde hoofdzakelijk de successiebelasting der kleine nalatenschappen, terwijl de grootere vermogens door voortijdig vertrek aan het buitenland contribueeren. Met overgang wordt niet bedoeld belegging buiten Insulinde door aldaar gedomicilieerde personen, aangezien dit vooral een kwestie is van banktechniek, doch overdracht aan buiten Insulinde gedomicilieerde natuurlijke of fictieve personen, tenzij het weer de door de bankiers te reguleeren effectenhandel betreft. Inkomstenbelastingen voor uit Insulinde betrokken arbeidsinkomen mogen daarentegen van in het buitenland vertoevende natuurlijke personen m.i. slechts tot de helft van den normalen aanslag worden berekend, aangezien er geen prestaties tegenover staan, omgekeerd zullen vreemdelingen in Insulinde slechts op dezelfde wijze belasting mogen betalen voor hun uit het buitenland verkregen arbeidsinkomsten [1]). Deze regeling dient internationaal te worden geregeld om dubbele belastingen te voorkomen. De kapitaalsbelastingen worden zoo min mogelijk in het staatsbudget opgenomen, tenzij ter afbetaling van buitenlandsche schulden, doch in de centrale kas of staatsondernemingen belegd. De practijk zal uiteraard nog vele rectificaties en aanvullingen noodig maken. Bedoeling is slechts de groote lijnen aan te geven.

Verder zal voor hetzelfde doeleinde de tolpolitiek moeten worden herzien. Behalve de reeds elders behandelde rijstbouw behoeven de eigen hoofdindustrieën der bevolking ondersteuning, wil men aan het deterioreerend ontwaardingsproces een einde maken. Veelal hoort men de stelling verkondigen, dat deze huisvlijtindustrieën van zoo weinig beteekenis zijn, dat er niet veel aandacht aan mag worden besteed voor een economisch program. Voor Montessori-aanhangers ligt hier echter een ruim veld van beschouwing, wanneer men landbouw en industrie niet slechts beschouwt als doode productiemiddelen, maar vooral als levende

[1]) De belastingen op het kapitaal en de niet in de inkomstenbelasting begrepen helft der belasting op de kapitaalsinkomsten rusten op het kapitaal en zijn als zakelijke belastingen daar verschuldigd, waar dit kapitaal zich bevindt of is belegd.

uitingen van den tastenden naar ontwikkeling strevenden geest. als de voelhorens der nationale psyche, wier ontwikkelingsvermogen geremd, ja gedood kan worden en welke tot ontaarding en criminaliteit kan worden gevoerd, wanneer men haar deze natuurlijke ontwikkelingsmiddelen uitbrandt of afstompt. Streeft men derhalve eerlijk naar ontwikkeling der inheemsche psyche dan moet men in de eerste plaats haar kerneigenschappen in zijn volkomen natuurlijke en spontane uitingen harmonisch weten te evolueeren en deze niet kunstmatig verbuigen en krommen om ze dienstbaar te maken aan vreemd egoïstisch belang. Evenals door de vrije ontwikkeling van hun kernaanleg uit het volk van schippers en schaapherders het Hollandsche volk van scheepvaarders, kooplieden en heerenboeren is ontstaan, moet men de Javaansche bevolking in staat stellen zijn eigen landbouw en kunstindustrie zoodanig te ontwikkelen, dat het krachtaccumulaties worden, die naar expansie voeren.

In principe moet Insulinde evenwel geen protectionisme zoeken. Behalve dat het niet noodig heeft de huidige economische vestingtactiek nog te verergeren, maakt de ligging van dit eilandenrijk op een kruispunt van Oost naar West en Noord naar Zuid als een brug, die twee continenten verbindt, het vanzelf voorbestemd om aan handel en scheepvaart een belangrijke plaats in zijn ontwikkeling in te ruimen en dan kan het protectionistisch principe hiertoe niet dienstig zijn. Het nut van protectionisme moet bovendien niet gezocht worden in het prohibitieve krachtdoodend element van bescherming tegen mededinging, maar juist in de stimulatieve werking voor de nationale eigenschappen en territoriale mogelijkheden voor competitie, waarvan het weerstandsvermogen anders zou verzwakken. Taussig toont in: „Some aspects of the Tariff question" duidelijk aan in welk opzicht het protectionisme de Vereenigde Staten voordeel bracht, maar ook, dat de enorme vlucht, die dit land nam, toch voornamelijk moet worden geweten aan de groote kracht en energie zijner jonge bevolking en haar inventieuzen aanleg, vooral op gebied van machinale productie. De hoofdzaak is daarom gelegen in de afweer van sterke deterioreerende invloeden, die de natuurlijke ontwikkeling der territoriale krachten belemmeren. Of men dit nu middels protectionistische tarieven of vrijhandelsmanoeuvres bewerkstelligt, doet er minder toe; wanneer de wil uitgaat van de energieke impuls der betrokkenen, weet men ook wel het middel instinctmatig te grijpen, dat daarvoor het meest dienstig is, maar niet wanneer sterke vreemde machten hierop een afwijkenden invloed uitoefenen. Een tolunie van Insulinde met Nederland zal daarom m.i. nooit de gelukkige oplossing kunnen

brengen. Men leze hierop slechts Prof. Beaujon na in „Handel en Handelseconomie". De Nederlandsche beetwortelplanters zouden toch zeker geen vrijen invoer van rietsuiker dulden en de invoerrechten op thee, cacao en koffie, zijn gewoonlijk een welkome post op het staatsbudget en voorkomen misschien ook wel eenigszins de afbetaling der interest op belegd kapitaal in product. Men ga maar eens na, waarop de Fransche douane-unie met de koloniën is uitgeloopen. De Insulindische consument zou meer en meer belastingobject worden voor den Nederlandschen producent, wanneer straks prohibitieve rechten nog het niet-Nederlandsche product weren. De inheemsche batik- en weefindustrie zouden geheel door Twente worden doodgedrukt, totdat de een of andere Gandhi-beweging Nederland op dezelfde wijze wegboycotteert als Hindoustan het bezig is Engeland te doen. Bovendien zou dit nog wel eens onder vreemde (Japansche) leiding kunnen gebeuren. Ook het Amerikaansche kapitaal maakt zich reeds op het kwijnende Nederlandsche te remplaceeren. Insulinde zal er echter bij gebrek aan territoriaal economisch inzicht niets bij winnen. Het zal slechts van exploiteerders veranderen en misschien nog worden tot het Mandsjoerije aan den evenaar. Bovendien zou Japan na de leiding van Insulinde's weerstand tegen de Westersche economische agressie te hebben genomen, deze kunnen beantwoorden met Oostersche agressie op Westersche markten, maar dan uitsluitend voor Japan's en niet voor Insulinde's belang.

Neen, een rationeele Insulindische tolpolitiek moet in de eerste plaats gericht zijn op het behoud van het territoir en zijn hulpbronnen voor zichzelf. Daarbij mag alleen sprake zijn van preferente rechten tegenover het moederland boven andere vreemde landen, voorzoover zij de belangen van Insulinde niet schaden. De ontwikkeling van nieuwe industrieën op prohibitieve basis zou slechts meer differentiatie brengen in de wijze van drainage door het buitenlandsch kapitaal, zoolang de inheemsche waarden geen betere valorisatie verkrijgen. Evenwel maakt het gebrek aan geldkapitaal het noodzakelijk ontwikkeling middels vreemd kapitaal in de hand te werken, doch moet Insulinde door op handige wijze concurrentie te wekken tusschen de verschillende kapitaalrijke landen trachten voor zijn eigen productiefactoren en hulpbronnen een zoo hoog mogelijke valorisatie te verkrijgen. Op dezelfde wijze kan een doelmatige politiek tot verdere overbrenging van vreemde industrieën naar het aan arbeidskrachten zoo rijke Java lokken met gelijktijdige mogelijkheid om de grootst mogelijke aandeelen in de winsten te verkrijgen voor eigen reëele kapitaalsaccumulatie ter latere vervanging van het

verschafte crediet. Overigens moet niet al dadelijk te veel verwacht worden van de industrialisatie van Indië op Westerschen voet. Er bestaat reeds op elk gebied een zoo groote overproductie, dat zonder verhooging der koopkracht van de binnenlandsche markt de bestaansmogelijkheid der nieuwe industrieën al zeer gering zal zijn. Voorts moet vooral de aandacht gewijd worden aan de ontwikkeling der speciale inheemsche industrieën, en andere bestaansmiddelen, wil men voorkomen, dat het Oosten noodgedwongen het Westen imiteert als gevolg van deterioratie zijner eigene speciale ontwikkelingsmogelijkheden. De Oostersche industrieën kunnen dan evenzoo afnemers worden van Westersche grondstoffen, halffabrikaten of mechanische en electrische hulpmiddelen als omgekeerd, zoodat een natuurlijke wisselwerking ontstaat tusschen de gebieden, die het meest voor de productie van hunne speciale voortbrengselen geëigend zijn en het eene gebied het andere zeer wel zou kunnen aanvullen. De dislocatie, die gaandeweg plaats grijpt, zal geleidelijker kunnen zijn en het Westen gelegenheid geven, zich tijdig daarop te oriënteeren of daarin met kapitaal deel te nemen. Reserveering der olieproducten en voorraden voor de ontwakende industrieën verdient eveneens overweging.

Den Insulindischen economen wordt daarvoor het volgende in overweging gegeven: Men make een verschil tusschen goederen uit havens eenerzijds bewesten Durban en Kanaal van Suez incl. het geheele Vastland van Amerika en de havens aan Middellandsche en Zwarte Zee en anderzijds ten Oosten van die lijn incl. Australië en Oceanië. Waar de scheepsvrachten voor de eerstbedoelde havens door den grooteren afstand hooger mogen zijn dan voor de laatste, lijkt mij volstrekt niet onbillijk, dat de invoerrechten voor deze goederen geringer zijn, terwijl zulks de concurrentiemogelijkheid tusschen Oosten en Westen in het belang van den afnemer verhoogt. Voor Insulinde is een hooger douanerecht voor het goedkoopere Oosten niet nadeelig, omdat vooral dit laatste de ontwikkeling van een eigen industrie kan belemmeren. Wordt dus voor het Oosten 15 à 18 % ad valorem invoerrecht geheven, dan kan dit voor het Westen voor dezelfde artikelen 10 à 12 % bedragen met een preferentie voor het moederland en met dezen in een tolunie verbonden landen van 5 à 6 %, wanneer althans aan Insulinde boven andere tropische landen dezelfde preferentie wordt gegeven. Een afzonderlijk tarief werd reeds voorgesteld voor de rijst. Geconserveerde levensmiddelen, die Insulinde ter bestrijding van berri-berri, Indische spruw etc. beter zelf met meer vitaminegehalte in natura kan voortbrengen, moeten hooger worden belast bijv. uniform 25 %

met een preferentie van 5 % voor Nederland. Uitzondering kan worden gemaakt voor gecomprimeerde voedingsstoffen met hoog vitaminegehalte. De Insulindische groentekweekers en veeboeren zullen hier wel bij varen. Voor fabriekmatige namaak van Inlandsche weefsels en batikgoederen ware minstens 25 % te heffen. De grondstoffen van deze weefsels als superieure garens en superieur gebleekt katoen, waren echter minimaal te treffen, niet de inferieure soorten, die Insulinde zelfs reeds maakt of maken kan. Zou katoenteelt door veredeling van inheemsche soorten geen kans hebben in de minder regenachtige goed irrigeerbare gebieden van Zd. Nieuw-Guinea (ook Timor?)?

De havens van Rotterdam en Singapore zullen uiteraard speciale contrôle behoeven. Voor het eerste zal Nederland, voor het tweede Insulinde moeten zorgen. Vrijhavens voor Riouw en Sabang lijken mij niet aanbevelenswaard. De te verwachten toeneming van den handel, tusschen het Verre Oosten en Zuid-Afrika met Australië en Amerika maakt het echter overwegenswaard een oceaanvrijhaven met superieure outillage in het Oosten van den archipel te stichten, die Singapoor als emporium remplaceeren kan. Misschien dat Ternate of Menado ervoor in aanmerking komen, doch anders lijkt mij de vorm van de eilandengroep P. Waigeo boven den vogelkop van Nieuw-Guinea en haar ligging, groote voordeelen te bieden voor de stichting van een tweede Curaçao in de Molukken.

Uitzonderingen op de bovenbedoelde tarieven dienen te worden gemaakt voor de speciale producten van het Oosten (lak- en borduurwerk, tapijten, sjaals en andere kunstproducten) of voor producten (vruchten), die het Zuiden in een anderen tijd produceert als het Noorden, speciale vitaminerijke voedingsmiddelen (sojaboonen, katjang idjo) en de grondstof voor het meest onontbeerlijke kleedingstuk van den arbeider (een grof katoenen weefsel uit China voor een broekje). Deze kunnen tegen Westersch tarief worden toegelaten of zelfs moederlandsch tarief, wanneer Nederland en Insulinde ze niet produceeren. Aldus worden de speciale producten van het Oosten en Zuiden weer even licht getroffen als die van het Noorden en Westen, wat door de betrokkenen zal worden geapprecieerd; hun import zal hooger kunnen zijn, om den export daarheen niet te zeer te belemmeren. De discriminatie kan uiteraard nog verder gaan op den voet van het reciprociteitsprincipe. Oriëntatie naar groote afnemers, die geen of niet voldoende koloniën hebben, is daarbij gewenscht. Engeland en Frankrijk zijn met hunne koloniën meer gesloten eenheden. De discriminatie ten behoeve van het moederland en omgekeerd, lijkt mij overigens zeer billijk, wanneer de beide par-

tijen elkaar wederkeerig bevoordeelen en dient m.i. internationaal te worden gewettigd. Voor een groot en rijk land als Insulinde is het echter wenschelijk, zich een grooter tegendeel in gematigde luchtstreken te verschaffen, waarop de tolpolitiek van het moederland, met omliggende landen van grooten invloed kan zijn. Het Europeesche tegendeel van Insulinde, misschien nog economsich vereenigd met Midden-Afrika, zou m.i. zeer wel het geheele Rijn—Maas—Scheldebekken kunnen zijn van de Alpen tot de Noordzee. Deze beide gebieden zouden elkander zeer goed als equivalente eenheden kunnen aanvullen, doch de politieke grenzen vormen een belemmering. Omgrenzende gebieden zouden er zich bij kunnen aansluiten. Insulindische agenten bij de voornaamste Nederlandsche consuls zijn m.i. zeer aan te bevelen.

Het Oosten zoowel als het Westen kunnen de verkregen voor- of nadeelen nog vergrooten of verkleinen door lagere scheepsvrachten of door overbrenging van hunne industrieën naar Java. Behoeven de territoriale industrieën naderhand nog meerdere gemotiveerde bescherming, hetzij middels subsidies (geen uitvoerpremies s.v.p.!) hetzij tijdelijk middels hoogere douanerechten, dan dient men hiervoor niet terug te schrikken, wanneer er een redelijker valorisatie der territoriale waarden door wordt verkregen en niet slechts de kapitaalsaccumulatie van een ander land door wordt gediend. Premies voor nieuwe voor het land bruikbare uitvindingen, verdienen ook zeer aanbeveling bijv. ter evolutie van landbouwgereedschappen of electrificatie van het batikbedrijf. Angst voor represailles moet worden uitgeband. Vrees is een verkeerde leidsvrouw en alle andere Europeesche en Aziatische landen zijn Insulinde reeds op den weg der bescherming voorgegaan zonder zich om dit land te storen. Te laag gedrukte productiekosten werken bovendien niet minder prikkelend.

Voor de vergunning tot vestiging van nieuwe bedrijven dient echter naast domiciliekeuze in Insulinde de voorwaarde te worden bedongen, dat in normale omstandigheden minstens de helft van het personeel uit in het binnenland betrokken krachten zal moeten bestaan. Als reeds elders betoogd, behoeft de aanbevolen voedselpolitiek de loonen niet buitensporig op te drijven. Als de socialisten den Insulindischen arbeider willen voorthelpen, moeten zij het niet doen ten koste van den kleinen landman of door het doelloos opwekken van ontevredenheid, doch door zijn opleiding tot grootere efficiency te verbeteren, middels vakscholen in alle steden van eenige beteekenis niet slechts op mechanisch of administratief comptabel gebied, doch in de meest veelzijdige richting, zoodat theoretisch en practisch en door alge-

meene ontwikkeling de arbeider op een hooger peil komt te staan. De Zwitsersche methoden lijken mij zeer aanbevelenswaardig en verdienen meer de aandacht van I. E. V. en Indonesische nationalisten dan het universitair topzwaar makend onderwijs. Zij zullen een sterke, weerstandsvolle middenstand helpen opbouwen inplaats van een machteloos woedend proletariaat eenerzijds en een overmachtig groot-kapitalisme aan de andere zijden van de wereldzeeën, die Insulinde omgeven.

Tegen den import van inheemsche werkkrachten, die niet noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van het economisch leven moet echter onder de huidige omstandigheden sterk prohibitief worden opgetreden. Voor Java dienen zelfs de bestaande toelatingskaarten indien niet noodzakelijk, niet te worden verlengd. De aldus losgelaten werkkrachten kunnen dan naar de buitengewesten verhuizen en daar nieuwe bedrijven stichten, doch op Java vervangen worden door de territoriale krachten, totdat de omstandigheden zich verbeteren.

In elk geval moet een einde komen aan het laisser faire et laisser aller, dat een onderdeel was van de Hollandsch-imperiale techniek van het groot-kapitaal. Weliswaar heeft deze kolonialistisch-kapitalistische structuur in hooge mate bijgedragen in de staatslasten voor de ontwikkeling van Insulinde middels de groote export-excedenten, doch deze gingen ten koste van de inkomsten van de breede maatschappelijke onderlaag en van haar consumptievermogen (98 % eener bevolking van 41 millioen zielen absorbeert slechts 54 % van den invoer). Weliswaar stegen dientengevolge de bijdragen aan het budget voor de uitheemschen in 1924 tot 55 % van alle belastingen, doch zij daalden percentsgewijze voor de tot 60 millioen zielen vermeerderde inheemschen tot 45 %, voor Java zelfs tot 35 %. Bovendien zijn daarbij de belastingopbrengsten der inheemschen op Java in totaal niet of niet noemenswaard vooruitgegaan. Voor landrente bedroeg dit met indexcijfers omgerekend van *f* 20 millioen in 1913 tot *f* 20,6 millioen in 1929, voor inkomstenbelasting van *f* 2 millioen in 1914 tot 2,3 millioen in 1924. Neemt men daarbij de toename der bevolking in rekening en de uitbreiding van het grondbezit, dan lijkt het mij zelfs, dat er van relatieven achteruitgang sprake is, vooral als men het zooveel geringer percentage beschouwt, dat effectief betaald werd (voor inkomstenbelasting 64 % in 1924 tegen 93 % in 1913), de lasten moesten dus wel meer op de uitheemschen worden verlegd. Verder bracht de formidabele ontwikkeling van Insulinde ook naar verhouding meer staatslasten mede, die zich weer uitten in de enorme ontwikkeling der buitenlandsche schuld, welke welhaast gelijk, zoo niet reeds meer zal

zijn dan het door den staat productief geïnvesteerde kapitaal (± *f* 1300 millioen).

Ten slotte moet nog gewezen worden op het voor economisch zwakkeren onderwaardend of daartegenover zichzelf overwaardend effect van het monopolistische stelsel der groot-kapitalistische trusts. Het effect der monopolistische herwaarding van den arbeid in Europa stemt echter tot nadenken. Partieele herwaardingspogingen in het gebrekkig samenwerkend individualistisch stelsel verbreken het evenwicht nog meer. In de accumulatie van verspreide energie tot trusthoogte zit m.i. een zich automatisch uitwerkend natuurprincipe zoodat hieruit nog geen slechten invloed op het maatschappelijk bestel behoeft te ontstaan, wanneer anderzijds de gemeenschap door middel van koloniaal gouvernement en Volksraad een contrôlemiddel wordt verschaft. Winstdeelname en wettelijk ingrijpen op prijzen en tarieven moeten daarvoor worden gegarandeerd. Ik denk hierbij aan scheepvaart- en spoorwegmaatschappijen, circulatiebanken en olie- of andere trusts.

Eerlijk gezegd lijkt het mij zeer moeilijk voor een uit Nederland betrokken econoom, om zich geheel vrij te maken van het Hollandsch landsbelang en van den Westerschen zuurdeesem, ook zelfs als hij sociaal-democraat mocht zijn. Handel en oorlog zijn feitelijk slechts verschillende vormen voor hetzelfde beginsel. Elke camouflage hiervan leidt slechts tot onzuivere gevolgen. Het mooiste standpunt, dat Nederland zou kunnen innemen, is uiteraard dat van zijn sportieven klassieken admiraal, die zijn tegenstander eerst ridderlijk van kruit en lood voorzag, alvorens den strijd aan te vangen. Met raad en contrôle kan het ervaringrijke Nederland Insulinde uiteraard een schoone leiding geven op het moeizame pad der zelfontwikkeling en wanneer het gezegde, dat het moederland er is voor zijn koloniën meer is dan een phrase of formule voor internationaal gebruik, dan gedenke men de merkwaardige woorden van de vereenigde parlementaire commissie van Groot-Brittannië en India bij de vaststelling van de nieuwe wetgeving in 1919:

„Nothing is more likely to endanger the good relations between India and Great Britain than a belief that India's fiscal policy is dictated from Whitehall in the interest of the trade of Great Britain. That such a belief exists at the moment there can be no doubt, that there ought to be no room for it in the future is equally clear. Liberty must be granted to the government of India to devise those tariffarangements wihch seem best fitted to India's needs as an integral portion of the British empire. The broad conclusion is that the secretary of State for India should

as far as possible avoid interference on this subject, when the Government of India and its legislature are in agreement, and his intervention, when it does take place, should be limited to safeguarding the international obligations of the Empire or any fiscal arrangement within the Empire to which his Majesty's government is a party."

Om aan de desiderata voor een zelfstandige economische ontwikkeling van Insulinde te voldoen, zal het vóór alles noodzakelijk zijn de beschikking te verkrijgen over den zuiver Insulindischen, empirisch gevormden econoom; of hij van uitheemschen of Indonesischen oorsprong is, doet weinig ter zake, misschien is een gemengde afstamming wel de beste, doch het moet iemand zijn, die de ontwikkeling van dit territoir niet uit een schoolsch of baatlievend Hollandsch oogpunt bekijkt, doch uit den gezichtshoek van het zuiver Insulindisch ruim gezien belang, een uit de Insulindische psyche voortgekomen persoonlijkheid, die oog heeft voor de vele tegenstrijdige en gecompliceerde belangen, die zich hier kruisen en deze op de juiste wijze weet te combineeren en in te schakelen in het universeel wereldbelang. Deze persoon zou hiervoor vooral verantwoording verschuldigd dienen te zijn aan de Insulindische gemeenschap en aan het hoofd moeten staan van een economisch ministerie, dat wellicht de departementen van Landbouw en Arbeid (w.o. ook migratie, agrarische zaken en veeteelt). Handel en Nijverheid (w.o. ook alle bank- en credietwezen) Financiën (w.o. alle directe en indirecte belastingen) en Gouvernementsbedrijven (w.o. ook irrigatie) zou kunnen omvatten, waarvoor de ambtelijke, meer technische directeuren behouden moeten blijven, doch welke ondergeschikt moeten worden gemaakt aan den scheppenden en dirigeerenden econoom met dichterlijke visie begaafd, die in zichzelf gelooft en wien de massa haar geloof schenkt om den uitweg te vinden uit de impasse, waarin het hem toevertrouwde territoir zich bevindt. Eén, die vooral de doctrine in haar zuivere ontstaansbron weet te onderscheiden van haar aberraties in de practijk en niet vergeet, dat iedere doctrine slechts het intellectueel derivaat is van een onder bepaalde physiologische omstandigheden ontstaan psychologisch proces en dat men niet door eenvoudige toepassing van dit derivaat van zuiver relatieve waarde het procedé zich overal op dezelfde wijze kan laten afspelen. Hij zoeke dan vooral het groote economische grondprincipe der klassieke school te treffen, dat voornamelijk een natuurlijke ontwikkeling en arbeidsverdeeling beoogt en beschutte daarvoor klaar en wakker de natuurlijke economische krachten, die in het territoir schuilen tegen deterioratie en uitputting, waarin niets kunstmatigs of onnatuurlijks schuilt. Meer

dan met de formeele toepassing van classieke doctrines blijft men in de klassieke lijn, wanneer men deze krachten voor Insulinde weet te behouden en te ontwikkelen. Hij zoeke daarvoor de harmonische synthese te coördineeren uit oogenschijnlijk tegengestelde tendensen en evolueere daarvoor met Nederland's edelmoedigen raad en hulp en opoffering van al te directe egoïstische belangen de zuivere Insulindische techniek als vrucht van territoriale mogelijkheden en uit het Westen overgebrachte en getransformeerde *Energie*.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE LITTERATUUR.

H. Baujon. Handel en Handelseconomie.

G. Gonggrijp. Schets eener economische geschiedenis van Ned.-Indië.

J. van Gelderen. Voorlezingen over tropische koloniale staatkunde. — Bevolkingsdichtheid en Landbouw op Java. — Mededeelingen van het centraal kantoor van de statistiek. — Handelsbalans van Nederlandsch-Indië 1925/1929.

Ir. E. Wellenstein. Nederlandsch-Indië en de Wereldcrisis.

Dr. N. R. Pekelharing. De groote cultures in Nederl.-Indië en naburige kolonies.

E. J. Burger. Landverhuizing bij de inheemsche bevolking van Nederl.-Indië als koloniaal economisch verschijnsel.

Dienst der belastingen. Onderzoek naar de belastingdruk der Inlandsche bevolking 1925. — Rijst 1911—1922. Verslag van de suikerenquêtecommissie 1921.

Volkstelling 1930. — Verslag van de Agrarische Commissie. — Handelingen Volksraad en Staten-Generaal.

Kantoor van Arbeid. Arbeidstoestanden in de batikindustrie op Java. — Metaalindustrie te Soerabaia.

Verslag van den economischen toestand der Inlandsche Bevolking 1924. — Jaarverslagen Javasche en Nederlandsche Bank 1930. — Indische Regeeringsalmanak 1931 en '32.

Carpentier Alting en De Cock Büning. The Netherlands and the World War.

W. C. Mitchel. Business cycles.

Memorandum of the Gold Commission of the League of Nations.

Hawtrey. Trade Depression and the Way out.

Sir A. Salter. Recovery.

Elridge Frank. Trade in Asia.

Robertson scott. The foundations of Japan.

American Department of Commerce special Agents Series 1916. Ralph M. Odell Coton.

R. Mukerjel. Comparative economics.

P. Padmanabha Pillai. Economic conditions of India.

Maj. B. O. Basu. Ruïn of Indian Trade and Industries.

A. Marshall. Industry and Trade. — Money, Credit and Commerce.

J. W. Angell. Theory of International Prices.

J. Viner. Canada's Balance of International Indebtedness.

U. S. Tariff Commission. Colonial Tariff Policies.

J. W. Taussig. Some Aspects of Tariff Questions.

Ricardo. Principles of political Economics and Taxation. — On the influence of a low price of corn on the profits of stock.

A. Loveaday. Indian Famines.

M. L. Darling. The Penjab Peasant in Prosperity and Debt.

Prinsen Geerligs. The Cane Sugar industry. Report by the Bureau of Foreign and Domestic Commerce 1917.

Yearbook for India and Malaysia 1931. — Japan Yearbook 1930, 1931.

Von Böhm—Bawerck. Kapital und Kapitalzins.

J. Schumpeter. Der Unternehmer und das Unternehmergewinn.

G. Cassel. Grundgedanken der theoretischen Economie. — Theoretische Socialeconomie.

Liefmann—Angelberger. Mineralölwirtschaft.

Dr. M. Mosskowsky. Vom Wirtschaftsleben der primitiven Völker.

E. Sarraut. La mise en valeur des Colonies Françaises.

O. F. van Rees. Les mandats internationaux (le contrôle international, les principes des régimes des mandats '27/'28).

Dr. G. G. Rommenhöller. La grande Roumanie.

De Psychische geschiktheid voor een betrekking in Indië

DOOR

H. J. SLEGTENHORST.

In den tegenwoordigen tijd, den tijd van efficiency en van rationalisatie, tracht men, bij het in dienst nemen van personeel, zooveel mogelijk waarborgen te vinden, dat men den juisten man op de juiste plaats krijgt. Groote en kleine bedrijven bedienen zich hierbij van de psychotechniek en van bureau's voor beroepskeuze. Men let dan niet alleen op de beroepsvaardigheid en lichamelijke geschiktheid, maar ook op de psychische geschiktheid, nml. op het aanwezig zijn of ontbreken van bepaalde psychische eigenschappen.

Geldt het de keuze van personeel voor hoogere en leidende betrekkingen, dan zijn vooral de hoogere psychische en karaktereigenschappen van belang, zoodat hierbij de karakterologie te hulp wordt geroepen. Het karakterologisch onderzoek gaat dan ook steeds belangrijker plaats innemen bij de keuze van hooger personeel.

We zouden een kolonie een groot bedrijf kunnen noemen, waarbij de koloniseerende staat de rol van directie vervult en, om ons tot een speciaal geval te bepalen, Indië is dan het groote bedrijf en Nederland of liever de Nederlandsche regeering is dan de directie, die het personeel voor het bedrijf kiest. In het algemeen kunnen we zeggen, dat de Nederlandsche regeering het hoogere en leidende personeel kiest en de Indische regeering het lagere en ondergeschikte personeel.

Het personeel, waarop het aan komt, wordt dus door de autoriteiten in het Moederland gekozen. Hoe gaat men bij die keuze te werk? Nog volgens de oude denkbeelden en richtlijnen, voor zoover men er richtlijnen op na houdt. Terwijl de groote bedrijven in Europa en Amerika bij de keuze van hooger personeel steeds

meer en meer gebruik maken van de moderne onderzoekingsmethoden, volgt men bij een kolonie als Indië, die belangrijker is dan het grootste bedrijf, nog steeds de oude paden. Juist in deze moeilijke tijden is een uitgelezen personeel een noodzakelijke eisch. In de afgeloopen jaren en zelfs nu nog, heeft men maar al te vaak de nadeelige gevolgen ondervonden van een verkeerde keuze van personeel.

Ieder, die zich aanmeldt voor een betrekking in Indië, wordt aan een strenge lichamelijke keuring onderworpen. Dat is dus in orde. Ook trachten de Nederlandsche autoriteiten zich zoo goed mogelijk op de hoogte te stellen van de geschiktheid van een candidaat voor een betrekking in Indië. Men gaat af op diploma's en getuigschriften, terwijl men vaak nog inlichtingen vraagt bij de vorige werkgevers van den sollicitant in Nederland of bij de overheid, waar hij in dienst is geweest. Maar daarmee is ook alles afgeloopen. Men onderzoekt echter niet, of de sollicitant ook psychisch geschikt is voor Indië, en evenmin of hij karaktereigenschappen bezit, die hem zeer geschikt maken voor een werkkring in de koloniën of juist zeer ongeschikt. Het kan gebeuren, dat iemand, die zeer geschikt is voor een bepaalde betrekking in Nederland voor een zelfde betrekking in Indië minder geschikt of zelfs ongeschikt is, daar hij in Indië in geheel andere omstandigheden, in andere toestanden en omgeving, te midden van andere menschen is.

In vroegere jaren had men in Indië bij verschillende takken van dienst nogal eens personeelsnood en moest men vaak maar nemen, wat zich aanbood. Daar is nu echter geen sprake van, daar het aanbod de vraag overtreft en dit zal nog wel geruimen tijd zoo blijven. Zoodoende is men nu in de gelegenheid zoo streng mogelijk te schiften en bij de keuze van personeel ook op de psychische geschiktheid te letten.

Bij het onderzoek naar de hoogere psychische eigenschappen van personeel gebruikt men als karakterologische test o.a. het vragen naar de motieven van den candidaat om dit beroep te kiezen of om deze betrekking te ambieeren. Door die motieven te ontleden kan de onderzoeker dan bepaalde karaktereigenschappen vinden.

Welke motieven kunnen nu iemand er toe brengen naar Indië te willen gaan? Deze zijn vele en velerlei. We zullen er eenige noemen. Het kan zijn verlangen naar verandering. Zulke menschen houden er niet van lang hetzelfde te doen of lang op een zelfde plaats te zijn of steeds dezelfde menschen te zien. Dergelijke menschen zullen in Nederland niet lang in dezelfde betrekking zijn of in dezelfde plaats wonen en zelfs in dezelfde

plaats zullen zij nog vaak verhuizen. Het zijn de menschen voor wie verandering een levensbehoefte is. Zij moeten steeds nieuwe indrukken en prikkels hebben en de emotie van het nieuwe en andere beleven, zij hebben behoefte aan afwisseling. Voor zulke menschen kan Indië zeer geschikt zijn, indien zij daar ten minste geen betrekking krijgen, die hen steeds op dezelfde plaats en in dezelfde omgeving bindt, want daarvoor zijn zij in Indië nog ongeschikter dan in Nederland, daar de Indische natuur met haar gemis aan afwisseling in jaargetijden voor deze menschen de eentonigheid van het bestaan nog grooter maakt. In de meeste takken van dienst in Indië is echter door de vele mutaties en overplaatsingen genoeg variatie, zoodat een betrekking, waaraan vele overplaatsingen verbonden zijn, voor deze soort menschen zeer geschikt is.

Voor andere menschen heeft het onbekende en avontuurlijke groote aantrekkingskracht. Dit kan ook een motief zijn om naar Indië te gaan. Er zijn echter vele betrekkingen in Indië, waarin weinig onbekends en niets avontuurlijks valt te beleven. Voor dergelijke betrekkingen deugen zulke menschen niet, maar wel voor betrekkingen als den militairen dienst, de politie, den topografischen dienst, enz.

Anderen weer hebben in Nederland een armelijk of middelmatig bestaan. Ze zouden zoo graag veel willen verdienen, om zich een luxueus bestaan te kunnen geven. Het verlangen naar rijkdom en comfort drijft hen naar Indië. Komt daar nog bij, zooals nogal eens in dergelijke gevallen gebeurt, een natuurlijke gemakzucht en indolentie, waardoor zij reeds in Nederland gehandicapt worden om het ooit tot betere levensomstandigheden te brengen, dan zijn zulke menschen stellig ongeschikt voor Indië, daar zij in de tropen zeker met een minimum prestatie zullen volstaan en trachten op de gemakkelijkste wijze het meeste comfort te krijgen. Dergelijke menschen vormen ook nog in ander opzicht een gevaar voor een kolonie. Slagen zij er niet in de gewenschte rijkdommen en luxe te verkrijgen, dan wijten zij dit niet aan zichzelf, maar geven de schuld aan de Indische regeering of aan het kapitaal en versterken de rijen der ontevredenen, die het groote leger van meeloopers vormen van sociaal-democratie en communisme. Het feit, dat andere personen in de kolonie zich wel meerderen welstand weten te verwerven, dank zij hun energie en werklust, maakt hen afgunstig en doet hen schimpen op „die kapitalisten" en „de kapitalistische regeering".

Dat het verlangen naar meer welstand en luxe, naar rijkdom en bezit, iemand naar Indië drijft, spreekt nog volstrekt niet tot zijn nadeel en maakt hem op zich zelf niet ongeschikt voor een

betrekking in de kolonie, als zoo iemand dan ook maar bezit eigenschappen als energie, werklust, ijver en plichtsbetrachting.

Een ander motief om naar Indië te gaan kan zijn, dat men in het Moederland geen gelegenheid heeft om vooruit te komen en het vooruitzicht heeft, zijn heele leven in een ondergeschikte betrekking te moeten doorbrengen. Dan is het geen verlangen naar rijkdom, geen begeerte naar weelde, geen gemakzucht, die drijft, maar eerzucht. Deze karaktereigenschap mag men niet veroordeelen en als regel is het bezit van deze eigenschap voor een betrekking in Indië stellig gewenscht. Waar de eerzucht gepaard gaat met verschillende gunstige eigenschappen, als plichtsbetrachting, nauwgezetheid, eerlijkheid, daar kan zij leiden tot de beste en hoogste prestaties.

Weer een ander motief is de heerschzucht, de begeerte naar macht. Menschen, die in Nederland het vooruitzicht hebben steeds een ondergeschikte betrekking te bekleeden, waarin zij slechts hebben te gehoorzamen, terwijl het gehoorzamen hen van nature slecht afgaat, doordat zij zelf willen bevelen en gebieden, hopen in Indië gelegenheid te vinden hun begeerte naar macht en heerschen te kunnen botvieren. Dit zijn ook in den regel de menschen, die zich niet aan tucht kunnen onderwerpen. Dergelijke menschen zijn ongeschikt voor Indië, want tuchtelooze menschen zijn in Indië nog minder op hun plaats dan in het Moederland.

De meeste menschen bezitten een meer of minder groote dosis heerschzucht. Wordt deze echter in evenwicht gehouden of geneutraliseerd door andere eigenschappen, dan kan deze eigenschap geen kwaad, maar zoodra de heerschzucht de leidende drijfveer wordt in den mensch, is zij te veroordeelen. Dan ontziet zij geen middelen, hoe afkeurenswaardig ook, om haar doel te bereiken. Komen dergelijke menschen in Indië en zien zij, dat zij daar allereerst en vooral hebben te gehoorzamen, dan slaan zij al spoedig de verzenen tegen de prikkels. Het eigenaardige feit doet zich voor, dat de heerschzucht van zulke menschen in Indië versterkt wordt door de koloniale verhoudingen. De Inlandsche bevolking ziet in hen, ook al behooren zij tot de mindere goden, de overheerschers en behandelt hen als heerschers door een onderdanige houding te toonen. De Inlandsche bedienden zijn veel onderdaniger dan de bedienden in Nederland. Vaak hebben de heerschzuchtigen in Nederland in het geheel geen bedienden gehad en komen zij uit een eenvoudig burgermilieu of uit een arbeidersomgeving. In Indië kunnen zij onmiddellijk aan hun begeerte tot heerschen voldoen tegenover bedienden en Inlandsch personeel. Des te minder gemakkelijk valt het hen dan om te gehoorzamen aan hen, die ambtelijk boven hen gesteld zijn en al

spoedig komen de conflicten. Ook zij versterken de gelederen der ontevredenen en vinden vaak hun weg in de sociaal-democratie en het communisme. Zij werpen zich in de vakbeweging en bekleeden spoedig een leidende functie in de vakvereeniging, waardoor zij tegelijk aan hun machtsbegeerte kunnen voldoen. Zij voeren de vakvereeniging ten strijde tegen het gouvernement en dan gaat het om de macht.

Het is geen toeval, dat men juist bij onderwijzers een vrij hoog percentage dezer menschen vindt. Onbewust wordt menigeen onderwijzer, omdat hij in dat beroep zijn begeerte naar macht en heerschen kan voldoen, doordat hij steeds als heerscher en beveler tegenover zijn leerlingen staat. De liefde tot het kind speelt daarbij lang niet altijd een rol. Heerschzucht gaat meestal niet alleen gepaard met minderwaardigheidsgevoelens, maar vindt in die minderwaardigheidsgevoelens juist haar voedingsbodem. Jarenlang is de onderwijzersstand in Nederland weinig in tel geweest, hetgeen het minderwaardigheidsgevoel van sommige onderwijzers nog versterkte. Komt daar nog bij, dat zoo iemand de capaciteiten mist om het in Nederland verder te brengen dan onderwijzer op een dorp of kleine plaats, dan tracht hij al spoedig naar Indië te komen. Reeds in het Moederland zijn dergelijke menschen lid van de sociaal-democratische of communistische partij of sympathiseeren er sterk mee en dikwijls trachten zij ook in Nederland al een rol in den vakbond te spelen, zij het dan, dat zij het nog niet verder hebben gebracht dan de plaatselijke afdeeling. Natuurlijk zijn zij in het Moederland lid van de meest linksche en meest democratische onderwijzersvereeniging.

Zij zijn in Indië de menschen, die in conflict komen met de regeering, die anderen aansteken door hun voorbeeld, die de Inlandsche massa beïnvloeden of trachten te beïnvloeden, die Inlandsche volksmenners bewierooken en in het gevlei trachten te komen en daardoor de onrust voortdurend levendig houden.

Natuurlijk vindt men dergelijke menschen ook in andere takken van dienst, zoowel bij post, spoorwegen, als bij douane, enz., al komen zij daar niet zoo veelvuldig voor. Het zoo snel ontwikkelde vakvereenigingswezen in het Moederland, de Nederlandsche ambtenaarsbonden, die zich steeds linkscher oriënteeren, zorgen de laatste jaren wel voor voldoende volgelingen in Indië. Maar dergelijke menschen behooren niet in een kolonie thuis, voor welke zij de ergste vijanden zijn en waar zij voortdurend de tucht ondermijnen.

Volkomen in overeenstemming met de karaktereigenschappen van de laatst geschetste personen is vaak hun houding in het particuliere leven. Hun heerschzucht en minderwaardigheidsge-

voelens hebben hen, vaak onbewust, naar Indië gedreven. Daar komen zij, als sociaal-democraat of communist op voor den verdrukten Inlander. Juist dat opkomen voor verdrukten, of die men verdrukten waant, is vaak een compenseeren van de minderwaardigheidsgevoelens, zooals de bekende psycholoog Dr. Adler het zegt. Door dat strijden voor die verdrukten verheft men zichzelf, omdat de verdrukten de minderen zijn, terwijl men zich moreel de meerderen waant van de onderdrukkers, verpersoonlijkt in de gehate kapitalisten, waarbij de haat in den regel gebaseerd is op de afgunst, die men koestert, omdat die kapitalisten rijkdom en macht bezitten, die men gaarne zelf zou willen hebben.

Men moet zich ook niet verbazen, als men ziet hoe sommige sociaal-democraten en communisten hun Inlandsche bedienden op hondsche wijze behandelen en hen beknibbelen op hun loon. Hier komt hun heerschzucht onverbloemd voor den dag. Evenmin als het behoeft te verbazen, dat men in Indië sociaal-democraten en communisten ziet speculeeren in de aandeelen van het gehate kapitaal, of zich op allerlei wijzen rijkdommen ziet vergaren, of trachten goed betaalde betrekkingen te verkrijgen, om later met een groot pensioen of flink kapitaal naar het Moederland terug te keeren. Dat is hun begeerte naar geld en bezit.

Men besluite uit het voorgaande niet, dat ieder, die zich aansluit bij de sociaal-democratie of bij het communisme, dit doet gedreven door karaktereigenschappen als heerschzucht, afgunst op anderer welstand, of uit minderwaardigheidsgevoelens, of aangeboren tuchteloosheid. Maar wel zouden we kunnen zeggen, dat de overgroote meerderheid van de sociaal-democraten en communisten, die naar Indië gaan, dit doet, gedreven door die eigenschappen.

Het zijn niet altijd motieven, die iemand naar Indië doen gaan, het kunnen ook redenen of oorzaken zijn, hetgeen niet hetzelfde is. Een vrouwelijk ambtenaar in een gemeente in Nederland had een ongeoorloofde verhouding met een getrouwd man, waardoor zij in opspraak kwam. Het gemeentebestuur stelde haar toen voor de keus: oneervol ontslag, of solliciteeren naar Indië, waarbij het gemeentebestuur gunstige inlichtingen zou geven. Zij werd dan ook in Indië benoemd. Zij had waarschijnlijk in het geheel geen zin naar Indië te gaan, zoodat we van een motief in dit geval niet kunnen spreken.

Ambtenaren, die lastig zijn, werden en worden misschien nog wel op dergelijke wijze door gemeentebesturen en particuliere werkgevers, op Indië los gelaten. Doordat zij gunstige getuigschriften meekrijgen, is het niet altijd even gemakkelijk achter de waarheid te komen. Tevens blijkt hieruit, van hoe weinig

waarde getuigschriften vaak zijn. Een waarschuwing dus voor hen, die belast zijn met de uitzending van personeel voor Indië.

Het behoeven niet altijd ongunstige psychische eigenschappen te zijn, die iemand ongeschikt maken voor Indië. Menschen, die zeer hokvast van aard zijn, die vastgegroeid zijn in hun omgeving, die niet graag naar een andere woning verhuizen en bij voorkeur in de plaats blijven, waar zij geboren en getogen zijn, die zich nergens beter op hun gemak gevoelen, dan tusschen het oude en bekende, dergelijke menschen moeten niet naar Indië gaan. Die menschen zijn in den regel ook zeer familieziek en zouden in Indië maar al te spoedig heimwee krijgen. Waar dat heimweegevoel als het ware ziekelijk ontaard is, openbaren zich de gevolgen vaak al aan boord van het schip, dat hen wegvoert naar de tropen. Eenige jaren geleden is zoo iemand zelfs overboord gesprongen. Maar al leidt het in den regel gelukkig niet tot zulk een tragische ontknooping, van dergelijke menschen heeft Indië in geen enkele betrekking iets te verwachten.

Er zijn menschen, die zich moeilijk kunnen aanpassen en schikken. Dat moet men in Indië met zijn gansch andere toestanden, zijn geheel andere bevolking, zijn geheel anders klimaat, juist wel kunnen. Ook die menschen deugen niet voor een betrekking in Indië.

Dan zijn er menschen, voor wie het een levensbehoefte is, anderen, vooral gelijkgezinden, om zich heen te zien. Zij houden van gezelligheid en vroolijkheid, gaan graag eens uit naar bioscoop of café, praten graag en veel. Vinden deze menschen een betrekking op een groote plaats in Indië, en blijven zij steeds op een groote plaats, dan gaat alles goed, maar komen zij op een eenzame en verlaten binnenpost, zooals dat bij B.B. zoo vaak kan gebeuren, als controleur, civiel gezaghebber, douane-ambtenaar, militair, enz., dan gaat het dikwijls mis. Zij grijpen naar den drank, of worden menschenschuw of nog erger. Dit is ook een der oorzaken van den moreelen achteruitgang van employé's op afgelegen cultuurondernemingen.

Menschen, die daarentegen eenzelvig van aard zijn, aan zich zelf genoeg hebben, kunnen voor dergelijke betrekkingen juist geschikt zijn.

Menschen, die van trekken en reizen houden, de zgn. motorische menschen, zijn uitstekend geschikt voor inspecteerende betrekkingen. Zulke menschen deugen daarentegen niet voor betrekkingen, waarbij zij gedoemd zijn den ganschen dag op een kantoorstoel in een bureau door te brengen. Zoo kan het gebeuren, dat iemand een uitstekend bestuursambtenaar is, die steeds volkomen op de hoogte is van alle nooden en behoeften

van zijn ressort, doordat hij er zich persoonlijk van op de hoogte stelt, die steeds in actie is, maar wiens administratie hopeloos in de war is, omdat de man niet geëigend is uren achtereen aan zijn schrijftafel door te brengen. Is daarbij door zijn aangeboren afkeer voor het administratieve, ook nog zijn financieele verantwoording in de war gekomen, dan heeft dit vaak nog tragische gevolgen in den vorm van een rechtzaak. En toch kan hij ondanks dat alles een goed bestuursambtenaar geweest zijn, die slechts in het administratieve onderdeel van zijn taak te kort geschoten is en door zijn karakteraanleg te kort schieten moest.

Er zijn ook menschen, die een bijzonderen aanleg hebben voor wat men in de psychologie noemt „monotonen arbeid". Dat zijn de menschen, die zich het gelukkigst gevoelen op den kantoorstoel achter hun schrijftafel met het maken van staten, tabellen, rapporten, enz. Zij zijn zeer geschikt voor administratieve bezigheid, maar zouden mislukken als inspecteerend ambtenaar en zijn ook maar poovere bestuursambtenaren. Zij verplaatsen zich liefst zoo weinig mogelijk, hebben liever met paperassen dan met menschen te maken en zijn als militair heel goed op hun plaats bij de administratie, maar deugen niet voor den dienst te velde.

In de karakterologie verdeelt men de menschen in typen. Er zijn verschillende typenindeelingen, de eene karakteroloog gebruikt daarbij een ander systeem dan de ander. Natuurlijk is geen enkele typenindeeling volmaakt. Voor Indië en met het oog op de practijk van het leven zijn nog het meest bruikbaar de typenindeeling, die berust op de constitutieleer van Kretschmer en de typenindeeling van Jung, beide vooraanstaande psychologen van den modernen tijd.

Volgens Prof. Dr. E. Kretschmer worden de menschen naar hun uiterlijken verschijningsvorm, dus naar hun lichaamsbouw, verdeeld in leptosomen en pyknici. De leptosomen hebben een schizothym karakter en de pyknici hebben een cyclothym karakter. De leptosomen worden in twee ondergroepen verdeeld, nml. de asthenische menschen en de athletische menschen.

De voornaamste lichaamskenmerken, waaraan de asthenische menschen te herkennen zijn, zijn de volgende:

mager, lang uitgegroeid, lang en smal, lange hals, smalle schouders, lange, dunne ledematen, lange, knokige vingers, de borstkas is niet gewelfd, lang en plat, de wervelkolom is in het halsgedeelte sterk naar voren gebogen, de schouderbladen steken ver naar achteren, de voeten zijn lang en smal, het hoofd is smal en hoog, vaak dolichocephaal, met stevigen, borsteligen haargroei, de neus is goed ontwikkeld, met uitstekenden, beenigen rug, de kin is klein en terugwijkend, terwijl de beenderen van de

onderkaak elkaar onder een scherpen hoek ontmoeten in de kin. Van voren gezien heeft het gelaat een ei-vorm, in profiel is de uitbouw van het achterhoofd opvallend, terwijl de lijn voorhoofd-neuspunt een duidelijken hoek vormt met de lijn, die de neuspunt met de kin verbindt, de huidskleur is bleek, het lichaam weinig of niet behaard.

De lichaamsbouw van het athletische type is in het kort als volgt:

groot en breedgeschouderd, krachtige musculatuur, lange gestalte, massieve hals, lange, breede handen, groot hoofd, hoog middelgezicht, lange en breede neus, van voren gezien is het gelaat meer ovaal dan eivormig, stevige kin, afstand van mondspleet tot den onderrand van de kin groot, borstkas breedgewelfd, schoudergordel is breed, horizontaal en wijduitstaand, het skelet is grofknokig, de ledematen lang, de vingers en teenen plomp en aan de einden verdikt, de huid is ruw, de kleur bleek, middelmatige lichaamsbeharing.

De lichaamsbouw der pyknici is in het kort als volgt: Zij hebben een gedrongen gestalte, korten, massieven hals, grooten, ronden schedel, dikwijls brachycephaal, het hoofd is breed en diep, oogen en mond staan betrekkelijk dicht bij elkaar, de jukbeenbogen steken niet uit, de kin is breed, krachtig ontwikkeld en wijkt niet terug, het achterhoofd glijdt geleidelijk zonder ver uit te steken over in den nek, van de kin gaat een zacht-glooiende lijn naar de keel, van voren gezien heeft het gelaat den vorm van een vijfhoek of van een schild, de schouders steken weinig uit, de buik is zeer ontwikkeld en vertoont vaak een sterke neiging tot vetafzetting. De bouw van het lichaam is berekend op groote holten, het skelet is graciel gebouwd, de spieren niet overmatig ontwikkeld, de huid voelt zacht aan, het lichaam is sterk behaard, terwijl het hoofdhaar een spoedige neiging tot uitvallen vertoont, de armen en beenen zijn betrekkelijk kort, met weinig spierrelief en zonder uitstekende botten.

Naar zijn karakter noemt men het asthenische menschentype wel het gevoelstype. In zijn leven vormen het denken en de fantasie het overheerschende element. Het zenuwstelsel reageert snel en gemakkelijk. Het geestesleven, het denken staat op den voorgrond, zoodat zijn dorst naar kennis nauwelijks te lesschen is. Hij is de mensch van de ideeën, maar niet de mensch van de daad, van de handeling, van den strijd. In het practische leven is hij niet veel waard. Hij is niet snel besloten, noch energiek. Hij talmt, treuzelt en kan maar niet tot een besluit komen, doordat hij te aarzelend en voorzichtig is, te lang overdenkt, te nauwgezet is en vaak geplaagd wordt door ethische remmingen. Hij is geen

strijdersnatuur, mijdt zooveel mogelijk alle twist en oneenigheid, trekt geen partij, laat zich niet in met disputen en schrikt terug voor geweld en alles wat hard en bruut is. Hij mist levenskennis en ervaring. Hij construeert principes voor zijn handelingen, welke niet uit de ervaring verkregen zijn en die evenmin in het practische leven beproefd zijn. Hij lijdt veel aan minderwaardigheidsgevoelens en twijfelt spoedig aan zichzelf. Hij mist zelfvertrouwen, is schuw en schuchter, zoekt niet de openbaarheid en het publieke leven, maar houdt zich bij voorkeur met zijn innerlijk leven bezig. Zijn schoonheidszin is gewoonlijk sterk ontwikkeld. Hij mist psychisch evenwicht, zijn gevoelens gaan van het eene uiterste in het andere. Doordat hij moeilijk zijn gevoelens en aandoeningen kan uitdrukken, maakt hij vaak een anderen indruk en lijkt hij koel en onverschillig, terwijl het tegengestelde het geval is. Men kan jaren met hem omgaan, zonder hem ooit te leeren kennen. Hij is stil, teruggetrokken en gesloten en houdt niet van gezelligheid. Heeft hij zich echter eindelijk bij iemand aangesloten, dan is hij trouw en aanhankelijk in zijn vriendschap. Hij is meestal onzelfzuchtig, bescheiden, nauwgezet, met een sterk ontwikkeld plichtsgevoel en fijngevoelig. Hij mist zin voor het concrete en voor de werkelijkheid, maar houdt van het abstracte en het speculatieve. In het politieke leven houdt hij zich of geheel afzijdig, of is zeer revolutionnair aangelegd. Onder hen vindt men de menschen, die de wereld op theoretische wijze willen verbeteren, de onwerkelijke idealisten, de profeten, die de gansche menschheid bekeeren willen en die de eenig juiste waarheid hebben, de asceten, de zedelijkheidsapostelen, de mystici, de sectenstichters, zoowel op religieus als op politiek gebied, maar ook de philosophen.

Uit deze korte karakterschets blijkt wel, dat de asthenische menschen voor Indië ongeschikt zijn en dat zij juist op politiek gebied veel onheil kunnen stichten.

Naar zijn karakter noemt men den athletischen mensch ook wel het bewegingstype, omdat het overheerschende element in zijn leven is: handeling en beweging, drang tot daden en strijdlustig er op los gaan. Hij is niet contemplatief, maar actief aangelegd, vandaar dat men onder hen veel sportmenschen aantreft. Hij houdt van reizen en trekken, van avonturen. Hij is trotsch en zelfbewust, heeft ondernemingsgeest, is stoutmoedig en kan een echte waaghals zijn. Het gevaar spoort hem aan, is hem een prikkel, het trotseeren van gevaren, het overwinnen van moeilijkheden is hem een genot. Hij is snelbesloten, aarzeling kent hij niet, hij mist voorzichtigheid en bedachtzaamheid. Moreele bezwaren kent hij gewoonlijk niet, hij is weinig nauwgezet van geweten, het

komt er bij hem niet op aan, hoe hij zijn doel bereikt, hoe hij zijn plannen verwezenlijkt, maar dat hij zijn doel bereikt, dat hij zijn plannen verwezenlijkt. In de keuze zijner middelen is hij niet kieskeurig, zoo noodig schrikt hij niet terug voor geweld en ruwheid. Hij is heerschzuchtig en vrijheidslievend, in afhankelijke betrekkingen gevoelt hij zich niet thuis, omdat hij niet gemakkelijk gehoorzamen kan. Hij wil bevelen, macht hebben, zijn eigen zin en wil doen. Hij is een uitgesproken egoïst, om de gewoonten en gebruiken van andere menschen bekommert hij zich niet, zich indenken en inleven in anderen is hem onmogelijk. Hij is energiek, volhardend tot koppig toe, hard voor zijn medemenschen, maar ook voor zichzelf, practisch en nuchter, een mensch van de werkelijkheid, eerzuchtig, die niet leeft in het heden, maar den blik steeds op de toekomst gericht houdt. Bij al zijn arbeid is niet het gewin hoofdzaak voor hem, maar het genoegen, het genot ligt voor hem in den arbeid zelf, in de handeling, in de beweging, en in het succes, dat hij hoopt te bereiken. Hij heeft een koudberekenend, op het practische gericht verstand. Zijn gevoelsleven is zeer zwak.

Uit deze beknopte karakterschets blijkt reeds, dat de athletische mensch veel meer geschikt is voor de koloniën, dan de asthenische mensch. Toch bezit zijn karakter vele eigenschappen, die hem niet als den idealen werker in Indië stempelen. We zien dit aan de Engelschen, die voor het overgroote deel tot het athletische menschentype behooren, en wier overdreven zelfgevoel, rassenwaan, onverschilligheid voor de gewoonten en gebruiken van anderen, zich niet kunnen inleven en indenken in anderen, reeds vaak tot allerlei moeilijkheden en conflicten heeft geleid en nog leidt in hun koloniën.

Het pyknische menschentype noemt men uit karakterologisch oogpunt ook wel het gemoedstype. De overheerschende elementen in zijn leven zijn: rust, voeding, eerlijk gewin en gezinsleven. Hij is de mensch van de behaaglijke rust, van de genoegens des levens, van het verwerven van welstand en bezit. Dit wil echter volstrekt niet zeggen, dat hij een uitgesproken materialist is, een slemper en gulzigaard, een zwelger en drinkebroer. De pyknische mensch houdt wel van lekker eten en drinken, maar hij eet in den regel lang zooveel niet als vele asthenische en athletische menschen, maar ondanks zijn matig eten en drinken wordt hij toch dik, terwijl de asthenische en athletische menschen ondanks hun vele eten toch mager blijven.

Hij houd van rust, maar dat wil niet zeggen, dat hij lui is, want hij kan vlijtig en bedrijvig zijn. Hij arbeidt echter niet uit lust tot arbeiden, maar om zich en de zijnen daardoor meerderen wel-

stand te geven en de zorgen te verminderen. Op zijn tijd wil hij ook graag rusten. Hij vindt het niet zijn levenstaak de wereld te veroveren, zijn bedrijvigheid richt zich meer op het naastbij liggende. Hij is geen liefhebber van sport en is ook niet oorlogszuchtig aangelegd. Hoe graag hij ook praat, hij houdt niet van twisten. Hij geeft ieder graag het zijne, houdt van gezelligheid en van zijn gezin, is opgewekt of treurig, maar vervalt nooit van het eene uiterste in het andere. Hij heeft een harmonisch karakter, houdt van zijn vaderland en van zijne geboorteplaats, is niet belust op reizen en trekken of avonturen, zal zelden emigreeren, daar een bescheiden bestaan in het eigen land hem zekerder lijkt dan een ongewisse toekomst in den vreemde.

Hij is de mensch van het nut, van de practische werkelijkheid, die spaart om zich een, al is het ook klein, bezit te verwerven. Eerzucht en heerschzucht zijn hem in den regel vreemd en hoewel hij spaarzaam is, is hij nochtans niet gierig of hebzuchtig. Integendeel, hij geeft gaarne aan anderen, als zijn middelen dat toelaten, want hij is in den regel altruïstisch aangelegd, hij is gastvrij, behulpzaam, vrijgevig. Hij neemt deel aan de vreugde, maar ook aan het lijden zijner medemenschen. Hij kan zich zeer goed inleven en indenken in anderen, heeft daardoor aangeboren menschenkennis en kan uitstekend met menschen omgaan. Zijn groot aanpassingsvermogen maakt hem in zijn optreden verzoenend en bemiddelend. Omdat hij het bijzondere van zijn medemenschen begrijpt, is hij tegenover andersdenkenden inschikkelijk en verdraagzaam. Hij houdt rekening met de gewoonten en gebruiken van anderen en schikt er zich zoo noodig naar. Toch verliest hij ook bij zijn medegevoel, bij zijn altruïsme, de werkelijkheid niet uit het oog. Daardoor zal zijn altruïsme niet licht tot zelfopoffering of tot schade van zichzelf gaan, maar evenmin zal hij anderen tot den bedelstaf brengen, om er zelf door te kunnen profiteeren. Hij is ook hierin de man van den gulden middenweg. Hij heeft zelfvertrouwen en zelfgevoel, weet wat hij waard is, lijdt daardoor in den regel niet aan minderwaardigheidsgevoelens, maar hij is niet trotsch en zal ook anderen niet trachten te vernederen. Hij is voorzichtig en bedachtzaam en zal zich niet gemakkelijk in gewaagde ondernemingen steken. Hij is in staat zijn gedachten in daden om te zetten, laat zich niet bij zijn daden door vooropgezette principes en theorieën leiden, maar beoordeelt alles naar de practische mogelijkheid. Hij is niet de man van de ijzeren consequentie, maar van het gezonde menschenverstand, die geen fantastische denkbeelden najaagt of zich werpt op gevaarlijke experimenten en utopieën. Hij is voor alles concreet. Als hij godsdienstig is, is hij innig-vroom, zonder fanatiek en

onverdraagzaam te worden. Hij heeft een krachtig gevoelsleven, dat zich gemakkelijk uit. Hij kan ongemakkelijk uitvallen, maar zal nooit wrokken en haat en wraakzucht zijn hem vreemd. Hij houdt van traditie en is daarom in de politiek gewoonlijk conservatief aangelegd, al zal hij ook hierin niet tot het uiterste vervallen. Hij is geen chauvinist, maar evenmin communist. Hij houdt van rust en orde en weet te gehoorzamen, als het noodig is, zonder ooit tot kruiperigheid en onderdanigheid te vervallen.

Hij geeft zich natuurlijk en ongedwongen, al het gekunstelde is hem vreemd, maar hij is geen mensch van etiquette en stijve vormelijkheid. Daarom zijn de asthenische en athletische menschen veel aristocratischer aangelegd.

Vragen wij ons nu af, hoe het staat met de geschiktheid van den pyknischen mensch voor de koloniën, in casu Indië. Uit zijn korte karakterschets blijkt reeds, dat hij door zijn psychischen aanleg er niet gauw toe komen zal naar Indië te gaan, maar is hij eenmaal in Indië, dan is hij voor de kolonie een zeer bruikbaar mensch, al was het alleen door zijn kunst om met menschen om te gaan. Door zijn medegevoel en het ontbreken van heerschzucht en begeerte naar macht, zal hij de Inlandsche bevolking eer helpen dan onderdrukken. Door zijn neiging voor rust en orde zal hij er niet toe komen ontevredenheid te zaaien en tot ongehoorzaamheid aan het gezag op te wekken. Hij bezit vele eigenschappen, die hem tot een geschikte werkkracht voor Indië maken, al is hij nog niet de ideale werkkracht. De geschikte werkkrachten voor Indië vinden we echter in de gemengde typen, die voor ongeveer twee derden pyknisch en voor een derde athletisch zijn. Daardoor krijgen wij een zoo gelukkige combinatie van karaktereigenschappen, dat dergelijke menschen de meest begeerenswaardige werkkrachten voor een kolonie worden. Dit wordt ook door de geschiedenis bevestigd.

Prof. Dr. E. Kretschmer wijst in zijn boek: „Geniale Menschen" op de groote waarde voor de maatschappij van bepaalde gemengde typen en noemt als een typisch voorbeeld daarvoor ook ons land en dat zeer terecht. Als we nagaan hoe in Nederland de verschillende typen verdeeld zijn, dan zien we, dat in de Noordelijke provinciën, zooals Friesland, Groningen en Drente, het athletische type overheerschend is, terwijl in de Zuidelijke provinciën, zooals Noord-Brabant en Limburg het pyknische type overheerscht. Daaruit is ook het verschil in karakteraanleg te verklaren tusschen bijv. een Limburger en een Fries.

In vroegere eeuwen was het type nog geprononceerder. Tot voor den tachtigjarigen oorlog was het menschentype in de provinciën boven den Moerdijk, de bekende 7 provinciën, over-

heerschend athletisch. Door den opstand tegen Spanje kwamen zich in Noord-Nederland vele bewoners uit de Zuidelijke Nederlanden, het tegenwoordige België vestigen, zoowel Vlamingen als Walen, die overheerschend pyknisch zijn. Wij kregen daardoor een menging op groote schaal van deze beide typen, met als gelukkig gevolg een buitengewone opleving op allerlei gebied en een aantal groote mannen. Toen begon ook het stichten van koloniën en dat op een wijze, waardoor het nageslacht nu nog steeds de vruchten plukt van het koloniseerend talent onzer voorouders. Nog steeds wekt de wijze waarop Nederland zijn koloniën beheert de bewondering van iederen deskundigen vreemdeling en dat Nederland, hoewel zelf een klein land met een uitgestrekt koloniaal gebied, lang die moeilijkheden niet heeft met Indië, waarmee het machtige Engeland met zijn Indië te kampen heeft, is voor een deel te danken aan de andere karaktereigenschappen van den Nederlander met zijn gemengd pyknisch-athletisch menschentype, in tegenstelling van den Brit, met zijn veel zuiverder athletische menschentype. We kunnen dus, gesteund door de geschiedenis, veilig concludeeren, dat een gemengd menschentype, dat voor twee derden pyknisch en een derde athletisch is, het meest geëigende type voor een werkkring in de koloniën is.

We hebben ons tot nog toe bezig gehouden met de typenleer van Kretschmer. Een andere typenindeeling is die van Dr. C. G. Jung, den bekenden Zwitserschen psycholoog. Ook deze indeeling kan van nut zijn bij het kiezen van menschen voor een werkkring in Indië. De indeeling van Jung berust op wat hij noemt: extraversie en introversie, d.w.z. de houding van het individu tegenover de buitenwereld, de omgeving, de andere menschen. De geextraverteerde mensch houdt zich vooral met de buitenwereld bezig, de geïntroverteerde mensch houdt zich vooral met zichzelf bezig. Jung heeft deze twee groepen weer in ondergroepen verdeeld, zoodat hij tot een totaal van acht groepen komt. Voor het practische gebruik is de onderscheiding van de twee hoofdgroepen echter voldoende. Zuivere typen komen in het werkelijke leven maar heel weinig voor, de meeste menschen hellen echter meer tot het eene, of tot het andere type over, zoodat dan de kern geëxtraverteerd of geïntroverteerd is.

Het geëxtraverteerde type, dat we zouden kunnen noemen: het naar buiten gerichte type, past zich in de allereerste plaats aan bij de omgeving. De menschen, die tot dit type behooren, ontwikkelen van hun aanleg vooral datgene, wat de omgeving als bruikbaar en wenschelijk beschouwt. Het geïntroverteerde type, dat wij het naar binnen gerichte type zouden kunnen noemen, richt zich zorgvuldig, hoewel onbewust, naar de behoefte van den eigen

aanleg en laat zich leiden door zijn innerlijke gevoelens en inzichten. Daardoor is hij veel minder aangepast aan de omgeving dan het naar buiten gerichte type. De geïntroverteerde mensch sluit zich als het ware in zich zelf op. Hij deelt zijn vreugde en smart niet met anderen, maar houdt ze voor zich zelf. Voor de uiting van zijn gemoedsaandoeningen heeft hij aan zichzelf genoeg, hij is naar binnen gekeerd.

De geëxtraverteerde mensch daarentegen heeft voor de uiting van zijn gemoedsaandoeningen en gevoelens de buitenwereld noodig en zoekt actie en het gezelschap van anderen. Zij zitten niet alleen met hun gedachten, maar hangen van de anderen af voor de uitdrukking hunner gedachten. Zij zijn de menschen van de daad, terwijl de naar binnen gerichte menschen, de menschen der gedachte zijn. Geleerden neigen naar introversie, zakenmenschen neigen naar extraversie.

Geïntroverteerde menschen zijn in het algemeen gereserveerder, geslotener, spreken niet gemakkelijk, vooral niet in het publiek, daar zij zich tegenover een menigte niet erg op hun gemak gevoelen, maar houden daarentegen veel van redeneeren en discussieeren met een enkeling, zijn dikwijls over-punctueel en geneigd zich zorgen te maken, houden van detailwerk, werken liever alleen in een kamer dan in gezelschap met anderen, zijn dikwijls humeurig, geven zich vaak aan fantastische mijmeringen over, kunnen moeilijk gehoorzamen. zijn achterdochtig ten opzichte van de motieven van anderen en zijn gewoonlijk radicaal in godsdienst en politiek.

Geëxtraverteerde menschen zijn opener, goedlachscher, kwetsen een ander niet gauw in zijn gevoelens, spreken gemakkelijk in het publiek, trekken er zich weinig van aan, wat van hen gezegd wordt, volgen gegeven bevelen als van zelf sprekend op, zijn, als zij er een overtuiging op na houden, gewoonlijk conservatief aangelegd, zijn snelbesloten en durven iets te wagen.

De geëxtraverteerde mensch kan beter met menschen omgaan dan de geïntroverteerde, zoodat hij veel geschikter is voor een leidende functie, waarbij men voortdurend met menschen moet omgaan en met menschen in contact komt. Over het algemeen kunnen we zeggen, dat geëxtraverteerde menschen voor Indië geschikter zijn dan geïntroverteerde menschen, die juist doordat zij moeilijker kunnen gehoorzamen, neiging hebben zich te verzetten, achterdochtig zijn ten opzichte van de motieven van anderen, neiging tot het radicale in de politiek hebben, in een kolonie als Indië gemakkelijk aanleiding geven tot wrijving, conflicten en tot onrust. Voor het hoogste ambt in Indië, dat van Gouverneur-Generaal is een geëxtraverteerd type meer op zijn

plaats dan een geïntroverteerd type. Landvoogden als bijv. Van Heutsz en de tegenwoordige G.-G. neigen meer tot het geëxtraverteerde type, terwijl een G.-G. als Jhr. De Graeff meer tot het geintroverteerde type neigt.

In een volgend artikel hopen wij na te gaan, hoe een karakterologisch onderzoek van candidaten voor een Indische betrekking het best geleid zou kunnen worden.

Bibliothèque coloniale internationale. Institut colonial international-Bruxelles. Annuaire de documentation coloniale comparée année 1931 volume I. [1])

DOOR

Dr. H. G. HEIJTING.

Dit werk bevat zoowel officieele gegevens van algemeenen aard als de tekst van nieuwe bepalingen ten aanzien van Belgisch Congo, de Nederlandsche, Italiaansche en Portugeesche overzeesche gebieden. Hieronder volgen daaraan ontleende mededeelingen voorzoover van voldoende belang geacht.

Belgisch Congo.

Toen tengevolge van de economische crisis de arbeidsloonen in de centra verlaagd moesten worden, werd van de inheemschen, wonend in de voor hen bestemde wijken aan de grens dier centra de vergunning tot verblijf aldaar ingetrokken zoodra zij weigerden voor het mindere loon te werken, zoodat hun aantal aldaar beduidend afnam en de bevolking in haar eigen dorpen in dezelfde mate toenam.

De politiek in 1929 aangevangen ten opzichte van het bestuur over de inboorlingen, op den grondslag van hun gewoonterecht, schijnt niet allerwege met welslagen bekroond te zijn, geklaagd wordt aithans, dat niet overal de steun door de hoofden aan de administratie verleend voldoende is, wegens hunne gebrekkige ontwikkeling.

Eigenaardig is het feit, dat niettegenstaande den ongunstigen

---

[1]) Tekst 590 blz. en 3 inhoudsregisters 61 blz. gedrukt bij de Etablissements généraux d'imprimerie, Bruxelles 14 Rue d'or.

Prijs 47 belga's. Verkrijgbaar bij Martinus Nijhoff, Den Haag, Lange Voorhout 9.

Zie overigens *De Ind. Gids,* afl. Augustus 1932, blz. 717.

tijd de aanplantingen van koffie in uitgestrektheid zijn toegenomen en dat trots den dalenden algemeenen import de algemeene export is gestegen. Door het Gouvernement zijn nl. de uitvoertarieven en door de groote exportmaatschappijen de vrachten verlaagd, terwijl door de Europeesche handelaren en planters zoowel de salarissen als het aantal van hun personeel zijn besnoeid. Een en ander heeft het mogelijk gemaakt, dat het bestuur kon blijven aandringen op een bestendiging, zij het ook in verminderde mate dan vooraf, van de mogelijkheid voor den inboorling, om te planten en zijn oogst te gelde te maken.

Vermelding verdient het voornemen om in 1931 te beginnen met een aanplant van kinaboomen door de inboorlingen.

In 1931 is een overeenkomst tot stand gekomen voor een luchtvaartverbinding van België uit over Frankrijk, Fransch Noord- en Midden-Afrika naar Belgisch Congo.

Dit gebied blijkt een groot aantal olifanten te herbergen, immers opgegeven is, dat 118 olifanten in gebruik zijn voor het transport of daartoe afgericht worden en dat houders van een acte voor de groote jacht, die 1000 francs kost, een speciale vergunning kunnen ontvangen om manlijke olifanten te dooden à 5000 francs per stuk.

Zeer belangrijk wordt genoemd de verordening regelend de instelling van de kunstmatige vestiging van inboorlingen aan den rand der groote plaatsen, welke dan niet onderworpen zijn aan het inheemsche gewoonterecht. Deze vestigingen, als rechtspersoon erkend, behartigen zelf hare plaatselijke belangen, kunnen b.v. belasting heffen ten eigen bate. Zij worden bestuurd door een hoofd, bijgestaan door een raad van 5—12 leden, benoemd in overleg met de inboorlingen. Het hoofd, met politietoezicht belast, is bevoegd om niet-Europeanen, die op den openbaren weg de orde verstoren, ten hoogste 24 uren in verzekerde bewaring te nemen, mits daarvan dadelijk kennisgevend aan den directen Belgischen chef. De Gouverneur kan dergelijke vestiging opdragen een jaar-begrooting van inkomsten en uitgaven in te dienen, terwijl in het algemeen de bescherming van die vestigingen de zaak is van een daartoe ingesteld comité van autoriteiten.

Aangeteekend wordt, dat op de representatiekosten der ambtenaren van af 1 Januari 1932 een korting van 25 % is ingevoerd, op de begintractementen een korting van 6 %, terwijl het totaal der tractementsverhooging in denzelfden graad het $^3/_5$ deel van het begintractement niet mag overschrijden. De ambtenaren met een begin-salaris van 60200 francs in hun graad reizen 1e klasse, alle overigen 2e klasse.

Vergunning kan verleend worden aan Europeanen, om inboor-

lingen te werven voor particuliere ondernemingen van handel, industrie of landbouw, tegen betaling van een waarborgsom groot 4000—40.000 francs. In enkele gevallen moeten de werklieden afkomstig van streken met belangrijk verschillend klimaat 14 tot 28 dagen vooraf doorbrengen in een acclimatisatie-kamp voor rekening van den werkgever.

Nederlandsch-Indië.

Eigenaardig lijkt de mededeeling in dit deel, dat het indirect bestuur, als in de zitting van het Institut colonial international van 1931 door een Engelsch lid besproken ten aanzien van Nigeria, hetzelfde systeem is als toegepast in de Vorstenlanden op Java en een groot deel van de buitengewesten van Nederl.-Indië.

Voorts zijn in het kort behandeld de laatste volkstelling, de politieke beweging onder de inboorlingen en Chineezen, de Javanenemigratie naar de Lampongs, het Inlandsch credietwezen, de decentralisatie, de economische crisis en het muntwezen.

Dan zijn opgenomen de verschillende in 1931 uitgevaardigde bepalingen op velerlei gebied, als de minderjarigheid van inboorlingen, het Europeesch en Inlandsch onderwijs, de godsdienstige rechtspraak, de benoeming van voogden, de Inlandsche boedelkamers op Java, de bescherming der openbare orde tegen ongewenschte periodieken, de overeenkomst met de Bataafsche petroleum-maatschappij tot mijn-exploitatie van gronden in Atjeh, de herziening der koelieordonnanties voor de buitengewesten, enz. enz.

Alle deze regelingen behoeven hier geen bespreking, belangstellenden kunnen bizonderheden terzake vinden in vorige afleveringen van dit tijdschrift of van andere Nederlandsche periodieken.

Italiaansche kolonies.

In Lybië wordt sedert 1914 door den Staat de vestiging van Italiaansche kolonisten aangemoedigd, middels den aanleg van openbare wegen, waterreservoirs in het gebergte, bebossching der duinen, drooglegging van moerassen enz. Bovendien sedert 1928 door toekenning aan de kolonisten van subsidies, bedragend 15 tot 50 % der door hen zelf bestede gelden aan omheiningen, waterleidingen, landbouwmachines, zijderupsenteelt en binnenwegen. Voorts worden premies toegekend per hectare van 1000—1500 lire, voor irrigeerbare beplantingen, 200—300 lire voor den aanplant van wijndruiven of boomen, 300—500 lire voor duinbebossching en jaarlijks gedurende 5 jaren een toelage van 1000—3000 lire voor ieder nieuw kolonistengezin. Aanteekening ver-

dient, dat bij deze kolonisatie tot dusver een ruim gebruik wordt gemaakt van de hulp van inheemsche arbeiders. Einde 1930 bedroeg het aantal kolonistengezinnen 734, tellende totaal 2814 personen.

In Somali is door het initiatief van den Hertog der Abruzzen een landbouwmaatschappij opgericht (25000 hectaren), die katoen, suikerriet en bananen verbouwt, terwijl in Erythree de Staat een katoenaanplant tot stand bracht.

De gewapende macht bestaat uit geregelde en ongeregelde (tijdelijke) troepen, de eerste dienen in geval van oorlog om gesteund door laatstgenoemde troepen de kolonie te verdedigen, in vredestijd daarentegen treden zij op als politiemacht. De geheele gewapende macht, die uit vrijwilligers wordt gevormd, staat onder het beheer van den Commissaris, die deze taak kan overdragen aan de residenten. Afgescheiden daarvan bestaat in alle kolonies voor de inboorlingen de militaire dienstplicht, ten behoeve van het leger in Italië, en in Tripoli een corps van inheemsche militaire vrijwilligers voor den havendienst.

In de provincie Somali kunnen officieel beëedigde gewapende wakers worden aangesteld voor de bewaking van particuliere landbouwondernemingen, op verzoek en voor rekening van de beheerders.

De inheemsche landbouwers die tusschen 1921 en 1928 verbeteringen hebben aangebracht in hunne cultures ontvingen een premie achtereenvolgens van 250 en 450 lire per hectare droge en natte gronden, voorts van 10—15—25 % hunner uitgaven voor afbakening voor aankoop van landbouwwerktuigen en voor bevloeiingswerken.

Een uitgebreide regeling is gemaakt voor het beheer der als rechtspersoon erkende Israëlietische gemeenschappen in Tripolitanië en Cyrenaique, uitgeoefend door een commissie, wier leden gekozen worden door de manlijke Israëlieten, welke aan zekere voorwaarden voldoen, en waarvan de president en vice-president uit haar midden worden aangewezen door den Gouverneur.

Voor het toezicht op de zuiverheid, den handel en den uitvoer van *henné*, de bekende kleurstof zijn nauwkeurige voorschriften ontworpen.

Vermelding verdient de verplichting opgelegd aan alle koloniale ambtenaren om een levensverzekering te sluiten, waartoe 6 % van het salaris als premie afgehouden wordt, zoo ook het feit, dat aan de sponsenduikers in Tripolitanië en Cyrenaique wegens ongevallen voor rekening van den werkgever een uitkeering wordt gewaarborgd van 5000 lire bij verdere ongeschiktheid voor

het bedrijf, van 10.000 lire bij verdere ongeschiktheid voor allen arbeid, en 8000 lire bij overlijden als gevolg van het ongeval.

Portugeesche kolonies.

Het koloniale leger bestaat uit Europeesche en inheemsche troepen, die beide in een andere kolonie, in Portugal ook in een vreemd land aangewend kunnen worden. Dienstplicht bestaat voor Europeanen van af hun 16e of 19e jaar, voor de inboorlingen van af hun 20e jaar.

In het belang van een sluitende begrooting kan de Gouverneur-Generaal, zonder meer, iedere uitgave nalaten of beperken, de binnenlandsche verloven opheffen, de aankoop van materialen en de betaling van onderscheiden diensten met 5 % verminderen, de niet noodzakelijke benoemingen en bevorderingen nalaten en de gewone salarissen met 10 % korten.

Angola.

De ingediende begrooting sloot met een tekort bijna even groot als het totaal der inkomsten, omdat de organisatie in alle opzichten te weelderig was, zoodat het Ministerie van Koloniën daarin een belangrijke wijziging heeft moeten brengen, ondanks den tegenstand van ambtenaren en bevolking.

Inboorlingen die 16 jaar of ouder zijn, betalen een hoofdgeld met vrijstelling van hen die gelijkgesteld zijn met Europeanen, omdat zij de inheemsche zeden hebben afgelegd, bovendien de Portugeesche taal spreken en schrijven, monogaam zijn, een beroep uitoefenen als de Portugeezen en voldoende bestaansmiddelen hebben. Ook zonder aan de combinatie van deze voorwaarden te voldoen zijn inboorlingen vrijgesteld in een aantal bizondere gevallen, b.v. de hoofden der bevolking, gewezen soldaten, degenen, die reeds evenveel andere belasting betalen, huisbedienden na 5 jaren dienst, vrouwen, gebrekkigen, vaders van méér dan 4 kinderen uit dezelfde moeder geboren enz.

Van dat hoofdgeld wordt 7½ tot 10 % gestort in een fonds ten behoeve van de inheemsche gemeenschappen.

Iedere belastingheffing op het vee van inboorlingen is verboden.

Om de crisis te bestrijden kort de Staat de salarissen der ambtenaren met 6 à 7 % de heffingen voor speciale fondsen of rechtspersonen met 20 %, de toelagen voor douane- en belastingambtenaren met 25 %, de tractementsverhoogingen en reis- en verblijfkosten met 30 %, de verhoogingen van alle andere emolumenten met 50 tot 90 % en ten slotte zijn de post- en telegraaftarieven verdubbeld.

Mozambique.

Hier toont de begrooting een overschot.
In den handel en de industrie is de 8-urige werkdag ingesteld en de duur van 48 uren arbeid per week. Op den regel, dat de zaak buiten de werkuren gesloten moet blijven, zijn tal van uitzonderingen toegestaan.

Er bestaat slechts één inrichting van middelbaar onderwijs, een lyceum, waarin behalve de ook in Nederland aan dergelijke inrichting voorkomende vakken onderricht wordt gegeven in philosofie, koraalzang, handenarbeid, zedekunde en beleefdheidsvormen. De vacanties bedragen in totaal slechts ruim 4 weken. De gegeven cijfers voor vorderingen en vlijt loopen van 0 tot 20.

Slatin Pasja.

Bij gelegenheid van zijn 75en verjaardag vroeg *De Indische Gids* (Augustus-aflevering, blz. 757) weer eens aandacht voor deze merkwaardige avonturiersfiguur. Hij heeft dien verjaardag niet lang overleefd. 4 October is hij te Merano overleden.

In het *Berliner Tgbl.* gaf Arnold Höllriegel een levensbericht, in enkele data, dat wij hier laten volgen, zooals wij het vertaald vonden in *Het Vaderland* van 6 October.

Juni 1878: Als drie-en-twintigjarige reserve-luitenant in het keizerlijk-koninklijk 19e regiment staat Karl Slatin uit Weenen aan de Turksche grens met het bezettingsleger, dat de eerstvolgende dagen Bosnië en Herzegowina moet binnenrukken. In een brief raadt Gordon, de Egyptische gouverneur van den Soedan, den jongen Slatin aan naar Afrika te gaan en in dienst van den khedive te treden. Deze luitenant is een knappe, eer kleine dan groote Oostenrijker, met een onuitroeibaar Weensch accent. In de Schottenfelder Oberrealschule in Weenen is hij maar met moeite en nood door zijn aardrijkskunde en geschiedenis gekomen — onmiddellijk daarop heeft hij, eerst zeventien jaar oud, een wilde, avontuurlijke reis in den Soedan ondernomen, heeft het Nuba-gebergte doorvorscht en Emin pasja leeren kennen: deze heeft hem nu aanbevolen aan Gordon. Zoodra de korte bezettingsveldtocht uit is, zeilt Slatin uit Triëst weg. Zijn familie zegt hij: tot straks.

December 1883: Slatin bei, die tot dusver gouverneur van de Soedaneesche provincie Darfoer is geweest, legt zijn sabel, de Oostenrijkesche officierssabel uit den Bosnischen veldtocht, in de zwarte handen van den Derwisj emir, wien hij zich moet overgeven. Het spel is uit. Sedert Slatin den Soedan heeft betreden, het is nu vijf jaar geleden, heeft hij vrijwel onafgebroken moeten vechten met opstandige Arabieren. In bijna dertig groote gevechten heeft hij gecommandeerd, tweemaal is hij gewond. Jong, elastisch, met een lachje heeft hij dat alles doorstaan. Als bijna alle andere provincies van den Soedan allang in handen van den Mahdi Mohammed Achmed zijn gevallen, die de zwarte vaan der wereldverlossing en van den opstand tegen Egyptenaren en Europeanen heeft verheven, houdt Slatin nog steeds, volkomen

geïsoleerd, het aan zijn zorg toevertrouwde Darfoer vast. Maar nu is het voorbij, geen middel heeft geholpen, de mahdistische beweging is te sterk geweest. Slatin blijft geen andere mogelijkheid meer over dan zich over te geven. Nu heet het: tijd winnen, sluw zijn. In een met groote veelkleurige lappen geflikt hemd, de dracht der Derwisjen, rijdt Slatin bei, neen, hij heet nu officieel Abd el Kader, het kamp van den Madhi bij Rahad binnen. Een grooten lichtbruinen Arabier moet hij deemoedig de hand kussen; hij kijkt in een pokdalig gezicht, dat hij later zeer goed zal kennen: het is Abdoellah, de eerste „kalifa" van den Mahdi, zijn rechterhand, een sterke en gruwelijke hand. De kalifa glimlacht: Allah zij geprezen, eindelijk zijn we vereenigd! Hij maakt Slatin zijn lijfwachter. Deze Bedoein is gevleid, dat de man, die barrevoets naast zijn paard moet rennen, een Europeaan is en in den naam van den khedive een groote provincie heeft geregeerd.

Januari 1885: In een voddige Bedoeïnentent aan den oever van den Nijl in verschrikkelijke ketenen een slaaf; de ketenen zijn zoo zwaar, dat hij staan noch zitten kan. De kalifa Abdoellah verdenkt Slatin, dat hij heimelijk met den in Kartoem belegerden generaal Gordon wilde correspondeeren, in elk geval heeft hij geweigerd een belegeringskanon af te vuren. Daar ligt hij nu, erger geketend dan een hond, maanden reeds. Hij is het verhongeren nabij en de stappen, welke hij buiten hoort, zouden kunnen beteekenen, dat men hem komt folteren, vermoorden. Neen, het is een woeste hoop Arabieren en negers, die naar Slatins tent dromt, om hem iets te laten zien. Een zwarte reus legt een pak tusschen zijn geboeide handen: het hoofd van zijn aangebeden leider en beschermer zit er in — Gordons bloedig hoofd[1]). Alles is uit, Kartoem is ingenomen, den slaaf in de ketenen van den kalifa blijft geen hoop meer.

Maart 1895: Het seizoen in Assoean is begonnen; hoewel heelemaal niet ver van hier in de woestijn de eerste voorposten der Derwisjen staan, ontbreekt het niet aan Europeesche wintergasten en er ligt een Cookboot in den Nijl voor het eiland Elephantine. Wandelaars aan den rand der woestijn zien plotseling een klein groepje levende wezens uit de doode woestijn komen, twee mannen en drie kameelen. De eene man is half naakt, hij heeft enkel een wollen doek om het lichaam gewikkeld, de bloote voeten bloeden door de steenen. Maar als juist deze man nog den volgenden dag al op de stoomboot stapt, draagt hij de

[1]) Generaal Ch. Gordon was van 1874 af leider der Engelsche strijdkrachten in Soedan. Opgesloten in Khartoem, bleef hij daar van hulp verstoken, in den strijd tegen den Mahdi. In Januari 1885 werd hij door de krijgsbenden Van den Mahdi gedood.

met goud bedekte uniform van een Egyptischen kolonel en een Soedaneesch bataillon van de in Assoean liggende Engelsch-Egyptische troepen presenteert het geweer en het Oostenrijksche volkslied wordt gespeeld ter eere van Slatin bei, neen van nu af Slatin pasja, die na elf, twaalf jaren van de verschrikkelijkste slavernij de haast onmogelijke vlucht door de barre woestijn gewaagd had. Uit deze woestijn, uit deze avonturen, trad hij met een lachje te voorschijn. Niet één snippertje papier had hij bij zich, geenerlei notities, maar reeds op de boot begint hij te werken aan een dik boek, dat spoedig daarna door de heele wereld wordt gelezen en door de jonge menschen verslonden wordt. „Feuer und Schwert im Sudan" besluit Slatin het te noemen.

Hij schreef het in Kaïro, in de woning van zijn vriend, den Engelschen majoor Wingate en het werd een der groote klassieke avonturenboeken der wereldlitteratuur.

September 1898: Door de stuk geschoten muren dringt Kitcheners leger het heroverde Omdoerman binnen. De slag is geslagen, kalifa Abdoelah overwonnen, het grafmonument van den Mahdi heeft de Engelsche artillerie door granaten verwoest. Voor het uit leem opgetrokken paleis van den kalifa staat te midden van zijn staf de sirdar, Sir Herbert Kitchener, hoog te paard. Maar kolonel Slatin pasja, de chef van den inlichtingendienst van het leger, is het, die het huis binnengaat om zoo mogelijk den man gevangen te nemen, wiens lijfwachter, ordonnans, slaaf hij is geweest. O, hij kent het huis. Hier, naast de poort, moest hij zijn dienst als portier vervullen. Daar naast het lage bed, placht hij neer te hurken, als de kalifa voor het inslapen hem aanmaande trouw en een goede aanhanger van den Islam te zijn en hem daarbij met een koud wantrouwen aangluurde. Slatin doorzoekt het geheele huis, den kalifa vindt hij niet. Eerst maanden later haalt Slatins vriend Wingate den vluchteling met een colonne in en hij valt in den kogelwaaier van een Engelsch machinegeweer.

Augustus 1914: Sir Rudolf Slatin pasja, in Oostenrijk Freiherr en excellentie, in Engeland de eenige buitenlander (behalve de vreemde vorsten), die in de ranglijst als generaal staat, in den Soedan inspecteur-generaal der kolonie, de hoogste en meest invloedrijke waardigheidsbekleeder naast den gouverneur-generaal Sir Reginald Wingate, Slatin, beladen met titels, ordelinten, grootkruizen, ziet zich plotseling voor de keus gesteld: Engelschman worden en zijn levenswerk in den Soedan voltooien, namelijk den rusteloozen arbeid voor de inboorlingen die hij oprecht lief heeft en die hem liefhebben, of Oostenrijker blijven, in den

waanzinnigen oorlog, die uitbreekt bij de zijnen staan. Engeland is bereid voor dezen man een uitzondering te maken. Worden de reeds lang genaturaliseerde Duitschers als „enemy aliens" ingerekend, Slatin kan nu Britsch burger worden, zijn hooge positie, titel en waardigheden behouden. Hij geeft ze dadelijk op, keert naar Weenen terug, meldt zich bij keizer Frans Jozef. Licht valt het hem niet; hij kan de landgenooten van Gordon, Kitchener, Wingate niet haten, kan deze glorierijke zestien jaren, welke hij zich aan de reorganisatie van den Soedan heeft gewijd, niet schrappen uit zijn leven. Daar is zijn werk, de beste, verstandigst geleide Europeesche kolonie in Afrika, daar zijn zijn zwarte kinderen, de Soedaneezen. Zal hij werkelijk tegen hen vechten? Men vergemakkelijkt hem het dilemma, doordat men hem vergunt als noncombattant zich zeer nuttig voor zijn land te maken; hij wordt de leider van de krijgsgevangenenverzorging in Oostenrijk-Hongarije. De beroemde krijgsgevangene van den kalifa weet stellig wat gevangenen lijden: dus tracht hij hen te helpen, zoo goed hij maar kan.

Mei 1919: Met dr. Renner, den staatskanselier der nieuwe republiek Duitsch-Oostenrijk komt als lid der vredesdelegatie Slatin pasja in Saint-Germain, deels om de quaestie van de uitwisseling der krijgsgevangenen te regelen, deels, omdat men hoopt, dat Slatin het eerste de gescheurde betrekkingen met de Engelschen weer zou kunnen aanknoopen. Het is ook zoo, Slatin kunnen ze moeilijk als de andere gedelegeerden vol vijandschap behandelen, ze kunnen hem niet opgesloten houden in het park van Saint-Germain, zooals de anderen. Zoo is hij een der weinige Duitsche vredesgedelegeerden, die tijdens den geheelen duur der onderhandelingen een particulier gesprek met een der vijanden van gisteren mochten voeren. Hij trekt daar profijt van, zooveel hij maar kan, voor de belangen van Oostenrijk.

Mei 1932: In Merano woont in een kleine villa Rudolf Slatin, de gemeente Weenen zendt hem het diploma van eereburger, zijn kamer is vol Oostersche tapijten, Soedaneesche wapenen, souvenirs. Hij leeft heel stil, is vaak ziek, maar filosofisch opgewekt, met een schertswoord op de tong. En als Höllriegel, die aan een boek over den Mahdi bezig is, hem schrijft, antwoordt hij: Men zal hoogstens zeggen, dat het merkwaardig is, dat ik nog in leven ben. Engeland intusschen heeft hem niet vergeten. Als de inflatie zijn kapitaal vernietigt, schrijft men uit Engeland, dat er „geen verdere redenen meer bestaan om het verlof van den generaal nog verder uit te rekken." En hij krijgt zijn volle salaris over alle jaren sedert 1914 uitbetaald. Zoo is zijn oude dag tenminste onbezorgd geweest.

Een niet onmoppig soosreglement

DOOR

G. B. J. VAN HEUVEN.

Natuurlijk is 't feit, dat er in een Indische plaats een soos bestaat, op zichzelf geen voldoende aanleiding om er in dit maandblad opzettelijk gewag van te maken. En dat zoo'n nuttige instelling versierd is met den een of anderen op idyllische verbroedering van 't menschdom doelenden naam, is al evenmin een dusdanige zeldzaamheid, dat ze afzonderlijke vermelding zou verdienen. Indien we 't niettegenstaande dit alles nu evenwel tòch wagen om tot onderwerp van dit artikeltje te kiezen de societeit „Harmonie", die omstreeks 75 jaren geleden, waarschijnlijk als voorgangster van de tegenwoordige soos „De Eendracht", 't centrum van de Ambonsche gezelligheid vormde, dan putten we den moed, die daartoe noodig is, uit de alleszins curieuze manier, waarop in de dagen van weleer daar op 't eiland van kruidnagelen, foelie en notemuscaat door de „Harmonische" bestuurderen de baas gespeeld werd, benevens uit de niet minder origineele wijze, waarop die baasspelerij gedetailleerd was voorgeschreven in een quasi-officiëel reglement met daarbij behoorende *„bijbladen"*. De ambtenarij lag er ettelijke duimen dik op, en 't geheel is zóó'n allerfraaiste proeve van geforceerde kanselarij-stijl, dat we niet nalaten kunnen, er ook onze lezers een oogenblik van te laten meesmullen.

Artikel 3 zette al aanstonds de poorten van den Ambonschen tempel der vreugde wijd open voor allen, die 't geluk hadden daar in die Moluksche wereldstad terecht te komen. *„Ieder jongelui(!) of ingezeten"* — zoo staat er — *„van deze plaatst(!), die genegen is, om lid van de „Harmonie" te worden, kan onder bekendstelling van zijnen naam, toenaam, ouderdom en beroep zich schriftelijk bij de Directie aanmelden."* Toch gold ook hier echter de bekende spreuk: velen zijn geroepen, doch slechts weinigen zijn uitverkoren. Want 't volgende artikel bepaalde: *„Indien de*

Directie verneemt, dat bezwaren bestaan tegen hem, die als clubist (!) wenscht te worden aangenomen, zal zij verpligt zijn, hare leden bijeen te doen roepen tot het houden eener vergadering; alvorens daarover (?) te beslissen zal de voorzitter het schriftelijk of mondeling gevoelen van de leden moeten inwinnen."

En art. 5 beperkte de toelating nog meer door de bepaling: *„Indien zij, die zich tot de Directie wenden om lid te worden, haar onfatsoenlijk voorkomen, kunnen (!) niet als zoodanig worden toegelaten."*

Al was 't bestuur ook blijkbaar niet in staat, een behoorlijken Hollandschen zin in elkaar te zetten, dat nam evenwel niet weg, dat 't de „Harmonie" vòòr alles van fatsoen wenschte te doen overloopen. Weliswaar riep 't in art. 3 *„ieder jongelui"* op om deel te nemen aan 't harmonische gezellig-verkeer, doch 't blijkt de bedoeling geweest te zijn, om alleen de fine-fleur van Ambons ingezetenen tot zich te trekken. 't Mag dus zeker wel eenige verwondering baren, dat er ondanks de fatsoensvoorzorgen bij de ballotage, toch nog voorschriften in 't reglement noodzakelijk geacht werden, als vervat in art. 25: *„De leden moeten zich in de sociëteit fatsoenlijk gedragen en is hun tevens ten strengste verboden elkander te beleedigen."* Men zou zoo zeggen: dat kon bij luidjes, die tevoren al zoo nauw op 't fatsoen gekeurd waren, toch niet voorkomen! Maar niettemin gaan ook de daaropvolgende artikelen nog een poosje op 't zelfde thema door. In art. 26 leest men: *„Indien zich onder de leden dat feit doet ontstaan (!), zal hij, die vermeent daarin recht te hebben, schriftelijke klagten indienen aan de Directie."* En aangezien recht en rechtspraak in de Ambonsche „Harmonie" om den drommel niet als sinecure aangemerkt werden, luidden de beide volgende art.: *„Indien bij onderzoek termen mogt (!) gevonden worden, dat die klagt ongegrond (?) is, zal de President twee commissarissen uit de Directieleden benoemen, die ten overstaan van den Secretaris in die zaak voorloopig instructie zullen houden en van hun bevinding procesverbaal opmaken, benevens het requisitoir (!). De President zal na ontvangst dier stukken al het noodige verrigten en de leden doen bijeen komen tot het houden eener Directie-vergadering."* En daar werden dan natuurlijk spijkers met koppen geslagen! Bij den Raad van Justitie konden de zaakjes niet beter en deskundiger geregeld wezen!

We hebben hierboven al gezien, dat in Ambons soos 't fatsoen als nommer satoe gold. De paitjes mochten desnoods wat krap, de brandy-soda's wat slap geschonken worden, als 't fatsoen maar niet in 't gedrang kwam! Vandaar dan ook art. 29, dat voorschreef: *„De leden moeten bij het zitting nemen van elke vergade-*

ring in zwarten jas ('t staat er waarachtig!) *gekleed zijn, en zich daarin* (n.l. in die jas) *fatsoenlijk onder elkander gedragen; bij niet stiptelijke opvolging daarvan worden zij beboet met f 1.*" Volgens een der „bijbladen" werd aan de leden ook nog gestrengelijk verboden, weer op straffe van boete, „*zonder jas te biljarten, kaarten etc., zoomede in nacht- of huispakjes in het locaal der sociëteit te verschijnen.*" Blijkbaar waren er op Ambon dus voorstanders van een slaapbroek-en-kabaja-parade in de soos!

Behalve gebrek aan een voldoend kwantum fatsoen kon ook nog iets ànders tot uitsluiting van 't lidmaatschap leiden; in een van de fameuze „bijbladen" staat n.l. te lezen: „*Zij, die vroeger door de Directie tot leden van de „Harmonie" uitgekozen* (!) *zijn, niet gewild* (onbegrijpelijk, dat zooiets mogelijk geacht werd!) *of reeds aangenomen en weder daarvoor bedankt hebben, om welke reden hoe ook genaamd, kunnen later niet meer daarin worden opgenomen.*" Zeker, streng wàs 't, maar tegenover zulke snoode ondankbaren toch niet àl te streng! En 't getuigt dan ook van een wel zéér menschlievenden geest, dat deze harde, maar volkomen gerechtvaardigde bepaling „*bij besluit van de Directie, d.d. 17 Juni 1866, Nr. 100*", vernietigd en door 't volgende mildere „*ampliatie-artikel*" vervangen is geworden: „*Degene die vroeger van* (!) *het lidmaatschap onzer vereeniging hebben bedankt, kunnen niet weder als lid aangenomen worden, tenzij zij zich opnieuw daarvoor aanmelden door indiening van een verzoekschrift. Die verzoekschriften moeten omkleed wezen met de gegronde redenen, waarom zij* (!) *vroeger voor het lidmaatschap hebben bedankt. Wanneer zulke verzoekschriften niet van gegronde redenen voorzien zijn, worden zij gedeponeerd.*" Precies, deponeeren! meer was zoo'n redenloos verzoekschrift ook niet waard! en 't was bovendien de eenig-juiste, eenig-waardige houding van een bestuur, qui se respectait!

We hebben zooeven al gezien, met welk een bewonderenswaardige deskundigheid 't Ambonsche „Harmonie"-bestuur eigenlijk tot een soort van rechterlijk college, een Moluksche areopagus was verheven. Nog des te beter komt dat uit door de vermelding, dat er in de directie niet minder dan twee „*Regter-commissarissen*" zitting hadden om de leden, die op de een of andere bepaling inbreuk maakten, zonder aanzien des persoons te vervolgen. En ook hield de vereeniging er een eigen deurwaarder op na, om de boetes te innen, waarmee 't reglement doorspekt was! Zoo stond er b.v. ook boete op 't niet-bijwonen van de vergaderingen zonder wettige redenen; 't kwam daar dan ook natuurlijk niet voor, dat er, zooals tegenwoordig algemeen gebruikelijk is, op algemeene

soos-vergaderingen behalve de heeren van 't bestuur niemand anders dan 't stereotiepe ééne „belangstellende" lid aanwezig was!

Naast 't ingewikkelde boeten-stelsel had de directie ook nog de beschikking over andere straffen, zooals blijken kan uit de volgende bepaling: „*De Directie kan bij schuldbevinding aan* (!) *degenen* (!) *zonder aanzien des persoons met correctie, geldboete, schorsing met behoud van* (tracte... pardon, van) *lidmaatschap, en ontslag straffen. Ieder lid, dat nalatig blijft in de voldoening, zoowel van zijn contributie en gemaakte verteringen als van andere schuldplichtigheid* (!), *waartoe hij herhaaldelijk door den Secretaris is aangeschreven geworden, worden* (!) *door de Directie opgeroepen, ten einde door haar tot betaling te worden aangemaand binnen den tijd van acht dagen.*" En als ook dàt niet hielp, dan was royement 't smadelijk eind van 't rechtsgeding, „*onverminderd vervolging voor den bevoegden regter, in casu 't gewestelijk bestuur.*" De aan alles denkende samenstellers dezer ongeëvenaarde statuten schreven ook nog voor: „*De Directie zal aan den voet van alle vonnissen van veroordeeling* (!) *den termijn bepalen, binnen welken de opgelegde boete moet worden betaald.*"

Een hoogst eigenaardige en bepaald navolgenswaardige instelling was bij de Ambonsche soos vastgelegd in de bepaling: „*De President houdt over al de leden een geheimen conduite-staat, dien hij maandelijks in de algemeene vergadering aan de leden voorleest.*" Vandaar 't adjectief „geheim"! Men kan zich trouwens gemakkelijk voorstellen, wat er van die geheimhouding terecht moet zijn gekomen! Intusschen zal 't agenda-punt, dat de voorlezing van die conduite-beoordeelingen vermeldde, stellig een niet geringe attractie opgeleverd hebben voor trouwe bijwoning van die maand vergaderingen, méér nog dan 't dreigende boetenstelsel, en ondanks 't zwarte-jassenvoorschrift!

Doch al die meedoogenlooze strengheid was natuurlijk alleen maar bestemd voor de minder gedisciplineerde leden der vereeniging. Daar stond tegenover dat voor hem, die zich steeds met fatsoen gedroeg, ook de schoonste en eervolste ambten openstonden. Zoo was daar b.v. de functie van „*maandhebbende commissaris*" oftewel „*wagthebbend lid*", die als vertrouwensman opgeknapt werd met de zorg voor „*rust, orde en veiligheid*" in de soos. En aangezien 't voor een degelijk toezicht een allereerste eisch geacht mag worden, dat de daarmee belaste dignitaris in eigen persoon aanwezig is, luidde een der reglements-artikelen, die op deze functionnarissen betrekking hadden: „*Zij zullen dagelijks, zoolang zij de maand hebben, de sociëteit bezoeken van 's avonds* 6 *tot 's nachts* 12 *uren.*" Geen sinecure voorwaar, dit

baantje van *„wagthebbend lid"!* Maar in ieder geval zal 't ongetwijfeld een hoogstbegeerlijke betrekking geweest zijn voor dezulken onder Ambons patres familias, die ietwat onder de plak zaten van moeder-de-vrouw en zonder dien harden, maar eervollen soosdienst nooit zoo vaak en zoolang permissie gekregen zouden hebben!

Ook 't secretariaat was allesbehalve een wassen neus! Wie daarmee vereerd werd, had in de eerste plaats in handen van den praeses den eed (!) af te leggen, *„voorgeschreven in het formulier letter B."* Voorts behoorde 't tot zijn taak, om maandelijks *„op zijn ambtseed"* niet minder dan 15 staten (natuurlijk volgens modellen, lett. A tot en met O!) op te maken en *„aan de Directie ter visa in te dienen, onverminderd een memorindum (!) volgens model, tot opheldering van zijn administratie."* En overigens had hij 't genoegen, *„onder de onmiddellijke bevelen van den President"* te staan!

En tot slot nog een paar stijlbloempjes uit dit even veelkleurige als welriekende statuten-bouquet:

„De in art. 9 van het Reglement bedoelde entreegelden blijven „onuitkeerig" in de kas der Harmonie."

„De incasseering der verschuldigde contributiën en gemaakte verteringen der leden „rust in den werkkring" van den secretaris."

„De directie heeft de bevoegdheid om naar bevind van zaken „uitspraak bij verstekt(!) te doen voor elk lid", dat op de tweede oproeping niet verschijnt."

„Voor het „spelen van de biljart" is de volgende betaling „gerangschikt als": voor een heele partij, bestaande uit 12 „karamboleren" f 0.10, voor een halve idem, bestaande uit 6 „karamboleren" f 0.05."

En wanneer we nu ook nog even aangestipt hebben, dat er in de *„bijbladen"* nauwkeurige voorschriften werden gegeven betreffende de aanbesteding van lampolie *„ten dienste van de biljarttafel en die (!) van de sociëteit"*, waarbij o.a. was verordonneerd, dat aan de *„laagste of minste bieders"* bij die leverantie de voorkeur zou worden gegeven, terwijl art. 3 van diezelfde aanbestedingsvoorschriften luidde: *„De vaste prijs van een bottel lampolie is gesteld op 25 cent"*, dan gelooven we 't er hier nu wel bij te kunnen laten, vol vertrouwen, ook onze lezers er met 't vorenstaande ten volle van overtuigd te hebben, dat de bevordering van 't gezellig verkeer een kleine driekwart eeuw geleden te Ambon aan wàt zeldzame koppen was toevertrouwd! Daar kan men zich warempel ook nù nog best een kwartiertje genoegelijk mee bezig houden!

REVUE VAN ARTIKELEN, MEDEDEELINGEN EN DOCUMENTEN.

J. W. IJZERMAN.

10 October is in den Haag overleden Dr. Jan Willem IJzerman, die op menig gebied een grooten naam heeft verworven en wiens verdiensten Indië in menig opzicht op buitengewone wijze zijn ten goede gekomen.

Bij gelegenheid van zijn 80en verjaardag gaf Ir. R. A. van Sandick een uitvoerig levensbericht van den nu overledene in *De Ingenieur*. Hieraan ontleenen wij de volgende bijzonderheden.

Geboren 9 April 1851 in Leerdam, werd hij cadet voor de genie en in 1870 2e luitenant-ingenieur. Lang bleef hij niet bij het leger, want reeds in 1874 werd hij toegevoegd aan den ook onlangs op hoogen leeftijd overleden Ir. J. L. Cluysenaar, die was „belast met het onderzoek naar de beste gelegenheid om op Sumatra spoorwegen aan te leggen, zoo ter verbetering van het transportstelsel in het gouvernement Sumatra's Westkust in het algemeen, als in het bizonder voor den afvoer van steenkolen uit de Padangsche Bovenlanden naar de kusten." Na afloop van de zending van Cluysenaar trad hij in 1875 in dienst bij de Staatsspoorwegen op Java en werkte als hoofdingenieur bij den dienst van aanleg, als hoedanig hij den aanleg van de lijn Buitenzorg—Bandoeng—Tjitjalengka, dien van de lijn Soerabaja—Pasaroean—Malang en dien van de lijn Djocjacarta—Tjilatjap leidde.

In 1891 werd hij belast met het maken van het ontwerp, de opname en de uitvoering van den spoorweg ter Westkust van Sumatra mede voor den afvoer van het Ombilin-kolenveld naar de Westkust, dus de spoorweg, waar het onderzoek van 1874 over had geloopen. Nog op zijn ouden dag kon IJzerman vol vuur vertellen van dit geweldige werk, waar ontzaglijke moeilijkheden bij te overwinnen waren; van den spoorweg, welke van de Emmahaven via de hoofdplaats Padang het machtige Barissan-gebergte beklimt, door de Anei-kloof dringt, langs het meer van Singkarah loopt en Sawah Loento, het gebied der Ombilin-steenkolenmijnen, een afvoerweg verzekert. Van 1887 tot 1896 heeft onder

zijn bekwame en energieke leiding de aanleg van de pioniers-lijn, met zijtak naar Fort-de-Kock en verder naar Pajah Koemboeh, plaats gevonden, in een tijd toen men nog niet beschikte over de moderne hulpmiddelen die heden ten dage onzen ingenieurs ten dienste staan om rotsen te verbrijzelen en afgronden te overbruggen. Hier was het de genist, die spoorwegingenieur werd en de hindernissen der natuur te overwinnen wist.

Aan hem danken wij ook, in een tijd toen het midden van Sumatra nog met een groote witte plek op de kaarten stond, een aanmerkelijke vermeerdering van onze kennis van dit land, door den in die dagen buitengewonen tocht dwars-door, van de Westkust uit via het stroomgebied van de Kampar naar de Oostkust. Deze befaamde pioniersreis, dwars door Sumatra, leidde tot zijn benoeming tot ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Intusschen had hij zich in Indië niet bepaald tot spoorwegzaken. Hij had zich wetenschappelijk en practisch op de archaeologie der Hindoe-Javaansche bouwwerken toegelegd in een tijd van groote onverschilligheid op dit gebied. Aan zijn diepgaande studie en zijn onverzettelijk doorzettingsvermogen danken wij de redding van de mooiste monumenten der Boeddhistische bouwwerken in Midden-Java, zooals de tempels van Prambanan en Boroboedoer en de bouwwerken van Moeara Tikoes.

Hij is de ontdekker van den „verborgen voet" van den Boroboedoer; hem bleek, dat de bouwmeesters van den tempel dan wel hun nakomelingen den oorspronkelijken voet met een gordel van aarde en steenen hadden versterkt om uitzakking van het monument te voorkomen en daaraan danken wij de onthulling van een honderdzestig reliefs, welke eerst luttele jaren geleden door den oriëntalist Sylvian Lévy als illustraties van een Nepaleeschen tekst zouden worden herkend.

Na zijn terugkeer in Nederland in 1897, bewoog hij zich op zeer verschillend terrein.

Hij richtte de Petroleum-Mij. Moeara Enim op, waarvan hij directeur was tot 1913, toen hij deze functie verwisselde voor die van commissaris. Hij werd 5 December 1904, toen zijn maatschappij met haar in nauwe verbinding trad, commissaris der Koninklijke en is sindsdien datum altijd aan die maatschappij verbonden geweest.

Ook was hij lid van den Raad van Beheer der Bataafsche en vertegenwoordigde de Koninklijke-groep in het bestuur der N.-I. Aardolie-Maatschappij. Tot het laatst van zijn leven nam hij aan deze werkzaamheden een actief aandeel.

IJzerman is ook lid van den Gemeenteraad van Amsterdam geweest en tot twee malen toe lid van de Tweede Kamer, eerst

van 1905—1909 voor Amsterdam, daarna van 1917—1918 voor Den Haag.

Behalve de tallooze tijdschriftartikelen heeft hij ook publicaties van grooter omvang het licht doen zien.

In het Kon. Aardrijkskundig Genootschap nam hij een eerste plaats in. Als voorzitter bracht hij het Genootschap tot samenwerking met andere, en in zijn Tijdschrift zagen van zijn hand belangrijke artikelen het licht. In 1921 werd hem de Planciusmedaille verleend en werd hij eerelid. Voor de Linschoten-vereeniging bewerkte hij verscheidene oude reisjournalen en hij werkte zeer vele jaren bijna dagelijks in het Rijksarchief. Hij werd bestuurslid van het Koloniaal Instituut te Amsterdam en curator voor de bizondere leerstoelen, door dit instituut gesticht bij de universiteit van Amsterdam. Hij werd de stichter en de voorzitter van de vereeniging „Het Nederlandsch Lyceum". Op zijn 40ste jaar had hij Latijn geleerd van een geestelijke in Indië, op zijn 50ste leerde hij nog Grieksch en op zijn 60ste jaar oud-Javaansch, ten behoeve van zijn archaeologische studie; ten slotte Spaansch en zelfs Portugeesch, met het oog op persoonlijke bestudeering van archiefstukken, te Madrid en te Lissabon. Ook had hij te Delft wetenschappelijke colleges gevolgd.

Hij kwam weer in de technisch economie terecht toen hij in 1929 benoemd werd tot lid van den Zuiderzeeraad. Ook voorzitter van den Raad van beroep voor het Mijnwezen is hij geweest.

Toen „Indië weerbaar" in 1917 een delegatie naar Nederland zond, werd zij verrast door de mededeeling dat van particulieren een kapitaal was bijeengebracht, dat in 1919 was aangegroeid tot 3½ millioen gulden, tot stichting eener inrichting voor technisch hooger onderwijs in Ned.-Indië, als geschenk aan Indië. Dit was de oorsprong van het Kon. Instituut voor Technisch Hooger Onderwijs in N.-I., waarvan IJzerman van den aanvang af de leiding had. Vergezeld door den aanstaanden eersten rector-magnificus prof. ir. J. Klopper, begaf hij zich in 1919 naar Ned.-Indië, koos Bandoeng als plaats van vestiging eener Technische Hoogeschool en wist, alle oppositie ten spijt, op die keuze de goedkeuring der Indische Regeering te verkrijgen, het onderwijzend personeel aan te stellen en de gebouwen te Bandoeng te doen verrijzen, zoodat de Technische Hoogeschool reeds in 1920 plechtig kon worden geopend. In 1924 bood dit Instituut haar aan de Indische Regeering ten geschenke aan, met in contanten het na den bouw der onderwijsinrichtingen overgebleven kapitaal. Bij gelegenheid van den overgang der Technische Hoogeschool van een particuliere tot een rijksinstelling, werd IJzerman van com-

mandeur bevorderd tot groot-officier in de Orde van Oranje-Nassau.

In 1921 werd hij benoemd tot doctor honoris causa in de Nederlandsche letteren aan de universiteit van Amsterdam. Zijn promotor Prof. J. C. van Eerde schetste hem als: ingenieur van opleiding, historicus volgens neiging, wetenschappelijk onderzoeker naar aanleg, onvermoeid vorscher ter oplossing van gestelde vragen en scherpzinnig denker van geboorte, wiens naam tot een sprekenden naam werd. In 1922 werd IJzerman eerelid van het Kon. Instituut van Ingenieurs, waarvan hij sinds 1874 lid was. 2 April 1925 werd hij door de Technische Hoogeschool te Bandoeng benoemd tot doctor in de Technische Wetenschap honoris causa. Zijn promotor Prof. I. J. Klopper, voorzitter der Faculteit van Technische Wetenschap, wees er op, dat dit de eerste promotie was die de Technische Hoogeschool verleende.

Een jaar later werd een borstbeeld van IJzerman, die eerelid van het Bataafsche Genootschap was, in het IJzermanpark bij de Technische Hoogeschool te Bandoeng onthuld en door den voorzitter van het comité, K. A. R. Bosscha, den president-curator aangeboden en overgedragen aan de gemeente Bandoeng.

Dit monument, werk van prof. Odé uit Delft, zal te allen tijde de herinnering bewaren aan een der kundigste en energiekste ingenieurs, die ooit hun talenten en krachten aan Indië toegewijd hebben.

ECONOMISCH WEEKBLAD VOOR N.-I. EERSTE JAARGANG No. 1.

Het weekblad „Korte berichten voor Landbouw, Nijverheid en Handel" heeft een gedaanteverwisseling ondergaan, waarmede een uitbreiding van de beteekenis van het periodiek gepaard gaat. Het nieuwe is, met behoud van het oude, toch iets geheel anders geworden.

De directeur van L., N. en H., Dr. Ch. J. Bernard, schrijft in een woord vooraf, o.m.:

„Tot dusver was de berichtgeving van het blad gebaseerd op gegevens en studies van de Afd. Handel en het Centr. Kantoor v. d. Statistiek alsmede op mededeelingen van particulieren. In verband echter met de gebleken behoefte aan een betere economische voorlichting in binnen en buitenland omtrent N.-I. leek het gewenscht de „Korte berichten" om te zetten in een meer algemeen georiënteerd orgaan en in het vervolg als „Economisch Weekblad voor N.-I." te doen verschijnen." Na dan alle officieele afdeelingen, diensten, kantoren opgesomd te hebben, die mede-

werking hebben toegezegd, voegt Schr. daaraan de Handelsvereenigingen, het Suikersyndicaat en andere particuliere organisaties toe. Van de Nederlandsche consulaire ambtenaren worden incidenteel reeds belangrijke bijdragen ontvangen; thans zijn stappen gedaan om te geraken tot een geregelde en rechtstreeksche berichtgeving van Nederlandsche consulaire ambtenaren en legaties in het buitenland. Naast den meer uitgebreiden berichtendienst, als hoofdschotel, zal het weekblad ook gaarne de gelegenheid openstellen voor bijdragen en studies van particulieren over actueele onderwerpen op economisch gebied.

Wel een publicatie van bijzonderen aard dus.

Het titelblad, waarop Neerlands wapen prijkt, vermeldt, in margine: „Orgaan van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel onder vaste medewerking van de Hoofden van verschillende Departementen, Diensten en Bedrijven alsmede van niet ambtelijke personen en organisaties. Onder den titel staat ook aangegeven, „waarin opgenomen de *Korte berichten* voor Landbouw, Nijverheid en Handel". De gouverneur-generaal heeft zijn portret in ambtsgewaad ter illustratie gegeven en daarbij de bedoeling van deze uitgave in deze enkele woorden uitgedrukt: „mede door betere voorlichting naar herleving van welvaart!" Het weekblad in 4° formaat, een 40-tal blzn., met eenige illustraties buiten tekst (No. 1, 8 Juli), wordt uitgegeven bij de koninklijke boekhandel en drukkerijen G. Kolff & Co., Batavia — C. De abonnementsprijs is, per halfjaar, voor Indië *f* 5,—, voor Nederland, zeepost *f* 6,—, landmail en buitenland *f* 7,—. Secretariaat: Schoolweg 8, Batavia-C. De eerste redactiecommissie bestaat uit: B. H. Paerels, hoofd der Afd. Landbouw; Ir. E. P. Wellenstein, voorzitter der Kl. Welvaartcommissie; Dr. W. M. F. Mansvelt, hoofd v. h. Centr. Kant. v. d. statistiek; D. F. Blokhuis, fd. hoofd der Afd. Handel; Dr. W. L. Groeneveld—Meijer Dept. v. Gouv. bedrijven; Dr. R. E. Smits; secretaris is C. J. Visscher.

Belooft dit alles veel, en hopen wij in de toekomst aan deze uitgave nu en dan welkome gegevens en beschouwingen te mogen ontleenen voor onze maandelijksche revue, voor dit maal moeten wij ons, na de voorafgaande aankondiging, beperken tot vermelding van enkele bijdragen en haar schrijvers. Economie en financiën, Dr. W. M. F. Mansvelt. De economische situatie in Japan na het verlaten van den gouden standaard, Dr. R. E. Smits. Het verzenden van fruit naar Europa, Ir. E. L. Levie.

Naar 't ons voorkomt, behoeft men het uitgeven van dit officieel periodiek in dezen nieuwen vorm niet te beschouwen als in strijd te zijn met het algemeen bezuinigingsstreven. Wij weten

niet hoe de opzet als onderneming is, maar een blad als dit zal wel op genoeg advertenties kunnen rekenen om de kosten te dekken.

INFERIORITEITSCOMPLEX.

Van een stukje in *De Rijkseenheid* (24 Augustus), getiteld: „Phobie en inferioriteitscomplex", geven wij hier het slot weer.

Het is hoe langer hoe meer mode geworden zich te schamen voor gevoelens, die door velen als verouderd, als uit den tijd worden beschouwd, en geen etiket wordt door de meerderheid der tegenwoordige generatie meer gevreesd, dan dat, waarop met groote letters de in het haar oog verachtelijke kwalificatie „niet-modern" gedrukt staat. Men moet toch meegaan met zijn tijd, verouderde begrippen moeten verdwijnen en de grenzen worden verruimd en nationalisme is slechts een overblijfsel uit het donkere verledene. En uit de vrees te nationalistisch of zelfs chauvinistisch te schijnen, ontstaat een inferioriteitscomplex; het nationaal eigene moet eerder worden verontschuldigd dan bewonderd, fouten en tekortkomingen van eigen land en ras worden breeder uitgemeten en sterker becritiseerd, dan zij verdienen, nationale deugden worden verdoezeld of gekleineerd en men is zelfs bevreesd historisch gegroeid en wettig gezag over andere rassen te blijven uitoefenen, omdat dit beteekent, dat men aan zijn eigen natie in een bepaald geval grootere bestuurscapaciteiten toekent dan aan volkeren, waarvan men met zekerheid kan voorspellen, dat zij voor zelfbestuur nog niet rijp zullen blijken te zijn.

In een alleszins lezenswaard boekje „A searchlight on Gandhi" (door den ongenoemden schrijver van „India on the Brink") wordt deze verderfelijke mentaliteit aangewezen als de hoofdoorzaak der vele moeilijkheden, waarmede Engeland in den laatsten tijd in Britsch-Indië heeft te kampen. In dit boekje vinden we aangehaald de uitspraak van Lord Irvin, dat het prestige van den blanke in Indië voor altijd is vernietigd. Lord Irvin geeft hiervoor hoofdzakelijk drie redenen aan, welke wij hier niet zullen bespreken, doch de blijkbaar alleszins deskundige schrijver van het genoemde boekje voegt hieraan toe een vierde, welke volgens hem de allervoornaamste is. Wij laten hier de vertaling van de betreffende passage volgen:

„De eigenlijke oorzaak van het verlies van alle gezag van den blanke moet men zoeken in Whitehall, d.i. bij de Engelsche regeering zelf, waarvan de dragers gedurende de laatste jaren zijn behept met een inferioriteitscomplex ten opzichte van de zaken,

die het prestige en het welzijn van het Engelsche imperium betreffen. Zij zijn niet meer doordrongen van den geest, die besluiten weet en durft te nemen, van den onbedwingbaren wil om hun doel te bereiken, zooals hun voorgangers dat waren. Zij schijnen zich niet meer te beschouwen als de erfgenamen van een glorierijk verleden. Zij schijnen niet meer te beseffen, dat hun eerste plicht is het behartigen der Britsche belangen. Blijkbaar onder den invloed van het geschreeuw eener oproerige minderheid, schijnen zij er niet voor terug te deinzen om zonder tegenstand de vruchten van een geduldigen en met prachtige resultaten bekroonden arbeid van twee eeuwen prijs te geven; niet alleen verwaarloozen zij de Britsche belangen, doch tevens bekommeren zij zich niet in het minst om hun zwaren moreelen plicht zoo goed mogelijk te waken voor de belangen van alle Britsch-Indische volkeren, welke, wanneer niet het Britsche gezag den onderlingen vrede bewaarde, terug zouden vallen in een bloedigen chaos".

Ook wij zijn gezegend met eene „oproerige minderheid", waarvan de leiders niets liever wenschen, dan dat wij onze rechten op Nederlandsch-Indië zullen prijsgeven en onze plichten verwaarloozen. En het is daarom eer toe te juichen dan af te keuren, dat van verschillende zijden thans ernstig wordt getracht de nationale gedachte in de plaats te stellen van het inferioriteitscomplex ten opzichte van eigen verdiensten en rechten, een complex, waaraan ook velen, die niet behooren tot de meest linksche partijen, helaas, nog zoo dikwijls lijden.

KOLONISATIEKANSEN IN NIEUW-GUINEA.

Ondanks alle afbrekende critiek op kolonisatie-plannen in Nieuw-Guinea blijft de redactie van het *Algemeen Landbouwweekblad voor N.-I.* gelooven, dat Nieuw-Guinea eerlang een vooraanstaand „settlers"-gebied zal worden, waar uit den kleinen landbouw zich langs lijnen van geleidelijkheid een welvarende landbouwstand zal ontwikkelen met gelegenheid tot afzet van producten ook buiten het eigen ressort, gepaard met handelsopleving en daarmee samengaande industrie. Wat in Canada en in Transvaal mogelijk was, kan ook op Nieuw-Guinea verwezenlijkt worden. Het blad breekt dan een lans voor de beide „met zooveel ijver en doorzettingsvermogen ageerende instituten", t.w. de Stichting Immigratie en Kolonisatie Nieuw-Guinea en de Kolonisatie Nieuw-Guinea.

De „Stichting" koos eenige jaren geleden de z.g. „Vogelkop"

(Noord-Westelijk schiereiland) tot object; het centrum werd Manokwari. Hier hebben zich thans ongeveer 150 kolonisten (zielen) neergeplant op goede cultuurterreinen, de gronden werden voorloopig in huur aangevraagd en toegewezen met de bedoeling ze later in eigendom te verkrijgen. Reeds zijn circa 60 bouws geheel opengehakt, ontgonnen en beplant met allerlei gewassen, vooralsnog geheel voor eigen onderhoud. De „Stichting" werkt lang gansch andere lijnen dan de Duitsche kolonisten, van wier mislukkingen onlangs nog weer eens melding is gemaakt, die hun bedrijf grootscheepscher hadden opgezet en o.a. meerjarige cultures beoefenden; voornamelijk is het scheppen van levensmogelijkheden voor menschen, die elders in Indië door het gemis van eenig bestaan ten onder dreigen te gaan, het doel der Stichting. Men hoopt, dat de vestiging van klein-landbouwers in de Vogelkop-streek den vorm zal gaan aannemen van een soort landverhuizing uit Java, vooral van min- of onvermogende Indo-Europeesche elementen.

Er wordt op gewezen, dat de Dojo-vlakte van den Vogelkop ideale voorwaarden bezit voor welslagen; de gronden zijn niet alleen van goede hoedanigheid, doch — wat van vitaal gewicht is — men heeft hier in deze uiterst schaars bevolkte streek weinig last van allerlei agrarische moeilijkheden. Uit een oogpunt van latere commercieele relaties is de geografische situatie van den Vogelkop tevens bijzonder gunstig. En de Dorébaai biedt een perfecte ligplaats voor zeeschepen, die, in elke periode van het jaar, veilig kunnen binnenkomen en ankeren.

Niet alleen in de vlakte kan de landbouw worden beoefend, ook is een flink bergland beschikbaar met goede terreinen tot zeker 1000 M. boven zee. Het klimaat is goed, men heeft weinig last van tropische warmte, er waait aan de kust als regel een frissche zeebries. Malaria-achtige terreinen, zooals die aan de Andai-rivier, zijn nu reeds bekend en worden gemeden. Op den duur zal zeker het principe, dat vestigingen in koelere hooglandstreken de voorkeur verdienen, worden gehuldigd en in de praktijk worden toegepast, zooals men dat b.v. ook in Kenya (Zuid-Afrika) met succes deed; nog steeds zal voor Europeesche kolonisten in de tropen een koel klimaat van essentieel belang blijven en het is ook dáárom, dat aan de kolonisatie van de andere hoogergenoemde (Semarangsche) vereeniging, welke haar arbeidssfeer meer Oostelijk in de warme Hollandia-streek zocht, minder slagingskansen worden gegeven, al behoeft bij goede leiding ook hier van mislukking allerminst sprake te zijn. In totaal wonen hier momenteel een 60-tal kolonisten (zielen), het aantal dat vroeger pl.m. 80 was, is blijkbaar minderend. De meest frappante

staaltjes van failures, zooals deze op gezette tijden in de pers verschenen, slaan vrijwel alle op laatstgenoemde streek (aan het Sentani-meer), en ook hier is te wijzen op enkele sprekende decepties van overigens kranige Duitsche kolonisten.

Inderdaad biedt de Vogelkopstreek zóóveel voordeelen — verklaart het weekblad — dat ook wij aan den arbeid van de Bandoengsche Stichting Immigratie en Kolonisatie Nieuw-Guinea de beste kansen geven. Trouwens geeft ook nadere kennismaking met den geheelen opzet van deze organisatie onmiskenbaar den indruk, dat uiterst serieus wordt te werk gegaan en dat b.v. ook niet Jan en Alleman gelegenheid krijgt om naar Manokwari te trekken. Zulks blijkt o.m. uit de regeling, dat de adspirantkolonisten eerst aanvragen tot koloniseering (vragenlijsten) moeten invullen, zoowel zij die voor eigen risico gaan als met stichtingssteun; goede schifting vindt ongetwijfeld plaats en op den duur zal meer zekerheid worden verkregen, dat de „bibit" uit het goede hout gesneden is.

De praktische kolonisatie in Nieuw-Guinea is thans nauwelijks twee jaren aan den gang. In den beginne had feitelijk niemand nog eenige praktijk-ervaring opgedaan, er kon slechts met hoogst bescheiden middelen worden gewerkt. Zelfs ervaren planters blijken, als 't erop aan komt, niet altijd goede kolonisten te zijn.

Ten slotte wordt betoogd, dat de „gevaren", welke den trekkers (veelal voorgesteld als misleide slachtoffers) boven het hoofd zouden hangen, in de dagbladpers in veel te felle kleuren zijn afgeschilderd, terwijl enkele op zich zelf staande gevallen van fiasco en tenondergang als illustratief bewijsmateriaal ten dienste van het afbrekend betoog erbij werden gesleept.

Tot zoover het *Algemeen Landbouwweekblad voor N.-I.*, dat van heel wat meer vertrouwen in de zaak der kolonisatie op Nieuw-Guinea blijkt geeft dan totdusver in de Indische dagbladpers tot uiting is gekomen. Voor een deel laat zich de ongunstige meening in die pers zeker verklaren uit de omstandigheid, dat het veelal juist de mislukkingen geweest zijn, die de eerste mededeelingen over de kolonisatiepogingen aan de dagbladen hebben gedaan. Maar hier staat tegenover, dat tegen de pogingen gewaarschuwd is ook van den kant van ingezetenen van Nieuw-Guinea, hetzij bestuursambtenaren, hetzij particulieren.

BALI EN DE ZENDING.

Na het teleurstellend verloop in herinnering te hebben gebracht, van de pogingen een 70 à 60 jaren geleden door de

Utrechtsche Zendingsvereeniging gedaan om op Bali het christendom ingang te doen vinden, werpt het *Nederlandsch Zendingsblad* van September de vraag op: „Wat geeft aanleiding thans weer op Bali de aandacht te vestigen." Het Oegstgeestsche maandblad knoopt hieraan dan deze uiteenzetting en beschouwing vast.

Niet lang geleden heeft zich een Amerikaansche zendingscorporatie de „Church and Missionary Alliance" in Ned. Oost-Indië gevestigd. Zij koos Makassar als centrum en heeft blijkbaar vooral ten doel om onder de Chineezen in de kustplaatsen te werken. In grootschen opzet heeft zij ook Bali en Lombok opgenomen. Nu is er eenigen tijd geleden een Chineesche voorganger dezer corporatie op Bali geweest om daar aanraking met de Chineezen te zoeken. Door middel van de Chineezen kwam hij ook met de eigenlijke bevolking van Bali in aanraking en van deze menschen heeft hij een 35-tal gedoopt. Deze gebeurtenis heeft op Bali zeer de aandacht getrokken, maar er ontstond niet meer zooals vroeger een scheiding tusschen deze Christenen en hun landgenooten. Men liet hen rustig hun gang gaan, en de Chineesche goeroe (leeraar) vertelt, dat veel meer menschen op Bali begeerig zouden zijn tot het Christendom over te gaan. Thans zijn er al 150 Christenen.

Wat nu? Indien dit juist is, kan de regeering dan de zending den toegang blijven weigeren? Met welk recht zou zij de Baliërs kunnen dwingen om Hindoe te blijven? Het kon wel eens zijn, dat het Hindoeïsme thans wel is uitgeleefd en dat de oude instellingen in verval zijn, althans niet zoo tot de bevolking spreken als sommige Europeanen gedacht hebben. Kan men hier dan, om der wille van Amerikaansche toeristen, een Hindoe-reservaat bewaren en een stuk oude cultuur vastleggen, waaraan de bevolking ontgroeid is? Hoe dit zij, een ernstig onderzoek zal moeten worden ingesteld.

Nu heeft een Aneta-telegram onlangs gemeld, dat het Nederlandsch Bijbelgenootschap aan den taalgeleerde dr. Kraemer heeft opgedragen ter zake een onderzoek in te stellen. Dit bericht is echter onjuist. Al lang had dr. Kraemer den wensch om Bali eens te bezoeken en dit volk te bestudeeren. Het Bijbelgenootschap heeft niet meer gedaan dan hem toestemming verleend om thans die reis te maken. Door zijn groote kennis van het land en volk van Oost-Java was hij de geschikte man om dit stamverwante volk te bestudeeren. Dat hij zich in den vorm, als in het telegram gegeven, zou hebben uitgelaten over de rijpheid van Bali voor de Zending, is niet waarschijnlijk. Men zal goed doen rustig af te wachten wat hij over deze studiereis zal publiceeren.

Het Christendom is op Bali. Moet men dat jonge plantje aan

zichzelf overlaten? Of zal de Zending leiding moeten geven? Ook van Oost-Java is het Christendom gekomen buiten de Zending om, maar het getuigt van juist inzicht, dat men toen in 1848 aan het Nederl. Zendingsgenootschap toelating heeft gegeven om de Javaansche gemeenten te leiden. Naar alle waarschijnlijkheid heeft men van Bali een soortgelijk verschijnsel. Hoe zal men daar de oplossing zoeken?

Wij geven deze mededeeling weer, omdat zij meer dan een punt bevat dat volle aandacht verdient, hiertoe rekenen wij ook den raad om rustig af te wachten alvorens zich een oordeel te willen vormen. In dit verband nemen wij ook nog 't hier volgende over.

„De kerstening in het oude landschap Mengwi in Zuid-Bali, van een aantal Baliërs, heeft — volgens het *Soer. Hbl.* (19 en 20/7, Z.) — heel wat deining verwekt, en dan vooral buiten Bali. Men beziet Bali door velerlei oogen; degelijke waarnemers zien de schoonheid van dit eiland opgebouwd uit verschillende elementen; den kunstzin van het volk, de religie en de daaruit getrokken levensbeschouwing..... en zij willen er niet één van missen. Op de bevolking blijft de tijd niet zonder invloed; het geloof in de oude goden is geschokt. De Baliër wendt zich af van zijn dewa's; hier en daar toont hij zijn wantrouwen in de oude gebruiken en ceremoniën. In de centra der oude Bali-Hindoekultuur zullen de oude gebruiken nog lang worden gevolgd, elders brokkelen zij af, zooals in Badoeng, Tabanan en Boeleleng. De verdere afbraak der Bali-Hindoe-religie moet leiden tot de opkomst eener andere religie; de toekomst zal eene toenemende Islamiseering van Bali brengen, wanneer men Missie en Zending weert. In het algemeen kan men zeggen, dat ook van de propagandisten van den Christelijken godsdienst, de noodige kennis van de adat der bevolking, en tact in den omgang met haar, moeten worden gevorderd. Het gaat hier om een volk op hoog Oostersch kultuurniveau. De Baliër is iemand die eene tegenpartij van beteekenis is; in tal van omstandigheden heeft hij bewezen, zijn leven veil te hebben voor nationale en religieuze idealen. En nu mogen zijn goden langzaam afsterven..... men vergete niet, dat we pas in het eerste stadium zijn van dit proces. Omzichtigheid en veel tact zijn geboden. Men passe bij Missie en Zending uiterst scherpe selectie toe ten aanzien dergenen die men uitzendt. Wat het medische werk betreft is op Bali nog een massa te doen. Men toone nimmer onderschatting der Balische geestelijke waarden. Aan te nemen is, dat zoowel de op de Kleine Soendaeilanden werkende Missie als de Zending, zullen weten wat zij te doen, en vooral: te laten hebben." Ten slotte zegt Z. nog het volgende: „Toen Rabindranath Tagore in 1928 Bali bezocht,

schijnt hij te hebben opgemerkt, dat het godsdienstig leven daar best een stimulans kon gebruiken. Vandaar zijn suggestie: een Brahmaansch priester door het „India Bureau" (te Calcutta; eene stichting van Tagore) naar Bali te doen zenden om de pedanda's op dit eiland wat religieuze opwekking bij te brengen. De „Kirtya-Liefrinck-Van der Tuuk-stichting" op Bali heeft aan eene poging in deze richting gedacht. De regeering kan hiertegenover natuurlijk slechts afwijzend staan; het ligt minder op den weg eener stichting van Westersche constructie aldus een Oosterschen godsdienst te gaan stimuleeren. En zóó ging het dus met de oude goden: de belangstelling der Baliërs minderde sterk; men begon steeds meer den druk te voelen van vele diensten en heffingen. Het oude geloof verzwakte, en uit den kring der Balische priesters zelve kwam geen enkel streven naar regeneratie op. Dit kwam van Westersche zijde."

ZELFBESTURENDE VORSTEN DOOR DEN GOUVERNEUR-GENERAAL TE SEMARANG ONTVANGEN.

Mataram wist (18 Aug.) te vertellen, dat in Vorstenlandsche kringen ontevredenheid heerschte over het feit, dat de ontvangst van de zelfbestuurders door den Gouverneur-Generaal zoo en passant te Semarang geschiedt, instede van te Batavia, zooals totnutoe, met een enkele uitzondering, steeds een goede oude regel is geweest. Men voelt hierin een behandeling en bagatelle van een gebeurtenis, welke inderdaad op zich zelf hoogst eenvoudig is, althans van geen direct belang voor bestuurs-aangelegenheden, doch welke in de oogen van zelfbestuurders niettemin zeer belangrijk wordt geacht. Immers het zich presenteeren van de Inlandsche vazalvorsten op Java bij den nieuw optredenden vertegenwoordiger van de Koningin heeft een diepen ondergrond.

Het is toch niet te veel gevraagd, dat de Gouverneur-Generaal voor ontvangst van de vorsten een speciale gelegenheid schept ten paleize, en dit niet combineert met een toevallige regentenconferentie elders.

Bovendien mist dan het diner, dat des avonds wordt aangeboden aan de vorsten de entourage van regeerings-personen: raden van Indië, vlootvoogd, legercommandant, departementschefs enz.

Hiertegenover wordt evenwel gesteld, dat de gewijzigde regeling voor de ontvangst van de zelfbestuurders uitsluitend een gevolg is van de noodzaak tot ernstige bezuiniging, en wel in dien zin, dat de regeering in de versobering een voorbeeld moet geven,

evenals in Nederland de Koningin door afschaffing van alle hoffeesten een voorbeeld geeft.

Mataram vindt dit motief zeer zwak. De afzonderlijke ontvangst te Batavia van de Vorstenlandsche zelfbesturen is een kwestie van vorm en traditie. In Oostersche verhoudingen mag men daarmede niet breken, tenzij het ongewenschte ervan bepaaldelijk wordt aangetoond, hetgeen o.i. niet het geval is. Men mag ginds op zoo'n ontvangst bezuinigen, doch vorm en gebeurtenis dienen onaangetast te blijven.

DE VEREENIGING VAN DE VORSTENLANDEN OP JAVA ONDER HET BEWIND VAN EEN GOUVERENUR.

De Rijkseenheid van 21 September bracht, als mededeeling van de „Vereeniging Indië—Nederland", een stuk van den heer M. B. van der Jagt, dat wij in zijn geheel overnemen.

Opnieuw heeft de Indische Regeering het plan opgevat de Javasche Vorstenlanden onder één Gouverneur te vereenigen, onder opheffing van één der beide huidige Gouverneurszetels. Ditmaal heet het, dat de steeds verder gaande bezuiniging tot den maatregel dwingt. Ben ik wel ingelicht, dan is het nieuwe, uitgewerkte voorstel reeds bij den Minister van Koloniën ingediend.

In het *Koloniaal Tijdschrift* van Maart j.l., heeft de oud-Resident van Djogdjakarta, R. W. Jonquière dezelfde materie onder de oogen gezien. De betiteling van zijn artikel werd hierboven overgenomen. Met klem van redenen, gebaseerd op de grondige kennis en ervaring, opgedaan in den loop van lange jaren in verschillende functies als B.B.-ambtenaar in de Vorstenlanden, voert de heer Jonquière zijne overwegingen en bezwaren aan. Hij komt tot de conclusie, dat de bedoelde vereeniging in geen enkel opzicht te verdedigen noch in het minst raadzaam is.

Het betoog is n.b.m. afdoende. Er valt feitelijk niets aan toe te voegen. Alleen één passage moge nader worden onderlijnd, t.w. de volgende:

„Het kan niet uitblijven, dat diegene der *zelf*bestuurders — in „wiens gebied de hoogste vertegenwoordiger van ons gezag in die „Gewesten *niet* is gevestigd — zich buitengewoon vernederd zal „voelen, zoowel in eigen oog als in dat zijner onderdanen. Immers, „die hoogste vertegenwoordiger (Resident tot voor korten tijd, „Gouverneur sinds enkele jaren, dank zij de nieuwe indee-„ling van Java) is sinds eeuwen volgens de bestaande „politieke contracten de persoon, die hem in het oog der bevol-„king steunt en leidt, die hem op godsdienstige en andere feesten,

„namens het Gouvernement van Nederlandsch-Indië, hulde „brengt en aan wien hij op zijn beurt, o.a. ter gelegenheid van „Koningins-verjaardag, hulde betoont."

Deze regelen bevatten het zwaartepunt van het geheele betoog, ze hebben eene bijzondere beteekenis. Ze bevatten eene ernstige waarschuwing. Zoo vervolgt de heer van der Jagt.

Alleen, wie ingeleefd is in de subtiele toestanden en verhoudingen, in de politieke sfeer der Vorstenlandsche Hoven, beseft duidelijk, wat in dat centrum van Javaansche cultuur en traditie verborgen ligt, en wie tevens overig Java en zijne bevolking van nabij kent, weet, welke invloed daarvan ten goede of ten kwade uitgaat of kan uitgaan.

Wordt één Gouverneurszetel opgeheven, dan zal uiteraard de standplaats van den overblijvenden Gouverneur Solo dienen te zijn, t.w. de hoofdplaats van het gewichtigste zelfbestuursressort, het Soeltanaat Djogdjakarta zou het derhalve zonder Gouverneur ter plaatse moeten stellen. Djogdja, dat, gelijk den insider bekend, tevens in zijne kraton-structuur momenteel het zwakste is.

Er bestaat, moet bestaan, tusschen Regeering, vertegenwoordigd door het Europeesch B.B., en zelfbestuur, een onwrikbaar vertrouwen, waarvan de door partijen gesloten contracten stilzwijgend het plechtanker zijn.

De Vorstenlandsche Zelfbestuurders en vooral Soesoehoenan en Sultan staan in doorloopende voeling, in bijna dagelijksch contact met den *Gouverneur*, niet met den (nieuwe formatie) Resident en niet met het overige, ondergeschikte, Europeesche Bestuur. Dit contact heeft plaats, behalve door rechtstreeksche correspondentie, door de vele samenkomsten onderling en de stelselmatige bezoeken, officieel en privé, die de gouverneur aan Kraton en Astana brengt, door de geregelde besprekingen van zelfbestuurder persoonlijk en Rijksbestuurder te zijnen huize voor Bestuurs- en, wat betreft de ingewikkelde en intieme Kraton aangelegenheden, van den specifiek daarvoor uitgezochten, zeer vertrouwden Kraton-ambtenaar, dan wel van den Translateur of eenig naaste familielid van den Zelfsbestuurder.

Wordt de Gouverneur ter plaatse weggenomen, dan worden tevens voeling en contact verbroken. Het Zelfbestuur van hoog tot laag trekt zich in zichzelve terug.

Het is wegens deze zelfde reden, dat ook de meer geopperde idee, beide Gouverneurs, instede van één, op te heffen en de Javasche Vorstenlanden en bloc te brengen onder den Gouverneur van Midden-Java, dient te worden verworpen. Ook dat zou degradatie en in nog sterker mate verbreking van contact en goede verstandhouding zijn. Aangeteekend zij hierbij, dat alle vier

Zelfbestuurders sedert kort het praedicaat van „Hoogheid", de Soesoehoenan zelfs van „vorstelijke Hoogheid" voeren, terwijl dezen tevens het Grootkruis O.N.L., de hoogste Nederlandsche Koninklijke onderscheiding, werd verleend.

Men taste niet, terwille van eenige duizenden guldens bezuiging per jaar —, zoo al bezuinigd wordt daarmede —, op onherstelbare wijze het instituut aan van het Javasche Zelfbestuur, het instituut, dat een der meest hechte pijlers van het Nederlandsche gezag niet alleen over de Vorstenlanden, maar integraal over geheel Java uitmaakt.

De *N. Soer. Ct.* wist te melden:

„De minister heeft zich vereenigd met de hoofdzaken van de voorstellen voor de bestuurshervorming in de Vorstenlanden. Een begin van uitvoering zal daaraan worden gegeven na het aftreden van de gouverneurs der Vorstenlanden.

Het schijnt vrij zeker, dat de heer H. H. de Cock, resident van Soerabaja, in de plaats van den heer Gesseler Verschuir zal worden benoemd en met de uitvoering der bestuurshervorming voor de geheele Vorstenlanden zal worden belast.

De regeering heeft nog steeds geen beslissing genomen i.z. de wijze, waarop in de naaste toekomst het Binnenlandsch Bestuur over de beide Vorstenlanden zal worden uitgeoefend.

Vast staat, dat er een éénhoofdig bestuur komt, waarbij de heer H. H. de Cock, thans resident ter beschikking van den gouverneur van Oost-Java te Soerabaja, de leiding krijgt. Met welken titel (gouverneur, regeerings-commissaris als anderszins) is eveneens nog niet vastgesteld, terwijl evenmin is uitgemaakt, waar hij zijn standplaats zal hebben. Evenmin is te zeggen, of één der beide hoofdsteden der Vorstenlanden de zetel wordt van (b.v.) een luitenant-gouverneur. Niemand gelooft, dat eene bevredigende oplossing zal worden verkregen. Vandaar ook, dat beslissingen terzake zoo lang uitblijven."

BUITENLAND.

LIBERIA EN DE VOLKENBOND.

Den 26 Aug. kon men een mededeeling in de bladen vinden, die niet door duidelijkheid uitmuntte. Of begrijpt men dadelijk de beteekenis van het volgend bericht?

„De regeering van Liberia heeft vandaag het Volkenbondssecretariaat doen weten, dat zij in principe het plan aanneemt, dat door de raadscommissie van den V.B. is opgesteld voor de financieele, administratieve en hygiënische maatregelen, die in Liberia met hulp van den Volkenbond doorgevoerd zouden moeten worden ten einde de slavernij aldaar geheel uit te bannen. Het Liberiaansche parlement stelde nog enkele wijzigingen voor, die eerst later bekend gemaakt zullen worden.

In herinnering wordt gebracht, dat de samenstelling van dit plan in de speciale raadscommissie tot groote moeilijkheden aanleiding heeft gegeven, aangezien Liberia in de eerste plaats bevreesd was voor inbreuk op zijn souvereine rechten en verder beweerde, de buitenlandsche deskundigen, die onder leiding van de Volkenbondscommissie de uitvoering van de aanbevolen maatregelen zou moeten leiden, niet te kunnen betalen. Aan den anderen kant gaven de wijzigingen, die volgens de commissie aangebracht moesten worden in de contracten met de Firestone Comp. en met de American Finance Corporation, tot lange discussies aanleiding. De V.B.-raad beval nu dit reconstructieplan in zijn laatste zitting aan."

Wij meenen, dat voor het geheugen van menigen lezer een nadere opfrissching welkom kan zijn.

Omtrent een eeuw geleden meenden goedgezinde Amerikanen een menschlievend werk te doen door de negers, die in den slaventijd uit Afrika naar de Vereenigde Staten waren overgebracht, gelegenheid te geven desgewenscht naar het zwarte werelddeel terug te keeren. Men koos en kreeg een gedeelte der Guineekusten in W.-Afrika ter beschikking. Daar heen werden de zwarte kolonisten gebracht, die zulks verlangden. Hun land

kreeg den sprekenden naam „Liberia"; zij werden financieel gesteund om op dreef te kunnen komen. Maar de oorspronkelijke bewoners van de Peperkust zagen de vreemdelingen niet gaarne komen. Van den aanvang af zette zich een vijandige gezindheid tusschen die bewoners en de Amerikaansche Liberianen. Omtrent het midden van de vorige eeuw achtten de verspreide nieuwe gemeenschappen het oogenblik gekomen om een „nationale gemeenschap", een republiek, te vormen. Zij namen de constitutie der Ver. Staten van N.-Amerika tot voorbeeld. Een president, een kamer van vertegenwoordigers, een senaat. Wetgevende, uitvoerende, rechterlijke macht. Dit alles echter voor de geïmporteerde onderdanen, die zich tot heerschers maakten over de inboorlingen. De geest van den tijd bracht mee, dat men dit alles in het buitenland als iets heel moois ging beschouwen. De negerrepubliek werd gaarne erkend.

Aanvankelijk leek alles nog al goed te gaan. Althans men hoorde niet veel ten nadeele van den jongen staat. Inderdaad sukkelde deze echter van den aanvang af met zijn financiën, heerschten in het binnenland zeer bedroevende toestanden en werd er met het begrip recht op de meest willekeurige wijze omgesprongen. Hierop nu is onlangs de aandacht op zoodanige wijze gevestigd, dat de Volkenbond, waarvan Liberia lid is, zich ermede is gaan bemoeien, en de Ver. Staten hebben hun medewerking verleend om den waren toestand te leeren kennen en de misstanden te doen verdwijnen.

John King, de president der republiek, hield zich eerst groot tegenover de beschuldigingen, hij verzocht zelf aan den V.B. om een onderzoek door een internationale commissie, doch tevens om financieelen steun, daar hij het gebrek aan middelen als de oorzaak van bestaande misstanden noemde.

De te Genève benoemde commissie stond onder Dr. Christy als voorzitter. Zij begaf zich naar Monrovia, Liberia's hoofdstad. Daar werd haar volle medewerking toegezegd. In werkelijkheid stuitte zij echter op onwil en groote tegenwerking. Het rapport, dat zij uitbracht, was fnuikend voor hen, die de leiding der zaken hadden in de republiek.

Bestond de slavernij niet in den vorm van verkoop van menschen, feitelijk was zij toch nog ten volle in gebruik. Lijfeigenschap, pandelingschap, ter schuldafdoening, in leengebruik. Levering van niet-vrijwillige werkkrachten, die onder politietoezicht naar Fernando-Po (Portugeesch) en Gaboen (Fransch) verscheept werden. Hooge functionnarissen der republiek maakten op hun bezittingen gebruik van gedwongen arbeid zonder

loon. In de rapporten kwam vooral de vice-president, de heer Yancy, er slecht af.

Een z.g.n. Grens-macht trad tegen de oorspronkelijke bevolking als dwang- en bestraffingsmiddel op en daarbij werd niets en niemand ontzien wanneer een bevolen maatregel ten uitvoer moest worden gelegd.

Van een overzichtelijk financieren der staatsmiddelen was geen spoor aanwezig.

President, vice-president en ministers begrepen heen te moeten gaan. Maar spoedig daarna vernam men, dat de waardigheidsbekleeders, welke in hun plaats getreden waren, zich de gevoelige bestraffing van een stam, die aan de commissie van onderzoek vele gegevens had verschaft, tot eerste taak had gesteld. De regeering te Monrovia ontkende dit niet, maar zij eischte voor zich het recht op binnenlandsche wanorde te onderdrukken, zooals zij dit zelf noodig acht.

In overeenstemming met de regeering wees de V.B. een speciale commissie aan tot steun van het Liberiaansche kabinet, een deskundige voor het algemeen bestuur, een voor de financiën, een voor de hygiëne.[1]).

Alle verder uitgebrachte rapporten hebben de dringende noodzakelijkheid bevestigd om de ongelukkige oorspronkelijke bevolking te onttrekken aan de willekeur van haar wreede overheerschers. De voorstellen strekken dan ook tot verdeeling van het binnenland in drie provincies, die elk een buitenlander tot chef en tot sous-chef zullen krijgen.

Ook voor de algemeene gezondheidsverzorging is een regeling ontworpen, die, met den dienst der hospitalen, onder hoofdleiding van buitenlanders zal komen.

Voor de financieele-regeling had de republiek zich al eerder tot Amerika gewend. In 1925 liet de Plantersvereeniging Firestone Comp. zich vinden voor een contract met het Kabinet van Monrovia, berustend op de levering van rubber. Door haar bemiddeling stond de American Finance Corporation een leening van 5 millioen doll. toe, op bepaalde waarborgen. Het eerste deel van deze leening werd 1 Sept. 1926 gestort. Maar voor de storting van het tweede gedeelte is overeengekomen, dat de douane-inkomsten een zeker bedrag moeten bereiken, en in de tegenwoordige omstandigheden kan hiervan zelfs geen sprake zijn. Hierdoor kan Liberia niet beschikken over de 2.800.000 doll., waarop het nog gerekend had. Er moesten dus wijzigingen worden gebracht in de

---

[1]) Documenten van den V.B. C 485 en 486, VII 1932. „La Dépêche Coloniale" 20—23 Augustus. Het „Koloniaal Wkbl." 8 September.

aanvankelijk opgestelde overeenkomsten. Hiervoor schijnt, volgens opgemeld bericht, een goede oplossing gevonden te zijn.

De regeering van Liberia heeft haar instemming betuigd met de voorstellen van de commissie voor de financieele, administratieve en hygiënische maatregelen.

Naar 't zich liet aanzien, was de V.B., in samenwerking met de regeering der Ver. Staten, er in geslaagd een oplossing te vinden waardoor de misstanden in Liberia, dank zij leiding van blanke zijde, zullen kunnen verdwijnen, terwijl de souvereiniteit van Liberia als staat toch onaangetast kan blijven — althans in theorie.

Wij namen het slot van de beschouwing van het *Kol. Wkbl.* over: „althans in theorie".

Nu bracht de *N. R. Ct.* nog een d.d. 16 September uit Genève verzonden correspondentie, waaruit blijkt, dat het in theorie eerbiedigen van Liberia's souvereiniteit voor de regeering der Vereenigde Staten nog te veel schijnt te zijn. De correspondent meldde althans:

„De technische hulpverleening door den Volkenbond, in samenwerking met de Ver. Staten, aan de regeering van Liberia, een probleem, dat sedert de enquête naar de slavernij in dat land regelmatig op de agenda van den Volkenbondsraad heeft gestaan en waarmede zich een speciale raadscommissie onder voorzitterschap van Lord Cecil bezig houdt, schijnt nog steeds niet geregeld te zijn. De commissie had gehoopt maatregelen tot uitvoering van de door haar opgestelde plannen aan den raad in zijn aanstaande zitting te kunnen voorleggen, nu de regeering van Liberia eenige weken geleden had aangekondigd, dat zij het plan in principe goedkeurde. De wetgevende macht in Liberia heeft hierna nog eens wijziging noodig geacht inzake de bevoegdheden der buitenlandsche deskundigen. De Amerikaansche regeering, die bij de aanneming van het plan door de commissie reeds bezwaren had gemaakt en verklaard had, dat wil men tot doeltreffende verbetering in de administratie komen, aan de internationale deskundigen zoo groot mogelijke autoriteit gegeven moet worden, heeft vandaag den secretaris-generaal van den Volkenbond medegedeeld, dat het door de wijzigingen van Liberia nog meer verzwakte plan niet zal kunnen worden aangenomen en dus ook niet aan de American Finance Corporation kan voorgelegd worden als basis voor vermindering van de tegenwoordige rechten in Liberia."

Zoo lijkt alles weer op losse schroeven te staan. De Ver. St. hebben doen uitkomen, dat zij 't niet noodig vinden zich veel om de souvereiniteit van Liberia te bekommeren. Maar de V.B. kan in de besnoeiing van de souvereine rechten van een zijner leden niet te ver gaan, een dergelijk optreden zou ingaan tegen 't wezen van den V.B. zelf, anderzijds kan hij misstanden, als in Liberia bestaan, niet laten voortwoekeren. De V.B. maakt in menig opzicht een moeilijken tijd door, het Liberia vraagstuk behoort tot die waarvoor hij meermalen gemeend heeft de oplossing gevonden te hebben, doch waarvoor hem dit toch maar niet wil gelukken. Nu moeten de inzichten der regeeringen van Liberia en van de Ver. Staten weer nader tot elkander gebracht worden.

Hieraan voegen wij toe, dat de Volkenbond, als hij zich er toe wil zetten de slavernij uit te roeien in de staten, die als lid tot den V.B. zijn toegelaten, ook andere regeeringen tot haar plicht heeft te brengen. Wij herinneren slechts aan een 8—9 Juni j.l. door de *Daily Herald* gepubliceerd rapport over Abessinië, van Lord Burton, die zoo juist vandaar was teruggekeerd, waarin deze verklaart, dat de slavenhandel in dat land snel toeneemt en dat slavenhandelaren uit Abessinië herhaaldelijk strooptochten ondernemen in Britsch Soedan. Onlangs werden bij een dergelijken strooptocht 27 mannen gedood, terwijl 27 vrouwen en 52 kinderen als slaven werden meegevoerd.

Lord Burton raamt het aantal personen, dat in de laatste paar maanden tot slavernij gedwongen werd, op minstens 40.000.

Indien dergelijke beweringen bezijden de waarheid zijn, dan kome de V.B. er tegen op, voor de eer van zijn lid, Abessinië. Maar van een dergelijke tegenspraak is ons niets bekend, en de beschuldiging schijnt de eer van het Afrikaansche keizerrijk niet te na te komen.

ONDERWIJS IN ITALIAANSCH NOORD-AFRIKA.

Het Vaderland van 30 Aug. gaf een correspondentie uit Rome, over dit onderwerp.

Het is bekend hoe na de eerste, schijnbare, onderwerping der inheemsche bevolking de Italiaansche regeering aangetast werd door sentimenteelen vertroetelingsgeest en aan Lybië „statuten" gaf, die een idyllische samenleving en een zelfstandige ontwikkeling op kosten van het nieuwe vaderland veronderstelden.

In dien tijd achtte men het mogelijk het Arabisch als voertaal van het onderwijs te gebruiken en wilde men in de scholen als

onderwijzend personeel leerkrachten gebruiken, die door het ministerie van Buitenlandsche Zaken naar de streken werden gezonden, waar talrijke Italiaansche „kolonies" wonen.

Men hoefde geen fraai figuur te slaan tegenover andere Westersche naties en beperkte dus het honorarium tot het strikte minimum. Geen wonder, dat de bevoorrechten zich niet vinden lieten voor de degradaties. De absoluut onontbeerlijke leerkrachten moesten dus aangevuld worden uit ter plaatse beschikbare personen. In 1920 probeerde men het een koloniaal onderwijzerscorps te vormen, maar het resultaat stelde hevig te leur.

Sinds 1924 — toen had het nieuwe regeeringsstelsel het denkbeeld van een andere onderwijstaal dan het Italiaansch laten varen — zendt men naar de kolonie als „voortreffelijk" bekend staande leerkrachten van het moederland, bezoldigt ze beter, maar zendt ze ook zonder erbarmen terug, wanneer ze niet voldoen. Eerst schijnt men er toch niet in geslaagd te zijn voldoende onderwijzers ook voor de inlandsche bevolking te vinden (die was trouwens goeddeels nog volstrekt niet onderworpen) en pas in 1928 werd voor alle onderwijsinrichtingen het Italiaansch verplicht gesteld. Sindsdien bestaat ongeveer het volgende systeem.

De volksschool voor jongens — zonder leerplicht, die in verreweg de meeste streken onmogelijk in te voeren zou zijn — heeft een leergang van drie jaar; in eenigszins belangrijke plaatsen kan hieraan nog een aanvullingscursus van twee jaar toegevoegd worden. In beide gevallen worden alleen de godsdienst en de moraal in het Arabisch onderwezen.

Naast de jongensscholen bestaan er ook voor meisjes, waar „algemeene ontwikkeling" en vrouwelijke handwerken onderwezen worden. De speciale Koranscholen zijn niet in het stelsel opgenomen maar worden natuurlijk wel gesurveilleerd. Vroeger waren er te Bengasi en te Derna middelbare Arabische scholen, maar deze hief de Italiaansche regeering op, eenerzijds omdat ze overtuigd is, dat de door haar in de driejarige volksschool verschafte ontwikkeling voorloopig voor de inheemsche bevolking ruim voldoende geacht kan worden, anderszijds daar ze er niets op tegen heeft, dat de weinige zonen van notabelen, die behoefte zouden meenen te voelen aan hoogere beschaving, de scholen bezoeken, die voor de Italianen ingericht zijn.

Een moeilijk punt, tot nog toe onopgelost gebleven, is de opleiding van de godsdienstonderwijzers en de Arabische rechters en bestuurders, de moefti's en kadi's. Tot 1928 achtte men een bewijs van geschiktheid van de Egyptische Mohammedaansche Universiteit of van een van de hoogescholen in Tunis voldoende

en nam men de candidaten een tijdje op proef. Maar de Egyptische en Tuneesche leeraren entten de studenten in met te zuiver Muzelmansche idealen om ze tot trouwe onderdanen te maken. Daarom verkoos men voorloopig af te zien van die akten en eventueele aspiranten een examen af te nemen in afwachting van de stichting van eigen hoogescholen. Gelijke toestanden bestaan ook ten opzichte van de inlandsche onderwijzers. Zij moeten een proeftijd van drie jaar doormaken voor ze definitief benoemd worden.

Op het oogenblik bestaan er in Tripolitanië 34 volksscholen met 112 klassen, enkele zelfs in zeer ver verwijderde oasen, zooals die der Beni Melid en van Gadames. Het aantal leerlingen bedraagt 3500, dat der onderwijzers 94, de helft inlandsch, de andere Italiaansch. In de pas onderworpen Cirenaica vindt men reeds 22 scholen met 65 klassen en 1548 leerlingen. Van de onderwijzers daar zijn 25 Italiaan, 21 inlander.

Meisjesscholen zijn er veel minder; aan de opvoeding van de vrouw wordt door de Mohammedaansche bevolking nog weinig waarde gehecht: in Tripolitanië echter zijn twee meisjesscholen met twaalf klassen en 469 leerlingen, twaalf Italiaansche en vijf inlandsche onderwijzeressen, in Cirenaica ook twee met tien klassen en 182 leerlingen onder vier Italiaansche en drie inheemsche onderwijskrachten.

Het schoolbezoek kan natuurlijk met dat in beschaafder landen niet vergeleken worden: het omvat in Tripolitanië slechts 1,12 percent der bevolking, in de Cirenaica, 1,26 percent, maar als men nadenkt over de kolossale vertrooiing der dorpen, den korten tijd sedert de schepping van geregelde toestanden en den weinigen lust voor studie, die de Afrikaansche „Arabieren" kenmerkt, mag men toch al blij zijn met het bereikte. Of het Italiaansch op den duur het inheemsche dialect geheel verdrijven zal is niet zeker, gezien de nabijheid van Tunis en Egypte, maar waarschijnlijk is het wel daar de bevolking zelf der kolonie nooit een litteraire taal bezeten heeft.

Wij nemen deze correspondentie niet over als een aanbeveling ter navolging. Nederland heeft een eigen ondervinding in Indië ter leering. Italië hoopt van Lybië een overzeesche provincie te kunnen maken, zooals Algerië voor Frankrijk is.

HET NIEUWE KONINKRIJK SAOEDIË.

Ook in onzen tijd bestaat de figuur nog van den gelukkigen avonturier, die het tot koning weet te brengen. Ibn Saoed is wel niet als gewoon burgerman geboren, maar op zijn 20e jaar was hij toch niet meer dan een van de loten van een geslacht, dat heerschers heeft gegeven aan een kleinen staat aan de Golf van Perzië. Zijn voorouders waren in grooter aanzien geweest. Hiertoe hadden zelfs sultans van Nedzjd behoord. Dit bracht den jongen man op de gedachte er op uit te trekken, om de verloren glorie te herwinnen. Aanvankelijk met 25 ruiters de woestijn ingegaan, slaagde hij — om kort te gaan — na vele wederwaardigheden er ten slotte in zich tot sultan van Nedzjd te doen uitroepen. Nedzjd beslaat het grootste gedeelte van het uitgestrekte binnenland van Arabië. Meerendeels steppen en woestijn grenst het ten westen aan Hedzjas, het land, dat zich langs de kusten van de Roode Zee uitstrekt, en waarin de heilige steden van den Islam, Mekka en Medina, liggen.

Koning van Hedzjas was Emir Hoessein, die tijdens den grooten oorlog de zijde van de entente koos, zich los maakte van de Turksche overheersching en na het intreden van den vrede droomde van de stichting van een grooter Arabisch rijk. Engeland steunde hem eerst in deze gedachte. Zoo werden twee zoons van Hoessein tot regeerende vorsten van de buurstaten Irak en Transjordanië gemaakt. Maar Hoessein bleek niet de man te zijn, die Engeland meende in hem te kunnen zien. Hij verbruidde het bij zijn onderdanen, èn bij Engeland.

Tot degenen, die tegen hem ingingen behoorde ook Ibn Saoed, de vorst van Nedzjd. Deze was niet alleen politiek hoofd, maar, zooals dit in mohamedaansche landen 't geval is, ook godsdienstig hoofd over zijn volk. In zijn land had de orthodoxe secte der Wahabieten veel invloed. Hij wist hun ijver nog aan teh wakkeren. Zoo zeiden zij zich de roeping toe over het heilige land te heerschen.

Ook nu weer kort gaande, vermelden wij, dat hij ook hierin is geslaagd. In 1924 en '25 heeft hij oorlog gevoerd met Hoessein, wiens krijgsmacht niet tegen de fanatieke bestrijders bestand bleek en die geen hulp van Engeland kreeg. Ibn Saoed vermeesterde Mekka en Medina. Hoessein werd verdreven. Hij is ten vorigen jare in ballingschap overleden. Ibn Saoed liet zich als koning kronen.

Hij voert de teugels van het bewind met krachtige hand. De vrees voor te ver doorgedreven orthodoxe opvatingen heeft hij weten te niet te doen. Ook het buitenland beschouwt zijn regee-

ring als een zegen voor Arabië. Houdt hij zich eenerzijds zoo verwijderd van de buitenwereld, dat de Wahabitische hoofdstad Riad verboden terrein blijft voor Europeanen, anderzijds zoekt hij omgang en aanraking met den vreemde en het moderne.

Het spreekt wel van zelf, dat niet elk en ieder vrede had met de opkomst van den Wahabietenvorst. De hoofden, die Ibn Saoed niet goed gezind waren weken uit naar het Sinaïschiereiland, op Egyptisch gebied. Ook leden van enkele stammen trokken daarheen. In het begin van dit jaar werden deze uitgewekenen gesignaleerd in het gebied van Nedzjd, dat aan Transjordanië grenst. Blijkbaar had Abdullah, de vorst van Transjordanië, den doortocht door zijn gebied toegelaten. Niet onwaarschijnlijk heeft hij de beweging zelfs gaarne begunstigd.

Als hoofdpersoon trad hier tegen Ibn Saoed op cheik Ibn Rifarda. De koning heeft deze verzetsbeweging rijp laten worden. Door dit talmen heeft Ibn Rifarda zich inderdaad gaan verbeelden, dat de vorst hem niet durfde aan te pakken. In den lande waren er ook vrij velen, die deze meening gingen deelen. Inderdaad was Ibn Saoed slechts voor één zaak beducht, namelijk, dat de bijeen gekomen vijandelijke krijgers weer zouden uitwijken, waardoor hij niet met hen zou kunnen afrekenen.

Toen hij het oogenblik gekomen achtte om de goed voorbereide operatie door te zetten, verzamelde zich Vrijdag 29 Juli de strijdmacht tot een omsingelende manoeuvre bij Gebel Shau en Dhaba, een stranddorp. Een flotille bewaakte de Arabische kust. Ibn Rifada viel den volgenden dag, afgemaakt met een 400-tal van zijn volgelingen, onder welke ook twee zijner zoons. Genade werd niet gegeven.

De overwinning zal een waarschuwing zijn voor allen, die in het land nog neiging mochten hebben gevoeld om iets tegen den machtigen heerscher, bij genade van Allah te ondernemen.

Volgens het jongste bericht uit Djeddah heeft Ibn Saoed, die voluit Abd el Aziz ibn Abdal Rahmân Feisal aal Saoed heet en zich de IIIe noemt, nu het besluit genomen om het sultanaat Nedzjd en het koninkrijk Hedzjas, onder één naam samen te vatten als het koninkrijk Saoedië, aldus geheeten naar de dynastie, die hij er ten troon gebracht heeft.

Naar het zich laat aanzien is hier een krachtig Arabisch rijk gesticht, een gebeurtenis, van vèrstrekkende beteekenis voor alle over den aardbodem verspreide islamieten, en voor alle regeeringen die mohammedaansche onderdanen hebben. In hoever met het nieuwe koninkrijk een toestand van blijvenden aard geschapen is, hangt in groote mate hiervan af hoe Ibn Saoed's eventueelen opvolger als regeerder zal zijn.

Wij brengen hier even in herinnering, dat de verhouding tusschen Ibn Saoed en Faisal, koning van Irak, de andere zoon van den verdreven en sedert overleden koning Hoessein, uitstekend is geworden. De vorsten hebben elkander ontmoet bij een speciaal hiervoor belegde samenkomst aan boord van een daarvoor bestemd Engelsch oorlogsschip, in de Golf van Perzië. En toen de zoon van Ibn Saoed, die ook Faisal heet, en zijn vermoedelijken opvolger is, in opdracht van zijn vader de staatshoofden bezocht van landen, die zijn regeering erkend hebben, kwam ook de koning van Irak aan de beurt, de ontvangt te Bagdad was een glanspunt in de reis.

Zal Abdullah nu verstandig worden en het voorbeeld van zijn broeder koning Faisal volgen?

G. L. ANGOULVANT.

In den nacht van 15 op 16 October is te Parijs plotseling overleden de oud-gouverneur-generaal Gabriel Louis Angoulvant.

Midden in den oorlog in 1917, deed de regeering van Clemenceau een beroep op dezen man om de toekomst der koloniën in Afrika ter hand te nemen. Angoulvant — zoo releveerde het *Alg. Hbl.* — had toen reeds zijn sporen verdiend in Inde Française en aan de Ivoorkust, welk laatste gebied hij gedurende zeven jaren bestuurde.

Na den oorlog ging Angoulvant in de politiek, in 1919 en 1924 werd hij gekozen tot afgevaardigde voor Inde Française. Gedurende zijn laatste mandaat werd hij benoemd tot commissaris-generaal der koloniale tentoonstelling te Vincennes, welk ambt hij in 1928 moest neerleggen in verband met de wet betreffende het onvereenigbaar zijn van ambten.

Drie jaar geleden maakte de heer Angoulvant een studiereis naar Indochina en het Verre Oosten.

Voor Nederland en ons Indië is van bijzonder belang de reis, die hij in 1924 ondernam naar Java en Sumatra, als studie voor een groot werk over Nederlandsch-Indië.

Angoulvant's boek: „Les Indes Néerlandaises, leur rôle dans l'économie internationale" verscheen in 1926. In twee kloeke deelen. Edouard Herriot, toen voorzitter van de Kamer van Afgevaardigden, schreef de voorrede. Het werk was zeer gedocumenteerd en literair van hoog gehalte, droeg krachtig er toe bij om het groote internationale publiek meer bekend te maken met de Nederlandsche kolonie en hare beteekenis voor het groote internationale economische verkeer. Interessant waren vooral ook de vergelijkingen tusschen de Nederlandsche en Fransche koloniale systemen.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

DE REGEERING WIL DE TEXTIEL-NIJVERHEID STEUNEN.

Vermindering van de uitgaven ook voor de textiel-nijverheid acht de Indische regeering onder de huidige financieele omstandigheden onvermijdelijk, zegt de Ind. reg. in de M. v. A. op de Landbouwbegrooting. Dit onderdeel is evenwel zooveel mogelijk gespaard, juist met het oog op de sterk toegenomen belangstelling, die van de zijde der bevolking voor de weverij aan den dag wordt gelegd. Tot de bijzondere maatregelen, die ter verbetering der voorlichting van dezen tak van nijverheid zijn of zullen worden genomen, behoort de vestiging van een filiaal der textielinrichting te Djocjakarta en de vestiging van een zoodanig filiaal in het gewest Celebes en Onderhoorigheden voor welk laatste plan binnenkort gelden zullen worden aangevraagd.

De prijs van de garens is ongetwijfeld een factor van beteekenis voor de ontwikkeling der weefnijverheid hier in Indië. Daaraan is en wordt dan ook steeds alle aandacht geschonken. Op de prijsdaling der buitenlandsche textielgoederen kan de regeering evenwel geen invloed uitoefenen. Inderdaad zou, wanneer een groote uitbreiding der katoencultuur binnenslands mogelijk en rendabel zou zijn, ook deze van grooten invloed kunnen zijn op de ontwikkeling der textielindustrie in Nederlandsch-Indië, indien althans de bijzondere moeilijkheden, die het tropisch klimaat hier te lande voor de verspinning biedt, te overwinnen zijn. De landbouwvoorlichtingsdienst heeft reeds sedert geruimen tijd aan de bevordering der katoencultuur pogingen gewijd, maar de vooruitzichten dezer cultuur zijn hier niet gunstig gebleken. De vestiging van textielfabrieken hier te lande, wordt ook door de regeering gewenscht, aangezien deze tak van industrie tot de economische ontwikkeling van N.-I. kan bijdragen en aan vele personen werkgelegenheid zou verschaffen. Voor de Inlandsche weefnijverheid zou daarnaast een eigen plaats blijven bestaan voor die textielgoederen, die naar den aard zich leenen tot aanmaak in kleine bedrijven.

VOORZIEN IN EIGEN BEHOEFTEN.

Een artikel in de *Java-Bode* van 28 Juli geeft de volgende beschouwing.

De vraag mag gesteld worden of de Indische Regeering wel voortvarend genoeg is bij haar pogingen om de Indische productie meer te differentieëren en te stimuleeren tot nieuwe bestaansmiddelen. Zeer dikwijls hoort men op deze vraag het antwoord, dat zoodra in eenig object wezenlijke mogelijkheden aanwezig zijn, deze vanzelf de ondernemers tot zich trekken. Deze meening is echter in dezen tijd van ontbrekend vertrouwen, niet juist. Het gevolg van een en ander is geweest, dat de overheidswerkzaamheid steeds incidenteel is gebleven.

Onder het bewind van Gouverneur-Generaal van Limburg Stirum werden breed opgezette plannen ontworpen voor een inlandsche nijverheid. De uitvoering van deze plannen bleef tijdens de bezuinigingsperiode van Mr. D. Fock echter beperkt tot de weefnijverheid en het Keramisch laboratorium, waarvan alleen eerstgenoemde practische resultaten van belang heeft opgeleverd.

Waar nu de bevordering van de weefnijverheid aansluiting vindt in het swadeshistreven van enkele bevolkingsgroepen is de verwachting gewettigd, dat op dit gebied een huisnijverheid van beteekenis zal kunnen ontstaan. Daartoe zal noodig zijn een algeheele vrijstelling van het invoerrecht op garens.

Maar wat gebeurt er verder? Men verneemt iets van textielpogingen op groote schaal. Het bericht als zou van Japansche zijde een complete machine-installatie naar Semarang zijn aangevoerd, voor een aldaar te openen textielfabriek, is echter onjuist. Het betrof hier een klein aantal oude Japansche weefgetouwen, terwijl de Japansche ondernemer inmiddels failliet verklaard is en de machines zich nog in den goedang bevinden.

Een ontijdige publicatie meldde verder iets van plannen, welke bij Internatio bestaan, doch nog slechts een experimenteel karakter dragen.

Naar onze stellige overtuiging bestaat er in Indië wel degelijk plaats voor talrijke takken van industrie, zoowel in den vorm van een Westersch bedrijf als van een inlandsche huisnijverheid. Doch daarbij kan overheidssteun niet gemist worden. Dat daarbij zeker risico wordt geloopen is onvermijdelijk. Doch terwijl hier in Indië in het algemeen het denkbeeld wordt afgewezen om kunstmatig Nederland's aandeel op de Indische markt te bevorderen, moge wel bedacht worden, dat in Indië bitter weinig geschiedt om meer in eigen behoeften te kunnen voorzien.

Op dit gebied kan een voorbeeld genomen worden aan Japan. De geheele zaak komt tenslotte neer op het daar erkende beginsel hetwelk eigen producten en eigen fabrikaten, desnoods slechter en duurder, stelt boven ingevoerde.

Zoolang allerwegen steeds meer gestreefd wordt naar gesloten huisbouwingen, zal Indië dezen kant opmoeten. Het beroep op het nog bestaand export-excedent gaat niet op, aangezien in den teruggang van den import tenslotte een stilstand zal komen, terwijl de teruggang van den export voortgang kan hebben wegens steeds verdere afsluiting van afzetgebieden. In protectie zit voor dezen tijd dit speciaal voor Indië juiste beginsel, dat alle uitgaven, onkosten, loonen, kortom alle geld, behalve eventueele winst in het land blijft, welk voordeel mede in verband met de betalingsbalans thans verre opweegt tegen het nadeel het eigen product eventueel wat duurder te moeten betalen. Daarom zal Indië den weg op moeten, welke Japan heeft gewezen n.l. van krachtige doelmatige bevordering van de eigen productie ook op industrieel terrein. Daarbij zal zoowel vreemd als Nederlandsch kapitaal aangemoedigd moeten worden door het geven van steun van overheidswege. Nu Indië steeds meer voor zich zelf zal moeten zorgen lijkt formuleering en daarvoering dezer politiek noodig en gewenscht.

Aldus de *Java-Bode*.

DE INDISCHE ROUTE VAN DE K. L. M.

In den laatsten tijd wordt aandacht opgeroepen voor de wenschelijkheid van een hervorming van den dienst der K. L. M. tusschen Nederland en Indië. In ernstige betoogen wordt gepleit voor een verbinding Schiphol—Bandoeng in ongeveer 2½ dag, waarbij ook op het vliegen in de duisternis wordt gerekend. Hoewel hiervoor aan verandering en vernieuwing van de vliegmachines gedacht moet worden, wordt er toch zoodanige bezuiniging in gezien, dat daardoor, en daardoor alleen, de vaste verbinding Nederland—Indië door de lucht, houdbaar zal blijven.

Een vergadering van het „Comité Vliegtocht Nederland—Indië" heeft, onder voorzitterschap van generaal C. J. Snijders, dit plan-Asjes besproken. In zake de bepleite post-expresse-vliegdienst met het nieuwe Pander-vliegtuig stelde het comité zich op het standpunt, dat het alleen aan moreelen en daadwerkelijken steun kan denken, indien het welslagen op redelijke gronden als verzekerd mag worden beschouwd. De eerste voorwaarde hiertoe is, dat het vliegtuig gebouwd zij en dat blijke, dat

het de technische en aerodynamische eigenschappen bezit, welke door de ontwerpers eraan worden toegekend.

Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat deze beweging den heer Plesman, directeur der K. L. M., aanleiding heeft gegeven, de pers uit te noodigen te Schiphol een uiteenzetting te komen aanhooren van de lotgevaleln van het eerste jaar weekdienst Amsterdam—Batavia. Het was 29 September een jaar geleden, dat deze dienst werd geopend, in tegenwoordigheid van H. M. de Koningin, waarna 1 October het eerste vliegtuig vertrok.

Wij zullen het geschiedkundig overzicht niet weergeven, waarin alles wat de vloot, de bemanning, de route en haar organisatie, de dienstregeling, het vervoer van de post, passagiers en goederen en de tarieven betrof, met grafische voorstellingen, werd uiteengezet, maar wel vermelden wij wat de heer Plesman als belofte voor de naaste toekomst aanbood.

Een zeer belangrijke maatregel, die met den winterdienst op 1 November 1932 ingaat, is de *verlaging van het passagierstarief* Amsterdam—Batavia van *f* 2200 tot *f* 1750 met inbegrip van logies en voeding onderweg. De K. L. M. stelt zich voor met dit lagere tarief een ruimere klasse van reizigers te bereiken, voor welke de snelle en tevens belangwekkende overtocht groote voordeelen biedt.

Het vervoer van goederen bepaalde zich hoofdzakelijk tot het volgende: couranten, matrijzen, zakenpapieren, monsters van allerlei aard, drukwerk, kleeding, foto's, films, radiodeelen, technische artikelen, scheikundige voortbrengselen, medicamenten, broedeieren en goud.

Ook het *vrachttarief* wordt met 1 November 1932 aanzienlijk *verlaagd* en van *f* 17.50 per K.G. teruggebracht op *f* 12.50. Dit is vooral van waarde voor zendingen, wier gewicht grooter is dan 10 K.G. en die dus niet als postpakket kunnen worden verzonden.

Over de *plannen voor* 1933 zeide de directeur het volgende:

De K. L. M. blijft haar geheele aandacht vestigen op verbetering van den dienst. Deze verbetering beteekent in de eerste plaats versnelling, indien deze althans niet gaat ten koste van veiligheid en regelmaat. Versnelling moet gezocht worden in snellere vliegtuigen en langere vliegtijden. Aan eerstgenoemde wordt voortdurend aandacht besteed en het vraagstuk der snelheid is in doorloopende studie. Wat het laatste betreft, meent de directie, dat de bemannigen met de huidige vliegtijden aan de grens van het toelaatbare zijn gekomen en dat verhooging der vliegtijden alleen met uitbreiding van het boordpersoneel te verkrijgen is.

De K. L. M. staat op het standpunt, dat met den huidigen stand

der techniek en met de huidige organisatie geen versnelling met sprongen kan worden bereikt. Vergelijkt men echter den reisduur van zomer- en winterdienst van thans met dien van den 14-daagschen dienst, dan is reeds belangrijke versnelling bereikt. De 11 reisdagen in den zomer zijn gedaald tot 9, de 12 van den winter tot 10.

Mocht de K. L. M. er in slagen om samen met de K. N. I. L. M. de opdracht van tijdelijk vervoer der Australische post te verkrijgen, dan zou hiermede de kroon op het werk worden gezet en zouden de huidige groote vliegtuigen met 1000 K.G. laadvermogen juist voldoende zijn om dit postvervoer te bedienen. De exploitatie der Posterijen zou met dit vervoer stellig tot een gunstiger uitslag geraken.

Onderhandelingen over dit vervoer zijn gaande. Omtrent de kansen op welslagen kan nog niets worden medegedeeld, daar omtrent deze aangelegenheid de betreffende Regeeringen eerst uitspraak zullen doen, nadat een Australische interdepartementale commissie hieromtrent advies heeft uitgebracht.

In 1934 hoopt men de snelheid te kunnen opvoeren tot 230 K.M. en dan, door van 's morgens 4 (dus gedeeltelijk in het duister) tot 's middags 5 uur te vliegen, het traject Amsterdam—Batavia op 5 dagen te kunnen brengen. Aan 't vliegen 's nachts is voorloopig op deze zeer moeilijke over woestijnen gaande route niet te denken, want het zou een zeer kostbare en langdurige voorbereiding eischen. Trouwens proeven elders op meer gemakkelijke routes genomen, hebben hiervoor tot dusver hoogst matig voldaan.

Den 19 October bevatten de Nederlandsche dagbladen het volgend, niet-verblijdende bericht:

De federale interdepartementale commissie, die de voorstellen voor de luchtverbinding Australië—Engeland heeft onderzocht, heeft gerapporteerd tot afwijzing van het Nederlandsche aanbod om de luchtmail zonder subsidie te vervoeren. De commissie heeft een wijziging aanbevolen van het aanbod van de drie Australische maatschappijen om een verbinding tot stand te brengen, die aansluiting geeft op de diensten van Imperial Airways, hetzij te Singapore, hetzij te Karatsji.

OFFICIEELE TIJD VOOR INDIË VASTGESTELD.

Ned.-Indië heeft eindelijk een officieele tijd gekregen. Het heeft lang geduurd. Wel was in 1833 een internationale regeling

aangenomen, waarbij de wereld zou worden verdeeld in 24 zônes van 15 graden elk, maar Nederland had zich hier nimmer aan gestoord en Ned.-Indië evenmin. Er bestond een Amsterdamsche tijd, een Midden-Javatijd en sedert 1918 ook een Padangtijd. Ook Suriname en Curaçao hadden hun eigen tijd.

Nu waren die verschillende tijden wel niet gemakkelijk voor reizigers, maar de dagelijks af te leggen afstanden waren niet van dien aard, dat er veel last van werd ondervonden, totdat de K.N.I.L.M. haar werkzaamheden begon en het was de heer Nieuwenhuis, die pogingen aanwendde, om tot een enkelen tijd voor Java en voor een logischer regeling van de tijden te komen.

Hiertoe is thans besloten. Indië is verdeeld in 6 zônes, die elk onderling een half uur verschillen en bij de vaststelling, waarvan de bestaande grenzen zooveel mogelijk gevolgd zijn. De tijd in de verschillende zônes sluit zooveel mogelijk aan bij die in de nabijgelegen andere landen.

Java en Madoera, de Residentie Bali en Lombok, de Residentie Westerafd. van Borneo en de Residentie Zuider- en de Oosterafdeeling van Borneo 7 uur 30. De Residentie Benkoelen, de Residentie Lampongsche districten, de Residentie Palembang, de Residentie Djambi, de Residentie Riouw en Onderhoorigheden, de Residentie Bangka en Onderhoorigheden en de Assistent-Residentie Billiton, 7 uur en de Residentie Sumatra's Westkust, de Residentie Tapanoeli, het Gouvernement Oostkust van Sumatra en het Gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden, 6 uur 30 verschil met Greenwich.

FOSFAAT ONTDEKT IN ZUID-JAVA.

Eenige maanden geleden, aldus lezen wij in de *Mataram*, heeft de Mijnbouwdienst in de grotten van het kalkgebergte in Zuid Keboemen uitvoerige onderzoekingen ingesteld naar de aanwezigheid van de voor den landbouw hier te lande zoo kostelijke natuur-fosfaat. Het schijnt n.l., dat een mantri van genoemden dienst, die in deze streek geboren en getogen is, op een goeden dag, toen men sprak over het zoeken naar natuurfosfaat en daarvan enkele monsters aan het personeel werden getoond, zich herinnerde dat hij dergelijke stoffen had gezien in zijn eigen geboorteplaats. Een nader onderzoek volgde en dit moet hebben geleid tot een van de mooiste ontdekkingen op dit gebied, welke nog op Java totnutoe zijn gedaan. Het bleek n.l., dat zeer groote voorraden natuurfosfaat voorkomen in den bodem van de grotten

van genoemd kalkgebergte. Dat deze ontdekking niet eerder werd gedaan, wordt daaraan toegeschreven, dat de fosfaat daar aanwezig is in een voorkomen als hier nog niet bekend.

De ontdekking is vooral daarom van zooveel waarde, wijl de vindplaats niet alleen betrekkelijk dicht bij een spoorlijn, maar bovendien niet ver van een der beste havens van Java is gelegen, en ook eenigermate centraal ten opzichte van Java zelf. Bij informatie te Bandoeng bleek, dat de gevonden natuurfosfaat — in laag-dikte afwisselend van een paar meters tot een meter of zeven — door den Mijnbouw-dienst wordt geraamd op een hoeveelheid van 200.000 tons. Deze voorraad is voldoende voor het opzetten van een superfosfaatfabriek van bescheiden afmetingen te Tjilatjap; die plaats stelt de fabrieken in de gelegenheid eventueel ook natuur-fosfaat te verwerken welke overzee daarheen kan worden aangevoerd, b.v. uit Christmas Island of uit de buitenbezittingen (het schijnt, dat men in de Molukken ook uitnemende fosfaat moet hebben aangetroffen). Voor vervaardiging van superfosfaat is evenwel zwavelzuur noodig; deze zwavelzuurbereiding zou dan een van de nevenbedrijven kunnen worden van de superfosfaatfabriek te Tjilatjap. De zwavel daartoe kan gemakkelijk en niet te duur derwaarts worden aangevoerd van vulkanen in de Preanger.

Een tweede neven-bedrijf, dat in de lijn van een dergelijke fabriek ligt, is dan natuurlijk de vervaardiging van soda. En zelfs wordt de mogelijkheid geopperd van het mettertijd vestigen van een ceramiek- en glas-industrie; het schijnt dat de grondstoffen voor vervaardiging van glas ook hier zijn aangetroffen. Maar het spreekt vanzelf, dat dit alles voor een groot deel afhangt van de marktprijzen en van de tarieven-politiek.

Intusschen is de regeering reeds in kennis gesteld met deze industrialisatie-mogelijkheden. Het is nu maar te hopen, dat men den weg vrijlaat aan particuliere ondernemers en dat den belastingbetalers niet een nieuw gouvernementsbedrijf op den rug wordt geladen.

Naar verluidt, zou voor de nieuwe Tjilatjapsche superfosfaatfabriek met neven-bedrijven, een kapitaal van ongeveer 1½ millioen gulden noodig zijn.

Indien er iets van mocht doorgaan, en Tjilatjap een grooten uitvoer krijgt, zal deze natuurlijke haven van Java een concurrent van beteekenis kunnen worden voor Semarang.

Op het bovenstaande werd in het *Alg. Ind. Dgbl.* aangeteekend, dat deze ontdekking geheel niet toevallig is geschied, doch beschouwd moet worden als een uitvloeisel van de reeds geruimen

tijd geleden aangevangen opsporingen naar fosfaten in Midden-Java, vooral ten behoeve van de eigen kunstmest-voorziening voor de Javaansche cultures. De nieuwste „ontdekkingen", waarover „Mataram" rept, zijn dus een uitvloeisel van de reeds sinds geruimen tijd gaande onderzoekingen, waarbij het voornemen om zoo mogelijk te komen tot de stichting eener superfosfaatfabriek op den voorgrond stond.

NIEUWE GOUDVELDEN IN KENYA.

Aan het eind van het vorige jaar zijn in Kenya, zoo lezen wij, in de streek van Kakamega, belangrijke goudvelden ontdekt. Sir Albert Kitson, een bekend geoloog, kreeg van de regeering opdracht een onderzoek in te stellen. Zijn rapport is thans gepubliceerd. Men verwacht, dat dit de inleiding is tot het openstellen van de nieuwe goudstreek. Bij het volgen van alluviale formaties is men gestuit op tal van kwartslagen. Volgens Kitson zal bij een intensief onderzoek over een uitgebreid gebied nog veel meer goud in den bodem aangetroffen worden. De goudlagen vereischen echter een verdere uitgraving dan tot dusver aldaar geschied is. Volgens hem bestaat er aanleiding om te verwachten, dat zich hier een belangrijke mijnindustrie zal ontwikkelen.

VARIA.

DE POENALE SANCTIE BUITEN WERKING.

De officieele *Javasche Courant* bevat een uittreksel uit de beschikking van het hoofd van het Kantoor van Arbeid, welke inhoudt, dat aangezien de directies van 61 met name genoemde ondernemingen ter Sumatra's Oostkust uitdrukkelijk hebben verklaard ten aanzien van de op de ondernemingen werkzaam zijnde arbeiders geen gebruik meer te zullen maken van het klachtrecht en van het recht tot terugbrengen met den sterken arm, besloten is bekend te maken, dat op de arbeiders, werkzaam bij die ondernemingen, de poenale sanctie niet meer van toepassing is.

HAVEN VAN PRIOK, AANHOUDENDE VERMINDERING.

Gedurende de maand Juli van dit jaar is de haven Tandjong-Priok bezocht geworden door 178 schepen met een gezamenlijken inhoud van 2.008.354 M³. Voor dezelfde maand van 1931 bedroegen deze cijfers resp. 213 schepen en 2.348.754 M³. Van af 1 Januari tot ultimo Juli 1932 werd de haven bezocht door 1389 schepen met een bruto inhoud van 15.224.718 M³.; over dezelfde periode in 1931 was het scheepsbezoek 1483 schepen met een gezamenlijken inhoud van 16.810.011 M³. Vergeleken met verleden jaar is het aantal schepen verminderd met 94 en de inhoud met 1.585.293 M³. of in procenten resp. een vermindering met 6.34 % en 9.43 %. (Zie ook *De Indische Gids*, Juni-afl. blz. 568).

EEN UUR OP 165 VOET DIEPTE.

Uit Sydney wordt gemeld: In tegenwoordigheid van marineautoriteiten, ingenieurs, artsen en geleerden, heeft een duiker een Australische uitvinding gedemonstreerd, die volgens den uitvinder een omwenteling beteekent bij de duiker-werkzaamheden. Inderdaad slaagde de duiker er in een wereldrecord te vestigen

door meer dan een uur op een diepte van 165 voet te blijven; in nog geen vier minuten was hij weer boven water. De voornaamste eigenschap der uitvinding bestaat in een lucht-contrôle onder water, welke verkregen wordt door een helm met een dubbele kamer. De duiker kan zich op alle diepten bewegen.

HET THEEVERBRUIK BIJ DE INHEEMSCHE BEVOLKING OP JAVA.

Naar aanleiding van een verklaring van den heer Hart in den Volksraad, omtrent de verrassende resultaten van de propaganda voor het gebruik van thee, heeft Aneta zich te bevoegder plaatse te Batavia om nadere inlichtingen gewend. Hier verklaarde men, dat de propaganda, welke plaats vindt door middel van 4 groote reclame-auto's, werkelijk uitstekende resultaten afwerpt.

Deze auto's rijden in het binnenland van desa tot desa, van kampong tot kampong, overal thee schenkend en droge thee distribueerend. Allereerst werden zij met eenigen argwaan ontvangen, doch allengs nam deze af en thans verdringt de bevolking zich om de auto's, teneinde een gratis kopje thee te kunnen consumeeren.

De gevolgen van deze propaganda zijn dan ook niet uitgebleven. Waar vroeger, behalve in den West-Preanger, door de inheemsche bevolking bijna geen thee verbruikt werd behalve door enkele rijkeren, die bovendien bijna uitsluitend Chineesche thee kochten, heeft de consumptie van dit product zich thans uitgestrekt tot Midden- en Oost-Java en Bantam. Vroeger werden natuurlijk wel zeer kleine hoeveelheden Java-thee voor inheemsch verbruik verkocht, doch deze waren meest van de minste soort. Thans komen de Chineesche handelaren op de ondernemingen en koopen daar de betere soorten los op. De eigenaardigheid doet zich hierbij voor, dat voor deze thee, die vroeger op Java bijna onverkoopbaar was, thans vaak betere prijzen worden gemaakt, dan op de theeveilingen te Amsterdam en te Londen.

Ook het gebruik van theecider onder de bevolking neemt steeds toe.

De eenige handicap, welke men thans bij den verkoop dezer producten ondervindt, is het gebrek aan contanten bij de inheemsche bevolking. Doch zoodra de tijden beter worden, zal de Java-thee de nieuwe groote markt, welke zij op Java heeft gevonden, nog aanmerkelijk kunnen uitbreiden.

GEDENKTEEKEN VOOR ZENDELING D. NOMMENSEN.

De Bataksche onderwijzers in Tapanoeli hebben kortgeleden het plan opgevat, om de nagedachtenis van Ephorus D. Nommensen, den grooten zendingspionier in de Bataklanden, te eeren door de oprichting van een monument. Zij brachten daartoe zelf gelden bijeen. Van de zijde der Rijnsche Zending werd hun de vraag voorgelegd, of zij er niet meer voor voelden, deze gelden te storten in het Steunfonds voor de Rheinische Mission, maar zij gaven uitdrukkelijk te kennen, dat het de bedoeling was de figuur van Nommensen te eeren, waarom zij bij het monumentplan meenden te moeten blijven.

Zij hebben daartoe een opdracht gegeven aan den heer Erich Kuhn te Düsseldorf, een veelzijdig en begaafd kunstenaar, die een ontwerp heeft gemaakt, dat de volle instemming der opdrachtgevers heeft verworven.

Het monument is bereids gereed en onder weg naar Indië. Het zal geplaatst worden op het marktplein in Taroetoeng. De *Deli Ct.*, die in haar nummer van 12 Augustus een teekening ervan gaf, vermeldde nog deze bijzonderheden. Het is vier meter hoog, vier meter lang en 75 c.M. breed.

De vorm van het bouwwerk is ontleend aan het Bataksche sarkophaagmotief, een vorm, die telkens in den bouw van het Bataksch huis terugkeert. De groote zwerfsteenen rond het Tobameer hebben het bouwmateriaal geleverd. In de voorzijde komen drie groote blokken schelpkalk, een in Europa veel gebezigd materiaal, dat sterken weerstand tegen weersinvloeden biedt. In de wijze, waarop de Gedachte symbolisch wordt uitgedrukt, wordt de Europeesche met de Inheemsche cultuur vermengd.

De hoogste van de drie steenen bevat, meer dan levensgroot, de beeltenis van Nommensen, door den kunstenaar zelf in steen gehouwen, naar de weinige fotografieën uit dien tijd, die ter beschikking staan. Menschen die Nommensen gekend hebben noemen de gelijkenis treffend.

HISTORISCHE VONDSTEN IN ZUID-SUMATRA.

De heer C. W. P. de Bie en de controleur van de Pasemahlanden (Zuid-Sumatra) hebben in de desa Tandjoeng Arok twee ondergrondsche kamers ontdekt. Aan de wanden der kamers zijn beschilderingen in de kleuren rood, zwart en geel aangebracht. De vertrekken staan onderling niet in verbinding, doch hebben elk een eigen uitgang. Blijkens een nog niet onderzochte opening in den achtermuur van een der vertrekken, schijnt zich daar-

achter echter nog een gang of een derde vertrek te bevinden. Daar de ontgraving onder deskundige leiding dient te geschieden, zijn de vertrekken en het omliggend terrein tot natuurmonument verklaard.

In de doesoen Batoe van de marga Pagargoenoeng heeft de controleur van de Pasemah-landen voorts een beeld gevonden. Het stelt voor een mansfiguur gezeten op een rund en dateert waarschijnlijk uit de eerste eeuw onzer jaartelling. In de omgeving zijn meer exemplaren van dergelijke voorstelling aangetroffen.

COMMUNISTISCHE PROPAGANDA OP CURACAO.

Het op Curaçao verschijnende blad *La Cruz* heeft er onlangs op gewezen, dat Engeland en de Vereenigde Staten bijzonder waakzaam zijn tegen het binnendringen van communisme in de streken van Centraal Amerika. Dat het er reeds binnengedrongen is, schrijft thans de *Amigoe di Curaçao* in zijn nummer van 3 September, blijkt uit het bestaan van het sub-comité del Caribe van de Confederacion Sindical Latino Americano. Ook op Curaçao heeft dat sub-comité blijkbaar zijn cellen. Door dat sub-comité zijn althans in verbinding met het eveneens communistische Comité Maritimo y Portuario Latino-Americano brochures verspreid ter propaganda.

De vliegende blaadjes waren versierd met de sowjet-symbolen, een gekruiste sikkel en hamer. Het vlugschrift waarvan de redactie van den *Amigoe* een exemplaar ontving, in het Spaansch, zou, naar het blad vernam, ook in de Nederlandsche taal op Curaçao verspreid zijn. Het handelt in hoofdzaak over de godloozenbeweging in Sowjet-Rusland.

MELAATSCHEN IN DE KONGOKOLONIE.

Volgens een bericht uit Basoko in Kongo moeten talrijke melaatschen in het gebied der Mongondastammen, op bevel van de Belgische autoriteiten worden samengebracht in een dorp in de boschstreek aldaar, waar zij van de buitenwereld afgezonderd zullen blijven.

KOLONIALE LITERATUUR.

Réponse au programme-questionnaire pour la Conférence Internationale pour la Coordination des divers Moyens de transports. Pays-Bas et Indes-Neerlandaises, Comité National Neerlandais de la Chambre de Commerce Internationale, La Haye (Parkstraat 71) 1932. Prijs: *f* 1.—.

Ter uitvoering van een besluit van het Congres der Internationale Kamer van Koophandel te Washington in 1931, zal deze organisatie het vraagstuk der concurrentie tusschen de verschillende vervoermiddelen bestudeeren. Daartoe zal een „Conférence Internationale pour la Coordination des divers Moyens de transports" worden bijeengeroepen, waar men zich voorloopig zal beperken tot de bestudeering van de concurrentie tusschen het „rail"- en het automobielvervoer.

Het Comité, dat de Conferentie voorbereidt, wenscht allereerst over vergelijkbaar feitenmateriaal voor de verschillende landen te beschikken. Daartoe is een vragenlijst aan alle Nationale Comité's der Internationale Kamer van Koophandel ter beantwoording toegezonden.

Het Nederlandsch Comité heeft deze lijst voor Nederland en Nederlandsch-Indië beantwoord. Uit haar antwoord releveeren wij het volgende betreffende Nederlandsch-Indië.

Overal in N.-I. heeft de trein aan de automobiel reizigers- en goederenvervoer moeten afstaan. Wat de eersteklaspassagiers betreft aan de particuliere auto's, de overige aan de autobussen en aan de vrachtauto's, vooral stukgoederen. Nergens heeft de auto de trein reizigers of goederen uit het achterland in belangrijke mate toegevoerd, integendeel heeft de auto overal de behoeften aan vervoer afgeroomd. Juiste cijfers omtrent de verliezen kan men niet produceeren, doch zeker is, dat de auto den Staatsspoordienst in N.-I. voor millioenen verlies heeft berokkend. Samenwerking tusschen spoordiensten en automobielondernemingen bestaat er slechts zéér weinig. Over het algemeen concurreert men verwoed tegen elkaar. De spoorwegen hebben talrijke middelen te baat genomen om deze concurrentie te

kunnen voeren, o.a. reductie der vrachtprijzen (soms tot onder de vooroorlogsche tarieven), instelling van retourbiljetten, vermindering van toeslag in de exprestreinen, meer treinen inleggen, voordeelige langdurige contracten voor goederenvervoer, toestaan van faciliteiten aan reizigers voor hun bagagetransport en instelling van eigen autobusdiensten.

A. J. K.

Oostkust van Sumatra-Instituut. Kroniek 1931. Samengesteld door Ir. F. J. J. Dootjes, Archivaris v. h. instituut. Uitg. v. h. instituut. Amsterdam.

Nadat de kronieken zeven achtereenvolgende jaren werden samengesteld door den heer M. J. Lusink, is deze kroniek het werk van den nieuwen archivaris van het instituut. Lusink is den 29en April 1932 te 's-Gravenhage overleden. Deze kroniek brengt, hoewel zij eigenlijk alleen 1931 betreft, reeds zijn zeer goed portret, en een herinnering aan het vele, dat hij voor Indië, en in 't bijzonder voor Deli heeft gedaan.

Dit werk van een 170-tal blzn. bevat ook een foto van T. Otteman, kroonprins van Deli, T. Amiroeddin, tengkoe bandahara van Deli en T. Radji Anwar, kroonprins van Serdang, de drie prinsen die Nederland en vele andere Europeesche landen bezocht hebben.

De necrologie geeft weer een lange lijst van Delianen en oud-Delianen.

Mededeelingen betreffende het bezoek van den Gouv.-Gen. Jhr. Mr. B. C. de Jonge en diens gezin op hun reis naar Indië, van den Siameeschen prins Aditya, van den Gouv.-Gen. der Filippijnen, Dw. H. Davis, met zoon en dochter, van den kroonprins en de -prinses van Johore, een Volkenbondscommissie in zake den intern. handel in vrouwen en kinderen en vele personen, die door hun ambt, hun positie of het doel hunner reis van beteekenis mogen heeten, geven wij niet weer, daar zij nu al weer tot het oude nieuws behooren. Hetzelfde geldt voor de vervanging van D. baron Mackay door Mr. J. M. Wesselink als burgemeester van Medan.

Met genoegen lezen wij, dat de ook hier noodzakelijke en ingrijpende bezuinigingen zich niet zullen uitstrekken tot de voorgestelde opheffing van het ressort Bengkalis van de arbeidsinspectie, zulks in verband met de vroegere misstanden op de panglongs. Wel heeft de malaise tot gevolg, dat van de 62 panglongs die Selat Pandjong in 1929 telde, in 1931 slechts 18 in

exploitatie waren. Maar als de verdiensten verminderen zou de neiging tot knevelen van de werkers wel eens kunnen toenemen. Strenge inspectie blijft geboden.

De afd. Medan van de Int. Vrouwenbond voor Vrede en vrijheid nam begin September het initiatief tot een petitionnement voor Int. ontwapening. 30 October werd het adres naar Genève gezonden, met 3070 handteekeningen, alle van S. O. K.

De kroniek brengt de toeloop in herinnering naar de heilige bron te Bakara, op het eiland Samosir in het Tobameer, en ook de concurrentie der geneeskrachtige bronnen bij Prapat, Bah Kasinder, Bahsalendoeng en Tanah Radja.

In menige rubriek treft het niet tot een bevredigende afdoening brengen van zaken waarmede justitie of politie bemoeienis hebben gehad. Wij halen b.v. aan. In Juni werd een huiszoeking gedaan bij Tan Ka Nga in Medan, alwaar een groot aantal boeken der Kwo Min Tang werd gevonden. *Genoemde Chinees vertrok daarop naar zijn land.* In October werd een huiszoeking verricht bij den hoofdredacteur der *Sum. Bin Poh*, daarbij werd een 30-tal boeken van de Kwo Min Tang aangetroffen. *Deze man vertrok een week later naar China.* Veel opzien baarde een inval op 23 November door de politieke recherche in de Chineesche Kamer van Koophandel te Medan, waar verboden lectuur werd aangehaald. *Met welk gevolg?* Bij een poging tot arrestatie van 3 moordenaars van een Maleier bij Koedap, werden 3 agenten der veldpolitie gedood. De daders zijn gevlucht, het is een bij de politie bekende bende verzetslieden, die reeds meer dan een jaar hebben geweigerd belasting en heerendiensten te betalen. *De kroniek meldt niet wat verder gedaan en bereikt is.* Een geval van vrijheidsberooving ten nadeele van den Orang kaja Mohamad Arsjad al Grani te T. Balei. *Afdoening niet bekend.* Het aanmunten van valsch geld was ook in 1931 weer een aantrekkelijke bezigheid, vooral voor Chineezen. *Hoe is tegen de valsche munters opgetreden.*

Zooals gemeld, kwam in September bezoek van een commissie uit den Volkenbond in zake de Internationale handel in vrouwen en kinderen. Te Medan werd o.a. geconfereerd met den adjunct-hoofdcommissaris van politie en werd het Leger des Heils bezocht. Deze mededeeling doet den wensch opkomen, vertel eens iets meer over het Leger des Heils, over de prostitutie.

Is over ziekten, die met prostitutie in verband staan, niet meer te vermelden.

Het is niet geheel buiten verband met dit alles, dat de vraag zich opdringt of de bezuiniging op politie en recherche (*f* 70.000)

verantwoord is gebleken, al is de niet-gekazerneerde stadspolitie door veldpolitie vervangen.

Het opium-debiet is tengevolge van de malaise, het afnemend aantal Chineezen en de actie der jongere Chineezen tegen het opium-gebruik, weer sterk teruggeloopen. Vergeleken met 1930 zelfs 33⅓ %.

Een verblijdend verschijnsel was ook de vermindering in het aantal aanslagen op assistenten en mandoers, al moet de oorzaak ook voornamelijk worden gezocht in de inkrimping van het aantal koelies, die haar reden weer vindt bij minder verblijdende omstandigheden. Van de beginperiode van de crisis in 1930 tot 31 Dec. 1931 werden ruim 100.000 contractkoelies naar Java teruggezonden. Toch is 't aantal der aanslagen nog vrij groot geweest.

Jaar	op beheerders	op assistenten	op tandils	op mandoers	totaal
1930	6	55 (1 moord).	45	114	220
1931	2	15	31	65	113

De dreigende oorlog tusschen N. en Z. in China en de crisis veroorzaakten een onrust onder de Chineesche immigranten, zoodat tienduizenden uit de Straits en N.-I. naar hun land terugtrokken. Verschillende maatschappijen vervingen reeds in 1930 de Chineesche veldkoelies door Javanen. In 1930 werkten op de tabaksondernemingen ten S. O. K. 21.158 Chin. en 5141 Jav. koelies. Voor 1931 waren deze cijfers 18,990 en 6209.

De arbeiders-kolonisatie op de ondernemingen vond weder geleidelijke uitbreiding. In totaal waren reeds 12.500 gezinnen in het gewest in de z.g. kolonisatie-woningen gehuisvest.

Niet duidelijk is wat ten slotte terecht is gekomen van de levering van hout voor dwarsliggers der spoorlijnen in Z.-Afrika.

Uit het hoofdstuk „onderwijs" nemen wij iets over van hetgeen van een Britsch Indische school wordt gezegd. Den 29en Aug. werd te Medan het gebouw geopend der Khalsa English School, waarbij vele autoriteiten tegenwoordig waren. Er waren 135 leerlingen ingeschreven w.o. 6 Chineezen, 10 Maleiers en Batakkers, de overigen Britsch-Indiërs. Er wordt elementair onderwijs gegeven in de Engelsche en Maleische taal en later wellicht in het Nederlandsch. Zou 't geen aanbeveling verdienen den lezer over de Britsch-Indiërs ter O. v. S. voortaan wat ruimer in te lichten?

Onze wandeling door de kroniek is al vrij uitgebreid geworden. Wij moeten 't hierbij laten. Uit den aard behelst zij belangrijke

gegeven over cultures, handel, scheepvaart, enz. enz., zoowel wat het zakelijk gebeuren als wat de persoonlijke aangelegenheden betreft, ontleend aan vele eerder reeds gepubliceerde bronnen.

Encyclopaedie van N.-I. Hoofdredacteur Prof. D. G. Stibbe, redacteur in N.-I. Dr. J. Stroomberg. Aanvullingen en wijzigingen, afl. 32. Mart. Nijhoff, 's-Gravenhage.

In 1924 bestond de *Nederlandsche Handel-Maatschapij* honderd jaren. Bij die gelegenheid verscheen een geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, waarin Dr. W. F. M. Mansfelt, in opdracht van de directie, de lotgevallen der instelling behandelt in de eeuw van haar bestaan. Met dit werk tot leiddraad, heeft de encyclopaedie haar artikel over deze maatschappij, dat vroeger tot 1916 was bewerkt, aangevuld tot 1924, terwijl verder nog eenige gegevens, tot heden bij, zijn ontleend aan de jaarverslagen.

Met artikelen over *arbeidscontract, arbeidsbeurzen, werkloosheid, assistentenregeling* zouden wij over een crisis-aflevering kunnen spreken.

In 1930 vond de eerste vijfjaarlijksche herziening der koelieordonnantie plaats, welke beperking van den *poenale sanctie*-arbeid beoogt. Het verloop van de poenale-sanctie-kwestie wordt van dit oogenblik af gevolgd tot Maart 1932. Nadien heeft het buitenwerkingstellen van de poenale-sanctie nadere bevestiging gekregen. (Zie *De Ind. Gids* 1932, I, blz. 568).

Over *deelbouw* zeer interessante mededeelingen, zoowel wat de historische bijzonderheden als wat de vermelde feiten betreft.

Over *zijde*-winnen een kort collège, dat aangepast wordt aan de cultuur in Indië. Naar wij meenen bestond omtrent 1900 ook nog zijde-cultuur in het Bantamsche, en is in het ethnographisch museum van de K. M. A. te Breda een toestel aanwezig van daar afkomstig.

Voorts korte artikelen over: *tropenopleiding voor verplegenden, ver. t. oprichting v. jonge vrouwenscholen in N.-I., Roode kruis, Simawi, kadaster, landmeters,* eenige aardrijkskundige gegevens en vele planten-beschrijvingen.

Van professor Dr. G. A. J. Hazeu wordt een uitvoerig levensbericht gegeven, dat hem als geleerde, als ambtenaar en als mensch gedenkt.

Er ging een Prins naar het Verre Oosten

DOOR

GEORGE NYPELS.

Er ging een prins naar het oosten, naar het verre oosten.

Met hem ging de prinses, zijne gemalinne, die eenmaal naast hem zal tronen, wanneer hij zal zijn koning over een klein, mooi land in Europa en over een groot, schier-onmetelijk wonderland in Afrika.

Zij wilden op deze reis echter geen prinsenpaar zijn.

Zij wilden zien die verre landen zooals deze zijn, werkelijk zijn; niet zooals deze even kunnen worden verfraaid — of verleelijkt —, gehuld in feestelijken smuk. Zij wilden die verre volken leeren kennen zooals zij leven, werkelijk leven. Ook wel bij muziek, bij dans, bij feest, maar dan niet als bij een ongewoon festijn, aangericht voor ongewone gasten.

En zoo reisden niet Prins Leopold en Prinses Astrid van België naar Nederlandsch Oost-Indië.

Zoo reisden zelfs niet de Graaf en de Gravin van Vlaanderen.

Maar zoo kreeg de „Insulinde" van den „Rotterdamsche Lloyd" te Marseille de eerste klasse-passagiers graaf en gravin de Rethy aan boord.

Geen prinsenpaar? Incognito? Gewone passagiers? Is niet gewoon burger wie wil; dit zouden zij leeren beseffen.

De Middellandsche Zee in, die tot drie eeuwen geleden de wereldzee was, die na de opening van het Suezkanaal sedert ruim 60 jaren weer de drukst bevaren zee der wereld is.

Tusschen Sardinië en Corsica door. Corsica; even een visioen: Ajaccio, Elba, Waterloo.

Van Scylla in Charybdis, toch veilig door de Straat van Messina. Sicilië, weer even een gedachte-beeld: de Ruyter.

Port-Saïd—Suez. De landengte, die sedert de schepping twee werelddeelen verbond en hunne zeeën scheidde. Nu het kanaal, dat die zeeën verbindt en de werelddeelen scheidt. Bij den ingang

een schepenzwerm, als bij een bijenkorf. De Lesseps: Suez, Panama.

De reis gaat voorbij-, ja door het gebied der bijbelsche traditie. Dan door de Roode Zee, die de kust bespoelt van het heilige land van den Islam, vroom doel van pelgrims uit tropisch Nederland en uit tropisch België.

Die Roode Zee bespoelt ook de stranden der kolonie, waarover Prinses Marie Josée van België, kroonprinses van Italië, eenmaal souvereine zal zijn.

Tusschen de Engelsche sterkten en Aden door, die de verbinding van de binnenzee met den grooten oceaan heeten te beheerschen, heetten te beheerschen.

Door de Golf van Aden voorbij Socotora, het eiland in 1498 aangedaan door Vasco de Gama bij de eerste reis over zee van Europa naar Indië.

De Indische Oceaan, die sedert vele eeuwen door elk wereldgebeuren aan beteekenis heeft gewonnen, en die voortgaat dit altijd nog maar te doen.

Ceylon, de twistappel, bij den vrede van Amiëns Engeland toegewezen. Hier meer dan in eenige andere voormalige bezitting van de V. O. C. sporen van het Hollandsche tijdperk.

Sabang, de eerste aanlegplaats der Nederlandsche mailschepen in Nederlandsch-Indië, behoorlijke en bekoorlijke vredehaven, met internationale beteekenis bij oorlogsconflict.

Langs Sumatra's Westkust.

Hebben vele eilanden het treffend mooie reeds doen kennen van de slanke palmen met wuivende waaierkroon, dat de kusten van geheel Insulinde siert en smukt, nu glijdt de boot voorbij de met oerwoud bedekte, hoog boven de palmen zich verheffende bergenketen, die roept en lokt, die weert en dreigt.

Voor wie iets weet van Nederlands geschiedenis in Indië, spreken de noord- en westkust van Sumatra van de inspanning, die ons land in volhardenden strijd te voeren heeft gehad met heldhaftige, fanatieke volken, om zijn meesterschap te doen erkennen of te bevestigen.

Padang. De Emmahaven, de spoorbaan naar de bovenlanden, zij teekenen de twintigste eeuw in volle werking in Indië.

Tandjong-Priok geeft dit nog sterker aan, ja reeds door de damarmen, die, vèr uitgestrekt, de aankomenden op Java met een „welkom binnen" ontvangen.

Hier was de reis per mailboot volbracht.

Hier begon voor het gezelschap, bij de eerste reis, de reis door Indië.

Het gezelschap. De eerste reis.

De hooge reizigers hadden zich als gezelschap toegevoegd: professor Dr. V. van Straelen, bestuurder van het Koninklijk Natuurhistorisch Museum te Brussel, hoogleeraar aan de Nederlandsche Rijksuniversiteit te Gent, majoor-adjudant G. Raquez en mevrouw L. Raquez—Morel. In Indië kon Dr. R. A. F. Lach de Bère, hoofd-gouvernements-arts, zich bij het vorstelijk gezelschap aansluiten; een dienstreis, welke hij naar de Molukken moest maken, viel samen met het reisplan.

23 November 1928 uit Brussel vertrokken, werd de reis van Marseille naar Tandjong-Priok per „Insulinde", van den „Rotterdamsche Lloyd", gemaakt. Per „Tjerimai" van diezelfde maatschappij weergekeerd, waren Prins Leopold en Prinses Astrid 2 Juni 1929 te Brussel terug.

In Indië was een maand op Java doorgebracht. Behalve het vele dat men in allerlei schakeering en vorm gezien had van land en volk, had men bijzondere aandacht geschonken aan het belangwekkende der cultuurondernemingen, der proefstations, der bestuursorganisatie, der onderwijsinstellingen.

Aan Bali was een bezoek van acht dagen gebracht.

Per stoomer van de Koninklijke Paketvaart Mij. ging de reis over Lombok en Soembawa naar Makassar.

Na een verblijf van enkele dagen nam de gouvernementsstoomer „Sirius" de reizigers op. Bezocht werden Balikpapan, Samarinda, Tenggarong in Oost-Borneo, dan in Celebes Dongala, Toradjalanden, Menado, het binnenland van Minahassa, dan Ternate, Halmaheira, Ambon, Banda, Misoöl, Nieuw-Guinea. Hier maakten de prins en professor van Straelen een tocht in het Afrak-gebergte.

Om Nieuw-Guinea varend, werden bezocht Kaimana, de Tritonbaai, Pisang-eiland, langs en door de Aroe-eilanden terug naar Ambon, en verder naar Tandjong-Priok.

Voor de reis naar Sumatra splitste het gezelschap zich voorloopig in twee deelen. De prins en professor van Straelen namen de Lampongs, Palembang, de Palembangsche bovenlanden en Benkoelen. Zij gingen van daar per K. P. M.-boot naar Padang. Daar sloten zij aan bij het gezelschap der prinses, waarbij Dr. Lach de Bère ook na de Molukkenreis nog gebleven was.

Vereend ging men door de Padangsche bovenlanden, over Fort de Kock, zigzag door Sumatra naar Medan.

Hier weer scheiding in twee groepen. Prins en professor dwars door Atjeh, de Alas- en Gajolanden, naar Koeta Radja, dan naar Sabang op Poeloe Weh, waar de prinses met gevolg, over zee reizend, reeds waren aangekomen.

Van daar namen de Belgische reizigers de thuisreis aan.

De tweede reis.

Had de eerste reis Nederlandsch-Indië tot eenig doel, de tweede beoogde kennismaken met - en vergelijkend waarnemen van verschillende landen in en om den Maleischen archipel. Bezocht zijn Malakka, Siam, Loeang Prabang, Tonkin, Annam, Cochinchina, Cambodga, de Philippijnen, van waar per K. P. M.-boot naar Makassar werd overgestoken.

Bali kreeg weer een beurt van acht dagen.

Prinses Astrid met baron Capelle en burggravin de Lantsheere bleven een maand op Java, terwijl de prins naar Zuid-Borneo overstak, om, vergezeld van den controleur in dat gebied, de Barito op te varen.

Zooals zoo juist vermeld, werd het vorstenpaar op zijn reis vergezeld door baron G. Capelle, als secretaris, en burggravin H. de Lantsheere, als gezelschapsdame.

12 Januari 1932 uit Brussel vertrokken, werd de zeereis van Genua, per „Marnix van St. Aldegonde", van de Stoomvaart Mij. „Nederland", gemaakt. De terugreis geschiedde per „Baloeran" van den „Rotterdamsche Lloyd". Midden Juni 1932 omhelsden de ouders hunne kinderen weer thuis.

Het verblijf in Indië.

Hadden graaf en gravin de Rethy zich laten aankondigen, Java kon, hoe zeer 't zijn best hiertoe deed, toch niet heelemaal vergeten, dat een prins en een prinses waren gekomen naar het verre oosten.

Wenschten de hooge bezoekers Indië niet te zien verborgen in, en onder, en achter feestelijken opschik, Europeaan en inlander, gouverneur-generaal, keizer, sultan, directie en eenvoudige assistent, regent en kleine dessaman, zij voelden allen toch de beteekenis van het bezoek, het streelende van de aandacht hun geschonken. Velen waren ook indachtig dat het incognito was aangenomen door den kroonprins van Afrikaansch België.

Zoo zijn zij geweest waar men hen opwachtte. Zoo zijn zij toch ook gegaan waar niemand wist dat zij komen zouden. Zoo zijn zij bewonderd waar de halzen zich verbeidend uitstrekten. Maar zoo hebben zij ook gewandeld en gezeten waar niemand wist dat zij waren, wie zij zijn.

Zoo hebben zij gezien wat in de reisgidsen als opmerkenswaardig vermeld staat, maar zoo hebben zij ook waargenomen, veel, dat door den gewonen reiziger niet kan worden bereikt.

Zoo op Java. Zoo overal.

Het photo-album.

Een album van photo's, waarin de reisherinneringen worden vastgelegd, zou afwisseling kunnen geven van portretten, waarin velen zich zelf zouden terugvinden. Het zou de reis kunnen doen herleven stap na stap. Zoo zou een album zeker veel moois, veel belangrijks, veel belangwekkends kunnen aanbieden.

Ieder weet, door hetgeen reeds eerder in prent is gebracht, hoe Indië zich laat weergeven in photo en plaat.

't Is waarschijnlijk juist om en door 't vele, reeds verschenen in boek, in geïllustreerd periodiek, op muurplaat, dat Prins Leopold er toe gekomen is, niet in herhaling te willen treden, maar uit zijn verzameling bij voorkeur datgeen te nemen wat het mooie van Indië vormt buiten en naast het reeds meer algemeen bekende.

Nu Zijne Koninklijke Hoogheid wel gehoor heeft willen geven aan het verzoek van de uitgevers-firma J. H. de Bussy, te Amsterdam, om een keur uit de op reis gemaakte opnamen, in een album verzameld, voor belangstellenden verkrijgbaar te stellen, is de keuze niet gevallen op Corsica, Scylla, Suez, Colombo, niet op de receptie te Buitenzorg, Solo, Djokja, of waar ook elders, niet op wajang en gamelan, niet op wat ieder reiziger in zijn photo-verzameling meeneemt. De films van den prins ontwijken het voor de hand liggende; zij getuigen van een voorliefde voor de ongerepte natuur, voor den mensch nog-niet-beïnvloed door het moderne.

Halen wij even enkele zinnen aan uit het „Voorwoord", dat „Léopold de Belgique" zelf voor deze uitgave geschreven heeft, en dat, evenals de korte verklarende tekst bij elke photo, weergegeven is in het Nederlandsch, Fransch, Engelsch, Zweedsch en Duitsch. Wij lezen:

„Wat men van dezen onmetelijken archipel afweet, reikt gewoonlijk niet verder dan tot een beperkte kennis van de vruchtbare en dichtbewoonde eilanden Java en Sumatra. De onafzienbare wouden van Borneo, de eigenaardige vorming van Celebes, de primitieve volksstammen van Nieuw-Guinea kunnen wellicht den geest getroffen hebben; maar hoe menige andere eilanden, onder talrijke oogpunten van zoo treffende schoonheid, rijzen daar niet uit de tropische zeeën".

En dan verder:

„Op onze reis heb ik talrijke foto's genomen. Het kwam mij voor, dat het ongetwijfeld belangwekkend zou zijn er een keus uit te doen, en die, als een bescheiden wedergave van onvergetelijke vizioenen, onder de oogen van het publiek te brengen. Ik

heb vooral die platen uitgelezen, welke een typisch en over 't algemeen minder bekend denkbeeld geven van het leven en de natuur in dat heerlijke deel van onze Oude Wereld".

De keuze.

Java (30 platen). Tandjong Priok, Weltevreden, Oud-Batavia, maar vooral indrukwekkend natuurschoon en typisch inlandsch leven.

Bali (25). In Nederlandsch-Indië geen bloedige tweedracht tusschen Hindoe en Mohammedaan; de Straat van Bali tusschen beiden. Prachtige rastypen. Ook van Lombok, waar de Sasak en de Baliër in vrede leven.

Soembawa (4), met de grillige, diepinsnijdende kustenlijn, zoodat de Salehbaai een binnenzee is. Kijkjes vooral op strand en woud.

Borneo (21), het eiland ter groote zoowat van Frankrijk, België en Nederland te zamen, waar zich ter oostkust, bij Balikpapan en Samarinda in korten tijd een petroleumrijkje ontwikkeld heeft, dat ook een rijkdom is geworden voor den in Tenggarong zetelenden Sultan van Koetei. Naar de zuidkust stroomt de Barito, die nabij Bandjermasin uitmondt. Prins Leopold voer, met den controleur, den ambtenaar van Binnenlandsch bestuur, deze rivier op tot een hoogte daar slechts door weinige Europeanen bereikt. De platen laten het Dajak-type goed tot zijn recht komen.

Celebes (13). Ook hier geen stadsgezichten en tafereelen uit de veel bezochte centra. De piek van Bonthain, het land der Toradja's, in Minahassa het schilderachtige van zee en land.

Molukken (15). De Groote Oost. De specerij-eilanden, die alle, elk op zijn beurt, wel eens een paradijsje zijn genoemd. De koraal-baaien, met haar wonderkleuren. Photo's waarbij de uitstekende bergtoppen tot een hoofdmotief worden.

Misoöl (13), reeds in het bestuursressort van Nieuw-Guinea, vormt een kleinen archipel op zich zelf, die door zijn overstelpend natuurschoon de vorstelijke bezoekers zoo trof, dat dertien beelden voor het album werden uitgekozen.

Nieuw-Guinea (50). Schier onder den evenaar een met eeuwige sneeuw bedekte top, terwijl de stranden in een zelfs voor een tropisch gebied buitengewone hitte gloeien. In de geheimzinnige wouden dwergstammen — wellicht verwant aan de Kongo-pygmeeën —, die nog in het steenen tijdperk leven, terwijl op betrekkelijk korten afstand vliegmachine en draadlooze telegrafie reeds hebben dienst gedaan.

Van Manokwari, bij den ingang van de ruime Geelvinckbaai, werd het in die baai gelegen eiland Japen bezocht. De prins maakte met professor van Straelen een tocht in het Afrakgebergte. Daarna werd de zeereis hervat langs de westkust van het schiereiland, waarbij hier en daar voet aan wal werd gezet.

Uit dit gebied der nabije ongerepte wildernis zullen stellig nu en dan herinnerings-droombeelden oprijzen bij allen.

Aroe (12). De steven westwaarts gewend. Het buitengewoon interessante van de parelvisscherij, het machtige van de plantenweelde. Een huiselijk tafereeltje met de prinses als parel.

Dan, in het album, de groote sprong naar Sumatra. Wat daar tusschen ligt heeft al een beurt gehad.

Sumatra neemt met 71 platen het laatste gedeelte der gepubliceerde verzameling in. 't Mag echter niet als één brokstuk beschouwd worden.

Uit het boven gegeven beknopt overzicht der volbrachte reis is bekend, dat Sumatra in ruime zigzaglijn bezocht is.

Palembang met zijn waterstraten. Uit de Pasoemah een glinsterend vrouwen-type; jammer dat bij de kleedij de kleur ontbreekt. De rafflesia, de grootste bloem op aarde; gelukkig dat hierbij de geur ontbreekt.

Van Minangkabau typen en landschap. Bij de Padangsche bovenlanden de aap als klapperplukker.

Door de landschappen der westkust noordwaarts, om bij de Tobalanden noordoost in te slaan, langs het Tobameer, door het gebied der Bataks, weer dwars door Sumatra, naar Sumatra's Oostkust, waar Deli, het volle culturenland, bereikt werd. Van Medan gingen, zooals reeds aangestipt werd, prins en professor door het Atjehsche bosch- en bergland naar Atjeh's noordpunt.

Van dit alles camera-opnamen in groote verscheidenheid. Dit blijft waar tot en met de laatste vier photo's van Poeloe Weh, waar in de haven Sabang het reisgezelschap, bij de eerste reis, weer samen kwam, voor de terugvaart.

In het album wordt niet vermeld of de opnamen tijdens de eerste, danwel tijdens de tweede reis vastgelegd zijn. Wij hebben ook niet getracht uit te maken bij welke de photo's behooren. Voor eenige spreekt dit van zelf, voor andere heeft 't geen beteekenis.

Van de eerste reis is niet alleen een verzameling lichtbeelden meegebracht. Talrijke verzamelingen van anderen aard en talrijke wetenschappelijke aanteekeningen zijn bijeen gebracht. Het zuiver wetenschappelijke deel hiervan wordt gepubliceerd in een

reeks verhandelingen, door het Koninklijk Natuurhistorisch Museum te Brussel, waar deze bewerkt worden onder leiding van professor van Straelen, met medewerking van een honderdtal aan het vak toegewijde helpers.

De reis van den prins naar het verre oosten is dus geenszins slechts een tocht ter verpoozing, of ter bevrediging van nieuwsgierigheid geweest.

Ook als voorproef van hetgeen het groote wetenschappelijke werk brengen zal, heeft het album der reizen van Prinses Astrid en Prins Leopold te waardeeren hooge beteekenis.

Op slechts enkele photo's staan leden van het hooge reisgezelschap. Bij de bloemlezing heeft blijkbaar de opvatting voorgezeten, dat 't niet om de reizigers, maar om het bereisde land gaat. Menige lezer zal, met ons, deze bescheidenheid eenigszins betreuren, al vormt zij een sieraad te meer van deze uitgave. Men zou, vaker dan nu op een tiental kijkjes 't geval is, graaf en gravin de Rethy met de hun vergezellenden gaarne in hun bedrijvigheid te midden der tropische omgeving hebben willen begluren.

Onze sprokkeling.

De illustraties, die wij bij dit artikel geven, zijn niet de mooiste of meest interessante. De afmetingen van de vele groote photo's in het album, tot 16 op 23 c.M. toe, overschrijden die van dit tijdschrift verre. Wij moesten onze keuze dus beperken tot de kleine platen. Wat wij hier aanbieden, hoe mooi ook, geeft dus slechts een flauw begrip van den werkelijken inhoud, vooral de wilde, woeste natuur komt niet voldoende tot haar recht.

Het album verschijnt in prachtband, versierd met Indische motieven. De gevestigde naam van de firma J. H. de Bussy, te Amsterdam, is de beste waarborg voor een uitvoering, die aan hooge eischen van kunstwaarde voldoet.

Het album heeft, juist door de keuze met een geheel persoonlijk karakter en met een zeer bijzonder stempel, niet alleen waarde voor hen, die Indië niet kennen, maar ook, ja vooral voor hen, die Indië in het gewone doen en bij den gewonen aanblik reeds wèl kennen. Zij zullen uitroepen: wat is daar toch nog veel moois, dat voor ons ongezien is gebleven!

Wie zich tracht te verplaatsen in hetgeen in dit album tot uiting wil komen, zal even, bij benadering, kunnen beseffen wat Prins Leopold er toe heeft gebracht in zijn „Voorwoord" te schrijven: „Nederlandsch-Indië is een der heerlijkste oorden op aarde".

Jonge Javaan, vruchten dragende van den broodboom.

Het opbreken van het bivak voor een langen boottocht op de boven-Maroewai, in Midden-Borneo.

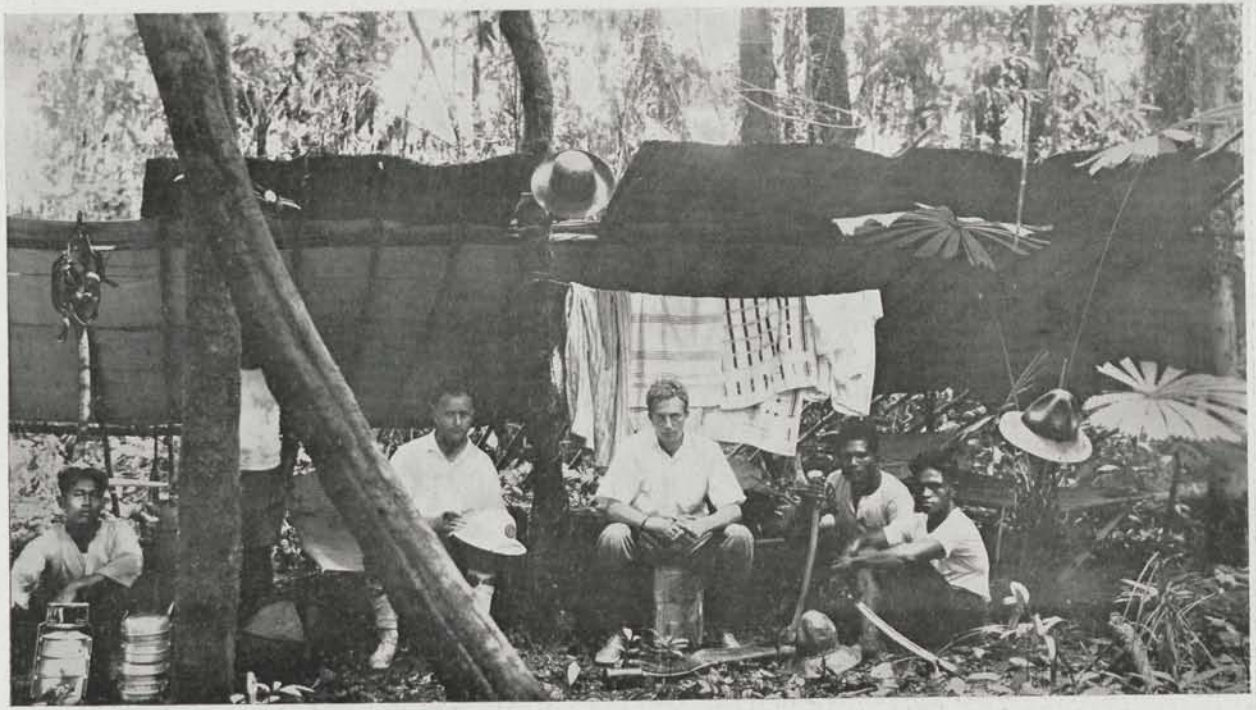

Bivak van graaf de Rethy in het woud in Midden-Borneo.

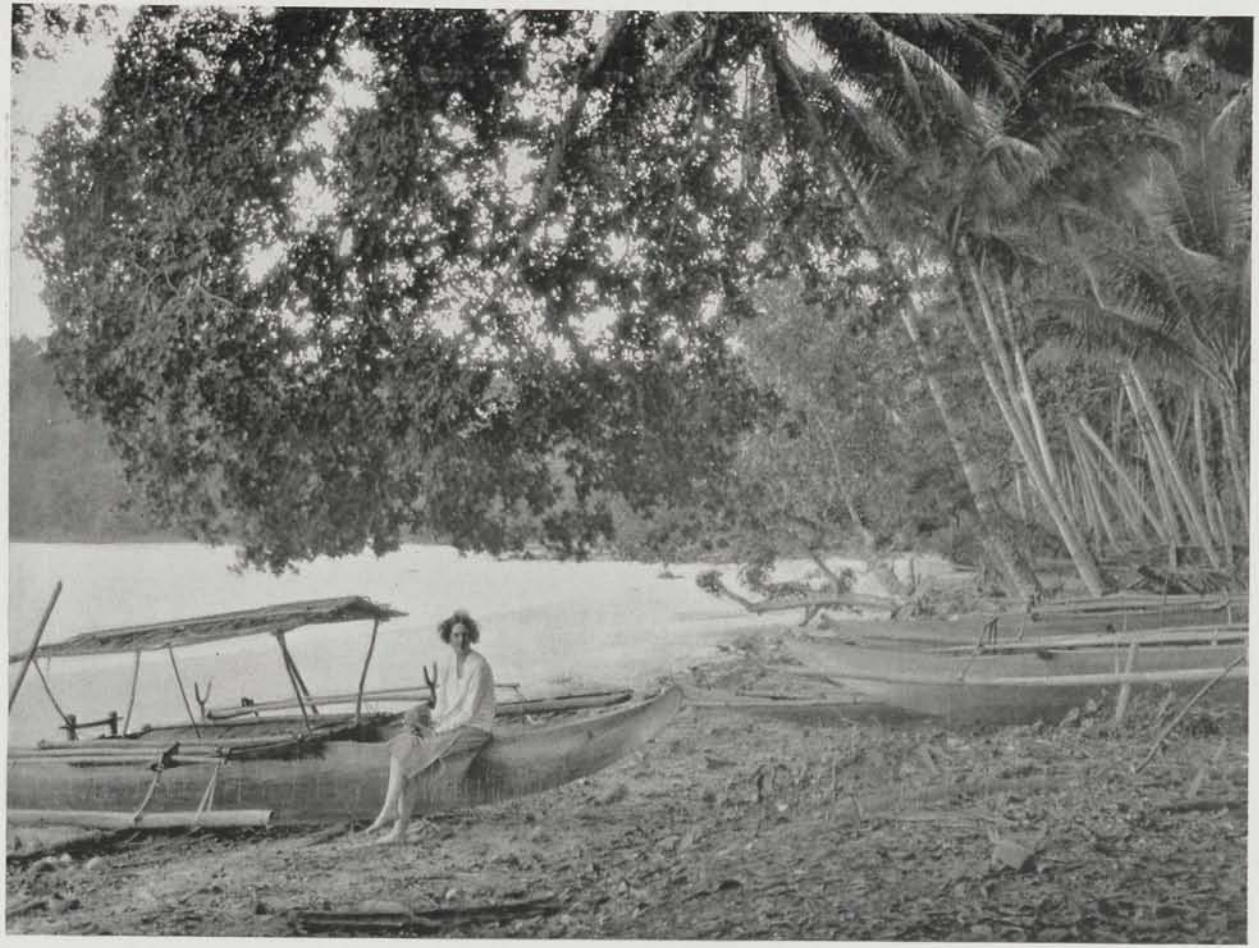

Gravin de Rethy aan het strand bij Pasir Poeti; Oostkust van Halmaheira. Molukken.

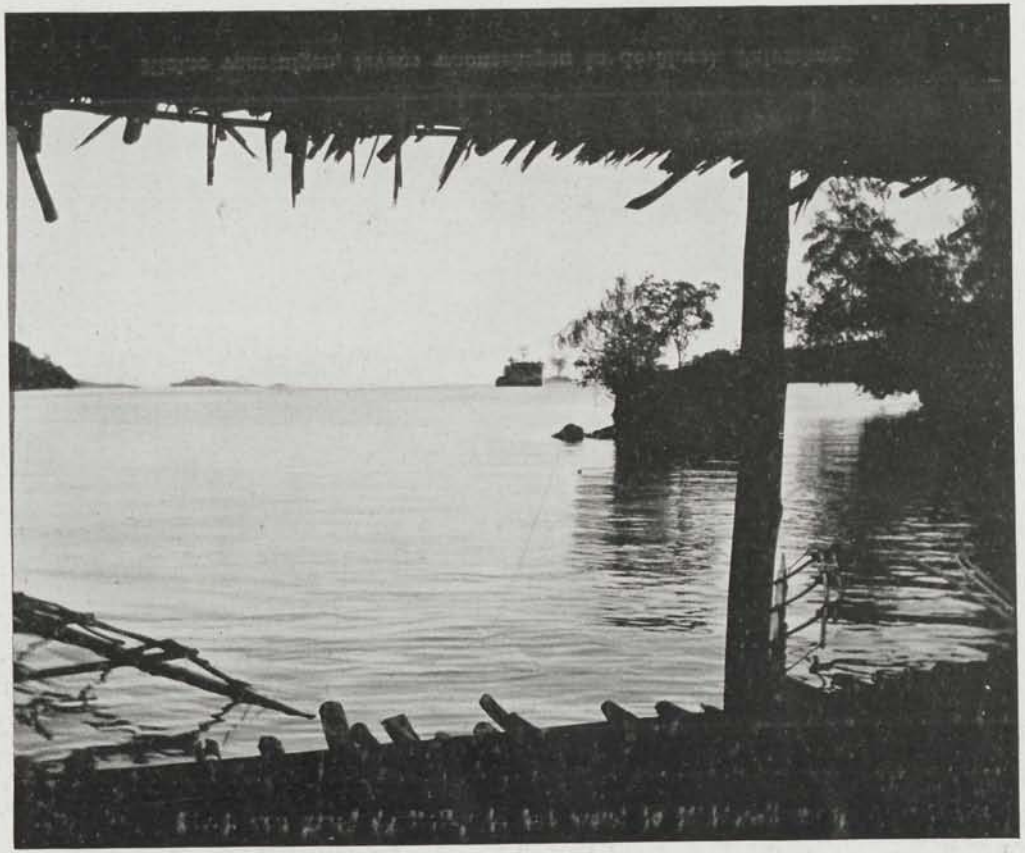

De Triton-baai met haar talrijke eilandjes. Nieuw-Guinea.

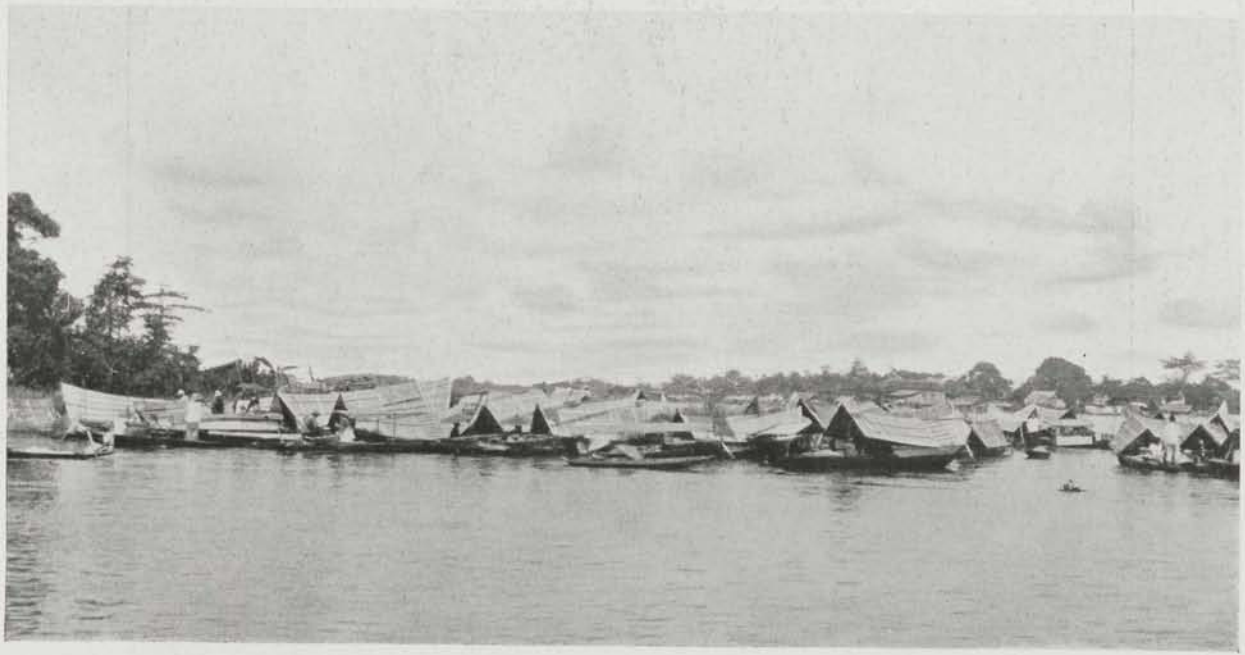

Kleine vaartuigen, tevens woonschepen in de Moesi. Palembang.

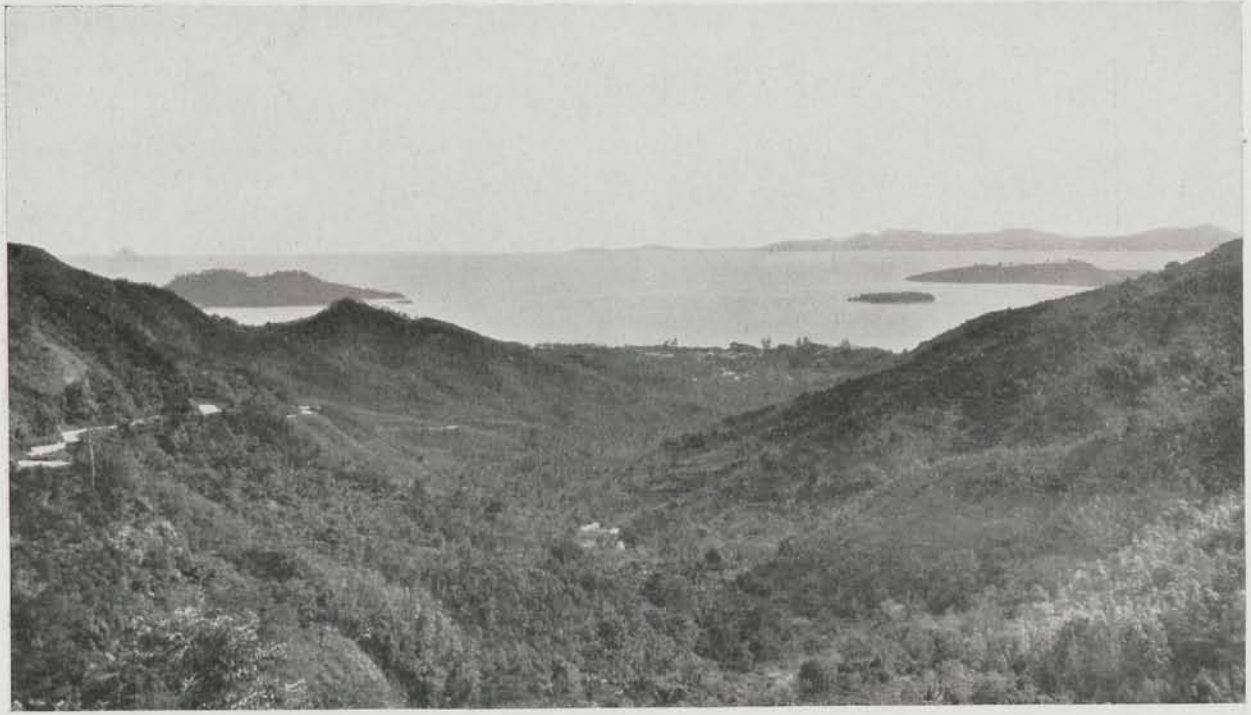

De weg van Sibolga naar Taroetoeng kronkelt langs de hoogten aan de kust. Sumatra.

Detachement marechaussee verzekert de veiligheid in de Gajoelanden. Atjeh.

Naar een algemeen indisch landrecht

DOOR

Prof. Mr. Dr. H. WESTRA.

Tradition ist steinere Grenze von Vergangenheiten um die Gegenwart; wer ins Zukünftige will, musz sie überschreiten.
Stefan Zweig—Drei Meister.

Nog altijd blijft de teboekstelling van het adatrecht een onopgelost vraagstuk. De wettelijke eisch van codificatie in 1907 in artikel 131 der staatsregeling opgenomen, heeft ruim twaalf jaar moeten wachten op inwerkingtreding, omdat het imperatieve voorschrift niet kon worden nageleefd en het moest wel verzwakt worden door toevoeging van een slotlid in 1919, waarbij de bestaande toestand gehandhaafd bleef tot tijd en wijle aan den wettelijken eisch zou zijn voldaan.

Nog meer is de stroefheid gebroken door de regeeringsverklaring in de volksraadzitting van 1930 afgelegd, dat het artikel wèl zou toelaten om ten aanzien van afgeronde onderwerpen, voorzoover daaraan behoefte bestaat, afzonderlijke regelen te treffen, doch zich verzet tegen een ingrijpen in het adatrecht door wetsbepalingen, die het geheele stelsel doorbreken, zonder goede aansluiting aan de vele adatrechtsverhoudingen, waarmede zij verband houden. Men mag zich afvragen wat er dan van het oorspronkelijke denkbeeld is overgebleven, wanneer de regeering er enkel uitleest, dat partieele codificatie geoorloofd zou zijn, voorzoover daaraan tenminste behoefte bestaat. Men kan zelfs verder gaan en zich afvragen, of deze verklaring door toe te geven aan den geest des tijds niet het wettelijk voorschrift naar letter en geest heeft teniet gedaan. Want handhaven van de bestaande toestand, door den wetgever bedoeld als overgangsvorm, wordt hiermede tot leidend beginsel voor de toekomst verheven.

Nu maakt de ontwikkeling van een zoozeer in groei verkeerende maatschappij als de indische het weleens noodzakelijk om wetsvoorschriften uit te leggen en toe te passen in anderen zin dan

aanvankelijk daarmede bedoeld is. Een artikel kan „onder de tropenzon" een ander karakter krijgen zonder dat er iets aan de letter wordt veranderd.

Maar de vraag: misschien hier en daar teboekstelling van het adatrecht of algemeene codificatie, is niet de wereld uit. Zeker denkt niemand er meer aan, om het europeanenrecht zonder meer van toepassing te verklaren op alle indische volkeren, ongeacht hun uiteenloopende ontwikkeling, iets dat in theorie al absurd, in de praktijk op een papieren, dood voorschrift zou uitloopen. Ook het denkbeeld van een aan allen van boven af op te leggen gemeen recht, waartoe de staatsregeling met zoovele woorden de mogelijkheid opent, heeft geen praktische waarde meer. Deze unificatie-gedachte is een verleden en gelukkig een verleden.

Het probleem van heden en bovenal van de toekomst is, of wij dan hebben te berusten in den toestand van nu, in een dualistische ontwikkeling met hier en daar contactpunten doch verder in eigen, evenwijdige banen gaande. Dat zou neerkomen op een vastleggen van het heden en het negeeren van de toekomst, op een zich richten op het statische inplaats van op het dynamische. Onze leiding in koloniale zaken ligt juist in het zoeken van richtlijnen voor de toekomst. Het aanvaarden van een dualistische ontwikkeling is noodwendig als terreinverkenning, het kan nooit meer zijn dan een werkhypothese om rechtsovertuiging en rechtsvorming van het in- en uitheemsche element naar hun eigen waarde te leeren schatten. Het is een begin, nooit een einde, het is middel nooit doel.

De brug, die in de praktijk geslagen wordt over de kloof, die beide culturen scheidt, moet ook wettelijk worden versterkt ter wille van beide partijen. De mogelijkheid van aanpassing van het uitheemsche element zal door het afslijpen der tegenstellingen gebaat zijn en de sociale vrede bevorderd. Maar niet minder strekt dit de inlandsche wereld tot nut. Blijft het inheemsche element in zijn vastgelegde adatsfeer gebonden met mogelijkheid van groei alleen in die richting, dan beteekent dit voor de indische volkeren een ernstige rem opgenomen te worden in het wereldverband. Het huidige adatrecht dient ingepast te worden in het internationale verkeer, wil men niet met recht spreken van de „sterbenden Insel".

Dit wordt terdege gevoeld in het vooruitstrevende deel der inlandsche wereld, zooals in volksraad en andere openbare lichamen, in particuliere vereeniging en pers. Kan men er zich afmaken door te zeggen, dat deze bekentenissen niets dan politieke aspiraties zijn? Zijn zij daarom minder sprekend, want beoogt

men er niet mede het tegenwoordige te doorbreken, om nieuwe banen te vinden voor de toekomst?

En twee voorbeelden uit de praktijk hebben hun invloed doen gelden. Japan, dat door zijn wetgeving op europeesch peil te brengen, een grooten stap deed tot het verkrijgen van gelijkgerechtigdheid en zoo zijn plaats in het wereldverkeer wist in te nemen. Maar meer nog het wónder in de mohamedaansche wereld volbracht door Kemal Pascha, die het volkomen gedesorganiseerde turksche rijk uit zijn middeleeuwschen toestand wist op te heffen en door het te moderniseeren, het niet langer tot een geduld vreemd lichaam, maar tot een volledig ingepast deel in de europeesche wereld heeft gemaakt. Die het algemeen geldend idee, dat Turkije hervormen, het vernietigen zou beteekenen, zooals de markies van Salisbury het formuleerde, te schande heeft gemaakt.

In de indische wereld hebben deze feiten veel meer weerklank gevonden dan men gemeenlijk aanneemt of wil aannemen. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat dit procédé maar zoo aanstonds voor ons Indië moet worden toegepast, maar het is toch een baken in zee.

Wil men nu niet het oude laten voor wat het is, of liever nog den zin voor bestaande adatvormen bevestigen en evenmin het tegendeel ervan: alles nivelleeren onder het europeesche recht, dan dient een aanknoopingspunt gevonden te worden, van waaruit een nieuwe opbouw mogelijk is. Dat kan geen ander zijn dan dat, waar de beide culturen elkaar ontmoeten, bij elkaars raakpunten.

Het is onlangs weer betoogd, zij het ook in meer economisch verband, wat de stelling ten zeerste versterkt, waar het economische leven inderdaad „the fundamental condition of all life" is, door Kielstra in zijn knap artikel in het Koloniaal Tijdschrift van Mei j.l. Hij wijst erop dat bij het stooten van twee sociale toestanden op elkaar waar elk hunner zijn eigen eisch stelt, verhoudingen van volkomen eigen aard geboren worden. „Noch het recht, dat zich bij de primitiever volkshuishouding in den lageren socialen toestand aansloot, noch dat, hetwelk heerscht in de homogene huishouding van den hoogeren socialen trap, is op zich zelf geschikt om op de aanrakingen en betrekkingen tusschen beide te worden toegepast. Hier wordt geëischt opbouw van een eigen recht voor de nieuwe verhoudingen, constructief werk, het vinden van de regelen, die deze nieuwe verhoudingen moeten beheerschen. Dat nieuwe recht moet zijn levend recht" (blz. 236).

Voor ons vraagstuk beteekent dit dus, dat het terrein van aan-

raking — het intergentiel recht — als punt van uitgang moet worden genomen. Nieuw is dit denkbeeld allerminst. Het is al aangegeven in een tijd, toen die aanrakingen nog maar miniem waren en de unificatie-idee de overheerschende was, door mr. Nederburgh. In zijn tijdschrift Wet en Adat in 1896 werd deze gedachte al uitgesproken en het onverminderde geloof in zijn stelling moge wel blijken uit het feit, dat hij er telkens op is teruggekomen, laatstelijk nog in 1929 in dit tijdschrift onder den titel: Codificatie van adatrecht.

Dat nieuwe recht moet levend recht zijn; het is het ook, omdat de praktijk gesproken heeft en al oplossingen aan de hand heeft gedaan, die noch het zuivere europeanenrecht en evenmin het oude adatrecht belichamen, maar een tusschenrecht hebben gevormd, dat — en daar zit de groote waarde in — bruikbaar is voor de internationale betrekkingen.

Deze uitbreiding, geschikt maken voor het wereldverkeer, zou ik aan het stelsel-Nederburgh willen geven. De vraag mag gesteld worden of er dan nog meer reden voor de vrees bestaat, uitgesproken door Van Vollenhoven, Marcella en Kollewijn, dat het tusschenrecht teveel westers georiënteerd zou zijn en het adatrecht in het gedrang gekomen. Ongetwijfeld zal het hoofdaccènt op het westersche recht moeten vallen, juist om het middenrecht geschikt te maken voor de toekomst: Indië in het wereldverkeer. Moet dit nu als een zwarigheid gevoeld worden? Geenszins, waar het niet ingegeven is door geringschatting van het adatrecht, maar juist het tegendeel uit deze opzet spreekt, om Indië voor de komende dagen juridisch uit te rusten. En op dien grond zal het adatrecht zich het offer kunnen getroosten bij dat tusschenrecht niet in dezelfde mate vertegenwoordigd te zijn als het oude adatrecht.

Een andere bedenking is deze. Voor die betrekkelijk kleine groep van aanrakingen moge het tusschenrecht dan bruikbaar zijn en bij het toenemende verkeer zullen de aanrakingspunten belangrijk grooter worden, wat wil dat nu zeggen voor die millioenen anderen? Maar ook hier heeft Nederburgh vooruitgezien. Hij acht zijn recht geschikt voor de categorie Christen-Inlanders, waarmede al honderd jaar lang gesold is en die aldoor afgescheept zijn met de belofte, dat hun rechtstoestand wel „nader geregeld worden zal". De andere Christen-Oosterlingen dienen er aan toegevoegd te worden.

Maar ook dan nog zal dat recht te beperkte gelding hebben, om voor de taak als hier tot doel gesteld berekend te zijn. Wat voor die overgroote massa Inlanders daarbuiten? Dwang is hier uit den booze; het doel wordt er niet mee bereikt en ontstemming

zal eruit geboren worden. Zoo ooit, dan is hier behoedzaamheid geboden. Voor die anderen zal ook hier naar den raad van Nederburgh de mogelijkheid geopend moeten worden zich vrijwillig te onderwerpen, opdat het langzamerhand uitgroeit tot een recht voor allen in Indië, een recht, dat op het vaderlandsche dit zal voor hebben, dat het veel eenvoudiger van constructie zal zijn, veel minder formeel, dan dat waaronder wij naar aller oordeel thans zuchten, met meer gerechtigheidsgehalte.

Op dit terrein liggen ongetwijfeld de groote moeilijkheden. Er is al eens gezegd (Van Vollenhoven) dat het een heksentoer zijn zal om een recht te maken, dat voor alle Christen-Inlanders van Guinea tot Madjawarna toe, zal passen, hoe moet dan de poging genoemd worden om dit recht ook nog bruikbaar te maken om nog veel meer justiciabelen te omspannen. Die zwarigheden zijn geenszins te onderschatten, maar zij zij worden vaak te zwart geteekend.

Aan den eenen kant acht men het adatrechtelijk terrein nog onvoldoende verkend (zoo Marcella en Carpentier Alting). Doch daarmede wordt het intensieve onderzoek van de laatste jaren miskend, de arbeid, voornamelijk van de Leidsche school, onderschat. Men behoeft toch niet te wachten tot alle hoeken tot in alle finesses zijn doorzocht, dat een opschorten tot alle eeuwighend zou beteekenen. Het gaat toch om de hoofdlijnen, want in het nieuwe recht zal een grooter plaats aan de gewoonte worden ingeruimd dan met ons recht het geval is. Ook dit ligt weer in de lijn van ontwikkeling van ons recht, dat heel wat meer usantiën binnengesmokkeld heeft — en het starre wetsvoorschrift van artikel 15 van de indische algemeene bepalingen, maakte wel noodzakelijk heimlijke paden te bewandelen — dan de wet in zijn tijd van codificatie-verheerlijking wenschelijk achtte.

Maar de huivering voor het slagen van dit stelsel ligt naar mijn inzien grootendeels hierin, dat men teveel het adatrecht als iets eigens, als een tropische wonderbloem is gaan zien. Te verklaren is dat alleszins. Zoolange jaren is de studie van het adatrecht verwaarloosd geworden, zoolang heeft de jurisprudentie en de administratieve praktijk het miskend, zoolang heeft het geduurd voor men niet alleen het oostersche recht vond, maar het ook oosters leerde zien, dat noodwendig daaruit overschatting moest geboren worden.

Rechtsvergelijking, meer oog hebben voor het verwante met ander recht, zal doen zien, dat het adatrecht dichter bij ons staat dan men het gewoonlijk wil zien. Om één enkel voorbeeld te geven. Wat voor nut heeft het om te spreken van inlandsch bezitsrecht van roerend goed (artikel 53 adatwetboekje voor heel Indië)

en eigendom ervan te ontkennen, waar de praktijk van het dagelijksch leven telkens koop en verkoop tusschen Inlander en niet-Inlander laat zien en het recht op roerend goed niet anders kan behandeld worden dan ons eigendomsrecht. Zoo dit recht dan ook onder Inlanders wellicht aan enkele beperkingen zou zijn onderworpen, bij ons onbekend, geeft dat toch geenszins het recht om het een karakter sui generis te geven.

Beschouwde men vroeger al tezeer de tegenstelling naar het schilderachtige woord van Van Vollenhoven als „het villapark der westersche en de rimboe der oostersche bestanddeelen van het indische staatsrecht" het geeft evenmin pas het als een stoppelveld tegenover de „garden of Allah" te typeeren.

Rest de vraag — een van het zien in de toekomst — zal de Inlander zich wel vrijwillig onderwerpen aan dat nieuwe tusschenrecht, zal hij zich niet liever behoudzuchtig aan het oude adatrecht vastklemmen, ook al biedt de overgang hem meer waarborg voor toekomstige ontwikkeling. Op dat punt ben ik niet sceptisch gestemd. De vroegere economische scheidingslijn tusschen westerling en oosterling heeft zich al meer en meer verlegd en zal dit in de toekomst nog meer doen. En de beslissing of het nieuwe recht aanvaard zal worden hangt niet af van den een of anderen desaman, maar van de leiders. Uit mijn politieke ervaring heb ik voldoende vertrouwen, dat zij wel degelijk zullen begrijpen, welke belangen er voor de opheffing van hun groep mede gemoeid zijn.

De Joode Savane in Suriname 1632(?)–1932.

Opkomst, bloei en verval van het Jodendom in onze Westindische koloniën

DOOR

A. HALLEMA.

„Ieder en alle Persoonen van de Hebraische Natie sullen genieten en jouisseeren alle de Privilegiën en Vrijheden... alsof zij Engelsche gebooren waren;... dat sij niet en sullen moogen werden gedwongen te koomen tot Exercitie van eenige Publicque bedieningen in deese Colonie; om te moogen Planten en Traficqueeren en alles wat haar goet zal duncken tot haar beste profijt,... werd haar vergunt vrij en libre Exercitie van haar Religie, Ceremoniën en Costuymen..., mitsgaders 't gebruik van haar Testamenten en Huwelijken, dat sij niet sullen verhindert worden in haare Sabbatthen en Feestdagen...; dat sij niet en sullen gehouden sijn te compareeren op de voors. daege op de Coure ofte magistraat ...ook vergunt en geconfirmeert het genot van Tien akkers Land op Thorarica, om daar op te bouwen Huysen van Godsdienst en Leerscholen, alsook begraavinge van haar dooden; wert haar geconsenteerd, dat sij onder haar moogen plijten en uytspraecke geeven... door de Gedeputeerde van de Natie tot de somma van Tienduysend ponden suiker."

Ziedaar enkele privilegiën „vergunt aan die van de Portugeesche Joodsche Natie", oudste der Hollandsche kolonisten in Suriname, gelijk die ons zijn meegedeeld door den Weleerwaarden Zeergeleerden Heer J. S. Roos, Oud-Rabbijn bij de Nederl. Israël. Gemeente te Paramaribo. Wij voegen daaraan nog toe, dat de tolk, door een der meest bekende Gouverneurs van Suriname, Aerssen van Sommelsdijck, gebruikt in het geschil met inboorlingen over de toepassing der doodstraf op een hunner

---

De deskundige lezer zal, vooral na kennismaking met de uitnemende studie van den heer Oudschans Dentz over dit onderwerp, „De Kolonisatie van de Portug. Joodsche natie in Suriname en de geschiedenis van de Joden Savanne", Uitg. v. d. Maatsch. der Ned. Lett., 1927, begrijpen, dat de bedoeling onzer bijdrage in hoofdzaak beperkt bleef tot het geven van eenige indrukken van de in de J. Savane bestaande toestanden voor ongeveer een eeuw terug, zulks naar aanleiding van de reisindrukken van Masten Douwes Teenstra.

hoofden, „de Overste van de Synagoge der Joden (was), die de Indiaansche tale verstont", een bewijs welk een belangrijke plaats de Israëlieten reeds in de oudste periode der kolonisatie van onze Westindische bezittingen innamen. Wij wenschen bij deze gelegenheid daarvan iets meer te vertellen in verband met het feit, dat voor drie eeuwen terug vermoedelijk het Joodsche dorp of savane [1]) door hen werd gesticht, al staat dit stichtingsjaar niet geheel vast. Een afschrift, in ons bezit zijnde van een reisjournaal uit het jaar 1828 en behelzende een beschrijving van de Jodensavanne in dat jaar, toen ze reeds geducht in verval was, vinde hier voor het eerst een plaats tot herinnering en herdenking wat eens is geweest en door de naarstige Israëlietische voortrekkers tot stand werd gebracht. Een kort overzicht der geschiedenis van het ontstaan der Jodensavanne, die reeds sedert 1865 is verlaten, haar „op- en nederganck" ga ter inleiding vooraf.

De z.g. Portugeesche Joodsche Natie in de Colonie van Suriname, die zich in dit deel der Amerikaansche bezittingen al reeds gedurende drie eeuwen een blijvende plaats heeft veroverd, heeft achtereenvolgens verschillende nederzettingen gehad. Of de Savane bij de Cassipoerakreek op een afstand van tien uren roeiens van Paramaribo verwijderd, de oudste geweest is, gelijk ook het hier volgend reisjournaal aangeeft, is door de bronnen noch bevestigd noch tegengesproken. In elk geval zal de oudste Joodsche vestiging in Suriname omstreeks dien tijd dateeren, zooals volgens den heer Roos de oudste archiefstukken der Ned. Isr. Gemeente te Paramaribo bewijzen (1639). De eerste huwelijksakte in het register der gemeente is van 1643. De Joden, die ze vormden, kwamen uit Holland en Italië, vestigden zich blijkens het hier boven aangehaalde privilegie ook in Thorarica, waar thans de plantage Waterland ligt aan den linkeroever der Suriname-rivier ter plaatse waar Marshall in 1630 zijn blokhuis bouwde, spoedig gevolgd door Hollandsche Joden en die van andere naties. Nog in de 18de eeuw waren daar de overblijfselen van een synagoge en Joodsche begraafplaats te vinden.

Een ander verhaal, wil, dat met den Engelschen kolonist Lord Willoughby in 1652 ook een aantal Engelsche Joden in Suriname zich kwamen vestigen en daartoe de Joodsche Savane uitkozen. Bestond ze toen nog niet, dan zou de stichting twintig jaar jonger zijn, doch het is ook best mogelijk, dat zich hier van 1632

---

[1]) Een savanne is eigenlijk de naam voor een weinig begroeide vlakte, bestaande uit los zand, althans in Suriname; vroeger ook wel begraafplaats voor de slaven en weide, terwijl de Curaçaosche savanna nog de plaats is, waar vrije negers en verdere plantage-arbeiders hun hutten bouwen.

af al andere Israëlieten hadden neergezet. Andere Joden kwamen in 1664 door de verovering van Cayenne door de Franschen en van Essequibo in 1666 onder leiding van David Nassy op de Joden Savane, terwijl nog later ook het Hoogduitsche element de gemeente versterkte. Zij kreeg haar privilegie het eerst blijkens een Engelsch charter van 1665, dat echter een navolging is van een ouderen Hollandschen gunstbrief uit het jaar 1657 voor de Joodsche kolonisten in Amerika. Jammer genoeg werd later op die Hollandsche liberale vrijgevigheid beknibbeld en moest de Joodsche gemeente van de zijde van het gouvernement en de Christelijke kolonisten tal van groote en kleine plagerijen verduren.

In 1672 verrrees de eerste synagoge op de Joodsche Savane, waartoe de families Da Costa en Solis een schenking deden van Wakkersland, echter spoedig gevolgd door een gift van Samuel Nassy in 1682, toen een grootere synagoge noodig bleek, die onder den naam Beracha we Shalom (Zegen en Vrede) in 1685 werd ingewijd. De schenkingen tot opbloei der Gemeente bleven voortduren en ook het Gouvernement gaf een mooi voorbeeld door de gift van 10 akkers land, in 1691 gedaan namens Gourveneur van Scharphuisen.

De Joden, die zich hier gevestigd hadden, beoefenden op hun plantages den landbouw, speciaal de suikercultuur, vandaar de Bijbelsche namen dezer hoeven als Berseba, Hebron, Gerar, Rama enz., die men op de oude plantagekaarten van Suriname in menigte kan aantreffen. Gezien vanaf een heuvel, waarop het lag, was het Joodsche dorp schitterend gelegen; men zag vandaar af neer op de zandige valleien en de zich kronkelende rivier. De heer Roos zegt er verder van: „De Synagoge van baksteen opgetrokken, stond op een cirkelvormig plein, waar bovendien 16 huizen werden aangetroffen, en voorts bestond het aanvallige dorp uit drie breede, elkaar kruisende straten. De plek werd en wordt voor zeer gezond gehouden; nog in het begin der 20ste eeuw overwoog het Gouvernement een plan, om er een herstellingsoord voor ambtenaren te vestigen. Het heldere en overvloedige water haalden de scheepskapiteins met ponten weg als voorraad voor de reis." (Enc. v. N. W.-I.).

Doch in het begin der 18de eeuw begon de trek der Joden naar de stad Paramaribo en daarmee nam de bloei der Savane snel af. Wel kwamen alle leden der Israël. Gem. op hoogtijden in de Savane bij elkaar — tot zelfs diep in de 19de eeuw toe —, maar de glorie van weleer verdween, vooral toen ook de Franschen onder Cassard in 1712 de Jodenkolonie hier bijkans geheel vernielden, kerkelijke ornamenten stalen en weer teruggaven en

een waar vandalisme aanrichtten. Wel kwam de kolonie in de jaren 1772—'74 weer eenigszins op, toen het z.g. Kordonpad werd aangelegd om een nieuwe verdedigingslinie te krijgen, wel werden in de Savana verschillende Gouverneuers der kolonie feestelijk ontvangen als Nepveu en Wichers, de laatste in 1785, toen onder groot feestbetoon het honderdjarig bestaan der synagoge werd gevierd, doch toen woonden er maar ruim 20 gezinnen meer en was het verval dus reeds lang ingetreden. Alleen de doodenakker in de Savane ontving nog steeds op de Joodsche begraafplaats het stoffelijk overschot der in Paramaribo en elders overleden Israëlieten en op feesttijden kwamen de levenden hier te samen aan den gemeenschappelijken maaltijd. En toen er in 1825 volgens Kon. Besl. geen aparte Joodsche rechtbank meer mocht bestaan, de Synagoge in 1827 nog wel werd vertimmerd doch slechts ten nutte van een achttal families, die in bouwvallige huizen woonden, waarvan er in 1832 ook nog vijf verbrandden als gevolg van een misdadigen aanslag, was het gedaan met deze speciale Joodsche kolonie. Zij stierf uit en in 1861 werd het archief aan de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo afgestaan. Ook werden ± of na 1865 de wetsrollen en kerkelijke ornamenten binnen Paramaribo overgebracht en de synagoge bleef voortaan ledig en is langzamerhand tot een ruïne geworden. De twee begraafplaatsen, de oudste bij de Cassipoerakreek en de jongere op een kwartier afstands van de ruïne, zijn echter in deze eeuw door de Gemeente en haar voorganger te Paramaribo weer beter verzorgd geworden en niet alleen is op die wijze aan de piëteit de verschuldigde schatting betaald, doch ook zijn daardoor weer historische gedenkstukken voor den dag gehaald. De luister der eeuwen omzweeft die graven, totdat de Engel des Lichts ze in vollen gloed zet bij het Jongste Gericht en op den Dag der Dagen, als Jahvè zal komen om te richten rechtvaardigen en goddeloozen!

Thans laten we ons reisjournaal uit het jaar 1828 getuigen, hoe het er toen met de Joode Savane bijstond.

Vrijdag, den 12 September 1828.

En nu kregen wij den schilderachtig gelegenen heuvel, op welken eene van steen gebouwde synagoge staat, in het gezigt. Voor dit stille dorpje ligt midden in de vischrijke rivier een bevallig Tabbetje of langwerpig, onbewoond eilandje (riviereilandje), hetwelk in den kronkelenden stroom een verrukkelijk fraai gezigt oplevert, zijnde geheel en al begroeid met boomen, heesters en struikgewassen, waaronder eene menigte dorenheesters met kleine, ronde bladeren, hier Branti-Maká geheeten, alsmede bloemdragende heesters, welke door enkele of kleine

groepen van opgaande boomen afgewisseld werden; terwijl aan den oever de sponsachtige waterplant Mókke Mókke [1]) (Alum) groeit, welke, met hare stevige, groote, breede bladeren van eene donkergroene, glinsterende kleur, veel naar het driekantige blad der Taijers [2]) gelijkende, met haren gelen, tulpvormigen bloesem, bij de kleuren van de in donkerheid verschillende bladeren der boomen, het witte en roode der huizen en het graauwe en groene der savaneheuvels, eene allerbekoorlijkste mengeling in spiegelende, effene vlakte der rivier opleverde. Voor en aleer men nu aan den groenen heuvel of aan den zoogenaamden berg komt, heeft men aan deszelfs voet eenige militaire gebouwen, welke groep men door de rood geverfde deuren en vensters, terwijl de overige huizen geteerd zijn, van particuliere woningen onderkennen kan; alwaar de kommanderende officier van den achter dit dorp gelegen militairen post Gelderland zijn verblijf en een piket heeft.

Niet minder aanlokkelijk deed zich de buurt, welke boven op den heuvel rondom de synagoge gebouwd is, van hier aan ons nieuwsgierig oog voor; derzelver statige stilte deelde iets deftigs en eerbiedwekkends mede, en deed ons onwillekeurig aan de aartsvaderlijke tijden en leefwijzen denken. Dan vele bekoorlijke tafereelen moet men, gelijk ons de ondervinding maar al te dikwerf leert, nimmer dan uit de verte aanschouwen, wijl zij, van nabij gezien, veeltijds uit de hand vallen, eveneens als de geschilderde tooneelschermen. Genot bestaat in ons doel na te jagen; het bereiken daarvan doet het genot eindigen; en wijl wij menschen veelal met hersenschimmige vooruitzigten van een denkbeeldig geluk met allen ijver ter bereiking van dit zoo gewenschte doel streven, maken de droombeelden, die wij ons zelven scheppen, ons gelukkiger, dan het aanwezen der zaak zelve Eindelijk zullen wij in meergevorderde jaren gelooven, en met Salomo, dien wijzen Koning, uitroepen, dat alles ijdelheid der ijdelheden is, tooneeltooi, zinsbegoocheling en schijnschoon, wat op 's werelds tooneel ons menschen omgeeft en onledig houdt. Ook hier vond hetzelfde plaats met de beschouwing van de Joden Savane, nadat wij den groenen heuvel beklommen hadden. Ook deze buurt moet slechts in het verschiet gezien worden; overal ontwaart men drukkende armoede op de puinen van voormalige grootheid; men vindt er eenige grijze, afgeleefde Israëlieten in

---

[1]) Ook Moko-Moko, Neger-Engelsch voor het plantengeslacht Montrichardia Arborescens Schott van de fam. der Araceae, een langs de rivieren groeiende Aronskelk.

[2]) Nu Taja genoemd.

oude bouwvallige huizen, welke door verwilderde tuinen omgeven zijn. Echter is het gezigt van dezen heuvel op het bovengenoemde tabbetje, dat zich in de lengte naar den loop van dezen bruinen, kalmen stroom uitstrekt, allerliefst, terwijl men nu van boven op hetzelfde nederziet. Wij bragten, na de geheele buurt en synagoge in oogenschouw te hebben genomen, den avond in het aanzienlijkeste huis dezer buurt, bij den heer J. De La Parra, in gezelschap van eenige goede oude lieden door, als La Parra, Nassy, J. H. De Mera en B. H. Da Costa, alle afgeleefde Joden van tusschen de 70 en 80 jaren, welke ons met eene zigtbare belangstelling de opkomst en vroeger hier bestaan hebbende privilegiën mededeelden, terwijl zij zich eenparig over het ontnemen van hunne eigene private regtbank beklaagden. Ook voorzagen deze gastvrije menschen, welke reeds als met het eene been in het graf stonden, op zeer gegronde reden, dat hunne woningen na hun overlijden, gelijk reeds zoo vele anderen, ledig en onbewoond zouden blijven. Volgens hun verhaal, waren hunne voorouders door de vervolgingen uit Spanje en Portugal herwaarts gevlugt, hebbende in 1632 van ons Gouvernement verlof bekomen, om zich op deze Savane met der woon neder te zetten; echter was het niet voor Augustus 1691, dat de eigenaar van dezen grond, zijnde *Samuel Nassy*, hun dit etablissement in vollen eigendom afstond, er nog 25 akkers van de nabij gelegene weide bijvoegende; de Gouverneur Scherpenhuizen begiftigde hen nog daarenboven met 100 akkers, waarvan de giftbrief nog in de verzameling der privilegiën, titel 8, d.d. 12 September 1691, gevonden wordt.

De synagoge werd in de jaren 1685 en 1686 (welk laatst jaartal van ijzeren ankers aan den westelijken gevelmuur staat) gebouwd, en staat w.-z.-w. en o.-n.-o. op een hoog, ruim plein, zijnde de vlakke kruin van eenen heuvel, 10 à 12 Ned. ellen boven den gemiddelden stand der rivier. De synagoge zelve, van een eenvoudig van hout gemaakt en zwart geverfd traliehek omgeven, is ook, gelijk derzelver hooge, ter weerzijden gelegene stoepen, geheel van tichelsteenen, met twee zoodanige opgaande gevels, opgetrokken, zijnde een hecht, sterk gebouw, zonder toren, klok of uurwerk; hetzelve is 93 Rijnl. voeten lang, 42 voeten breed en 33 voeten hoog. Binnen gaande, ziet men een houten gewelf, hetwelk door pilaren van echt bruinharthout onderschraagd wordt. In het westelijke einde is een zolder, welke ruim een mans lengte boven den anderen vloer ligt, bevattende de zitplaatsen voor de vrouwen; onder dezen zolder vindt men 3 vertrekken, in een van welke de regtbank der Joden zitting heeft gevonden. *Dit privi-*

legie werd hun door *Anna, Koningin van Engeland*[1]), verleend, waarin tevens bepaald was, dat zij gedurende hunne hooge feesten van alle regterlijke vervolgingen hunner schuldeischer bevrijd en buiten aanspraak waren; echter is deze private regtbank, welke ter eerste instantie in civiele zaken tot en met de som van vijfhonderd guldens, uitspraak deed, evenals hunne verdere privilegiën, vervallen en op den 4 July 1825, in gevolge Koninklijk besluit d.d. 2 April te voren, afgeschaft.

In het vertrek ter linkerzijde bevond zich thans, behalve de brandspuit, eene groote kast met boeken en oude archiven. Buiten de godsdienstoefening wordt, op straks genoemden zolder, aan een zestal kinderen les gegeven. In het oosteinde der kerk staat de Sakristie, eene groote kast, in welke, op achttien rollen, de boeken Mozes bewaard worden; iedere dezer rollen bevat de vijf boeken Mozes, in de Hebreeuwsche taal op parkement geschreven; de stokken, om welken deze heilige wetten en leer opgerold zijn, zijn met eene fraaije van goud of van zilver vervaardigde kroon versierd, terwijl ieder dezer 18 rollen in een verschillende gebloemd zijden kleed ingewikkeld is. Aan de noordzijde is de bank der regenten, terwijl het geheel vrij zindelijk onderhouden wordt. De veelheid van koperen kroonen en kandelaren levert nog de sprekendste bewijzen op van de vroegere welvaart der gemeente, zijnde dezelve door onderscheidene Joden, wier namen er op gegraveerd staan, aan deze kerk ten geschenke gegeven, gelijk ook de zilveren waschkom en lampetkan, in welke tevens twee opgehevene handen gegraveerd zijn; voor het overige bevat dit bedehuis geene bijzondere versierselen.

Den 12 en 13 October 1785 hebben de Joden het 100-jarige jubelfeest dezer synagoge binnen dezelve gevierd, bij welke zoo kostbare als plegtige feestviering meer dan 1600 personen zouden tegenwoordig geweest zijn, waaronder ook de Gouverneur-Generaal Wichers[2]), de Raden van Policie, die van Civiele Justitie, Stafofficieren en verdere hooge beambten. In het jaar 1827 zijn nog aanmerkelijke reparatiën aan dit gebouw verrigt.

De synagoge nu bezigtigd hebbende, gingen wij op den zuidoosthoek van het plein een oud koffijhuis bezoeken, maar deze bouwvallige kast, geheel op palen gebouwd, was onbewoond en gesloten, zoodat er niets dan eene groote hoeveelheid ongedierte

---

[1]) Dat zulks niet geheel juist was, blijkt uit de hieraan voorafgaande inleiding. Met de Engelsche Koningin wordt natuurlijk bedoeld de opvolgster van K.-St. Willem III (1702—14).

[2]) G.-G. Wichers aanvaardde ook het beschermheerschap van het door de Surinaamsche Israëlieten in 1785 opgerichtte Letterkundige Genootschap „Docendo Docemur."

huisvesting vond, waardoor dit ellendig gebouw weldra tusschen het hangende rooster- en paalwerk zal instorten; terwijl alles, vermold, verrot en vermodderd, niets dan verval en vergankelijkheid ten toon spreidde; het laken van de kleine kale biljart, zonder queue of ballen, met verrotte en beschimmelde zakker, scheen hier en daar (misschien wel met eene oude jagers policiemuts) gelapt te zijn: alles was hier misere à ruse, en verwekte bij eene dompige, onaangename stiklucht eene sombere en nare gewaarwording. Naast dit biljarthuis, bij den straks genoemden Da Costa eenige verversching hebbende genoten, wandelden wij het zoogenaamde dorp oostwaarts uit, en kwamen langs den weg van het kordon weldra aan den post Gelderland, liggende nog acht à tien Nederlandsche ellen hooger, dan gezegd kerkplein. Dan, voor en aleer wij deze buurt verlaten, welke in July 1828 ook met een bezoek van den Kommissaris-Generaal Joh. Van Den Bosch vereerd is geworden, moet ik nog zeggen, dat het hier, door de drooge ligging bij een zuivere lucht, zeer gezond is; het meerendeel dezes aardrugs bestaat uit gul zand, hetwelk hier en daar met bruine, leemachtige aarde en rosse kiezelsteenen afgewisseld wordt. Het dorp zelf had voorheen vier dwarsstraten, zijnde nog allen kenbaar, en was 450 Rijnl. voeten lang en 300 voeten breed, op welk langwerpig vierkant men eertijds 80 à 90 huizen telde; doch in 1790 moet het reeds naar een bijna verlatene woestijn geleken hebben, wonende er toen in 49 huizen slechts 22 armoedige huisgezinnen, en in October 1822 woonden er alreeds niet meer dan 8 huisgezinnen [1]), zoo als het nog heden zijn zal.

Men zegt in de „Vaderlandsche Letteroefeningen": „dat de Joden deze plaats van rust en veiligheid verlieten, en naar Paramaribo gingen om te handelen"; dan zij, die den landbouw verlaten hebben, zijn meerendeels verarmd geworden, ofschoon ook anderen weinig of niets vooruitgekomen zijn. Vele der aanzienlijkste Portugesche Joden zijn er op gesteld, om op de hier aanwezige kerkhoven bij hunne voorvaderen te worden begraven. De voormalige bloei van dit dorp had deszelfs oorsprong in de levering van benoodigdheden aan de toenmalige sterke bezetting van het kordon [2]) (een opengekapte weg van verdediging, welke linie, met militaire posten bezet, de rechtervleugel genoemd wordt), welke thans bijna geheel onbezet is, zoodat vroegere kapiteinsposten nu door een' korporaal en een paar guides bezet zijn, waardoor de handeldrijvende Israëlieten dan ook reeds

---

[1]) Volgens een mededeeling in het tijdschrift „Vaderlandsche Letteroefeningen", Mengelwerk voor 1823, blz. 183.

[2]) Ontworpen door den Gouverneur Nepveu in 1778.

sedert vele jaren van hier opgebroken en naar Paramaribo vertrokken zijn.

Het pad van de synagoge naar gezegden militairen post Gelderland gaat door zeer grof, sneeuwwit zand, hetwelk met witte keisteenen vermengd is. Het was juist midden op den dag (Vrijdag, den 12den), dat wij derwaarts gingen, zoodat ons het leder bijna aan de voeten verschroeide, terwijl wij door het sterke licht met halfgeslotene oogen voortwandelden. Links en regts van de buurt dezer Savane heeft men 2 diepe, met boomen begroeide valleyen; terwijl men aan de regterhand van dit pad, aan de helling der vallei, het Joodsche kerkhof met eene menigte marmeren grafsteenen of gedenkteekenen met Hebreeuwsche inscriptiën vindt. De post Gelderland is aan het begin van den vrij breeden kordonweg (welke de posten van den regtervleugel bevat en naar den hoofdpost Mauritsburg en vervolgens naar Imotappi, aan de Boven-Commewijne, leidt) gebouwd. Zekere Schrijfster zegt van den post Gelderland: „Het schijnt ook dat anderen vóór ons hier overeenkomst met Gelderland gevonden hebben; want deze alhier gevestigde post draagt dien naam."

Zuidwest van dezen post heeft men, op een paar honderd passen afstands, aan het einde van de regts liggende vallei, eene bron van zeer zuiver water, hetwelk al druipende uit verschillende kleine openingen in eenen woesten natuurwand dezer zandrits voortkomt, welk water door eenen breeden dam van bijna puur zand, uit eene meer achterwaarts gelegen vallei gefiltreerd zijnde, de kleur van Maderawijn heeft. Men vangt dit druppelende water op planken en leidt het op die wijze in vaten, zijnde het door deszelfs zuiverheid, na eenigen tijd in Indiaansche potten of kommen gestaan te hebben, ongemeen frisch en, door deszelfs koelheid, aangenaam te drinken. Bij den steilen wand dezer grot is de schulprits vermengd met eene slijmachtige knipklei, welke graauw van kleur is, waaruit, door de bestendige bevochtiging, vele weelderige planten groeijen. Na deze plaats bezocht te hebben, moesten wij op nieuw dit gulle zand, hetwelk zich van verre als sneeuw of eene groote bleek met linnen voordoet, doorwaden, ten einde bij de officiers woning, aan de rivierzijde, terug te komen. De zon juist in het toppunt zijnde, was de verbazende hitte op dit witte zand geheel onverdragelijk. Na te hebben gebreakfest, besloten wij, in plaats van te slapen, de oude Joden begraafplaats, iets hooger op aan de zelfde rivierzijde gelegen, te gaan bezigtigen, kunnende met de boot in één half uur bij dezelve komen.

Van de Joden Savane af wordt de rivier meer woest, terwijl het gezigt van die zijde op dit dorpje vooral niet minder romanesk

is, dan bij de aankomst. Men heeft in het opvaren aan den linkerkant hooge, gele met roode strepen doortrokkene rotswanden, welke zoo steil als een muur opgaan en overal gaten vertoonen, in welke kleine vogeltjes nestelen. Deze steile oevers zijn met een menigte kleine en zware boomen, klimop, boschtay-tay en andere planten begroeid; terwijl op de eerste hooge rots vóór het jaar 1685 de oude Joodsche kerk gestaan heeft. Iets verder heeft men mede links, in de buiten bogt der rivier, eene kleine inham of landingsplaats in het bosch, alwaar eenige kano's of coyalen onder het schaduwrijke geboomte lagen. Hier aan wal gaande, staken wij al klimmende het bosch in door gul zand en eene menigte struikgewassen, komende weldra aan de oude Jodenbegraafplaats, op welke eene groote hoeveelheid grafsteenen, zoowel dezulke, welke de gedaante eener prisma, als die van een langwerpig vierkant hadden, liggende in zeer onregelmatige rigtingen onder elkander verspreid; de prachtigste dezer gedenkteekens waren die van De Meza, Cohen, Nassy, Da La Parra, enz. In het midden van deze eenzame afgezonderde begraafplaatsen stond een zware statige boom, welke met deszelfs breede kruin deze stille graven overschaduwt, en de somberheid dezer plaats vermeerdert, schijnende als eenzaam en verlaten deszelfs standplaats te betreuren. Van hier gingen wij nu al opwaarts in heet zand en klimmende naar een kamp (condrie) van Caribische Indianen, welke kamp uit ongeveer 50 à 60 zielen bestond; echter is het juiste getal niet naauwkeurig te bepalen, daar de dorpskapitein Papegaai niet eens zijn eigen ouderdom wist, veel minder de bevolking van dit kamp.

De plaats waar de Indianen hun kamp hadden opgeslagen, was geenszins bevallig, als liggende in een woest bosch, te midden van geel maalzand, even als bij Norg [1]), in het landschap Drenthe. Ook de Indianen waren geheel en al met Coesoewee [2]) beschilderd; de vrouwen hadden onder en boven de kuiten breede, blaauw geverfde katoenen banden om de beenen gebonden, en de mannen droegen een blaauw lijngewaad, in plaats van een camies, en een' dito sluijer over den schouder. Na hier op een stuk gerookte of gebarbacotte beveraal, zoo dik als een mans-

---

[1]) De Groninger landbouwdeskundige Teenstra kon hier het om zijn paardenmarkten beroemde Norg in Drente nog ter vergelijking noemen; thans zou zij mank gaan!

[2]) Warauwsch Anotto, Karaïbisch en Neger Engelsch Koesoewé, Surinaamsch Orlean en Roekoe voor de plantensoort Bixa orellana, volgens de beschrijving in de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië een kleine, sierlijke boom met rose bloemen, waarvan de bladeren eenigszins hartvormig zijn tot 12 c.M. lang; de vruchten zijn, vóór ze rijp zijn, rood en worden daarna bruin; zij zijn voorzien van lange, stekelige haren en be-

been [1]), onthaald te zijn, waarvan de reuk en het gezigt voldoende waren, dat wij den smaak ontberen konden, gingen wij, na ook nog een stuk schors van den Kweebie of Kweepie [2]), een boom van meer dan een voet in diameter, te hebben present ontvangen, te voet onder een

„Ein freyes Leben führen wir,
Ein Leben ohne Sorge", enz.

door het zand naar de Savane terug; maar ofschoon niet meer dan een uur van daar verwijderd zijnde, viel ons dit slingerpad door het zwaarste maalzand, terwijl wij tusschen de groepen kreupelhout niet zelden beraadslaagden, welken weg in te slaan, verschrikkelijk lang; zinkende, terwijl ons het zweet tapswijze van het gezigt stroomde, stap voor stap tot over de schoenen in het pure en zeer heete zand weg. Echter wordt deze barre zandwoestijn op een bevallige wijze door bloemdragende doornheesters en eene menigte wilde ananassen, op welke zich vele en verschillende prachtige sprinkhanen en kapellen bevonden, afgewisseld.

Op den post Gelderland gekomen, wandelden wij langs den bovengenoemden weg naar de officiers woning aan de rivier terug [3]).

---

vatten een massa zwarte zaden. In bijna alle deelen der plant komt een roode kleurstof voor, het meest in de laag rondom de zaden, waarvan het handelsproduct, dat o.a. gebruikt wordt als boter- en kaaskleursel, afkomstig is. De plant ontbreekt nooit op de dorpen der Indianen, die zich met de roode kleurstof, met krapa-olie gemengd, de huid beschilderen; soms ook hun jachthonden. De bladeren (Folia Bixae) zijn een geneesmiddel; zoo ook andere deelen der plant. In het begin van de 18de eeuw vond men deze plant onder de uitvoerproducten van Suriname. De naam roekoe schijnt van Afrikaanschen oorsprong te zijn. E. v. N. W.-I. in voce Bixa.

[1]) Barbakot (brabakoto Neger-Engelsch) is de rooster, waarop vleesch of visch boven 't vuur wordt gedroogd en gerookt, om het te verduurzamen, hetgeen barbakotten wordt genoemd, reeds bekend bij de inboorlingen der Antillen.

[2]) Couepia Glandulosa, Neger Engelsch Kwepi, is de naam van een boom, waarvan de asch der schors door de inboorlingen als mengstof voor hun aardewerk gebruiken.

[3]) Bij nadere kennismaking met de beschrijving van „De landbouw in de kolonie *Suriname*" door M. D. Teenstra bleek mij, dat mijn hs., hiervoor afgedurkt, van het daarin ten deele opgenomen reisjournaal een ongeveer gelijktijdig afschrift is; (vgl. dl. II, 134). Een korte bijdrage over de „Joden-Savanah" in den Surinaamsche Almanak voor het jaar 1833" maakt nog melding van het feit, dat de Synagoge in het jaar 1827 aanmerkelijk werd vertimmerd en dat de „Savanah" den 10 September 1832 nog door een grooten brand werd geteisterd, „waardoor de reeds vermelde armoede der bewoners niet weinig is toegenomen." Overigens geeft die bijdrage geen nieuws.

Het karakterologisch onderzoek naar de geschiktheid voor een betrekking in Indië

DOOR

H. J. SLEGTENHORST.

Bij de Post en Telegraaf in Nederland heeft men, speciaal om de efficiency van het bedrijf te verhoogen en ter rationaliseering ervan, een ambtenaar, die psychotechnisch is onderlegd en die zich dus uitsluitend bezig houdt met de psychotechniek van het bedrijf. Ik weet niet, of dit ook met andere overheidsbedrijven het geval is, maar waar de regeering het van zoo'n groot belang acht voor een bedrijf als de posterijen en telegrafie, dat daaraan het geschiktste personeel verbonden is, verbaast het, dat de regeering niet eens haar gedachten laat gaan over een betere selectie van het personeel, dat voor den Indischen dienst bestemd is, daar Indië zeker van nog meer belang is dan het belangrijke bedrijf der posterijen.

Wij hebben in het vorige artikel, dat handelde over de psychische geschiktheid der candidaten voor een betrekking in Indië en dat verschenen is in *De Indische Gids* van November j.l. gezien van welk groot belang de psychische geschiktheid is voor een kolonie als Indië. Feitelijk zou er aan het departement van Koloniën een ambtenaar moeten zijn, die karakterologisch en psychotechnisch zoo geschoold moest zijn, dat hij in staat is, hen die in aanmerking komen voor uitzending naar Nederlandsch-Indië, aan een karakterologisch onderzoek te onderwerpen om hen te toetsen op hun psychische geschiktheid. De kosten, die dit alles zou medebrengen aan salaris van dien ambtenaar en andere noodzakelijke uitgaven, zouden ruimschoots vergoed worden door het geschiktere personeel, dat men krijgen zou, de grootere efficiency en de betere rationaliseering.

Hoe zou een dergelijk karakterologisch onderzoek geleid en ingericht kunnen worden? We zullen hiervoor eenige aanwijzingen geven. Allereerst moet vaststaan, dat de vereischte diploma's,

getuigschriften, inlichtingen, enz. in orde zijn en dat de candidaten lichamelijk goedgekeurd zijn. Het karakterologisch onderzoek kan zich vervolgens uitstrekken over groepen van ongeveer 10 personen, liefst candidaten voor verschillende betrekkingen. Men neemt per dag niet meer dan één groep en de karakterologische tests worden schriftelijk gegeven. We zullen nu eenige voorbeelden van dergelijke karakterologische tests geven.

Eerste Test.

„Vertel uitvoerig om welke reden of redenen gij naar Indië wilt gaan."

Door deze test kan men vaak de motieven ontdekken, die iemand er toe brengen een betrekking in Indië te ambiëeren. We hebben in het zooeven reeds genoemde artikel over „De Psychische Geschiktheid voor een Betrekking in Indië" gezien, van welk groot belang voor de kennis van verschillende karaktereigenschappen, die motieven kunnen zijn. Een enkelen keer kan het voorkomen, dat een candidaat in deze opgave zijn ware motieven verbergt achter schijnmotieven. Een goed karakteroloog weet hier al echter spoedig den schijn van het wezen te onderscheiden, zoodat juist die schijnmotieven een bijzonder licht kunnen werpen op het karakter en de psyche van den candidaat. Motieven, als bijv. „het helpen van de Inlandsche bevolking" en dergelijke kunnen dadelijk als verdacht beschouwd worden. Zijn het schijnmotieven, dan wijst dit op onoprechtheid en dienen zij om slechte drijfveeren te bemantelen, of de candidaten meenen, dat dit een goed middel is de gezochte betrekking te krijgen. Is een motief, als het laatstgenoemde, werkelijk gemeend, dan moet men oppassen, niet een mensch te krijgen met minderwaardigheidsgevoelens of ultra-linksche neigingen.

Tweede Test.

„Vertel uitvoerig om welke redenen gij Uw tegenwoordig beroep hebt gekozen, of waarom gij deze bepaalde betrekking ambieert, afgezien van het gaan naar Indië."

Door deze opgave kan men de motieven te weten komen, die iemand er toe leiden een bepaald beroep of een bepaalde betrekking te kiezen. De motieven weerspiegelen dan weer verschillende psychische eigenschappen. Dit kunnen gunstige, maar ook ongunstige eigenschappen zijn. De persoon zelf is zich natuurlijk wel bewust van de motieven, die hij opgeeft, maar behoeft zich daarentegen volstrekt niet bewust te zijn van de karaktereigenschappen, die daaronder verborgen liggen. Zoo kan iemand een juridische, of kerkelijke of onderwijs-loopbaan kiezen, gedreven

door psychische eigenschappen als: sadistische neigingen, begeerte naar macht, heerschzucht, gemakzucht, om nu maar eenige ongunstige eigenschappen te noemen. De rechter, die naar hartelust straffen uit kan deelen, werkt aantrekkelijk voor iemand met sadistische neigingen. Dit zelfde geldt voor den leeraar en onderwijzer, die zijn leerlingen kan tuchtigen, wanneer hij dat noodig acht en voor den geestelijke, die de leden zijner gemeente met de straffen in het hiernamaals bedreigen kan.

De macht, die een politieambtenaar en politiebeambte uitoefent tegenover de gewone burgers, of die de leeraar en onderwijzer bezit ten opzichte van zijn leerlingen, of waarover de geestelijke herder beschikt ten opzichte van zijn kudde, werkt aanlokkelijk op hen, die macht begeeren en heerschen willen.

Het schijnbaar gemakkelijke en onbezorgde bestaan van leeraren, onderwijzers en geestelijken werkt aanlokkelijk op hen, die gemakzuchtig van aard zijn.

Het spreekt van zelf, dat ook edele motieven en gunstige karaktereigenschappen er toe kunnen leiden een dergelijke loopbaan te kiezen. Uit het bovenstaande blijkt echter voldoende, dat de tweede test ons kan helpen bij het opsporen van verschillende psychische eigenschappen van den candidaat.

Derde Test.

„Vertel zoo uitvoerig mogelijk, wat gij doen zoudt, als gij 1000 gulden kreeg. Gij moet ze echter uitgeven en moogt ze niet op de spaarbank brengen, of op andere wijze beleggen."

Ook deze test kan ons veel leeren, omtrent verschillende psychische eigenschappen van den candidaat. Door als voorwaarde te stellen, dat men het geld niet besparen mag, wordt dus bij het onderzoek een eigenschap als spaarzaamheid uitgeschakeld, zoodat deze test ons over die eigenschap niets zeggen kan.

Een jonge vrouw, bij wie ik deze test toepaste, gaf de volgende antwoorden: „Ik zou een reis maken, had ik dan nog geld over, dan zou ik mijn garderobe aanvullen, mocht ik daarna nog geld over hebben, dan zou ik mijn kamers wat aardiger aankleeden. Hierna hield ze op. Toen ik zei: „En als je nu nog geld over had, wat zou je dan met de rest doen?" bleef ze langen tijd het antwoord schuldig, tot er eindelijk na veel denken kwam: „De rest zou ik voor philanthropische doeleinden gebruiken."

Wat zeggen ons nu deze antwoorden uit karakterologisch oogpunt? Daar zij begon met reizen, blijkt daaruit dat zij een motorisch aangelegd mensch is, die houdt van beweging, van reizen, trekken en veranderen. De veranderlijkheid was reeds in haar

korte leven gebleken, daar zij verschillende betrekkingen had gehad, die sterk uiteenliepen, terwijl daartusschen nog kwam een mislukte poging om onderwijzeres te worden.

Uit de aanvulling van haar garderobe blijkt haar vrouwelijke ijdelheid en zin voor opschik, uit de aankleeding van haar kamers blijkt haar zin voor luxe, comfort en huiselijkheid. Uit het feit, dat zij eerst na lang denken en het allerlaatst philanthropische doeleinden noemde, blijkt haar groot egoïsme.

Deze conclusies klopten volkomen met de uitkomsten, die verkregen waren door een andere methode van karakterologisch onderzoek.

Deze test kan ons ook andere karaktereigenschappen leeren kennen, gunstige, zoowel als ongunstige. Bij andere personen vond ik bijv. snoepzucht. Een zeer ongunstige eigenschap, die in het latere leven aanleiding kan geven tot verduistering in dienstbetrekking, tot het aannemen van steekpenningen en corruptie van allerlei aard.

Schrijft iemand, dat hij voor dat geld effecten zou koopen, om deze weer met winst te verkoopen, dan kunnen wij vrij zeker tot speelzucht besluiten, een eigenschap, die juist in Indië zooveel menschen ten verderve geweest is en die het gouvernement al heel wat schade heeft berokkend.

We zullen niet meer karakterologische tests noemen, daar het ons alleen te doen is om een proeve van onderzoek te geven.

Het Physiognomisch Onderzoek. Terwijl de candidaten bezig zijn de karakterologische tests schriftelijk te beantwoorden, heeft de ambtenaar, die met het karakterologisch onderzoek belast is, gelegenheid verschillende physiognomische aanteekeningen omtrent de candidaten te maken, zooals lichaamsbouw, gelaats- en schedelvorm, vorm der handen en vingers, details omtrent oogen, neus, mond, enz. Deze aanteekeningen worden dan later uitgewerkt en de gegevens verwerkt met de uitkomsten uit de karakterologische tests verkregen. Voor het physiognomisch onderzoek verwijs ik naar hetgeen gezegd is omtrent de typenindeeling in het reeds vaker genoemde artikel: „De Psychische Geschiktheid voor een Betrekking in Indië."

De wijze, waarop de candidaten zich gedragen, tijdens het schriftelijk onderzoek, kan ons ook aanwijzingen geven omtrent verschillende psychische eigenschappen. Candidaten, die telkens wat te vragen hebben, die steeds opheldering omtrent hun taak moeten hebben, verraden onzekerheid door geringe intelligentie.

Een candidaat, die onmiddellijk begint, zonder zich eerst goed van de te maken opgave te vergewissen, is ondoordacht impulsief.

Een candidaat, die telkens rond zit te kijken, bij elk geluid en

bij elke beweging van zijn werk wordt afgeleid, mist concentratievermogen.

Een candidaat, die zorgvuldig zijn papieren voor zich legt, met breede gebaren zich tot schrijven zet, in sierlijke letters en met mooie krullen zijn naam op het papier zet, met angstvallige zorg kantlijnen zet en met de liniaal allerlei onderstrepingen uitvoert, maar die ten slotte van de opdracht weinig terechtbrengt, is een mensch voor wien de vorm de hoofdzaak is, terwijl hij den inhoud veronachtzaamt.

We zullen hierop niet verder doorgaan, maar we zien wel, dat door een goed karakteroloog tijdens het schriftelijk onderzoek verschillende eigenschappen opgemerkt kunnen worden.

Nadat het schriftelijk onderzoek is afgeloopen kunnen de gemaakte tests niet alleen naar hun karakterologische beteekenis onderzocht worden, maar zij kunnen, wat het schrift betreft, ook graphologisch geanalyseerd worden. Door de graphologische karakter-analyse benaderen we de psyche van de candidaten weer van een andere zijde, hetgeen van groote waarde kan zijn met het oog op de contrôle van de gegevens, die we door de andere karakterologische methoden verkregen hebben.

De waarde der graphologie, hoewel door de humbug van vele beunhazen vaak in discrediet gebracht, is wetenschappelijk en experimenteel vastgesteld. De fout echter, die vaak door graphologen gemaakt wordt, is dat de graphologie *het* middel zou zijn voor karakteronderzoek, terwijl de graphologie inderdaad slechts *een* middel is voor karakteronderzoek, dat gebruik moet worden zooveel mogelijk in samenwerking met andere methoden van onderzoek. Staan geen andere middelen tot onderzoek ten dienste, dan alleen zal men zich uitsluitend van de graphologie kunnen bedienen, maar een ideale werkwijze is dit niet.

Een candidaat voor een betrekking in Indië moet ook eenige zakelijke kennis hebben van Indië. Het bezit van die zakelijke kennis kan wijzen op intelligentie, maar wijst bovenal op het gevoelen van belangstelling voor het land, waar men zich een loopbaan tracht te verwerven. Iemand, die geen belangstelling heeft voor Indië, moet er ook niet naar toe gaan, want zulke menschen vormen niet de beste werkkrachten. Juist de belangstelling verhoogt de prestaties. Daarom is het bij het karakterologisch onderzoek van belang ook de zakelijke kennis van Indië bij de candidaten te kunnen vaststellen. Daarvoor heeft men zakelijke tests noodig. Natuurlijk is één zakelijke test niet voldoende, men zal er bij het onderzoek meer moeten geven. Om te laten zien wat wij bedoelen, volgt hieronder zoo'n zakelijke test.

Zakelijke Tests.

De zakelijke tests moeten door de candidaten schriftelijk gemaakt worden. Op iedere test moet bovenaan de begintijd genoteerd worden en onderaan de eindtijd. De tijd, dien iedere candidaat voor de beantwoording van de test noodig heeft, moet tot in minuten nauwkeurig berekend worden. Vragen mogen door de candidaten bij de beantwoording der tests niet gesteld worden. Weet hij het antwoord op een vraag niet, dan moet hij er naar raden en verder gaan. Als hij de laatste test af heeft, mag hij geen verbeteringen of wijzigingen meer aanbrengen. De juiste beantwoording der opgaven is van meer belang, dan de snelheid, waarmee een test gemaakt wordt, maar de candidaat moet in ieder geval zoo vlug werken als hij kan. Onder iedere test moet hij zijn naam schrijven.

Deze aanwijzingen moeten den candidaat mondeling of schriftelijk verstrekt worden, alvorens hij begint. Voor de beantwoording van iedere test wordt een aantal punten gegeven, welke dan van alle tests wordt opgeteld. Het totaal aantal punten geeft dan aan hoe het staat met de zakelijke kennis van den candidaat, terwijl de tijd, die er aan besteed is, een factor is ter vergelijking.

TEST.

Begintijd:

Aanwijzingen. In ieder van de hieronderstaande zinnen moet gij kiezen tusschen de drie woorden, die tusschen haakjes staan. Slechts één van die geeft het goede antwoord en maakt den zin op de juiste wijze af. Zet een streep onder het woord (hier gecursiveerd), dat den zin op de beste wijze afmaakt.

Voorbeelden: *De Indische Gids* is een (dagblad, *maandblad*, weekblad). Deli is bekend door zijn (koffie, thee, *tabak*).

1. De afstand van de Westelijkste punt van Nederlandsch-Indië tot de Oostelijkste punt is (gelijk aan, grooter, kleiner dan) de afstand van Amsterdam tot Moskou.
2. Indonesië is een andere naam voor (Java, Nederlandsch-Indië, Nieuw-Guinea).
3. Gouverneur-Generaal is hetzelfde als (resident, commissaris, landvoogd).
4. Klapper is in Indië de naam van (een werktuig, een vrucht, een mineraal).
5. De algemeene omgangstaal in Indië is (Maleisch, Nederlandsch, Javaansch).
6. Indië ligt tusschen de werelddeelen Azië en (Afrika, Amerika, Australië).

7. De Nederlandsche Handel-Maatschappij is een (bank, handelsvereeniging, stoomvaartmaatschappij).

8. De beroemdste Gouverneur-Generaal uit de 17de eeuw was (De Ruyter, P. C. Hooft, J. P. Coen).

9. Sabang is een (havenplaats, eiland, schiereiland).

10. Rubber heeft iets te maken met een (delfstof, vrucht, sap van een boom).

11. De Volksraad is een (wetgevend lichaam, adviseerend lichaam, uitvoerend lichaam).

12. De Merapi is een (rivier, vulkaan, zee).

13. Het hoofdvoedsel van de Inlandsche bevolking is (brood, aardappelen, rijst).

14. Het aantal inwoners van Nederlandsch-Indië is (gelijk aan, grooter, kleiner dan) dat van Nederland.

15. Moesson is in Indië de naam van een (plant, dier, jaargetijde).

16. De, in Indië geboren, Chineezen spreken (Chineesch, Nederlandsch, Maleisch).

17. Van Heutsz was een (minister, gouverneur-generaal, admiraal).

18. De hoofdstad van Indië is (Soerabaia, Bandoeng, Batavia).

19. De landraad is een (rechtbank, ambtenaar, bestuurslichaam).

20. Deli ligt op (Java, Sumatra, Borneo).

Naam: Eindtijd:

Ik herhaal nog eens, dat uit de beantwoording van tests als de bovenstaande de intelligentie der candidaten en tevens hun belangstelling voor Indië kan vastgesteld worden. Dit zijn zeker twee belangrijke factoren bij het kiezen van personeel voor een betrekking in Indië, welke dan ook.

Zoowel dit artikel als het vorige, dat handelde over „De Psychische Geschiktheid voor een Betrekking in Indië", had in hoofdzaak op het oog personeel in gouvernementsdienst, dat van uit Nederland wordt uitgezonden. Voor personeel, dat door particuliere werkgevers wordt uitgezonden, zooals cultuurondernemingen, handelsvereenigingen, winkelmaatschappijen, zijn verschillende dezer wenken ook van belang, maar bij dergelijk personeel komen ook nog andere eischen kijken. De zakelijke tests zijn echter ten volle van waarde ook voor de particuliere werkgevers. Bij particuliere werkgevers zal op het gespecificeerde van den werkkring meer de klemtoon moeten vallen, zoodat een andere wijze van behandeling der stof en der eischen noodig zou zijn. Misschien dat wij ook dit nog eens ter hand zullen nemen.

De omgangstaal der Chineezen in Indonesië.

DOOR

NIO JOE LAN.

Men zou verwachten, dat de Chineezen in Indonesië onder elkaar Chineesch spreken, precies zooals de Engelschen in den vreemde onderling in hun landstaal converseeren, of de Franschen het Fransch gebruiken om elkander hun meeningen kenbaar te maken. Ofschoon dat een heel natuurlijke zaak zou zijn, is dit toch met de Chineezen in Indonesië geenszins het geval, ten minste bij het overgroote deel, dat meer bekend staat als Indo-Chineezen. Van klein af hebben zij als omgangstaal het Maleisch gekend, en deze taal blijven zij gebruiken.

De eerste Indo-Chineezen hadden natuurlijk het Chineesch als omgangstaal gebruikt, maar in den loop der tijden was hierin een verandering gekomen, mede beïnvloed door de omgeving, waarin zij leefden. De noodzakelijkheid, het Maleisch te kennen, heeft medegewerkt, dat het Chineesch langzamerhand verdrongen werd, zoodat thans bijna in geen Indo-Chineesch gezin de eigen Chineesche taal als voertaal wordt gebezigd.

De moeilijkheden, verbonden aan het leeren van de monosyllabele taal, zullen hieraan wel niet vreemd zijn. Maar er zijn nog andere factoren, waardoor de Chineezen als het ware gedwongen zijn een andere taal dan de hunne te gebruiken om elkaar verstaanbaar te zijn.

Er zijn toch in China zooveel dialecten, dat het een zeer veel voorkomend geval is, dat Chineezen elkaar door het gesproken woord niet kunnen begrijpen. Zoo is het ook in China zelf, waarom dikwijls het geschreven woord moet te pas komen.

Zoo ziet men in Indonesië zelfs ook Totok-Chineezen zich van het Maleisch, toch een vreemde taal voor hen, bedienen om hun conversatie te voeren.

Wanneer men de uitgestrektheid van China in aanmerking neemt, is het gebruik van die dialecten slechts een gewoon verschijnsel, want zelfs in de veel kleinere Europeesche landen ontwikkelden zich naast de officieele taal toch ook nog tal van dialecten, die dikwijls vreemd aan elkander zijn.

Er wordt echter in den laatsten tijd in China hard aan gewerkt, de taalbarrières omver te gooien door het Mandarijnsch-Chineesch als de oficieele taal in te voeren. In de scholen wordt onderwijs met het Mandarijnsch-Chineesch als voertaal gegeven. Ofschoon de invoering van een algemeene taal de dialecten geenszins kan doen verdwijnen, wordt daardoor toch dit resultaat verkregen, dat elkeen in China behalve het in zijn eigen woonplaats gesproken dialect ook de officieele taal zal kennen, zoodat hij dus bij machte zal zijn, om met elken landgenoot uit welken uithoek ook van China te spreken. Dit proces kan natuurlijk niet in weinige jaren worden doorloopen. Maar de kans is groot, dat de komende generatie geen opgelegde scheiding meer zal kennen, gedwongen vanwege de dialecten of het provinciaslisme.

In dit verband dient er op gewezen te worden, dat het massaonderwijs, eenige jaren geleden in China begonnen, meer en meer veld wint. Men gaat daarbij uit van het, ook elders voor het taalonderwijs reeds toegepaste stelsel, dat uit 1000 meest gebruikte woorden bestaat, welke woorden, als men die in het hoofd heeft, toereikend zijn om iemand in staat te stellen ook kennis uit boeken te putten. Krachtig wordt hieraan gewerkt. In elk dorp zijn scholen opgericht, en volgens berichten gaan zelfs grijsaards met de speciaal voor bovengenoemd onderwijssysteem samengestelde boeken naar school om zich onderricht te laten geven!

Wij dwalen echter van ons onderwerp af.

Het bovenuiteengezette is echter noodig om het vreemd schijnende feit, dat zelfs de in China geboren Totok-Chineezen soms Maleisch moeten spreken om elkaar verstaanbaar te zijn, te verklaren.

Ook in Indonesië is het thans regel, dat het Chineesche onderwijs gegeven wordt in het Mandarijnsch-Chineesch. Er zijn wel eenige kleine Chineesche scholen, welker bestuursleden uit dezelfde provincie in China afkomstig zijn en bij wie het provincialisme dus sterk is, die het een of andere dialect gebruiken, maar zulke scholen zullen ondervinden, dat zij geen reden van bestaan hebben, omdat zij daardoor den leerlingen als het ware reeds bij het overschrijden van hun drempel de mogelijkheid ontnemen later hun studie voort te zetten bij een Chineesche middelbare school, zooals die o.a. op Batavia en Soerabaja bestaat.

Hier spreken wij van Chineesche scholen. De eerste gedachte,

die ongetwijfeld bij de lezers kan opkomen, zal wel zijn: „Alle Chineezen kunnen dus Chineesch spreken", hetgeen een logenstraffing zou zijn van wat wij boven hebben gezegd, dat de Chineezen als omgangstaal niet het Chineesch, maar wel het Maleisch gebruiken, omdat zij elkaar vaak in het Chineesch niet verstaan. De lezers zouden gelijk hebben, als alle Chineesche ouders hun kinderen voor het elementaire onderwijs naar de Chineesche scholen zonden. Dit is echter niet het geval, met als gevolg de zeer eigenaardige toestand: De meesten der Indo-Chineezen kunnen ook thans nog geen Chineesch spreken!

Wat is de reden waarom vele ouders zoo handelen". Sinds de opening van gouvernementswege van Hollandsch-Chineesche scholen, hebben vele ouders hun kinderen naar deze scholen gezonden, waar het onderwijs meer gecontroleerd en meer deskundig is dan bij de meeste der Chineesche scholen, die als het ware overgelaten worden aan de schoolhoofden, zonder dat de bestuursleden van de schoolvereenigingen (de Chineesche scholen worden meestal door Chineesche schoolvereenigingen opgericht) zich verder met het daar te geven onderwijs inlaten. Dit was althans het geval tot voor eenige jaren, het is op 't oogenblik snel aan het veranderen door de deelname van meer van onderwijs afwetende personen in het bestuur.

Het is bekend, dat de meeste Chineezen van gemak houden. En zoo wordt er weinig acht geslagen op de schoolgaande kinderen, precies zooals het gaat bij een deel der Europeesche ouders. Maar bij de Chineezen heeft deze houding een geheel verschillend gevolg dan bij de Europeanen. Want toonen de Europeesche ouders weinig belangstelling voor het onderwijs van hun kinderen, deze leeren toch alles zooals het een Europeesch kind betaamt, de school zorgt ook voor een deugdelijk onderricht. Maar bij de Chineezen is het heel anders, juist omdat de kinderen geen onderwijs krijgen in hun eigen taal. Door gewoon Nederlandsch te leeren en Nederlandsch te gebruiken naast het Maleisch, om zich bij andere bevolkingsgroepen verstaanbaar te maken, wordt aldra het Chineesch, voor zoover al gekend, verdrongen, te meer omdat bij de meeste gezinnen ook moeder het Chineesch niet machtig is, terwijl vader, zoo hij het Chineesch kent, geen tijd heeft om zich met de kleinen bezig te houden en met hen Chineesch te spreken. Zoo ontwikkelt zich dus ook nu nog uit de kinderen een groep Chineezen, die hun eigen taal niet meer kunnen spreken.

Men behoeft dientengevolge niet verbaasd te staan, wanneer men Chineesche jongelieden ontmoet, die diverse moderne talen

vlot kunnen spreken en schrijven, maar die geen woord Chineesch verstaan!

Kan men van de omgangstaal der Chineezen in Indië spreken? Er zijn er thans verscheidene.

Vooreerst dient op den voorgrond te worden gebracht, dat elke Chinees het Maleisch machtig is. Maar daarnaast spreken de Chineezen in de Preanger b.v. Soendaneesch met elkaar, terwijl die, welke in Midden- en Oost-Java wonen, zich dikwijls ook van het Javaansch bedienen. De Totok-Chineezen uit dezelfde provincie in China afkomstig, spreken onderling natuurlijk hun eigen dialect.

Het onderwijs heeft andere omgangstalen bij de Chineezen in gebruik gebracht. Chineesche jongelieden, die Hollandsche scholen hebben bezocht, hetzij de lagere school, hetzij de middelbare school, beginnen onder elkaar Nederlandsch te spreken. Naarmate er meerdere Hollandsch-Chineesche scholen zijn (er zijn thans H. C. S.'sen opgericht door Chineesche vereenigingen op nagenoeg dezelfde basis als die van het gouvernement of met inlassching van enkele specifiek Chineesche cultuurvakken of onderricht in de Chineesche taal) groeit het aantal Nederlandsch als omgangstaal gebruikende Chineezen. De omgang gedurende hun school- en studietijd heeft bij hen de gewoonte doen ontstaan zich in het Nederlandsch uit te drukken. Hoe vreemd het ook schijnen moge, is het toch een feit, dat er Chineesche jongens zijn, die een Hollandsche middelbare school bezoeken, die erkennen, geen boeken of couranten in het Maleisch te kunnen lezen! En dat niettegenstaande de bij hen thuis gebezigde taal het Maleisch is, om niet meer van het Chineesch te spreken!

Tegenwoordig zijn er ook al tal van Chineesche gezinnen, die thuis het Nederlandsch gebruiken. En het laat zich aanzien, dat het Nederlandsch nog meer veld winnen zal bij het Chineesche gezin.

Dit is dus een van de resultaten van het onderwijs, of juister van het gouvernementeele onderwijs.

Daarentegen ziet men zelden, dat Indo-Chineezen, die een Chineesche school hebben bezocht, later het Mandarijnsch-Chineesch als hun omgangstaal of taal van het gezin gebruiken. Hier blijkt het Chineesch niet opgewassen te zijn tegen het eenmaal in de familie ingeburgerde Maleisch. De kinderen van Totok-Chineezen spreken thuis ook het dialect hunner ouders, al zijn zij capabel gesprekken te voeren in het Mandarijnsch-Chineesch. Hoogstwaarschijnlijk zal men bij dezen nog een generatie moeten wachten, alvorens het Mandarijnsch-Chineesch de diverse dialecten als gezinstaal kan vervangen, voor zoover men aanneemt, dat het hiertoe kan komen in Indië.

Naast het Nederlandsch en het Mandarijnsch-Chineesch als talen aangeworven via het onderwijs, begint ook het Engelsch op den voorgrond te treden.

Door de meeste Chineesche scholen in Indië wordt ook les gegeven in de Engelsche taal; sinds er in den laatsten tijd gemakkelijk leerkrachten verkregen kunnen worden om de Nederlandsche taal te leeren, hebben eenige Chineesche scholen het Engelsch door het Nederlandsch vervangen. Reeds bij de oprichting van de eerste Chineesche school in het jaar 1900 (Tiong Hoa Hwee Koan, Batavia) werd er gedacht aan een vreemde taal naast het Chineesch. Naar verluidt, zou men zich toen tot de regeering hebben gewend met het verzoek om medewerking tot het verkrijgen van bevoegde leerkrachten voor de Nederlandsche taal, maar de regeering zou afwijzend hebben beschikt. Zoo werd toentertijd besloten het Engelsch te kiezen als de te geven vreemde taal.

Uit het standpunt van eventueele voortzetting in China der studie geoordeeld, is het Engelsch wel de aangewezen taal. De Chineesche scholen moeten daarvoor toch noodwendig aansluiting hebben op inrichtingen van voortgezet of universitair onderwijs in China. Daar de meeste dezer onderwijs-instellingen kennis van Engelsch verplichtend stellen, moeten scholen, die daarop aansluiting willen hebben, ook zorg dragen, dat er behoorlijk Engelsch binnen hun lokalen wordt onderwezen.

Verklaart dit al eenigszins het eigenaardige verschijnsel, dat bij eenige Chineesche scholen, en juist die scholen van grootere beteekenis, de Engelsche taal de domineerende is geworden, een andere reden hiervoor kan zijn, dat kennis van Engelsch meer kansen biedt voor den lateren strijd om het bestaan, daar het moderne handelsverkeer eischt, dat men Engelsch kent.

Zoo wint het Engelsch hier geleidelijk meer Chineezen voor zich, en langzamerhand dringt het ook tot het gezinsleven door. Op het oogenblik zullen er al wel Chineesche gezinnen te vinden zijn, die het Engelsch bezigen. Alhoewel het bijna uitgesloten lijkt, dat in de toekomst in het Chineesche gezinsleven het Engelsch den boventoon zal kunnen voeren, is het Engelsch toch wel een factor van gewicht geworden, wanneer men spreekt over de omgangstaal der Chineezen.

Is het door dit alles dus momenteel moeilijk te voorspellen, wat later de algemeene omgangstaal van de Chineezen in Indonesië zal zijn, een ding is echter onbetwistbaar. Zoolang er nog een groep Chineezen is, die alleen Maleisch kent, zoo lang ook zal het Maleisch zich als de algemeene omgangstaal der Chineezen weten te handhaven. Zal het echter in de toekomst eens zoo ver

komen, dat *alle* Chineezen in Indië behalve het Maleisch ook andere talen kennen, hetzij Chineesch, hetzij Nederlandsch, of welke andere taal ook, dan zal het Maleisch als omgangstaal wel plaats moeten maken voor een opvolger. Maar wanneer zal dit proces kunnen voltrokken zijn, indien het werkelijk mogelijk is tot zoo ver te komen? En welke taal heeft dan de beste kansen?

Het staat als een paal boven water, dat naarmate het aantal H. S. C.'sen uitgebreid wordt, het Nederlandsch des te meer in het Chineesche familieleven zal doordringen.

Zelfs het Chineesch schijnt slechts evenveel kansen te hebben als het Nederlandsch om in de toekomst de algemeene omgangstaal der Chineezen te worden. In de laatste jaren zijn de eene poging na de andere gedaan door de Hollandsch sprekende Chineesche jongelieden om gezamenlijk de Chineesche taal te leeren; die pogingen zijn echter niet met succes bekroond mogen worden, wat zeker voor een groot deel toe te schrijven is aan de moeilijkheid dier taal.

„Selo-tigo" en de Merbaboe in tempo-doeloe

DOOR

G. B. J. VAN HEUVEN.

Elk van Java's drie hoofdsteden houdt er in haar achterland plaatsen op na, waar de bewoners gewoon zijn heen te vluchten in tijden, dat de kustlandsche pufhitte hun een beetje àl te machtig wordt; waar ze zoo nu en dan, als beurs en werkzaamheden 't toelaten, „een kouwe neus gaan halen", en meteen wat nieuwe veerkracht, wat nieuw weerstandsvermogen gaan opdoen. Zoo hebben de Batavianen hun Buitenzorg, Pengalengan en Soekaboemi; zoo hebben de inwoners van de Krokodillenstad hun Lawang, Malang en Tosari; en in dienzelfden trant hebben ook de Semarangers hun Salatiga en hun Merbaboe. En als er voor laatstgenoemden ook al geen gemakkelijk verende tuftuf op kan overschieten om luchtigjes mee over de beide Gombels heen te rollen, dan is er toch in ieder geval nog de N. I. S., om den op koelte vlassenden reiziger in korten tijd naar 't lieflijke Toentang te brengen, waar een twintig jaar geleden bij aankomst van den Semarang-trein vurige vierspannen trappelend en brieschend van ongeduld stonden te wachten en de aangekomenen in vliegenden galop naar een der vanouds gunstig bekendstaande Salatiga'sche hôtels of pensions voerden. Dat stond wèl zoo rijk en grandseigneurig als de rommelige autubussen, waar men tegenwoordig op aangewezen is. Zoo is de toestand in de dagen van thans; maar in den ouden tijd, toen in onze goeie, doch soms, en vooral vroeger, wel ietwat achteraanhinkende Oost ook zelfs de stoutmoedigste, meest fantastische geest nog van geen stoomros of „karetta angin" dorst te droomen, was 't daarmee uit den aard der zaak wel eenigszins ànders gesteld. Toen zat er aan zoo'n snoepreisje heel wat méér vast; tenminste, volgens de beschrijving, die de oude heer Valentijn ervan opdischt in zijn wel wat

langdradig en zwaar-op-de-hand, maar toch vaak hoogst interessant standaardwerk over „Oud en Nieuw Oost-Indiën", waren er in zijn tijd met een tochtje van Semarang naar Salatiga twee volle dagen gemoeid. Den eersten dag bracht men 't tot Oenarang, *„gelegen aan den voet van den hogen en zeer vermaeckelijken berg van denselven naam"*, waar men mocht overnachten in een soort passantenhuis van den *„keijser van Mataram"*, en pas op den avond van den volgenden dag kon men zijn moede leden uitstrekken in de pasanggrahan van Salatiga, *„een fraaij en* (alweer) *vermaeckelijk dorp van wel* 700 *huijsgezinnen sterck."*

Al spreekt 't dus wel van zelf, dat de Semarangers uit de dagen van papa Valentijn, en ook nog die van heel wat later jaren, er wel niet licht toe overgegaan zullen zijn, om over al de soesah van zoo'n uitstapje heen te stappen, toch hadden ze ook reeds in dien tijd wel degelijk een open oog voor de belangrijke voordeelen van 't Salatiga'sche klimaat. Dat blijkt ten duidelijkste uit een oud boekje, vermoedelijk van omstreeks 't jaar 1825, dat ons onlangs zonder titelblad in handen kwam en waarvan de ons onbekende schrijver een Semaranger of althans een oud-Semaranger geweest moet zijn. Ten minste hij schrijft: *„Over het algemeen zijn de menschen daar te Salatiga zeer gezond, worden oud, en het klimaat is bijzonder voor kinderen heilzaam. Ik heb zulks aan mijne eigene kinderen menig maal opgemerkt, die te Semarang sukkelende waren en in weinige dagen geheel hersteld waren en een gezonde kleur kregen."*

Hieruit blijkt, dat ook destijds al de groote waarde van Salatiga als gezondheidherstellend oord werd ingezien. En in de omstandigheid, dat de bedoelde Semaranger er meermalen met zijn gezin heengetrokken en zoodoende met de omliggende landstreken goed bekend geworden was, ligt voldoende verklaring voor 't feit, dat hij op zekeren dag naar de ganze-pen greep en zijn verhandeling over *„Salatiga, Merbaboe en de zeven Tempels"* aan 't papier toevertrouwde.

Beginnende met uitleg te geven van den naam Salatiga, deelt hij mee, dat deze eigenlijk Selo-tigo moet luiden en dus beteekent: Drie Steenen. De oorsprong hiervan moet gezocht worden in drie steenen tempels, die volgens de overlevering even buiten 't dorp in de onmiddellijke nabijheid van een heldere bron gestaan moeten hebben en van welker afbraak 't destijds bestaande fort, de „Hersteller" genaamd, opgebouwd was. Deze bron was de ook thans nog welbekende Kali-Taman, aan welker heerlijk frissche wateren de meeste Semarangers aangename herinneringen van koelte-genot bewaren, en waaraan ook 't voornaamste hôtel ter plaatse zijn naam ontleent. Hangt 't in onze dagen alleen van 't

offeren van een paar dubbeltjes af, of men er naar hartelust in zal mogen rondploeteren, ja dan neen, — in tempo doeloe was de toegang tot deze *„aangename, gezonde en verkwikkende badplaats"* afhankelijk van sekse en rang: in de eerste plaats n.l. werd de eene helft van 't menschdom, die als 't sterke geslacht bekend staat, gestrengelijk geweerd, en dan werd nog bovendien opnieuw een zorgvuldige schifting gehouden in de bevoorrechte helft, doordat *„Kali-taman moest worden geacht te zijn een badplaats, welke alleen door vrouwen van den eersten rang, als Poetri's, Raden Ajoe's mogt bezogt worden"*, en in verband daarmee *„in eenen cierlijken, met welriekende bloemen vercierden tuijn gelegen was."* Een meer democratische mandi-gelegenheid, *„voor de mindere classen der inwoonders"*, was verder oostwaarts opengesteld aan een bron in de buurt van *„den grooten binnenvijver Benoijo, die door onderscheidene bronwellen daargesteld wordt en aan welks oever zich steenbakkerijen bevinden."*

't Vriendelijk plaatsje, dat thans een vrij aanzienlijk getal Europeanen telt, zegt onze onbekende schrijver nog gekend te hebben *„als ganschelijk uit Inlandsche huijzen bestaande"*. In den tijd echter, toen de schrijfgeest vaardig over hem werd, was 't al heel wat vooruitgegaan. *„'t Had"*, — deelt hij mee, — *„een vroolijk aanzien, en rondom een groot plein* (ongetwijfeld de tegenwoordige aloon-aloon,) *vond men er verscheiden goede woningen, waaronder het gouvernements-huijs en dat van den heer De la Brethonière zich zeer voordeelig voordoen."*

't Midden van de aloon-aloon, dat, behalve door 't kerkje, nu ingenomen wordt door een eenvoudige, vreedzame muziektent, die van tijd tot tijd door opwekkende marschen en walsen de blanke, bruine en gele Salatiganeezen als met magnetische kracht tot zich lokt, was in vroeger dagen bezet door een heel wat minder aantrekkelijke inrichting, eentje waar de lui liefst maar zoover mogelijk vandaan bleven: 't kruithuis. Toch hielp ook dit blijkbaar mee om 't plaatsje een aardig aanzien te geven; tenminste we lezen: *„het midden op het plein gelegen kruidhuijs en de vlaggestok geven een verbinding aan het geheel, waardoor met regt Selo-tigo een fraaij dorp mag genoemd worden, wanneer men het zout-pakhuijs, de onderscheijdene fraaije tuinen aan den grooten postweg gelegen, de herberg en het daarover staande steenen gebouw van den heer Hoff daarbij aanschouwt."*

Omtrent 't klimaat vermeldt de schrijver nog, dat hij blijkens de *„nette"* aanteekeningen, die hij gedurende zijn *„aanwezen"* geregeld had bijgehouden, *„den Thermometer van Fahrenheit nimmer des morgens onder de 60° bevonden"* had. En mede in verband daarmee vertelt hij verder: *„Ook vind men er alle soor-*

ten van peulvrugten, salade, bloem- en andere koolsoorten; dogh hoezeer de perzikenboomen zeer weelderig groeijen, heb ik de vrugten daar nimmer van kunnen bekomen; de bloesem zet zich niet, zoo min als die der artisjokken en aardbeziën; echter heb ik met veel zorg wel eens een enkele fraaije groote aardbezie gehad. De koeijen en andere beesten zien er gezond en sterk uit; de melk en boter, voornamelijk die boter, welke bij den heer Van Reede van Oudtshoorn, assistent-resident, gemaakt wordt, is overheerlijk."

Men ziet dus, dat Salatiga ook in den goeden, ouden tijd al een echt groentenland was; en dat hiervan zelfs op Semarang reeds partij getrokken werd òòk, blijkt uit de mededeeling, dat verder tegen de helling van den Merbaboe op, in de nabijheid van de op 4000 voet hoogte gelegen dessa „Koppen" een fraaie, groote groententuin aangelegd was, *„met lanen van perzikenboomen, eene menigte van artisjokken, aardbeziën, frambozen, en velden met tarwe, in één woord alle de voortbrengselen, welke ons aan ons Vaderland herinneren en waaruijt de gouverneur van Java's Noord-Oostkust zijne groenten bekomt."*

Dit „Koppen", waarschijnlijk de om haar waterval welbekende dessa Kopeng, had blijkbaar in die dagen reeds een pasanggrahan; tenminste de schrijver heeft 't terloops over een *„bamboezen huijs, waarin men zich moet behelpen en dat voor één of twee dagen een zeer verkwikkend verblijf geeft, wanneer het helder weder is; dogh wanneer, zooals meest het geval is, de nevels, die zich overdag voor en om den berg vergaderen, zich verwijderen, komen dezelve somtijds met windvlagen, koud en guur, het huijs in, en laten zulk eene onaangename vogtigheid na, dat wanneer men zich daaraan niet gewend heeft, en uit de stad Semarang komt, waar eene warmte van* 85° à 90° *bestaat, een zware verkoudheijd gemeenlijk het gevolg is van het verblijf."*

Van hieruit ook werden door ondernemende klauteraars tochten ondernomen, naar den top van den Merbaboe, *„welken men, denzelven van daar beschouwende, zeer nabij zoude gelooven, dogh zulks (was) het geval niet."* Onze auteur beschrijft dan verder ook zoo'n klimpartij, waarbij verscheiden deelnemers 't niet heelemaal tot boven op den top konden brengen. In zijn relaas heeft hij 't afwisselend over *„de verschrikkelijkste valleijen"*, *„onafmeetbare diepten"* en *„schrikwekkende gezigten"*, maar daartegenover vinden we toch ook een geestdriftigen lofzang op 't onvergelijkelijk schoone uitzicht, dat de schrijver bij diezelfde gelegenheid van af zijn hooge zitplaats genoot over de westwaarts gelegen, geheel in wolken gehulde vlakte van *„Kadoe"*, die *„een golvend overheerlijk sneeuwveld gelijk was, waarop de stralen der zon een der fraaijste werkingen deden."*

Op zijn zwerftochten door 't Merbaboe-gebied was de schrijver er ook steeds op uit, oudheden op te sporen. Rijk was zijn oogst te dien opzichte evenwel niet: vrijwel 't eenige belangrijke, dat hij vond, was een groote, nagenoeg vierkante steen met een opschrift in oud-Javaansche karakters, volgens zijn meening ongetwijfeld nog afkomstig uit den Hindoe-tijd. Hij liet den steen naar Salatiga pikelen, *„ten eijnde denzelven voor verder verval te bewaren"*, en kreeg van een deskundige de volgende vertaling van 't opschrift:

„Het zij zoo! Uit overtuiging moet gij goed handelen, om daardoor in agting en eere te geraken, dogh zulks moet niet geveinsd maar met een zuijver hart geschieden; en om die reden moet gij de godsdienstpligten opregt verrigten, om alle slegte denkbeelden van u te verwijderen, ten eijnde dezelve u helder zijn, even als de stralen der zon en het licht der maan. Alle menschen moeten weten, dat zij, die tot hooge waardigheden zijn gekomen, de bevelen van Batara opvolgen, en zij die zulks niet nakomen, verloren zijn. Het kwaadspreken van zijn evenmensch is slegt; wees vroolijk, dogh vergeet nimmer te bidden, en na te laten hetgeen verboden is. Het is voorts van aanbelang, dat gij die leer volgt, daar hij die dezelve in alle zijne deelen nakomt, gelukkig zal zijn. Ten opzigte van het bidden kunt gij niet beter doen dan op te volgen de zeven boeken, welke geschreven zijn in het jaar 427."

Waar deze preek in graniet gebleven mag zijn? in 't vergeetboekje en onder Salatiga'sch rimboe-onkruid *„in verder verval"* geraakt? nuttig gebruikt als vloertegel of plavuis in den een of anderen stal? of veilig geborgen in 't Batavia'sche museum (Roema Gadja) op 't Koningsplein?

De schrijver hield er zelf een groententuin *„in eene redelijke orde"* op na, met een *„passangeran"*, boven Ambarrawa, dicht bij de dessa's Taroean en Banjoekoening. Niet ver daarvandaan bevond zich, *„in een aangenaam boschje"*, een zwavelhoudende bron, waarvan hij zegt: *„Het water, hetwelk eene goudgele kleur aan de aarde en andere daarmede in aanraking komende voorwerpen mededeelt, heeft eenen zuren en zwavelachtigen smaak. De Javanen koken hetzelve, en doen daar hunne koffij in, somtijds ook hunne rijst, als zij met uitslag geplaagd zijn."*

In de velden verspreid trof hij in dezelfde buurt verscheiden oude beelden aan, o.m. een Genesa, een Mahadewa en een Siwa, de beide laatste echter in zeer beschadigden toestand. De zeven oude Hindoe-tempels, die in den titel van 't door ons geraadpleegde boekje vermeld worden, waren door den schrijver op *„den bergrug Kroenroengan, zijnde de Zuidelijkste van het groote*

gebergte Oengaran", aangetroffen, op ongeveer zeven paal afstands van Banjoekoening, voorbij de dessa Gandaran. Drie ervan bevonden zich dicht bij den Oenarang-krater op „*eene vrije, met eenige weinige boomen bezette plaats, Gedong Pitoe genaamd, waar men, behalve eene steenen tafel met drie banken, eene menigte op den grond verspreide, meest bedorvene steenen beelden van Goden, paarden en buffels aan(trof).*"

De beschrijving van deze, destijds blijkbaar gedeeltelijk nog tamelijk goed geconserveerde oude Hindoe-bouwwerken en de daarin aangetroffen min of meer beschadigde beelden, alles op den top van den vulkaan, die bij helder weer zoo'n schilderachtigen achtergrond vormt voor de Semarangsche aloon-aloon, zullen we maar overslaan. Alleen willen we tot besluit nog even een opmerking van den anoniemen schrijver memoreeren, die ook thans nog door iederen Merbaboe-bezoeker gemaakt kan worden. Hij heeft 't n.l. over de „*heggen van de schoonste rozen, zoo witte als roode*", die er op vele plaatsen in 't wild bloeiden aan weerskanten van de wegen. Ook nog in onze dagen doen de nakomelingen van die liefelijke, steeds aan hun eigen lot overgelaten Flora's-kinderen 't oog van den wandelaar er alom aangenaam aan, en vormen zij een frissche, fleurige stoffeering van de Merbaboe-natuur.

Sprokkelingen uit de Pers over hulp aan de Suiker.

In verband met de groote suiker-conferentie schreef het *Soer. Hbl.*, den 21en September:

Te Batavia worden besprekingen gehouden tusschen de regeeringsadviseurs en de leiders van suikerindustrie en suikerhandel, welke gaan om groote belangen voor Ned.-Indië. Niet alleen het in de suiker belegde *kapitaal* moet een uitkomst vinden voor de huidige moeilijkheden, even zwaar weegt *het belang van het Land* en van *de Europeesche* en *Inlandsche bevolking* bij een goede oplossing. De beteekenis der conferentie in dien zin behoeft geen nadere beschouwing.

Het *Soer. Hlb.* bepaalde zich daarom tot een kort overzicht van de *kwesties*, welke er aan de orde kwamen.

Hoofdpunt is *de liquidatie* der V. J. P. einde van dit jaar en instelling van een nieuwe verkoopsorganisatie onder regeeringscontrôle, waartoe een vijftal adviesplannen is opgemaakt. De nieuwe organisatie wordt ingesteld op de ervaringen, opgedaan met de V. J. P. Tot die ervaring behoort de keuze van den *zetel der nieuwe verkoopsorganisatie*. Op de noodzaak van de verlegging van de hoofdbasis van Amsterdam naar Soerabaja is reeds dikwijls gewezen. Het gaat niet om het feit, dat Soerabaja de belangrijkste koopstad van Indië is, doch om de overweging, dat het laatste tiental jaren de suikerhandel zich vrijwel geheel te Soerabaja heeft geconcentreerd. In wezen gaat het om verlegging van de basis naar Indië, wijl de suikermarkt in Azië ligt en dat dan voor die basis Soerabaja wordt gekozen, wordt gewettigd door de omstandigheid, dat alle Europeesche, Japansche, Chineesche en Britsch-Indische koopers hunne vestigingen of hoofdkantoren in die plaats hebben en dat te Soerabaja eveneens zijn gevestigd alle suikerorganen, zoodat concentratie aan alle partijen ten goede komt. Tot de andere desiderata voor de nieuwe organisatie behoort, dat aan *de kwaliteit der Java-suiker* hoogere eischen zullen worden gesteld, dan thans omschreven zijn in de V. J. P.-voorwaarden. Het was een groote grief van vele uitgetreden producenten, die zich voornamelijk toelegden op een zoo goed mogelijk product, dat anderen slechts aan de minimum eischen der V. J. P. voldeden, waardoor de naam der Java-suiker in het buitenland dikwijls in discrediet werd gebracht. Ten slotte is er *het vraagstuk der productie-beperking*. Het is nog een strijdpunt onder belanghebbenden, hoe de restrictie moet worden toegepast. De eene groep staat een groote vermindering van de exportlicenties voor, een andere de gedwongen plantrestrictie en een derde wil het vinden in een dwingende prijsbepaling. Hierin zal de Regeering het beslissende woord spreken, daar de vergadering hierover slechts van advies kan dienen.

De Volksstem, het jonge Bataviasche dagblad, geeft een reeks economische causerieën van J. F. H. A. Later. Zijn de beschouwingen veelal echte causerieën, die geen houvast bieden, nu en dan vindt men toch stellige conclusiën, die goed zeggen waar 't, volgens Schr., op aan komt. Zoo in „Hulp aan de suiker" (24 September).

Er is natuurlijk al heel wat over geschreven, maar tot een aannemelijk voorstel is feitelijk nog niemand gekomen. De suiker mag wel van geluk spreken, dat er thans een Landvoogd aan het bestuur is, die ervaring heeft op het gebied van wereldproductie en wereldhandelorganisatie en van nabij kennis zal hebben gemaakt met moeilijke posities voor den verkoop van een wereldproduct. Men zal dan ook van de zijde van de suiker goed doen te luisteren naar hetgeen van regeeringswege naar voren zal worden gebracht en zich desnoods schikken in wat verlies van vrijheid en zelfstandigheid, omdat het hier een zaak geldt van uitermate groote beteekenis. Trouwens eischt het belang van het land anderzijds, dat de Regeering desnoodig dwingend optreedt, want zij kan niet werkeloos toezien, dat de suiker, die nu eenmaal een sterken invloed is gaan uitoefenen op het economisch bestel van onze samenleving, nog harder achteruitgaat. Al mogen we van meening zijn, dat de suikerindustrie hier wat meer genationaliseerd (inheemsch gemaakt) kan en moet worden, dat heeft geen invloed op de meening, die men hebben moet omtrent hetgeen thans moet worden gedaan.

De regeering zal goed doen een semi-officieele verkooporganisatie in het leven te roepen. Voorloopig voor de suiker alleen, maar die uitgebreid kan worden om er later ook andere groote producten in te betrekken, zooals de thee en de tabak, wanneer daarvoor de wenschelijkheid mocht blijken. Deze organisatie zal moeten worden geleid door de suikerdirecties, banken en exporteurs, die resp. met hun geld en hun relaties in de suiker betrokken zijn en van vertegenwoordigers van het gouvernement als adviseurs, personen, op de hoogte met de handelsaangelegenheden van het buitenland, te kiezen bijv. uit de consuls in Britsch-Indië of China. Iedere fabriek zal verplicht moeten worden haar producten te verkoopen door bemiddeling van deze organisatie, zooals de aangesloten ondernemingen het immers ook waren ten aanzien van de eigen verkooporganisatie. En de kosten moeten worden gedragen door de fabrieken, naar de hoeveelheid harer verkochte suiker en de behaalde prijzen. De organisatie zal zich er dadelijk toe moeten zetten de thans aanwezige voorraden, voor zoover ze dringend verkocht moeten worden, desnoods tegen heel lage prijzen ergens op de markt te werpen, ten einde tevens te trachten markten te veroveren. Het is nu eenmaal in de handelswereld zoo, dat de een den ander voor is of verdringt, de Japanners hebben de Twentenaren wel verdrongen. Een eenvoudige maar dwingende regeling is de eenige mogelijke, welke niet uitsluit, dat rekening zal worden gehouden met bestaande relaties, die men zal hebben uit te breiden en tendienste van het algemeen te benutten. De productie zal moeten worden beperkt door sluiting van fabrieken, samenvoeging van ondernemingen of hoe dan ook.

Daarvoor is nieuw overleg noodig, maar thans regele men eerst den verkoop.

Het is abnormaal en in gewone tijden ongewenscht, van overheidswege de binnenlandsche concurrentie aldus te elimineeren en de verkoopvrijheid aan banden te leggen, maar bijzondere tijden eischen bijzondere maatregelen. Thans wordt er haast niet verkocht, dat is nog veel leelijker, en de vrees voor dwang van overheidswege behoeft niet te bestaan waar deze er voornamelijk voor bedoeld moet zijn om de belanghebbenden tot samenwerking te brengen. Deze dwang is alleen onnoodig, wanneer men er alsnog in slaagt, zelf tot eensgezindheid te komen en contractueel de voor verschillende jaren toegezegde gehééle medewerking van alle fabrieken en directies in handen te krijgen. Maar dan ook dadelijk.

In een uiteenzetting van de situatie op 1 October gaf de *Java-Bode* de verschillende plannen of stelsels, in 't kort, weer, die nu

wel degelijk ontworpen waren om tot een oplossing te komen. In verband met de daags te voren op de conferentie te Batavia gehouden besprekingen, zeide het blad dan 't volgende over de regeeringsvoorwaarden.

Het nemen eener beslissing door de Regeering hangt nog af van de vraag, of de Suikerorganisatie bereid zal worden gevonden te voldoen aan eenige door de Regeering te stellen voorwaarden.

Deze zijn, wat de voornaamste betreft, de volgende: garantie, dat de belangen der minderheden niet in het gedrang zullen komen; zooveel mogelijk het beslissingsrecht in Indië leggen; de verzekering, dat een minimum oppervlakte met riet zal worden beplant; het percentage hiervan is nog niet vastgesteld.

De *Java-Bode* merkte hierbij op:

Het lijkt zeer gewenscht, dat beide partijen de les van *geven en nemen* zullen behartigen. Beniso moet begrijpen, dat het zwaartepunt der behartiging van sommige belangen, althans in dezen tijd, in Indië moet liggen. Natuurlijk begrijpt men hier zeer wel, dat dit niet *het volle pond* kan zijn, doch Holland moet op dit gebied doen wat mogelijk is, zonder vitale belangen te schaden. Indië is over de periode der *zetbazen* heen.

Dan: de eisch van een minimum aanplant.

Den 11en October besprak H. C. Zentgraaff, in hetzelfde blad, de kwestie, waar de bevoegdheid tot het nemen van beslissingen zou berusten. Zal het Holland of Indië worden?

De kwestie behoeft niet zoo scherp te worden gesteld; men kan eene oplossing vinden zonder in de keuze: Holland of Indië, één dezer twee onderaan te plaatsen.

Men zou zich in Indië zeker tevreden kunnen stellen met eene regeling, welke de voorziening der Aziatische markten — van Britsch-Indië tot Japan — overliet aan de beslissing van Indië, zoowel wat betreft den verkoopprijs als de soort der te maken — of om te werken — suiker.

Holland zou dan het beslissende woord hebben in de transacties, welke meer in dien rayon vallen.

In elk geval is met eenigen goeden wil een modus te vinden, en wij gelooven niet, dat Holland, door al te starre vasthouding aan zijn oude positie, het tot stand komen eener regeling in gevaar zou willen brengen, met de groote kans, dat de Regeering dan zelve doet wat zij noodig acht.

Het gaat hier voor de Overheid in de eerste plaats om een machtig volksbelang, en eene eventueele bedreiging hiervan door eene niet acceptabele afwijzende houding van een der partijen, zal wel niet kunnen worden toegelaten.

Er is geen enkele aanleiding om te veronderstellen, dat men niet tot goede resultaten zou komen. Integendeel, wij hoorden met lof gewagen van de neiging tot vlotte samenwerking, in de onderhandelingen getoond.

De heer Jongejan deed wat mogelijk was; de heeren Jöbsis en Dr. van Buttingha Wichers toonden zich zeer loyaal, de eerste door genoegen te nemen met de door de Regeering te eischen garanties voor nietaangeslotenen bij de Visp, laatstgenoemde door zijn principieele beschouwingen niet verder door te voeren. Zoo is er eene duidelijk uitgesproken neiging tot samenwerking, waardoor men optimistisch moet zijn gestemd.

Men denkt zich de nieuwe organisatie, hoewel deze met een goed deel der suikerindustrie bemoeienis zal hebben, hoofdzakelijk als „single seller"; verkoop van suiker door anderen is dus uitgesloten. En daar men voor ieder

lid den verkoop in de hand heeft, is verdere bemoeienis met het te beplanten oppervlak onnoodig.

Directeuren van de departementen van Landbouw, Handel en Nijverheid en van Binnenlandsch Bestuur, brachten aan de regeering advies uit. Geadviseerd werd tot de instelling van een centrale verkoopsorganisatie, door welke alle suikerverkoopen dienen te worden tot stand gebracht. De instelling van een dergelijke organisatie zal echter afhankelijk dienen te zijn van de volgende desiderata: de organisatie zal in Nederlandsch-Indië moeten worden gevestigd; het bestuur zal onder zijn leden tellen een vertegenwoordiger van De Javasche Bank; de belangen der minderheden moeten deugdelijk beveiligd worden; de regeering en de belanghebbenden zullen jaarlijks besprekingen voeren omtrent het te beplanten areaal.

Men zag de vrucht rijp worden.

1 November meldde een Aneta uit Batavia:

„Het antwoord van den minister van Koloniën aangaande de beginselen en de voorwaarden voor een centrale suikerverkooporganisatie houdt het volgende in: Zijne Exc. stemt in met de oprichting van een vereeniging waaraan het monopolie voor den verkoop van alle suiker in de eerste hand wordt verleend. Zijne Exc. stemt eveneens in met de voorwaarden van de Indische regeering ten aanzien van den zetel dier vereeniging, inmenging der regeering in de leiding der vereeniging, bescherming van de minderheden en overleg met de regeering inzake den jaarlijkschen rietaanplant.

Deze voorwaarden zullen in de statuten worden belichaamd.

Thans volgt overleg met het werkcomité, opdat spoedig de noodzakelijke ontwerpen bij den Volksraad zullen kunnen worden ingediend."

Den 10en d.a.v. weer een Aneta uit Batavia:

„De departementen van Landbouw, Nijverheid en Handel en van Binnenlandsch Bestuur hebben de laatste hand gelegd aan de samenstelling van de ontwerpen voor een nieuwe regeling van de suikerverkoopsorganisatie.

Conform de toezeggingen der regeering ter vergadering van 21 September j.l. zullen thans de belanghebbenden bij de suikercultuur worden gehoord.

Een werk-comité werd samengesteld, bestaande behalve uit de betrokken hoofdambtenaren, uit de heeren mr. Jongejan, voorzitter van den B.E.N.I.S.O., mr. v. Buttingha Wichers, president-directeur van De Javasche Bank, Jöbsis (Ned.-Indische Handelsbank), Van der Laan (H.V.A.), Weyer (Koloniale Bank), mr. Luyten (Suiker-syndicaat), Zeeman (Ned. Handel-Mij.), Fernhout (Cultuur-Mij. Vorstenlanden), Oei Tjong Hauw (Oei Tjong Ham-concern), ir. Langguth Steuerwald (Mangkoenegara-landen), Schmutzer (Gondanglipoero) en Schippers.

Dit comité is bijeengeroepen voor een vergadering, waarbij de ontwerpen zullen worden besproken, terwijl daarin eventueel nog amendementen zullen worden verwerkt, waarna de stukken onverwijld aan de regeering zullen worden aangeboden.

Indien alles vlot verloopt, kan de behandeling van deze aangelegenheid in den Volksraad reeds begin December a.s. worden tegemoet gezien."

REVUE VAN ARTIKELEN, MEDEDEELINGEN EN DOCUMENTEN.

A. M. HENS.

Na een langdurig lijden stierf den 26sten October de heer A. M. Hens, oud-lid van den Raad van Nederlandsch-Indië. Geboren in October 1870 te Zwolle, ving hij in 1895 zijn Indische loopbaan bij het corps ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur der Buitengewesten aan. Bestuursambtenaar in hart en nieren, met een hooge opvatting van zijn taak, onvermoeid in de vervulling zijner ambtsplichten, is het niet te verwonderen, dat reeds vroeg de aandacht op hem viel en hij er de hoogste rangen bereikte.

Ter zake van zijn verdiensten bij gelegenheid van de Djambi-expeditie, werd hij als controleur reeds beloond met eene Koninklijke onderscheiding, het ridderkruis van de Oranje-Nassau-orde, eene onderscheiding, omdat zij in de lagere rangen van het Bestuurscorps uitsluitend in bijzondere gevallen, wegens verdiensten, die eene dergelijke belooning wettigen, wordt verleend, daarom door ons veel meer wordt gewaardeerd dan het den meesten in hoogeren rang geschonken ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw.

Zoo begint Mr. S. Cohen Fzn. een afscheidswoord in *De Rijkseenheid* van 9 November, aan hetgeen hij voorts schrijft is het volgende ontleend.

Na een voorspoedige carrière werd hij in 1917 Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, in 1921 Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden. Toen in 1925 de voor een bestuursambtenaar der Buitengewesten bestemde plaats in den Raad van Ned.-Indië openkwam, werd hij voor de vervulling daarvan uitverkoren en nam hij dien zetel in tot 1929, in welk jaar hij voor goed naar het vaderland terugkeerde.

Wie, die hem kende, den braven, trouwen makker, met zijn schijnbaar zoo ijzersterk, onverwoestbaar gestel, had toen kunnen bevroeden, dat het hem slechts zulk een korte spanne tijds gegund zou zijn van zijn, na een ingespannen Indischen

langen diensttijd, zoo welverdiende otium cum dignitate te genieten. Een otium intusschen, dat in het geheel niet in ledigheid zou worden doorgebracht, dat lag niet in Hens' aard. Waar hij slechts kans zag, zijne gaven te gebruiken in het belang van Tropisch Nederland, daar vond men hem op de bres en steeds bereid zijne medewerking te verleenen.

Zoo werd hij een der vaste medewerkers van „De Rijkseenheid". Van de Vereeniging „Indië-Nederland" behoorde hij tot de oprichters en werd hij de eerste voorzitter; zoo was het aan hem de Vereeniging op te bouwen en aan den gang te brengen. En met succes. Onverdroten ijverde hij voor de belangen van de V.I.N., waaraan hij zijn heele hart had verpand. In het korte tijdsbestek van haar bestaan, thans nog geen twee jaren; wist hij door zijn pushing-power den stoot te geven tot een krachtig naar buiten werken der Vereeniging. De indiening bij den Volksraad van het ontwerp-besluit tot wijziging van afdeeling IV der Indische begrooting van 1932, beoogende de voorbereiding tot invoering der bestuurshervorming t.a.v. de Buitengewesten, gaf hem aanleiding tot instelling eener Commissie om dat ontwerp te bestudeeren, terwijl mede op zijn initiatief eene commissie werd ingesteld ter bestudeering van het in begin 1931 verschenen advies der Agrarische Commissie. Van beide Commissies was hij de bezielende Voorzitter.

Het verslag van de eerstbedoelde commissie heeft een beslissenden invloed gehad, bij de behandeling van het betrekkelijk Wetsontwerp in de Staten-Generaal, op den verderen gang der Bestuurshervorming in de Buitengewesten, in het bijzonder op Sumatra.

Het hoogst belangrijke en gedegen verslag der andere commissie zal nog een groote rol spelen, wanneer eenmaal in Volksraad en Staten-Generaal de handhaving van het domeinbeginsel een onderwerp van beraadslaging mocht gaan uitmaken.

KWADE GEVALLEN.

„Reeds zoo herhaaldelijk is hier gezegd, dat tegenover het gelukkig verschijnsel eener meerderheid van Indische firma's en vennootschappen, welke een goede en juiste personeelspolitiek volgen, een minder loffelijke minderheid staat, dat het tijd wordt eens concrete voorbeelden te noemen. Want het wil ons toeschijnen, dat die gevallen van onrecht en onbillijkheid, die wij — gelukkig — nog als „uitzonderingen" kunnen beschouwen, toch een bedenkelijke frequentie gaan vertoonen." Zoo schrijft *De Loc.* (30 September), in verband met de onbarmhartige wijze

waarop directies van groote ondernemingen ontslag aan haar Europeesch personeel geven.

„Nu is eene hartelooze, schriele en onrechtvaardige houding jegens personeel, gelijk bij sommige concerns voorkomt, *niet* in het belang van de Indische samenleving en *niet* in het belang van de ondernemers zelve — vandaar dan ook veler op zakelijke gronden steunende juiste gedragslijn.

Een van de onaangename gevolgen der „uitzonderingsgevallen" is, dat de wetgever genoopt is algemeene beschermende regelen vast te stellen, die allen, ook de goeden treffen; en eigenlijk de kwaden het minst, want die vinden altijd den goedkoopsten uitweg. Een ander onaangenaam gevolg van de misdragingen der minderheid is, dat de sociale uitwerking aan allen wordt toegeschreven en voedsel wordt gegeven aan allerlei ongewenschte actie, welke *allen* treft.

Het is er zoo mede gesteld dat, zoowel in de bergcultures, in de suikerindustrie als elders, door sommige directies aan eenig inachtnemen van de belangen der menschen, die vele jaren voor hen werkten, eenvoudig niet gedacht wordt. Er zijn bepaalde directies, die op dit punt een harteloosheid en een cynisme ten toon spreiden, waarvoor hare eigen Indische vertegenwoordigers zich schamen. Daar staan de andere, de *goede* ondernemers machteloos tegenover, daar kan ook de wetgever vrijwel niets tegen doen, en het meest machteloos van allen zijn de getroffenen zelve.

Misschien helpt het iets, wanneer dit alles eens niet langer in algemeenheden, doch met concrete feiten wordt vermeld; en dat moet dan maar gebeuren."

Nu wij hier afbreken, kan ons misschien het verwijt treffen: gij houdt op, waar 't juist interessant ging worden. 't Zij zoo; maar wij stellen daarvoor in de plaats wat de *De Java-Bode* naar aanleiding van de door *De Loc.* aan de kaak gestelde werkgevers heeft geschreven (4 October) onder het hoofd: „Het zware leven", al brengt dat slechts toekomst-muziek ten gehoore, alsmede hoe *De Koerier* zich over deze zaak heeft uitgelaten.

HET ZWARE LEVEN.

De *Java-Bode* schrijft:

De Loc. bracht eene nieuwe serie gevallen van ontslag, welke zeer de aandacht trekken door de hardheid en onmenschelijkheid, welke er in liggen opgetast.

De richting, waarin maatregelen tegen dit en soortgelijk kwaad moeten worden genomen, teekent zich duidelijk af.

Er kan geen sprake van zijn, dat in tijden als deze den werkgevers meerdere financieele lasten worden opgelegd. Velen hunner zouden thans gaarne meer voor hun menschen willen doen, doch kunnen het eenvoudig niet, omdat zelfs de fondsen, noodig om het bedrijf op de been te houden, ontbreken.

Dus: in normale jaren zullen de maatregelen moeten worden genomen, waardoor in slechte periode de crisisverschijnselen kunnen worden opgevangen.

Op regelmatigen terugkeer dier crisisperioden, zij het niet op dezelfde schaal en over een zóó kolossaal maatschappelijk veld, moet worden gerekend.

De productie van tropische gebieden is bestemd voor de wereldmarkt, en het is uitgesloten, dat men deze zoo kan regelen, dat toppen en dalen verdwijnen. Aldus zorge men in normale en goede jaren fondsen te vormen, waarmee voor elk bedrijf de crisisverschijnselen kunnen worden opgevangen, althans zóó verzacht, dat zij niet het karakter kunnen aannemen van calamiteiten, welke de maatschappij ontwrichten.

Vermoedelijk zal dit mogelijk zijn door heffing eener bijdrage uit de dividenden, terwijl voor het beheer der aldus te vormen fondsen dwingende voorschriften moeten worden gemaakt. Zeker moet daarin rekening worden gehouden met de noodzaak, dat de werknemers medezeggenschap hebben in beheer en belegging dier fondsen, met een noodzakelijk minimum van overheidscontrôle, in vorenbedoelde voorschriften vast te leggen.

De ervaring van den laatsten tijd leerde, dat de werknemer niet altijd zijn onderstelde rechten in en op die fondsen kan handhaven. Ongetwijfeld ligt hier voor de overheid eene regelende taak. Men houde in het oog, dat ook in Holland een groeiend aantal personen de billijkheid inziet van maatregelen, welke een hoogst ernstig maatschappelijk kwaad als dat der werkloosheid op betere wijze bestrijden dan door zware onderstanden uit de algemeene kas. Er moet worden gezocht naar maatregelen ter voorkoming van dit kwaad, en hiertoe schijnt men alleen te kunnen komen als geweldige prikkels zich doen voelen. Welnu, aan die prikkels ontbreekt het niet, en dan zette men zich reeds thans aan den arbeid tot het scheppen van regelingen, welke in werking treden in de periode der opleving, welke toch eenmaal zal komen. Wij denken hier aan werk, zooals door de bekende firma van Marken te Delft wordt verricht; dividend van den arbeid, vroeger in centen aan het loon van den werkman toegevoegd, werd later op betere wijze aangewend.

Enkele grondlijnen teekenen zich reeds thans met voldoende klaarheid af. Er moeten voor alle Westersche bedrijven van

eenigen omvang — cultures, handel, scheepvaart en industrie — zoomede voor zekere Chineesche bedrijven, schriftelijke arbeidscontracten komen, welke zich niet bezig houden met allerlei details, doch alleen de fundamenteele rechten regelen. Het verlof naar Europa behoort daarin naar onze meening niet thuis. Ongetwijfeld behoort het verlof te worden geregeld, doch niet door de Overheid. Indien de Europeesche werknemer zou vasthouden aan wettelijke regeling van zijn verlofsrecht, zou hij zich economisch onmiddellijk plaatsen achter Indische werkkrachten, die in een buitenlandsch verlof zeker geen recht zien. Wel dient een recht op vrije dagen te worden geschapen, doch in verband met de eischen van elk bedrijf. De suiker zou dus, met het oog op hare campagne, een speciale regeling noodig hebben.

Vervolgens is noodig eene regeling van den z.g. proeftijd; verder van den ontslagtermijn — eenigszins in verband met de huidige crisisordonnantie — en tot verplichte bijdragen aan een werkloosheidsfonds, omdat gebrek aan arbeid een periodiek terugkeerend verschijnsel zal zijn.

Tenslotte: voorziening in geneeskundige behandeling, en bij ongevallen.

Wij herhalen, in een tijd als de huidige kan aan deze goede zaak niet worden gedacht. Men dient te wachten tot het bedrijfsleven weer op normale basis staat, ook omdat de regeling dan op beter niveau is te brengen.

Het is ons bekend, dat men bij het Kantoor van Arbeid bezig is met het voorbereidend werk voor eene regeling, welke de bedrijven in geheel Indië zal omvatten; slechts de zeer kleine bedrijven zullen hiervan uitgezonderd blijven.

Dit werk valt zeer toe te juichen. Indien de Regeering er in slaagt den juisten middenweg te bewandelen, zich zelfbeheersching op te leggen en de invoering te stellen op een moment, dat zich daartoe eigent, zal zij een stuk arbeid van groote sociale beteekenis hebben verricht, dat duizenden werkers door wegneming van àl te groot bestaansrisico grootere levensvreugde zal geven.

DE KOERIER OVER KWADE GEVALLEN.

De (Ind.) Koerier, zegt in een hoofdartikel naar aanleiding van de in *De Loc.* gesignaleerde „Kwade Gevallen" van suikerontslagen:

Bovenstaande gevallen geven blijk van een ontstellend gemis aan sociaal gevoel en van een hard cynisme, dat reeds door Leo XIII in zijn encycliek

Rerum Novarum werd gebrandmerkt, en in de encycliek *Quadragesimo Anno* opnieuw onderlijnd.

Men sluit cynisch alle moreele en sociale overwegingen buiten, en vergeet in zooverre alle menschelijkheid, dat men den werknemer eenvoudig beschouwt als een stuk koopwaar, onderworpen aan de wetten van vraag en aanbod.

Maar „arbeid is geen gewone koopwaar, doch iets waar men de menschelijke waardigheid van den werknemer in erkennen moet, en vandaar kan hij niet als een willekeurig soort handelsproduct aan de markt gebracht worden." (*Q. A.*).

Het kapitalistische individualisme houdt enkel rekening met eigen voordeel en miskent zijn sociale verplichtingen. Maar dan is het aan den Staat om corrigeerend in te grijpen, en op te komen voor het algemeen welzijn.

Wanneer het groot-kapitaal vergeet, dat het eigendomsrecht behalve een individueel, ook nog een sociaal karakter draagt, dan is het de taak der regeering om die sociale verplichtingen in bizonderheden te regelen.

Het is tegen de sociale rechtvaardigheid, om in de goede jaren hooge dividenden en hooge commissarisloonen uit te keeren en stevige reserves te fokken, om dan in de kwade jaren alle moreele verplichtingen aan het personeel te vergeten, „omdat er dat jaar niets verdiend wordt."

Van de hooge — dikwijls te hooge — winsten in de goede jaren moet een fonds afgezonderd worden, om tegen de verschrikkelijke maatschappelijke ramp der werkloosheid in crisistijden, en tegen andere calamiteiten, het personeel te beschermen. En omdat het niet te verwachten is, dat de meeste concerns dit spontaan zullen doen, moet het wettelijk geregeld worden van hoogerhand.

En in het algemeen moet de werknemer nog veel beschermd worden tegen willekeur bij aanname, ontslag, arbeidsvoorwaarden, verlof enz.

De economisch zwakkeren en zwaksten hebben het eerst recht op bescherming.

Daarom zal er heel speciaal gelet moeten worden — men moge van zekere zijde dit als „ethisch" beschimpen, doch het is louter menschelijk en rechtvaardig — op de koelie-loonen en arbeidsvoorwaarden.

Zich er mee afmaken, dat een koelie het niet beter gewend is, van een paar centen per dag kan leven, en als hij geen werk heeft, toch wel den dag doorkomt, is een mensch-onteerende goddeloosheid.

Wij kijken in Indië graag farizeeïsch naar andere koloniën, waar het erg *brat* is, doch dat kan ons enkel eigenwaan en een valsch geweten bezorgen; op gebied van sociale wetgeving — indien wij daar alle bevolkingsgroepen in omvatten — staan wij in Indië nog maar op de stoep vóór het eerste begin.

MERKWAARDIGE CIJFERS TER ZAKE VAN HET ARBEIDERSVRAAGSTUK TER OOSTKUST VAN SUMATRA.

Na in een vorig artikel reeds te hebben doen uitkomen, dat het arbeidersvraagstuk ter Oostkust van Sumatra na de groote terugzendingen sinds het begin van 1930 in een geheel nieuwe phase is gekomen, werkt de *Deli Ct.* (7 October) dit nog eens nader uit, in verband met de aan den dag gekomen gegevens, nu door den assistent-resident voor de kolonisatie een veel-omvattende enquête is ingesteld, waarvoor de antwoorden nu vrijwel volledig zijn binnenkomen.

De vraag: „Verwacht U, dat U in de eerst komende maanden koelies zult moeten ontslaan, waarvoor U verder geen of onvoldoende werk hebt, die dus overbodig worden?" werd vrijwel algemeen ontkennend beantwoord; slechts in vier gevallen bleken er kleine aantallen koelies overcompleet te zijn. Hiervoor bestond een overweldigend aantal aanvragen, om die menschen over te nemen; er zijn zelfs een vijf of zestal maatschappijen, die aanvragen hebben gedaan om koelies, welke tot in de honderden loopen.

Uit het bovenstaande blijkt wel duidelijk, dat we van een teveel, dat voor enkele maanden nog bestond, zijn aangeland in een toestand van — zij het ook betrekkelijk — te kort; dit laatste zal zich in de toekomst steeds meer accentueeren.

Nu kan het niet zoo worden voorgesteld, dat de ondernemers in de maanden, welke achter ons liggen, maar *rücksichtslos* menschen hebben teruggezonden, zonder rekening te houden met de eischen van de toekomst. Dat dit niet het geval is, komt duidelijk tot uiting in de uitkomsten van de enquête van dr. Brokx, waarover hieronder nog het volgende zij medegedeeld.

Het belangrijkste, wat bij de rondvraag is gebleken, is wel, dat er naar schatting een dertigduizend gezinnen in dit Gewest zijn gehouden, waarvan anders, zonder dat de noodige maatregelen waren getroffen, een belangrijk deel naar Java had moeten worden gezonden.

In de betreffende vragenlijst was n.l. gevraagd: „Heeft U momenteel geïmmigreerde werkkrachten, die regelmatig halve dagen of enkele dagen per week voor U werken? Hebben deze koelies een ladang op Uwe onderneming? Hoe groot is het aantal dezer koelies? Genieten zij van U een onderstand in geld of in producten? Zoo ja, hoeveel en voor hoe lang?"

Nu blijkt dit laatste buitengewoon veel voor te komen.

Alle opgaven zijn nog niet binnen, maar volgens de tot dusverre verkregen uitkomsten van de overjarige cultures, zijn er niet minder dan 14.899 arbeiders op deze wijze werkzaam gesteld (voornamelijk in de rubber), waarvan niet minder dan 13.540 arbeiders een ladang hebben. Dr. Brokx raamt, dat deze aantallen, wanneer zij eenmaal alle binnen zijn, respectievelijk 15.500 en 14.500 zullen bedragen.

Van de tabak zijn de betreffende gegevens niet verzameld, doch hiervan is wel bekend, dat er een drieduizend arbeiders werken, die geen volle dagtaak meer hebben en die allen een ladang bezitten.

In de tabak heeft men ook, hetgeen in de rubber bijna niet voorkomt, ± 2500 gezinnen zijn hier aangehouden, die in het geheel

niet werken, doch die op ondernemingsgrond zijn gekoloniseerd. Hiertoe behooren in de eerste plaats de 500 gezinnen bij de Deli Maatschappij, en de 200 gezinnen bij de Cultuurmaatschappij De Oostkust; het zijn de menschen, aan wie gegarandeerd is, dat zij binnen de 1½ jaar weer werk zullen krijgen, en die daarom, bij bijzondere toestemming van de Regeering, niet naar Java behoefden te worden teruggezonden, ondanks het feit, dat zij ontslagen waren.

Dit precedent heeft belangrijke gevolgen gehad. Zoo is een dergelijke overeenkomst tot stand gekomen met de Deli Batavia Maatschappij, eveneens voor ongeveer 500 gezinnen, die onderkomen zullen verkrijgen in de kolonisatiehuizen van de onderneming Lau Boentoe.

In deze overeenkomst, eenerzijds geteekend door den ass.-resident voor de kolonisatie, dr. Brokx, anderzijds door een vertegenwoordiger van de maatschappij zijn de rechten en plichten van de maatschappij en van de koelies nauwkeurig omschreven.

Zoo staat hierin vermeld, behalve de toezegging, dat zij binnen de 1½ jaar weer te werk zullen worden gesteld, dat de beschikking zal worden gegeven over zeker 5000 vierkante meter grond, welke in 1931 nog met tabak was beplant; dat iederen koelie *f* 3.50 per maand zal worden geschonken en dat gedurende zes maanden, in geld of in rijst, naar verkiezing, bij mislukking van den oogst gedurende twee maanden langer, dat er gezorgd wordt voor vrije geneeskundige behandeling, als voor de koelies van de onderneming; en dat geen schulden, welke nog mochten uitstaan, zullen worden ingevorderd, gedurende den tijd, dat er geen ondernemingsarbeid wordt verricht.

De koelies worden er verder tegen beschermd, dat zij niet voor onaangename verrassingen zullen komen te staan, bijv. dat zij tot ondernemingsarbeid zullen worden geroepen, terwijl hun eigen oogst nog op het veld staat. Zij zullen weer in dienst worden genomen, tegen de op het tijdstip van de indienstneming geldende loonen. Zij zullen, ook na de indienstneming, zooveel mogelijk in de kolonisatiehuisjes mogen blijven wonen.

Tot vier maanden na dato van de overeenkomst mochten de betreffende gezinnen nog laten weten, dat zij liever op kosten van de onderneming wilden worden teruggezonden; die vier maanden zijn nu reeds verstreken en niemand heeft zich aangemeld.

En de rechten van de onderneming? Er zijn er niet zoovele. De voornaamste zijn wel, dat voor al deze opofferingen, het recht ontstaat op de werkkracht van den koelie, voor een bepaalden tijd, n.l. een jaar; want dan kan de koelie al weer het terugzendings-

recht doen gelden. Bij weigerachtigheid om ondernemingsarbeid te verrichten, wanneer zij daartoe worden geroepen, kan de maatschappij een beroep doen op den ass.-resident voor de kolonisatie, door wiens bemiddeling de overeenkomst tot stand is gekomen.

Doch dit is niet het eenige.

De Arendsburg en de Senembah hebben ook overeenkomsten gemaakt met hun werkvolk, de eerste maatschappij met 300 gezinnen en de laatste waarschijnlijk met 500 gezinnen, waarvan de voorwaarden ongeveer op hetzelfde neerkomen. Deze menschen werden echter niet ontslagen, zoodat de tusschenkomst van den ass.-resident voor de kolonisatie kon worden ontbeerd.

In totaal hebben de ondernemingen zelve dus gezorgd, dat ruim 20.000 gezinnen in het gewest zijn gebleven, waarvan het overgroote deel anders had moeten worden teruggezonden.

En ook hiermede is de opsomming nog niet volledig, van het aantal gezinnen, dat ervan werd weerhouden de overbevolktheid van Java te verergeren. Hier komen n.l. nog bij, diegenen, aan wie door de resp. hoofden van Plaatselijk Bestuur aanduidingskaarten werden uitgereikt, en die in de kampongs zijn afgevloeid.

Volgens de voorloopige resultaten van het onderzoek zijn er niet minder dan een vijf duizend aanduidingskaarten uitgereikt, aan ontslagen koelies, voor wie derhalve de terugzendingsverplichting voor de ondernemingen verviel. Al deze kaarten werden in den laatsten tijd uitgereikt.

Het overgroote deel van al deze menschen zijn gezinshoofden, en zoo kwamen we ook tot de raming, dat 25 à 30 duizend gezinnen voor het Gewest zijn behouden, die anders grootendeels waren teruggezonden.

Een andere reserve, welke ook tijdens de malaise is gevormd, en waaruit weer geput zal kunnen worden, wanneer betere tijden aanbreken, zijn de vrouwen. Zooals men weet, zijn de meeste vrouwen ontslagen, zoodra bleek, dat er een overcompleet aan werkvolk ontstond, en werkten alleen de mannen.

Het systeem van het werken gedurende halve dagen heeft groote verbreiding gekregen. De ondernemersarbeid is bezig, hierdoor een geheel ander cachet te verkrijgen; men kan zeggen, dat zij daardoor gemoedelijker wordt, nu de koelies halve dagen in de onderneming werken en de rest doorbrengen op eigen velden.

De enquête heeft ook aangetoond, dat er nog heel wat gronden op de ondernemingen beschikbaar zijn, welke eventueel kunnen worden beschikbaar gesteld aan koelies die behoefte hebben aan ladangs. Men weet nu precies, hoe de zaken staan. De groote waarheid, welke naar voren is gekomen, is, dat de Oostkust geen

arbeidskrachten meer te verliezen heeft, en dat alles moet worden gedaan, om de menschen hier te houden — echter ook, dat er op dit oogenblik, en mogelijk al weken, maanden terug, waardevollen arbeid op dit terrein is verricht. Hetgeen nu in cijfers tot uiting is gekomen.

KOLONISATIEPLAN DER V. C. IN DE GAJOELANDEN OPGEGEVEN.

Het Gajoe-kolonisatieplan voor Europeanen van de Vaderlandsche Club is opgegeven. In het jongste orgaan komt terzake een mededeeling voor betreffende de hoofdbestuursvergadering, waarin gezegd wordt:

„De commissie ter bestudeering van de kolonisatie in de Gajoelanden deelde mede, dat naar aanleiding van nader ontvangen berichten dit plan moet worden prijsgegeven. De commissie heeft thans het oog laten vallen op andere voor kolonisatie geschikte terreinen. Besloten werd, dat wanneer een plan tot kolonisatie vasten vorm gaat aannemen, de V. C. de uitwerking aan een daartoe op te richten vereeniging zal overlaten."

MOEILIJKHEDEN BIJ DE KOLONISATIE IN DE ZUID-MINAHASSA.

Onlangs bracht ik weer eens een bezoek aan het zoogenaamde Kolonisatieterrein in de Zuid-Minahassa. Door de zeer ongunstige toestanden op het gebied van grondbezit (over het zgn. Kalakeranvraagstuk alleen zou reeds veel te zeggen zijn) heerscht in verschillende deelen van de Minahassa grondengebrek. Zoo schrijft de correspondent van *De Loc.* uit Menado (blad van 24 September), om dan aldus te vervolgen:

Reeds onder resident Tideman werd daarom onder leiding van den Minahassaraad een kolonisatiepoging gedaan in het onderdistrict Motoling, waar nog vele voor landbouw bij uitstek geschikte gronden op ontginnig lagen te wachten. In den beginne lieten zich de resultaten nog al goed aanzien, maar naderhand bleek de zaak toch niet zoo rooskleurig.

Onder resident Schmidt werd het werk toen geliquideerd, althans voorzoover het de bemoeienis van den Minahassaraad betrof.

De ass.-res. Hamerster probeerde het toen over een anderen boeg en lokte inderdaad zeer vele menschen naar de Zuid-Minahassa. Alras na zijn vertrek bleek echter wel, dat zeer veel ongeregeld was, dat zeer veel fouten gemaakt waren en dat het zeer, zeer lastig zal zijn de daaruit voortgesproten grondzaken weer naar behooren te regelen.

Inmiddels was nog meer Zuidelijk, achter de bronbergen van de Rano-i-apo, een uitgestrekte hoogvlakte gevonden, die zeer zeker voor transmigratie der bevolking gebruikt kon worden. Het pad erheen werd voor karrentransport in orde gemaakt, de terreinen goed opgemeten en verdeeld, de toekomstige negorijplaatsen werden uitgezocht en de adspirant-kolonisten geselecteerd. Thans zijn de eersten der vierhonderd kolonisten al op de terreinen aanwezig en heeft de ontginning een aanvang genomen. De dagelijks terugkeerende regens vormen hierbij een zware handicap, terwijl de kwaliteit van het boschpad er niet op vooruit is gegaan. Onze paarden hadden tenminste de grootste moeite er doorheen te komen. Maar alle ongerief wordt goed gemaakt door de kwaliteit der gronden van deze op ca. 1000 M. gelegen hoogvlakte. De thans erop staande bosschen bevatten een overvloed aan goede houtsoorten, zoodat de kolonisten tevens in staat zijn goede huizen te bouwen.

Vanaf dit kolonisatieterrein werd de Poigar gepasseerd, de grensrivier tusschen de Minahassa en Bolaäng- Mongondow. Ook aan deze zijde ligt nog een groote uitgestrektheid vlakke terreinen, maar schijnt een op geringe diepte optredende tuflaag de gesteldheid zeer ongunstig te beïnvloeden. Hier liggen ook verschillende oude aangevraagde en gedeeltelijk ook reeds toegewezen erfpachtsperceelen.

Met uitzondering van den heer Riedel heeft echter niemand de ontginnig ernstig ter hand genomen en ook hij heeft zijn perceel weer verlaten. Thans begint de Mongondowsche bevolking hier op groote schaal te ontginnen, misschien wel om aldus een immigratie der Minahassers tegen te houden.

Tusschen dit gebied en de hoogvlakte van Kotamobagoe voert het rijpad door het zeer zware, maar wonderschoone Woekakaravijn.

EEN NIEUWE JAVANEN-VESTIGING IN SURINAME.

Op 9 K.M. van de Commewijnerivier is achter de vestigingsplaats Alkmaar een nieuwe vestiging van Javanen op de zandritsen ontstaan. *De West* vertelt er bijzonderheden van:

Er zijn thans reeds 90 Javaansche gezinnen daar gevestigd en bij den opzichter Reeberg ter plaatse zijn er reeds 80 aanvragen van andere Javanen ingekomen, om een perceel te bekomen op genoemd terrein. Het is daar een ideaal stuk land voor Javanen. Drie zandritsen loopen evenwijdig aan elkaar en hebben elk een breedte van 300 M. Deze ritsen worden van elkander gescheiden door een strook laag land van 300 meter, welke voor den rijst-

bouw wordt gebruikt. Op de hooger gelegen gedeelten, de eigenlijke rits, worden de navolgende gewassen verbouwd: pinda, cassave, zoet pataten, bananen, bacoven, meloenen en pompoenen, terwijl er ook aan pluimgedierteteelt wordt gedaan. De marktplaats van de producten van deze nieuwe vestiging is voorloopig hoofdzakelijk de backdam (achterpolderdam) van pl. Mariënburg, waar een groote kampong van de plantagearbeiders gelegen is.

Van gouvernementswege is thans de landmeter Emanuels bezig deze terreinen te verkavelen in perceelen van 1.2 H.A. (40 × 300 M.) voor droge gewassen en 1.2 H.A. voor rijstland, zoodat elk gezin over een stuk land van 2.4 H.A. kan beschikken.

Aangezien dergelijke zandritsen zich bij uitstek leenen voor cocoscultuur, en de sinaasappelenteelt, is er reeds een groote bestelling van plantnoten gedaan. In de nabije toekomst zou dus hier in het Commewijnedistrict een tweede Coronie kunnen ontstaan, maar bevolkt door Javanen en beplant met kokosnoten, sinaasappelen en kostgewassen.

Het is wel vermeldenswaard, hoe de landbouwers van deze nieuwe vestiging zich door de eerste moeilijkheden hebben heengeslagen. De meesten zijn gewezen contractanten van pl. Mariënburg en slechts een vijftiental kwam in aanmerking om hun scheepsgeld te ontvangen. De anderen, die absoluut niets bezaten, kregen in leen van den Britsch-Indischen eigenaar van een rijstpelmolen op Alkmaar, Izak genaamd, en onder persoonlijke borgstelling van den opzichter Reeberg, een hoeveelheid rijst, voldoende om het leven te rekken tot zij zelf hun oogst konden binnenhalen. Af en toe leverden zij wat brandhout aan hun landgenoten langs den backdam van Mariënburg en kregen eenige centen in handen. Als de rijstvoorraad te spoedig uitgeput raakte, leefden zij van gekookte bacoven, welke zij mochten kappen op de oude cacaoperceelen van de Br. Indiërs op Alkmaar. Zoo hebben deze pioniers het zware bosch met veel hardhout opengeveld, hun nette, tamelijk ruime woonhuizen opgezet en hun perceelen beplant. Bij het boschvellen en het huizen bouwen hielpen ze steeds elkaar, zooals de Javanen dat gewoon zijn.

Zij, die zich later kwamen vestigen, kregen hulp, zoowel in levensbehoeften als in arbeid van de reeds gevestigden, die al heengestapt waren over de eerste moeilijkheden van vestiging als klein-landbouwer in een stuk oerbosch, zonder het noodige geld te bezitten. Onder leiding van den opzichter is hier een toonbeeld van samenwerking onder de opgezetenen gegeven.

Aan het gouvernement heeft deze vestiging geen cent gekost.

CRISISWEELDE.

De correspondent te Batavia, van de *Deli Ct.*, die wel beweringen ten beste geeft, die wat gewaagd lijken, schrijft in het blad van 3 October o.m. over „Crisisweelde".

Wat overal opvalt in deze streken, is het feit, dat de bevolking niet alleen goed is gevoed, doch ook goed is gekleed. In den laatsten tijd heeft men nog al dikwijls nagegaan, hoe het eigenlijk staat met den invloed van de crisis op de plattelandsbevolking. Hieruit is gebleken, dat de bevolking niet onder de crisis lijdt, doch..... er voordeel van heeft.

Mits natuurlijk men werk heeft.

Het voordeel bestaat hieruit, dat men thans voor het geld, dat men ontvangt veel meer kan koopen dan vroeger. Volwaardige voeding in de dessa, de zoogenaamde huisvoeding kost per persoon thans drie en een halve cent per dag. Volwaardige restaurantsvoeding, dat is dus de voeding, die men in warongs koopt en waarbij koffie en ei zijn inbegrepen, komt per persoon op negen en een halve cent per dag. Dit zijn geen cijfers, die uit de lucht worden gegrepen, doch die wij zoo vrij zijn te ontleenen aan ambtelijke rapporten.

Dat de bevolking er onder deze omstandigheden goed uitziet kan men begrijpen en daar komt nog iets bij, namelijk dat sedert de Japanners met hun goedkoope stoffen het land overstroomen ook de kleeding beter binnen het bereik van den dessaman is gekomen dan vroeger. Dit moge geen voordeel zijn voor Twente, het is natuurlijk wel van groote beteekenis voor de Inlandsche bevolking, en wanneer men in Twente roept om maatregelen, dan moet men altijd voor oogen houden, dat het hier in Indië er niet in de eerste plaats om gaat om de textielindustrie in Holland te bevorderen, maar om hier goederen te importeeren, die door iedereen kunnen worden gekocht en gedragen. Vandaar dan ook, dat vele Europeesche importeurs zich thans uitsluitend bezig houden met het invoeren van goederen uit Japan. Zij moeten zich dan tevreden stellen met kleinere winstmarges, zij moeten grootere activiteit ontwikkelen, maar zij zullen zeker niet bereid zijn om terwille van Twente met nietsdoen failliet te gaan.

De crisis leert nog een ander ding, namelijk ten aanzien van het opium.

Uit het onderzoek naar het verloop van de crisis is gebleken, dat opiumschuivers, zoodra zij geen geld meer hebben of zoodra hun inkomsten dalen, al spoedig van dit genotmiddel afzien en zich vergenoegen met iets anders, laten wij zeggen pruimtabak. Opium is niet zoo verslavend als wel wordt gemeend.

Ziet men de pandhuisstatistiek, dan blijkt hieruit, dat er langzaam maar zeker een verbetering optreedt.

Er is dus alles bijeen voor de Inlandsche bevolking een ander aspect aan de crisis dan men op het eerste gezicht wel zou meenen. De Inlandsche bevolking heeft namelijk nog andere voordeelen, behalve het feit, dat het voedsel zoo goedkoop is geworden.

Wij Westerlingen klagen er altijd over als het electrisch licht zoo duur is, en water en gas, en de dokter en apotheker. Apothekers en dokters zijn in de Inlandsche wereld wel bekend, maar veel goedkooper, omdat zij nog niet de handigheid bezitten, zulke uitmuntende rekeningen te schrijven als in de meer geavanceerde Europeesche kringen het geval is. Men kan niet zeggen, dat zij minder ziekten hebben. Integendeel, maar terwijl wij gewoon zijn om met koorts kinine te slikken of andere „ines", neemt de Inlander als regel tegen koorts een koud bad. Het gevolg is als regel vrij radicaal: hij is er ineens af of men is ineens van hem af. In beide gevallen blijft de rekening natuurlijk uit.

Nu, het licht is ook goedkooper, want het bestaat uit een klein olielampje. En water, in welken vorm en van welke kleur dan ook, stroomt altijd in de rivier.

Het vermaak gaat ook zijn gewonen gang. In West-Java is de bioscoop de hoofdzaak, daarna volgt de Stamboel, en vervolgens heeft men altijd nog de danspartijen, de fuifjes e.d.

REGEERING GRIJPT IN TEGEN „DRUK-WOEDE".

Naar de waarde en doelmatigheid van de periodieke publicaties der departementen en diensten heeft de regeering een onderzoek doen instellen. Naar aanleiding van dit onderzoek, zijn thans bij rondschrijven aan de hoofden der departementen van algemeen bestuur omtrent inhoud en vorm dier publicaties eenige nadere aanwijzingen gegeven. Zoo lezen wij in *De Loc.* van 21 September.

Overeenkomstig het voorstel der departementshoofden is bij bedoeld onderzoek in de eerste plaats opzettelijk nagegaan, welke publicaties zonder bezwaar zouden kunnen worden gemist.

In dit verband heeft Z.Exc. nog eens den bizonderen nadruk doen leggen op de noodzakelijkheid om in de huidige tijdsomstandigheden bij voortduring er op toe te zien, dat publicatie van hetgeen overbodig kan worden geacht, achterwege wordt gelaten en alle luxe wordt vermeden. Dit geldt niet alleen voor de dienstverslagen in eigenlijken zin, waarin een overzicht wordt gegeven van de verrichtingen van den betrokken dienst en de daarmede behaalde resultaten, doch tevens voor alle andere uitgaven als

o.m. die houdende compilatie van gegevens, waarmede de dienst bemoeienis heeft, of mededeelingen omtrent ingestelde onderzoekingen.

Van dure uitgaven zal voor het oogenblik geheel zijn af te zien. In betere tijden zal daartoe weer kunnen worden overgegaan, doch alleen indien de kosten werkelijk door het belang der publicatie gewettigd worden of volledig door de opbrengst worden gedekt.

Aan den inhoud van de publicaties, welke gehandhaafd blijven, wenscht de G.-G. voorts bij voortduring bizondere aandacht te zien besteed. Teneinde de zoo gewenschte opvoering van het peil dezer publicaties te bereiken, zullen deze uitgaven voor zoover zij aan de te stellen eischen nog niet beantwoorden geleidelijk aan een zorgvuldige herziening zijn te onderwerpen, terwijl daarna ook de verdere edities onder nauwlettende contrôle zullen moeten worden gehouden. Aan de commissie voor regeerings-publicaties is verzocht hierbij voor zoover noodig bijstand te willen verleenen.

In de nadere beschouwing, c.q. herziening van den inhoud der publicaties wenscht de Landvoogd in het bizonder ook te zien betrokken het daarin opgenomen cijfermateriaal, hetwelk aan deugdelijkheid en overzichtelijkheid nog veelal te wenschen overlaat. Aangezien deskundige bijstand en voorlichting hierbij niet kunnen worden ontbeerd, heeft Zijne Excellentie aan het hoofd van het Centraal Kantoor voor de Statistiek doen opdragen in overleg met de betrokken departementen of diensten geleidelijk na te gaan of de verzameling en opstelling van de in de Gouvernements-publicaties vervatte cijfers wel aan de te stellen eischen beantwoordt.

Bij de uitgave van de publicaties, welke gehandhaafd blijven, zal voorts bij voortduring zijn te overwegen op welke wijze de kosten daarvan zooveel mogelijk kunnen worden gedrukt.

Met name zal telkens zijn te overwegen of de publicatie niet op goedkoopere wijze dan door de drukpers kan worden vermenigvuldigd. In het bizonder bij kleinere oplagen en voor publicaties, welke practisch slechts enkele jaren gebruikt worden, wordt een vermenigvuldiging op de roneograaf aanbevolen.

Ten slotte wordt nog gewezen op de wenschelijkheid om jaarverslagen ook werkelijke jaarverslagen te doen zijn en niet geheel of ten deele een uitvoerige verhandeling over allerlei min of meer belangrijke onderwerpen. Ook op die wijze kan immers nog zoo heel veel worden bezuinigd.

BUITENLAND.

INDRUKKEN VAN EEN REIS NAAR Z.-AFRIKA.

Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhof heeft een reis door Zuid-Afrika gemaakt en publiceert nu een reeks indrukken van die reis in *De Rijkseenheid*, van welk weekblad hij lid van de redactie is. Aan nummer X, in 't blad van 2 November, ontleenen wij het hier volgende:

Ik was in Johannesburg de gast van den Voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging, den heer H. M. Boelen, bij wien ik hartelijke gastvrijheid genoot. Deze vereeniging, welke onlangs haar 40-jarig bestaan vierde en daarbij een gedenkboek met lezenswaardige artikelen uitgaf, doet nuttig werk, door arme Nederlanders, zooveel in haar macht is, te steunen. Tijdens mijn kort verblijf in de goudstad, mocht ik met den heer Boelen en de bestuurderen van de Vereeniging, de heer en mevrouw v. d. Brandhof, een bezoek brengen aan het huis van een doodzieken, armen Hollander, die op eenigen afstand van Johannesburg in een voorstadje in hoogst benepen omstandigheden woonde.

Ik zag hierbij de omgeving, van wat men de arme blanken noemt, van zeer dichtbij. Er zijn er van deze blanken ongeveer 130.000 in geheel Zuid-Afrika. Zij vormen een moeilijk vraagstuk in dit land, waar blank en zwart tezamen wonen en waarbij de omstandigheden vereischen, wil het blanke ras niet ten onder gaan, dat de door de natuur gegeven scheiding der rassen, wordt gehandhaafd.

Was de man, dien wij bezochten, van Nederlandsche afkomst, in het algemeen wordt deze categorie gevormd door de afstammelingen van Boeren, die van hun erf hebben moeten weggaan, hetzij doordat het kinderaantal te groot werd om daarop alle monden te voeden, hetzij dat de boerderij verkocht werd, omdat er bijv. mineralen in den grond werden gevonden. De geldelijke opbrengst ging door onwetendheid dikwijls verloren.

Deze ont-„erf"de Boeren, als wij ze zoo mogen noemen, vonden over het algemeen hun handen scheef staan voor anderen arbeid, dan welken zij op hunne boerderij verrichtten, een arbeid, die trou-

wens ook niet zoo zwaar was, wijl de meer inspanning vereischende door Kaffers werd verricht. Van de zonnige boerderij, met een rustige stoep, gekomen in de bruising van het harde leven, konden deze ont-erfden daar vaak niet tegen op en vervielen zij dan in den pauperstand. Door onderlinge huwelijken ontstonden bovendien menigwerf degeneratieverschijnsel, zoodat de opheffing van deze klasse blanken een brandend en moeilijk vraagstuk vormt. Men vindt ze ook als „bijwoners" op de boerderijen, doch voorzoover ik vernam, zijn zij daar dikwijls meer tot last dan tot lust, hetgeen natuurlijk zeer te betreuren valt. Men ziet ze ook wel langs de huizen om werk vragen, doch ook daar wordt de ervaring opgedaan, dat, indien men dat werk geeft, het duur en slecht wordt verricht. Daardoor worden menschen — en er zijn verschillenden in dit land met zijn scheiding van blank en zwart, die hun blanke rasgenooten willen helpen — dikwijls afgeschrikt om datgene te doen, wat hun hart hun zou ingeven. De nationalistische Regeering onder Generaal Hertzog — dat staat vast — wijdt hare bijzondere aandacht aan het vraagstuk van de arme blanken.

Met mijn gastheer bezocht ik in Johannesburg ook een bioscoop. Evenals in Pretoria zijn dat reusachtige gebouwen; eigenlijk is de bioscoop de hoofdwijze van uitgaan in Zuid-Afrika, omdat er op ander gebied niet heel veel bestaat. Ik spreek hier nu niet over de nationale sport in Zuid-Afrika, het rugby-voetbal.

Alles in de bioscoop is in het Engelsch. Nu werd mij van Afrikaansche zijde gevraagd, of het niet mogelijk zou zijn om Hollandsch-sprekende films naar Zuid-Afrika te krijgen. Het spreekt wel vanzelf, dat er van een Engelsche film een voortdurende propaganda voor het Engelsch uitgaat, en dat de Afrikaners zulks bij hun strijd voor hun taal en hun cultuur bij de toch al zoo machtige Britsche invloeden met leede oogen aanzien.

Het wil mij voorkomen — ofschoon natuurlijk duidelijk is, dat er zeer belangrijke bedragen mede gemoeid zijn —, dat zeer zeker deze vraag in Nederland ernstig onder het ook zou kunnen worden gezien. Voor Hollandsch sprekende films bestaat er een afzetgebied, niet alleen in Nederland zelve, doch ook in Vlaanderen, Nederlandsch-Indië en Zuid-Afrika. In het laatste land worden de reusachtige bioscopen door duizenden bezocht, die toch minstens voor de helft Afrikaans-sprekers zijn.

Indien deze woorden zouden mogen medewerken om dit vraagstuk van goede Hollandsch-sprekende films te doen bekijken en het voortbrengen daarvan te bevorderen, dan zou schrijver dezes daarvoor erkentelijk zijn. Wanneer het produceeren van hoofd-

nummers te duur zou zijn, zou men het dan niet aanvankelijk met het journaal kunnen probeeren?

Met den heer Boelen ging een gezelschap onzer den weg op naar Potchefstroom, ongeveer 40 mijlen van Johannesburg, naar Wonderfontein, waar een aantal Hollandsche boeren in groepsimigratie de landbouw- en veeteelt-bedrijven en een coöperatieve kaasmakerij hebben opgericht, naar de plaats Adorp genaamd. Er is ook een eigen hotelletje. Wij ontmoetten daar o.a. de heeren Engels en Kerling.

Voor het grootste gedeelte is dit boerenbedrijf tot stand gekomen met geldelijken steun van de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Vereeniging, gelijk mij werd medegedeeld, terwijl een enkele der boerderijen ook bijstand geniet van de Zuid-Afrikaansche Regeering.

Gedeeltelijk is het land hier geïrrigeerd en gedeeltelijk niet. Het irrigatiewater komt uit een meertje, wat hier een „oog" wordt genoemd. Het watergebrek is in Zuid-Afrika wel een belangrijk vraagstuk. Men heeft als leek soms wel eens den indruk, dat daardoor de ontwikkeling van het land wordt tegengehouden. Wat zou er veel te doen zijn, wanneer er over voldoende water kon worden beschikt. Na den langen drogen tijd, lag het Zuid-Afrikaansche veld daar dor en droog en er zijn menschen, die zeggen, dat de droogte in den loop der jaren is toegenomen en dat het water in de „oogen" zakkende zou zijn. Tijdens mijn verblijf in Pretoria, bevatte de Hartebeest-Poort-Dam, de groote, in de buurt van Pretoria gelegen stuwdam, heel weinig water meer en was deze zoo goed als droog.

Het is den Hollandschen boeren op Wonderfontein een tijdlang niet voor den wind gegaan; thans levert de kaasmakerij echter bevredigende resultaten op. Men vreesde blijkbaar echter, dat het stuk van het terrein, hetwelk niet, als ik het zoo mag uitdrukken, verkaveld was, doch onverdeeld beheerd wordt, zou worden verkocht, tengevolge van een beslissing vanuit Nederland, waardoor het systeem van groeps-immigratie zou worden gebroken en aan deze Hollandsche kern schade worden gedaan.

Laten wij hopen, dat, indien eenigszins mogelijk, aan deze sympathieke Hollandsche nederzetting de kans wordt gegeven om, nu veel moeilijks voorbij is, hare wieken te kunnen uitslaan.

In deze tijden, nu het den boerenstand in Nederland zoo slecht gaat, zal vermoedelijk meer dan in andere, normalere jaren, de wensch tot emigratie opkomen. Nu is het zeker op het oogenblik in Zuid-Afrika bij het boerenbedrijf ook niet alles rozengeur en

maneschijn, wijl de maïsprijzen bijv. zeer laag zijn. Doch niettemin werd mij in Zuid-Afrika gezegd, dat men toch gaarne Nederlandsche boeren zag uitkomen. Hierbij moest echter zeer groote voorzichtigheid in het oog worden gehouden. Aanbevolen wordt, om eerst bij een landbouwer te gaan werken, om te zien, of de omstandigheden aan den immigrant gunstig lijken, om pas dan met kennis van zaken zichzelf een stuk land aan te schaffen. O.a. de heer Malan, Minister van Spoorwegen, en de heer Kuit, Commissaris daarvan, spraken mij over de wenschelijkheid van het uitkomen van Nederlandsche boeren.

Over *groeps*immigratie vinden wij in de Korte Verhandeling, bewerkt op last van het Bestuur van de Afdeeling Landbouw van de Nederlandsche Vereeniging in Johannesburg, die inlichtingen over immigratie verschaft, o.a. nog het volgende, uitgesproken door den Voorzitter. „De alleen uitgekomen immigrant zal den eersten tijd op zichzelf, of zoo hij met zijne familie is uitgekomen, op zijne familie aangewezen zijn, de in groep uitgekomen immigrant echter heeft aanspraak bij de andere leden van die groep. Dit is een zeer belangrijk punt, vooral den eersten tijd en die eerste tijd zal de tijd van de groote teleurstellingen en moeilijkheden zijn. Gedeelde smart is halve smart!"

„Een ander punt, waarop gewezen moet worden, is het hoog ontwikkelde co-operatie begrip bij de meeste onzer Nederlandsche boeren. Dit begrip bestaat nog weinig of niet onder de Zuid-Afrikaansche boeren. Wel tracht men voortdurend co-operatieve vereenigingen op te richten, en er zijn er ook werkelijk enkele, die met succes werken, maar telkens blijkt weer, zelfs in de best georganiseerde co-operatieve vereeniging, dat de aangeslotenen niet inzien, dat een klein individueel voordeeltje, bereikt door eene handeling, buiten de co-operatie om, tegen de nadeelen daardoor berokkend aan de co-operatie zelve, waarvan zoo'n overtreder lid is, niet opweegt. Degeen, die alleen in Zuid-Afrika komt en zich derhalve alleen ergens zal hebben te vestigen, zal zich of bij zoo'n gebrekkige Afrikaansche co-operatie moeten aansluiten, althans als die in zijn district bestaat, of alleen moeten blijven staan. Een groep emigranten echter kan van den aanvang aan co-operatief te werk gaan op dezelfde basis, als men dat in het oude vaderland gewoon was."

„Er zijn nog talrijke andere voordeelen, waarvan nog enkele te noemen zijn. Bij het aankoopen van benoodigdheden, werktuigen, mest, vee en d.g. zal een co-operatie meer in het groot kunnen koopen en aankoopen in het groot zijn nu eenmaal steeds billijker dan in het klein. Een groep kan gezamenlijk een kleine proeftuin aanleggen en, van de ervaringen met zoo'n proeftuin opgedaan,

kan de geheele groep partij trekken, de individueele kolonist zal die kosten van een proeftuin alleen hebben te dragen en, tenzij hij zeer kapitaalkrachtig is, den proeftuin achterwege dienen te laten, wat in vele gevallen een nadeel blijkt te zien. Dan komt er nog bij: de mogelijkheid van massa-productie bij co-operatie, wat steeds goedkooper is dan kleine productie."

„Het grootste voordeel echter van groepsimmigratie is wel de mogelijkheid steeds alles met zijne landgenooten te kunnen bespreken, welk voordeel de individueele kolonist slechts af en toe heeft."

De raadgever waarschuwde er dan verder voor, dat de immigranten niet in handen moeten vallen van speculanten e.d. Het is zaak, dat de immigranten in aanraking komen met eerlijke landtaxateurs, eerlijke advocaten, etc. Men zij dus voorzichtig, onderzoeke goed en houde in het oog, dat voor landaankoopen in Zuid-Afrika geldt: „snel gedaan, is slecht gedaan."

Op een ander kort bezoek, dat wij aan Johannesburg brachten, gingen wij met den Afrikaner, Prof. Engelbrecht van de Universiteit te Pretoria, naar de „Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigingе", waar wij de heeren Lombard en Erasmus ontmoetten. Deze Federasie heeft een aantal lokaliteiten in het Becket-Gebouw, die den naam van „Rusoord" dragen en die einde Augustus j.l. officieel zijn geopend. Wij werden door al de lokaliteiten heen geleid, om in de gezellige koffiekamer ons bezoek te beeindigen.

Deze Federasie is het centrum van de Afrikaansche Kultuur- en Taalbeweging en breidt haar invloed hoe langer hoe meer uit. Van haar maken deel uit: Die Suidafr. Akademie vir Taal, Lettere en Kuns, Afrikaanse Christelike Vrouevereniging, Natalse Saamwerk-Unie en Helpmekaar, Natalse Christelike Vrouevereniging, Transvaalse Onderwysersvereniging, Suidafrikaanse Onderwysers-Unie, Kristelike Jongeliedevereniginge, Suidafrikaanse Vrouefederasie, O.V.S. Onderwysersvereniging, Afrikaanse Studentebond, Dingaansfeestkommissies, Afrikaner-Broederbond, Debatsvereniginge, Afrikanerkringe, Handhawersbond, Oranje Vrouevereniging, Helpmekaarvereniginge, Kultuurvereniginge, Sangvereniginge, Toneelvereniginge, Taalvereniginge, Kunsvereneginge.

Een van de punten van het programma is om zooveel mogelijk in woord en geschrift Afrikaansch te gebruiken. Daarvoor zijn bijv. woordenlijsten uitgegeven in het Engelsch en in het Afrikaansch voor alledaagsche woorden en o.a. voor kruideniers- en slachterswaren, alsook voor motortermen. De geest, dien wij bij

deze Federasie ontmoetten, was een enthousiaste en vastberadene. Het ideaal, dat men zich voor oogen houdt, blijkt uit het hier volgende gedicht, getiteld „Trou".

"Ek hou van 'n man wat sy man kan staan;
ek hou van 'n arm wat 'n slag kan slaan;
'n oog wat nie wyk,
wat 'n bars kan kyk
en 'n wil wat so vas soos 'n klipsteen staan!"

„Vas soos 'n berg van grou graniet
op Vaderlands-grond, sy hartsgebied,
aan haar getrou
soos aan kind en vrou,
en wat in haar ere ook syne siet."

"Ek hou van 'n man wat sy moeder eer
in die taal uit haar vrome mond geleer,
en die bastergeslag
in sy siel verag.
wat, haar verstotend, hulself kleineer."

"Die oog wil ek sien wat 'n traan nog ween,
vir 'n helde-geslag, in hul rus daarheen,
maar 'n blits van trouw
in die traan van rou,
wat aan liefde weer gee wat haar bron is ontleen."

"Vir my d'Afrikaner van durf en daad
wat Mammon's eer en loon versmaad,
sy hoof en sy hand
vir sy volk en sy land
en 'n trap van sy voet vir laag verraad!"

"O, ek hou van 'n man wat sy man kan staan;
ek hou van 'n daad wat soos donder slaan,
'n oog wat nie wyk,
wat 'n bars kan kyk,
en 'n wil wat so vas soos 'n klipsteen staan."

Een geest, welke wij in Nederland ook zeer noodig hebben, zegt de heer van Gybland Oosterhof.

LEPRALIJDERS IN BOMBAY.

In verband met veelvuldige klachten over het groot aantal lepra-lijders, dat zich in Bombay vrij in het openbaar vertoont, geeft *The Times of India* (Ml. Ed. 22 Oct.) een mededeeling over het Acworth Leper Asylum te Matunga. Dit asyl is in beginsel bestemd voor inwoners, als zoodanig worden de lijders beschouwd, die minstens 5 jaren in de stad wonen. De gemeente betaalt de kosten aan hun onderhoud verbonden. Lijders, die minder dan dezen tijd in Bombay wonen, kunnen op certificaat van een magistraat toegelaten worden, voor zoover er ruimte beschikbaar is. Voor hen betaalt de regeering de kosten. Hun verblijf mag eigenlijk slechts tijdelijk zijn, t.w. totdat het noodige is kunnen worden verricht om hen over te doen gaan naar een asyl in het district, waar zij thuis behooren. Maar in feite is de toestand zoo geworden, dat slechts ongeveer ⅓ werkelijk Bombay-lijders zijn. In andere districten en plaatsen ontbreken asyls, en zoo heeft het Matunga-gesticht vele vreemden als vaste verpleegden gekregen.

Het maximum aantal patiënten is op 364 gesteld. Bombay telt echter nog wel een 800-tal zwervende lijders, deze zijn voor het meerendeels van elders gekomen. Daar het asyl nu vol is, komen deze niet meer aan de beurt.

Zij vertoeven niet alleen in Bombay, zij reizen per spoor naar verschillende plaatsen. De spoorwegmaatschappijen hebben hun zelfs vrij reizen gegeven (om hen van de loketten verwijderd te houden). Van verschillende zijden wordt bij regeering en spoorwegdirectiën aangedrongen op maatregelen om aan dien misstand een eind te maken.

Tusschen het bestuur van het asyl en de politie heeft sedert lang verschil van opvatting en daardoor oneenigheid bestaan. Het eerste wil er zich aan houden dat een lijder, niet-inwoner, alleen naar het asyl mag worden verwezen door een magistraat, en dat deze zulks weer niet mag doen zonder zich eerst overtuigd te hebben, dat een plaats beschikbaar is, de magistraat vroeg zich echter veelal alleen af of opzending gewenscht was, en de politie handelde dan, waardoor het gesticht weer een vreemde te behandelen kreeg. Nu het maximum vol is, en Bombay alle opkomende plaatsen dadelijk inneemt, is 't geschilpunt practisch opgeheven. Een andere vraag is hoe te handelen met uit het asyl weggeloopen lijders. De inrichting van het gesticht is niet die van een gevangenis. Men wil de lijders de vrijheid van beweging geven, die hun lot wat dragelijker kan maken. Toch voelen velen er zich ongelukkig. Vrij laten wie weg loopt? Terug brengen tegen wil en wensch? Dan strenger afzonderen en bewaken?

Dit vraagstuk heeft ook als van zelf een oplossing gekregen, nu

het asyl door den magistraat als „vol" erkend is. De wegloopers waren vooral door de politie aangebrachte vreemde zwervers. Met het afnemen van hun aantal is ook het wegloopen opvallend verminderd. Maar het aantal lijders op straat wordt er niet geringer door.

Er zijn voorschriften in bewerking ter bestrijding van den toestand. Slaagt men er in de vreemden naar elders te doen opzenden, dan zal al veel gewonnen zijn. Het Acworth Leper Asylum kan voor Bombay-alleen veel doen. Dit wijst op de dringende noodzakelijkheid om asyls op te richten, in vele districten waar deze nu niet zijn.

Voorts is er sprake van het wegloopen strafbaar te stellen. De magistraat zal dan een gedroste kunnen verwijzen naar de lepra-afdeeling van de groote Yeravda-gevangenis.

Men wil, zoo zegt *The Times of India*, 't vooral daarheen leiden, dat het aantal lijders zich niet zal uitbreiden; maar wij lezen niet aan welke maatregelen hiervoor wordt gedacht, behalve de voormelde, benevens bevordering van zindelijkheid, verzorging der zieken en contrôle, welke middelen als niet afdoend worden erkend.

Toch zullen zij veel ten goede kunnen werken; maar het zijn nog maar plannen!

EMEUS VERTRAPPEN GRAANVELDEN IN AUSTRALIË.

Reuter meldde uit Canberra, dat in enkele streken van Australië uitgestrekte graanvelden door emeus zijn verwoest. De vogels trekken in groote troepen, van soms meer dan 20.000 stuks, de graanvelden binnen en vertrappen den oogst.

De autoriteiten hebben maatregelen genomen om de vogels te verdrijven en er zijn troepen naar de bedreigde streken gezonden.

De emeu behoort tot de casuarisachtigen en is na den struisvogel de grootste vogel van onzen tijd. Uiterlijk gelijkt deze wel op den struisvogel, maar de vleugels zijn nog minder ontwikkeld, zoodat hij om aan zijn vervolgers te ontkomen geheel op de kracht van zijn pooten is aangewezen. De kleur der veeren is bruin, met grijs bespikkeld. Hoewel de vogels, die alleen in Australië en op de naburige eilanden voorkomen — de Latijnsche naam is Dromaeus novae-hollandiae — in de bewoonde streken zeldzaam zijn, komen zij in de wildernis nog bij heele kudden voor. Naar het schijnt is het voedsel voor hen dit jaar schaars en zoeken zij nu de bewoonde streken op.

WETENSCHAP, KUNST EN INDUSTRIE.

VOLKSCREDIETWEZEN.

Verslag over 1931. Uitgave van de Centrale Kas. Druk Albrecht & Co., Batavia C. Van het uitvoerige overzicht, 28 pagina's, dubbelkolom, half vel, met 18 uitvoerige bijlagen, nemen wij dit maal alleen de „mededeelingen van algemeenen aard" over. Deze vormen toch een goede samenvatting van alle bijzonderheden, in tekst of in cijfers behandeld, en zij zijn als zoodanig zeker zeer lezenswaardig. Wij bekorten de mededeelingen eenigszins.

De ononderbroken verslechtering van het economische leven in deze landen en in vrijwel de geheele wereld heeft in 1931 een dusdanigen omvang aangenomen, dat met reden gevreesd moet worden voor een langdurige handhaving van het tegenwoordige lage welvaartsniveau, hetgeen vooral hen, die nog finantieele verplichtingen uit het vóór-malaise tijdperk hebben loopen, in zeer groote moeilijkheden brengt.

De leeners der Volkscredietbanken in Indië, die voor het grootste gedeelte de beschikking hadden over meerjarige credieten en deze in normale tijden uit hunne opvolgende oogsten meer of minder regelmatig konden voldoen, zagen zich vooral in 1931 voor de onoverkomelijke moeilijkheid geplaatst deze credieten af te lossen uit oogstopbrengsten, welke somwijlen 50 en meer procent gedaald waren. Voor zoover de bankleidingen, hetzij uit eigen beweging, hetzij op instigatie der Centrale Kas, tijdig d.w.z. uiterlijk eind 1930 zijn overgegaan tot het ingrijpend verlagen der nieuw uitgegeven leensommen, mag aangenomen worden, dat de invloed der belangrijkste prijsdalingen inmiddels in de achterstandcijfers der betreffende banken geheel is doorgewerkt; de banken, die in de beide laatste jaren een minder vooruitziende leenpolitiek hebben gevolgd, ondervonden daarvan in 1931 (en gedeeltelijk ook in 1932) nog de zeer onaangename gevolgen, blijkende uit sterk stijgende achterstandcijfers. Uitgedrukt in procenten van de prijzen in 1929 geven de gemiddelden van de voornaamste Inheemsche landbouw-uitvoerproducten de volgende indexcijfers te zien: 1931 = 71, 1931 Jan. = 59, 1931 Dec.

= 46, terwijl deze getallen voor copra in 1931 zelfs = 66 resp. = 40 bedroegen. Bovendien zijn ook de voor sommige streken van belang zijnde andere inkomsten als grondhuren en loonen scherp gedaald.

Tegenover deze zeer alarmeerende cijfers staat alleen de sterke daling van de kosten van voeding der bevolking, welke over dezelfde jaren terugliepen van 97 % in 1930 tot 56 % eind 1931 (Maart 1932 52 %).

Het langdurig economisch baisse-tijdperk is echter oorzaak, dat de achterstand, die in 1930 hoofdzakelijk bestond uit leenbedragen welke in 1929 en 1930 waren verstrekt, in verslagjaar een verschuiving naar deze zelfde jaren te zien geeft in dier voege, dat nu reeds 61 % (v. j. 48 %) van den geheelen achterstand ouder dan één jaar is. Het behoeft geen betoog, dat dit verschijnsel zeer ongunstig te noemen is, aangezien daardoor steeds meer rekening gehouden zal moeten worden met de mogelijkheid van het bevriezen en voor een deel zelfs met het geheel oninbaar worden van dat gedeelte van den achterstand, hetwelk nu nog uit de jaren 1929 en vroeger (15,4 %) dateert. Aangezien deze verouderde achterstand echter slechts ± 8 % van het totaal zuiver vermogen der volkscredietbanken uitmaakt, is er voor het bedrijf geen enkele reden tot ongerustheid en zou de soliditeit van het Volkscredietwezen, zelfs bij een noodzakelijk geworden algeheele afschrijving dezer oude posten, niet in het minst geschokt worden.

De enorme teruggang der uitgeleende gelden heeft in verslagjaar reeds bij enkele banken tot negatieve bedrijfsresultaten geleid, welk vooruitzicht in 1932 meerderen banken te wachten staat; een en ander niettegenstaande de geleidelijk ingevoerde bezuinigingen op personeele- en materieele uitgaven. De vermindering der personeelslasten betrof zoowel een oogenblikkelijke verlaging der salarissen van het leidend en lager personeel als bij onderscheidene banken bovendien de samenstelling en invoering van nieuwe salarisregelingen, welke blijvend een meer systematisch en als regel ook goedkooper bezoldigingsschema waarborgen.

Ten einde te geraken tot meerdere uniformiteit in de dienstvoorwaarden van het personeel der banken werd door de Centrale Kas een model-personeelsreglement samengesteld, waarin deze dienstvoorwaarden zoo volledig mogelijk werden omschreven. Waar mogelijk, werd aansluiting gezocht aan bestaande Gouvernementsregelingen. Aangezien voorts de salarissen voor éénzelfde betrekking bij verschillende banken niet onbelangrijk uiteenliepen, werd het wenschelijk geacht over te gaan tot het

ontwerpen van een standaard-bezoldigingsregeling. Bij de samenstelling van deze regeling werd er vooral naar gestreefd de salarissen meer in overeenstemming te brengen met de arbeidspraestaties, welke van betrokkenen worden gevorderd, en voorts met de elders voor soortgelijke betrekkingen geldende salarissen. Tevens werd rekening gehouden met de inmiddels door het Gouvernement op de salarissen der ambtenaren ingevoerde korting ad 10 %.

Door een groot aantal banken werd bereids overgegaan tot invoering van bedoeld model-personeelsreglement met bijbehoorende standaard-bezoldigingsregeling. Het personeel werd ingepast op de salarissen, welke werden genoten op het tijdstip van invoering van de nieuwe regeling, met dien verstande evenwel, dat op de salarissen, welke hooger waren dan die, waarop betrokkenen volgens de nieuwe regeling aanspraak zouden hebben, eene korting ad 10 % werd toegepast.

Aangezien de personeelsbezetting bij verschillende banken topzwaar bleek te zijn, werd in het personeelsreglement de formatie van het volgens de hoogste klassen bezoldigd personeel vastgelegd, waarbij een bepaalde verhouding tusschen de verschillende groepen niet zal worden overschreden. Bezuiniging toch zal vooral moeten worden gezocht in beperking van het aantal functies in de hoogere rangen. Niettemin werd door de Centrale Kas steeds geadviseerd om — ook al mocht de personeelsbezetting topzwaar zijn — niet over te gaan tot ontslag van reeds in dienst zijnd personeel, doch t.z.t., indien betrokkenen zelf ontslag nemen, niet meer in de vacature te voorzien. Alleen, indien de financieele positie van een of andere bank zulks bepaaldelijk noodzakelijk maakte, dan wel, indien betrokkenen blijk gaven niet geschikt te zijn voor hun taak, werd aanleiding gevonden over te gaan tot ontslag.

De aandrang tot procentueele verlaging van alle salarissen van niet-ambtelijk personeel in dienst der Centrale Kas en Volkscredietbanken ging uit van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, die daartoe werd geleid door de overweging, dat het Volkscredietwezen niet mocht achterblijven bij het nemen van maatregelen ter aanpassing van de inkomsten van het personeel aan de gewijzigde tijdsomstandigheden op een moment, dat het Gouvernement en het particuliere onderwijs zoowel als de werkgevers in handel en cultures, daarin reeds geruimen tijd eerder waren voorgegaan.

Aangezien vermindering der materieele uitgaven eveneens wenschelijk te achten was, werden door de Centrale Kas met succes stappen ondernomen, welke er toe leidden, dat de Direc-

teur van Landbouw, Nijverheid en Handel den Volkscredietbanken het recht verleende al hunne daarvoor in aanmerking komende aankoopen door bemiddeling van den Indischen Centralen Aanschaffingsdienst te doen geschieden.

Een bezuiniging, zoowel op personeele als materieele uitgaven, konden enkele banken nog bereiken door de opheffing hunner filiaal-kantoren, wier werkzaamheden aan in auto's of autobussen tourneerende kasploegen werden overgedragen. De door de Centrale Kas uit contrôle-overwegingen reeds lang aanbevolen algeheele opheffing der filialen is tengevolge van de bezuiniging, al dan niet gepaard gaande met door de invoering der kasregisters bij het meerendeel der Javabanken mogelijk gebleken centraliseering van het bedrijf, belangrijk haar vervulling nader gekomen. Aanzienlijke financieele bezuinigingen werden verder nog verkregen door verlaging van de rente der door de banken van het publiek of publiekrechtelijke lichamen opgenomen gelden. Op advies der Centrale Kas werden vrijwel alle in deposito genomen gelden met den gebruikelijken termijn opgezegd, teneinde in staat te zijn met ingang van 1933 een lagere, meer op de geldmarkt aansluitende, rente te kunnen vaststellen; bovendien werden aan de beleggers bij terugbetaling alle mogelijke faciliteiten verleend teneinde het totaalbedrag zooveel mogelijk automatisch te doen terugloopen.

Het meerendeel der banken verlaagde verder den rentevoet voor spaar- en girogelden, welke laatste gelden voortaan zelfs veelal uitsluitend renteloos geadministreerd worden, terwijl bovendien als regel voor deze beide groepen van inleggers een maximum rentegevend bedrag per persoon werd vastgesteld.

Verschillende banken hebben in de lage bouwprijzen aanleiding gevonden over te gaan tot den bouw van eigen kantoren dan wel tot nieuwbouw in de plaats der bestaande kantoorgebouwen. Hoewel de lage prijzen momenteel inderdaad voor het doen uitvoeren dezer werken pleiten, heeft de Centrale Kas in enkele gevallen haar waarschuwende stem moeten doen hooren, teneinde er op te wijzen, dat alleen banken met een voldoend zuiver vermogen en banken, wier bestaande gebouwen niet met belangrijk minder kosten afdoende te moderniseeren waren, tot dergelijke belangrijke uitgaven behoorden over te gaan.

Niettegenstaande de zeer ongunstige factoren, waaronder de Volkscredietbanken in verslagjaar hadden te werken, heeft slechts één bank, n.l. die met den laagsten rentestand zich bij de opmaking harer begrooting voor het jaar 1932 gedwongen gezien den rentevoet met 1 % te verhoogen; alle overige banken konden hunne rentevoeten handhaven of nog zelfs in geringe mate ver-

lagen. Vermoedelijk zullen de begrootingscijfers voor het jaar 1933 voor vele banken een weliswaar zeer lage, doch in elk geval meer betrouwbare basis voor een juiste bedrijfsbegrooting vormen en zal eerst dan, aan de hand der meer geconsolideerde cijfers, nagegaan kunnen worden in hoeverre elke bank het verlies aan minder te ontvangen rente, door middel van bezuiniging op personeele en materieele uitgaven inclusief verlaging der te betalen rente, heeft kunnen dekken. Tot renteverhooging zal de Centrale Kas slechts in uiterste noodgevallen hare medewerking verleenen, aangezien elke verhooging een belangrijken stap achteruit op den weg der verschaffing van goedkoop volkscrediet beteekent.

Aan het einde des jaars werden door den Directeur der Centrale Kas uitvoerig uitgewerkte voorstellen gepubliceerd tot instelling eener Algemeene Volkscredietbank voor geheel Ned.-Indië, welk ontwerp groote belangstelling ontmoette en tot een levendige schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling leidde. De voorstellen behelzen in hoofdzaak de volledige samensmelting van de Volkscredietbanken en de Centrale Kas tot een Algemeene Volkscredietbank in den vorm eener stichting, staande onder toezicht van een finantieel-technische en een sociaal-economische commissie, met de tegenwoordige bankbesturen als adviseerende en toezichthoudende plaatselijke commissies. De voorstellen zijn inmiddels, voorzien van alle terzake ontvangen adviezen, aan de Regeering aangeboden geworden.

Mede in verband met vorengenoemde plannen is het bij de Regeering ingediende ontwerp tot oprichting eener speciale Volkshypotheekbank voorloopig aangehouden; bij instelling eener Algemeene Volkscredietbank zal deze vermoedelijk voldoende finantieel krachtig en liquide zijn om ook dergelijke credieten zelve te verschaffen.

In verslagjaar werd, zij het op bescheiden schaal, aangevangen met het publiceeren van gegevens betreffende Inheemsche middenstandsbedrijven, waartoe ditmaal de Inlandsche aardappelcultuur in Lembang, Tjisaroea en Pengalengan werd bestudeerd. Naast het verder in Januari 1932 verschenen rapport betreffende het Inlandsche drukkers- en boekhandelbedrijf te Bandoeng werd in 1931 nog begonnen met een onderzoek naar het Inlandsche slachtersbedrijf te Bandoeng en Tjimahi. Voor zoover bekend heeft deze nauwere aanraking met den Inlandschen middenstand nog slechts tot één credietverschaffing bij een der banken, n.l. aan een boekhandel annex drukkerij geleid; het gemis aan een voldoende werkbasis en aan een betrouwbaar inzicht in de finantieele resultaten dezer bedrijven weerhoudt de

meeste Volkscredietbanken veelal nog van credietverleening. Het stemt echter hoopvol, dat een toenemend aantal middenstanders zich tot de banken begint te wenden, waardoor het contact met deze voor de toekomst belangrijke groep credietnemers wordt verlevendigd.

NOG EENS: VOLKSCREDIETWEZEN.

Centrale Kas. Het achterstandsvraagstuk.

Tusschen ultimo December 1931 en het tijdstip van verschijnen van 't jaarverslag, waaraan bovenstaande mededeelingen ontleend werden, heeft de maandelijks verschijnende uitgave van de Centrale Kas nadere bevestiging gebracht van den ongunst der tijden voor het Volkscredietwezen in Indië. In het nummer van Augustus wijdt de Centrale Kas zelf een uitvoerige beschouwing aan het achterstandsvraagstuk.

Dit valt duidelijk in twee onderdeelen te onderscheiden, n.l. de *voorkoming* en de *bestrijding*.

De ruime uiteenzetting van de *middelen ter voorkoming* van achterstand, komt tot de volgende samenvatting, die tevens een denkbeeld geeft van de moeilijkheden aan de practische uitvoering van dit alles verbonden.

1. Zoo nauwkeurig mogelijk onderzoek naar het werkelijke doel der leening (denk aan stroomannen). 2. Geen hooger doch ook geen lager bedrag verstrekken dan strikt noodig is. 3. Uitleenen op het in verband met het doel meest gunstige tijdstip (vooral bij seizoenleeningen). 4. Het stellen van juiste terugbetalingstermijnen. 5. Het in verband met 2, 3 en 4 doen aanleggen van cultuurschema's en verdere economische gegevens, alles z.m. desa's-gewijze. 6. Het tijdig waarschuwen der debiteuren speciaal bij seizoenleeningen. 7. Afschaffing van het boetestelsel. 8. Een oordeelkundige regeling der tournées van en het doen houden van zooveel mogelijk zittingen door de kasploegen.

Niet minder ruimte vraagt de Centrale Kas in dit artikel voor haar bespreking van *bestrijding van bestaanden achterstand*. Ook daarvoor vat zij haar college in een résumé samen.

1. Geregelde opgave door de leiding aan de agenten van de namen der op te zoeken achterstalligen. 2. Geen nieuwe opdracht geven, voordat de vorige geheel is afgewerkt. 3. Het opmaken van een vragenlijst voor ieder onderzocht geval. 4 Strenge contrôle op het geregeld binnenkomen en de invulling der vragenlijsten. 5. Persoonlijke opleiding der agenten door den administrateur (of adjunct) voor een juiste invulling der vragenlijsten. 6. Contrôle op het al of niet nakomen der volgens de

vragenlijsten getroffen overeenkomsten inzake afbetaling. Het aanleggen van een afzonderlijk register hiervoor is noodzakelijk. 7. Heronderzoek door de bankleiding bij niet nakoming der sub 6 bedoelde overeenkomsten. 8. Splitsing der leeners in onwillige en onmachtige debiteuren. 9. Uitsluitend tegen onwillige debiteuren gerechtelijke vorderingen indienen. Voorlichting van den landraadvoorzitter door den administrateur. 10. Afgifte van een exemplaar van de ingevulde vragenlijst aan den leener bij het eerste onderzoek. 11. Een speciaal (rood) gekleurde lijst bij hem achterlaten, wanneer bij het tweede onderzoek blijkt, dat gerechtelijke invordering na wederom niet nakomen van de overeenkomst onvermijdelijk is.

Na deze samenvatting geeft het artikel nog eenige bijzondere wenken ten beste, waarvan wij de hier volgende releveeren.

Het lijkt ons van veel belang om de vermelde splitsing der achterstallige debiteuren in twee categorieën, n.l. de tot betaling onmachtige en onwillige debiteuren, administratief vast te leggen. Als vrijwel vaststaand kan worden aangenomen, dat vele banken verlies zullen lijden op haar uitzettingen. Teneinde in den omvang daarvan eenig inzicht te krijgen zal deze splitsing zich niet mogen bepalen tot afzonderlijke vermelding in de achterstandsopgaven, maar ook boekhoudkundig moeten worden verwerkt.

Daarom bevelen wij aan om alle leeningen, waarvan bij serieus onderzoek is gebleken, dat absolute onmacht oorzaak van den achterstand is en waarvan verwacht wordt, dat de betrokken leeners binnen afzienbaren tijd (b.v. een half jaar of bij oogstleeningen bij den volgenden oogst) geen of geen noemenswaardige afbetalingen kunnen doen, over te boeken op dubieuze debiteuren, waarmede automatisch de voor deze rubriek door ons bepleite vrijstelling van verder rente- (en boete) betaling tot stand komt.

Dit beteekent oogenschijnlijk een zware financieele opoffering voor vele banken; in werkelijkheid maakt het, wanneer het uiteindelijke resultaat waarschijnlijk afschrijving zal zijn, weinig verschil uit of men dit doet, nadat de voorafgaande betalingen ter voldoening van rente dan wel van de hoofdsom zijn geboekt.

Aan den anderen kant brengt deze regeling den betrokken debiteuren een aanmerkelijke verlichting. Wanneer thans kleine bedragen worden betaald, dan gaan die vaak voor een groot deel op aan de rente, terwijl de hoofdschuld niet of slechts in geringe mate vermindert. Wordt geen rente meer in rekening gebracht, dan ziet men tenminste vorderingen, hetgeen allicht een prikkel is om zich steeds alle moeite te geven om nog iets te betalen.

Het feit, dat het hier bovendien als regel personen betreft, die

vroeger de bank geen moeilijkheden hebben bezorgd, is een reden temeer om in dit opzicht een ruim standpunt in te nemen. Immers zijn het voornamelijk deze lieden, aan wie de bank haar groei heeft te danken en die haar in staat hebben gesteld een zuiver vermogen te vormen. Het nut van dat vermogen is in de eerste plaats om de banken veilig te stellen voor moeilijke tijden. Welnu, die tijden zijn er thans; het is dus volkomen reëel, dat het nu gebezigd wordt om den schok op te vangen.

DE OPLEVING VAN DE PEST IN WEST- EN MIDDEN-JAVA.

Den laatsten tijd hebben in de Indische pers berichten omtrent een opleving van de pest in de Preanger, en met name in het Garoetsche de aandacht getrokken. Er werd gesproken van een explosie, terwijl zelfs gemeld werd, hoe een geheele kampong op enkele bewoners na, was uitgestorven.

Inderdaad is, naar aan het *Bat. Nbl.* gebleken is uit besprekingen met het hoofd van den dienst der pestbestrijding dr. P. Cool, eenigen tijd geleden in genoemde streek een belangrijke opleving van de pest geconstateerd.

In de kampong, welke het zwaarst door deze ziekte geteisterd werd, Panawoean, kwamen acht gevallen met doodelijken afloop per dag voor, doch thans is een vermindering te constateeren tot twee à drie gevallen daags. Niettemin heeft een uitbreiding van de pest op Java nog geregeld plaats, welke zich echter meer en meer beweegt, gedeeltelijk in zuidelijke, en anderdeels in westelijke richting.

Het moet echter zeer de vraag genoemd worden, of hier werkelijk van een explosie kan worden gesproken. In medische kringen is men niet verbaasd over deze opleving, daar de pest nog altijd eigenlijk over geheel West-Java verspreid blijft. Een voorname factor, toch, welke ertoe leidt, dat met zekerheid de vermeerdering van het aantal pestgevallen kan worden vastgesteld, is de mate van toezicht en contrôle. En hieraan heeft, juist in de Preanger, en met name in het Garoetsche en het Tasikmalajasche, wel het een en ander ontbroken. De volledige toepassing van de z.g. doodschouw-ordonnantie levert in die streken zeer groote moeilijkheden op, soms van politieken aard. Men weet hoe de Sarekat Islam ageert tegen de miltpunctie. Men weet ook, hoe huiverig de desa-man is voor..... „soesah"..... Het is zelfs gebleken, dat men er de lijken clandestien in de groetentuinen heeft begraven.

Een onderzoek heeft geleerd, dat in het begin van dit jaar in

gemelde streken een groot aantal clandestiene begravingen kon plaats hebben. Er werd geen kennis gegeven van overlijden, terwijl daarenboven ook weer de doodsoorzaak niet sérieus werd vastgesteld. Op 385 sterfgevallen in Tasikmalaja in Maart van dit jaar b.v. bleken 129 clandestiene begravingen te hebben plaats gehad. In Augustus van dit jaar was dit aantal, als gevolg van de scherpere contrôle van den pestbestrijdingsdienst, welke ten deze ten nauwste moet samenwerken met het bestuur, geslonken tot 17 op een aantal sterfgevallen van 235 en in September was het record-cijfer 6 bereikt op een totaal van 705. Vergelijkt men hiermede een aantal van 137 clandestiene begravingen op 371 sterfgevallen, zooals in Januari van dit jaar werd vastgesteld, dan begrijpt men te beter, hoe nu plotseling de schijn gewekt kan zijn, dat de pest, als doods-oorzaak opgegeven, zoo is toegenomen. Met groote zekerheid kan dan ook wel degelijk worden geconstateerd, dat clandestiene begraving de opgave van het aantal pestgevallen heeft gedrukt.

Wat de bestrijding betreft, weet men, dat deze hoofdzakelijk wordt gebasseerd op de woning-verbetering. Deze gaat dan ook stelselmatig voort, hetgeen natuurlijk, wijl zij de pest niet altijd op den voet volgt, tot gevolg moet hebben, dat zij tijden achteraan komt. Maar zij verdrijft de pest onherroepelijk, hetgeen de practijk uitwijst, wanneer men opmerkt, hoe Oost-Java thans practisch gesproken geheel en Midden-Java grootendeels van deze gevreesde ziekte is bevrijd.

Maar ook in Midden Java, voornamelijk in de omgeving van Tegal, Slawi, en Boemi-ajoe, b.v., heerscht zij nog in vrij ernstige mate. Het kwaad der clandestiene begravingen schijnt er weder den kop op te steken. De bevolking is weigerachtig zich aan de dood-schouw-ordonnantie te onderwerpen.

Het is merkwaardig, hoe nog altijd op onverstandige wijze door voormannen van de bevolking het verzet tegen deze hygiëne-maatregelen wordt aangekweekt en aangewakkerd. Men is er doodsbenauwd voor een „prikje". Het „soentik-ken" — het inenten, ook met pokstof — wordt verafschuwd. Dikwijls weliswaar uit godsdienstige overwegingen, maar ook vaak zonder eenige principieele motieven. Een staaltje: Eenmaal sprak daar een hadji de verzamelde menigte toe over de bedoelde maatregelen en hij zeide er in het geheel geen bezwaar tegen te kunnen aanvoeren. Ze waren goed, ze waren noodig en dus..... Maar.....! Aldus ging de spreker voort..... Eenmaal had hij zelf zulk een miltpunctie meegemaakt bij het lijk van een desagenoot. En toen de naald het lichaam doorpriemde..... rilde het lijk en schrok. Het resultaat

van dit „griezelverhaal" was natuurlijk lijdelijk verzet in verscherpte mate tegen de hygiëne-maatregelen.

Ook is het voorgekomen, dat wanneer verbalisanten — de onwilligen worden nu voor den landraad getrokken — naar den rechter moesten worden gebracht, een gansche massa kampong-genooten meetrok, zoodat een stoet van ongeveer 150 personen stadwaarts toog. De vrees voor „punctie" is zoo karakteristiek, dat de kinderen van de desa-scholen worden thuisgehouden, wanneer een medisch onderzoek verwacht kan worden.

Dat ook hier politieke invloeden in het spel zijn, staat vast. Van P.S.I.I.-zijde wordt bedektelijk zoowel als openlijk de bevolking aangespoord zich tegen de punctie te verzetten. In verband hiermede is dan ook reeds zoo'n P.S.I.I.-propagandist wegens opruiing vervolgd.

Naar bekend, is een nieuwe doodschouw-ordonnantie in bewerking, welke het mogelijk maakt, maatregelen ter herkenning van besmettelijke ziekten te treffen, op de wijze, welke de wetenschap vereischt. Wellicht dat hiermede bepaalde moeilijkheden, welke thans nog altijd worden ondervonden, bij de toepassing van de doodschouw-ordonnantie, kunnen worden ondervangen.

MELAATSCHHEID OP CELEBES.

Een overzicht van het vraagstuk der beteugeling van de melaatschheid in de landen om den Grooten Oceaan, door Lee S. Huizenga M. D., Dr. P. H. Yale wordt, uit het Engelsch vertaald, uitvoerig weergegeven in *De Banier*. In VIII wordt de Melaatschheid op Celebes op de hier volgende wijze aan de beurt gesteld.

„Er zijn aanwijzingen, die ons een zeker recht geven te beweren, dat de melaatschheid vrijwel over het geheele eiland is verbreid. Officieele rapporten omtrent de volksgezondheid, welke uit de verschillende districten binnenkomen, schijnen erop te wijzen, dat het Z.-O. schier-eiland het zwakst besmet is. De grootste lepra-gebieden hebben melaatschen-kolonies, welke door het Gouvernement worden gesteund en de D.V.G. heeft het oppertoezicht hierover. Er bestaan geen dwingende voorschriften voor afzondering op het eiland, echter vindt men er gebieden, die vrij nauwkeurige statistische gegevens bezitten aangaande de melaatschheid-gevallen aldaar. Het Gouvernement moedigt particuliere vereenigingen aan om de leprozen te verzorgen en geeft krachtigen steun in noodzakelijke gevallen.

Menado had eenigen tijd geleden een leprozerie, welke gelegen was op een moeilijk toegankelijke plek. Door de goede

diensten van de D.V.G. te Batavia en den plaatselijken gezondheidsinspecteur werd een nieuwe en beter gelegen plaats verkregen en een nieuwe inrichting met een hospitaal voor bedpatiënten wordt er thans gebouwd.

Tusschen Dongala en Palo op de Westkust van Celebes geeft een kleine leprozenkampong, in inlandschen stijl opgetrokken, onderdak aan de verschillende lijders aan melaatschheid in die streek.

Het beste leprozenwerk van het eiland wordt waarschijnlijk wel verricht te Madjena, waar op een bevolking van 146.966 zielen niet minder dan 1 per 400 inwoners door de ziekte is aangetast. De vijf landschappen aldaar hebben gezamenlijk een in inlandschen stijl gebouwd leprozendorp gesticht als hun aandeel in de lepra-bestrijding en daar een arts aangesteld, Dr. Kaiser, als leider. Deze geeft een deel van zijn tijd aan de verzorging van deze patiënten. Alle melaatschen uit deze districten zijn niet in dit dorp ondergebracht, doch zorgvuldig wordt aanteekening gehouden van alle gerapporteerde gevallen.

Te Pare-Pare bestaat een ander leprozendorp, zuiver inlandsch en zonder regeeringssubsidie. In den omtrek van het dorp is het aantal zieken gestegen tot 40 % van de bevolking. De andere 60 % blijven vrijwillig bij de zieken, hoewel het doel van het dorp isoleering is. Speciale geneeskundige verzorging wordt hier niet verstrekt.

Te Watanpone in Boni is een nieuwe Gouvernements-leprozerie opgericht, het Lerang-ziekenhuis. De melaatschheid komt daar voor in de verhouding van 1 op 400 volgens de statistieken, die wij raadpleegden. De inrichting is niet groot genoeg voor het aantal gevallen, dat zich ter behandeling aanbiedt, maar er is ruimte genoeg voor uitbreiding, waarvoor de plannen al zijn gemaakt.

Met een bevolking van 3000 zielen en 75 geregistreerde gevallen van melaatschheid, (1—400) geeft Padkadjena, niet ver van Makassar, een vrij kritieken toestand te zien, doch deze gevallen kunnen vermoedelijk en in de toekomst afdoende worden behandeld vanuit Makassar zelve.

Met Makassar als eindpunt van de gewone touristen route van China naar Bali en Java, zal deze toestand onmiddellijk ingrijpen van het Gouvernement behoeven. In Makassar zelf komen slechts enkele gevallen van melaatschheid voor.

Reizende door Celebes zal men waarschijnlijk nimmer een melaatsche zien. Slechts wanneer we stilhielden en een onderzoek instelden, ontmoetten we deze ongelukkigen.

Op verzoek van den dokter verschenen ze gaarne op de afgesproken tijden, hopende eenig heil te ondervinden van het onderzoek. De Nederlandsche Regeering heeft een uitstekend systeem van gezondheidszorg op alle eilanden en vooral door dezen dienst en ten gevolge van de vrees voor besmetting bij de inboorlingen zelve, worden de leprozen tot afzondering gedwongen.

Dit is in 't algemeen de toestand, zooals die zich openbaart in de geheele Oost.

Gevorderde gevallen van melaatschheid vertoonen kenbare teekenen en de lijder verkiest meestal onopgemerkt zijn weg te gaan, tenzij hij een bedelaar is en zijn uitwendige teekenen wenscht aan te wenden als een middel tot levensonderhoud."

DE POSITIE VAN HET TIN.

De *Groene Amsterdammer* van 5 November heeft een artikel van C. A. Klaasse over de tinpositie. Zijn uiteenzetting besluit met het hier volgende.

„In de situatie zijn inderdaad eenige bevredigende momenten aan te wijzen: het feit, dat dit jaar de productie niet meer het verbruik overtreft, eerder omgekeerd, voorts de pooling van een deel van de voorraad die dus niet steeds als een dreiging boven de markt blijft hangen, en de omstandigheid, dat een opleving in de conjunctuur allicht een zeer belangrijke verbetering zal brengen, terwijl tenslotte de samenwerking tusschen de producenten een factor van zeer groote beteekenis is. Dat op het oogenblik productie en verbruik min of meer in evenwicht zijn, is natuurlijk een gelukkig verschijnsel, maar men moet toch de beteekenis er van niet overdrijven. Dat evenwichtsherstel wil n.l. allerminst zeggen, dat een belangrijke prijsverbetering kan intreden, want al moge dan niet de productie meer het verbruik overtreffen, met de potentieele productie is dat des te meer het geval. En een geringe prijsverbetering kan al weer potentieele productie daadwerkelijk doen verkeeren! Het duidelijkste bewijs daarvoor is wel: dat van producten, waarvan voortbrenging en verbruik vrijwel in evenwicht zijn, en waarvan ook geen overmatige voorraden bestaan, wel degelijk de prijs sterk is gedrukt, omdat..... er nog een enorme *leegloopende* productiecapaciteit gereed staat om bij de eerste opleving het tekort aantevullen.

Maar in zooverre mag men bij tin misschien een gunstiger positie verwachten, dat indien het verbruik niet verder terugloopt en de voorraden niet verder stijgen, een prijsverbetering kan worden bedongen, omdat er zulk een nauwe samenwerking

is bij de producenten. Van bijzondere beteekenis is het daarbij, dat die samenwerking is tot stand gekomen in een tijdvak van depressie; zoodra de toestand beter wordt heeft men dan kans, dat de band nog hechter wordt, althans niet zwakker. De meeste kartells vallen immers uiteen in een depressie, de band wordt weer aangehaald in de hausse." Zoo zegt de heer Klaasse.

EXPEDITIE IN LIBERIË.

De Nederlandsche anthropoloog drs. Paul Julien is dezer dagen van zijn expeditie in Centraal- en Noord-Liberië teruggekeerd. Drs. Julien had in Liberië een groot aantal schedelmetingen en bloedanalyses gedaan (*N. Rott. Ct.* 29 September).

Het Rijks Serologisch Instituut, te Utrecht, heeft op een belangrijke wijze bijgedragen in het welslagen van deze particuliere onderneming, door het beschikbaar stellen van sera. „Aan dr. Pondman en prof. v. d. Broek ben ik veel verschuldigd", zoo zeide drs. Julien.

Einde Juli arriveerde hij in Liberië's hoofdstad Monrovia. Zijn eerste werk was connectie aan te knoopen met het gouvernement. Na eenige voorbereidingen ging hij, vergezeld van enkele dragers, die hij, dank zij de medewerking van de R.-K. missionarissen had kunnen krijgen, op weg. Het was in den regentijd — van November tot Maart valt de droge tijd — doch zware regens zijn minder gevaarlijk en hinderlijk dan slangen en insecten, waar het anders van wemelt in de binnenlanden van Liberië.

De bevolking stond verre van welwillend tegenover de expeditie. Eerlijk gezegd was dwang de eenige manier, om hun een druppeltje bloed, dat men noodig had, af te tappen door een speldeprik. Het schedelmeten ging eenvoudiger, maar bij de speldeprik gingen ze tekeer als kinderen. Wapens had drs. Julien absoluut niet meegenomen, dat was met het oog op de douane, de invoerverboden en de soesah om een vergunning te krijgen, te lastig. Het volk is over het algemeen zeer vreedzaam. Het eenige, waarmee een blanke zich niet dient te bemoeien, zijn z.g. geheime genootschappen, waarvan de belangrijkste de z.g. Pantermenschen zijn. Dit genootschap heeft nog aanhangers in geheel Liberië en aan de Westkust van Afrika in het algemeen. Ritueele moorden worden door dit geheime genootschap bedreven. Na afloop van de „plechtigheid" wordt het slachtoffer dan opgegeten; het lijketen komt trouwens nog veelvuldig voor, ofschoon er zeer strenge straffen op staan. Ook doet de Europeaan het beste, zich nooit te wagen in de z.g. Porobosschen, waar de jeugd vier jaar

lang in strenge afzondering wordt opgevoed en ingewijd in de geheimen van den stam. Na dien proeftijd worden ze pas in den stam opgenomen. Over het algemeen oefent deze opvoedmethode een goeden invloed uit en met de Pantermenschen heeft het niets te maken.

Ruim duizend schedelmetingen werden gedaan en duizend bloedanalyses gemaakt. Na een marsch van zeven weken werd ten slotte, dwars door oerwoud en savanne, de Niger-rivier in Fransch-Guinea bereikt. Hoe verder men van de beschaafde wereld, hier van de kust, kwam, hoe moeilijker het werd. Geld oefent in het oerwoud maar weinig aantrekkingskracht uit. Met zout en tabak doet men heel wat. Het geldwezen in Liberië is trouwens een groote warboel.

Over het resultaat van zijn onderzoekingen kon de heer Julien zich uit den aard der zaak nog niet in bijzonderheden uitlaten.

KATOENEN WEGEN.

In het Amerikaansche katoendistrict worden thans proeven genomen met katoen als wegbedekking, en de resultaten moeten in alle opzichten schitterend zijn; zoo lezen wij.

In verschillende staten, zooals Texas, Z.-Carolina en Louisiana, rijden auto's reeds over deze katoenwegen, die volgens het katoentextielinstituut om hun goede hoedanigheden en ook uit oogpunt van bezuiniging hun bestaansrecht bewezen hebben.

Bij den aanleg van deze wegen wordt een katoendek gelegd op een onderlaag van zand en kiezel en klei, vlakgemaakt met asfalt. Over het katoendek komt weer een laag asfalt, waardoor een waterdichte wegbedekking verkregen wordt, die het geheele wegmateriaal verstevigt. In Z.-Carolina ligt al zes jaar zulk een katoenen wegbedekking, zonder dat er ooit iets aan gerepareerd is, en nog steeds is de weg in goeden toestand.

VARIA.

OPIUMREGIE IN 1931. BELANGRIJK TERUGGELOOPEN OMZETTEN.

Aan het verslag betreffende den Dienst der Opiumregie over het jaar 1931, is het volgende ontleend:

In 1931 werd door de Opiumregie in geheel N.-I. 349.505,97 thail opium of 27,38 % minder verkocht dan in het jaar tevoren, met als gevolg een lagere bruto-opbrengst van *f* 9.236.798,67 of van 26,74 %.

Zooals blijkt uit de in dit verslag opgenomen grafische voorstellingen zijn de omzet en de bruto-opbrengst, zoowel op Java en Madoera als in de Buitengewesten, belangrijk lager geweest dan ooit het geval was sinds 1914, in welk jaar voor het eerst gedurende een vol jaar overal uitsluitend door de Regie werd verkocht.

Van uitbreiding van den handel in clandestien opium is in 1931 niets gebleken; de indruk werd verkregen, dat ook de smokkelaar van de algemeene depressie te lijden had. De groote vermindering van de ingekochte hoeveelheid regie-opium is vermoedelijk in hoofdzaak toe te schrijven aan het gebrek aan contanten bij de schuivers en vertrek van dezen als gevolg van de economische crisis, welke zich in den loop van 1931 allerwege steeds scherper deed gevoelen.

Over debiet en opbrengst leest men nog dat zonder uitzondering in alle gewesten minder werd verkocht, het percentage der debietsdaling was het kleinst in West-Java (14,77 %), het grootst in Djambi (51,46 %).

De sterkst verminderde omzet valt te constateeren in die gewesten waar een deel der opiumschuivende bevolking als gevolg van de slechte toestanden wegvloeide. Zulks vond bijvoorbeeld plaats in Palembang, Djambi, de Oostkust van Sumatra, Bangka en Onderhoorigheden, Billiton en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waar duizenden koelies, werkzaam bij land- en mijnbouwondernemingen, naar China of Java werden teruggezonden.

Deze omstandigheden gelden speciaal voor de Buitengewesten; het Javadebiet liep percentsgewijze dan ook veel minder (20,67 %) terug dan het debiet het overige deel van N.-I. (32,09 %).

In de prijzen voor welke het regie-opium in de verschillende gewesten werd verkocht, werd in verslagjaar geen wijziging gebracht.

DE PANGLONGS.

Te pas en te onpas hebben wij aangedrongen op onverflauwde oplettendheid op de toestanden in de panglongs. Wij doen 't andermaal; te pas? of te onpas? In *Het Vad.* van 25 September leidde Henri Borel zijn recensie over „Koelie, het boek van Mevrouw M. H. Székely—Lulofs, in met een beschouwing over de toestanden in de wereld der contractkoelies. Daarin komt o.m. het volgende voor:

„Even nog de opmerking, dat er ook nú nog in 1932, in de beruchte houtaankap *panglongs* op de Poeloe Toedjoe-eilanden, koelietoestanden bestaan, véél verschrikkelijker nog dan die, welke in dit boek beschreven worden. Die toestanden zijn door de Arbeidsinspectie wel gesignaleerd, maar nog niet verbeterd."

Dit „niet verbeterd" mag men niet opvatten, alsof er niets gedaan is om de hemeltergende toestanden wat minder erg te maken. Wij hebben gelegenheid gehad hier zelf op maatregelen te wijzen, gericht op bestrijding van het al te gruwelijke. Maar wat wij ten goede vernamen en vermeldden leek verre te blijven beneden hetgeen noodig is om aan de heltoestanden een einde te maken. Men moet aannemen, dat Henri Borel, als hij schrijft zooals hier boven aangegeven, met „nog niet verbeterd" bedoelt, dat in de panglongs de harde arbeid erger dan slavernij nog niet overal is uitgeroeid.

TEEKEN DES TIJDS.

Wie thans in Indië een eenvoudige betrekking van administratieven of technischen aard te vergeven heeft, kan zijn eischen zóó hoog stellen, dat hij .....krachten krijgt, die wegens „overbevoegdheid" wellicht niet eens de meest geschikte zijn. Het gemeentebestuur van Malang, dat in een kleine twintig vacatures te voorzien had, ontstaan door afvloeiing van vijftigers, heeft zich laten verleiden om vooral candidaten met imponeerende diploma's te benoemen in betrekkingen van meerendeels ondergeschikten aard, waarin „praktijk" beter aanbeveling ware geweest. Wij lezen hierover een en ander in een correspondentie aan de *Ind. Crt.:*

Zoo werd bijvoorbeeld tot adjunct-commies op het bevolkingsbureau benoemd iemand, die onder méér in het bezit is van het einddiploma der hoogere handelsschool. Het salaris aan deze betrekking verbonden is..... *f* 90 maand. Als „eisch" voor benoembaarheid werd in de oproeping door de gemeente gesteld: einddiploma Mulo! Het laat zich denken, dat deze „gelukkige" — zoo noemt men de 19 uitverkorenen van de ruim 2300 sollicitan-

ten — een goed heenkomen zal zoeken, zoodra hij wat „beters" kan krijgen. Voor de functie van adjunct-commies bij de afdeeling sociale zaken, waarvoor eveneens gevraagd werd iemand met een einddiploma Mulo, werd een landbouwkundig ingenieur uit Wageningen aangenomen op een salaris van..... *f* 90. Door het aannemen van deze personen, die voor de door hen te vervullen betrekkingen te veel capaciteiten hebben, heeft men evenveel zeer geschikte sollicitanten gepasseerd.

LEZEN EN SCHRIJVEN BIJ DE VOLKEREN DER SOWJETUNIE.

Dezer dagen is in het presidium van den nationaliteitenraad bij het centrale uitvoerende comité van de Sowjetunie verslag uitgebracht over den voortgang van de latinisatie van het schrift van de volkeren van de Sowjetunie en de invoering van schrift bij de volkeren, die daarvan tot dusver verstoken waren, zoo lezen wij in de *N. R. Ct.* 9 Nov.

In 1931 is de overgang van het Arabische tot het Latijnsche alfabet op het grondgebied van de Sowjetunie vrijwel voltooid: 19 volkeren, de Azerbajdjanen, Awariërs, Adygen, Basjkiren, Darginen, Krim Tataren, Koemyken, Kazaken, Kazanj Tataren, Kara-Kalpaken, Kirgiezen, Laken, Tadzjieken, Toerkmenen, Oejgoeren, Oezbeken, Tsjetsjenzen, Perzen en Lazen hebben het nieuwe alfabet aangenomen.

In 1928—'29 zijn de Joodsche Tadzjieken, Karaimen, Krymtsjaken, Assiriërs, Boerjat-Mongolen, Kamyken en Chineezen van hun eigen tot het Latijnsche alfabet overgegaan. Van de missievormen van het Russische alfabet zijn reeds in 1922 de Jakoeten tot het Latijnsche alfabet overgegaan, later volgden de Digorische Osseten, de Osseten, Iraniërs, Abchazen, Ojroten, Komen en Kemi-Permjaken. Van het Russische alfabet tot het Latijnsche gingen over de Kalmyken, Balkaren en Nagja-Baken.

Het aantal volkeren zonder schrift, dat het Latijnsche alfabet aannam, was voor 1930 nog gering: voor 1923 de Ingoezen en Kabardinen, in de jaren 1926—'27 de Balkaren, Karatsjajers, later nog de Koerden, Lezginen, Nogajers, Doenganen, Talysjen en Chakessen. Verscheidene volkeren zonder schrift kwamen eerst via het Arabische tot het Latijnsche alfabet. In 1930—'31 namen 16 volkeren van het noorden het Latijnsche alfabet aan: de Aleoeten, Wogoelen, Golden, Giljaken, Itelmenen, Keten, Korjaken, Lamoeten, Loparen, Nenen, Ostjako-Samojeden, Ostjaken, Toengoezen, Oedejers, Tsjoektsen en Eskimo's, de Tabassaraniërs, Sjoren, Sjoegnanen, de zuidelijke Kareliërs, Wepsen en Izjoren en in dit jaar nog de Abazinen en Beloedzjen.

In het geheel hebben 68 volkeren het nieuwe alfabet aangenomen; 41, hoofdzakelijk in den noordelijken Kaukasus, hebben nog geen alfabet.

Het gevolg van de invoering van het Latijnsche alfabet is een sterke toeneming van de geletterdheid: van de Tataren bijv. kon in 1925 bij het Arabische alfabet 25 pCt. lezen en schrijven, in 1932 na den overgang 67 pCt.; voor de Toerkmenen zijn de verhoudingen 4 en 64.8 pCt.; voor de Azerbajdjanen 7 en 52, voor de Oezbeken 10.8 en 52, de Kazaken 4 en 31.5, de Tazjieken 1 en 22.4.

Op het oogenblik is de aandacht, behalve op de invoering van Latijnsche alfabetten bij andere volkeren, gericht op de kwesties van orthografie en schrijftaal, de unificatie van het schrift van een aantal nauw verwante volkeren, het ontwerpen van stelsels van stenografie en stenografische overbrenging.

DE NIEUWE GOUDVELDEN IN NIEUW-ZEELAND.

In een beschrijving van de pas ontdekte Kawarau-goudvelden in Nieuw-Zeeland, zegt een professor van de universiteit te Otago, dat hij deze als veelbelovend beschouwt voor de alluviale-mijnindustrie. Hij voorspelt, dat er een nieuw tijdperk voor de goudvelden in Otago zal aanbreken.

Wanneer 't gouden bergen betreft, gelooft men zoo gaarne wat men hoopt. Kenya, Sumatra, Kawarau.

EEN ROBINSON CRUSOE, DIE NIET BEVRIJD WIL WORDEN.

Op een onbewoond eiland aan de Chileensche kust, heeft de bemanning van een Fransche vrachtboot een schipbreukeling gevonden, die reeds sedert vele jaren alleen op het eiland woonde. Hij had geitevellen om zich heen geslagen en was blijkbaar reeds zoo lang op het eiland, dat hij zijn taal vergeten was. De bemanning van het Fransche schip kon in elk geval niet uit hem wijs worden. Toen de zeelieden den onbekende bij het verlaten van het eiland wilden meenemen, is de man gevlucht, zoodat de Franschen zonder hem moesten vertrekken.

Indien 't verhaal waar is, zal men toch wel niet rusten, voordat de Robinson *gered* zal zijn. Zoo is de mensch nu eenmaal. En toch; wat kan men den geredde dan aanbieden?

KOLONIALE LITERATUUR.

Indische cultuurgeschiedenis II. Het Hinduïsme in den Archipel, door Dr. W. F. Stutterheim. — J. B. Wolters Uitgeversmaatschappij N.V. Groningen — Den Haag — Batavia, Gang Scott 5 — 1932. Prijs ing. *f* 2.50, geb. *f* 2.85.

Het eerste deel van dit leesboek, waarvan reeds in dit tijdschrift werd gewag gemaakt (afl. Augustus l.l. blz. 761), is spoedig gevolgd door een tweede deel (167 blz. met 40 afbeeldingen), dat Indonesië tijdens het Hinduïsme behandelt, na aanduiding vooraf van eenige gegevens over het tijdvak vóór het Hinduïsme. Ten aanzien van deze (laatste) periode vermeldt de schrijver, dien wij nu verder aan het woord laten, dat de Indonesiërs van den Archipel omstreeks 1500 v. Chr. van uit Achter-Indië zijn gekomen en dat vóór dien tijd de Archipel bewoond was door een bevolking verwant aan de dwergvolken van Ceylon of de Negritto's der Philippijnen.

Deze Indonesiërs (1500 v. Chr.) nu moeten oorspronkelijk slechts één taal gesproken hebben, hun eeredienst was de vereering van de zielen der voorouders. De communale, matriarchale gemeenschap had geen vorst, ieder stam wel een erfelijk hoofd, kenner van de gebruiken, die den stam tegen magische ongelukken moest beschermen. De wajangpoppen, oorspronkelijk zeer primitief, werden bespeeld als afweermiddel van ongeluk, omdat daarin de voorvaderzielen aanwezig werden geacht. De tegenwoordige wajang is een vervorming der oorspronkelijke met gebruikmaking van de Hinduïstische goden en afbeeldingen van helden.

Uit dien tijd stamt ook de nog bestaande onderlinge hulpvaardigheid van desalieden onderling, waarbij dan het persoonlijk belang ondergeschikt wordt geacht aan dat van de gemeenschap, terwijl toen, in verband met het heerschend matriarchaat, de vrouw een hoogere positie innam dan na de invoering van den Islam.

En nu het Hinduïstische tijdvak.

In de eerste eeuwen onzer jaartelling ontstonden in den Archipel vorstenrijken naar het model van die in Achter-Indië, in hoofdzaak vermoedelijk gesticht door verdreven vorstenzonen of Brahmanen, die dan huwden met Indonesische vrouwen, en waarschijnlijk aangelokt door den goud-rijkdom van enkele eilanden.

Een en ander valt op te maken uit de oorkonden op steen en metaal van grondschenkingen door vorsten aan verdienstelijke personen gedaan, dan wel uit de berichten van Chineesche reizigers of uit geschriften in oud-Javaansche taal voornl. op Bali aangetroffen waar de Hinduïstische cultuur, overal elders verdwenen, nu nog voortleeft.

De vorsten in de Kratons zetelend, vormden het middelpunt der maatschappij, echter waren zij niet allen onderling onafhankelijk, want men kende oppervorsten aan wien de andere ondergeschikt waren. Lijkverbranding was de gebruikelijke vorm van lijkbezorging en de gewoonte bestond, dat de weduwen zich tegelijk met haar gestorven gemaal lieten verbranden.

De eigenlijke bestuurder was de Rijksbestierder, die daarin bijgestaan door een raad van 5 aanzienlijke hoofden de Kratonbesluiten ten uitvoer bracht. De rechtspraak in handen van rechters en gecontroleerd door den Rijksbestierder geschiedde volgens het oud-Indisch recht met inachtneming van oude gebruiken en het advies der geestelijken.

Het volk woonde in eenvoudige met rijststroo gedekte houten of bamboehuizen en leefde in den trant van zooals thans nog het bergvolk op Java en Bali doet. De mannen met ontbloot bovenlijf droegen het haar lang zooals nog steeds in de Kraton de gewoonte is en een kris als wapen. Hanengevechten, wajang en dans vormden de uitspanning, het drinken van toewak en andere gegiste dranken was gebruikelijk, dronkenschap kwam zelfs in de Kraton voor. Het zwijn was geen verboden spijs, daarentegen wel het vleesch van honden, ezels, wormen, muizen en kikvorschen.

De vrouw behield de gunstige positie van tijdens het matriarchaat, het koophuwelijk was gebruikelijk, ook het kastenonderscheid, doch in minder drukkenden vorm dan in Indië. De godsdienst was het oud-Javaansch Ciwaïsme, ongeveer het Hinduïsme van Indië en daarnaast kwam het Buddhisme voor, dat echter nooit een volksgodsdienst is geweest, in het bizonder door monniken werd beleden, vereenigd in houten kloosters, welke vermoedelijk de tempels Boroboedoer, Mëndoet en Pawon hebben gebouwd.

De vorsten rekenden het zich tot taak hun voorvaderen te ver-

eeren door na de lijkverbranding een steenen beeld van den overleden voorganger op te richten en het te omgeven door een steenen gebouw, wat te beschouwen is als een overblijfsel van den oud inheemschen (Indonesischen) voorouderdienst in Hinduïstischen vorm. De beelden der vorsten stelden de godheid voor van wien de vorst een incarnatie heette te zijn. Hierbedoelde beelden zijn langen tijd verkeerdelijk gehouden voor afbeeldingen van Hindoegoden en de voorkomende ruïnen voor hunne tempels.

Omtrent de literatuur is aangeteekend, dat de oudste Javaansche geschriften zijn, handschriften op palmblad (lontar) te onderscheiden in technische literatuur n.l. handboeken en leiddraden voor godsdienst en dagelijksch leven en de verhalende letterkunde, bestaande uit dichtwerken en beschrijvingen. Een deel van de eerste categorie wordt gevormd o.m. door de rechtsliteratuur ontsproten uit de godsdienstwetenschap, want het maatschappelijk leven was in theorie een door de goden (o.a. Manu) geregeld verkeer tusschen de menschen. De zuiver technische werken handelen over astrologie, kruidkunde, landbouw, bouw- en beeldhouwkunst, metriek, grammatica en zijn verder woordenboeken en jaartellingslijsten.

De z.g.n. *tjandi's*, grafmonumenten op Midden- en Oost-Java aangetroffen, oneigenlijk Hindu-tempels voor den oud-Javaanschen eeredienst geheeten zijn ten rechte, in hoofdzaak, bijzettingsmonumenten der koningen op Java.

Het bekende monument de *Boroboedoer* is een Buddhistische *stupa*, terwijl er ook nog eigenlijke Ciwaïstische (b.v. Panataran) en Buddhistische (b.v. Mandoet en Pawon) tempels voorkwamen. Van de Buddhistische goden zijn door de Javanen vele bronzen beelden gemaakt waarvan evenwel weinig gespaard is gebleven door de neiging om ze voor den eeredienst te versmelten tot lampen, wierookvaten, wijwatervazen, offerbladen enz. of tot koperen oorkondeplaten.

De goud- en zilversmeedkunst werd mede beoefend, zooals blijkt uit talrijke opgegraven kunstig bearbeide ringen, kettingen, hals- en armbanden.

Hiermede is een zeer beknopt overzicht gegeven van den rijken inhoud van het leerboek (met voorbijgang van het historisch gedeelte), dat o.i. ook buiten de Algemeene Middelbare school te Soerakarta de aandacht van belangstellenden verdient, omdat de behandelde stof niet anders dan in lijvige standaardwerken of verspreid in tijdschriften te vinden is.

Ht.

't Is nu alweer 32 jaren geleden, dat de Indische Inrichting te Delft haar deuren sloot, 't is 30 jaren geleden, dat de nieuwe Leidsche opleiding voor het groot-ambtenaars-examen werd ingesteld.

De heer C. Ouwerling, die student aan de Delftsche inrichting was geweest en 't nu ook aan de Leidsche werd, nam het initiatief tot de oprichting van de Indologen-vereeniging. Den 14en October 1902 had de eerste algemeene vergadering plaats. In 1909 verscheen het eerste nummer van het Indologenblad. Het lustrumnummer geldt dus niet het blad, maar de vereeniging waarvan het orgaan is.

4 Nov. j.l. vierde de Indologen Vereeniging haar 6e lustrum op bescheiden wijze. Des middags recipieerde het Bestuur in huize Bruyns, waar talrijke professoren en vertegenwoordigers van bevriende studentencorporaties en vele andere belangstellenden, waaronder het Bestuur van de Vereeniging van ambtenaren bij het B.B. in Ned.-Indië van hun belangstelling blijk gaven. 's Avonds sprak de praeses der Vereeniging zijn lustrumrede uit, waarin hij melding maakte van den hernieuwden bloei der Vereeniging in de laatste drie jaren, maar tevens wees op de moeilijke tijden, die de I. V. tegemoet gaat. Reeds konden dit jaar geen nieuwe leden geïnaugureerd worden wegens het staken van de aanwijzing van candidaat-Indische ambtenaren. De onzekerheid wat de naaste toekomst brengen zal noopt tot uiterste voorzichtigheid. Gezien deze feiten zou een grootsche viering van dit lustrum niet te rechtvaardigen zijn geweest. Na afloop van deze rede verzamelden reunisten en leden zich aan een intiem diner, waar als gasten de Besturen van de Vereenigingen van ambtenaren bij het B.B., en van de Utrechtsche Indologen-Vereeniging aanzaten. Een „kroegjool" met cabaret vormde het slot van dit feest.

In de door den praeses, den heer W. E. Palstra, uitgesproken rede, memoreerde hij de geschiedenis der vereeniging met vermelding van eenige data betreffende de Indologen-societeit, de tooneel- en muziekvereeniging en het Indologenblad. Tevens schetste hij welke emoties de Indologische studenten zooal hebben doorleefd door besluiten hunne opleiding betreffende door de regeering genomen; door de stichting van een Indologische faculteit te Utrecht; door de omstandigheden, die den toestand van het oogenblik beheerschen.

Deze rede is in het lustrumnummer als eerste bijdrage opge-

nomen. De redactie bestaat uit de heeren: J. Keuning, J. van Voorthuysen en K. Huizenga.

Prof. N. J. Krom betoogt in „Bestuursopleiding en I. V.", dat het vanzelf spreekt, dat men de studie van hoogerhand kan en moet regelen, doch het student zijn niet: dat is de zaak der betrokkenen zelf. Hierin ligt het belang der I. V.

Prof. C. v. Vollenhoven noemt de oud-Indologen, die het buiten het ambtenaars-korps, tot een hooge positie hebben gebracht. Prof. J. H. Boeke wijst er in „Bestuursambtenaar en bevolking" op, dat de bestuursambtenaar, voor het verkrijgen van inzicht in wat er werkelijk omgaat in de inheemsche samenleving, door verbeeldingskracht en liefde bezield en gedreven moet worden. Prof. H. A. Idema heeft 't over de ontwikkeling van het strafproces. De oud-gouverneur-generaal Mr. D. Fock wijst er op, wat de I. V. kan beteekenen voor de groot-Nederlandsche gedachte. Van den vroegeren hoofdredacteur van het I. B., den heer D. H. Burger, een beschouwing over „Desaklachten", die veel leerrijks over weinig moois bevat. In „Overheid en pers" zet de heer A. J. Lievegoed uiteen, dat voor den bestuursambtenaar de ontwikkeling van de Indische pers, en dan vooral van dat deel ervan, dat allengs de millioenenbevolking tot lezers zal hebben, een bestuursprobleem van de eerste orde is. Prof. Ph. S. van Ronkel vertelt „Over Nederlands oudsten Indoloog". Frederik de Houtman, die bij den overgang van de 16e op de 17de eeuw twee jaren, als gevangene, in Atjeh werd gehouden, leerde daar genoeg van de taal om, in 1603, een woordenboek en samenspraken te kunnen uitgeven. Zoo is hij de oudste Nederlandsche Indoloog geworden.

Dr. M. van Blankenstein doet in „Politiek, rubber en olie" uitkomen tot welke gevolgen de productie van rubber en olie in ons Indische gebied kan leiden in verband met den internationalen politieken evenwichtstoestand. De heer J. D. de Vries geeft een betoog, waarvan de kern is: „De Indoloog zal eens in dienst van Nederland hebben te arbeiden, maar het doel van zijn arbeid is niet het dienen van de belangen van Nederland, maar van de volkeren die Insulinde bewonen.". De heer J. J. Mendelaar, bestuursambtenaar spreekt namens de Ver. v. ambt. bij het B.B. den wensch uit, dat de lustrumdag „den leden van de I.V. nieuwe begeestering moge geven voor de taak, die hen wacht, en in komende jaren in de herinnering moge voortleven als een waarop, sterker dan ooit te voren, vereenigingsgeest beloofde corpsgeest te worden." Een „Borneo-brief" van H. J. K. Een m.i. talentvolle bijdrage over de alles overwoekerende alang-alang en zijn bondgenooten.

Voorts van N. C. B. een stuk over „De I. V. en hare buitenge-

wone leden", van Samkalden over „De I. V. en haar toekomst", van N. D. B. „Over Leiden en de Indologen", van K. H. over „Bestuursambtenaren en volksgezondheid."

Wie in dit Indologen-nummer een garf mocht hebben verwacht van aren, bijeengebracht door studenten en oud-studenten, zal teleurgesteld zijn. Het geheel, een boekdeel van een 60-tal pagina's in 4° formaat, vormt door zijn inhoud toch een zeer mooie herinnering aan deze lustrum-herdenking.

Catalogus van het Rijksmuseum van ethnographie, deel XXIII. Molukken III. Z.O.er en Z.W.er eilanden, door Dr. H. H. Juynboll. N. V. Boekhandel en drukkerij v/h. E. J. Brill, Leiden.

Gestadig werkt Dr. H. H. Juynboll, directeur van het ethnographisch museum te Leiden, door aan den catalogus. In dl. II, blz. 659 van den vorigen jrg. van *De Indische Gids*, kondigden wij het verschijnen aan van Molukken II, nu ligt weer een deel van 170 pagina's groot formaat voor ons. Beschreven worden de in het museum aanwezige voorwerpen afkomstig uit de Kei-eilanden (eerste deel reeds in de vorige uitgave opgenomen), de Tenimber-, de Babar-, de Loeang-Sermata groep, Kisser, Damar en Wetter. Stelselmatig is elke groep, of onderdeel van een groep, weer gerangschikt, zoodat achtereenvolgens aan de beurt komen: spijzen, dranken, opwekkende middelen en wat op de bereiding ervan betrekking heeft, sieraden, bouwkunst, huisraad, vischvangst, jacht, land-, tuin- en boschbouw, veeteelt, middelen van vervoer, handel, nijverheid, wapens, staat en maatschappij, kunst, spel, geboorte, begrafenis, godsdienst.

Dit alles is niet alleen voorwerp voor voorwerp uitvoerig beschreven, maar in noten is naar te raadplegen bronnen verwezen. Bovendien zijn vele teekeningen van voorwerpen als platen-collectie aan het boekdeel toegevoegd.

Ook deze aflevering bevat een lijst der schenkers, een literatuuroverzicht, een naam- en zaakregister, een register van inlandsche namen en een van de seriën, nummers en bladzijden.

Uit de voorafgaande lijst der seriën blijkt, dat de verzameling stamt uit de collectie in 1837 aangekocht van Ph. Fr. von Siebold, en daaruit kan verder worden opgemaakt, hoe de rijkdom van het museum in den loop der jaren is aangegroeid. Die rijkdom is overigens zeer verschillend over de nu vermelde eilandengroepen verdeeld (bij Kisser of Keisar, of Kisar trof 't ons niets te vinden, dat van de mestiezen spreekt, over welke Ernst Rodenwaldt zijn merkwaardig boek schreef).

Om den lezer, die de werkwijze van Dr. Juynboll niet kent, eenig denkbeeld daarvan te geven, nemen wij zoomaar ergens één nummer uit.

„Kisser. Groep X. Staat en maatschappij [1]).

„1348/41 Vaandel [2]), van wit katoen, in den vorm van een „vrouwenfiguur; dikke blauwe rand om hoofd en schouders, „waardoor een stokje gestoken is; de oogen aangeduid door „schijfjes rood katoen met blauwe kern; de neus een driehoekig „stuk hout, met rood katoen overtrokken, de mond een recht- „hoedig rood lapje met aanduiding van tanden; de tepels door „rood overtrokken bollen aangegeven en verder een groot halve- „maanvormig borstsieraad van rood katoen. Over de schouders, „het middel, de knieën en de enkels een breede roode en blauwe „dwarsstreep, bij de beide eerste alleen op de voorzijde. Duidelijke „voorstelling van de vingers, ruwe van voeten en teenen. K. L. „154 cM."

Op deze wijze zijn duizenden nummers beschreven; in de bijlagen is dan nog nader te vinden waarheen de cijfers en de afkortingen in de noten verwijzen; soms vullen, zooals gezegd, illustraties de toch al uitvoerige en duidelijke beschrijving nog aan.

Een andere fiscale oriëntatie gewenscht voor Insulinde's economische en financieele zelfstandigheid.

VERBETERING.

In het artikel van den heer M. J. Cornelius, onder dit opschrift, in de vorige aflevering, verandere men, op blz. 979, negende regel van boven, *inheemsche* in *uitheemsche*.

---

[1]) De Vries, T. N. A. G. 2e ser. XVII, p. 610. — Riedel, 406—408, 414—416. — T. N. I. 1855, I, p. 227—228. — Pandecten van het Adatrecht, VII, p. 573, No. 1352, p. 574, No. 1356.

[2]) Volgens Rinnooy (Revue Coloniale Internationale, II (1886), 46) wordt een dergelijke vlag bij het poreke-feest geheschen.

REGISTER op den LIV^sten Jaargang (1932).

	Deel	Bladz.
A.		
Aanvulling van het officierskorps. Een geregelde — van het Ind. leger eischt een kostelooze opleiding aan de K. M. A., door H. Bakker	I	497
Administratieve (bestuurs) en adatrechtelijke indeeling v. N.-I. Alphab. reg. v. d. —, dl. I. Java en Madoera, door W. J. Schoel. (Recensie)	I	286
Adoptie in N.-I. (Uit *Onze Stem*)	II	743
Adriani. Verz. geschr. van Dr. N. —, door Mevrouw N. Adriani—Gunning e.a. (Recensie)	II	863
Afghanistan krijgt een grondwet. (Deels uit *N. Rott. Ct.*)	I	361
Afrika-reiziger. Een vergeten —, door A. Hallema	I	231
Agentschap van Indië. Een —. (Uit *De Rijkseenheid*)	I	342
Agrarische regelingen in N.-I., door B. Alkema. (Aankondiging)	I	382
Ambtelijke weg. De —. (Uit *Onze Stem*)	I	569
Amerikaansche waardeering v. d. Ind. industrie	I	279
Amerika—Nederland actieve handelsbalans	I	86
Angoulvant. G. L. —. (Uit *Alg. Hbl.*)	II	1039
Anophelen von N.-O.-I. Die —, door Prof. Dr. N. H. Swellengrebel en Prof. Dr. E. Rodenwaldt. (Recensie).	II	861
Arbeidsverhoudingen. N.-I. —, door J. Mol	II	682
Arbeidsvraagstuk ter Oostkust van Sumatra. Merkwaardige cijfers t.z.v.h. —. (Uit *Deli Ct.*)	II	1110
Argentijnsche strafkolonie. De —. (Uit *Deli Ct.*)	II	837
Atjèhsch Handwoordenboek, door J. Kreemer. (Recensie door H. T. Damsté)	I	280
Australische vruchten. Gedroogde —. (Uit *Health Logic*).	I	468
B.		
Bakker. H. —. Het Roode Kruis in N.-I. I 97, 196; — Een geregelde aanvulling v. h. officierskorps v. h. Ind. leger eischt een kostelooze opleiding aan de K. M. A.	I	497
Bali en de zending. (Uit *Ned. Zendingsblad*)	II	1023
Bandoeng de stad der gepensionneerden	I	374
Bataklanden. De —, 1917—1931, door J. Tideman. (Recensie)	I	384
Begrooting van onderwijs. De Ind. — en de Volksraad. (Uit *Het Vad.* en *N. Rott. Ct.*)	II	936
Behandeling van Inlanders, door W. Rijkee. (Recensie).	II	955
Belgisch kroonprinsenpaar. Het — beoefende het Nederlandsch op zijn reis in N.-I. (Uit *De Standaard*)	II	741

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
BEROEPSLEGER. Het Ind. — en de bezuiniging, door K. F. E. Gerth van Wijk	II	673
BESTUURSHERVORMING. De — in N.-I., door Ch. Kiès	I	121
BESTUURSHERVORMING. Een nieuwe phase van Indische —. (Uit *N. Rott. Ct.*)	I	242
BIBLIOGR. BOUDDHIQUE II, 1929—1930. (Recensie door Prof. Dr. J. Ph. Vogel)	I	476
BIBLIOTHÈQUE COL. INT. Inst. col. int. — Bruxelles. Annuaire de documentation col. comparée 1931 I, door Dr. H. G. Heijting	II	1000
BIRMA LOS VAN INDIË	I	460
BLINK, PROF. DR. H. —. (Deels uit *De N. Ct.*)	I	148
BOEKWINKEL. De grootste — van Z.- en O. Azië. (Uit *De Loc.*)	II	933
BOLHUIS, MR. J. J. VAN —. Indië en de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging I 42, 334, 433, 525,	II	722
BOSCHWEZEN. De dienstuitoef. v. h. — en de strijd om de domeinverklaring. (Bespreking)	II	857
BOSCHWEZEN IN N.-I. Verslag v. d. dienst v. h. — over 1929	I	381
BOUHUYS. L. W. J. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee	II	599
BRITISH-NORTH-BORNEO-CY. VIJFTIG JAREN, door George Nypels	II	592
BRITSCH-EGYPTISCHE ONDERHANDELINGEN	I	358
BROUWER. HENDRIK —, G.-G. van N. O. I. en zijn „expresse commissie" naar Bali in 1633, door A. Hallema I 310,	I	399
BRUIN. G. C. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee	II	599
BURGEMEESTERS VAN AMSTERDAM in de 17e en 18e eeuw, door J. F. L. de Balbian Verster. (Recensie)	I	95
BIJBEL EN SCHRIFT in Britsch-Indië. (Uit *The Times of India*)	I	368

C.

COLONIE PLANTEN, door G. B. J. van Heuven	I	329
COMMUNISTISCHE PROPAGANDA OP CURAÇAO. (Uit *La Cruz* en *Amigoe di Curaçao*)	II	1051
CONSULATEN IN 'T OOSTEN. Indië en de Nederlandsche —. (Uit *De Loc.*)	II	941
CONVENTIE. De — met België en Luxemburg t. d. afbraak der tariefmuren, en Indië? (Uit *De Ned. Werkgever* en *De Vrijheid*)	II	744
COORDINATION DES DIVERS MOYENS DE TRANSPORTS. Confér. intern. pour la —. Pays Bas et Indes-Neerl. (Bespreking).	II	1052
CORNELIUS. M. J. —. Rijst en Suiker in het kol. probleem van relatieve onderwaarding II 871; — Een andere fiscale oriëntatie voor Insulinde's econ. en fin. zelfstandigheid. II 961,	II	1152
CRISIS. De huidige —. (Uit *brochure van Prof. Mr. Dr. M. A. G. Harthoorn*)	I	456
CRISIS-STEUNCOMITÉ VOOR N. I.	II	628
CRISISWEELDE. (Uit *Deli Ct.*)	II	1117
CRISISWOND. Een pleister op een —, door Dr. H. G. Heijting	I	114
CULTUURGESCHIEDENIS. Ind. —. I. De Hindu's, door Dr. W. F. Stutterheim. (Recensie)	II	761

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
CULTUURGESCHIEDENIS. Ind. — II. Het Hinduïsme i. d. archipel, door Dr. W. F. Stutterheim. (Recensie)	II	1146
CURAÇAOSCH FAILLISSEMENTSBESLUIT 1931. Het —, door Mr. B. de Gaay Fortman. (Recensie)	I	285
CURAÇAOSCH WETBOEK VAN BURGERLIJKE RECHTSVORDERING 1931. Het —, door Mr. B. de Gaay Fortman. (Recensie)	I	285
D.		
DEFENSIE VAN HET KONINKRIJK. De kosten van —. (Uit *De Stuw*)	I	553
DELITABAK IN AMERIKA. (Uit *Deli Ct.*)	I	60
DOUANE-UNIE NEDERLAND—INDIË	II	632
DRUKWOEDE. Regeering grijpt in tegen —. (Uit *De Loc.*)	II	1118
DUITSCHE KOLONIËN. Actie tot herkrijging van de verloren —.	I	69
DIJK. L. J. VAN —. Regeeringscommissies in N. I.	I	24
E.		
ECHTGENOOTE VAN G.-G. ALTING. De tweede —, door V. I. van de Wall	II	769
ECONOMIE DER INHEEMSCHE SAMENLEVING IN N. I. Inleiding tot de —. (Bespreking)	I	92
ECONOMISCHE BESCHOUWINGEN O. D. IND. MIDDELEN, enz. door Dr. C. J. van Vessem. (Recensie)	I	284
ECONOMISCHE ONTWAPENING, door Dr. A. de Graaff	I	212
ECONOMISCH WEEKBLAD voor N. I.	II	1018
EIGEN BEHOEFTEN. Voorzien in —. (Uit *Java-Bode*)	II	1041
EMEUS vertrappen graanvelden in Australië	II	1127
ENCYCLOPAEDIE. Nederl. Algemeene —. (Recensie)	I	288
ENCYCLOPAEDIE VAN N. I., onder hoofdredactie van Prof. D. G. Stibbe, redacteur in N. I. Dr. J. Stroomberg. (Recensie) I 96, 192, 575, II 767,	II	1056
EROTIEK EN EXTASE, door Jan van Lumey. (Recensie)	I	188
ETHNOGRAFISCH MUSEUM te Soerabaja	I	275
ETHNOGRAPHIE. Catalogus v. h. Rijksmuseum v. —, dl. XXIII, door Dr. H. H. Juynboll. (Recensie)	II	1151
EUROPEESCHE MEISJE IN DEN KAMPONG. Het —. (Uit *N. Rott. Ct.*)	I	345
F.		
FIKIRAN RAJAT. Mal. pol. wkbl. (Bespreking)	II	862
FINANCIEELE TOESTAND. De — van N. I. (Uit *Het Vad.*)	II	154
FISCALE ORIËNTATIE. Een andere — gewenscht voor Insulinde's econ. en fin. zelfstandigheid, door M. J. Cornelius II 961,	II	1152
FONDS TIBÉTAIN. Catalogue du — de la Bibliothèque Nationale. Les Mdo Man. Marcelle Lalou. (Recensie)	I	185
FOSFAAT ONTDEKT IN Z. JAVA. (Uit *Mataram*)	II	1045
FRANSCHE JEUGD OVER ONZE KOLONIËN TE VINCENNES. (Uit *Kol. Wkbl.*)	I	373
FREMERY. J. D. N. DE —, Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee	II	599
FRUIT IN ZEE GESTORT	II	853
FUSIE-PLANNEN. (Uit *De Stuw*)	II	820

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.

G.

GAJOELANDEN. Kolonisatie in de —. (Uit *Sumatra Post*)...	I	279
GERTH VAN WIJK. K. F. E. —. Machtsvertoon I 1; — Het Ind. beroepsleger en de bezuiniging	II	673
GESCHIEDKUNDIGE ATLAS VAN NEDERLAND. Kaart 17. De koloniën. De Archipel enz. in 1684, door Dr. F. W. Stapel. (Recensie)	I	286
GIESTING. De —. (Uit *Onze Stem*)	I	371
GOUDKUST. Zal de — een tweede Witwatersrand worden? (Uit *Het Vad.*)	I	267
GOUDVELDEN IN KENYA. Nieuwe —	II	1047
GOUDVELDEN IN NIEUW-ZEELAND. Nieuwe —	II	1145
GRAAFF. DR. A. DE —. Economische ontwapening I 212; — Java-suiker .... een actueel vraagstuk	II	910
GROENLAND. De Oostkust van — ..... II 784,	II	944
GROEPEN-VERTEGENWOORDIGING IN BR.-INDIË. (Uit *Kol. Wkbl.*)	II	839

H.

HAIFA-BAGDAD SPOORWEG. De —. (Uit *Spoor- en Tramweg*)	I	365
HALLEMA. A. —. Een vergeten Kaapsche Gouverneur H. Swellengrebel I 5; — Een vergeten Afrika-reiziger I 231; — Hendrik Brouwer, G. G. v. N.-O.-I. en zijn expresse commissie naar Bali in 1633 I 310, 399; — Hoe Zeeland koloniseerde I 484, II 609; — De Joode Savane in Suriname 1632(?) — 1932	II	1071
HANDEL. Bescherming Indische —	II	947
HANDEL MET SOWJET-RUSLAND. De Ned. —, volgens Russische statistieken. (Melding v. h. *Oost Europ. Persagentschap*)	I	258
HANDEL VAN ENGELAND MET N.-I.	II	853
HANDEL-MIJ. Ned. — en hare handelingen in 1931	II	752
HANDELSINLICHTINGEN. Bureau voor —. Verslag over 1931.	II	754
HARS- EN TERPETIJNBEDRIJF. Het eenige — in Indië. (Uit *Deli Ct.*)	II	848
HEERES. PROF. MR. J. E. —, door George Nypels	I	193
HEILIG EDICT, Het — van Keizer Kang Hi, door J. Moerman. (Recensie)	II	668
HEILIGE BRON. Een —. (Uit *Alg. Ind. Dgbl.*)	I	474
HENS. A. M. (Uit *De Rijkseenheid*)	II	1105
HEUTSZ. van — monumenten	II	818
HEUVEN. G. B. J. VAN —. Hoe er in de Oost fortuin gemaakt kon worden I 28; — Colonie planten I 329; — Zuinigheid, die de wijsheid bedroog II 620; — Iets over oud-Semarang II 805; — Een niet onmoppig soosreglement II 1010; — Selo-tigo en de Merbaboe in tempodoeloe	II	1095
HEIJTING. DR. H. G. —. Een pleister op een crisiswond I 114; — Bibl. col. intern. Inst. col. int. Bruxelles, Sess. à Paris 1931 I 222; — De onvoltooide organisatie van het Koninkrijk door Prof. Mr. J. A. Eigeman I 419; — De eerstnoodige kolonisatie I 507; — Bibl. col. int. Inst. col. int. Brux. Sess. à Paris 1931 II 717; — Idem. Annuaire de documentation col. comparée, 1931	II	1000
HINDI. Onderwijs in het —	I	84

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
HISTORISCHE VONDSTEN IN Z.-SUMATRA	II	1050
HOE ER IN DE OOST FORTUIN GEMAAKT KON WORDEN, door G. B. J. van Heuven	I	28
HONGAARSCHE GEVANGENEN IN SIBERIË	II	760
HOOFDREDACTIE. Een monument voor v. Siebold I 270; — Dr. Ph. Fr. v. Siebold I 426; — De Oostkust v. Groenland II 784, 945; — Nieuwe scheepvaart-werelddienst II 930; — Liberia en de Volkenbond II 1030; — Sprokkelingen uit de Pers over hulp aan de suiker	II	1101
HOUWINK. ROEL —. De waarde van het boek	I	429
I.		
INDIANISATIE. De waarheid over —. (Uit *Java-Bode*)	II	739
INDIË EN DE NEDERLANDSCHE VOLKSVERTEGENWOORDIGING, door Mr. J. J. van Bolhuis I 42, 324, 433, 525,	II	722
INDIË EN DE VEREENIGDE STATEN VAN EUROPA. (Uit *Europa*)	II	832
INDISCH VERSLAG 1931. Statistisch Jaaroverzicht van N.-I. over 1930. (Aankondiging)	I	182
IND. TENTOONSTELLING, door Jkvr. Dr. B. Elias (Recensie).	II	669
INDISCHE VORSTEN EN DE HERVATTE CAMPAGNE VOOR BURGERLIJKE ONGEHOORZAAMHEID. De —. (Uit *The Times of India*)	I	265
INDO-EUR. KOLONISATIE. (Uit *Onze Stem*)	II	822
INDO-EUR. VERB. Een bazaar v. h. —	II	629
INDO-EUR. VERB.-CONGRES. Het 13de —. (Uit *Onze Stem*)	I	540
INDO-EUR. VOLKSLIED. (Uit *Onze Stem*)	II	828
INDOLOGENBLAD. Lustrumnr. 1902—1932	II	1149
INDUSTRIE VAN N.-I. (Uit *Alg. Ind. Dgbl.*)	II	635
INFERIORITEITSCOMPLEX. (Uit *De Rijkseenheid*)	II	1020
„IN NAAM DES KONINGS" of „in naam der Koningin". (Uit *Locale belangen*)	I	453
INSTITUT COLONIAL INTERNATIONAL. Biblioth. col. intern. — Bruxelles. Session à Paris 1931, door Dr. H. G. Heijting. I 222,	II	717
IRAKMANDAAT. Het quasi —, door George Nypels	I	289
ISTANBOEL. De naam — wettelijk voorgeschreven	II	853
ITALIAANSCH IN NOORD-AFRIKA. Onderwijs in —. (Uit *Het Vad.*)	II	1034
J.		
JAN FUSELIER. Psychologische selectie-methode in Nijmegen. (Uit *Ind. Mil. Tijdschr.* en *Java-Bode*)	II	647
JAPAN. Waar wil — naar toe? (Uit *Kol. Wkbl.*)	I	261
JAPAN, CHINA IN N. I. (Uit *De Loc.*)	I	248
JAPAN IN MANSJOERIJE. (Uit *De Rijkseenheid*)	I	57
JAPANNERS OP N.-GUINEA	II	825
JAPANSCHE KOPERMIJNEN IN Z. SOLO. (Uit *De Loc.*)	I	470
JAVA IN ONZE KUNST, door Gerard Brom. (Recensie)	I	182
JAVAANSCHE SCHRIFT. De psychologie v. h. —, door H. J. Slegtenhorst	II	798
JAVA-MAURITIUS-AFRIKA-LIJN.	II	852
JAVANEN-VESTIGING IN SURINAME. Een nieuwe —. (Uit *De West*)	II	1115

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
JAVA-SUIKER... een actueel vraagstuk, door Dr. A. de Graaff.	II	910
JAVA-SUMATRA-BALI, door Dr. Th. Metz. (Recensie)	I	572
JOODE SAVANE IN SURINAME. De — 1632 (?)—1932, door A. Hallema	II	1071
JOURNALISTIEK EN VOLKSONTWIKKELING. (Uit *Soeara Merdika*).	I	570
K.		
KABAR ANGHINN, door C. Tielrooy—de Gruyter. (Recensie)	I	383
KALFF. S. —. (Deels uit *De Ind. Verlofganger*).....	I	150
KARAKTEROLOGISCH ONDERZOEK. Het — naar de geschiktheid voor een betrekking in Indië, door H. J. Slegtenhorst.	II	1082
KATOENEN WEGEN.....	II	1141
KIÈS. CH. —. De bestuurshervorming in N. I. I 121; De Ned. staatkunde en de overzeesche gewesten I 385; — De kosten der defensie v. h. Koninkrijk II 584; — De organisatie v. h. Staatsbeheer in N. I.	II	899
KINA IN DE PHILIPPIJNEN. (Uit *Java-Bode*)	I	357
KLEURLING-PRIESTER. De eerste West. Ind. —	II	856
KOELEWIJN. J. W. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee	II	599
KOELIE-WERVEN IN SINGAPORE. (Uit *Clubkroniek*)	I	51
KOENS. A. J. —. Eenige belangwekkende publicaties op koloniaal-economisch gebied	I	34
KOLONIAAL-ECONOMISCH GEBIED. Eenige belangwekkende publicaties op —, door A. J. K(oens).....	I	34
KOLON. INSTITUUT. Kon. Ver. —. Jaarverslag 1931	I	564
KOLONISATIE. De eerst noodige —, door Dr. H. G. Heijting	I	507
KOLONISATIE. De regeering en de —. (Uit *Bat. Nbl.*).....	I	88
KOLONISATIE IN BOVEN-LANGKAT. Spontane —. (Uit *Deli Ct.*)	II	758
KOLONISATIE IN N.-GUINEA. (Uit *Onze Toekomst, Java-Bode* en *Soer. Hbl.*)	I	252
KOLONISATIE IN DE Z.-MINAHASSA. Moeilijkheden bij de —. (Uit *De Loc.*)	II	1114
KOLONISATIECOMITÉ. Verslag v. h. Centr. —	I	547
KOLONISATIEKANSEN IN N.-GUINEA. (Uit *Alg. Landbouwweekbl. voor N. I.*).....	II	1021
KOLONISATIE-MISSTANDEN IN NIEUW-GUINEA, door P. J. G.	I	238
KOLONISATIEPLAN der V. C. in de Gajoelanden opgegeven.	II	1114
KONGO. Het nationaal Albert-park in —.....	I	85
K. L. M. De Indische route van de —	II	1042
KOSTEN DER DEFENSIE VAN HET KONINKRIJK. De —, door Ch. Kiès	II	584
KORAN EN DE LANDSTAAL. De —. (Uit *De Rijkseenheid* en *Frankfurter Zeit.*).....	I	367
KRAWANGSCHE OPROER VAN MEI 1832. Het —, door C. Lekkerkerker	II	577
KRENKING DOOR AANSPREKEN MET KOWE. (Uit *De Loc.*) ...	II	854
KWADE GEVALLEN. (Uit *De Loc.*)	II	1106
KWADE GEVALLEN. De Koerier over —	II	1109
L.		
LANDHUIZEN. Ind. — en hun geschiedenis, door V. I. van de Wall. (Recensie)	II	956

REGISTER 1932

	Deel	Bladz.
Landrecht. Naar een algemeen Indisch —, door Prof. Mr. Dr. H. Westra	II	1065
Latijnsch alphabet. Het — in Oostersche landen. (Uit *La Dépêche Coloniale*)	I	369
Lebenslauf der Völker Indiens. Der gesetzmässige —, door H. Piper. (Recensie door Prof. Dr. J. Ph. Vogel).	I	89
Leger en politie. (Uit *Bat. Nbl.*)	II	660
Lekkerkerker. C. —. Het Krawangsche oproer van Mei 1832 II 577; — Onderwijs in N.-I.	II	700
Lepra	II	856
Lepralijders in Bombay. (Uit *The Times of India*)	II	1126
Lezen en schrijven bij de volkeren der Sowjetunie. (Uit *N. Rott. Ct.*)	II	1144
Libanon, een mislukt succes, door G. N.	I	557
Liberia en de Volkenbond	II	1030
Liberië. Expeditie in —. (Uit *N. Rott. Ct.*)	II	1140
Lincoln-Chao Kung over China. (Uit *North China Daily News*)	I	473
Locale Techniek (technisch orgaan van Locale Belangen).	II	657
Louter. Prof. Mr. J. de —. (Deels uit *N. Rott. Ct., Het Vad.* en *De Rijkseenheid*)	I	339
Luchtmacht. (Uit *Times* en *Observer*)	I	261
Luchtpost op N. I.	II	658
Lijf. J. M. van —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee.	II	599

M.

Machtsvertoon, door K. F. E. Gerth van Wijk	I	1
Madoereesche bloedwraak. (Uit *Soer. Hbl.*)	II	854
Mahomedan law. An introd. to the study of — by Asaf A. A. Fyzee. (Recensie)	I	378
Malabar and the Dutch, door K. M. Panikkar. (Recensie).	I	478
Maleische grammatica. Beknopte —, door C. A. Mees. (Recensie)	I	476
Melaatschen in de Kongokolonie	II	1051
Melaatschheid op Celebes. (Uit *De Banier*)	II	1137
Merapi. De —, bijdrage t. d. soc. georgr. kennis v. dit vulk. gebied, door Prof. L. van Vuuren. (Recensie)	I	573
Miangas (Palmas), door Dr. H. J. Lam. (Recensie)	I	574
Midden-Javatijd verdwijnt	II	951
Miete. A. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee	II	599
Militaire politie	I	374
Minahassa-comité. Verslag omtrent de verrichtingen v. h. —.	I	519
Mol, J. —. N.-I. arbeidsverhoudingen	II	682
Mommensen. Gedenkteeken voor zendeling D. —. (Uit *Deli Ct.*)	II	1050
Mosoel-olie. De —. (Uit *La Dépêche Coloniale, Het Vad.* en *De N. Ct.*)	I	362

N.

Nationale Unie	II	645
Natuurbescherming in N. I.	I	73

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
NATUURBESCHERMING. Ned. commissie voor intern. —.	I	171
NAWANAGAR STATE. An atlas of progress in —, by John de la Valette. (Recensie)	II	952
NEDERLAND OVERZEE CONGRES.....	I	481
NED.-BELG.-LUX.-HANDELSVERDRAG. (Deels uit *De Stuw*) ...	II	830
NEDERLANDSCHE STAATKUNDE. De — en de overzeesche gewesten, door Ch. Kiès.....	I	385
N. I. S. MIJ. Verslag over 1931	II	845
NIEDERLANDE UND IHRE KOLONIAL REICH. Die —, von Prof. L. van Vuuren. (Recensie).....	I	380
NIO JOE LAN. De omgangstaal der Chineezen in Indonesië.	II	1089
NOMADEN PER TOER-AUTO. (Uit *Ind. Ct.*).....	I	87
NYPELS. GEORGE —. Het Westminsterstatuut I 130; — Prof. Mr J. E. Heeres I 193; — Het quasi-Irakmandaat I 289; — Libanon, een mislukt succes I 557; — British-N.-Borneo Cy 50 jaren II 592; — Generaal Snijders Ridder Mil. Willemsorde II 865; — Tandjong-Oost II 897; — Er ging een prins naar het Verre Oosten.....	II	1057

O.

OECONOMISCHE RIJKS-CONFERENTIE. De Britsche —	I	279
OECONOMISCHE SAMENWERKING. Bevordering — tusschen Ned. en N. I. (Deels uit *N. Rott. Ct.*)	II	938
OEDAYA	I	186
OMGANGSTAAL DER CHINEEZEN. De — in Indonesië, door Nio Joe Lan	II	1089
ONDERWIJS IN N.-I., door C. Lekkerkerker.....	II	700
ONTSPANNINGSVERLOF voor ambtenaren. (Uit *Bat. Nbl.*) ...	I	454
ONTVANGST VAN EMIER FEISAL. Muziek bij de —. (Uit *Nat. Unie*)	II	662
ONTWAPENING, CHRISTENDOM EN VOLKENBOND, door A. J. Maas. (Recensie)	I	189
OORLOGSGEVAAR. De bestrijding van het —, door W. J. van de Woestijne. (Recensie)	II	189
OOSTERSCHE STUDENTEN IN DEN VREEMDE. (Uit *De Stuw*).	I	159
OOSTKUST VAN SUMATRA-INSTITUUT. Kroniek 1931, door Ir. F. J. J. Dootjes. (Bespreking)	II	1053
OP 165 VOET DIEPTE. Een uur —.....	II	1048
OPIUM-CONFERENTIE TE BANGKOK. De —. (Uit *De Loc.*)...	I	173
OPIUMCONFERENTIE TE BANGKOK. De bedoeling van de —. (Uit *Bat. Nbl.*).....	I	78
OPIUMREGIE IN 1931. Belangrijk teruggeloopen omzetten ...	II	1142
ORGANISATIE VAN HET KONINKRIJK. De onvoltooide — door Prof. Mr. J. A. Eigeman, door Dr. H. G. Heijting	I	419

P.

PALESTINA. Het park der Ned. joden in —. (Uit *N. Rott. Ct.*)	II	838
PANGLONGS. De —. (Deels uit *Het Vad.*)	II	1143
PARIA'S. De positie der —. (Uit *De N. Ct.*)	I	66
PARTICULIERE LANDERIJEN. De —.....	I	87
PELGRIM OP EEN HAAI!.....	I	374

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
PENSIOENEN. De uitgaven voor —. (Uit *De Stuw*)	I	346
PEST IN WEST- EN MIDDEN JAVA. De opleving v. d. —. (Uit *Bat. Nbl.*)	II	1135
PHILIPPIJNEN ONAFHANKELIJK. De —? (Deels uit *Het Vad.*)	I	461
PIET IS DOOD. (Uit *Deli Ct.*)	I	474
PLANTAARDIGE VOEDINGSMIDDELEN. Raming der voor het gebruik op Java en Madoera beschikbare hoeveelheden — in de j. 1921 t.e.m. 1930, door X. F. Crince le Roy. (Recensie)	I	180
POENALE SANCTIE. Afschaffing der —.	I	568
POENALE SANCTIE, De — buiten werking. (Uit *Jav. Ct.*)	II	1048
PRAEHISTORISCHE VONDSTEN IN MIDDEN-JAVA. (Uit *Alg. Ind. Dbl.*)	I	561
PREDIKANTEN. Tekort aan —	II	660
PREFERENTIEELE RECHTEN IN DE KOLON. HANDELSPOL., door Mr. N. G. Geelkerken. (Recensie)	I	375
PRINS NAAR HET VERRE OOSTEN. Er ging een —, door George Nypels	II	1057
PRIOK. Haven van —, aanhoudende vermindering	II	1048
PRIVAATRECHT. De verhouding tusschen het Ned. en het N. I. —, door J. H. Wagener. (Recensie)	II	664
PSYCHISCHE GESCHIKTHEID. De — voor een betrekking in Indië, door H. J. Slegtenhorst	II	984

R.

RADIOVERKEER. Het —. De Nirom. (Uit *Soer. Hbl.* en *Java-Bode*)	II	843
RECHTELOOSHEID DER LANDSDIENAREN. De —. (Uit brochure v. generaal K. v. d. Maaten)	I	353
RECHTSPRAAK. Vereenvoudiging van de —. (Uit *Sumatra Post*)	I	62
RECHTSPRAAK. Vereenvoudiging van de —. (Uit *Bat. Nbl.*)	I	162
REGEERINGSCOMMISSIES IN N. I., door L. J. van Dijk	I	24
REGENTSCHAPSRADEN, Nepotisme bij de —. (Uit *Ind. Ct.*)	II	759
RELIGIE. 's Menschen —, door J. H. F. Kohlbrugge. (Recensie)	II	958
RESERVATEN VOOR GROOT WILD	I	85
ROBINSON CRUSOË. Een —, die niet bevrijd wil worden.	II	1145
ROCHE, DE PARADIJSVOGELJAGER. (Uit *Soer. Hbl.*)	II	661
ROMONDT. H. E. VAN —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee	II	599
ROODE KRUIS. Het — in N. I. door H. Bakker I 97	I	196
RUSLAND HEEFT GEEN WERKLOOZEN	I	64
RIJKSRADEN, GROOTE MADJELIS EN GERECHTEN OP NIEUW-GUINEE, door L. W. J. Bouhuys, G. C. Bruin, J. D. N. de Fremery, J. W. Koelewijn, J. M. van Lijf, A. Miete, H. E. van Romondt, N. L. Smit, J. J. Spijker en J. F. Stutterheim	II	599
RIJST. De invoer van — in de Buitengewesten, door Ir. G. C. W. Chr. Tergast. (Recensie)	I	180
RIJST EN SUIKER in het Koloniaal Probleem van Relatieve Onderwaarding, door M. J. Cornelius	II	871

S.

SAOEDIË. Het nieuwe koninkrijk —. ..... II 1037
SCHEEPVAART-WERELDDIENST. Nieuwe — ..... II 930
SELO-TIGO EN DE MERBABOE in tempodoeloe, door G. B. J. van Heuven ..... II 1095
SEMARANG. Iets over oud —, door G. B. J. van Heuven .. II 805
SIEBOLD. DR. PH. FR. VON —..... I 426
SIEBOLD. Een monument voor von — ..... I 270
SLATIN PASJA. (Uit *Alg. Hbl.*) II 757; — (Uit *Berliner Tgbl.* en *Het Vad.*) ..... II 1006
SLEGTENHORST. H. J. —. De psychologie v. h. Jav. schrift II 798; — De psychische geschiktheid voor een betrekking in Indië II 984; — Het karakterologisch onderzoek naar de geschiktheid voor een betrekking in Indië .... II 1082
SMIT. N. L. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee ..... II 599
SNIJDERS. Generaal — Ridder Mil. Willemsorde, door George Nypels ..... II 865
SOCIOLOGIE COLONIALE, door R. Maunier. (Recensie) ..... II 670
SOELOEH INDONESIA MOEDA. (Recensie) ..... II 762
SOENDANEESCHE FOLKSKLORE. (Uit *Haagsche Dameskroniek*) I 341
SOLITAIRISME BIJ OLIFANTEN EN APEN. (Uit *De Tropische natuur*) ..... II 850
SOOSREGLEMENT. Een niet onmoppig —, door G. B. J. van Heuven ..... II 1010
SPIJKER. J. J. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee ..... II 599
STAATSALMANAK VOOR IEDEREEN. Nederlandsche —, 1932. (Recensie) ..... I 94
STAATSBEHEER IN N. I. De organisatie van het —, door Ch. Kiès ..... II 899
STAMVERWANTSCHAP, DE INH., RECHTSGEM. EN HET GRONDENR. DER TOBA- EN DAIRIBATAKS. Bijdrage tot de kennis van de —, door W. K. H. Ypes. (Recensie) ..... I 571
STANDAARD, De —, 1872—1932. (Deels uit Jubileumnr. v. *De Standaard*)..... I 450
STEUR. PA V. D. —; 1892—10 September—1922. (Uit *Het Vad.*) II 932
STUTTERHEIM. J. F. —. Rijksraden, groote madjelis en gerechten op Nieuw-Guinee ..... II 599
SUIKER. Sprokkelingen uit de Pers over hulp aan de —. (Uit *Soer. Hbl., Volksstem, Java-Bode, Aneta*)..... II 1101
SUIKERCULTUUR. Java en de — in Br. Indië. (*Aneta*) ..... II 660
SUIKERFABRICATIE-CHEFS. Br. Indië vraagt —. (Uit *Soer. Hbl.*) II 825
SUIKERINDUSTRIE. De invloed der huidige wereldstroomingen o. d. Java —, door de Directies der N.-I. Handelsbank en der N.-I. Landbouwmij. (Recensie) ..... II 765
SUIKERINDUSTRIE. De regeering en de —. (*Aneta*) ..... II 756
SUIKERVRAAGSTUK. Het intern. — en de Java-suikerindustrie, door Dr. A. de Graaff. (Recensie) ..... I 178
SUMATRA-TABAK. De nieuwe —. Een Duitsch oordeel. (Uit *Süddeutsche Tabakzeitung*) ..... I 464
SURINK. H. A. —. Waar ligt de waarheid?..... II 812
SWADESHI. (Uit *Ind. Ct.*)..... I 275

REGISTER 1932	DEEL	BLADZ.
SWELLENGREBEL. Een vergeten Kaapsche Gouverneur H. —, door A. Hallema	I	5

T.

TANDJONG-OOST, door George Nypels	II	897
TANDJONG-PRIOK. De haven v. — al maar door achteruit...	I	568
TANGER FAILLIET?	I	474
TEEKEN DES TIJDS. (Uit *Ind. Ct.*)	II	1143
TELEGRAAFDIENST. Het 75-jarig bestaan van den Ind. —. (Uit *De Loc.*)	I	71
TEXTIELINDUSTRIE. Waar zijn de afzetgebieden van de — gebleven? (Uit *Het Vad.*)	I	164
TEXTIELNIJVERHEID. De regeering wil de — steunen	II	1040
THEE IN HET LAND VAN DE THEE. Het gebruik van —. (Uit *Bat. Nbl.*)	I	467
THEE IN HET LAND VAN DE THEE. Propaganda voor —	I	278
THEEVERBRUIK. Het — bij de inheemsche bevolking op Java. (*Aneta*)	II	1049
TIN. De positie van het —. (Uit *De Groene Amsterdammer*).	II	1139
TINSITUATIE. Intern. —. (Uit *Jaarversl. v. d. Gemeensch. Mijnbouwmij. Billiton.* 1931)	II	653
TOEKOMST VOOR DEN INDO. Nieuwe —. (Uit *Bat. Nbl.* en *Onze Stem*)	I	246
TOLGRENZEN TUSSCHEN NED. EN INDIË zijn volgens art. 1 der Grondwet een anachronisme. (Uit *Java-Bode* en *Deli Ct.*).	II	629
TIJD. Officieele — voor Indië vastgesteld	II	1044

U.

UITVOER VAN NED. ARTIKELEN VOOR INDIË. Inlichtingen over —	I	86
UTRECHTSCHE JAARBEURS. De kol. afd. der — (Uit *Kol. Wkbl.*)	II	934

V.

VERBODEN LECTUUR IN DE KAZERNES	II	855
VERKEERSPOLITIE. Overdracht der —. (Uit *Locale Techniek*).	II	831
VLOOTBASIS TE SINGAPORE. Oppositie tegen de — in de Straits Settlements	I	70
VOGEL. PROF. DR. J. PH. —. Der gesetzmässige Lebenslauf den Völker Indiens. (Recensie) I 89; — Bibliogr. boudd-hique II, 1929—1930. (Recensie)	I	476
VOLKSCREDIETBANK. De beteekenis der algemeene —. (Uit *Volkscredietwezen*)	I	151
VOLKSCREDIETWEZEN. Verslag over 1931	II	1128
VOLKSCREDIETWEZEN. Nog eens —. Centrale Kas	II	1133
VOLKSUNIVERSITEIT TE BATAVIA. De —	I	177
VORSTENLANDEN OP JAVA. De vereeniging van de — onder het bewind van een gouverneur. (Uit *De Rijkseenheid en N. Soer. Ct.*)	II	1027

REGISTER 1932 DEEL BLADZ.

W.

WAAR LIGT DE WAARHEID? door H. A. Surink..... II 812
WAARDE VAN HET BOEK. De —, door Roel Houwink..... I 429
WADOEKSTELSEL. Het — en zijn waarde v. d. landbouw .. II 651
WALL. V. J. VAN DE —. De tweede echtgenoote van G.-G. Alting ..... II 769
WAPENS NAAR CHINA. Uitvoer van — ..... I 70
WENKEN EN RAADGEVINGEN T. D. VAN EUROPEESCH SCHEEPSPERSONEEL, door W. Rijkee. (Recensie)..... II 955
WERELD IN RECHTE LIJNEN. De —, door D. E. Zuidhof. (Recensie) ..... I 287
WERELD-GESCHIEDENIS. Leerboek der —, door Dr. J. C. de Haan. I. tot 1600. (Recensie) ..... II 766, II 960
WERKLOOSHEID. (Uit *Het Ind. Volk*) ..... I 543
WERKLOOZEN. De Eur. — in Indië. Een oproep om steun. (*Aneta* en *Het Vad.*) ..... II 626
WEST EN DE IND. TENTOONST. IN DEN HAAG. Onze —. (Uit *Kol. Wkbl.*) ..... II 745
WEST-INDIË. Engelsche commissie voor —..... II 946
WESTMINSTER-STATUUT. Het —, door George Nypels ..... I 130
WESTRA. PROF. MR. DR. H. —. Naar een algemeen Indisch landrecht ..... II 1065
WIRTSCHAFTGESCHICHTE NIEDERLANDISCH-INDIENS, door Dr. Erich Voigt. (Recensie) ..... I 90

IJ.

IJZERMAN, DR. J. W. —. (Uit *De Ingenieur*)..... II 1015

Z.

ZEELAND KOLONISSERDE. Hoe —. Een imperium in imperio, door A. Hallema, ... I 484, II 609
ZELFBESTURENDE VORSTEN DOOR DEN G.-G. TE SEMARANG ONTVANGEN. (Uit *Mataram*) ..... II 1026
ZENDING EN VOLKSLEVEN IN N.-I., door Dr. H. Th. Fischer. (Recensie) ..... II 746
ZENDING IN DE MINAHASSA. De —. (Uit *Tijdschr. v. Zendingswet.*) ..... I 562
ZENDING IN JAPAN. De —. (Uit *Ned. Zendingsblad*) ..... I 465
ZENDING OP SANGI EN TALAUD. De —. (Uit *Ned. Zendingsblad*) II 826
ZUID-AFRIKA EN INDIË. (Uit *Bat. Nbl.*) ..... II 943
ZUID-AFRIKA. Indrukken van een reis naar —. (Uit *De Rijkseenheid*)..... II 1120
ZUID-AFRIKAANSCH VOLKSLIED. Een —. (Uit *De N. Ct.*) ... I 370
ZUID-SUMATRA. Inl. emigratie naar —. (Deels uit *Bat. Nbl.*). I 372
ZUINIGHEID, DIE DE WIJSHEID BEDROOG, door G. B. J. van Heuven. ..... II 620
ZWARE LEVEN. Het —. (Uit *Java-Bode*) ..... II 1107

77 B/c